AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII ... QUAE EXSTANT...

Ambrosius Aurelius Theodosius Macrobius

Digitized by Google

5.7.182

Digitized by Google

5. J. 182.

Digitized by Google

5. Z. 182.

Digitized by Google

Digitized by Google

AURELII
MACROBII
AMBROSII THEODOSII
V. C. & INLUSTRIS

QUÆ EXSTANT

OMNIA,

Diligentiſſime emendata,

Et cum optimis editionibus collata, ut ex Præfatione manifeſtum.

PATAVII. CIƆIƆCCXXXVI.

EXCUDEBAT JOSEPHUS COMINUS.

Superiorum Permiſſu,

Et cum Privilegio Excell. Senatus VENETI ad annos XV.

Digitized by Google

Digitized by Google

CANDIDIS LECTORIBUS.

NEMO *fere illorum eſt qui ſtudia humanitatis cum diſciplinis gravioribus conjungere amant, cui* MACROBII *ſcripta & grata & explorata non ſint. Quamquam enim hic auctor non aurea illa Romani ſermonis ætate floruerit, ſed quinto demum ſæculo a* CHRISTI *adventu, & fortaſse in Græcia natus fuerit; quod ex cognominibus ipſius, ac filii Euſtathii nomine ſuſpicari licet; ut iccirco ejus oratio peregrinitatem quamdam olere, & ex vitiis ſæculi ſui multum contraxiſse videatur: nihilominus ea rerum copia, ea doctrinæ ubertate ac recondita eruditionis abundat, eam probatiſ-*

tiſſimis quibuſque ſcriptoribus, Ciceroni præcipue ac Virgilio, facem lucet, ut ab iis qui eloquentiam ſine rerum pulcherrimarum cognitione nullam ſapienter judicant, permagno æſtimari omnino debeat. Utilis nimirum eſt MACROBIUS *non ſolum Grammaticis, Philologis, Rhetoribus, Poetis, Hiſtoriarum & Antiquitatis amatoribus; verum etiam Arithmeticis, Geometris, Muſicis, Aſtrologis, Phyſicis denique ipſis, ac totius Philoſophiæ penetralia ingredi cupientibus: multa præterea ſuppeditat, civitatum gubernatoribus, Juriſconſultis, & medicinam facientibus profutura, qui modo non rudes &* ἄμυσοι, *verum politi atque elegantes haberi voluerint. Singuli enim apud hunc ſcriptorem* πολυμαθέστατον, *quæ ad ipſorum artes ornandas aut promovendas conducere poſſint, facile invenient. Sed erunt fortaſſe qui cum antiqua omnia ut rudia contemnant, & hæc nova ſolum, tamquam numeris omnibus abſoluta, oſculari & honore proſequi decreverint; hunc propterea & reliquos ejuſdem claſſis auctores ad fabulas & quiſquilias amandent: cui factioni hominum in præſentia nihil aliud reſpondendum arbitror, niſi hoc, Veterum ingeniis, laboribus, & inveniendi ſollertiæ, quicquid poſtea in diſciplinis præclari & ad unguem caſtigati recentiorum induſtria peperit, a juſtis rerum æſtimatoribus, acceptum referendum eſſe: neque certe ſuavitate carere, ipſa ſtudiorum optimorum initia ac rudimenta, tum progreſſus atque incrementa, quæ noſtram ætatem anteceſſerunt, delineata contem-*

pla-

Digitized by Google

plari tamquam in tabula. id autem aſſidua veterum lectione conſequimur. Gratum igitur futurum exiſtimantes bonæ indolis adoleſcentibus, ſi hic ſcriptor doctiſſimus, qui jam & in privatis bibliothecis, & in tabernis librariis apud noſtrates deſiderari cœperat, typis Cominianis deſcriptus, iterum iis legendus exhiberetur, in hanc curam ſedulo incubuimus, ut eum, quanta fieri poſset diligentia, pulchre emendatum proferremus. Ultima ſane ſcriptoris hujus editio quæ ex terris Venetorum ad hanc diem apparuerit, niſi valde fallimur, Venetiis curata fuit a Hieronymo Scoto typographo, anno CHRISTI MDLXX. *in octava folii parte, ut loquuntur: hanc quadriennio poſt in eadem principe urbe, & eadem chartarum forma, typis recudit Joannes Gryphius. Brevitas porro temporis quod inter utramque editionem interceſſit, quanta fuerit eo ſæculo etiam in his regionibus bonarum litterarum cupiditas, facile oſtendere poteſt. Ceterum repetita illa editio, quod mirere, Joannis Alberti Fabricii, celeberrimi & laborioſiſſimi viri, diligentiam effugit; ex cujus Bibliotheca Latina quæ ad* MACROBIUM *pertinent, in hanc editionem noſtram depromta tranſtulimus. Neque hic ſilentio prætermitti debet, Venetam Scoti & Gryphii editionem cum Arnoldi Veſalienſis Colonienſi omnino conſentire: ſed cum ille diſſimulare noluiſset, ſe ad* MACROBIUM *emendandum nullis uſum libris vetuſtis, vel chartaceis vel membranaceis, manu exaratis, editio hæc Veneta iterata,*

Digitized by Google

ta, ex variis ac vetuſtiſſimis codicibus recognita & aucta *nihilominus prædicatur*. *Ut vero tutius pedem figeremus*, *inſignem* Jacobi Gronovii *editionem*, *quæ prodiit Lugduni Batavorum A.* MDCLXX. *cum plurium doctorum virorum Adnotationibus*, *potiſſimum exprimendam ſuſcepimus*, *quod attinet ad ipſa* MACROBII *verba tantummodo*. *eſt enim cum accurata*, *tum ad optimas editiones priores*, *&* *aliquot libros MSS. fideliter exacta*: *Indicem præterea locupletiſſimum adjunctum habet*; *quem utinam meliori quodam ordine ejus auctores diſpoſuiſſent*. *Ad ea vero invenienda quæ hoc Indice deſignantur*, *pertinent numeri ad oras paginarum noſtræ editionis appoſiti*, *qui paginas Gronovianæ lectori oſtendunt*. *Eorum porro ſignorum quibus inciſa & membra orationis diſtingui ſcribendo ſolent*, *minorem frequentiam adhibet editio illa*; *quod*, *ut gratum faceremus nonnullis*, *nos quoque fere ſecuti ſumus*, *præterquam ubi vel obſcuritatis vel ambiguitatis vitandæ ſtudium*, *aliud ſuadere videretur*. *Conſuluimus etiam haud raro Pariſienſem Henrici Stephani A.* MDLXXXV. *&* *Aldinam A.* MDXXVIII. *a quibus aliquot lectiones mutuari placuit minime contemnendas*. *ut nihil dicamus de mendis typographicis Batavam editionem ſæpe fœdantibus*, *quas accurate ſuſtulimus*. *Opuſculum* de Differentiis Græci Latinique Verbi *quod hac editione exhibetur*, *numquam antea hic gentium reliquis* MACROBII *monumentis additum fuerat*; *neque ad illud Adnota-*

nota-

notationes Joannis Iſacii Pontani , & Joannis Opſopæi omittendas eſſe duximus , cum ad verba ſcriptoris noſtri intelligenda ſæpius neceſſariæ viſæ ſint . Neque poſtremo Indicem capitum Commentarii in Somnium Scipionis , & Saturnaliorum non adjecimus , ex eodem Pontano ſemel illuſtratum . Valete ac bene rem gerite , Lectores candidi , & ſi ſtudiis veſtris honeſtiſſimis utilitatis aliquid hoc labore induſtriaque noſtra comparatum eſt , æqui bonique conſulite .

Digitized by Google

Digitized by Google

DE MACROBIO

EJUSQUE SCRIPTIS

TESTIMONIA,

& alia quædam.

LIBRI PRIMI SATURNAL.

Cap. I.

N*iſi ſicubi nos ſub alio ortos cœlo Latina lingua vena non adjuvat*. Et ſtatim: *Petitum impetratumque volumus, æqui boni que conſulant, ſi in noſtro ſermone nativa Romani oris elegantia deſideretur*.

COMMENTARIO

IN SOMNIUM SCIPIONIS

Lib. I. Cap. I.

Inter Platonis & Ciceronis libros quos de repub. utrumque conſtituiſſe conſtat, Euſtathi fili, vita mihi pariter dulcedo & gloria, &c.

Lib. I. Cap. II. Saturnal.

Servius inter Grammaticos doctorem recens profeſſus, juxta doctrinam mirabilis & amabilis verecundia.

Lib. VI. Cap. VI.

Sed nunc dicat volo Servius quæ in Vergilio notaverit, &c. Quotidie enim Romana indoli enarrando eum-

 dem

Digitized by Google

dem vatem, neceſſe eſt habeat hujus annotationis ſcientiam promtiorem.

LIB. VI. SATURNAL. CAP. VII.

Exoratus ſit a nobis (Servius) doctiſſimus doctor. ibidem: *doctorum maximus.*

LIB. SATURNAL. V. CAP. I.

Quatuor ſunt genera dicendi; copioſum, in quo Cicero dominatur: breve, in quo Saluſtius regnat: ſiccum, quod Frontoni adſcribitur: pingue & floridum, in quo Plinius Secundus quondam, & nunc nullo veterum minor noſter Symmachus luxuriatur.

LIB. I. SATURNAL. CAP. VI.

In locum Poſtumiani abnuentis Euſebium Graiâ & doctrinâ & facundiâ clarum rhetorem ſubrogavi.

Ibidem CAP. V.

Euſtathius tantus in omni philoſophia genere, ut ſolus nobis repræſentet ingenia trium philoſophorum, de quibus noſtra antiquitas gloriata eſt. Et ibidem ſtatim: *Omnia inter Græcos genera dicendi ſolus implet: inter nos tamen ita ſui locuples interpres eſt, ut neſcias qua lingua facilius vel ornatius expleat operam dicendi.*

LIB. I. SATURNAL. CAP. VI.

Flavianus & Euſtathius, par inſigne amicitia.

LIB. VII. SATURNAL. CAP. IV.

Cum ergo videas, mi Aviene (inſtituenda eſt enim ado-

Digitized by Google

adoleſcentia tua, quæ ita docilis eſt ut diſcenda præcipiat) cum videas, inquam, anceps eſſe omne ſcommatum genus; ſuadeo, in conviviis, in quibus lætitia inſidiatur ira, ab ejuſmodi dictis faceſſas.

LIB. VI. SATURNAL. CAP. VII.

Quin age, inquit Prætextatus, Euſtathi, verecundiam Avieni probi adoleſcentis juva.

Occurrunt præterea paſſim *Vettius Prætextatus*, *Evangelus*, *Diſarius*. De quibus auctor ipſe conſulendus, & præſertim lib. 7. cap. 4. introducitur loquens *Diſarius* medicæ artis peritiſſimus.

De Opere vero hoc ſuo & modo ſcribendi inſignis eſt ipſius Macrobii locus p. 188. quem ſubjeci.

Tale hoc præſens opus volo. multæ in illo artes, multa præcepta ſint, multarum ætatum exempla, ſed in unum conſpirata. Et paulo ante: *Nec mihi vitio vertas, ſi res, quas ex lectione varia mutuabor, ipſis ſæpe verbis quibus ab ipſis auctoribus enarratæ ſunt, explicabo, &c.* Quæ ad evitandam calumniam (quam tamen effugere haud potuit) ab eo dicta eſſe ſatis apparet. Sed de hoc alias & alibi, ſi volet Deus, otio meliori.

Codex Theodoſianus lib. VI. tit. 8. de præpoſitis ſacri cubiculi.

Impp. Honorius & Theodoſius A A. Florentio P. V.

Qui ſacri cubiculi noſtri fuere præpoſiti, vel nunc eſſe cœperunt, vel quos poſtea ſors ad aſcendendi hujus gra-

dum faſtigii devocârit, ea dignitate fungantur qua ſunt præditi qui eminentiſſimam prætorianam & urbanam meruerint præfecturam, aut certe militarem magiſteriam poteſtatem; ita ut ſit inter eos poſt depoſitas adminiſtrationes nulla diſcretio, ſive noſtræ ſerenitatis adoraturi admittuntur imperium, ſive pro ſuo arbitrio ſolemnes feſtivitates & cœtus, vel ſalutationes, vel qualibet alia officia frequentent, ut in ſedibus & conſeſſu is eis ordo ſervetur quem ordo provectionis oſtenderit, ſub habitu ipſis videlicet conſueto: cum manifeſte decretum ſit eum eſſe qui præceſſerit, potiorem; vel illum ſubſequi quem recentius probaverit examen. Sed ut nos ad hanc promulgationem, Macrobii viri inluſtris *merita provocârint, ita obſervationem quoque legis ab ejus volumus ſumere provectionis auſpicium*. &c.

Geſneri Bibliotheca.

Vertit in Græcum ſermonem Aurelii Macrobii in Somnium Scipionis Commentarios Maximus Planudes.

Et in præfatione Theſauri ſui omnium vocum Gulielmus Morellius.

Quod Somnium Scipionis Græce tranſlatum, perperam Gazæ tribuatur, veteres codices manuſcripti teſtantur: in quibus non modo id Somnium, verum etiam tota Macrobii ejus Somnii explicatio Græca continetur, Maximoque Planudi adſcribitur. Hujus opuſculi Ms. uti accepi a clariſſimo Joſ. Scaligero, fuit aliquando penes juris conſultiſſimum J. Cujacium. Morellium quoque habuiſſe liquet ex plurimorum Planudis locorum laudationibus in eodem, quod dixi, vocum Dictionario.

Iſi-

Digitized by Google

Iſidori Gloſſæ.

Vaſcillum, parvum vas. Macrobius: Solvens radiis aquâ ſubjectâ vaſcillo. *Sed monente Scriverio locus hic Gloſſographi corruptus eſt, legendumque non* Macrobius, *ſed* Marbotus *ſive* Marbodus *aut* Marbodæus *denique, qui de Gemmis ſcripſit carmine. Auctor ſane non contemnendus; a Jano Cornario, celeberrimi nominis medico, ſuppoſititio ſcriptori de Herbis additus,* MACRI *titulum præferens. Quamquam is cenſeat eſſe* incerti auctoris, *notetque exemplaria quædam habere* Merboldi Epiſcopi. *Sed ſub* Merbodei Galli *nomine publicavit Pictorius quidam & Scholiis illuſtravit. Legitur autem locus quem deſignat auctor Gloſſarum, cap.* XXVIII. *de Heliotropia.* Ex re nomen habens (*inquit*) eſt Heliotropia gemma,

Quod ſolis radiis in aquæ ſubjecta vatillo
Sanguineum reddat mutato lumine ſolem.

Quomodo igitur corrigendus ſit Iſidorus vel quiſquis alius, vides.

Laurentius Valla Lib. I. Eleg. Cap. 13.

Curioſiſſimus in loquendo & reconditiſſima ſcientia MACROBIUS.

JO. ALBERTUS FABRICIUS,

BIBLIOTHECÆ LATINÆ,

ſive Notitia Auctorum Veterum Latinorum, Libro III. Capite 12.

MACROBIUS AMBROSIUS AURELIUS THEODOSIUS (*a*) Vir Conſularis & illuſtris, ſacrique cubiculi præfectus, Honorii & Theodoſii jun. temporibus floruit, ut patet e Codice Theodoſiano lib. VI. titulo 8. * MACROBII Commentarios in Somnium Scipionis reſpicit, Macrobium ſubinde allegans Honorius Auguſtod. in Libris IV. de Philoſophia mundi & Libro de Solis affectibus. Macrobium Theodoſium teſtem citat Zacharias Chyſopolitanus T. XIX. Bibl. Patrum, edit. Lugd. p. 859. Macrobium *Grammaticum Romanum*, h. e. Romanis diſciplinis innutritum vocat Reineſius p. 460. Epiſt. ad Rupertum, qui p. 461. & 492. de eo plura. Patria Parmenſem ſcribit Ricciolus in Almageſto, ubi recte reprehendit Genebrardum, Sanſovinum & Thevetum, qui ad ſeculum ſecundum a nato CHRISTO retulerunt, & confectores Indicis Bi-

(*a*) De patria ejus quæ fuerit non certo conſtat. Pro Græco habere videtur Eraſmus in Ciceroniano: *Æſopicam corniculam mihi nominas, ex aliorum pennis ſuos contexuit centones. Itaque ſua lingua non loquitur, etſi quando loquitur Græculum Latine balbutire credas.* Romanum ſe ipſe diſerte negat præfat. in Saturnal. ubi æqui bonique conſuli cupit, *ſi ſub alio ortum cœlo Latinæ linguæ vena non adjuvet*, vel *ſi in ſuo ſermone Romani oris elegantia deſideretur*. Non minus incerta res de religione Macrobii. Chriſtianis eum annumerat Barthius p. 2258. Adverſar. Contra homo Ethnicus dicitur Spanhemio Dub. Evangel. T. 1. p. 533. cui aſſentiri malim. Ambigui hærent Grotius ad Matth. II. 16. & Huetius p. 739. Demonſtrat.

Digitized by Google

Bibliothecæ Vaticanæ qui ad decimum. De dignitatibus quas geſſit Macrobius, vide Jac. Gothofredum ad Codicem Theodoſ. & Reineſii Epiſtolas ad Rupertum p. 462. 492.

Exſtant ejus *Commentariorum in Somnium Scipionis, a Cicerone deſcriptum libri duo*, magna eruditione referti, ad Euſtathium filium. Hos Græce tranſtulit, non Gaza, ſed Maximus Planudes, cujus verſione hactenus inedita uſus Jac. Cujacius, & in Theſauro Græcarum Vocum Guil. Morellius. Occurrit illa in Bibl. Regis Galliæ codice 683. teſte Labbeo Bibl. Nov. MSS. p. 280. * Verſio Græca Commentariorum in Somnium a Planude compoſita memoratur etiam in Catalogo MSS. Græcorum (*a*) Seguierii p. 12. Commentarios illos partem eſſe Saturnaliorum perperam ab illis divulſam notat Barthius ad Claudianum p. 918. Idem p. 791. *Somnii Commentationem, partem eſſe Saturnaliorum ſuſpicari faciunt manu exarata membrana, in quarum antiquiſſimis reperio:* Macrobii Theodoſii Viri Conſularis & Illuſtris Commentariorum tertiæ diei Saturnaliorum liber primus incipit: *Ut non in libros opus illud ſuum, ſed in dies diſtribuiſſe videatur Macrobius; ſingulorum autem dierum operas aliquot libris diſtinxiſſe, quorum tertium occupârint hi de Somnio Scipionis enarrato Commentarii. Quæ res & reliquorum tenori congruit, qui non aliter interiores Maronis ſenſus & doctrinam inquirunt quam iſte Marci Tullii. Poteſt autem, ut ante exordium tertii hujus Saturnaliorum libri exciderit minutum quoddam Epiſtolium, quod hos Commentarios ordini Operis inſtituti conciliaverit; Tertius vero quartuſque, ut hodie poſiti ſunt, vix unum librum faciunt, ubi cum præcedentibus & ſequentibus comparaveris. Nec tertius omnino ſecundum, talis quidem ſequi debet: cum finis ſecundi dicat alterius diei operas apud Symmachum diſceptandas*

(*a*) In Celeber. Montfauconi Bibl. Coislinlana p. 520.

eſſe, principium autem tertii de Vettii domo ubi conventum fuerit, ſermonem habeat. Omnino aliis libris inventis opus erit, ut is auctor concilietur ordini ſuo, quos inquirere adhortor quibus talium copia eſt: utilis enim eſt ſcriptor, quamlibet aliorum excerptor: cum ſic etiam non pauca nos doceat nullibi Antiquitatis alibi exſtantia. Raphael Volaterranus libro XVII. Commentariorum Urbanorum ſcribit, Macrobium de Saturnalibus a Maximo Planude in Græcum ſermonem eſſe converſum. Fortaſſe is non alios quam libros de Somnio dicere voluit aut debuit. De eo quod ex Seneca, Gellio præcipue, tum ex Valerio Maximo & aliis ſcriptoribus, etiam quando non nominat, multa mutuatus eſt Macrobius, adi Jacobum Thomaſium de Plagio §. 503. Hieron. Mercurialem III. 5. Var. Lect. & Guilelmum Saldenum de Libris pag. 167. 176. ſeq.

Saturnaliorum (*a*) *Conviviorum* ſive variarum diſſertationum ſuper variis jucundæ & reconditæ doctrinæ argumentis ad eumdem Euſtathium *libri VII.* veluti totidem dies, quibus ad convivia convenere qui inter ſe colloquentes (*b*) inducuntur, narrante ad Decium Poſthumiano, Vectius Prætextatus rex menſæ, Flavianus Q. Aurelii Symmachi frater, Sym-

(*a*) Hos libros Saturnaliorum Macrobii intellige quando in Petri Bleſenſis prologo commentarii de amicitia vides laudari *librum Saturni*. Niſi Verrii Flacci Saturnum innui malis. Sed apud Marium Victorinum in 1. Rhetoric. Ciceronis pag. 86. edit. Pithœi pro *Saturno* lege *Socratem*. Eſt vero judice Joh. Satisberienſi lib. 8. Policrat cap. 10. Macrobius *conſpicuus in ſententiis, in verbis floridus. & tanta rerum venuſtate redundans, ut in inſtitutione convivii & diſpenſatione Socraticam videatur dulcem ... propinare.* Diverſus ab hoc Macrobio Macrobius Presbyter, de quo Cl. viſſ. Caveus in Hiſt. Litteraria Scriptorum Eccleſiaſticorum ad A.C. 3[illegible].

(*b*) De his conſule Pontani auctarium notarum ad Macrobium p. 741. ſeq. & Macrobium ipſum lib. 7. c. 4.

Symmachus ipſe, Cæcinna Decius Albinus, Furius Albinus, Euſtathius, Nicomachus, Avienus admodum adhuc adoleſcens, Evangelus, Euſebius Rhetor, Diſarius Medicus, Horus & Servius Grammaticus. Multa in his libris ex Gellio mutuatum Macrobium, & librum ſeptimum fere integrum ex Plutarcho repetiſſe obſervatum eſt, ſed propterea plagiariis merito annumerandum eſſe non facile dixerim. * Sub extremum libri ſeptimi videntur quædam ad operis abſolutionem deeſſe.

Prodiere hæc Macrobii ſcripta Venet. 1482. Brixiæ 1483. fol. Venet. 1492. fol. nec non 1500. fol. typis Philippi Pincii Mantuani, & iterum Brixiæ 1501. fol. quæ fuit apud V. C. Jac. Perizonium; Bononiæ 1501. Florent. 1515. 8. e Nic. Angelii caſtigatione; „ quæ recuſa Venetiis apud Jo. Tacuinum „ 1521. in fol. „ & Baſil. 1519. fol. ex emendatione Jo. Rivii Veneti. Coloniæ etiam lucem adſpexit A. 1521. fol. ex *Arnoldi Veſalienſis* recenſione, qui lacunas ſuppleviſſe, Græca addidiſſe, capita diſtinxiſſe, commata diſcriminaſſe, innumera emendaſſe ſe profitetur nullo MSto Codice adjutum. *En tibi*, inquit in præfat. *Macrobium ex fœdo nitidum, ex obſcuro apertum, expeditum ex intricato, ex confuſo digeſtum. -- -- Nulla exemplarium vetuſtas, nulla chartæ excuſſa pulveribus, nullæ diſpunctæ membranæ, ut fieri ſolet, noſtram hanc opellam promoverunt: ſed ſi quid præſtitimus, id ſedulo labore & crebris lucubrationibus elimatum eſt.* Coloniæ iterum A. 1526. fol. & 1527. 8. „ recuſa „ Ven. apud Hier. Scotum 1570. 8. & ibid. apud Jo. „ Gryph. 1574. 8. ſed ſine aliqua præfatione. „ & quæ præ ſuperioribus laudatæ editiones Veneta ap. Aldum 1528. 8. & Baſileenſis „ Heruagiana „ 1535. fol. emendata & ſuppleta e Codicibus inſignibus MSS. a Joachimo Camerario. Prodiit & Macrobius Lugduni apud Gryphium 1532, 1542. 1548. 1555.

Digitized by Google

1555. 8. 1560. 1585. 12. Genevæ 1597. 12.
Editionis Pariſienſis A. 1585. 8. auctor & caſtigator H. Stephanus in præfat. primus ſpem fecit vulgandi e codice Pithœano libri Macrobii *de differentiis & ſocietatibus Græci & Latini verbi*, ſive excerptorum e libro Macrobiano hujus argumenti auctore *Joanne* quodam, forte, ut ſuſpicabantur P. Pithœus & Jac. Uſſerius in Epiſtolis Hibernicis, *Erigena Scoto* (*a*), qui temporibus Caroli Calvi vixit. Hic libellus ſeorſim primum prodiit Pariſ. 1588. 8. cum notis Joannis Obſopœi, & inter Grammaticos veteres A. 1605. editus eſt ab Elia Putſchio. Occurrit vero etiam in poſterioribus Macrobii editionibus Lugdunenſi Batav. An. 1595. & 1628. 8. in qua præter doctiſſimas Jo. Iſaaci Pontani notas & Jo. Meurſii caſtigationes, auctorum a Macrobio allegatorum index eſt adjunctus. Lugdunenſem editionem expreſſit Oxonienſis, in qua notæ quæ in priore ad calcem voluminis rejectæ erant verbis Macrobii ſtatim ſubjiciuntur. Denique Lugduni Batavorum Anno 1670. 8. Oxonienſis illa repetita eſt, additis ad Commentaria in Somnium animadverſionibus (non Jo. Friderici, ut in Hallervordi Bibl. legitur) ſed Jacobi Gronovii, qui ad Commentarios in Somnium Scipionis uſus duobus MSS. & ad Saturnaliorum libros uno MS. chartaceo Bibliothecæ Leidenſis Academiæ, locis quibuſdam in utroque opere, priore præſertim, non infeliciter lucem attulit, medicamque manum admovit. Idem in limine operis prolixa quædam loca profert ex *Geometria Anonymi veteris*, quam inter ſchedas Parentis ſui repererat, & ex alio MS. gemini argumenti Anglicano, in quibus Macrobius Ambroſius Theodoſius in teſtimonium citatur, & quorum uterque ſe prodit Commentaria in Somnium Scipionis legiſſe. Gronovii editio recuſa eſt

(*a*) Vide Voſſium lib. 1. Ariſtarchi c. 4.

Digitized by Google

eſt Londini 1694. 8. „ ſed parum eleganter. „ Nic. Heinſium & Petrum Lambecium in Macrobio emendando haud parum operæ ſtudiique poſuiſſe conſtat ex libro VI. de Bibl. Vindobonenſi p. 266. ubi mentio Codicum antiquiſſimorum Neapolitani & Thuanei. * *Gallicam* Macrobii editionem molitus eſt illuſtris Couturius, cui Lucretii & Apuleji verſiones debemus. neſcio an abſolverit.

In Colomeſii Catalogo MStorum Iſ. Voſſii inter Codices Latinos num. 30. occurrit fragmentum e Macrobii *libris de differentia Stellarum & de magnitudine Solis*. Et num. 48. *Sphara Macrobii*. Denique num. 91. *Macrobius de palliis qua ſunt lapidum nomina*. Videndum ſintne hæ laciniæ e Commentariis in Somnium Scip. petitæ. * Trotula, *Macrobius*, & Gilbertinus de ſecretis mulierum, MSS. exſtant Norimbergæ apud laudatum D. Gotfredum Thomaſium.

SYLLABUS AUCTORUM

qui MACROBIO nominatim laudati.

ex editione Jo. Iſaaci Pontani Lugd. Bat. 1628.

Accius, Lucius *pag.* 189. 154. 455. 456. 460. 471. 472. 567
Acterianus, Calvus 333
Actius 471. Vide Accius.
Æſchylus 244. 434. 435. 439. 446
Afranius 313. 469. 471. 472. 483
Albinus Poſtumius 313
Alcæus 438. 545
Alcman 552
Alexander Ætolus 444
Anaxandrides 441
Antias Valerius 217
Antipater Stoicus 238. 241
Antonius Gnipho 343
Apollodorus 191. 235. 252
Apulejus 5. 500
Apollonius 424
Aratus 367
Arbiter Petronius 5
Archilochus 233
Archimedes 107
Ariſtomenes 439

Digitized by Google

Ariſtophanes 333. 428. 439
Ariſtoteles 140. 243. 292. 431. 513. 590. notatus 147. 538. 539
Aſclepiades 440
Aſinius Pollio 171
Aſper 330. notatus 328
Atta 309
Attejus Capito 218. 339. 536
D. Auguſtus 278. 482
Aulus Albinus Cos. Rerum Romanarum Græcus ſcriptor 161
Aurelius Cornutus 432. notatus *ibid.*
Boethus, vel Boethos 59
Corn. Balbus 331
Gavius Baſſus, libro quem de diis compoſuit 193. 331
Cæcilius 300
Cælius 174
Cajus Cæſar 175
Callias 435
Callimachus 334
Calvus Atterianus 333
Carminius 434
Caſſius Hemina 217. 228. 325. notatus 228
M. Cato 174. 197. 218. 298. 307. 328. 469. 479
Catullus 270. 453. 454
Chryſippus 233
Cicero 175. 271. 301. 313. 352. 463. 464. 468. 479. 557. 567. 593. 594
Cincius, libro de faſtis 209. 210. 212. 295
Claudius Quadrigarius, vide Q. Quadrigarius.
Cleanthes 233. 238. 245. 260
Cloatius Verus 308. 309. 311. 313. 329
Cornificius 193. 233. 237. 242. 260. 469. 473
Critolaus 177
Demoſthenes 141. 273. 352. 476
Didymus 429. 430. 445
Diodorus 61
Duodecim Tabulæ 173
Dracon 573
Edictum Prætoris 164
Egnatius de rerum natura libro primo 471. 473
Empedocles 239. 508
Ennius 172. 448. 449. 450. 456. 459. & deinceps: item 466. 471. 486. 487
Epaphus vir plurimæ lectionis libro XVII. 329
Ephippus 443
Ephorus 428. 438
Epicadus 206
Epicharmus 437
Epictetus 206
Epicurus 480. notatus 540

Era-

Eraſiſtratus 544
Eratoſthenes 441. 547
Etruſcorum liber 332
Eupolis 506. 547
Euripides 233. 239. 241. 261. 430. 431. 432. 442. 445. 494. 547
Fab. Pictor 319
Favorinus 310
Feneſtella 195
Feſtus Pompejus 322. 327. 334
Fulvius Nobilior 209. 217
Furius 451. 453. 466
Furius Bibaculus 271
Gavius Baſſus. V. Baſsus.
Gellius 190. 228. 305
Geminius, aut Geminus 230
Glaucippus 216
Granius Flaccus 244. Licinianus 230
Herodotus 533. notatus *ibid.*
Heſiodus 40. 41. 105. 367. 530
Heraclitus 59. 80
Higinus. Vide Hyginus.
Hipparchus 59
Hippocrates 20. 29. 59. 252. 297. 508
Homerus 24. 84. 184. 208. 231. 233. 235. 238. 239. 249. 252. 260. 261. 312. 370. uſque ad pag. 444. deinde 464. 465. 467. 491. 492. 497. 516. 532. 539. 553
Horatius 310. 424
Hoſtius poeta libro ſecundo belli Hiſtrici 465. 472
Hyginus aut Higinus 186. 325. 334. 430. 486
Hyllus libro de diis 319
Ilius in Theutrante 470
Julius Cæſar 229. 231. 288
Julius Feſtus de verborum ſignificationibus libro tertio decimo 334
Julius Modeſtus 171. 196. 197. 229
Juvenalis 339
Corn. Labeo 210. 229. 246. 324. 339
Laberius 286. 287. 288. 473
M. Lælius augur. 179
Lævinus 333
Liber veterum Carminum 439
Licinius Macer 197. 217
Livius Andronicus 472
Lucanus 122. notatus *ib.*
Lucilius 175. 304. 305. 452. 453. 466. 467. 584
Lucretius 451. 452. & deinceps 472
Mallius 195

Mar-

Marcius vates 236
Maſurius Sabinus 170. 172. 195. 330
Martius 313
Menander 5.235.442
M. Meſſala 193
Metelli pontificis max. Index quartus 295
Modeſtus. Vide Julius.
Mummius 195
Muſonius 176
Q. Mutius, vel Mucius. 168
Nævius 246. 309. 312. 452. 463. 472
Nicander Colophonius 442. 445
Nigidius Figulus 192. 193. 302. 324. 482. 486. 557
Niſus in commentariis Faſtorum 212
Novius 193
Numenius 7
Octavius Herſennius 343
Oenopides 237
Oppius 309. 311
Orbilius 286
Orpheus 238. 239. 245. 246. 264
Pacuvius 452. 473
Panyaſis 443
Papyrianum jus 341
Parmenides 163
Parthenius 427
Perſius 39
Pherecydes 235. 440. 444
Phileas 438
Philemon comicus 441
Philochorus 197. 334
Pindarus 425. 426
Piſander 367
Piſo 210. 319
Plato 1. 22. 48. 52. 80. 100. 102. 138. 147. 233. 261. 274. notatus 543. 544
Plautus 217. 301. 310. 340. 433. 440
Plinius 302. 364
Plotinus 36. 38. 53. 69. 79. 135. 232
Plutarchus 500
Polemon 436
Pompejus Feſtus 322. Vide Feſtus.
Pomponius 173. 469. 486
Porphyrio 11
Porphyrius 243
Poſſidonius 260. 261
Poſthumius Albinus 313
Val. Probus 445
Propertius 596
Protarchus Trallianus 186
Ptolemæus 78
Publius 273. 288. 289
Pythagoras 5. 7. 97. 157
Q. Claudius Quadrigarius 172. 175. 229
Rutilius 230
Salluſtius 170. 294. 297. 364. 533. 593. 596

Sam-

Sammonicus Serenus 236 301. 302. 305
Sappho 441
Scævola pontifex 295
Siſenna 469
Sophocles 433
Speuſippus 233
Statius Tullianus 334
Ser. Sulpitius 322
Suevius poeta 311. libro quinto 452. 473
Symmachus 364
Tarquinius (*a*) Priſcus in Oſtentario arborario 313
Tarquitii liber ex Oſtentario Tuſco deſcriptus 332
Terentius 584. 594
P. Tertius, vel Tercius 341
Theocritus 367
Theophraſtus 309
Thucydides 329
Timotheus 235. 552
C. Titius 229. 303. 319
Trebatius 229. 320. 322. 326. 434
Tuditanus 217. 229. 230
Varius 452. 460
Vatinius 271
M. Varro 167. 175. 184. 185. 187. 195. 199. 205. 209. 210. 211. 217. 227. 228. 244. 290. 296. 299. 300. 303. 324. 330. 331. 335. 337. 342. 343. 468. 594. 600
Velius Longus 329.
Veranius 312. 317. 327
Veratius Pontificalis 330
Vergilius Maro 8. 11. 25. 34. 40. 54. 58. 63. 65. 68. 70. 73. 107. 112. 123. 124. 132. 168. 186. 190. 218. 231. 237. 247. 264. 269. 311. 317. 345. & deinceps uſque ad pag. 488. deinde 557. 572. 584. 587. 594. 682
Verrius Flaccus 190. 195
Verus Gloatius Inordinatorum (ἀτάκτων) libro ſecundo 329. libro quarto 309. 311. 312. libro a Græcis tractorum 308
Umbro 226
Xenagoras in tertia hiſtoria 436
Xenon primo Italicon 192

(*a*) *Lege*, Tarquitius Tuſcus.

Sum-

Digitized by Google

Summa Capitum, prout vulgo Commentarius MACROBII IN SOMNIUM SCIPIONIS

ex Ciceronis libro de Republica ſexto diſtinctus eſt.

Capita Libri Primi.

Cap. I. *Qua differentia & qua ſimilitudo ſit inter Platonis ac Ciceronis de Republica libros; curque aut ille indicium Eris aut hic ſomnium Scipionis operi ſuo adſciverit.* hujus edit. pag. 3

II. *Quid reſpondendum Coloti Epicureo putanti, philoſopho non eſſe utendum fabulis: quaſque fabulas philoſophia recipiat, & quando his philoſophi ſoleant uti.* 5

III. *Quinque eſſe genera ſomniandi; atque ſomnium hoc Scipionis ad prima tria genera debere referri.* 10

IV. *Propoſitum ſeu ſcopus hujus ſomnii quis ſit.* 14

V. *Quamquam omnes numeri modo quodam pleni ſint; tamen ſeptenarium & octonarium peculiariter plenos dici; quamque ob cauſam octonarius plenus vocetur.* 16

VI. *Multas eſſe cauſas cur ſeptenarius plenus vocetur.* 20

VII. *Obſcura involutaque ſemper eſſe ſomnia ac ſigna de adverſis; & tamen ſemper ſubeſſe aliquid quo poſſit quoquomodo deprehendi veritas, modo diligens aſſit ſcrutator.* 36

VIII. *Quatuor eſſe virtutum genera, politicas, purgatorias, animi purgati, & exemplares: & cum virtus beatos efficiat, ſitque primum illud virtutum genus in rerumpublicarum gubernatoribus, ideo hos utique fore felices.* 38

IX.

Digitized by Google

IX. *Quo ſenſu rerumpublicarum rectores cœlo deſcendiſſe, eoque reverti dicantur.* 41
X. *Quid ſecundum priſcos illos theologos inferi; & quando ex eorum ſententia, anima aut vivere aut mori dicatur.* 44
XI. *Quid & ubi inferi ſecundum Platonicos; quando horum ſententia, aut vivere anima aut mori dicatur.* 47
XII. *Quomodo anima ex ſuperiori mundi parte ad inferna hæc delabatur.* 50
XIII. *Hominem duplici ratione mori; primum ſi anima corpus relinquat; deinde ſi anima in corpore adhuc manens, corporeas illecebras contemnat, voluptateſque & affectiones omnes exuat: ex his mortibus poſteriorem hanc omnibus appetendam; priorem arceſſendam non eſſe, ſed exſpectandum donec Deus ipſe animam a corpore diſſolvat.* 54
XIV. *Cur mundus hic univerſus, Dei vocetur templum: & quomodo mens homini cum ſideribus communis eſſe dicatur: tum varia de animi natura ſententia: quid inter ſtellam & ſidus interſit: quid ſphæra, quid orbis, quid circus: ſtellæ errantes unde nomen acceperint.* 58
XV. *De undecim circulis cœlum ambientibus.* 64
XVI. *Qui fiat ut quædam ſtellæ numquam a nobis videantur.* 68
XVII. *Cœlum quamobrem ſemper & in orbem moveatur: quo ſenſu ſummus vocetur deus: & ecquid ſtellæ quas fixas vocant, ſuo etiam proprioque motu agantur.* 70
XVIII. *Stellas errantes contrario quam cœlum motu verſari.* 74
XIX. *Quem Cicero & quem Plato Soli inter errantes ſtellas aſſignaverint ordinem: cur luna lumen ſuum mutuetur a ſole; ſicque luceat ut tamen non calefaciat, dehinc cur ſol non abſolute ſed fere medius inter*

Digitized by Google

ter planetas eſſe dicatur, unde ſideribus nomina : & cur ſtellarum errantium alia adverſa nobis ſint, alia proſpera. 77

XX. *De diverſis nominibus Solis deque ejuſdem magnitudine.* 83

XXI. *Qua ratione inferiorum ſphærarum ſtellæ in zodiaci ſignis meare dicantur, cum in iis non ſint : curque ex illis alia breviori alia longiori tempore zodiaci ſigna percurrant ; & quomodo circulus zodiacus in duodecim partes diviſus ſit.* 89

XXII. *Terra qua de cauſa immobilis ſit, & omnia in eam ſuo nutu ferantur pondera.* 97

Commentarii Secundi Capita.

Cap. I. *Concentum quemdam effici motu cœleſtium corporum, & quomodo ratio ejus concentus a Pythagora ſit deprehenſa : tum qui numeri apti ſint conſonantiis muſicis ; quotque conſonantiæ ſint.* 101

II. *Plato quem in modum animam mundi ex numeris fabricatam eſſe docuerit ; & quod hinc etiam probari poſſit concentum quemdam eſſe cœleſtium corporum.* 105

III. *Aliis præterea indiciis ac rationibus concentum illum motuum cœleſtium poſſe oſtendi : quodque intervalla ea quæ eſſe in anima ratione ſola intelliguntur, revera in ipſo mundi corpore deprehendantur.* 110

IV. *Qui fiat ut inter ſonos cœleſtis illius concentus alius acutior ſit, alius gravior : quodnam ibi melodiæ ſit genus ; & cur ſonus ille a nobis non audiatur.* 113

V. *Terræ medietatem eam in qua nos ſumus, quinque eſſe diſtinctam zonis : quodque ex iis duæ tantum ſint habitabiles ; quarum altera habitetur a nobis, alteram qui incolant homines ignoretur : tum vero & in reliqua terræ medietate zonas eſſe* eaſ-

Digitized by Google

eaſdem; & inter illas duas quoque ab hominibus habitari. 116

VI. *Quanta terra ſpatia habitationi ceſſerint, quanta inculta ſint.* 123

VII. *In cœlo eaſdem ineſſe zonas qua inſunt terra; atque cauſam hujus diverſitatis eſſe ſolem: qui ut acceſſu ſuo cauſa caloris eſt; ita receſſu frigus inducit.* 125

VIII. *Obiter quomodo explicandus locus Vergilii primo Georgicôn de circulo zodiaco.* 130

IX. *Non uno ſed gemino Oceani ambitu terram omnem circumflui: & quomodo anguſta verticibus, latior lateribus, ſit habitabilis noſtra: tum de exiguitate Oceani quem nos magnum vocamus.* 131

X. *Mundum quidem eſſe aternum: ceterum inde non poſſe ſperari perpetuitatem gloria ac fama apud poſteros; quando mundo ipſo manente ea qua in ipſo ſunt viciſſitudine quadam nunc occidant, nunc rurſus oriantur.* 134

XI. *De diverſitate annorum: quodque is qui vere annus vertens eſt ac mundanus, quindecim annorum noſtrorum ambiat milia.* 138

XII. *Hominem non corpus eſſe ſed mentem: & numquid in hoc mundo vere intereat ac corrumpatur.* 141

XIII. *De tribus ratiocinandi modis quibus immortalitatem anima aſſeruere Platonici.* 144

XIV. *Quibus rationibus Ariſtoteles contra Platonem monſtrare voluerit animam a ſe ipſa moveri non poſſe.* 146

XV. *Quibus argumentis Platonici magiſtrum ſuum adverſus Ariſtotelem tueantur, oſtendentes utique eſſe aliquid quod a ſe ipſo moveatur; idque neceſſario eſſe animam: quibus probatis enervata eſt prima objectio Ariſtotelis.* 152

XVI. *Quem in modum reliqua Ariſtotelis objectiones a Platonicis refellantur.* 158

Digitized by Google

XVII. *Scipionem ab avo ſuo Africano tam ad otioſas quam ad negotioſas virtutes incitatum fuiſſe: tum de tribus philoſophiæ partibus, quarum nullam Cicero intactam prætererit.* 163

Summa Librorum & Capitum prout vulgo Libri Saturnaliorum diſtincti ſunt.

Capita Libri Primi.

Præfatio ad Euſtathium filium. hujus edit. pag. 169
Cap. I. *Argumentum operis totius.* 172
II. *Quæ convivalis hujus ſermonis origo & quis ordo fuerit.* 174
III. *De principio ac diviſione civilis diei.* 177
IV. *Latine dici* Saturnaliorum, noctu futura, & die craſtini. 180
V. *De exauctoratis obſoletiſque verbis: tum recte ac Latine dici*, mille verborum eſt. 184
VI. *De origine ac uſu* prætextæ*; quomodo hæc in uſum tranſierit nominis; inibique de aliorum quorumdam nominum propriorum origine.* 187
VII. *De Saturnaliorum origine ac vetuſtate; ubi & alia quædam obiter perſtringuntur.* 193
VIII. *De templo Saturni, deque his quæ in hujus æde aut imagine viſuntur, & quomodo intelligenda ſint ea quæ de hoc deo fabuloſe dici conſueverunt.* 200
IX. *Quis deus Janus, deque variis ejus dei nominibus & poteſtate.* 202
X. *Quo die Saturnalia celebrari conſueverint, & quod primo uno tantum, deinde pluribus diebus ſunt celebrata.* 205
XI. *Non eſſe contemnendam ſortem ſervorum, cum & dii horum curam gerant, & multos ex his fideles,* pro-

providos, fortes, & philoſophos quoque fuiſſe conſtet: tum Sigillariorum origo quæ fuerit. 208

XII. *Quomodo annum ordinaverit Romulus.* 217

XIII. *De ordinatione anni per Numam: & quæ cauſa fuerit intercalandi: quoque tempore primum intercalatum ſit.* 224

XIV. *Quem in modum primum Julius, deinde Auguſtus Cæſares annum correxerint.* 228

XV. *De Kalendis, Idibus, ac Nonis.* 231

XVI. *Quæ diſcrimina diverſitateſque fuerint dierum apud Romanos.* 235

XVII. *Omnes deos referri ad Solem. Et quod ex variis Apollinis oſtendatur nominibus, ipſum eumdem eſſe deum quem Solem dicimus.* 242

XVIII. *Liberum quoque patrem, eum ipſum eſſe deum quem Solem.* 254

XIX. *Ne Martis quidem aut Mercurii aliud eſſe numen quam Solem.* 259

XX. *Quin Æſculapium quoque, & Salutem, & Herculem, & cum Iſide ipſum etiam Serapin, alios quam Solem deos non eſſe.* 262

XXI. *Adonin, Attinem, Oſirin, & Horum, aliud non eſſe quam Solem. Præterea & duodecim ſigna zodiaci ad naturam Solis referri.* 265

XXII. *Quod Nemeſis, Pan, (quem vocant Inuum) & Saturnus, aliud non ſint quam Sol.* 270

XXIII. *Jovem quoque, & Aſſyriorum Adad, eumdem eſſe quem Solem. Tum & theologorum, & Orphei autoritate oſtendi poſſe, omnes referri ad Solem.* 271

XXIV. *De laudibus variaque eruditione Vergilii. Tum de iis quæ ſequentibus libris per ordinem ſunt explicanda.* 275

Digitized by Google

Capita Libri Secundi Saturnaliorum.

Cap. I. *Qua occaſione de jocis ac dicteriis veterum, ſermo ortus fuerit inter convivas.* 280
II. *De diverſorum jocis atque dicteriis.* 283
III. *De jocis M. Tullii Ciceronis.* 286
IV. *De jocis Auguſti in alios, & aliorum rurſus in ipſum.* 289
V. *Super jocis ac moribus Juliæ, Auguſti filiæ.* 294
VI. *Rurſus de virorum jocis, argutiſque reſponſis.* 296
VII. *De ſententiis ac dictis Laberii & Publii, mimographorum: deque Pylade ac Hyla, hiſtrionibus.* 297
VIII. * *Quomodo Plato vino indulgendum eſſe præceperit:*

* Jo. Iſaaci Pontani ad tria extrema hujus Capitis verba perquam utilis, immo, ut videtur, neceſſaria Annotatio.

Parvum morbum comitialem) Hic Libri hujus, in omnibus ad hoc ævum editionibus, finis fuit, & viderunt tamen homines eruditi plurima deſiderari, quæ deplorare facilius potuerunt, quam emendare. Nos, Anglicani indicio, primi hunc hiatum ſanavimus, & octo ex Tertii Libri injuſta poſſeſſione extorſimus Capita, veterique huic ſuæ & veræ ſedi redonavimus. Inſtituta enim de luxuria & voluptatibus, & præſertim περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις narratio convenienter jam iſtis pertexitur, finiturque Secundus Liber. Paucula interim deeſſe poſt verba, *parvum morbum comitialem*, & ſub initium quoque ſequentis capitis, non inficier, ſed paucula, inquam, id eſt, verba duo quatuor quibus parabatur reſponſus objectanti Horo priſcorum abſtinentiam. Patet ex fine ſubſequi capitis: *Neque ego nunc antiquitati nos præferendos vel comparandos dico; ſed reſpondi objectanti Horo, aſſerens, ut res habet, majorem illis ſeculis deliciarum curam fuiſſe, quam noſtro.* Dixi deſiderari, poſt hæc, paucula; quæ, niſi fallor, repperi, & ſunt iſta: *Fugienda ſunt ergo omnibus modis & abſcindenda igne & ferro, totoque artificio ſuperanda, languor a corpore, imperitia ab animo, luxuria a ventre, a civitate ſeditio, a domo diſcordia, & in communi a cunctis rebus intemperantia.* Laudat ſub Macrobii nomine Joh. Sariſberienſis lib. 8. cap. 25 Ego apud Macrobium legiſſe non memini. Hic autem inſanum in modum conveniunt. Fallor itaque? aut loci hujus fragmentum eſt.

Digitized by Google

rit: & quam periculoſum turpeque ſit, tactus ac guſtus voluptatibus eſſe obnoxium. 301
IX. *De luxu ſeu luxuria Q. Hortenſii, Fabii Gurgitis, Metelli Pii, ac Metelli Pontificis maximi. Tum de porco Trojano, de leporum ac cochlearum ſaginatione.* 304
X. *Saltandi cantandique ſtudium, atque adeo ne hiſtrionicam quidem, apud vetuſtiores Romanos inter turpia nominatum fuiſſe.* 307
XI. *Quanto in pretio fuerint apud paulo vetuſtiores Romanos, piſces, & præſertim murena.* 310
XII. *De acipenſere, mullo, ſcaro, lupo.* 311
XIII. *De legibus latis contra luxuriam veterum Romanorum.* 315
XIV. *De nucum generibus.* 319
XV. *De generibus malorum & pirorum.* 321
XVI. *De ficuum, olearum, uvarumque generibus.* 323

Capita Libri Tertii Saturnaliorum.

Cap. I. *Quam accurate Vergilius expreſſerit diverſos ritus ſacrificandi.* 325
II. *Quam proprie Vergilius uſus ſit verbis ad ſacra pertinentibus.* 327
III. *De ſacro, profano, ſancto, & religioſo: quid ea ſint, & quam diligenter horum verborum proprietates expreſſerit Maro.* 330
IV. *Quid delubrum, quid dii Penates. Et quod ne in his quidem Vergilius a ſua receſſerit diligentia.* 333
V. *Quanta fuerit Vergilii cura in exprimendis diverſis hoſtiarum generibus: & cur Mezentium contemtorem dixerit deorum.* 335
VI. *Mirandam fuiſſe Vergilii cum circa Romana, tum circa externa etiam ſacra doctrinam: quod ex Apollinis Delii & Herculis Victoris ſacris oſtenditur.* 338

Digitized by Google

VII. *Ea etiam quæ negligenter in Vergilio tranſmittuntur a legentium vulgo, non carere ſenſuum profunditate. Et homines ſacros cur occidere licuerit.* 341
VIII. *Quæ male enuntiando apud Vergilium corrumpantur. Et quod ea nec ratione apud hunc poetam careant quæ fortuita eſſe videntur: cum aliis quibuſdam.* 342
IX. *De carmine quo evocari ſolebant dii tutelares, & aut urbes aut exercitus devoveri.* 345
X. *Cur Vergilius tertio Æneidos fecerit Jovi immolari taurum: & quibus diis tauri immolari ſoleant.* 348
XI. *Quod Vergilius illo verſu primi Georgicôn*, Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho, *ſignificavit, Cereri mulſo litandum eſſe. Tum quomodo & in primo & in octavo libro Æneidos in menſam libari faciat, quum in aram tantum eſſet libandum.* 349
XII. *Herculi cur Salios aſſignârit Vergilius: curque hos populeis ramis coronatos induxerit.* 351

Capita Libri Quarti Saturnaliorum.

Cap. I. *De affectu movendo ex habitu perſonæ.* 354
II. *Pathos tenore ipſo orationis quomodo exprimatur.* 356
III. *Pathos ab ætate, a fortuna, debilitate, loco, tempore.* 358
IV. *Pathos a cauſa, modo, & materia.* 361
V. *Pathos a ſimili.* 365
VI. *Pathos a majori & minori.* 367

Capita Libri Quinti Saturnaliorum.

Cap. I. *Si non aliis, hoc certe præferendum eſſe Ciceroni Vergilium, quod ille in uno tantum, hic omnibus dicendi generibus excelluerit. De quatuor generibus di-*

Digitized by Google

dicendi, deque duplici ſtylo. 372
II. *Quæ Vergilius traxerit a Græcis: quodque tota Æneis effigiata ſit ad exemplar Iliadis atque Odyſſeæ Homerica.* 376
III. *De diverſis Vergilii locis ex Homero traductis.* 379
IV. *De iis quæ in primo Æneidos ſunt ex Homero traducta.* 383
V. *Quæ in ſecundo Æneidos traducta ſint ab Homero.* 386
VI. *Tertius & quartus Æneidos quæ habeant ab Homero ſumta.* 389
VII. *Quæ in quinto & ſexto libris Vergilius ab Homero ſit mutuatus.* 392
VIII. *In ſeptimo & octavo qui verſus ſint ab Homero ſumti.* 395
IX. *Nono libro quæ inſint ſumta ab Homero.* 398
X. *Quæ in reliquis libris mutuatus ſit ab Homero Vergilius.* 400
XI. *Quos locos ita tranſtulerit Vergilius ut Homero ſuperior videatur.* 403
XII. *In quibus par utriuſque poetæ ſit ſplendor.* 409
XIII. *In quibus Vergilius Homerici carminis majeſtatem non æquet.* 411
XIV. *In tantum Vergilio dulcem fuiſſe imitationem Homeri, ut vitia quoque nonnulla æmulari voluerit. Tum quantopere illius ſit imitatus epitheta, ceteraque quæ gratiorem reddunt orationem.* 421
XV. *Quæ diverſitas catalogorum ſit apud Vergilium & Homerum.* 423
XVI. *Quæ in utriuſque catalogis ſimilitudo, quam crebra apud utrumque ſententiæ. Tum in quibus ſive caſu ſive ſponte ab Homero Vergilius deſciſcat, & in quibus imitationem ipſam diſſimulet.* 427
XVII. *Non ſatis apte Vergilium feciſſe initium belli inter Trojanos & Latinos. Inde, quæ ex Apollonio & Pindaro traduxerit: quamque Græcorum cum*

vo-

Digitized by Google

vocabulis tum inflexione etiam ſit delectatus. 430
XVIII. *Quæ Vergilius tam occulte a Græcis traduxerit, ut vix unde ducta ſint poſſit agnoſci.* 435
XIX. *De aliis locis quos Vergilius a Græcis ſumſit, quarto & nono Æneidos.* 439
XX. *De Gargaris & Myſia, ex primo Georgicôn.* 444
XXI. *De poculorum generibus.* 447
XXII. *De aliis quibuſdam locis Vergilii.* 451

Capita Libri Sexti Saturnaliorum.

Cap. I. *Quos vel ex dimidio ſui, vel ſolidos etiam verſus ab antiquis Latinis poetis ſit mutuatus Vergilius.* 455
II. *Quos locos, aut integros, aut paucis admodum immutatis, ex antiquis Latinis ſcriptoribus Vergilius tranſtulerit: quoſque ita mutaverit ut origo tamen eorum facile deprehendatur.* 463
III. *Quos locos primum alii ex Homero tranſtulerint, inde Vergilius operi ſuo aſciverit.* 471
IV. *De vocabulis Latinis, Græcis, barbariſque, quibus Vergilius primus uſus eſſe videri poſſit, quum tamen ante & veteres iiſdem uſi ſint.* 473
V. *Epitheta quæ apud Vergilium nova videntur, vetuſtioribus quoque in uſu fuiſſe.* 477
VI. *De figuris illis quæ ita ſunt peculiares Vergilio ut apud alios aut raro aut numquam reperiantur.* 480
VII. *Vexare, Illaudatus, & Squalere, apud Vergilium quid ſignificent.* 484
VIII. *Alii tres loci apud Vergilium explicati.* 487
IX. *Bidentes quid ſignificent, & unde dicta. Deinde, equitem id ipſum ſignificare nonnumquam quod ſignificaretur nomine equi.* 491

Capita Libri Septimi Saturnaliorum.

Cap. I. *Quando & quibus de rebus philoſophandum in convivio.* 495
II. *De quibus libenter quiſque interrogetur.* 500

III.

Digitized by Google

III. *De vario ſcommatum genere : & quam caute his utendum inter convivas.* 503
IV. *Cibum ſimplicem præferendum eſse multiplici, ut qui ſit digeſtu facilior.* 508
V. *Contra, cibum multiplicem aptiorem eſse quam ſit ſimplex.* 513
VI. *Vinum natura frigidum potius videri quam calidum : & cur raro feminæ, ſenes cito inebrientur.* 519
VII. *Feminis frigidiórne ſit natura quam viris, an calidior. Et cur muſtum non inebriet.* 522
VIII. *De facilitate vel difficultate digeſtionis quorumdam ciborum : deque aliis quibuſdam quæſtiunculis oppido quam argutis.*
IX. *Cur ſe in orbem rotantes patiantur vertiginem capitis. Et quomodo cerebrum ipſum ſenſus expers, ſenſus tamen in ceteris membris gubernet. Ibique obiter, quæ partes humani corporis ſenſu careant.* 529
X. *Qui fiat ut calvicium pariter atque canicies anteriores capitis partes primum invadant. Deinde, cur feminis atque eunuchis vox ſit quam viris exilior.* 534
XI. *Cur ii quos pudet, aut qui gaudent, rubeſcant : at metuentes pallor invadat.* 536
XII. *De quæſtionibus quindecim Diſario ab Avieno propoſitis.* 537
XIII. *De quæſtionibus tribus quas Horus Diſario propoſuit.* 545
XIV. *Simulacra cur ſub aquis majora eſse videantur. Tum in univerſum quomodo viſio fiat : an ſuſceptione ſimulacrorum quæ a rebus in oculos promanant, an potius emiſſione radiorum ex ipſis oculis.* 550
XV. *Satin' recte ſcriptum ſit a Platone, cibum per ſtomachum trahi : potum vero per arteriam quæ τραχεῖα dicitur, fibris pulmonis illabi.* 554
XVI. *Ovúmne prius fuerit an gallina.* 558

M. TUL-

Digitized by Google

M. TULLII CICERONIS

SOMNIUM SCIPIONIS.

EX LIBRO VI. DE REPUBLICA.

SCIPIO *loquitur*.

CUM in Africam veniſſem, M'. Manilio conſuli ad quartam legionem tribunus (ut ſcitis) militum; nihil mihi potius fuit, quam ut Maſiniſſam convenirem, regem familiæ noſtræ juſtis de cauſis amiciſſimum. Ad quem ut veni, complexus me ſenex collacrimavit, aliquantoque poſt ſuſpexit in cœlum: & GRATEIS, inquit, tibi ago, ſumme Sol, vobiſque reliqui cœlites, quod ante quam ex hac vita migro, conſpicio in meo regno, & his tectis P. Cornelium Scipionem, cujus ego *nomine ipſo recreor:* ita numquam ex animo meo deſcendit illius optimi, atque invictiſſimi viri memoria. Deinde ego illum de ſuo regno; ille me de noſtra republica percontatus eſt. multiſque verbis ultro, citroque habitis, ille nobis conſumtus eſt dies. Poſt autem regio apparatu accepti, ſermonem in multam noctem produximus, cum ſenex nihil niſi de Africano loqueretur, omniaque ejus non facta ſolum, ſed *etiam dicta meminiſſet*. Deinde, ut cubitum diſceſſimus, me & de via, & qui ad multam noctem vigi-

gi-

gilaſſem, *arctior*, quam ſolebat, *ſomnus complexus eſt*. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti: fit enim fere, UT COGITATIONES, ſermoneſque noſtri pariant aliquid in ſomno tale, quale de Homero ſcribit Ennius, de quo videlicet ſæpiſſime vigilans ſolebat cogitare, & loqui) Africanus ſe oſtendit illa forma quæ mihi ex imagine ejus, quam ex ipſo, erat notior. quem ut agnovi, equidem cohorrui. ſed ille, Ades, inquit, animo, & omitte timorem, Scipio, & quæ dicam, trade memoriæ. Vidéſne illam urbem, quæ parére populo R. coacta per me, renovat priſtina bella, nec poteſt quieſcere? (oſtendebat autem Karthaginem de excelſo, & pleno ſtellarum, illuſtri, & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis pæne miles? hanc hoc biennio conſul evertes, eritque cognomen id tibi *per te partum* quod habes adhuc a nobis hereditarium. Cum autem Karthaginem deleveris, triumphum egeris, cenſorque fueris, & obieris legatus Ægyptum, Syriam, Aſiam, Græciam, deligére iterum conſul abſens, bellumque maximum conficies, Numantiam exſcindes. Sed cum eris curru Capitolium invectus, offendes *remp. perturbatam conſiliis nepotis mei*. Hic tu, Africane, oſtendas oportebit patriæ, lumen animi, ingenii, conſiliique tui. Sed ejus temporis ancipitem video quaſi fatorum viam: nam cum ætas tua ſeptenos octies ſolis anfra-

ctus,

Digitized by Google

ctus, rediturſque converterit, duoque hi numeri, quorum uterque plenus, alter altera de cauſa, habetur, circuitu naturali ſummam tibi fatalem confecerint; in te unum, atque in tuum nomen, ſe tota convertet civitas: te ſenatus, te omnes boni, te ſocii, te Latini intuebuntur: tu eris UNUS IN QUO NITATUR CIVITATIS SALUS; ac, ne multa, dictator rempubl. conſtituas oportet, ſi impias propinquorum manus effugeris. Hîc cum exclamâſſet Lælius, ingemuiſſentque ceteri vehementius; leniter arridens Scipio, Quæſo, inquit, ne me e ſomno excitetis, & pax ſit rebus: audite cetera. Sed quo ſis, Africane, alacrior ad tutandum rempub. ſic habeto: OMNIBUS qui patriam conſervârint, adjuverint, auxerint, certum eſſe in cœlo ac definitum locum, ubi beati ævo ſempiterno fruantur. nihil eſt enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia, cœtuſque hominum, jure ſociati, quæ *civitates* appellantur: *harum rectores, & conſervatores hinc profecti, huc revertuntur*. Hîc ego, etſi eram perterritus, non tam metu mortis, quam inſidiarum a meis, quæſivi tamen, viverétne ipſe & Paullus pater, & alii, quos nos *exſtinctos* arbitraremur. Immo vero, inquit, II VIVUNT, qui ex corporum vinculis, tamquam e carcere, evolâverunt: veſtra vero, quæ dicitur vita, MORS eſt. quin tu aſpicias ad te

ve-

Digitized by Google

venientem Paullum patrem. Quem ut vidi, equidem vim lacrimarum profudi: ille autem me complexus, atque oſculans flere prohibebat. Atque ego ut primum, fletu repreſſo, loqui poſſe cœpi, Quæſo, inquam, pater ſanctiſſime, atque optime, quoniam hæc eſt vita, (ut Africanum audio dicere) quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non eſt ita, inquit ille. NISI DEUS IS cujus hoc templum eſt omne quod conſpicis, iſtis te corporis cuſtodiis liberaverit, huc tibi aditus patére non poteſt. homines enim ſunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum quem in hoc templo medium vides, quæ *terra* dicitur: hiſque animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus quæ ſidera, & ſtellas vocatis: quæ globoſæ, & rotundæ, divinis animatæ mentibus, circulos ſuos, orbeiſque conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi, Publi, & piis omnibus retinendus eſt animus in cuſtodia corporis: nec injuſſu ejus a quo ille eſt vobis datus, ex hominum vita migrandum eſt, *ne munus humanum aſſignatum a Deo defugiſſe videamini*. Sed ſic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, JUSTITIAM cole, & pietatem: quæ, cum ſit magna in parentibus, & propinquis, tum in patriâ maxima eſt: *ea vita, via eſt in cœlum*, & in hunc cœtum eorum qui jam vixerunt, & corpore laxati, illum incolunt locum quem vides: (erat autem is ſplendidiſſimo candore inter

ter flammas circus elucens) quem vos, ut a Grajis accepiſtis, *orbem lacteum* nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplanti, præclara cetera, & mirabilia videbantur. erant autem eæ ſtellæ quas numquam ex hoc loco vidimus: & eæ magnitudines omnium quas eſſe numquam ſuſpicati ſumus: ex quibus erat illa minima quæ ultima cœlo, citima terris, luce lucebat aliena. ſtellarum autem globi terræ magnitudinem facile vincebant. Jam ipſa terra ita mihi *parva viſa eſt*, ut me imperii noſtri, quo quaſi *punctum* ejus attingimus, pœniteret. Quam cum magis intuerer, Quæſo, inquit Africanus, quouſque humi defixa tua mens erit? nonne adſpicis, quæ in templa veneris? novem tibi orbibus, vel potius globis, connexa ſunt omnia: quorum unus eſt cœleſtis, extimus, qui reliquos omneis complectitur, ſummus ipſe deus, *arcens, & continens ceteros:* in quo infixi ſunt illi, qui volvuntur, ſtellarum curſus ſempiterni: cui ſubjecti ſunt ſeptem, qui verſantur retro, contrario motu atque cœlum, ex quibus unum globum poſſidet illa quam in terris *Saturniam* nominant. deinde eſt hominum generi proſperus & ſalutaris ille fulgor qui dicitur *Iovis:* tum rutilus horribiliſque terris, quem *Martium* dicitis: deinde ſubter mediam fere regionem *Sol* obtinet, dux & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta ſua luce illuſtret, & compleat.

hunc

Digitized by Google

hunc ut comites conſequuntur, alter *Veneris*, alter *Mercurii* curſus: in infimoque orbe *Luna*, radiis Solis accenſa, convertitur. infra autem jam nihil eſt niſi mortale & caducum, præter animos generi hominum, munere deorum datos. ſupra Lunam ſunt æterna omnia. nam ea quæ eſt media, & nona, tellus, neque movetur & infima eſt, & in eam feruntur omnia ſuo nutu pondera. Quæ cum intuerer ſtupens, ut me recepi, Quid? hic, inquam, quis eſt, qui complet aures meas tantus, & tam *dulcis ſonus*? Hic eſt, inquit ille, qui intervallis conjunctus imparibus, ſed tamen pro rata portione diſtinctis, impulſu, & motu ipſorum orbium conficitur: qui acuta cum gravibus temperans, varios æquabiliter concentus efficit. nec enim ſilentio tanti motus incitari poſſunt, & natura fert, *ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute ſonent*. Quam ob cauſam ſummus ille cœli ſtellifer curſus, cujus converſio eſt concitatior, acuto, & excitato movetur ſono: graviſſimo autem hic lunaris, atque infimus. nam terra, nona, immobilis manens, ima ſede ſemper hæret, complexa medium mundi locum. illi autem octo curſus, in quibus eadem vis eſt duorum, Mercurii, & Veneris, SEPTEM efficiunt diſtinctos intervallis ſonos: qui numerus rerum omnium fere nodus eſt. quod *docti homines nervis imitati*, atque cantibus, aperuere ſibi reditum in hunc locum:

**** ſi-

ſicut alii, qui præſtantibus ingeniis in vita humana *divina ſtudia* coluerunt. Hoc ſonitu oppletæ aures hominum obſurduerunt: nec eſt ullus hebetior ſenſus in vobis: ſicut ubi Nilus ad illa quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altiſſimis montibus, ea gens quæ illum locum accolit, propter magnitudinem ſonitus, ſenſu audiendi caret. Hic vero tantus eſt totius mundi incitatiſſima converſione ſonitus, ut eum aures hominum capere non poſſint: ſicut intueri ſolem adverſum nequitis, ejuſque radiis acies veſtra, ſenſuſque vincitur. Hæc ego admirans, referebam tamen oculos ad terram idemtidem. Tum Africanus, Sentio, inquit, te ſedem etiam nunc hominum ac domum contemplari: quæ ſi tibi *parva* (ut eſt) ita videtur, hæc COELESTIA SEMPER SPECTATO: ILLA HUMANA CONTEMNITO. Tu enim quam celebritatem ſermonis hominum, aut quam expetendam gloriam conſequi potes? vides habitari in terra raris, & anguſtis in locis: & in ipſis quaſi maculis, ubi habitatur, vaſtas ſolitudines interjectas: hoſque qui incolunt terram, non modo interruptos ita eſſe, ut nihil inter ipſos ab aliis ad alios manare poſſit; ſed partim obliquos, partim averſos, partim etiam adverſos ſtare vobis: a quibus *exſpectare gloriam certe nullam poteſtis*. Cernis autem eamdem terram, quaſi quibuſdam redimitam & circumdatam cingulis: e quibus duos maxime inter ſe diver-

verſos, & cœli verticibus ipſis ex utraque parte ſubnixos, *obriguiſse pruina* vides, medium autem illum, & maximum, *ſolis ardore torreri*. duo ſunt habitabiles: quorum auſtralis ille, in quo qui inſiſtunt, adverſa vobis urgent veſtigia, nihil ad veſtrum genus: hic autem alter ſubjectus aquiloni, quem incolitis, cerne, quam tenui vos parte contingat. omnis enim terra quæ colitur a vobis, anguſta verticibus, lateribus latior, *parva quadam inſula eſt*, circumfuſa illo mari quod Atlanticum, quod Magnum, quod Oceanum appellatis in terris: qui tamen tanto nomine, quam ſit parvus, vides. Ex his ipſis cultis, notiſque terris, num aut tuum aut cujuſquam noſtrûm nomen, vel Caucaſum hunc, quem cernis, tranſcendere potuit, vel illum Gangem tranſnatare? quis in reliquis orientis, aut abeuntis ſolis ultimis aut aquilonis, auſtrive partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis, cernis profecto, quantis IN ANGUSTIIS VESTRA GLORIA ſe dilatari velit. Ipſi autem qui de vobis loquuntur, *quam diu loquentur?* Quin etiam, ſi cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes uniuſcujuſque noſtrûm a patribus acceptas poſteris prodere, tamen propter eluviones, exuſtioneſque terrarum, quas accidere tempore certo neceſſe eſt, non modo *æternam*, ſed ne *diuturnam* quidem gloriam aſſequi poſſumus. QUID AUTEM INTEREST

 ab

ab iis qui poſtea naſcentur, ſermonem fore de te, cum ab iis nullus fuerit qui ante nati ſint? qui nec pauciores, & certe meliores fuerunt viri: cum præſertim apud eos ipſos a quibus audiri nomen noſtrum poteſt, nemo unius anni memoriam conſequi poſſit: homines enim populariter *annum* tantummodo ſolis, id eſt, unius aſtri reditu metiuntur: cum autem ad idem unde ſemel profecta ſunt, cuncta aſtra redierint, eamdemque totius anni deſcriptionem longis intervallis retulerint, tum ille vere *vertens annus* appellari poteſt: in quo vix dicere audeo, quam multa ſæcula hominum teneantur. namque ut olim deficere ſol hominibus, exſtinguique viſus eſt, cum Romuli animus hæc ipſa in templa penetravit: ita quandoque eadem parte ſol, eodemque tempore iterum defecerit, tum ſignis omnibus ad idem principium, ſtelliſque revocatis, expletum annum habeto. hujus quidem anni nondum viceſimam partem ſcito eſſe converſam. Quocirca ſi reditum in hunc locum deſperaveris, *in quo omnia ſunt magnis, & præſtantibus viris*; quanti tandem eſt iſta hominum gloria, quæ pertinere vix ad unius anni partem exiguam poteſt? Igitur alte ſpectare ſi voles, atque hanc ſedem, & æternam domum contueri; NEQUE TE SERMONIBUS VULGI DEDERIS, nec in præmiis humanis ſpem poſueris rerum tuarum: ſuis te oportet *illecebris ipſa virtus* trahat ad verum decus.

cus. quid de te alii loquantur, ipſi videant: ſed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille & anguſtiis cingitur iis regionum quas vides; nec umquam de ullo perennis fuit; & obruitur hominum interitu; & oblivione poſteritatis exſtinguitur. Quæ cum dixiſſet, Ego vero inquam, o Africane, ſi quidem bene meritis de patria quaſi limes ad cœli aditum patet, quamquam a pueritia veſtigiis ingreſſus patriis, & tuis, decori veſtro non defui; nunc tamen tanto præmio propoſito, enitar multo vigilantius. & ille, Tu vero enitere, & ſic habeto, NON ESSE TE MORTALEM, SED CORPUS HOC. nec enim is quem forma iſta declarat: ſed mens cujuſque, is eſt quiſque: non ea figura quæ digito demonſtrari poteſt. Deum te igitur ſcito eſſe: ſi quidem deus eſt qui viget, qui ſentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit, & moderatur, & movet id corpus cui præpoſitus eſt, quam hunc mundum ille princeps Deus: & ut mundum ex quadam parte mortalem ipſe Deus æternus, ſic fragile corpus *animus ſempiternus* movet. Nam *quod ſemper movetur, æternum eſt:* quod autem motum affert alicui, quodque agitatur aliunde; quando finem habet motus, vivendi finem habeat neceſſe eſt. ſolum igitur quod ſeſe movet, quia numquam deſeritur a ſe, numquam ne moveri quidem deſinit: quin etiam ceteris quæ moventur, hic fons, hoc principium eſt movendi: principio autem nulla

eſt

Digitized by Google

eſt origo. nam *ex principio oriuntur omnia*: ipſum autem nulla ex re alia naſci poteſt: nec enim eſſet principium quod gigneretur aliunde: quod ſi numquam oritur, ne occidit quidem umquam. nam principium exſtinctum, nec ipſum ab alio renaſcetur, nec ex ſe aliud creabit: ſi quidem neceſſe eſt a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo ſit quod ipſum a ſe movetur: id autem nec naſci poteſt, nec mori: vel *concidat omne cœlum*, omniſque natura conſiſtat neceſſe eſt, nec vim ullam nanciſcatur quæ a primo impulſu moveatur. Cum pateat igitur æternum id eſſe quod a ſe ipſo moveatur, quis eſt qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? inanimum eſt enim omne quod pulſu agitatur externo: quod autem animal eſt, id motu cietur interiore, & ſuo. nam hæc eſt natura propria animæ, atque vis. Quæ ſi eſt una ex omnibus, quæ ſeſe moveat; neque nata eſt certe, & æterna eſt. *hanc tu exerce in optimis rebus*. ſunt autem optimæ curæ de ſalute patriæ, quibus agitatus, & exercitatus animus, velocius in hanc ſedem, & domum ſuam pervolabit: idque ocyus faciet, ſi jam tum cum erit incluſus in corpore, eminebit foras, & ea quæ extra erunt, contemplans, quam maxime ſe a corpore abſtrahet. Nam EORUM ANIMI qui ſe corporis voluptatibus dediderunt, earumque ſe quaſi miniſtros præbuerunt, impulſuque libidinum voluptatibus ob-

obedientium, deorum, & hominum jura violaverunt, corporibus elapſi circum terram ipſam volutantur; nec hunc in locum, niſi multis exagitati ſeculis, revertuntur. Ille diſceſſit: ego ſomno ſolutus ſum.

Digitized by Google

NOI RIFORMATORI
dello Studio di Padova.

AVENDO veduto per la Fede di reviſione, ed approvazione del P. F. Antonio Girolamo Cagnacci, Inquiſitore di Padova, nel Libro intitolato: *Aurelii Macrobii Ambroſii Theodoſii V. C. & Illuſtris Opera* &c. non eſſer coſa alcuna contra la Santa Fede Cattolica, e parimente, per atteſtato del Segretario Noſtro, niente contra Principi, e buoni coſtumi; concediamo Licenza a *Giuſeppe Comino*, Stampatore in Padova, che poſſa eſsere ſtampato, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dato li 15. Novembre 1735.

(Giovan-Pietro Paſqualigo Rif.
(Michele Moroſini Cav. Rif.
(

Agoſtino Gadaldini Segretario.

AU-

XLI

AURELII MACROBII

AMBROSII THEODOSII

V. C. & ILLUSTRIS

COMMENTARIUS

IN SOMNIUM SCIPIONIS

Ex lib. VI. de Republica

M. TULLII CICERONIS.

Digitized by Google

5.7.182 XLII = 3

AURELII MACROBII 1
AMBROSII THEODOSII
V. C. & ILLUSTRIS

Commentarius in Somnium Scipionis

Ex lib. VI. de Republica M. Tullii Ciceronis.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

Quæ differentia & quæ ſimilitudo ſit inter Platonis ac Ciceronis de Republica libros; curque aut ille indicium Eris, aut hic ſomnium Scipionis operi ſuo adſciverit.

INTER Platonis & Ciceronis libros, quos de Republica utrumque conſtituiſſe conſtat, Euſtathi fili, vitæ mihi pariter dulcedo & gloria, hoc intereſſe prima fronte perſpeximus, quod ille rempublicam ordinavit, hic retulit; alter qualis eſſe deberet, alter qualis eſſet a majoribus inſtituta, diſſeruit. in hoc tamen vel maxime operis ſimilitudinem ſervavit imitatio, quod, cum Plato in voluminis concluſio- 2
ne a quodam vitæ reddito, quam reliquiſſe videbatur, indicari faciat qui ſit exutarum corporibus ſtatus animarum, adjecta quadam ſphærarum vel ſide-

rum non otioſa deſcriptione, rerum facies non diſſimilia ſignificans a Tulliano Scipione per quietem ſibi ingeſta narratur. Sed quod vel illi commento tali, vel huic tali ſomnio in his potiſſimum libris opus fuerit, in quibus de rerum publicarum ſtatu loquebatur, quoque attinuerit inter gubernandarum urbium conſtituta, circulos, orbes globoſque deſcribere, de ſtellarum modo, de cœli converſione tractare, quæſitu dignum & mihi viſum eſt, & aliis fortaſſe videatur: ne viros ſapientia præcellentes nihilque in inveſtigatione veri niſi divinum ſentire ſolitos, aliquid caſtigato operi adjeciſſe ſuperfluum ſuſpicemur. de hoc ergo prius pauca dicenda ſunt, ut liquido mens operis, de quo loquimur, innoteſcat. Rerum omnium Plato & actuum naturam penitus inſpiciens advertit in omni ſermone ſuo de reipublicæ inſtitutione propoſito infundendum animis juſtitiæ amorem; ſine qua non ſolum reſpublica, ſed nec exiguus hominum cœtus, nec domus quidem parva conſtabit. ad hunc porro juſtitiæ affectum pectoribus inoculandum nihil æque patrocinaturum vidit, quam
3 ſi fructus ejus non videretur cum vita hominis terminari. hunc vero ſuperſtitem durare poſt hominem quî poterat oſtendi, niſi prius de animæ immortalitate conſtaret? fide autem facta perpetuitatis animarum conſequens eſſe animadvertit, ut certa illis loca nexu corporis abſolutis, pro contemplatu probi improbive meriti deputata ſint. Sic in Phœdone, inexpugnabilium luce rationum anima in veram dignitatem propriæ immortalitatis aſſerta, ſequitur diſtinctio locorum quæ hanc vitam relinquentibus ea lege debentur quam ſibi quiſque vivendo ſanxerit. Sic in Gorgia, poſt peractam pro juſtitia diſputationem, de habitu poſt corpus animarum morali gravitate Socraticæ dulcedinis ammonemur. Idem igitur obſervanter ſecutus eſt in illis præcipue voluminibus

Digitized by Google

bus quibus ſtatum reipublicæ formandum præcepit.
nam poſtquam principatum juſtitiæ dedit, docuitque animam poſt animal non perire: per illam demum fabulam (ſic enim quidam vocant) quo anima poſt corpus evadat & unde ad corpus veniat, in fine operis aſſeruit, ut juſtitiæ vel cultæ præmium vel ſpretæ pœnam, animis quippe immortalibus ſubituriſque judicium, ſervari doceret. Hunc ordinem Tullius non minore judicio reſervans quam ingenio repertus eſt. poſtquam in omni reipublicæ otio ac negotio palmam juſtitiæ diſputando dedit: ſacras immortalium animarum ſedes & cœleſtium arcana regionum in ipſo conſummati operis faſtigio locavit;
indicans quo his perveniendum vel potius reverten- 4
dum ſit qui rempublicam cum prudentia, juſtitia, fortitudine ac moderatione tractaverunt. Sed ille Platonicus ſecretorum relator Er quidam nomine fuit, natione Pamphylus, miles officio. qui, cum vulneribus in prælio acceptis vitam effudiſſe viſus, duodecimo die demum inter ceteros una peremtos ultimo eſſet honorandus igne, ſubito ſeu recepta anima ſeu retenta quicquid emenſis inter utramque vitam diebus egerat videratve, tamquam publicum profeſſus indicium, humano generi enuntiavit. Hanc fabulam Cicero licet ab indoctis quaſi ipſe veri conſcius doleat irriſam, exemplum tamen ſtolidæ reprehenſionis vitans excitari narraturum quam reviviſcere maluit.

CAPUT II.

Quid reſpondendum Coloti Epicureo putanti philoſopho non eſſe utendum fabulis; quaſque fabulas philoſophia recipiat, & quando his philoſophi ſoleant uti.

AC, prius quam ſomnii verba conſulamus, enodandum nobis eſt, a quo genere hominum

Tullius memoret vel irriſam Platonis fabulam, vel
ne ſibi idem eveniat non vereri. nec enim his ver-
bis vult imperitum vulgus intelligi, ſed genus ho-
5 minum veri ignarum ſub peritiæ oſtentatione: quip-
pe quos & legiſſe talia, & ad reprehendendum ani-
matos conſtaret. Dicemus igitur & quos in tantum
philoſophum referat quandam cenſuræ exercuiſſe le-
vitatem, quiſve eorum etiam ſcriptam reliquerit
accuſationem; & poſtremo quid pro ea duntaxat par-
te quæ huic operi neceſſaria eſt, reſponderi con-
veniat objectis. quibus, quod factu facile eſt, ener-
vatis, jam quicquid vel contra Platonis vel contra
Ciceronis opinionem etiam in Scipionis ſomnium ſeu
jaculatus eſt unquam morſus livoris, ſeu forte jacu-
labitur, diſſolutum erit. Epicureorum tota factio,
æquo ſemper errore a vero devia, & illa exiſtimans
ridenda quæ neſciat, ſacrum volumen & auguſtiſſi-
ma irriſit naturæ ſeria. Colotes vero inter Epicuri
auditores famoſior & loquacitate notabilior, etiam
in librum retulit quæ de hoc amarius reprehendit.
ſed cetera, quæ injuria notavit, ſiquidem ad ſomni-
um de quo hic procedit ſermo non attinent, hoc lo-
co nobis omittenda ſunt. illam calumniam perſe-
quemur quæ, niſi ſupplodatur, manebit Ciceroni
cum Platone communis. ait a philoſopho fabulam
non oportuiſſe confingi: quoniam nullum figmenti
genus veri profeſſoribus conveniret. Cur enim, in-
quit, ſi rerum cœleſtium notionem, ſi habitum nos
animarum docere voluiſti, non ſimplici & abſoluta
hoc inſinuatione curatum eſt, ſed quæſita perſona
caſuſque excogitata novitas & compoſita advocati
6 ſcena figmenti ipſam quærendi veri januam menda-
cio polluerunt? Hæc quoniam, cum de Platonico
Ere jactantur, etiam quietem Africani noſtri ſo-
mniantis incuſant (utraque enim ſub appoſito argu-
mento electa perſona eſt, quæ accommoda enun-
tian-

Digitized by Google

tiandis haberetur) reſiſtamus urgenti; & fruſtra ar-
guens refellatur: ut una calumnia diſſoluta utriuſ-
que factum incolumem, ut fas eſt, retineat dignita-
tem. Nec omnibus fabulis philoſophia repugnat,
nec omnibus acquieſcit. &, ut facile ſecerni poſſit,
quæ ex his ab ſe abdicet ac velut profana ab ipſo ve-
ſtibulo ſacræ diſputationis excludat, quæve etiam
ſæpe ac libenter admittat, diviſionum gradibus ex-
plicandum eſt. Fabulæ, quarum nomen indicat falſi
profeſſionem, aut tantum conciliandæ auribus volu-
ptatis aut adhortationis quoque in bonam frugem
gratia repertæ ſunt, auditum mulcent; velut co-
mœdiæ, quales Menander ejuſve imitatores agendas
dederunt: vel argumenta fictis caſibus amatorum re-
ferta; quibus vel multum ſe Arbiter exercuit, vel
Apuleium nonnunquam luſiſſe miramur. Hoc totum
fabularum genus, quod ſolas aurium delicias profite-
tur, e ſacrario ſuo in nutricum cunas ſapientiæ tra-
ctatus eliminat. Ex his autem quæ ad quamdam
virtutis ſpeciem intellectum legentis hortantur, fit
ſecunda diſcretio. in quibuſdam enim & argumen- 7
tum ex ficto locatur & per mendacia ipſe relationis
ordo contexitur: ut ſunt illæ Æſopi fabulæ elegan-
tia fictionis illuſtres. at in aliis argumentum quidem
fundatur veri ſoliditate: ſed hæc ipſa veritas per
quædam compoſita & ficta profertur. & hoc jam vo-
catur fabuloſa narratio non fabula: ut ſunt cerimo-
niarum ſacra; ut Heſiodi & Orphei, quæ de deorum
progenie actuve narrantur; ut myſtica Pythagoreo-
rum ſenſa referuntur. Ex hac ergo ſecunda diviſio-
ne, quam diximus, a philoſophiæ libris prior ſpe-
cies, quæ concepta de falſo per falſum narratur, a-
liena eſt. Sequens in aliam rurſum diſcretionem
ſciſſa dividitur. nam, cum veritas argumento ſub-
eſt, ſolaque fit narratio fabuloſa; non unus reperi-
tur modus per figmentum vera referendi, aut enim

contextio narrationis per turpia & indigna numini-
bus ac monſtro ſimilia componitur : ut dî adulteri ,
Saturnus pudenda Cœli patris abſcindens , & ipſe
rurſus a filio regno potito in vincula conjectus ;
quod genus totum philoſophi neſcire maluerunt :
aut ſacrarum rerum notio ſub pio figmentorum vela-
mine honeſtis & tecta rebus & veſtita nominibus
enuntiantur . & hoc eſt ſolum figmenti genus quod
cautio de divinis rebus philoſophantis admittit.
Cum igitur nullam diſputationi pariat injuriam vel
Er index , vel ſomnians Africanus , ſed rerum ſacra-
rum enuntiatio integra ſui dignitate his ſit tecta no-
minibus , accuſator tandem edoctus a fabulis fabulo-
ſa ſecernere conquieſcat . Sciendum eſt tamen non
in omnem diſputationem philoſophos admittere fa-
buloſa ; ſed his uti ſolent , cum vel de anima , vel
8 de aereis ætheriiſve poteſtatibus , vel de ceteris dîs
loquuntur . Ceterum cum ad ſummum & principem
omnium Deum , qui apud Græcos τ' ἀγαθὸν , qui πρῶ-
τον αἴτιον nuncupatur, tractatus ſe audet attollere; vel
ad mentem , quam Græci νοῦν appellant , originales
rerum ſpecies , quæ ἰδέαι dictæ ſunt , continentem ,
ex ſummo natam & profectam Deo . cum de his , in-
quam , loquuntur , ſummo Deo ac mente , nihil fa-
buloſum penitus attingunt . ſed ſi quid de his aſſi-
gnare conantur , quæ non ſermonem tantummodo
ſed cogitationem quoque humanam ſuperant , ad ſi-
militudines & exempla confugiunt . Sic Plato cum
9 de τ' ἀγαθῶ loqui eſſet animatus , dicere quid ſit non
auſus eſt , hoc ſolum de eo ſciens , quod ſciri quale
ſit ab homine non poſſet : ſolum vero ei ſimillimum
de viſibilibus Solem repperit ; & per ejus ſimilitudi-
nem viam ſermoni ſuo attollens ſe ad non compre-
hendenda patefecit . ideo & nullum ejus ſimula-
crum , quod cum dîs aliis conſtitueretur , finxit an-
tiquitas : quia ſummus Deus nataque ex eo mens ſic-

ut

Digitized by Google

cut ultra animam, ita ſupra naturam ſunt: quo nihil fas eſt de fabulis pervenire. De dîs autem, ut dixi, ceteris, & de anima non fruſtra ſe, nec ut oblectent, ad fabuloſa convertunt: ſed quia ſciunt inimicam eſſe naturæ apertam nudamque expoſitionem ſui: quæ ſicut vulgaribus hominum ſenſibus intellectum ſui vario rerum tegmine operimentoque ſubtraxit: ita a prudentibus arcana ſua voluit per fabuloſa tractari. ſic ipſa myſteria figurarum cuniculis operiuntur; ne vel hæc adeptis nuda rerum talium ſe natura præbeat: ſed ſummatibus tantum viris ſapientia interprete veri arcani conſciis, contenti ſint reliqui ad venerationem figuris defendentibus a vilitate ſecretum. Numenio denique inter philoſophos occultorum curioſiori offenſam numinum, quod Eleuſinia ſacra interpretando vulgaverit, ſomnia prodiderunt, viſas ſibi ipſas Eleuſinias deas habitu meretricio ante apertum lupanar ludere proſtantes; admirantique & cauſas non convenientis numinibus turpitudinis conſulenti reſpondiſſe iratas, ab ipſo ſe adyto pudicitiæ ſuæ vi abſtractas & paſſim adeuntibus proſtitutas. Adeo ſemper ita ſe & ſciri & coli numina maluerunt, qualiter in vulgus antiquitas fabulata eſt; quæ & imagines & ſimulacra formarum talium prorſus alienis, & ætates tam incrementi quam diminutionis ignaris, & amictus ornatuſque varios corpus non habentibus aſſignavit. ſecundum hæc Pythagoras ipſe atque Empedocles, Parmenides quoque & Heraclitus de diis fabulati ſunt: nec ſecus Timæus; qui progenies eorum, ſicuti traditum fuerat, exſecutus eſt.

C A-

CAPUT III.

Quinque eſſe genera ſomniandi ; atque ſomnium hoc Scipionis ad prima tria genera debere referri.

HIs prælibatis, antequam ipſa ſomnii verba tractemus, prius quot ſomniandi modos obſervatio deprehenderit, cum licentiam figurarum quæ paſſim quieſcentibus ingeruntur ſub definitionem ac regulam vetuſtas mitteret, ediſſeramus: ut cui eorum generi ſomnium de quo agimus, applicandum ſit, innoteſcat. Omnium quæ videre ſibi dormientes videntur, quinque ſunt principales & diverſitates & nomina: aut enim eſt ὄνειρος ſecundum Græcos, quod Latini *ſomnium* vocant; aut eſt ὅραμα, quod *viſio* recte appellatur; aut eſt χρηματισμὸς, quod
11 *oraculum* nuncupatur; aut eſt ἐνύπνιον, quod *inſomnium* dicitur; aut eſt φάντασμα, quod Cicero, quotiens opus hoc nomine fuit, *viſum* vocavit. Ultima ex his duo, cum videntur, cura interpretationis indigna ſunt, quia nihil divinationis apportant: ἐνύπνιον dico & φάντασμα. eſt enim ἐνύπνιον quotiens cura oppreſſi animi corporiſve ſive fortunæ, qualis vigilantem fatigaverat, talem ſe ingerit dormienti. animi; ſi amator deliciis ſuis aut fruentem ſe videat aut carentem: ſi metuens quis imminentem ſibi vel inſidiis vel poteſtate perſonam, aut incurriſſe hanc ex imagine cogitationum ſuarum, aut effugiſſe videatur. corporis; ſi temeto ingurgitatus aut diſten-
12 tus cibo, vel ex abundantia præfocari ſe exiſtimet, vel gravantibus exonerari: aut contra, ſi eſuriens cibum, aut potum ſitiens deſiderare, quærere, vel etiam inveniſſe videatur. fortunæ; cum ſe quis æſtimat vel potentia, vel magiſtratu aut augeri pro deſiderio, aut exui pro timore. Hæc & his ſimilia,

quo-

Digitized by Google

quoniam ex habitu mentis quietem ſicut prævenerant, ita & turbaverant dormientis, una cum ſomno avolant & pariter evaneſcunt. hinc & inſomnio nomen eſt, non quia per ſomnium videtur (hoc enim eſt huic generi commune cum cæteris) ſed quia in ipſo ſomnio tantummodo eſſe creditur, dum videtur; poſt ſomnium nullam ſui utilitatem vel ſignificationem relinquit. Falſa eſſe inſomnia nec Maro tacuit,

Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia manes,

cœlum hic vivorum regionem vocans: quia ſicut dî nobis, ita nos defunctis ſuperi habemur. Amorem quoque deſcribens, cujus curam ſequuntur inſo- 13
mnia, ait;

-- -- Hærent infixi pectore vultus,

Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.

& poſt hæc:

Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent?

φάντασμα vero, hoc eſt viſum, cum inter vigiliam & adultam quietem in quadam, ut ajunt, prima ſomni nebula adhuc ſe vigilare æſtimans, qui dormire vix cœpit, aſpicere videtur irruentes in ſe, vel paſſim vagantes formas, a natura ſeu magnitudine ſeu ſpecie diſcrepantes, variaſque tempeſtates rerum vel lætas vel turbulentas. In hoc genere eſt ἐφιάλτης; quem publica perſuaſio quieſcentes opinatur invadere & pondere ſuo preſſos ac ſentientes gravare. His duobus modis ad nullam noſcendi futuri opem receptis, tribus ceteris in ingenium divinationis inſtruimur. Et eſt oraculum quidem, cum in ſomnis parens vel alia ſancta graviſque perſona, ſeu ſacerdos, vel etiam deus, aperte eventurum quid, aut non eventurum, faciendum vitandumve denunciat. Viſio eſt autem, cum id quis videt quod eodem modo quo apparuerat eveniet. amicum peregre com- 14
morantem, quem non cogitabat, viſus ſibi eſt re-

ver-

Digitized by Google

verſum videre, & procedenti obvius, quem vide-
rat, venit in amplexus. depoſitum in quiete ſuſci-
pit; & matutinus ei precator occurrit mandans pe-
cuniæ tutelam, & fidæ cuſtodiæ celanda commit-
tens. Somnium proprie vocatur quod tegit figuris
& velat ambagibus non niſi interpretatione intelli-
gendam ſignificationem rei quæ demonſtratur, quod
quale ſit, a nobis non exponendum eſt, cum hoc u-
nuſquiſque ex uſu, quid ſit, agnoſcat. Hujus quin-
15 que ſunt ſpecies, aut enim proprium, aut alienum,
aut commune, aut publicum, aut generale eſt. Pro-
prium eſt; cum ſe quis facientem patientemve ali-
quid ſomniat: alienum; cum alium: commune;
cum ſe una cum alio. Publicum eſt; cum civitati
forove vel theatro ſeu quibuslibet publicis mœnibus
actibuſve triſte vel lætum quid exiſtimat accidiſſe.
Generale eſt; cum circa ſolis orbem lunaremve glo-
bum, ſeu alia ſidera vel cœlum omneſve terras ali-
quid ſomniat innovatum. Hoc ergo quod Scipio vi-
diſſe ſe retulit, & illa quæ ſola probabilia ſunt ge-
nera principalitatis amplectitur, & omnes ipſius ſo-
mnii ſpecies attingit. eſt enim oraculum; quia Pau-
lus & Africanus uterque parens, ſancti graveſque
ambo, nec alieni ſacerdotio, quid illi eventurum
eſſet denuntiaverunt. eſt viſio; quia loca ipſa in
quibus poſt corpus vel qualis futurus eſſet, aſpexit.
eſt ſomnium; quia rerum quæ illi narratæ ſunt
altitudo tecta profunditate prudentiæ non poteſt no-
bis niſi ſcientia interpretationis aperiri. Ad ipſius
16 quoque ſomnii ſpecies omnes refertur. eſt proprium;
quia ad ſupera ipſe perductus eſt, & de ſe futura
cognovit. eſt alienum; quod, quem ſtatum aliorum
animæ ſortitæ ſint, deprehendit. eſt commune;
quod eadem loca tam ſibi quam cæteris ejuſdem me-
riti didicit præparari. eſt publicum; quod victoriam
patriæ & Karthaginis interitum & Capitolinum
trium-

Digitized by Google

triumphum ac ſollicitudinem futuræ ſeditionis agno-
vit. eſt generale; quod cœlum cœlique circulos
converſioniſque concentum vivo adhuc homini nova
& incognita, ſtellarum etiam ac luminum motus,
terræque omnis ſitum, ſuſpiciendo vel deſpiciendo
concepit. Nec dici poteſt non aptum fuiſſe Scipionis
perſonæ ſomnium, quod & generale eſſet & publi-
cum: quia necdum illi contigiſſet ampliſſimus magi-
ſtratus; imo cum adhuc, ut ipſe dicit, pæne miles
haberetur. ajunt enim non habenda pro veris de ſta-
tu civitatis ſomnia, niſi quæ rector ejus magiſtra-
tuſve vidiſſet, aut quæ de plebe non unus ſed multi
ſimilia ſomniaſſent. ideo apud Homerum, cum in
concilio Græcorum Agamemnon ſomnium, quod de
inſtruendo prælio viderat, publicaret, Neſtor, qui
non minus ipſe prudentia quam omnis juventa viri-
bus juvit exercitum, concilians fidem relatis, De
ſtatu, inquit, publico credendum regio ſomnio: 17
quod ſi alter vidiſſet, repudiaremus ut futile. Sed
non ab re erat, ut Scipio, etſi necdum adeptus tunc
fuerat conſulatum, nec erat rector exercitus, Kar-
thaginis ſomniaret interitum, cujus erat auctor fu-
turus; audiretque victoriam beneficio ſuo publicam;
videret etiam ſecreta naturæ vir non minus philoſo-
phia quam virtute præcellens. His aſſertis, quia
ſuperius falſitatis inſomniorum Vergilium teſtem ci-
tantes, ejus verſus fecimus mentionem eruti de ge-
minarum ſomnii deſcriptione portarum. Si quis for-
te quærere velit cur porta ex ebore falſis, & e cor-
nu veris ſit deputata; inſtruetur auctore Porphyrio,
qui in commentariis ſuis hæc in eundem locum dicit
ab Homero ſub eadem diviſione deſcriptum: Latet,
inquit, omne verum. hoc tamen anima, cum ab
officiis corporis ſomno ejus paululum libera eſt, in-
terdum aſpicit; nonnunquam tendit aciem, nec ta-
men pervenit: & cum aſpicit, tamen non libero &

di-

directo lumine videt, ſed interjecto velamine, quod nexus naturæ caligantis obducit. Et hoc in natura eſſe idem Vergilius aſſerit dicens:

Adſpice; namque omnem quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat viſus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam.

Hoc velamen cum in quiete ad verum uſque aciem animæ introſpicientis admittit, de cornu creditur, cujus iſta natura eſt, ut tenuatum viſui pervium ſit: cum autem a vero hebetat ac repellit obtu-
18 tum, ebur putatur: cujus corpus ita natura denſatum eſt, ut ad quamvis extremitatem tenuitatis eraſum, nullo viſu ad ulteriora tendente penetretur.

CAPUT IV.

Propoſitum ſeu ſcopus hujus ſomnii quis ſit.

Tractatis generibus & modis ad quos ſomnium Scipionis refertur, nunc ipſam ejuſdem ſomnii mentem, ipſumque propoſitum, quem Græci σκοπὸν vocant, antequam verba inſpiciantur, tentemus aperire; & eo pertinere propoſitum præſentis operis afferamus, ſicut jam in principio hujus ſermonis adſtruximus, ut animas bene de republica meritorum poſt corpora cœlo reddi, & illic frui beatitatis perpetuitate nos doceat. Nam Scipionem ipſum hæc occaſio ad narrandum ſomnium provocavit, quod longo tempore ſe teſtatus eſt ſilentio con-
19 didiſſe. cum enim Lælius quereretur nullas Naſicæ ſtatuas in publico, in interfecti tyranni remunerationem, locatas; reſpondit Scipio poſt alia in hæc verba: *Sed quamquam ſapientibus conſcientia ipſa factorum egregiorum ampliſſimum virtutis eſt præmium: tamen illa divina virtus non ſtatuas plumbo inhærentes,*

nec

Digitized by Google

nec triumphos areſcentibus laureis, ſed ſtabiliora quædam & viridiora præmiorum genera deſiderat. Quæ tamen iſta ſunt? inquit Lælius. Tum Scipio, Patimini me, inquit, quoniam tertium diem jam feriati ſumus. & cetera, quibus ad narrationem ſomnii venit, docens illa eſſe ſtabiliora & viridiora præmiorum genera quæ ipſe vidiſſet in cœlo bonis rerumpublicarum ſervata rectoribus: ſicut his verbis ejus oſtenditur: *Sed quo ſis, Africane, alacrior ad tutandam rempublicam; ſic habeto. Omnibus qui patriam conſervarint, adjuverint, auxerint, certum eſſe in cœlo & definitum locum, ubi beati ævo ſempiterno fruantur.* & paulo poſt, hunc certum locum, qui ſit deſignans, ait: *Sed ſic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego qui te genui, juſtitiam cole & pietatem: quæ cum magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima eſt. ea vita via eſt in cœlum, & in hunc cœtum eorum qui jam vixere & corpore laxati illum incolunt locum, quem vides,* ſignificans galaxian. Sciendum eſt enim quod locus in quo ſibi eſſe videtur Scipio per quietem, lacteus circulus eſt, qui galaxias vocatur; ſiquidem his verbis in principio utitur: *Oſtendebat autem Karthaginem de excelſo & pleno ſtellarum illuſtri & claro quodam loco.* & paulo poſt apertius dicit: *Erat autem is ſplendidiſſimo candore inter flammas circulus elucens, quem vos, ut a Grajis accepiſtis, orbem lacteum nuncupatis; ex quo omnia mihi contemplanti præclara & mirabilia videbantur.* & de hoc quidem galaxia, cum de circulis loquemur, plenius differemus.

CA-

CAPUT V.

Quamquam omnes numeri modo quodam pleni ſint ; tamen ſeptenarium & octonarium peculiariter plenos dici ; quamque ob cauſam octonarius plenus vocetur .

SEd jam quoniam inter libros quos de republica Cicero quoſque prius Plato ſcripſerat , quæ differentia , quæ ſimilitudo habeatur , expreſſimus , & cur operi ſuo vel Plato Eris indicium vel Cicero ſomnium Scipionis adſciverit , quidve ſit ab Epicureis objectum Platoni , vel quemadmodum debilis calumnia refellatur , & quibus tractatibus philoſophi admiſceant , vel a quibus penitus excludant fabuloſa , retulimus ; adjecimuſque poſt hæc neceſſario
21 genera omnium imaginum , quæ falſo quæque vero videntur in ſomnis , ipſaſque diſtinximus ſpecies ſomniorum , ad quas Africani ſomnium conſtaret referri ; & cur Scipioni convenerit talia ſomniare ; & de geminis ſomnii portis , quæ fuerit a veteribus expreſſa ſententia ; ſuper his omnibus , ipſius ſomnii de quo loquimur , mentem propoſitumque ſignavimus ; & partem cœli evidenter expreſſimus in qua ſibi Scipio per quietem hæc vel vidiſſe viſus eſt vel audiſſe quæ retulit : nunc jam diſcutienda nobis ſunt ipſius ſomnii verba , non omnia , ſed ut quæque videbuntur digna quæſitu . ac prima nobis tractanda ſe ingerit pars illa de numeris , in qua ſic ait : *Nam cum ætas tua ſeptenos octies Solis amfractus reditusſque converterit , duoque hi numeri , quorum uterque plenus alter altera de cauſa habetur , circuitu naturali ſummam tibi fatalem confecerint : in te unum atque in tuum nomen ſe tota convertet civitas . te ſenatus , te omnes boni , te ſocii , te Latini intuebuntur : tu eris unus in quo nitatur civitatis ſalus ; ac , ne multa , dictator rem-*

rempublicam conſtituas oportet ſi impias propinquorum manus effugeris. Plenitudinem hic non fruſtra numeris aſſignat. plenitudo enim proprie niſi divinis rebus ſuperniſque non convenit: neque enim corpus proprie plenum dixeris, quod cum ſui ſit impatiens effluendo, alieni eſt appetens hauriendo. quæ ſi metallicis corporibus non uſu veniunt, non tamen plena illa ſed vaſta dicenda ſunt. Hæc eſt igitur communis numerorum omnium plenitudo; quod cogitationi a nobis ad ſuperos meanti occurrit prima perfectio incorporalitatis in numeris. inter ipſos tamen proprie pleni vocantur ſecundum hos modos qui præſenti tractatui neceſſarii ſunt, qui aut vim obtinent vinculorum, aut corpora rurſus 22
efficiuntur, aut corpus efficiunt, ſed corpus quod intelligendo, non ſentiendo, concipias. Totum hoc, ut obſcuritatis deprecetur offenſa, paulo altius repetita rerum luce, pandendum eſt. Omnia corpora ſuperficie finiuntur, & in ipſam eorum pars ultima terminatur. hi autem termini, cum ſint ſemper circa corpora quorum termini ſunt, incorporei tamen intelliguntur. nam quouſque corpus eſſe dicetur; necdum terminus intelligitur: cogitatio, quæ conceperit terminum, corpus relinquit. ergo primus a corporibus ad incorporea tranſitus oſtendit corporum terminos. & hæc eſt prima incorporea natura poſt corporea, ſed non pure nec ad integrum carens corpore: nam licet extra corpus natura ejus ſit, tamen non niſi circa corpus apparet. cum totum denique corpus nominas, etiam ſuperficies hoc vocabulo continetur: de corporibus eam tametſi non res ſed intellectus ſequeſtrat. Hæc ſuperficies ſicut eſt corporum terminus, ita lineis terminatur, quas ſuo nomine grammas Græcia nominavit. pun- 23
ctis lineæ finiuntur. Et hæc ſunt corpora quæ mathematica vocantur; de quibus ſollerti induſtria

geometricæ diſputatur. Ergo hæc ſuperficies, cum ex aliqua parte corporis cogitatur, pro forma ſubjecti corporis accipit numerum linearum. nam ſeu trium ut trigonum, ſeu quatuor ut quadratum, ſeu plurium ſit angulorum; totidem lineis ſeſe ad extrema tangentibus planicies includitur. Hoc loco ammonendi ſumus, quod omne corpus longitudinis, latitudinis & altitudinis dimenſionibus conſtat. Ex his tribus in lineæ ductu una dimenſio eſt. longitudo eſt enim ſine latitudine. planicies vero, quam Græci ἐπιφάνειαν vocant, longo latoque diſtenditur, alto caret. & hæc planicies quantis lineis contineatur, expreſſimus. ſoliditas autem corporum conſtat cum his duabus additur altitudo. fit enim tribus dimenſionibus impletis corpus ſolidum, quod στερεὸν vocant: qualis eſt teſſera, quæ cubus vocatur: ſi vero non unius partis ſed totius velis corporis ſuperficiem cogitare, quod proponamus eſſe quadratum (ut de uno, quod exemplo ſufficiet, diſputemus) jam non quatuor ſed octo anguli colliguntur, quod animadvertis, ſi ſuper unum quadratum, quale prius diximus, alterum tale altius impoſitum mente conſpicias, ut altitudo, quæ illi plano deerat, adjiciatur; fiatque tribus dimenſionibus impletis corpus ſolidum, quod ſtereon vocant ad imitationem teſseræ, quæ cubus vocatur. Ex his apparet, octonarium numerum ſolidum corpus & eſse & haberi. ſiquidem unum apud geometras puncti locum obtinet. duo, lineæ ductum faciunt, quæ duobus punctis, ut ſupra diximus, coercetur. quatuor ve-
24 ro puncta adverſum ſe in duobus ordinibus bina per ordinem poſita exprimunt quadri ſpeciem a ſingulis punctis in adverſum punctum ejecta linea. Hæc quatuor, ut diximus, duplicata & octo facta duo quadra ſimilia deſcribunt: quæ ſibi ſuperpoſita additaque altitudine formam cubi, quod eſt ſolidum corpus,

pus,

pus, efficiunt. Ex his apparet, antiquiorem eſſe numerum ſuperficie & lineis, ex quibus illam conſtare memoravimus, formiſque omnibus. a lineis enim aſcenditur ad numerum tamquam ad priorem, ut intelligatur ex diverſis numeris linearum quæ formæ geometricæ deſcribantur. Ipſam ſuperficiem cum lineis ſuis, primam poſt corpora diximus incorpoream eſſe naturam, nec tamen ſequeſtrandam, propter perpetuam cum corporibus ſocietatem. ergo quod ab hac ſurſum recedit, jam pure incorporeum eſt. numeros autem hac ſuperiores præcedens ſermo patefecit. Prima eſt igitur perfectio incorporalitatis in numeris; & hæc eſt, ut diximus, numerorum omnium plenitudo. ſeorſum autem illa, ut ſupra admonuimus, plenitudo eſt eorum qui aut corpus efficiant, aut efficiantur, aut vim obtineant vinculorum; licet alias quoque cauſas quibus pleni numeri efficiantur, eſſe non ambigam. Qualiter autem octonarius numerus ſolidum corpus efficiat, antelatis probatum eſt. Ergo ſingulariter quoque plenus jure dicetur propter corporeæ ſoliditatis effectum. Sed & ad ipſam cœli harmoniam, id eſt, concinentiam, hunc numerum magis aptum eſſe non dubium eſt; cum ſphæræ ipſæ octo ſint, quæ moventur: de quibus ſecuturus ſermo procedet. Omnes quoque partes de quibus conſtat hic numerus, tales ſunt, ut ex earum compage plenitudo naſcatur: eſt enim aut de his quæ neque generantur neque generant; de monade & ſeptem: quæ qualia 25
ſint, ſuo loco plenius explicabitur. Aut de duplicato eo qui & generatur & generat, id eſt, quatuor: nam hic numerus quatuor & naſcitur de duobus, & octo generat. Aut componitur de tribus & quinque; quorum alter primus omnium numerorum impar apparuit. Quinarii autem potentiam ſequens tractatus attinget. Pythagorici vero hunc nume-

rum juſtitiam vocaverunt: quia primus omnium ita ſolvitur in numeros pariter pares, hoc eſt, in bis quaterna, ut nihilominus in numeros æque pariter pares diviſio quoque ipſa ſolvatur, id eſt, in bis bina. Eadem quoque qualitate contexitur; id eſt, bis bina bis. Cum ergo & contextio ipſius, pari æqualitate procedat, & reſolutio æqualiter redeat uſque ad monadem, quæ diviſionem arithmetica ratione non recipit; merito propter æqualem diviſionem juſtitiæ nomen accepit: & quia ex ſupradictis omnibus apparet quanta & partium ſuarum & ſeorſum ſua plenitudine nitatur, jure plenus vocatur.

CAPUT VI.

Multas eſſe cauſas cur ſeptenarius plenus vocetur.

Supereſt ut ſeptenarium quoque numerum plenum jure vocitandum ratio in medio conſtituta perſuadeat. Ac primum hoc tranſire ſine admiratione non poſſumus; quod duo numeri qui in ſe multiplicati vitale ſpatium viri fortis includerent, ex pari & impari conſtiterunt. Hoc enim vere perfectum eſt quod ex horum numerorum permixtione generatur. nam impar numerus mas & par femina
26 vocatur. item arithmetici imparem patris & parem matris appellatione venerantur. Hinc & Timæus Platonis fabricatorem mundanæ animæ Deum partes ejus ex pari & impari, id eſt, duplari & triplari numero, intertexuiſse memoravit; ita ut a duplari uſque ad octo, a triplari uſque ad viginti ſeptem, ſtaret alternatio mutuandi. Hi enim primi cubi utrimque naſcuntur, ſiquidem a paribus bis bini, qui ſunt quatuor, ſuperficiem faciunt: bis bina bis, quæ ſunt octo, corpus ſolidum fingunt. A diſpari vero ter terna, quæ ſunt novem, ſuperficiem reddant;

dant;

Digitized by Google

dunt; & ter terna ter, id eſt, ter novena, quæ ſunt
viginti ſeptem, primum æque cubum alterius par-
tis efficiunt. Unde intelligi datur, hos duos nume-
ros, octo dico & ſeptem, qui ad multiplicationem
annorum perfecti in republica viri convenerunt, ſo-
los idoneos ad efficiendam mundi animam judicatos:
quia nihil poſt auctorem poteſt eſse perfectius. Hoc
quoque notandum eſt, quod ſuperius aſserentes com-
munem numerorum omnium dignitatem, antiquiores
eos ſuperficie & lineis ejus omnibuſque corporibus
oſtendimus: præcedens autem tractatus invenit, nu-
meros & ante animam mundi fuiſse, quibus illam
contextam auguſtiſſima Timæi ratio naturæ ipſius
conſcia & teſtis expreſſit. Hinc eſt quod pronuntiare
non dubitavere ſapientes, animam eſse numerum ſe
moventem. Nunc videamus cur ſeptenarius nume-
rus ſuo ſeorſum merito plenus habeatur. Cujus ut
expreſſius plenitudo noſcatur, primum merita par- 27
tium de quibus conſtat, tum demum quid ipſe poſ-
ſit, inveſtigemus. Conſtat ſeptenarius numerus vel
ex uno & ſex, vel ex duobus & quinque, vel ex
tribus & quatuor. Singularum compagum mem-
bra tractemus; ex quibus fatebimur nullum alium
numerum tam varia eſse majeſtate ſecundum. Ex
uno & ſex compago prima componitur. Unum au-
tem, quod μονὰς, id eſt, unitas dicitur, & mas
idem & femina eſt; par idem atque impar; ipſe
non numerus, ſed fons & origo numerorum. Hæc
monas initium finiſque omnium, neque ipſa princi-
pii aut finis ſciens, ad ſummum refertur Deum, e-
juſque intellectum a ſequentium numero rerum &
poteſtatum ſequeſtrat: nec in inferiore poſt Deum
gradu eam fruſtra deſideraveris. Hæc illa eſt mens
ex ſummo enata Deo, quæ vices temporum neſciens,
in uno ſemper quod adeſt conſiſtit ævo; cumque,
utpote una, non ſit ipſa numerabilis, innumeras

Digitized by Google

tamen generum ſpecies & de ſe creat & intra ſe continet. Inde quoque aciem paululum cogitationis inclinans, hanc monadem reperies ad animam poſſe referri. Anima enim aliena a ſilveſtris contagione materiæ tantum ſe auctori ſuo ac ſibi debens, ſimplicem ſortita naturam, cum ſe animandæ immenſitati univerſitatis infundat, nullum init tamen cum ſua unitate divortium. Vides ut hæc monas orta a prima rerum cauſa uſque ad animam ubique integra & ſemper individua continuationem poteſtatis obtineat. Hæc de monade caſtigatius quam ſe copia ſuggerebat. Nec te remordeat, quod, cum omni numero præeſſe videatur, in conjunctione præcipue ſeptenarii prædicetur. nulli enim aptius jungitur monas incorrupta, quam virgini. Huic
28 autem numero, id eſt ſeptenario, adeo opinio virginitatis inolevit, ut Pallas quoque vocitetur. nam virgo creditur, quia nullum ex ſe parit numerum duplicatus, qui intra denarium coartetur, quem primum limitem conſtat eſſe numerorum. Pallas ideo, quia ex ſolius monadis fetu, & multiplicatione proceſſit, ſicut Minerva ſola ex uno parente nata perhibetur. Senarius vero, qui cum uno conjunctus ſeptenarium facit, variæ ac multiplicis religionis & potentiæ eſt. primum quod ſolus ex omnibus numeris qui infra decem ſunt, de ſuis partibus conſtat. habet enim medietatem, & tertiam partem, & ſextam partem: & eſt medietas tria; tertia pars duo; ſexta pars unum: quæ omnia ſimul ſex faciunt. Habet & alia ſuæ venerationis indicia; ſed, ne longior faciat ſermo faſtidium, unum ex omnibus ejus officium perſequemur. quod ideo prætulimus, quia hoc commemorato, non ſenarii tantum, ſed & ſeptenarii pariter dignitas adſtruetur. Humano partui frequentiorem uſum novem menſium, certo numerorum

rum

rum modulamine natura conſtituit: ſed ratio ſub adſciti ſenarii numeri multiplicatione procedens etiam ſeptem menſes compulit uſurpari. quam breviter abſoluteque dicemus duos eſſe primos omnium numerorum cubos, id eſt, a pari octo, ab impari viginti ſeptem: & eſſe imparem marem, parem feminam ſuperius expreſſimus. horum uterque ſi per ſenarium numerum multiplicetur, efficiunt dierum numerum qui ſeptem menſibus explicantur. coeant enim numeri mas ille qui memoratur & femina, octo ſcilicet & viginti ſeptem; pariunt ex ſe quinque & triginta. hæc ſexies multiplicata creant decem & ducentos: qui numerus dierum menſem ſeptimum claudit. Ita eſt ergo naturâ ſecundus hic 29
numerus, ut primam humani partus perfectionem quaſi arbiter quidam maturitatis abſolvat. Diſcretio vero futuri partus; ſicut Hippocrates refert; ſic in utero dinoſcitur. aut enim ſeptuageſimo aut nonageſimo die conceptus movetur. dies ergo motus, quicunque fuerit de duobus, ter multiplicatus, aut ſeptimum aut nonum explicat menſem. Hæc de prima ſeptenarii copulatione libata ſint. Secunda de duobus & quinque eſt. ex his dyas, quia poſt monadem prima eſt, primus eſt numerus. hæc ab illa omnipotentia ſolitaria in corporis intelligibilis lineam prima defluxit. ideo & ad vagas ſtellarum & luminum ſphæras refertur; quia hæ quoque ab illa quæ ἀπλανὴς dicitur, in numerum ſciſſæ & in varii motus contrarietatem retortæ ſunt. hic ergo numerus cum quinario aptiſſime jungitur, dum hic ad errantes, ut diximus, ad cœli zonas ille referatur: ſed ille ratione ſciſſionis; hic numero. Illa vero quinario numero proprietas excepta potentiæ ultra ceteras eminentis evenit, quod ſolus omnia quæque ſunt, quæque videntur eſſe, complexus eſt. eſſe autem dicimus intelligi-

bilia, videri eſſe corporalia omnia, ſeu divinum corpus habeant ſeu caducum. Hic ergo numerus ſimul omnia & ſupera & ſubjecta deſignat. aut enim Deus ſummus eſt, aut mens ex eo nata, in qua ſpecies rerum continentur, aut mundi anima, quæ animarum omnium fons eſt, aut cœleſtia ſunt uſque ad nos, aut terrena natura eſt: & ſic quinarius rerum omnium numerus impletur. De ſecunda ſeptenarii numeri conjunctione dicta hæc pro affectatæ brevitatis neceſſitate ſufficiant. Tertia eſt de tribus & quatuor. quæ quantum valeat, revolvamus. Geometrici corporis ab impari prima planicies in tribus lineis conſtat. his enim trigonalis forma concluditur. a pari vero prima in quatuor invenitur. Item ſcimus ſecundum Platonem, id eſt, ſecundum ipſius veritatis arcanum, illa forti inter ſe vinculo colligari quibus interjecta medietas præſtat vinculi firmitatem. cum vero medietas ipſa geminatur, ea quæ extima ſunt non tenaciter tantum, ſed etiam inſolubiliter vinciuntur. Primo ergo ternario contigit numero ut inter duo ſumma medium, quo vinciretur, acciperet. quaternarius vero duas medietates primus omnium nactus eſt, quas ab hoc numero Deus mundanæ molis artifex conditorque mutuatus, inſolubili inter ſe vinculo elementa devinxit: ſicut in Timæo Platonis aſſertum eſt, non aliter tam controverſa ſibi ac repugnantia & naturæ communionem abnuentia permiſceri, terram dico & ignem, potuiſſe & per tam jugabilem competentiam fœderari, niſi duobus mediis aeris & aquæ nexibus vincirentur. ita enim elementa inter ſe diverſiſſima opifex tamen Deus ordinis opportunitate connexuit, ut facile jungerentur. nam, cum binæ eſſent in ſingulis qualitates, talem unicuique de duobus alteram dedit, ut in eo cui adhæreret, cognatam ſibi & ſimilem reperiret. Terra eſt ſicca & frigida:

aqua

Digitized by Google

aqua vero frigida & humecta eſt. hæc duo elementa, licet ſibi per ſiccum humectumque contraria ſint, per frigidum tamen commune junguntur. Aer humectus & calidus eſt: & cum aquæ frigidæ contrarius ſit calore, conciliatione tamen ſocii copulatur humoris. ſuper hunc ignis cum ſit calidus & ſiccus, humorem quidem aeris reſpuit ſiccitate, ſed connectitur per ſocietatem caloris. & ita fit ut ſingula quæque elementorum duo ſibi hinc inde vicina ſingulis qualitatibus velut quibuſdam amplectantur ulnis. aqua terram frigore, aerem ſibi nectit humore. aer aquæ humecto ſimili & igni calore ſociatur. ignis aeri miſcetur ut calido; terræ jungitur 31
ſiccitate. terra ignem ſicco patitur; aquam frigore non reſpuit. Hæc tamen varietas vinculorum, ſi elementa duo forent, nihil inter ipſa firmitatis habuiſſet; ſi tria, minus quidem valido, aliquo tamen nexu vincienda nodaret. inter quatuor vero inſolubilis colligatio eſt; cum duæ ſummitates duabus interjectionibus vinciuntur. quod erit manifeſtius ſi in medio poſuerimus ipſam continentiam ſenſus de Timæo Platonis exceptam. Divini decoris, inquit, ratio poſtulabat talem fieri mundum, qui & viſum pateretur, & tactum. conſtabat autem neque videri aliquid poſſe ſine ignis beneficio, neque tangi ſine ſolido, & ſolidum nihil eſſe ſine terra. unde mundi omne corpus de igni & terra inſtituere fabricator incipiens vidit duo convenire ſine medio colligante non poſſe, & hoc eſſe optimum vinculum quod & ſe pariter & a ſe liganda devinciat: unam vero interjectionem tunc ſolum poſſe ſufficere cum ſuperficies ſine altitudine vincienda eſt: at, ubi artanda vinculis eſt alta dimenſio, nodum niſi gemina interjectione non connecti. inde aerem & aquam inter ignem terramque contexuit: & ita per omnia una & ſibi conveniens jugabilis

com-

Digitized by Google

competentia occurrit elementorum diverſitatem ipſa differentiarum æqualitate conſocians. nam
32 quantum intereſt inter aquam & aerem cauſa denſitatis & ponderis, tantundem inter aerem & ignem eſt. & rurſus quod intereſt inter aerem & aquam cauſa levitatis & raritatis, hoc intereſt inter aquam & terram. item quod intereſt inter terram & aquam cauſa denſitatis & ponderis, hoc intereſt inter aquam & aerem: & quod inter aquam & aerem, hoc inter aerem & ignem. & contra quod intereſt inter ignem & aerem tenuitatis levitatiſque cauſa, hoc inter aerem & aquam eſt: & quod eſt inter aerem & aquam; hoc inter aquam intelligitur & terram. Nec ſolum ſibi vicina & cohærentia comparantur: ſed eadem alternis ſaltibus cuſtoditur æqualitas. nam quod eſt terra ad aerem, hoc eſt aqua ad ignem; &, quotiens verteris, eandem reperies jugabilem competentiam. ita ex ipſo quo inter ſe ſunt æqualiter diverſa, ſociantur. Hæc eo dicta ſint ut aperta ratione conſtaret neque planiciem ſine tribus, neque ſoliditatem ſine quatuor poſſe vinciri. ergo ſeptenarius numerus geminam vim obtinet viciendi: quia ambæ partes ejus vincula prima ſortitæ ſunt; ternarius cum una medietate, quaternarius cum duabus. hinc in alio loco ejuſdem ſomnii Cicero de ſeptenario dicit: *Qui numerus rerum omnium fere nodus eſt.* Item omnia corpora aut mathematica ſunt alumna geometriæ, aut talia quæ viſum tactumve patiantur. horum priora tribus incrementorum gradibus conſtant. aut enim linea ejicitur ex puncto, aut ex linea ſuperficies, aut ex planicie ſoliditas. Altera vero corpora quatuor elemen-
33 torum collato tenore, in robur ſubſtantiæ corpulentæ concordi concretione coaleſcunt. Nec non omnium corporum tres ſunt dimenſiones, longitudo, latitudo, profunditas: termini adnumerato effectu ultimo

Digitized by Google

timo quatuor; punctum, linea, ſuperficies, & ipſa ſoliditas item, cum quatuor ſint elementa ex quibus conſtant corpora, terra, aqua, aer, & ignis, tribus ſine dubio interſtitiis ſeparantur. quorum unum eſt a terra uſque ad aquam, ab aqua uſque ad aerem ſequens, tertium ab aere uſque ad ignem. & a terra quidem uſque ad aquam ſpatium, neceſſitas a phyſicis dicitur; quia vincire & ſolidare creditur quod eſt in corporibus lutulentum: unde Homericus cenſor cum Græcis imprecaretur, Vos omnes, inquit, in terram & aquam reſolvamini, in id dicens quod eſt in natura humana turbidum, quo facta eſt homini prima concretio. illud vero quod eſt inter aquam & aerem, ἁρμονία dicitur; id eſt apta & conſonans convenientia: quia hoc ſpatium eſt quod ſuperioribus inferiora conciliat, & facit diſſona convenire. inter aerem vero & ignem obedientia dicitur: quia, ſicut lutulenta & gravia ſuperioribus neceſſitate junguntur, ita ſuperiora lutulentis obedientia copulantur, harmonia media conjunctionem utriſque præſtante. Ex quatuor igitur elementis & tribus eorum interſtitiis abſolutionem corporum conſtare manifeſtum eſt. ergo hi duo numeri, tria dico & quatuor, tam multiplici inter ſe cognationis neceſſitate ſociati, efficiendis utriſque corporibus conſenſu miniſtri fœderis obſequuntur. Nec ſolum explicandis corporibus hi duo numeri collativum præſtant favorem: ſed quaternarium quidem Pythagorei quem τετρακτὺν vocant, adeo quaſi ad perfectionem animæ 34
pertinentem inter arcana venerantur, ut ex eo & jurisjurandi religionem ſibi fecerint.

Οὐ μὰ τὸν ἁμετέρα ψυχᾷ παράδοντα τετρακτύν.

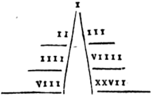
Juro tibi per eum qui dat anima noſtra quaternarium numerum.

Ternarius vero aſſignat animam tribus ſuis partibus abſolutam. quarum prima eſt ratio, quam λογιστικὴν appel-

appellant. ſecunda animoſitas, quam θυμικὸν vocant. tertia cupiditas, quæ ἐπιθυμητικὸν nuncupatur. item nullus ſapientum animam ex ſymphoniis quoque muſicis conſtitiſſe dubitavit. inter has non parvæ potentiæ eſt quæ dicitur διὰ πασῶν. hæc conſtat ex duabus, id eſt, διὰ τεσσάρων, & διὰ πέντε: fit autem diapente ex hemiolio & fit diateſſaron ex epitrito. & eſt primus hemiolius tria, & primus epitritus quatuor. quod quale ſit, ſuo loco planius exſequemur. Ergo ex his duobus numeris conſtat diateſſaron & diapente, ex quibus diapaſon ſymphonia generatur, unde Vergilius nullius diſciplinæ expers, plene & per omnia beatos exprimere volens, ait:

O terque quaterque beati.

Hæc de partibus ſeptenarii numeri ſectantes compendia diximus. de ipſo quoque pauca dicemus. Hic
35 numerus ἑπτὰς nunc vocatur antiquato uſu primæ literæ. apud veteres enim ſeptas vocitabatur, quod Græco nomine teſtabatur venerationem debitam numero. nam primo omnium hoc numero anima mundana generata eſt, ſicut Timæus Platonis edocuit.

monade enim in vertice locata, terni numeri ab eadem ex utraque parte fluxerunt; ab hac pares, ab illa impares: id eſt, poſt monadem a parte altera duo, inde quatuor, deinde octo: ab altera vero parte tria, deinde novem, & inde viginti ſeptem. & ex his numeris facta contextio generationem animæ imperio creatoris effecit. Non parva ergo hinc potentia numeri hujus oſtenditur, quia mundanæ animæ origo ſeptem finibus continetur. ſeptem quoque vagantium ſphærarum ordinem illi ſtelliferæ & omnes continenti ſubjecit artifex fa-

Digitized by Google

fabricatoris providentia; quæ & ſuperioris rapidis motibus obviarent, & inferiora omnia gubernarent. Lunam quoque quaſi ex illis ſeptimam numerus ſeptenarius movet, curſumque ejus ipſe diſpenſat. quod cum multis modis probetur, ab hoc incipiat oſtendi. Luna octo & viginti prope diebus totius zodiaci ambitum conficit. nam etſi per triginta dies ad ſolem, a quo profecta eſt, remeat; ſolos tamen fere viginti octo in tota zodiaci circuitione conſumit: reliquis ſolem, qui de loco in quo eum reliquit abſceſſerat, comprehendit. Sol enim unum de duodecim ſignis integro menſe metitur. ponamus ergo ſole in prima parte arietis conſtituto, ab ipſius, ut ita dicam, orbe emerſiſſe lunam, quod eam naſci vocamus. hæc poſt viginti octo dies & horas fere ſeptem ad primam partem arietis redit; ſed illic non invenit ſolem. interea enim & ipſe progreſſionis ſuæ lege ulterius abſceſſit, & ideo ipſa 36
necdum putatur eo unde profecta fuerat revertiſſe: quia oculi noſtri tunc non a prima parte arietis, ſed a ſole eam ſenſerant proceſſiſſe. hunc ergo diebus reliquis, id eſt, duobus, plus minuſve conſequitur; & tunc orbi ejus denuo ſuccedens ac denuo inde procedens rurſus dicitur naſci. inde fere numquam in eodem ſigno bis continuo naſcitur niſi in geminis, ubi hoc nonnumquam evenit; quia dies in eo ſol duos ſupra triginta altitudine ſigni morante conſumit. rariſſimo in aliis, ſi circa primam ſigni partem a ſole procedat. hujus ergo viginti octo dierum numeri ſeptenarius origo eſt. nam ſi ab uno uſque ad ſeptem, quantum ſinguli numeri exprimunt, tantum antecedentibus addendo procedas; invenies viginti octo nata de ſeptem. Hunc etiam numerum, qui in quater ſeptenos æqua ſorte digeritur, ad totam zodiaci latitudinem emetiendam remetiendamque conſumit. nam ſeptem diebus ab extremitate

ſe-

Digitized by Google

ſeptemtrionalis oræ oblique per latum meando ad medietatem latitudinis pervenit; qui locus appellatur eclipticus: ſeptem ſequentibus a medio ad imum auſtrale delabitur: ſeptem aliis rurſus ad medium obliquata conſcendit: ultimis ſeptem ſeptemtrionali redditur ſummitati. ita iſdem quater ſeptenis diebus omnem zodiaci & longitudinem & latitudinem circum perque diſcurrit. Similibus quoque diſpenſationibus hebdomadum luminis ſui vices ſempiterna lege variando diſponit. primis enim ſeptem uſque ad medietatem velut diviſi orbis excreſcit, & διχότομος tunc vocatur: ſecundis orbem totum renaſcentes ignes colligendo jam complet, & plena tunc dicitur: tertiis διχότομος rurſus efficitur, cum ad medietatem decreſcendo contrahitur: quartis ultima luminis ſui diminutione tenuatur. Septem quoque permutationibus, quas phaſis vocant Græci, toto menſe diſtinguitur; cum naſcitur, cum fit dichotomos; & cum fit ἀμφίκυρτος, cum plena, &
37 rurſus amphicyrtos; ac denuo dichotomos, & cum ad nos luminis univerſitate privatur. amphicyrtos eſt autem cum ſupra diametrum dichotomi eſt antequam orbis concluſione cingatur, vel de orbe jam minuens inter medietatem ac plenitudinem inſuper mediam luminis curvat eminentiam. Sol quoque ipſe, de quo vitam omnia mutuantur, ſeptimo ſigno vices ſuas variat. nam a ſolſtitio hiemali ad æſtivum ſeptimo pervenit ſigno; & a tropico verno uſque ad autumnale tropicum ſeptimi ſigni peragratione producitur. Tres quoque converſiones lucis ætheræ per hunc numerum conſtant. eſt autem prima maxima, ſecunda media, minima eſt tertia. & maxima eſt anni ſecundum ſolem, media menſis ſecundum lunam, minima diei ſecundum ortum & occaſum. Eſt vero unaquæque converſio quadripartita: & ita conſtat ſeptenarius numerus, id eſt, ex tribus

bus

Digitized by Google

bus converſionum, & ex quatuor modis, quibus unaquæque convertitur: hi ſunt autem quatuor modi. ſit enim prima humida, deinde calida, inde ſicca, & ad ultimum frigida. & maxima converſio, id eſt, anni, humida eſt verno tempore, calida æſtivo, ſicca autumno, frigida per hiemem. media autem converſio menſis per lunam ita fit, ut prima ſit hebdomas humida (quia naſcens luna humorem aſſolet concitare); ſecunda calida adoleſcente in ea jam luce de ſolis adſpectu; tertia ſicca quaſi plus ab ortu remota; quarta frigida, deficiente jam lumine. Tertia vero converſio, quæ eſt diei ſecundum ortum & occaſum, ita diſponitur; quod humida ſit uſque ad primam de quatuor partibus partem diei, calida uſque ad ſecundam, ſicca uſque ad tertiam, quarta jam frigida. Oceanus quoque in incremento ſuo 38
hunc numerum tenet. nam primo naſcentis lunæ die fit copioſior ſolito; minuitur pauliſper ſecundo; minoremque videt eum tertius quam ſecundus: & ita decreſcendo ad diem ſeptimum pervenit. rurſus octavus dies manet ſeptimo par; & nonus fit ſimilis ſexto; decimus quinto; & undecimus fit quarto par; tertio quoque duodecimus; & tertius decimus fit ſimilis ſecundo; quartus decimus primo. tertia vero hebdomas eadem facit quæ prima, quarta eadem quæ ſecunda. Hic denique numerus eſt qui hominem concipi, formari, edi, vivere, ali, ac per omnes ætatum gradus tradi ſenectæ atque omnino conſtare facit. nam ut illud taceamus, quod uterum nulla vi ſeminis occupatum hoc dierum numero natura conſtituit velut decreto exonerandæ mulieris vectigali, menſe redeunte purgari: hoc tamen prætereundum non eſt, quia ſemen, quod poſt jactum ſui intra horas ſeptem non fuerit in effuſionem relapſum, hæſiſſe in vitam pronuntiatur. verum ſemine ſemel intra formandi hominis monetam loca-

to,

Digitized by Google

to, hoc primum artifex natura molitur, ut die ſe-
39 ptimo folliculum genuinum circumdet humori ex membrana tam tenui, qualis in ovo ab exteriore teſta clauditur, & intra ſe claudit liquorem. Hoc cum a phyſicis deprehenſum ſit; Hippocrates quoque ipſe, qui tam fallere quam falli neſcit, experimenti certus aſſeruit, referens in libro qui de natura pueri inſcribitur, tale ſeminis receptaculum de utero ejus ejectum quam ſeptimo poſt conceptum die gravidam intellexerat. Mulierem enim ſemine non effuſo, ne gravida maneret orantem, imperaverat ſaltibus concitari; aitque ſeptimo die ſaltum ſeptimum ejiciendo cum tali folliculo, qualem ſupra retulimus, ſuffeciſſe conceptui. hæc Hippocrates. Straton vero Peripateticus, & Diocles Caryſtius per ſeptenos dies concepti corporis fabricam hac obſervatione diſpenſant, ut hebdomade ſecunda credant guttas ſanguinis in ſuperficie folliculi, de quo diximus, apparere, tertia demergi eas introrſum ad ipſum conceptionis humorem; quarta humorem ipſum coagulari, ut quiddam velut inter carnem & ſanguinem liquida adhuc ſoliditate conveniat; quinta vero interdum fingi in ipſa ſubſtantia humoris humanam figuram magnitudine quidem apis, ſed ut in illa brevitate membra omnia & deſignata totius corporis lineamenta conſiſtant. Ideo autem adjecimus, interdum; quia conſtat, quotiens quinta hebdomade fingitur deſignatio iſta membrorum, menſe ſeptimo maturari partum: cum autem nono menſe abſolutio futura eſt, ſiquidem femina fabricatur, ſexta hebdomade membra dividi; ſi maſculus, ſeptima. Poſt partum vero utrum victurum
40 ſit quod effuſum eſt, an in utero ſit præmortuum, ut tantummodo ſpirans naſcatur, ſeptima hora diſcernit. ultra hunc enim horarum numerum, quæ præmortua naſcuntur, aeris halitum ferre non poſſunt:

ſunt:

Digitized by Google

ſunt: quem quiſquis ultra ſeptem horas ſuſtinuerit, intelligitur ad vitam creatus, niſi alter forte, qualis perfectum poteſt, caſus eripiat. item poſt dies ſeptem jactat reliquias umbilici; & poſt bis ſeptem incipit ad lumen viſus ejus moveri, & poſt ſepties ſeptem libere jam & pupulas & totam faciem vertit ad motus ſingulos videndorum. Poſt ſeptem vero menſes dentes incipiunt mandibulis emergere, & poſt bis ſeptem ſedet ſine caſus timore. Poſt ter ſeptem ſonus ejus in verba prorumpit; & poſt quater ſeptem non ſolum ſtat firmiter, ſed & incedit. Poſt quinquies ſeptem incipit lac nutricis horreſcere; niſi forte ad patientiam longioris uſus continuata conſuetudine protrahatur. Poſt annos ſeptem, dentes qui primi emerſerant, aliis aptioribus ad cibum ſolidum naſcentibus cedunt; eodemque anno, id eſt ſeptimo, plene abſolvitur integritas loquendi. unde & ſeptem vocales litteræ a natura dicuntur inventæ; licet Latinitas eaſdem modo longas modo breves pronuntiando, quinque pro ſeptem tenere maluerit. Apud quos tamen, ſi ſonos vocalium, non apices numeraveris, ſimiliter ſeptem ſunt. Poſt annos autem bis ſeptem ipſa ætatis neceſſitate pubeſcit. tunc enim moveri incipit vis generationis in maſculis, & purgatio feminarum. ideo & tutela puerili quaſi virile jam robur abſolvitur; de qua tamen feminæ, propter votorum feſtinationem, maturius biennio legibus liberantur. Poſt ter ſeptenos annos flore genas veſtit juventa: idemque annus finem in longum creſcendi facit. & quarta annorum hebdomas impleta in latum quoque creſcere ultra jam prohibet. quinta omne virium, quantæ ineſſe 41
unicuique poſſunt, complet augmentum: nulloque modo jam poteſt quiſquam ſe fortior fieri. inter pugiles denique hæc conſuetudo ſervatur, ut, quos jam coronavere victoriæ, nihil de ſe amplius in in-

crementis virium ſperent : qui vero expertes hujus gloriæ uſque illo manſerunt, a profeſſione diſcedant. Sexies vero ſeptem anni ſervant vires ante collectas, nec diminutionem niſi ex accidenti evenire patiuntur. Sed a ſexta uſque ad ſeptimam ſeptimanam fit quidem diminutio, ſed occulta, & quæ detrimentum ſuum aperta defectione non prodat. ideo nonnullarum rerumpublicarum hic mos eſt, ut poſt ſextam ad militiam nemo cogatur. in pluribus datur remiſſio juſta poſt ſeptimam. Notandum vero quod, cum numerus ſeptem ſe multiplicat, facit ætatem quæ proprie perfecta & habetur & dicitur : adeo ut illius ætatis homo (utpote qui perfectionem & attigerit jam, & necdum præterierit) & conſilio aptus ſit, nec ab exercitio virium alienus habeatur. Cum vero decas, qui & ipſe perfectiſſimus numerus eſt, perfecto numero, id eſt, ἑπτάδι, jungitur, ut aut decies ſeptem, aut ſepties deni computentur anni : hæc a phyſicis creditur meta vivendi, & hoc vitæ humanæ perfectum ſpatium terminatur. quod ſi quis exceſſerit ; ab omni officio vacuus ſoli exercitio ſapientiæ vacat, & omnem uſum ſui in ſuadendo habet, aliorum munerum vacatione reverendus. a ſeptima enim uſque ad decimam ſeptimanam pro captu virium, quæ adhuc ſingulis perſeverant, variantur officia. idem numerus totius corporis membra diſponit. ſeptem enim ſunt intra hominem, quæ a Græcis nigra membra vocitantur ; lingua, cor, pulmo, jecur, lien, renes duo. & ſeptem alia cum venis & meatibus, quæ adjacent ſingulis, ad cibum & ſpiritum accipiendum reddendumque ſunt deputata, guttur, ſtomachus, alvus, veſica, & inteſtina principalia tria : quorum
42 unum diſſiptum vocatur : quod ventrem & cetera inteſtina ſecernit. alterum medium ; quod Græci μεσέντερον dicunt. tertium ; quod veteres hiram vo-

ca-

Digitized by Google

carunt. habeturque præcipuum inteſtinorum omni-
um, & cibi retrimenta deducit. De ſpiritu autem
& cibo, quibus accipiendis (ut relatum eſt) atque
reddendis membra quæ diximus, cum meatibus ſi-
bi adjacentibus obſequuntur, hoc obſervatum eſt,
quod ſine hauſtu ſpiritus ultra horas ſeptem, ſine ci-
bi, ultra totidem dies vita non durat. Septem ſunt
quoque gradus in corpore, qui dimenſionem altitu-
dinis ab imo in ſuperficiem complent; medulla, os,
nervus, vena, arteria, caro, cutis. hæc de inte-
rioribus. In aperto quoque ſeptem ſunt corporis
partes; caput, pectus, manus, pedeſque & puden-
dum. Item, quæ dividuntur, non niſi ſeptem com-
pagibus juncta ſunt; ut in manibus eſt humerus,
brachium, cubitus, vola & digitorum terni nodi:
in pedibus vero femur, genu, tibia, pes ipſe, ſub
quo vola eſt, & digitorum ſimiliter nodi terni. Et,
quia ſenſus eorumque miniſteria natura in capite,
velut in arce, conſtituit; ſeptem foraminibus ſen-
ſuum celebrantur officia: id eſt, oris, ac deinde o-
culorum, narium & aurium binis. unde non imme- 43
rito hic numerus, totius fabricæ diſpenſator & do-
minus, ægris quoque corporibus periculum ſanita-
temve denuntiat. imo ideo & ſeptem motibus omne
corpus agitatur. aut enim acceſſio eſt, aut receſſio,
aut in lævam dextramve deflexio, aut ſurſum quis
ſeu deorſum movetur, aut in orbem rotatur. Tot
virtutibus inſignitus ſeptenarius, quas vel de parti-
bus ſuis mutuatur vel totus exercet, jure plenus &
habetur & dicitur. Et abſoluta, ut arbitror, ratio-
ne jam conſtitit cur diverſis ex cauſis octo & ſeptem
pleni vocentur. Senſus autem hic eſt. Cum ætas
tua quinquageſimum & ſextum annum compleverit,
quæ ſumma tibi fatalis erit: ſpes quidem ſalutis pu-
blicæ te videbit, & pro remediis communis bono-
rum omnium ſtatus virtutibus tuis dictatura debebi-

Digitized by Google

tur; ſed ſi evaſeris inſidias propinquorum. nam per ſeptenos octies ſolis amfractus redituſque, quinquaginta & ſex ſignificat annos, amfractum ſolis & reditum annum vocans: amfractum; propter zodiaci ambitum: reditum; quia eadem ſigna per annos ſingulos certa lege metitur.

CAPUT VII.

Obſcura involutaque ſemper eſſe ſomnia ac ſigna de adverſis; & tamen ſemper ſubeſſe aliquid quo poſſit quoquomodo deprehendi veritas, modo diligens aſſit ſcrutator.

HIc quidam mirantur quid ſibi velit iſta dubitatio, *ſi effugeris*, quaſi potuerit divina anima & olim cœlo reddita, atque hic maxime ſcientiam futuri profeſſa, neſcire, poſſit ne nepos ſuus an non poſſit evadere. ſed non advertunt hanc habere legem omnia vel ſigna vel ſomnia, ut de adverſis oblique aut denuntient, aut minentur, aut moneant. & ideo quædam cavendo tranſimus; alia exorando & litando vitantur: alia ſunt ineluctabilia, quæ nulla arte, nullo avertuntur ingenio. nam, ubi admonitio eſt, vigilantia cautionis evaditur: quod appor-
44 tant minæ, litatio propitiationis avertit: numquam denuntiata vaneſcunt. Hic ſubjicies: Unde igitur iſta diſcernimus, ut poſſit cavendúmne an exorandum an vero patiendum ſit deprehendi? Sed præſentis operis fuerit inſinuari, qualis ſoleat in divinationibus eſſe affectata confuſio; ut deſinas de inſerta velut dubitatione mirari. ceterum in ſuo quoque opere artificis erit ſigna quærere, quibus iſta diſcernat, ſi hoc vis divina non impedit. nam illud,

Prohibent nam cetera Parcæ
Scire,

Ma-

Digitized by Google

Maronis eſt ex intima diſciplinæ profunditate ſententia. Divulgatis etiam docemur exemplis quam pæne ſemper cum prædicuntur futura, ita dubiis obſerantur, ut tamen diligens ſcrutator niſi divinitus, ut diximus, impeditur, ſubeſſe reperiat apprehendenda veſtigia veritatis: ut ecce Homericum ſomnium a Jove, ut dicitur, miſſum ad conſerendam futuro die cum hoſtibus manum ſub aperta promiſſione victoriæ, ſpem regis animavit. ille velut divinum ſecutus oraculum, commiſſo prœlio, amiſſis ſuorum plurimis, vix ægreque in caſtra remeavit. num dicendum eſt deum mandaſſe mendacium? non ita eſt; ſed, quia illum caſum Græcis fata decreverant, latuit in verbis ſomnii quod animadverſum vel ad vere vincendum vel ad cavendum ſaltem potuiſſet inſtruere. habuit enim præceptio, ut univerſus produceretur exercitus. at ille ſola pugnandi hortatione contentus non vidit, quid de producenda univerſitate præceptum ſit: prætermiſſoque Achille, qui tunc recenti laceſſitus injuria ab armis cum ſuo milite feriabatur, rex progreſſus in prœlium, & caſum qui debebatur excepit, & abſolvit ſomnium invidia mentiendi, non omnia de imperatis ſequendo. Parem obſervantiæ diligentiam Homericæ per omnia perfectionis imitator Maro in talibus quoque rebus obtinuit. nam apud illum Æneas ad regionem inſtruendo regno fataliter eligendam, ſatis abundeque Delio inſtructus oraculo, in 45 errorem tamen unius verbi negligentia relapſus eſt. non quidem locorum fuerat quæ petere deberet, nomen inſertum: ſed, cum origo vetus parentum ſequenda diceretur, fuit in verbis quod inter Cretam & Italiam, quæ ipſius gentis auctores utraque produxerant, magis oſtenderet, &, quod ajunt, digito demonſtraret Italiam. nam quum fuiſſent inde Teucer, hinc Dardanus; vox ſacra ſic alloquen-

do: *Dardanidæ duri:* aperte conſulentibus Italiam, de qua Dardanus profectus eſſet, objecit appellando eos parentis illius nomine cujus erat origo rectius eligenda. Et hic certæ quidem denuntiationis eſt quod de Scipionis fine prædicitur: ſed gratia conciliandæ obſcuritatis inſerta dubitatio dicto tamen, quod initio ſomnii continetur, abſolvitur. nam cum dicitur; *circuitu naturali ſummam tibi fatalem confecerint:* vitari hunc finem non poſſe pronuntiat. Quod autem Scipioni reliquos vitæ actus ſine offenſa dubitandi per ordinem retulit, & de ſola morte ſimilis eſt viſus ambigenti, hæc ratio eſt, quod ſive dum humano vel mœrori parcitur vel timori, ſeu quia utile eſt hoc maxime latere, pronius cetera oraculis quam vitæ finis exprimitur, aut cum dicitur non ſine aliqua obſcuritate profertur.

C A P V T VIII.

Quatuor eſſe virtutum genera, politicas, purgatorias, animi purgati, & exemplares: & cum virtus beatos efficiat, ſitque primum illud virtutum genus in rerumpublicarum gubernatoribus, ideo hos utique fore felices.

HIs aliqua ex parte tractatis, progrediamur ad reliqua. *Sed, quo ſis, Africane, alacrior ad tutandam rempublicam, ſic habeto: Omnibus qui patriam conſervarint, adjuverint, auxerint, certum eſſe in cœlo definitum locum, ubi beati ævo ſempiterno fruantur. nihil eſt enim illi principi Deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia cœ-*
46 *tuſque hominum jure ſociati, quæ civitates appellantur: earum rectores & ſervatores hinc profecti huc revertuntur*. Bene & opportune, poſtquam de morte prædixit, mox præmia bonis poſt obitum ſperanda ſubjecit:

cit: quibus adeo a metu prædicti interitus cogita-
tio viventis erecta eſt, ut ad moriendi deſiderium
ultro animaretur majeſtate promiſſæ beatitudinis &
cœleſtis habitaculi. Sed de beatitate quæ debetur
conſervatoribus patriæ pauca dicenda ſunt, ut poſt-
ea locum omnem, quem hic tractandum recepi-
mus, reſolvamus. Solæ faciunt virtutes beatum:
nullaque alia quiſquam via hoc nomen adipiſcitur.
unde, qui exiſtimant nullis niſi philoſophantibus
ineſſe virtutes, nullos præter philoſophos beatos eſ-
ſe pronuntiant. agnitionem enim rerum divinarum
ſapientiam proprie vocantes, eos tantummodo di-
cunt eſſe ſapientes qui ſuperna acie mentis requi-
runt, & quærendi ſagaci diligentia comprehen-
dunt, &, quantum vivendi perſpicuitas præſtat,
imitantur. & in hoc ſolo eſſe ajunt exercitia virtu-
tum: quarum officia ſic diſpenſant. Prudentiæ eſſe,
mundum iſtum & omnia quæ in mundo inſunt, di-
vinorum contemplatione deſpicere, omnemque ani-
mæ cogitationem in ſola divina dirigere. temperan-
tiæ; omnia relinquere, in quantum natura patitur,
quæ corporis uſus requirit. fortitudinis; non ter-
reri animam a corpore quodammodo ductu philoſo-
phiæ recedentem, nec altitudinem perfectæ ad ſu-
perna aſcenſionis horrere. juſtitiæ; ad unam ſibi
hujus propoſiti conſentire viam uniuſcujuſque virtu-
tis obſequium. atque ita fit, ut ſecundum hoc tam
rigidæ definitionis abruptum, rerumpublicarum re-
ctores beati eſſe non poſſint. Sed Plotinus inter phi- 47
loſophiæ profeſſores cum Platone princeps, libro de
virtutibus, gradus earum vera & naturali diviſionis
ratione compoſitos per ordinem digerit. Quatuor
ſunt, inquit, quaternarum genera virtutum. ex his
primæ politicæ vocantur, ſecundæ purgatoriæ, ter-
tiæ animi jam purgati, quartæ exemplares. Et ſunt
politicæ hominis, qua ſociale animal eſt, his boni

viri reipublicæ conſulunt, urbes tuentur; his parentes venerantur, liberos amant, proximos diligunt; his civium ſalutem gubernant; his ſocios circumſpecta providentia protegunt, juſta liberalitate devinciunt:

Hiſque ſui memores alios fecere merendo.

Et eſt politici prudentia, ad rationis normam quæ cogitat, quæque agit univerſa dirigere, ac nihil præter rectum velle vel facere, humaniſque actibus tanquam divinis arbitris, providere. prudentiæ inſunt ratio, intellectus, circumſpectio, providentia, docilitas, cautio. Fortitudinis eſt, animum ſupra periculi metum agere, nihilque niſi turpia timere; tolerare fortiter vel adverſa vel proſpera. fortitudo præſtat magnanimitatem, fiduciam, ſecuritatem, magnificentiam, conſtantiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantiæ, nihil appetere pænitendum, in nullo legem moderationis excedere, ſub jugum rationis cupiditatem domare. temperantiam ſequuntur modeſtia, verecundia, abſtinentia, caſtitas, moderatio, parcitas, ſobrietas, pudicitia. Juſtitiæ; ſervare unicuique quod ſuum
48 eſt. de juſtitia veniunt innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His virtutibus vir bonus primum ſui, atque inde reipublicæ rector efficitur, juſte ac provide gubernans humana, divina non deſerens. Secundæ, quas purgatorias vocant, hominis ſunt qui divini capax eſt; ſolumque animum ejus expediunt qui decrevit ſe a corporis contagione purgare, & quadam humanorum fuga ſolis ſe inſerere divinis. hæ ſunt otioſorum, qui a rerumpublicarum actibus ſe ſequeſtrant. Harum quid ſingulæ velint, ſuperius expreſſimus, cum de virtutibus philoſophantium diceremus; quas ſolas quidam exiſtimaverunt eſſe virtutes. Tertiæ ſunt purgati jam defæcatique animi & ab

omni

Digitized by Google

omni mundi hujus aſpergine preſſe pureque deterſi.
illic prudentiæ eſt divina non quaſi in electione præ-
ferre, ſed ſola noſſe, & hæc, tanquam nihil ſit
aliud, intueri. temperantiæ; terrenas cupiditates
non reprimere, ſed penitus obliviſci. fortitudinis;
paſſiones ignorare, non vincere, ut *neſciat iraſci, cu-
piat nihil*. juſtitiæ; ita cum ſupera & divina mente
ſociari, ut ſervet perpetuum cum ea fœdus imitan-
do. Quartæ exemplares ſunt, quæ in ipſa divina
mente conſiſtunt, quam diximus νοῦν vocari: a qua-
rum exemplo reliquæ omnes per ordinem defluunt.
Nam ſi rerum aliarum, multo magis virtutum ideas
eſſe in mente credendum eſt. Illic prudentia eſt
mens ipſa divina. temperantia; quod in ſe perpetua
intentione converſa eſt. fortitudo; quod ſemper i- 49
dem eſt, nec aliquando mutatur. juſtitia; quod pe-
renni lege a ſempiterna operis ſui continuatione non
flectitur. Hæc ſunt quaternarum quatuor genera
virtutum; quæ, præter cetera, maximam in paſ-
ſionibus habent differentiam ſui. paſſiones autem,
ut ſcimus, vocantur, quod homines

Metuunt, cupiunt, gaudentque, dolentque.

has primæ molliunt, ſecundæ auferunt, tertiæ o-
bliviſcuntur: in quartis nefas eſt nominari. Si ergo
hoc eſt officium & effectus virtutum, beare; con-
ſtat autem & politicas eſſe virtutes: igitur ex poli-
ticis efficiuntur beati. jure ergo Tullius de rerum-
publicarum rectoribus dixit; *ubi beati ævo ſempiterno
fruantur*. qui, ut oſtenderet alios otioſis, alios ne-
gotioſis virtutibus fieri beatos, non dixit abſolute
nihil eſſe illi principi Deo acceptius quam civitates;
ſed adjecit, *quod quidem in terris fiat*, ut eos qui
ab ipſis cœleſtibus incipiunt, diſcerneret a recto-
ribus civitatum, quibus per terrenos actus iter pa-
ratur ad cœlum. Illa autem definitione quid preſſius
poteſt eſſe, quid cautius de nomine civitatum?

quam

Digitized by Google

quam concilia, inquit, *cœtuſque hominum jure ſociati, quæ civitates appellantur?* nam & ſervilis quondam & gladiatoria manus concilia hominum & cœtus fuerunt, ſed non jure ſociati. illa autem ſola juſta eſt multitudo cujus univerſitas in legum conſentit obſequium.

CAPUT IX.

Quo ſenſu rerumpublicarum rectores cœlo deſcendiſſe, eoque reverti dicantur.

QUod vero ait: *Harum rectores & ſervatores, hinc profecti, huc revertuntur;* hoc modo accipiendum eſt. Animarum originem manare de cœlo inter recte philoſophantes indubitatæ conſtat eſſe ſententiæ. & animæ, dum corpore utitur, hæc eſt perfecta ſapientia, ut, unde orta ſit, de quo fonte venerit, recognoſcat. hinc illud a quodam inter alia ſeu feſtiva ſeu mordacia ſerio tamen uſurpatum eſt:

De cœlo deſcendit γνῶθι σεαυτόν.

nam & Delphici vox hæc fertur oraculi conſulenti ad beatitatem quo itinere perveniret: Si te, inquit, agnoveris. ſed & ipſius fronti templi hæc inſcripta ſententia eſt. Homini autem, ut diximus una eſt agnitio ſui, ſi originis nataliſque principia atque exordia prima reſpexerit, *nec ſe quæſiverit extra*. ſic enim anima virtutes ipſas conſcientia nobilitatis induitur, quibus poſt corpus evecta, eo unde deſcenderat, reportatur: quia nec corporea ſordeſcit nec oneratur eluvie, quæ puro ac levi fonte virtutum rigatur; nec deſeruiſſe unquam cœlum videtur, quod reſpectu & cogitationibus poſſidebat. hinc anima, quam in ſe pronam corporis uſus effecit, atque in pecudem quodammodo reformavit ex ho-

Digitized by Google

homine, & abſolutionem corporis perhorreſcit,
&, cum neceſſe eſt,

Non niſi cum gemitu fugit indignata ſub umbras.

ſed nec poſt mortem facile corpus relinquit (quia
non funditus omnes Corporeæ excedunt peſtes) ſed aut
ſuum oberrat cadaver, aut novi corporis ambit ha-
bitaculum, non humani tantummodo, ſed ferini
quoque, electo genere moribus congruo quos in ho-
mine libenter exercuit; mavultque omnia perpeti
ut cœlum, quod vel ignorando, vel diſſimulando,
vel potius prodendo deſeruit, evadat. civitatum
vero rectores ceterique ſapientes cœlum reſpectu vel
cum adhuc corpore tenentur habitantes, facile poſt 51
corpus cœleſtem, quam pæne non reliquerant, ſe-
dem repoſcunt. nec enim de nihilo aut de vana adu-
latione veniebat, quod quoſdam urbium conditores
aut claros in republica viros in numerum deorum
conſecrarit antiquitas. ſed Heſiodus quoque divinæ
ſubolis aſſertor priſcos reges cum diis aliis enume-
rat; hiſque exemplo veteris poteſtatis etiam in cœ-
lo regendi res humanas aſſignat officium. &, ne
cui faſtidioſum ſit ſi verſus ipſos ut poeta Græcus
protulit inſeramus, referemus eos ut ex verbis
ſuis in Latina verba converſi ſunt:

Indigetes divi fato ſummi Jovis hi ſunt:
Quondam homines, modo cum ſuperis humana tuentes,
Largi ac munifici, jus regum nunc quoque nacti.

Hoc & Vergilius non ignorat; qui, licet, argumento ſuo ſerviens, heroas in inferos relegaverit, non tamen eos abducit a cœlo: ſed æthera his deputat largiorem, & noſſe eos ſolem ſuum ac ſua ſidera profitetur; ut geminæ doctrinæ obſervationes præſtiterit, & poeticæ figmentum & philoſophiæ veritatem: &, ſi ſecundum illum res quoque leviores quas vivi exercuerant, etiam poſt corpus exercent,

Qua

Quæ gratia curruu
Armorumque fuit vivis , quæ cura nitentes
Paſcere equos , eadem ſequitur tellure repoſto

multo magis rectores quondam urbium rece cœlum curam regendorum hominum non relin Hæ autem animæ in ultimam ſphæram reci duntur , quæ aplanes vocatur . nec fruſtra ho patum eſt ; ſiquidem inde profectæ ſunt . enim necdum deſiderio corporis irretitis ſidere mundi præſtat habitaculum , & inde labun
52 corpora . ideo his illo eſt reditio qui mere rectiſſime ergo dictum eſt cum in galaxia , q planes continet , ſermo iſte procedat , *hinc huc revertuntur* . Ad ſequentia tranſeamus .

CAPUT X.

Quid ſecundum priſcos illos theologos inferi ;
quando ex eorum ſententia , anima aut
vivere aut mori dicatur .

HIc ego , etſi eram perterritus non tam mort quam inſidiarum a meis , quæſivi tamen , rêtne ipſe , & Paulus pater , & alii , quos nos ex eſſe arbitraremur . Vel fortuitis & inter fabul cent ſemina infixa virtutum , quæ nunc videa ut e pectore Scipionis vel ſomniantis eminea re enim una politicarum virtutum omnium exercet officium . Quod non labitur animo pr morte perterritus, fortitudo eſt . quod ſuoru retur inſidiis , magiſque alienum facinus quam horreſcit exitium ; de pietate & nimio in ſuo re procedit . hæc autem diximus ad juſtitiam ri , quæ ſervat unicuique quod ſuum eſt . q quæ arbitratur, non pro compertis habet , ſed opinione , quæ minus cautis animis pro vero

ſc

ſcit, quærit diſcere certiora; indubitata prudentia eſt. quod cum perfecta beatitas, & cœleſtis habitatio humanæ naturæ, in qua ſe noverat eſſe, promittitur, audiendi tamen alia deſiderium frenat, temperat, & ſequeſtrat, ut de vita avi & patris interroget; quid niſi temperantia eſt? ut jam tum liqueret Africanum per quietem ad ea loca quæ ſibi deberentur, abductum. In hac autem interrogatione de animæ immortalitate tractatur. ipſius enim conſultationis hic ſenſus eſt: Nos, inquit, arbitramur animam cum fine morientis exſtingui, nec ulterius eſſe poſt hominem. ait enim: *quos exſtinctos eſſe arbitraremur*. quod autem exſtinguitur], eſſe jam deſinit. Ergo velim jam, dicas, inquit, ſi & pater 53
Paulus tecum & alii ſuperſunt. Ad hanc interrogationem, quæ & de parentibus ut a pio filio, & ceteris ut a ſapiente ac naturam ipſam diſcutiente proceſſit, quid ille reſpondit? *Imo vero*, inquit, *hi vivunt, qui e corporum vinculis tanquam e carcere evolaverunt. veſtra vero quæ dicitur eſſe vita, mors eſt.* Si ad inferos meare mors eſt, & vita eſt eſſe cum ſuperis: facile diſcernis quæ mors animæ, quæ vita credenda ſit, ſi conſtiterit qui locus habendus ſit inferorum, ut anima dum ad hunc truditur, mori, cum ab hoc procul eſt, vita frui & vere ſupereſſe credatur. Et quia totum tractatum, quem veterum ſapientia de inveſtigatione hujus quæſtionis agitavit, in hac latentem verborum paucitate reperies; ex omnibus aliqua, quibus nos de rei quam quærimus abſolutione ſufficiet admoneri, amore brevitatis excerpſimus. Antequam ſtudium philoſophiæ circa naturæ inquiſitionem ad tantum vigoris adoleſceret, qui per diverſas gentes auctores conſtituendis ſacris ceremoniarum fuerunt, aliud eſſe inferos negaverunt quam ipſa corpora, quibus incluſæ animæ carcerem fœdum tenebris, horridum ſordibus

Digitized by Google

dibus & cruore patiuntur. hoc animæ ſepulcrum, hoc Ditis concava, hoc inferos vocaverunt: & omnia quæ illic eſſe credidit fabuloſa perſuaſio, in nobiſmetipſis, & in ipſis humanis corporibus aſſignare conati ſunt: oblivionis fluvium aliud non eſſe aſſerentes quam errorem animæ obliviſcentis majeſtatem vitæ prioris, qua, antequam in corpus truderetur, potita eſt, ſolamque eſſe in corpore vitam putantis. Pari interpretatione Phlegethontem ardores irarum & cupiditatum putarunt; Acherontem, quicquid feciſſe dixiſſeve uſque ad triſtitiam humanæ varietatis more nos pænitet; Cocytum, quicquid homines in luctum lacrimaſque compellit; Stygem, quicquid inter ſe humanos animos in gurgitem mergit odiorum. ipſam quoque pœnarum deſcriptionem de ipſo uſu converſationis humanæ ſumtam crediderunt: vulturem jecur im-
54 mortale tundentem, nihil aliud intelligi volentes, quam tormenta malæ conſcientiæ obnoxia flagitio viſcera interiora rimantis, & ipſa vitalia indefeſſa admiſſi ſceleris admonitione laniantis. ſemperque curas, ſi requieſcere forte tentaverint, excitantis, tanquam fibris renaſcentibus inhærendo, nec ulla ſibi miſeratione parcentis, lege hac, qua *ſe judice nemo nocens abſolvitur*, nec de ſe ſuam poteſt vitare ſententiam. illos ajunt epulis ante ora poſitis excruciari fame, & inedia tabeſcere, quos magis magiſque acquirendi deſiderium cogit præſentem copiam non videre; qui in affluentia inopes, egeſtatis mala in ubertate patiuntur, neſcientes parta reſpicere, dum egent habendis. illos radiis rotarum pendere diſtrictos qui nihil conſilio prævidentes, nihil ratione moderantes, nihil virtutibus explicantes, ſeque & actus omnes ſuos fortunæ permittentes, caſibus & fortuitis ſemper rotantur: ſaxum ingens volvere, inefficacibus laborioſiſque conatibus vi-

tam

Digitized by Google

tam terentes. atram ſilicem lapſuram ſemper &
cadenti ſimilem illorum capitibus imminere qui
arduas poteſtates & infauſtam ambiunt tyranni-
dem, nunquam ſine timore victuri; & cogentes 55
ſubjectum vulgus odiſſe, dum metuat, ſemper ſi-
bi videntur exitium, quod merentur, excipere.
Nec fruſtra hoc theologi ſuſpicati ſunt. nam &
Dionyſius aulæ Siculæ inclementiſſimus incubator,
familiari quondam ſuo ſolam beatam exiſtimanti vi- 56
tam tyranni, volens quam perpetuo metu miſera,
quamque impendentium ſemper periculorum plena
eſſet oſtendere, gladium vagina raptum & a capulo
de filo tenui pendentem, mucrone demiſſo, juſſit
familiaris illius capiti inter epulas imminere: cum-
que ille inter & Siculas & tyrannicas copias præſen-
tis mortis periculo gravaretur, Talis eſt, inquit
Dionyſius, vita quam beatam putabas: ſic nobis
ſemper mortem imminentem videmus. æſtima quan-
do eſſe felix poterit qui timere non deſinit. Se-
cundum hæc igitur, quæ a theologis aſſeruntur,
ſi vere *quiſque ſuos patimur manes*, & inferos in his
corporibus eſſe credimus; quid aliud intelligendum
eſt quam mori animam cum ad corporis inferna de-
mergitur; vivere autem, cum ad ſupera poſt cor-
pus evadit?

CAPUT XI.

Quid & ubi inferi ſecundum Platonicos; quando horum ſententia aut vivere anima aut mori dicatur.

Dicendum eſt, quid his poſtea veri ſollicitior in-
quiſitor philoſophiæ cultus adjecerit. nam &
qui primum Pythagoram & qui poſtea Platonem ſe- 57
cuti ſunt, duas eſſe mortes, unam animæ, anima-
lis alteram prodiderunt: mori animal cum anima
di-

diſcedit e corpore, ipſam vero animam mori aſſerentes cum a ſimplici & individuo fonte naturæ in membra corporea diſſipatur. Et quia una ex his manifeſta & omnibus nota eſt; altera non niſi a ſapientibus deprehenſa, ceteris eam vitam eſſe credentibus: ideo hoc ignoratur a plurimis cur eundem mortis deum, modo Ditem, modo immitem vocemus: cum per alteram, id eſt, animalis mortem abſolvi animam & ad veras naturæ divitias, atque ad propriam libertatem remitti, fauſtum nomen indicio ſit; per alteram vero, quæ vulgo vita exiſtimatur, animam de immortalitatis ſuæ luce ad quaſdam tenebras mortis impelli, vocabuli teſtemur horrore. nam, ut conſtet animal, neceſſe eſt ut in corpore anima vinciatur. ideo corpus δέμας, hoc eſt vinculum, nuncupatur, & σῶμα, quaſi quoddam σῆμα, id eſt, animæ ſepulchrum. unde Cicero, pariter utrumque ſignificans corpus eſſe vinculum, corpus eſſe ſepulchrum, quod carcer eſt ſepultorum, ait: *Qui e corporum vinculis tanquam e carcere evolaverunt*. Inferos autem Platonici non in corporibus eſſe, item non a corporibus incipere, dixerunt; ſed certam mundi ipſius partem Ditis ſedem, id eſt, inferos vocaverunt. de loci vero ipſius finibus inter ſe diſſona publicarunt. & in tres ſectas diviſa ſententia eſt. alii enim mundum in duo diviſerunt; quorum alterum facit, alterum patitur. & illud facere dixerunt quod, cum ſit immutabile, alteri cauſas & neceſſitatem permutationis imponit: hoc pati; quod per mutationes variatur. & immutabilem quidem mundi partem a ſphæra quæ aplanes dicitur, uſque ad globi lunaris exordium, mutabilem vero a luna ad terras uſque dixerunt: & vivere animas dum in immutabili parte conſiſtunt;
58 mori autem, cum ad partem ceciderint permutationis capacem; atque ideo inter lunam terraſque locum

cum

cum mortis & inferorum vocari, ipſamque lunam
vitæ eſſe mortiſque confinium, & animas inde in
terram fluentes mori, inde ad ſupera meantes in
vitam reverti, non immerito exiſtimatum eſt. a lu-
na enim deorſum natura incipit caducorum: ab hac
animæ ſub numerum dierum cadere & ſub tempus
incipiunt. denique illam æthercam terram phyſici
vocaverunt, & habitatores ejus lunares populos
nuncuparunt. quod ita eſſe plurimis argumentis,
quæ nunc longum eſt enumerare, docuerunt. nec
dubium eſt, quin ipſa ſit mortalium corporum &
auctor & conditrix; adeo ut nonnulla corpora ſub
luminis ejus acceſſu patiantur augmenta, & hac de-
creſcente minuantur. Sed ne de re manifeſta faſtidi-
um prolixa aſſertione generetur; ad ea quæ de infe-
rorum loco alii definiunt, tranſeamus. maluerunt
enim mundum alii in elementa ter quaterna divide-
re; ut in primo numerentur ordine, terra, aqua,
aer, ignis, quæ eſt pars liquidior aeris vicina lu-
næ: ſupra hæc rurſum totidem numero ſed naturæ
purioris elementa; ut ſit luna pro terra, quam æthe-
ream terram a phyſicis diximus nominatam; aqua
ſit ſphæra Mercurii, aer Veneris, ignis in Sole:
tertius vero elementorum ordo ita ad nos converſus
habeatur; ut terram ultimam faciat, & ceteris in 59
medium redactis, in terram deſinat tam ima quam
ſumma poſtremitas: igitur ſphæra Martia ignis ha-
beatur, aer Jovis, Saturni aqua, terra vero apla-
nes, in qua Elyſios campos eſſe puris animis deputa-
tos, antiquitas nobis intelligendum reliquit. de
his campis anima, cum in corpus emittitur, per
tres elementorum ordines, trina morte, ad corpus
uſque deſcendit. hæc eſt inter Platonicos de morte
animæ cum in corpus truditur, ſecunda ſententia.
Alii vero (nam tres eſſe inter eos ſententiarum di-
verſitates ante ſignavimus) in duas quidem & ipſi par-

tes, ſicut primi faciunt, ſed non îſdem terminis dividunt mundum. hi enim cœlum quod aplanes ſphæra vocitatur, partem unam, ſeptem vero ſphæras quæ vagæ vocantur, & quod inter illas ac terram eſt, terramque ipſam, alteram partem eſſe voluerunt. Secundum hos ergo, quorum ſectæ amicior eſt ratio, animæ beatæ ab omni cujuſcunque contagione corporis liberæ cœlum poſſident. quæ vero appetentiam corporis & hujus quam in terris vitam vocamus ab illa ſpecula altiſſima & perpetua luce deſpiciens deſiderio latenti cogitaverit, pondere ipſo terrenæ cogitationis paulatim in inferiora delabitur. nec ſubito hac perfecta incorporalitate luteum corpus induitur; ſed ſenſim per tacita detrimenta, & longiorem ſimplicis & abſolutiſſimæ puritatis receſſum in quædam ſiderei corporis incrementa turgeſcit: in ſingulis enim ſphæris, quæ cœlo ſubjectæ ſunt, ætherea obvolutione veſtitur; ut per eas gradatim ſocietati hujus indumenti teſtei concilietur. & ideo totidem mortibus, quot ſphæras tranſit, ad hanc pervenit quæ in terris vita vocitatur.

CAPUT XII.

Quomodo anima ex ſuperiore mundi parte ad inferna hæc delabatur.

DEſcenſus vero ipſius, quo anima de cœlo in hujus vitæ inferna delabitur, ſic ordo digeritur: Zodiacum ita lacteus circulus obliquæ circumflexionis occurſu ambiendo complectitur, ut eum, qua duo tropica ſigna Capricornus & Cancer feruntur, interſecet. Has Solis portas phyſici vocaverunt; quia in utraque obviante ſolſtitio ulterius ſolis inhibetur acceſſio, & fit ei regreſſus ad zonæ viam cujus terminos nunquam relinquit. per has

por-

Digitized by Google

portas animæ de cœlo in terras meare & de terris in cœlum remeare creduntur. ideo hominum una, altera deorum vocatur. hominum Cancer; quia per hunc in inferiora deſcenſus eſt. Capricornus deorum; quia per illum animæ in propriæ immortalitatis ſedem & in deorum numerum revertuntur. Et hoc eſt quod Homeri divina providentia in antri Ithaceſii deſcriptione ſignificat. hinc & Pythagoras putat a lacteo circulo deorſum incipere Ditis imperium, quia animæ inde lapſæ videntur jam a ſuperis receſſiſſe. ideo primam naſcentibus offerri ait lactis alimoniam; quia primus eis motus a lacteo incipit in corpora terrena labentibus. Unde & Scipioni de animis beatorum oſtenſo lacteo dictum eſt: *Hinc profecti huc revertuntur*. Ergo deſcenſuræ cum adhuc in Cancro ſunt, quoniam illic poſitæ necdum lacteum reliquerunt, adhuc in numero ſunt deorum. cum vero ad Leonem labendo pervenerint; illic conditionis futuræ auſpicantur exordium. & quia in Leone ſunt rudimenta naſcendi, & quædam humanæ naturæ tyrocinia; Aquarius autem adverſus Leoni eſt, & illo oriente mox occidit: ideo, cum ſol Aquarium tenet, manibus parentatur; utpote in ſigno quod humanæ vitæ contrarium vel adverſum feratur. illinc ergo, id eſt, a confinio quo ſe zodiacus lacteuſque contingunt, anima deſcendens a tereti, quæ ſola forma divina eſt, in conum defluendo producitur: ſicut a puncto naſcitur linea & in longum ex individuo procedit, ibique a puncto ſuo, quod eſt monas, venit in dyadem, quæ eſt prima protractio. Et hæc eſt eſſentia quam individuam eandemque dividuam Plato in Timæo, cum de mundanæ animæ fabrica loqueretur, expreſſit. animæ enim ſicut mundi, ita & hominis unius modo diviſionis reperientur ignaræ, ſi divinæ naturæ ſimplicitas cogitetur; modo capaces; cum illa per mundi, hæc per 61

Digitized by Google

62 hominis membra diffunditur. anima ergo cum trahitur ad corpus, in hac prima ſui productione ſilveſtrem tumultum, id eſt, hylen influentem ſibi incipit experiri. & hoc eſt quod Plato notavit in Phædone, animam in corpus trahi nova ebrietate trepidantem, volens novum potum materialis alluvionis intelligi, quo delibuta & gravata deducitur. arcani hujus indicium eſt & Crater Liberi patris ille ſidereus in regione quæ inter Cancrum eſt & Leonem locatus, ebrietatem illic primum deſcenſuris animis evenire ſilva influente ſignificans. unde & comes ebrietatis oblivio illic animis incipit latenter obrepere. nam ſi animæ memoriam rerum divinarum, quarum in cœlo erant conſciæ, ad corpora uſque deferrent; nulla inter homines foret de divinitate diſſenſio. ſed oblivionem quidem omnes deſcendendo hauriunt; aliæ vero magis, minus aliæ. & ideo in terris verum cum non omnibus liqueat, tamen opinantur omnes: quia opinionis ortus eſt memoriæ defectus. hi tamen hoc magis inveniunt qui minus oblivionis hauſerunt: quia facile reminiſcuntur quod illic ante cognoverant. hinc eſt quod, quæ apud Latinos lectio, apud Græcos vocatur repetita
63 cognitio: quia cum vera diſcimus, ea recognoſcimus quæ naturaliter noveramus priuſquam materialis influxio in corpus venientes animas ebriaret. hæc eſt autem hyle, quæ omne corpus mundi quod ubicumque cernimus, ideis impreſſa formavit. ſed altiſſima & puriſſima pars ejus, qua vel ſuſtentantur divina vel conſtant, nectar vocatur, & creditur eſſe potus deorum: inferior vero & turbidior, potus animarum. & hoc eſt quod veteres Lethæum fluvium vocaverunt. ipſum autem Liberum patrem Orphaici νοῦν ὑλικὸν ſuſpicantur intelligi; qui ab illo individuo natus in ſingulos ipſe dividitur. ideo in illorum ſacris traditur Titanio furore in membra di-

Digitized by Google

diſcerptus, & fruſtis ſepultis rurſus unus & integer emerſiſſe; quia νοῦς, quem diximus mentem vocari, ex individuo præbendo ſe dividendum, & rurſus ex diviſo ad individuum revertendo & mundi implet officia, & naturæ ſuæ arcana non deſerit. Hoc ergo primo pondere de zodiaco & lacteo ad ſubjectas uſque ſphæras anima delapſa, dum & per illas labitur in ſingulis non ſolum (ut jam diximus) luminoſi corporis amicitur acceſſu; ſed & ſingulos motus, quos in exercitio eſt habitura, producit: in Saturni, ratiocinationem & intelligentiam, quod λογιστικὸν & θεωρητικὸν vocant: in Jovis, vim agendi, quod πρακτικὸν dicitur: in Martis, animoſitatis ardorem, quod θυμικὸν nuncupatur: in Solis, ſentiendi opinandique naturam, quod αἰσθητικὸν & φανταστικὸν appellant: deſiderii vero motum, quod ἐπιθυμητικὸν vocatur, in Veneris: pronuntiandi & interpretandi quæ ſentiat, quod ἑρμηνευτικὸν dicitur, in orbe Mercurii: φυτικὸν vero, id eſt, naturam plantandi & agendi corpora, ingreſſu globi lunaris exercet. & eſt hæc ſicut a divinis ultima, ita in noſtris terreniſque omnibus prima. corpus enim hoc ſicut fæx rerum divinarum eſt; ita animalis eſt prima ſubſtantia. Et hæc eſt differentia inter terrena corpo- 64
ra & ſupera, cœli dico & ſiderum aliorumque elementorum; quod illa quidem ſurſum arceſſita ſunt ad animæ ſedem, & immortalitatem ex ipſa natura regionis & ſublimitatis imitatione meruerunt: ad hæc vero terrena corpora anima ipſa deducitur, & ideo mori creditur cum in caducam regionem & in ſedem mortalitatis includitur. Nec moveat quod de anima, quam eſſe immortalem dicimus, mortem totiens nominamus. etenim ſua morte anima non 65
exſtinguitur, ſed ad tempus obruitur. nec temporali demerſione beneficium perpetuitatis eximitur: cum rurſus e corpore, ubi meruerit contagione vi- 66

tiorum penitus elimata purgari, ad perennis vitæ lucem reſtituta in integrum revertatur. Plene, ut
67 arbitror, de vita & morte animæ definitio liquet; quam de adytis philoſophiæ doctrina & ſapientia Ciceronis elicuit.

CAPUT XIII.

Hominem duplici ratione mori; primum ſi anima corpus relinquat; deinde ſi anima in corpore adhuc manens, corporeas illecebras contemnat, voluptateſque & affectiones omnes exuat: ex his mortibus poſteriorem hanc omnibus appetendam; priorem arceſſendam non eſſe, ſed exſpectandum donec Deus ipſe animam a corpore diſſolvat.

SEd Scipio per quietem & cœlo, quod in præmium cedit beatis, & promiſſione immortalitatis animatus, tam glorioſam ſpem tamque inclutam magis magiſque firmavit viſo patre; de quo utrum viveret, cum adhuc videretur dubitare, quæſiverat. mortem igitur malle cœpit, ut viveret. nec fleſſe contentus viſo parente, quem crediderat exſtinctum, ubi loqui poſſe cœpit, hoc primum probare voluit nihil ſe magis deſiderare, quam ut cum eo jam moraretur. nec tam apud ſe quæ deſiderabat facien-
68 da conſtituit, quam ante conſuleret: quorum unum prudentiæ, alterum pietatis aſſertio eſt. Nunc ipſa vel conſulentis vel præcipientis verba tractemus. *Quæſo, inquam, pater ſanctiſſime atque optime, quoniam hæc eſt vita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non eſt ita, inquit. niſi enim cum Deus hic, cujus hoc templum eſt omne quod conſpicis, iſtis te corporis cuſtodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non poteſt. homines enim ſunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum quem*

in

Digitized by Google

in templo hoc medium vides, quæ terra dicitur: hiſque
animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus quæ ſidera
& ſtellas vocatis; quæ globoſæ & rotundæ divinis animatæ
mentibus circos ſuos orbeſque conficiunt celeritate mirabili.
Quare & tibi, Publi, & piis omnibus retinendus ani-
mus eſt in cuſtodia corporis: nec injuſſu ejus a quo ille eſt
vobis datus, ex hominum vita migrandum eſt; ne mu-
nus aſſignatum a Deo defugiſſe videamini. Hæc ſecta &
præceptio Platonis eſt, qui in Phædone definit, ho-
mini non eſſe ſua ſponte moriendum. ſed in eodem
tamen dialogo idem dicit, mortem philoſophantibus
appetendam, & ipſam philoſophiam meditationem
eſſe moriendi. hæc ſibi ergo contraria videntur: 69
ſed non ita eſt. nam Plato duas mortes hominis no-
vit. nec hoc nunc repeto quod ſuperius dictum eſt
duas eſſe mortes; unam animæ, animalis alteram:
ſed ipſius quoque animalis, hoc eſt hominis, duas
aſſerit mortes; quarum unam natura, virtutes al-
teram præſtant. homo enim moritur cum anima
corpus relinquit ſolutum lege naturæ: mori etiam
dicitur cum anima adhuc in corpore conſtituta cor-
poreas illecebras philoſophia docente contemnit,
& cupiditatum dulces inſidias reliquaſque omnes ex-
uitur paſſiones. & hoc eſt quod ſuperius ex ſecun-
do virtutum ordine, quæ ſolis philoſophantibus a-
ptæ ſunt, evenire ſignavimus. Hanc ergo mortem
dicit Plato ſapientibus appetendam: illam vero,
quam omnibus natura conſtituit, cogi, vel inferri
vel accerſiri vetat, docens exſpectandam eſſe natu-
ram; & has cauſas hujus aperiens ſanctionis, quas
ex uſu rerum quæ in quotidiana converſatione
ſunt, mutuatur. ait enim eos qui poteſtatis im-
perio truduntur in carcerem, non oportere inde
diffugere, priuſquam poteſtas ipſa quæ clauſit, abire
permiſerit; non enim vitari pœnam furtiva diſceſ-
ſione, ſed creſcere. hoc quoque addit nos eſſe in

dominio deorum, quorum tutela & providentia gu-
70 bernamur. nihil autem eſſe invito domino de his quæ poſſidet ex eo loco in quo ſuum conſtituerat, auferendum: & ſicut qui vitam mancipio extorquet alieno, crimine non carebit; ita eum qui finem ſibi, domino necdum jubente, quæſiverit, non abſolutionem conſequi ſed reatum. hæc Platonicæ ſectæ ſemina altius Plotinus exſequitur. Oportet, inquit, animam poſt hominem liberam corporeis paſſionibus inveniri; quam qui de corpore violenter extrudit, liberam eſſe non patitur. qui enim ſibi ſua ſponte necem comparat, aut pertæſus neceſſitatis aut metu cujuſquam ad hoc deſcendit aut odio; quæ omnia inter paſſiones habentur. ergo etſi ante fuit his ſordibus pura, hoc ipſo tamen quo exit extorta ſordeſcit. deinde mortem debere ait animæ a corpore ſolutionem eſſe, non vinculum: exitu autem coacto animam circa corpus magis magiſque vinciri. & revera ideo ſic extortæ animæ diu circa corpus ejuſve ſepulturam vel locum in quo injecta manus eſt pervagantur: cum contra illæ animæ quæ ſe in hac vita a vinculis corporeis philoſophiæ morte diſſolvunt adhuc exſtante corpore, cœlo & ſideribus inſerantur. & ideo illam ſolam de voluntariis mortibus ſignificat eſſe laudabilem quæ comparatur, ut diximus, philoſophiæ ratione, non ferro; prudentia, non veneno. Addit etiam, illam ſolam eſſe naturalem mortem ubi corpus animam, non anima corpus relinquit. conſtat enim, numerorum certam conſtitutamque rationem animas ſociare corporibus. hi numeri dum ſuperſunt, perſeverat corpus animari; cum vero deficiunt, mox arcana illa vis ſolvitur qua ſocietas ipſa conſtabat. & hoc eſt quod fatum & fatalia vitæ tempora vocamus. Anima ergo ipſa non deficit, quippe quæ immortalis atque perpetua eſt; ſed impletis numeris corpus fatiſcit: nec ani-

ma

Digitized by Google

ma laſſatur animando; ſed officium ſuum deſerit 71 corpus, cum jam non poſſit animari. hinc illud eſt doctiſſimi vatis:

Explebo numerum reddarque tenebris.

Hæc eſt igitur naturalis vere mors, cum finem corporis ſolus numerorum ſuorum defectus apportat; non cum extorquetur vita corpori adhuc idoneo ad continuationem ferendi. Nec levis eſt differentia vitam vel natura vel ſponte ſolvendi. anima enim, cum a corpore deſeritur, poteſt in ſe nihil retinere corporeum, ſi ſe pure cum in hac vita eſſet, inſtituit: cum vero ipſa de corpore violenter extruditur, quia exit rupto vinculo non ſoluto, fit ei ipſa neceſſitas occaſio paſſionis; & malis, vinculum dum rumpit, inficitur. Hanc quoque ſuperioribus adjicit rationem non ſponte pereundi. Cum conſtet, inquit, remunerationem animis illic eſſe tribuendam pro modo perfectionis ad quam in hac vita unaquæque pervenit: non eſt præcipitandus vitæ finis, cum adhuc proficiendi eſſe poſſit acceſſio. Nec fruſtra hoc dictum eſt; nam in arcanis de animæ reditu diſputationibus, fertur in hac vita delinquentes ſimiles eſſe ſuper æquale ſolum cadentibus, quibus denuo ſine difficultate præſto ſit ſurgere: animas vero ex hac vita cum delictorum ſordibus recedentes, æquandas his qui in abruptum ex alto præcipitique delapſi ſunt, unde facultas nunquam ſit reſurgendi. ideo ergo conceſſis utendum vitæ ſpatiis, ut ſit perfectæ purgationis major facultas. Ergo, inquies, qui jam perfecte purgatus eſt manum ſibi debet inferre, cum non ſit ei cauſa remanendi: quia profectum ulterius non requirit qui ad ſupera pervenit. Sed hoc ipſo, quo ſibi celerem finem ſpe fruendæ beatitatis arceſſit, irretitur laqueo paſſionis: quia ſpes, ſicut timor, paſſio eſt. ſed & cetera, quæ ſuperior ratio diſſeruit, incurrit. Et

hoc

Digitized by Google

hoc eſt quod Paulus filium ſpe vitæ verioris ad ſe venire properantem prohibet ac repellit : ne feſtinatum abſolutionis aſcenſioniſque deſiderium magis eum hac ipſa paſſione vinciat ac retardet . nec dicit, quod niſi mors naturalis advenerit, emori non pote-
72 ris, ſed, huc venire non poteris. *niſi enim cum Deus*, inquit, *iſtis te corporis cuſtodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non poteſt :* quia ſcit jam receptus in cœlum niſi perfectæ puritati cœleſtis habitaculi aditum non patere. pari autem conſtantia mors nec veniens per naturam timenda eſt, nec contra ordinem cogenda naturæ. Ex his quæ Platonem quæque Plotinum de voluntaria morte pronuntiaſſe retulimus, nihil in verbis Ciceronis, quibus hanc prohibet, remanebit obſcurum.

CAPUT XIV.

Cur mundus hic univerſus, Dei vocetur templum : quotuplici ſenſu accipiatur nomen animi : & quomodo mens homini cum ſideribus communis eſſe dicatur : tum varia de animi natura ſententia : quid inter ſtellam & ſidus interſit : quid ſphæra, quid orbis, quid circus : ſtellæ errantes unde nomen acceperint.

SEd illa verba quæ præter hoc ſunt inſerta, repetamus: *Homines enim ſunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum quem in templo hoc medium vides, qua terra dicitur : hiſque animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera & ſtellas vocatis ; quæ globoſa & rotunda divinis animata mentibus, circos ſuos orbeſque conficiunt celeritate mirabili.* De terra, cur globus dicatur in medio mundo poſitus, plenius diſſeremus cum de novem ſphæris loquemur. Bene autem univerſus mundus Dei templum vocatur; propter illos qui æſtimant nihil eſſe aliud Deum niſi

cœ-

Digitized by Google

cœlum ipſum & cœleſtia iſta quæ cernimus. ideo ut
ſummi omnipotentiam Dei oſtenderet poſſe vix in-
telligi, numquam poſſe videri; quicquid humano
ſubjicitur aſpectui, templum ejus vocavit, qui ſo-
la mente concipitur; ut, qui hæc veneratur ut
templa, cultum tamen maximum debeat condito-
ri; ſciatque quiſquis in uſum templi hujus indu- 73
citur, ritu ſibi vivendum ſacerdotis. unde & qua-
ſi quodam publico præconio tantam humano gene-
ri divinitatem ineſſe teſtatur, ut univerſos ſiderei
animi cognatione nobilitet. Notandum eſt, quod
hoc loco animum & ut proprie & ut abuſive di-
citur poſuit. animus enim proprie mens eſt. quam
diviniorem anima nemo dubitavit. ſed nonnum-
quam ſic & animam uſurpantes vocamus. cum er-
go dicit; *hiſque animus datus eſt ex illis ſempiternis i-
gnibus:* mentem præſtat intelligi, quæ nobis pro-
prie cum cœlo ſideribuſque communis eſt. cum vero
ait; *retinendus animus eſt in cuſtodia corporis:* ipſam
tunc animam nominat quæ vincitur cuſtodia corpo-
rali, cui mens divina non ſubditur. Nunc qualiter
nobis animus, id eſt mens, cum ſideribus commu-
nis ſit, ſecundum theologos diſſeramus. Deus qui
prima cauſa eſt & vocatur, unus omnium quæque
ſunt quæque videntur eſſe, princeps & origo eſt.
hic ſuperabundanti majeſtatis fecunditate de ſe
mentem creavit. Hæc mens, quæ νοῦς vocatur, qua
patrem inſpicit, plenam ſimilitudinem ſervat au-
ctoris: animam vero de ſe creat poſteriora reſpi-
ciens. Rurſus anima partem quam intuetur indui-
tur, ac paulatim regrediente reſpectu in fabricam
corporum, in corporea ipſa degenerat. habet ergo
& puriſſimam ex mente, de qua eſt nata, ratio-
nem, quod λογικὸν vocatur; & ex ſua natura acci-
pit præbendi ſenſus præbendique incrementi ſemi-
narium. quorum unum αἰσθητικὸν, alterum φυτικὸν
nun-

nuncupatur. ſed ex his primum, id eſt λογικὸν, quod
innatum ſibi ex mente ſumſit, ſicut vere divinum eſt,
ita ſolis divinis aptum. reliqua duo, αἰσθητικὸν &
74 φυτικὸν, ut a divinis recedunt, ita convenientia ſunt
caducis. Anima ergo creans condenſque corpora
(nam ideo ab anima natura incipit, quam ſapientes
de Deo & mente νοῦν nominant) ex illo mero ac puriſ-
mo fonte mentis, quem naſcendo de originis ſuæ
hauſerat copia, corpora illa divina vel ſupera, cœli
dico & ſiderum, quæ prima condebat, animavit:
divinæque mentes omnibus corporibus, quæ in for-
mam teretem, id eſt, in ſphæræ modum, forma-
bantur, infuſæ ſunt. & hoc eſt quod cum de ſtellis
loqueretur, ait; *quæ divinis animatæ mentibus*. in in-
feriora vero ac terrena degenerans fragilitatem cor-
porum caducorum deprehendit meram divinitatem
mentis ſuſtinere non poſſe; imo partem ejus vix ſolis
humanis corporibus convenire: quia & ſola viden-
tur erecta, tamquam ad ſupera ab imis recedant,
& ſola cœlum facile tamquam ſemper erecta ſuſpi-
ciunt; ſoliſque ineſt vel in capite ſphæræ ſimilitu-
do, quam formam diximus ſolam mentis capacem.
ſoli ergo homini rationem, id eſt, vim mentis in-
fudit, cui ſedes in capite eſt. ſed & geminam illam
ſentiendi creſcendique naturam, quia caducum eſt
corpus, inſeruit. Et hinc eſt, quod homo & ratio-
nis compos eſt & ſentit & creſcit, ſolaque ratione
meruit præſtare cæteris animalibus: quæ quia ſem-
per prona ſunt & ex ipſa quoque ſuſpiciendi difficul-
tate a ſuperis receſſerunt, nec ullam divinorum cor-
porum ſimilitudinem aliqua ſui parte meruerunt,
nihil ex mente ſortita ſunt; & ideo ratione caruerunt:
duo quoque tantum adepta ſunt, ſentire vel
creſcere. Nam ſi quid in illis ſimilitudinem rationis
imitatur, non ratio ſed memoria eſt; & memoria
non illa ratione mixta, ſed quæ hebetudinem ſen-
ſuum

Digitized by Google

ſuum quinque comitatur. de qua plura nunc dicere, quoniam ad præſens opus non attinet, omittemus. Terrenorum corporum tertius ordo in arboribus & herbis eſt, quæ carent tam ratione quam ſen- 75
ſu, & quia creſcendi tantummodo uſus in his viget, hac ſola vivere parte dicuntur. Hunc rerum ordinem & Vergilius expreſſit, nam & mundo animam dedit, &, ut puritati atteſtaretur, mentem vocavit. *Cœlum* enim, ait, *& terras & maria & ſidera ſpiritus intus alit*, id eſt, anima, ſicut alibi pro ſpiramento animam dicit:

Quantum ignes animaque valent.

&, ut illius mundanæ animæ aſſereret dignitatem, mentem eſſe teſtatur:

Mens agitat molem.

nec non, ut oſtenderet ex ipſa anima conſtare & animari univerſa quæ vivunt, addidit:

Inde hominum pecudumque genus:

& cetera. utque aſſereret eundem ſemper in anima eſſe vigorem, ſed uſum ejus hebeſcere in animalibus corporis denſitate, adjecit: *Quantum non noxia corpora tardant*, & reliqua. Secundum hæc ergo cum ex ſummo Deo mens, ex mente anima ſit; anima vero & condat, & vita compleat omnia quæ ſequuntur, cunctaque hic unus fulgor illuminet, & in univerſis appareat, ut in multis ſpeculis per ordinem poſitis vultus unus; cumque omnia continuis ſucceſſionibus ſe ſequantur, degenerantia per ordinem ad imum meandi: invenietur preſſius intuenti a ſummo Deo uſque ad ultimam rerum fæcem una mutuis ſe vinculis religans & nuſquam interrupta connexio. & hæc eſt Homeri catena aurea, quam pendere de cœlo in terras Deum juſſiſſe commemorat. His ergo dictis, ſolum hominem conſtat ex terrenis omnibus mentis, id eſt animi, ſocietatem cum cœlo & ſideribus habere communem. & hoc eſt quod ait: *hiſque*

ani-

Digitized by Google

animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera & ſtellas vocatis. nec tamen ex ipſis cœleſtibus & ſempiternis ignibus nos dicit animatos. ignis enim ille
76 licet divinum, tamen corpus eſt. nec ex corpore quamvis divino poſſemus animari; ſed unde ipſa illa corpora quæ divina & ſunt & videntur animata ſunt, id eſt, ex ea mundanæ animæ parte quam diximus de pura mente conſtare. & ideo poſtquam dixit: *hiſque animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera & ſtellas vocatis:* mox adjecit; *quæ divinis animata mentibus;* ut per ſempiternos ignes, corpus ſtellarum; per divinas vero mentes, earum animas manifeſta diſcretione ſignificet, & ex illis in noſtras venire animas vim mentis oſtendat. Non ab re eſt ut hæc de anima diſputatio in fine ſententias omnium qui de anima videntur pronuntiaſſe, contineat. Plato dixit animam eſſentiam ſe moventem; Xenocrates numerum ſe moventem; Ariſtoteles ἐντελέχειαν; Pythagoras & Philolaus harmoniam; Poſſidonius ideam; Aſclepiades quinque ſenſuum exercitium ſibi conſonum; Hippocrates ſpiritum tenuem per corpus omne diſperſum; Heraclitus Ponticus lucem; Heraclitus phyſicus ſcintillam ſtellaris eſſentiæ; Zenon concretum corpori ſpiritum; Democritus ſpiritum inſertum atomis, hac facilitate motus, ut corpus illi omne ſit pervium; Critolaus Peripateticus conſtare eam de quinta eſſentia; Hipparchus ignem; Anaximenes aera; Empedocles & Critias ſanguinem; Parmenides ex terra & igne; Xenophanes ex terra & aqua; Boethos ex aere & igne; Epicurus ſpeciem ex igne, & aere, & ſpiritu mixtam. Obtinuit tamen non minus de incorporalitate ejus quam de immortalitate ſententia. Nunc videamus quæ ſint hæc duo nomina quorum pariter meminit cum dicit: *quæ ſidera & ſtellas vocatis*. neque enim hic res una gemina appellatione monſtratur,

ut

Digitized by Google

ut enſis & gladius: ſed ſunt ſtellæ quidem ſingulares, ut erraticæ quinque & ceteræ quæ non admixtæ aliis ſolæ feruntur. ſidera vero, quæ in aliquod ſignum ſtellarum plurium compoſitione formantur. ut Aries, Taurus, Andromeda, Perſeus, vel Corona, & quæcunque variarum genera formarum in cœlum recepta creduntur. ſic & apud Græcos aſter & aſtron diverſa ſignificant. & aſter ſtella una eſt; aſtron ſignum ſtellis coactum, quod nos ſidus vocamus. Cum vero ſtellas globoſas & rotundas dicat, non ſingularium tantum exprimit ſpeciem, ſed & earum quæ in ſigna formanda convenerant. omnes enim ſtellæ inter ſe, etſi in magnitudine aliquam, nullam tamen habent in ſpecie differentiam. Per hæc autem duo nomina, ſolida ſphæra deſcribitur, quæ nec ex globo, ſi rotunditas deſit; nec ex rotunditate, ſi globus deſit, efficitur; cum alterum a forma, alterum ſoliditate corporis deſeratur. Sphæras autem hic dicimus ipſarum ſtellarum corpora, quæ omnia hac ſpecie formata ſunt. dicuntur præterea ſphæræ & aplanes illa quæ maxima eſt, & ſubjectæ ſeptem per quas duo lumina & quinque vagæ diſcurrunt. circi vero & orbes duarum ſunt rerum duo nomina. & his nominibus quidem alibi aliter eſt uſus. nam & *orbem*, pro, *circulo* poſuit: ut *orbem lacteum*; & *orbem*, pro, *ſphæra*: ut, *novem tibi orbibus vel potius globis*. ſed & circi vocantur qui ſphæram maximam cingunt, ut eos ſequens tractatus inveniet; quorum unus eſt lacteus, de quo ait: *inter flammas circus elucens*. ſed hic horum nihil neque circi neque orbis nomine voluit intelligi. ſed eſt *orbis* in hoc loco ſtellæ una integra & peracta converſio, id eſt, ab eodem loco poſt emenſum ſphæræ, per quam movetur, ambitum in eundem locum regreſſus. Circus autem eſt hic linea ambiens ſphæram, ac veluti ſemitam faciens, per quam lumen utrin-

utrinque diſcurrit, & inter quam vagantium ſtellarum error legitimus coercetur. Quas ideo veteres errare dixerunt, quia & curſu ſuo feruntur, & contra ſphæræ maximæ, id eſt, ipſius cœli, impetum contrario motu ad orientem ab occidente volvuntur. & omnium quidem par celeritas, motus ſimilis & idem eſt modus meandi, ſed non omnes eodem tempore circos ſuos orbeſque conficiunt. & ideo eſt celeritas ipſa mirabilis. quia cum ſit eadem omnium, nec ulla ex illis aut concitatior eſſe poſſit aut ſegnior; non eodem tamen temporis ſpatio omnes ambitum ſuum peragunt. cauſam vero ſub eadem celeritate diſparis ſpatii aptius nos ſequentia docebunt.

CAPUT XV.

De undecim circulis cœlum ambientibus.

His de ſiderum natura & ſiderea hominum mente narratis, rurſus filium pater, ut in deos pius, ut in homines juſtus eſſet hortatus, præmium rurſus adjecit, oſtendens lacteum circulum virtutibus debitum & beatorum cœtu refertum. cujus meminit his verbis. *Erat autem is ſplendidiſſimo candore inter flammas circus elucens. quem vos, ut a Grajis accepiſtis, orbem lacteum nuncupatis.* *Orbis* hic idem
79 quod *circus* in lactei appellatione ſignificat. eſt autem lacteus unus e circis qui ambiunt cœlum: & ſunt præter eum numero decem. de quibus quæ dicenda ſunt proferamus, cum de hoc competens ſermo proceſſerit. Solus ex omnibus hic ſubjectus eſt oculis; ceteris circulis magis cogitatione quam viſu comprehendendis. de hoc lacteo multi inter ſe diverſa ſenſerunt: cauſaſque ejus alii fabuloſas, naturales alii protulerunt. ſed nos fabuloſa reticentes, ea tan-

Digitized by Google

tantum quæ ad naturam ejus viſa ſunt pertinere, dicemus. Theophraſtus lacteum dixit eſſe compagem, qua de duobus hemiſphæriis cœli ſphæra ſolidata eſt; & ubi oræ utrinque convenerant notabilem claritatem videri: Diodorus ignem eſſe denſatæ concretæque naturæ in unam curvi limitis ſemitam, diſcretione mundanæ fabricæ coacervante concretum; & ideo viſum intuentis admittere, reliquo igne cœleſti lucem ſuam nimia ſubtilitate diffuſam non ſubjiciente conſpectui: Democritus innumeras ſtellas breveſque omnes, quæ ſpiſſo tractu in unum coactæ ſpatiis, quæ anguſtiſſima interjacent, opertis vicinæ ſibi undique & ideo paſſim diffuſæ, lucis aſpergine continuum juncti luminis corpus oſtendunt. ſed Poſſidonius, cujus definitioni plurium conſenſus acceſſit, ait lacteum caloris eſſe ſiderei infuſionem; quam ideo adverſa zodiaco curvitas obliquavit, ut, quoniam ſol numquam zodiaci excedendo terminos expertem fervoris ſui partem cœli reliquam deſerebat, hic circus a via ſolis in obliquum recedens univerſitatem flexu calido temperaret. quibus autem partibus zodiacum in- 80
terſecet, ſuperius jam relatum eſt. hæc de lacteo. Decem autem alii, ut diximus, circi ſunt; quorum unus eſt ipſe zodiacus, qui ex his decem ſolus potuit latitudinem hoc modo quem referemus, adipiſci. Natura cœleſtium circulorum incorporalis eſt linea; quæ ita mente concipitur, ut ſola longitudine cenſeatur, latum habere non poſſit. ſed in zodiaco latitudinem ſignorum capacitas exigebat. quantum igitur ſpatii lata dimenſio porrectis ſideribus occupat, duabus lineis limitatum eſt: & tertia ducta per medium, ecliptica vocatur, quia cum curſum ſuum in eadem linea pariter ſol & luna conficiunt, alterius eorum neceſſe eſt venire defectum: ſolis; ſi ei tunc luna ſuccedat: lunæ; ſi tunc

adverſa ſit ſoli. ideo nec ſol unquam deficit, niſi cum triceſimus lunæ dies eſt; & niſi quinto decimo curſus ſui die neſcit luna defectum. ſic enim evenit ut aut lunæ contra ſolem poſitæ ad mutuandum ab eo ſolitum lumen, ſub eadem inventus linea terræ conus obſiſtat, aut ſoli ipſa ſuccedens objectu ſuo ab humano aſpectu lumen ejus repellat. In defectu ergo ſol ipſe nil patitur, ſed noſter fraudatur adſpectus. Luna vero circa proprium defectum laborat non accipiendo ſolis lumen, cujus beneficio noctem colorat. quod ſciens Vergilius diſciplinarum omnium peritiſſimus, ait:

Defectus ſolis varios, lunæque labores.

Quamvis igitur trium linearum ductus zodiacum & claudat & dividat; unum tamen circum auctor vocabulorum dici voluit antiquitas. Quinque alii, circuli paralleli vocantur. horum medius & maximus eſt æquinoctialis. duo extremitatibus vicini atque ideo breves: quorum unus ſeptemtrionalis dicitur, alter auſtralis. inter hos & medium duo ſunt tropici, majores ultimis, medio minores; & ipſi ex utraque parte zonæ uſtæ terminum faciunt. Præter hos alii duo ſunt coluri; quibus nomen dedit imperfecta converſio. ambientes enim ſeptemtrionalem verticem, atque inde in diverſa diffuſi &
81 ſe in ſummo interſecant, & quinque parallelos in quaternas partes æqualiter dividunt, zodiacum ita interſecantes, ut unus eorum per Arietem & Libram, alter per Cancrum atque Capricornum meando decurrat: ſed ad auſtralem verticem non pervenire creduntur. duo qui ad numerum prædictum ſuperſunt; meridianus & horizon, non ſcribuntur in ſphæra; quia certum locum habere non poſſunt, ſed pro diverſitate circumſpicientis habitantiſve variantur. Meridianus eſt enim quem ſol cum ſuper hominum verticem venerit, ipſum diem medium efficien-

ficiendo deſignat. &, quia globoſitas terræ habitationes omnium æquales ſibi eſſe non patitur, non eadem pars cœli omnium verticem deſpicit. & ideo unus omnibus meridianus eſſe non poterit: ſed ſingulis gentibus ſuper verticem ſuum proprius meridianus efficitur. ſimiliter ſibi horizontem facit circumſpectio ſingulorum. horizon eſt enim velut quodam circo deſignatus terminus cœli, quod ſuper terram videtur. & quia ad ipſum vere finem non poteſt humana acies pervenire; quantum quiſque oculos circumferendo conſpexerit, proprium ſibi cœli quod ſuper terram eſt, terminum facit. hinc horizon quem ſibi uniuſcujuſque circumſcribit adſpectus, ultra trecentos & ſexaginta ſtadios longitudinem in ſe continere non poterit. centum enim & octoginta ſtadios non excedit acies contra videntis. ſed viſus cum ad hoc ſpatium venerit, acceſſu deficiens in rotunditatem recurrendo curvatur. atque ita fit ut hic numerus ex utraque parte geminatus trecentorum ſexaginta ſtadiorum ſpatium, quod intra horizontem ſuum continetur, efficiat; ſemperque quantum ex hujus ſpatii parte poſtera procedendo dimiſeris, tantum tibi de anteriore ſumetur: & ideo horizon ſemper quantacunque locorum tranſ- 82
greſſione mutatur. hunc autem, quem diximus, admittit adſpectum, aut in terris æqua planities, aut pelagi tranquilla libertas, qua nullam oculis objicit offenſam. Nec te moveat quod ſæpe in longiſſimo poſitum montem videmus, aut quod ipſa cœli ſuperna ſuſpicimus. aliud eſt enim cum ſe oculis ingerit altitudo; aliud cum per planum ſe porrigit & extendit intuitus: in quo ſolo horizontis circus efficitur. Hæc de circis omnibus quibus cœlum cingitur, dicta ſufficiant. tractatum ad ſequentia tranſferamus.

Digitized by Google

CAPUT XVI.

Quî fiat ut quædam ſtellæ numquam a nobis videantur; & quanta ſtellarum omnium magnitudo.

EX quo mihi omnia contemplanti præclara cetera & mirabilia videbantur. Erant autem hæ ſtellæ quas numquam ex hoc loco vidimus, & eæ magnitudines omnium quas eſſe numquam ſuſpicati ſumus. ex quibus erat ea minima quæ ultima a cœlo citima terris luce lucebat aliena. ſtellarum autem globi terræ magnitudinem facile vincebant. Dicendo; *ex quo mihi omnia contemplanti*, id quod ſupra retulimus affirmat; in ipſo lacteo Scipionis & parentum per ſomnium contigiſſe conventum. duo ſunt autem præcipua quæ in ſtellis ſe admiratum refert; aliquarum novitatem, & omnium magnitudinem. Ac prius de novitate, poſt de magnitudine diſſeremus. Plene & docte adjiciendo, *quas numquam ex hoc loco vidimus*, cauſam cur a nobis non videantur oſtendit. locus enim noſtræ habitationis ita poſitus eſt, ut quædam ſtellæ ex ipſo numquam poſſint videri. quia ipſa pars cœli in qua ſunt, numquam poteſt hic habitantibus apparere. pars enim hæc terræ, quæ incolitur ab univerſis hominibus, qui nos invicem ſcire poſſumus,
83 ad ſeptemtrionalem verticem ſurgit: & ſphæralis convexitas auſtralem nobis verticem in ima demergit. cum ergo ſemper circa terram ab ortu in occaſum cœli ſphæra volvatur; vertex hic, qui ſeptemtriones habet, quoquo verſum mundana volubilitate vertatur, quoniam ſuper nos eſt, ſemper a nobis videtur, ac ſemper oſtendit

Arctos Oceani metuentes æquore tingui.

Auſtralis contra, quaſi ſemel nobis pro habitationis noſtræ poſitione demerſus, nec ipſe nobis umquam vi-

videtur, nec ſidera ſua, quibus & ipſe ſine dubio inſignitur, oſtendit. & hoc eſt quod poeta naturæ ipſius conſcius dixit:

Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, maneſque profundi.

Sed cum hanc diverſitatem cœleſtibus partibus vel ſemper vel numquam apparendi terræ globoſitas habitantibus faciat: ab eo qui in cœlo eſt omne ſine dubio cœlum videtur non impediente aliqua parte terræ, quæ tota puncti locum pro cœli magnitudine vix obtinet. Cui ergo auſtralis verticis ſtellas numquam de terris videre contigerat, ubi circumſpectu libero ſine offenſa terreni obicis viſæ ſunt, jure quaſi novæ admirationem dederunt. & quia intellexit cauſam propter quam eas numquam ante vidiſſet, ait; *erant autem hæ ſtellæ quas numquam ex hoc loco vidimus.* hunc locum demonſtrative terram dicens, in qua erat dum iſta narraret. ſequitur illa diſcuſſio, quid ſit quod adjecit; *& hæ magnitudines omnium, quas eſſe numquam ſuſpicati ſumus.* cur autem magnitudines quas vidit in ſtellis, numquam homines ſuſpicati ſunt, ipſe patefecit addendo: *ſtellarum autem globi terræ magnitudinem facile vincebant.* nam quando homo, niſi quem doctrina philoſophiæ ſupra hominem, imo vere hominem, fecit, ſuſpicari poteſt ſtellam unam omni terra eſſe majorem, cum vulgo ſingulæ vix facis unius flammam æquare poſſe videantur? ergo tunc earum vere magnitudo aſſerta credetur, ſi majores ſingulas quam eſt omnis terra, eſſe conſtiterit. quod hoc modo licebit 84
recognoſcas. Punctum dixerunt eſſe geometræ quod ob incomprehenſibilem brevitatem ſui in partes dividi non poſſit; nec ipſum pars aliqua, ſed tantummodo ſignum eſſe dicatur. phyſici, terram ad magnitudinem circi per quem ſol volvitur, puncti modum obtinere docuerunt. Sol autem quanto mi-

Digitized by Google

nor ſit circo proprio deprehenſum eſt. manifeſtiſſimis enim dimenſionum rationibus conſtat, menſuram ſolis ducenteſimam ſextamdecimam partem habere magnitudinis circi per quem ſol ipſe diſcurrit. cum ergo ſol ad circum pars certa ſit; terra vero ad circum ſolis punctum ſit, quod pars eſſe non poſſit: ſine cunctatione judicii ſolem conſtat terra eſſe majorem, ſi major eſt pars eo quod partis nomen nimia brevitate ſui non capit. verum ſolis circo ſuperiorum ſtellarum circos certum eſt eſſe majores, ſi eo quod continetur id quod continet majus eſt; cum hic ſit cœleſtium ſphærarum ordo, ut a ſuperiore unaquæque inferior ambiatur. unde & lunæ ſphæram quaſi a cœlo ultimam & vicinam terræ minimam dixit; cum terra ipſa in punctum quaſi vere jam poſtrema deficiat. ſi ergo ſtellarum ſuperiorum circi, ut diximus, circo ſolis ſunt grandiores; ſingulæ autem hujus ſunt magnitudinis, ut ad circum unaquæque ſuum modum partis obtineant: ſine dubio ſingulæ terra ſunt ampliores, quam ad ſolis circum qui ſuperioribus minor eſt, punctum eſſe prædiximus. De luna, ſi vere luce lucet aliena, ſequentia docebunt.

85 CAPUT XVII.

Cœlum quamobrem ſemper & in orbem moveatur: quo ſenſu ſummus vocetur deus: & ecquid ſtellæ quas fixas vocant, ſuo etiam proprioque motu agantur.

HÆc cum Scipionis obtutus non ſine admiratione percurrens ad terras uſque fluxiſſet, & illic familiarius hæſiſſet: rurſus avi monitu ad ſuperiora revocatus eſt, ipſum a cœli exordio ſphærarum ordinem in hæc verba monſtrantis: *Novem tibi orbibus vel potius globis connexa ſunt omnia; quorum unus*

nus eſt cœleſtis extimus, qui reliquos omnes complectitur, ſummus ipſe deus arcens & continens ceteros, in quo ſunt infixi illi qui volvuntur ſtellarum curſus ſempiterni: huic ſubjecti ſunt ſeptem, qui verſantur retro contrario motu atque cœlum. e quibus unum globum poſſidet illa quam in terris Saturniam nominant. deinde eſt hominum generi proſperus & ſalutaris ille fulgor qui dicitur Jovis; tum rutilus horribiliſque terris, quem Martium dicitis. deinde ſubter mediam fere regionem Sol obtinet, dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio. tanta magnitudine ut cuncta ſua luce luſtret & compleat. hunc ut comites conſequuntur Veneris alter; alter Mercurii curſus: infimoque orbe Luna radiis Solis accenſa convertitur. infra autem eam nihil eſt niſi mortale & caducum, præter animos munere deorum hominum generi datos: ſupra Lunam ſunt æterna omnia. nam ea quæ eſt media & nona Tellus, neque movetur & infima eſt, & in eam feruntur omnia nutu ſuo pondera. Totius mundi a ſummo in imum diligens in hunc locum collecta deſcriptio eſt; & integrum quoddam univerſitatis corpus effingitur, quod quidam τὸ πᾶν, id eſt, omne, dixerunt. unde & hic dicit: *connexa ſunt omnia*. Vergilius vero magnum corpus vocavit:

Et magno ſe corpore miſcet.

Hoc autem loco Cicero rerum quærendarum jactis
ſeminibus, multa nobis excolenda legavit. de ſe- 86
ptem ſubjectis globis ait: *qui verſantur retro contrario motu atque cœlum*. quod cum dicit, admonet, ut quæramus, ſi verſatur cœlum: & ſi illi ſeptem & verſantur & contrario motu moventur; aut ſi hunc eſſe ſphærarum ordinem quem Cicero refert, Platonica conſentit auctoritas: &, ſi vere ſubjectæ ſint: quo pacto ſtellæ earum omnium zodiacum luſtrare dicantur, cum zodiacus & unus & in ſummo cœlo ſit: quæve ratio in uno zodiaco aliarum curſus breviores, aliarum faciat longiores. hæc enim omnia

mnia in exponendo earum ordine neceſſe eſt afferantur. & poſtremo, qua ratione in terram ferantur, ſicut ait, *omnia nutu ſuo pondera*. Verſari cœlum mundanæ animæ natura & vis & ratio docet. cujus æternitas in motu eſt; quia numquam motus relinquit quod vita non deſerit: nec ab eo vita diſcedit in quo viget ſemper agitatus. igitur & cœleſte corpus, quod mundi anima futurum ſibi immortalitatis particeps fabricata eſt, ne umquam vivendo deficiat, ſemper in motu eſt & ſtare neſcit: quia nec ipſa ſtat anima qua impellitur. nam cum animæ, quæ incorporea eſt, eſſentia ſit in motu; primum autem omnium cœli corpus anima fabricata ſit: ſine dubio in corpus hoc primum ex incorporeis motus natura migravit. cujus vis integra & incorrupta non deſerit quod primum cœpit movere. ideo vero cœli motus neceſſario volubilis eſt, quia cum ſemper moveri neceſſe ſit; ultra autem locus nullus ſit quo ſe tendat acceſſio; continuatione perpetuæ in ſe reditionis agitatur. ergo in quo poteſt vel habet, currit, & accedere ejus revolvi eſt: quia ſphæræ ſpatia & loca complectentis omnia unus eſt curſus, rotari. ſed & ſic animam ſequi ſemper videtur, quæ in ipſa univerſitate diſcurrit. Dicemus ergo quod eam numquam reperiat, ſi ſemper hanc ſequitur. imo ſemper eam reperit; quia ubique tota, ubique perfecta eſt. cur ergo ſi quam quærit reperit, non quieſcit? quia & illa requietis eſt inſcia. ſtaret enim ſi uſquam ſtantem animam reperiret.
87 cum vero illa, ad cujus appetentiam trahitur, ſemper in univerſa ſe fundat; ſemper & corpus ſe in ipſam, & per ipſam ſe torquet. hæc de cœleſtis volubilitatis arcano pauca de multis Plotino auctore reperta ſufficiant. Quod autem hunc iſtum extimum globum, qui ita volvitur, ſummum deum vocavit; non ita accipiendum eſt, ut ipſe prima cauſa

& Deus

& Deus ille omnipotentiſſimus exiſtimetur: cum globus ipſe quod cœlum eſt, animæ ſit fabrica; anima ex mente proceſſerit; mens ex Deo, qui vere ſummus eſt, procreata ſit. ſed ſummum quidem dixit ad ceterorum ordinem, qui ſubjecti ſunt: unde mox ſubjecit; *arcens & continens ceteros*. deum vero, quod non modo immortale animal ac divinum ſit, plenum inclytæ ex illa puriſſima mente rationis; ſed quod & virtutes omnes, quæ illam primæ omnipotentiam ſummitatis ſequuntur, aut ipſe faciat aut ipſe contineat, ipſum denique Jovem veteres vocaverunt, & apud theologos Juppiter eſt mundi anima. hinc illud eſt:

Ab Jove principium Muſa. Jovis omnia plena.

quod de Arato poetæ alii mutuati ſunt, qui de ſideribus locuturus, a cœlo, in quo ſunt ſidera, exordium ſumendum eſſe decernens, ab Jove incipiendum eſſe memoravit. hinc Juno & ſoror ejus & conjunx vocatur. eſt autem Juno aer: & dicitur ſoror; quia iſdem ſeminibus quibus cœlum, etiam aer eſt procreatus: conjunx; quia aer ſubjectus eſt cœlo. his illud adjiciendum eſt; quod præter duo lumina & ſtellas quinque, quæ appellantur vagæ, reliquas omnes alii infixas cœlo nec niſi cum cœlo moveri; alii, quorum aſſertio vero propior eſt, has quoque dixerunt ſuo motu, præter quod cum cœli converſione feruntur, accedere: ſed propter immenſitatem extimi globi excedentia credibilem numerum ſecula in una eas curſus ſui ambitione conſumere; & ideo nullum earum motum ab homine ſentiri: cum non ſufficiat humanæ vitæ ſpatium ad breve 88
ſaltem punctum tam tardæ acceſſionis deprehendendum. hinc Tullius nullius ſectæ inſcius veteribus approbatæ ſimul attigit utramque ſententiam dicendo: *in quo ſunt infixi illi qui volvuntur ſtellarum curſus ſempiterni*. nam & infixos dixit, & curſus habere non tacuit.

C A-

CAPUT XVIII.

Stellas errantes contrario quam cœlum motu verſari.

Nunc utrum illi ſeptem globi qui ſubjecti ſunt, contrario, ut ait, quam cœlum vertitur, motu ferantur, argumentis ad verum ducentibus requiramus. Solem ac lunam & ſtellas quinque quibus ab errore nomen eſt, præter quod ſecum trahit ab ortu in occaſum cœli diurna converſio, ipſa ſuo motu in orientem ab occidente procedere non ſolum litterarum profanis, ſed multis quoque doctrina initiatis, abhorrere a fide ac monſtro ſimile judicatum eſt: ſed apud preſſius intuentes ita verum eſſe conſtabit, ut non ſolum mente concipi, ſed oculis quoque ipſis poſſit probari. tamen ut nobis de hoc ſit cum pertinaciter negante tractatus, age, quiſquis tibi hoc liquere diſſimulas, ſimul omnia quæ vel contentio ſibi fingit detractans fidem, vel quæ ipſa veritas ſuggerit, in diviſionis membra mittamus. Has erraticas cum luminibus duobus aut infixas cœlo, ut alia ſidera, nullumque ſui motum noſtris oculis indicare, ſed ferri mundanæ converſionis impetu, aut moveri ſua quoque acceſſione dicemus. rurſus, ſi moventur: aut cœli viam ſequuntur ab ortu in occaſum & communi & ſuo motu meantes; aut contrario receſſu in orientem ab occidentis parte verſantur. præter hæc, ut opinor, nihil poteſt vel eſſe vel fingi. nunc videamus quid ex his poterit
89 verum probari. Si infixæ eſſent, numquam ab eadem ſtatione diſcederent; ſed in iſdem locis ſemper, ut aliæ, viderentur. ecce enim de infixis Vergiliæ nec a ſui umquam ſe copulatione diſpergunt; nec Hyadas, quæ vicinæ ſunt, deſerunt; aut Orionis proximam regionem relinquunt. Septemtrionum

quo-

quoque compago non ſolvitur. Anguis qui inter eos labitur, ſemel circumfuſum non mutat amplexum. hæ vero modo in hac modo in illa cœli regione viſuntur. & ſæpe cum in unum locum duæ pluresve convenerint, & a loco tamen in quo ſimul viſæ ſunt & a ſe poſtea ſeparantur. ex hoc eas non eſſe cœlo infixas oculis quoque approbantibus conſtat. igitur moventur. nec negare hoc quiſquam poterit, quod viſus affirmat. quærendum eſt ergo utrum ab ortu in occaſum an in contrarium motu proprio revolvantur. ſed & hoc quærentibus nobis non ſolum manifeſtiſſima ratio ſed viſus quoque ipſe monſtrabit. conſideremus enim ſingulorum ordinem, quibus zodiacum diviſum vel diſtinctum videmus, & ab uno ſigno quolibet ordinis ejus ſumamus exordium. Cum Aries exoritur, poſt ipſum Taurus emergit: hunc Gemini ſequuntur, hos Cancer, & per ordinem reliqua ſigna. ſi iſtæ ergo in occidentem ab oriente procederent: non ab Ariete in Taurum, qui retro locatus eſt; nec a Tauro in Geminos ſignum poſterius volverentur: ſed a Geminis in Taurum, & a Tauro in Arietem recta & mundanæ volubilitatis conſona acceſſione prodirent. cum vero a primo in ſignum ſecundum, a ſecundo ad tertium, & inde ad reliqua, quæ poſteriora ſunt, revolvantur; ſigna autem infixa cœlo ferantur: ſine dubio conſtat, has ſtellas non cum cœlo ſed contra cœlum moveri. hoc ut plene liqueat, adſtruamus de lunæ curſu, qui & claritate ſui & velocitate notabilior eſt. Luna, poſtquam a ſole diſcedens novata eſt, ſecundo fere 90
die circa occaſum videtur, & quaſi vicina ſoli quem nuper reliquit. poſtquam ille demerſus eſt; ipſa cœli marginem tenet antecedenti ſuperoccidens. tertio die tardius occidit quam ſecundo; & ita quotidie longius ab occaſu recedit, ut ſeptimo die circa ſolis occaſum in medio cœlo ipſa videatur: poſt alios

vero

vero ſeptem, cum ille mergit, hæc oritur: adeo media parte menſis dimidium cœlum, id eſt, unum hemiſphærium, ab occaſu in orientem recedendo metitur. rurſus poſt ſeptem alios circa ſolis occaſum latentis hemiſphærii verticem tenet. & hujus rei indicium eſt, quod medio noctis exoritur: poſtremo totidem diebus exemtis ſolem denuo comprehendit, & vicinus videtur ortus amborum, quamdiu ſoli ſuccedens rurſus novetur, & rurſus recedens paulatim ſemper in orientem regrediendo relinquat occaſum. Sol quoque ipſe non aliter quam ab occaſu in orientem movetur; & licet tardius receſſum ſuum quam luna conficiat (quippe qui tanto tempore ſignum unum emetiatur, quanto totum zodiacum luna diſcurrit) manifeſta tamen & ſubjecta oculis motus ſui præſtat indicia. hunc enim in Ariete eſſe ponamus. quod, quia æquinoctiale ſignum eſt, pares horas ſomni & diei facit. in hoc ſigno cum occidit; Libram, id eſt, Scorpii chelas mox oriri videmus: & apparet Taurus vicinus occaſui. nam & Vergilias & Hyadas partes Tauri clariores non multo poſt ſole mergente videmus. ſequenti menſe ſol in ſignum poſterius, id eſt, in Taurum recedit: & ita fit ut neque Vergiliæ neque alia pars Tauri illo menſe videatur. ſignum enim quod cum ſole oritur & cum ſole occidit, ſemper occulitur. adeo ut & vicina aſtra ſolis propinquitate celentur. nam & Canis tunc, quia vicinus Tauro eſt, non videtur, tectus lucis propinquitate. & hoc eſt quod Vergilius ait:

Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & adverſo cedens Canis occidit aſtro.

91 non enim vult intelligi Tauro oriente cum ſole, mox in occaſum ferri Canem, qui proximus Tauro eſt; ſed occidere eum dixit Tauro geſtante ſolem: quia tunc incipit non videri ſole vicino. tunc tamen occidente ſole Libra adeo ſuperior invenitur; ut totus

tus

tus Scorpius ortus appareat : Gemini vero vicini tunc videntur occaſui. rurſus, poſt Tauri menſem Gemini non videntur; quod in eos ſolem migraſſe ſignificat. poſt Geminos recedit in Cancrum: & tunc, cum occidit, mox Libra in medio cœlo videtur. adeo conſtat ſolem tribus ſignis peractis, id eſt, Ariete & Tauro & Geminis, ad medietatem hemiſphærii receſſiſſe. denique, poſt tres menſes ſequentes, tribus ſignis quæ ſequuntur emenſis, Cancrum dico, Leonem & Virginem, invenitur in Libra, quæ rurſus æquat noctem diei. &, dum in ipſo ſigno occidit, mox oritur Aries, in quo ſol ante ſex menſes occidere ſolebat. ideo autem occaſum magis ejus quam ortum eligimus proponendum; quia ſigna poſteriora poſt occaſum videntur, &, dum ad hæc quæ ſole mergente videri ſolent, ſolem redire monſtramus, ſine dubio eum contrario motu recedere, quam cœlum movetur, oſtendimus. Hæc autem quæ de ſole & luna diximus, etiam quinque ſtellarum receſſum aſſignare ſufficient. pari enim ratione in poſteriora ſigna migrando ſemper mundanæ volubilitati contraria receſſione verſantur.

CAPUT XIX.

Quem Cicero & quem Plato Soli inter errantes ſtellas aſſignaverint ordinem: cur luna lumen ſuum mutuetur a ſole, ſicque luceat ut tamen non calefaciat. dehinc cur ſol non abſolute ſed fere medius inter planetas eſſe dicatur. unde ſideribus nomina: & cur ſtellarum errantium alia adverſa nobis ſint, alia proſpera.

HIs aſſertis de ſphærarum ordine pauca dicenda ſunt. in quo diſſentire a Platone Cicero videri poteſt: cum hic ſolis ſphæram quartam de ſeptem, 92
id eſt, in medio, locatam dicat; Plato a luna ſurſum

ſum

ſum ſecundam, hoc eſt, inter ſeptem a ſummo locum ſextum tenere commemoret. Ciceroni Archimedes & Chaldæorum ratio conſentit. Plato Ægyptios omnium philoſophiæ diſciplinarum parentes ſecutus eſt, qui ita ſolem inter lunam & Mercurium locatum volunt, ut ratione tamen deprehenderint & edixerint, cur a nonnullis ſol ſupra Mercurium ſupraque Venerem eſſe credatur. nam nec illi qui ita æſtimant, a ſpecie veri procul aberrant. opinionem vero iſtius permutationis hujuſmodi ratio perſuaſit. A Saturni ſphæra, quæ eſt prima de ſeptem, uſque ad ſphæram Jovis a ſummo ſecundam, interjecti ſpatii tanta diſtantia eſt, ut zodiaci ambitum ſuperior triginta annis, duodecim vero annis ſubjecta conficiat. rurſus tantum a Jove ſphæra Martis recedit, ut eundem curſum biennio peragat. Venus autem tanto eſt regione Martis inferior, ut ei annus ſatis ſit ad zodiacum peragrandum. jam vero ita Veneri proxima eſt ſtella Mercurii, & Mercurio ſol propinquus; ut hi tres cœlum ſuum pari temporis ſpatio, id eſt, anno, plus minuſve circumeant. igitur & Cicero hos duos curſus comites ſolis vocavit, quia
93 in ſpatio pari longe a ſe numquam recedunt. luna autem tantum ab his deorſum recedit, ut quod illi anno, viginti octo diebus ipſa conficiat. ideo neque de trium ſuperiorum ordine, quem manifeſte clareque diſtinguit immenſa diſtantia, neque de lunæ regione, quæ ab omnibus multum receſſit, inter veteres aliqua fuit diſſenſio. horum vero trium ſibi proximorum Veneris, Mercurii & Solis ordinem vicinia confudit; ſed apud alios. nam Ægyptiorum ſollertiam ratio non fugit: quæ talis eſt. circulus per quem ſol diſcurrit, a Mercurii circulo ut inferior ambitur. illum quoque ſuperior circulus Veneris includit: atque ita fit ut hæ duæ ſtellæ, cum per ſuperiores circulorum ſuorum vertices currunt,

in-

intelligantur ſupra ſolem locatæ: cum vero per inferiora commeant circulorum, ſol eis ſuperior æſtimetur. Illis ergo qui ſphæras earum ſub ſole dixerunt, hoc viſum eſt ex illo ſtellarum curſu qui nonnumquam, ut diximus, videtur inferior; qui & vere notabilior eſt, quia tunc liberius apparet. nam cum ſuperiora tenent, magis radiis occuluntur. & ideo perſuaſio iſta convaluit; & ab omnibus pæne hic ordo in uſum receptus eſt: perſpicacior tamen obſervatio meliorem ordinem deprehendit, quem præter indaginem viſus hæc quoque ratio commendat; quod lunam, quæ luce propria caret & de ſole mutuatur, neceſſe eſt fonti luminis ſui eſſe ſubjectam. hæc enim ratio facit lunam non habere lu- 94
men proprium, ceteras omnes ſtellas lucere ſuo, quod illæ ſupra ſolem locatæ in ipſo puriſſimo æthere ſunt, in quo omne, quicquid eſt, lux naturalis & ſua eſt: quæ tota cum igne ſuo ita ſphæræ ſolis incumbit, ut cœli zonæ quæ procul a ſole ſunt, perpetuo frigore oppreſſæ ſint, ſicut infra oſtendetur. luna vero, quia ſola ipſa ſub ſole eſt & caducorum jam regioni luce ſua carenti proxima, lucem niſi de ſuperpoſito ſole, cui reſplendet, habere non potuit. denique quia totius mundi ima pars terra eſt; ætheris autem ima pars luna eſt; lunam quoque terram ſed ætheream vocaverunt; immobilis tamen, ut terra, eſſe non potuit, quia in ſphæra, quæ volvitur, nihil manet immobile præter centrum. mundanæ autem ſphæræ terra centrum eſt; ideo ſola immobilis perſeverat. Rurſus terra accepto ſolis lumine clareſcit tantummodo, non relucet; luna ſpeculi inſtar, lumen quo illuſtratur emittit: quia illa aeris & aquæ, quæ per ſe concreta & denſa ſunt, fæx habetur, & ideo extrema vaſtitate denſata eſt, nec ultra ſuperficiem quavis luce penetratur: hæc licet & ipſa finis eſt, ſed liquidiſ-

ſimæ

ſimæ lucis & ignis ætherei, ideo quamvis denſius corpus ſit quam cetera cœleſtia, ut multo tamen terreno purius, ſit acceptæ luci penetrabilis adeo, ut eam de ſe rurſus emittat, nullum tamen ad nos perferentem ſenſum caloris, quia lucis radius, cum ad nos de origine ſua, id eſt, de ſole pervenit, naturam ſecum ignis de quo naſcitur devehit: cum vero in lunæ corpus infunditur & inde reſplendet, ſolam refundit claritudinem non calorem. nam & ſpeculum, cum ſplendorem de ſe vi oppoſiti eminus ignis emittit, ſolam ignis ſimilitudinem carentem ſenſu caloris oſtendit. Quem ſoli ordinem Plato dederit vel ejus auctores, quoſve Cicero ſecutus quar-
95 tum locum globo ejus aſſignaverit, vel quæ ratio perſuaſionem hujus diverſitatis induxerit, & cur dixerit Tullius, *infimoque orbi luna radiis ſolis accenſa convertitur*, ſatis dictum eſt. ſed his hoc adjiciendum eſt, cur Cicero, cum quartum de ſeptem ſolem velit, quartus autem inter ſeptem non fere medius ſed omnimodo medius & ſit & habeatur, non abrupte medium ſolem ſed fere medium dixerit his verbis: *deinde ſubter mediam fere regionem ſol obtinet*. ſed non vacat adjectio, quam hæc pronunciatio temperat. nam ſol quartum locum obtinens mediam regionem tenebit numero, ſpatio non tenebit. ſi inter ternos enim ſummos & imos locatur, ſine dubio medius eſt numero: ſed totius ſpatii quod ſeptem ſphæræ occupant, dimenſione perſpecta, regio ſolis non invenitur in medio ſpatio locata; quia magis a ſummo ipſe quam ab ipſo receſſit ima poſtremitas, quod ſine ulla diſceptationis ambage compendioſa probabit aſſertio. Saturni ſtella, quæ ſumma eſt, zodiacum triginta annis peragrat; ſol medius anno uno; luna ultima uno menſe non integro. tantum ergo intereſt inter ſolem & Saturnum, quantum inter unum & triginta; tantum inter

Digitized by Google

ter lunam ſolemque, quantum inter duodecim &
unum. Ex his apparet totius a ſummo in imum ſpa-
tii certam ex media parte diviſionem ſolis regione
non fieri. ſed quia hic de numero loquebatur, in
quo vere qui quartus, & medius eſt; ideo pronun-
ciavit quidem medium, ſed, propter latentem ſpa-
tiorum diviſionem, verbum quo hanc definitionem
temperaret adjecit. Notandum, quod eſſe ſtellam
Saturni & alteram Jovis, Martis aliam, non natu- 96
ræ conſtitutio ſed humana perſuaſio eſt; quæ *ſtellis
numeros & nomina fecit*. non enim ait, illam quæ
Saturnia eſt, ſed *quam in terris Saturniam nominant;*
&, *ille fulgor qui dicitur Jovis*, &, *quem Martium dici-
tis*. adeo expreſſit in ſingulis nomina hæc non eſſe
inventa naturæ ſed hominum commenta ſignifica-
tioni diſtinctionis accommoda. Quod vero fulgorem
Jovis humano generi proſperum & ſalutarem, con-
tra Martis rutilum & terribilem terris vocavit; al-
terum tractum eſt ex ſtellarum colore (nam fulget
Jovis, rutilat Martis) alterum ex tractatu eorum
qui de his ſtellis ad hominum vitam manare volunt
adverſa vel proſpera. nam plerumque de Martis
ſtella terribilia, de Jovis ſalutaria evenire defini-
unt. cauſam ſi quis forte altius quærat, unde divi-
nis malivolentia, ut ſtella malefica eſſe dicatur (ſi-
cut de Martis & Saturni ſtellis exiſtimatur) aut cur
notabilior benignitas Jovis & Veneris inter gene-
thliacos habeatur, cum ſit divinorum una natura;
in medium proferam rationem apud unum omnino,
quod ſciam, lectam. nam Ptolemæus in libris tri-
bus quos de harmonia compoſuit, patefecit cau-
ſam quam breviter explicabo. Certi ſunt numeri
per quos inter omnia quæ ſibi conveniunt jungun-
tur & aptantur, ſit jugabilis competentia; nec
quicquam poteſt alteri niſi per hos numeros conve-
nire. ſunt autem epitritus, hemiolius, epogdous, 97

duplaris, triplaris, quadruplus. quæ hoc loco interim quaſi nomina numerorum accipias volo. in ſequentibus vero, dum de harmonia cœli loquemur, quid ſint hi numeri, quidve poſſint, opportunius aperiemus. modo hoc noſſe ſufficiat, quia ſine his numeris nulla colligatio, nulla poteſt eſſe concordia. vitam vero noſtram præcipue ſol & luna moderantur. nam cum ſint caducorum corporum hæc duo propria, ſentire vel creſcere; αἰσθητικὸν, id eſt, ſentiendi natura, de ſole; φυτικὸν autem, id eſt, creſcendi natura, de lunari ad nos globoſitate perveniunt. ſic utriuſque luminis beneficio hæc nobis conſtat vita qua fruimur. Converſatio tamen noſtra & proventus actuum tam ad ipſa duo lumina, quam ad quinque vagas ſtellas refertur. ſed harum ſtellarum alias interventus numerorum, quorum ſupra fecimus mentionem, cum luminibus bene jungit ac ſociat; alias nullus applicat numeri nexus ad lumina. ergo Veneria & Jovialis ſtella per hos numeros lumini utrique ſociantur: ſed Jovialis ſoli per omnes, lunæ vero per plures, & Veneria lunæ per omnes, ſoli per plures numeros aggregatur. Hinc, licet utraque benefica credatur, Jovis tamen ſtella cum ſole accommodatior eſt, & Veneris cum luna: atque ideo vitæ noſtræ magis commodant, quaſi luminibus vitæ noſtræ auctoribus numerorum ratione concordes. Saturni autem Martiſque ſtellæ ita non habent cum luminibus competentiam, ut tamen aliqua vel extrema numerorum linea Saturnus ad ſolem, Mars aſpiciat ad lunam. ideo minus commodi vitæ humanæ exiſtimantur, quaſi cum vitæ auctoribus apta numerorum ratione non juncti. cur tamen & ipſi nonnumquam opes vel claritatem hominibus præſtare credantur, ad alterum debet pertinere tractatum: quia hic ſufficit aperuiſſe rationem, cur alia terribilis, alia ſalutaris

exi-

Digitized by Google

exiſtimetur. Et Plotinus quidem in libro qui inſcribitur, *Si faciunt aſtra*, pronunciat, nihil vi vel poteſtate eorum hominibus evenire; ſed ea quæ decreti neceſſitas in ſingulos ſancit, ita per horum 98
ſeptem tranſitum ſtatione receſſuve monſtrari, ut aves ſeu prætervolando ſeu ſtando futura pennis vel voce ſignificant neſcientes. ſic quoque tamen jure vocabitur hic ſalutaris, ille terribilis; cum per hunc proſpera, per illum ſignificentur incommoda.

CAPUT XX.

De diverſis nominibus Solis deque ejuſdem magnitudine.

IN his autem tot nominibus quæ de ſole dicuntur, non fruſtra nec ad laudis pompam laſcivit oratio: ſed res vere vocabulis exprimitur. *Dux & princeps*, ait, *& moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio*. Plato in Timæo, cum de octo ſphæris loqueretur, ſic ait: Ut autem per ipſos octo circuitus celeritatis & tarditatis certa menſura & ſit & noſcatur; Deus in ambitu ſupra terram ſecundum lumen accendit, quod nunc ſolem vocamus. Vides ut hæc definitio vult eſſe omnium ſphærarum lumen in ſole. ſed Cicero ſciens etiam ceteras ſtellas habere lumen ſuum, ſolamque lunam, ut ſæpe jam diximus, proprio carere; obſcuritatem definitionis hujus liquidius abſolvens & oſtendens in ſole maximum lumen eſſe, non ſolum ait, *dux & princeps & moderator luminum reliquorum* (adeo & ceteras 99
ſtellas ſcit eſſe lumina,) ſed hunc ducem & principem, quem Heraclitus fontem cœleſtis lucis appellat. dux ergo eſt, quia omnes luminis majeſtate præcedit. princeps; quia ita eminet, ut propterea quod talis ſolus appareat ſol vocetur; moderator reliquorum dicitur, quia ipſe curſus eorum recur-

Digitized by Google

ſuſque certa definitione ſpatii moderatur. nam cer-
ta ſpatii definitio eſt, ad quam cum unaquæque er-
ratica ſtella recedens a ſole pervenerit, tamquam
ultra prohibeatur accedere, agi retro videtur, &
rurſus cum certam partem recedendo contigerit,
ad directi curſus conſueta revocatur. ita ſolis vis &
poteſtas motus reliquorum luminum conſtituta di-
menſione moderatur. mens mundi ita appellatur ut
phyſici eum cor cœli vocaverunt. inde nimirum;
quod omnia quæ ſtatuta ratione per cœlum fieri
videmus, diem noctemque & migrantes inter u-
trumque prolixitatis brevitatiſque vices & certis
temporibus æquam utriuſque menſuram, dein veris
clementem teporem, torridum Cancri ac Leonis æ-
ſtum, mollitiem autumnalis auræ, vim frigoris in-
ter utramque temperiem, omnia hæc ſolis curſus &
ratio diſpenſat. jure ergo cor cœli dicitur, per
quem fiunt omnia quæ divina ratione fieri videmus.
Eſt & hæc cauſa propter quam jure cor cœli voce-
tur; quod natura ignis ſemper in motu perpetuoque
agitatu eſt. Solem autem ignis ætherei fontem di-
ctum eſſe retulimus. hoc eſt ergo ſol in æthere
quod in animali cor: cujus iſta natura eſt, ne um-
quam ceſſet a motu; aut brevis ejus quocumque ca-
ſu ab agitatione ceſſatio mox animal interimat. hæc
de eo quod ſolem mundi mentem vocavit. Cur ve-
ro & temperatio mundi dictus ſit, ratio in aperto
eſt. ita enim non ſolum terram ſed ipſum quoque
100 cœlum, quod vere mundus vocatur, temperari a
ſole certiſſimum eſt, ut extremitates ejus, quæ a
via ſolis longiſſime receſſerunt, omni careant bene-
ficio caloris, & una frigoris perpetuitate torpe-
ſcant. quod ſequentibus apertius explicabitur. Re-
ſtat ut & de magnitudine ejus quam veriſſima prædi-
catione, pauca & non prætereunda dicamus. Phy-
ſici hoc maxime conſequi in omni circa magnitudi-

nem

nem ſolis inquiſitione voluerı poſſit quam terræ. & Eratoſth... ſionum ſic ait: Menſura terræ ſeptr... tiplicata menſuram ſolis efficiet. Poſſi... multo multoque ſæpius multiplicatam ſolis efficere: & uterque lunaris defectus argum... pro ſe advocat. ita cum ſolem volunt terra majorem probare, teſtimonio lunæ deficientis utuntur: cum defectum lunæ conantur aſſerere; probationem de ſolis magnitudine mutuantur. & ſic evenit ut dum utrumque de altero adſtruitur, neutrum probabiliter adſtruatur, ſemper in medio viciſſim nutante mutuo teſtimonio. quid enim per rem adhuc probandam probetur? Sed Ægyptii nihil ad conjecturam loquentes ſequeſtrato ac libero argumento nec in patrocinium ſibi lunæ defectum vocantes, quanta menſura ſol terra major ſit probare voluerunt, ut tum demum per terræ magnitudinem oſtenderent cur luna deficiat. hoc autem nequaquam dubitabatur non poſſe aliter deprehendi, niſi menſura & terræ & ſolis inventa, ut fieret ex collatione diſ- 101
cretio. & terrena quidem dimenſio oculis rationem juvantibus de facili conſtabat. ſolis vero menſuram aliter niſi per menſuram cœli per quod diſcurrit, inveniri non poſſe viderunt. ergo primum metiendum ſibi cœlum illud, id eſt, iter ſolis, conſtituerunt, ut per id poſſent modum ſolis agnoſcere. Sed quæſo, ſi quis umquam tam otioſus tamque ab omni erit ſerio feriatus, ut hæc quoque in manus ſumat; ne talem veterum promiſſionem quaſi inſaniæ proximam aut horreſcat aut rideat. etenim ad rem quæ naturâ incomprehenſibilis videbatur, viam ſibi fecit ingenium: & per terram qui cœli modus ſit repererunt. ut autem liquere poſſit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda ſunt, ut ſit rerum ſequentium aditus inſtructior. In omni orbe vel ſphæra

›catur: nihilque aliud eſt cen-
quo ſphæræ aut orbis medium
ratione diſtinguitur. item ducta li-
cumque loco circuli, qui deſignat ambi-
quacumque ejuſdem circuli ſummitate orbis
aliquam dividat neceſse eſt. ſed non omni modo medietas eſt orbis quam ſeparat iſta diviſio. illa enim tantum linea in partes æquales orbem medium dividit quæ a ſummo in ſummum ita ducitur, ut neceſse ſit eam tranſire per centrum. & hæc linea, quæ orbem ſic æqualiter dividit, diametros nuncupatur. item omnis diametros cujuſcumque orbis, triplicata cum adjectione ſeptimæ partis ſuæ, menſuram facit circuli quo orbis includitur: id eſt, ſi uncias ſeptem teneat diametri longitudo, & velis ex ea noſse quot uncias orbis ipſius circulus teneat, triplicabis ſeptem, & faciunt viginti unum. his adjicies ſeptimam partem, hoc eſt, unum; & pronunciabis, in viginti & duabus unciis hujus circuli eſse menſuram, cujus diametros ſeptem unciis ex-
102 tenditur. Hæc omnia geometricis evidentiſſimiſque rationibus probare poſsemus, niſi & neminem de ipſis dubitare arbitraremur, & caveremus juſto prolixius volumen extendere. Sciendum & hoc eſt, quod umbra terræ quam ſol poſt occaſum in inferiore hemiſphærio currens ſurſum cogit emitti, ex qua ſuper terram fit obſcuritas quæ nox vocatur, ſexagies in altum multiplicatur ab ea menſura quam terræ diametros habet. & hac longitudine ad ipſum circulum per quem ſol currit, erecta, concluſione luminis tenebras in terram refundit. Prodendum eſt igitur, quanta diametros terræ ſit, ut conſtet quid poſſit ſexagies multiplicata colligere. unde, his prælibatis, ad tractatum menſurarum quas promiſit, oratio revertatur. Evidentiſſimis & indubitabilibus dimenſionibus conſtitit univerſæ terræ am-

Digitized by Google

ambitum, quæ quibuſcumque vel incolitur vel inhabitabilis jacet, habere ſtadiorum milia ducenta quinquaginta duo. cum ergo tantum ambitus teneat; ſine dubio octoginta milia ſtadiorum vel non multo amplius diametros habet, ſecundum triplicationem cum ſeptimæ partis adjectione, quam ſuperius de diametro & circulo regulariter diximus. & quia ad efficiendam terrenæ umbræ longitudinem non ambitus terræ ſed diametri menſura multiplicanda eſt (ipſa eſt enim quam ſurſum conſtat excreſcere) ſexagies multiplicanda tibi erunt octoginta milia quæ terræ diametros habet; quæ faciunt quadragies octies centena milia ſtadiorum eſſe a terra uſque ad ſolis curſum, quo umbram terræ diximus pervenire. terra autem in medio cœleſtis circuli per quem ſol currit, ut centrum locata eſt. Ergo menſura terrenæ umbræ medietatem diametri cœleſtis efficiet; &, ſi ab altera quoque parte terræ par uſque ad dimidium circuli menſura tendatur, integra circuli, per quem ſol currit, diametros invenitur. duplicatis igitur illis quadragies octies 103
centenis milibus, erit integra diametros cœleſtis circuli nonagies ſexies centenis milibus ſtadiorum: & inventa diametros facile menſuram nobis ipſius quoque ambitus prodit. hanc enim ſummam, quam diametros fecit, debes ter multiplicare, adjecta parte ſeptima, ut ſæpe jam dictum eſt: & ita invenies totius circuli per quem ſol currit, ambitum ſtadiorum habere trecenties centena milia, & inſuper centum ſeptuaginta milia. His dictis, quibus menſura quam terræ vel ambitus, vel diametros habet, ſed & circuli modus per quem ſol currit vel diametri ejus oſtenditur: nunc quam ſolis eſſe menſuram vel quemadmodum illi prudentiſſimi deprehenderint indicemus. nam ſicut ex terrena umbra potuit circuli per quem ſol meat deprehendi magni-

tudo; ita per ipſum circulum menſura ſolis inventa
eſt, in hunc modum procedente inquiſitionis inge-
nio. Æquinoctiali die ante ſolis ortum æquabiliter
locatum eſt ſaxeum vas in hemiſphærii ſpeciem ca-
vata ambitione curvatum, infra per lineas deſigna-
to duodecim diei horarum numero, quas ſtyli pro-
minentis umbra cum tranſitu ſolis prætereundo diſ-
tinguit. hoc eſt autem, ut ſcimus, hujuſmodi va-
ſis officium, ut tanto tempore a priore ejus extre-
mitate ad alteram uſque ſtyli umbra percurrat,
quanto ſol medietatem cœli ab ortu in occaſum u-
nius ſcilicet hemiſphærii converſione metitur. nam
totius cœli integra converſio diem noctemque con-
cludit. & ideo conſtat, quantum ſol in circulo ſuo
meat, tantum in hoc vaſe umbram meare. huic i-
gitur æquabiliter collocato circa tempus ſolis ortui
propinquantis inhæſit diligens obſervantis obtutus:
& cum ad primum ſolis radium, quem de ſe emiſit
prima ſummitas orbis, emergens umbra de ſtyli de-
cidens ſummitate primam curvi labri eminentiam
contigit; locus ipſe qui umbræ primitias excepit,
nota impreſſione ſignatus eſt; obſervatumque quam-
diu ſuper terram ita ſolis orbis integer appareret ut
ima ejus ſummitas adhuc horizonti videretur inſide-
104 re, & mox locus ad quem umbra tunc in vaſe mi-
graverat, adnotatus eſt: habitaque dimenſione in-
ter ambas umbrarum notas, quæ integrum ſolis or-
bem, id eſt, diametrum, natæ de duabus ejus ſum-
mitatibus metiuntur; pars nona reperta eſt ejus ſpa-
tii quod a ſummo vaſis labro uſque ad horæ primæ
lineam continetur. & ex hoc conſtitit, quod in cur-
ſu ſolis unam temporis æquinoctialis horam faciat
repetitus novies orbis ejus acceſſus. & quia conver-
ſio cœleſtis hemiſphærii peractis horis duodecim
diem condidit, novies autem duodecim efficiunt
centum octo; ſine dubio ſolis diametros centeſima

& octa-

Digitized by Google

& octava pars hemiſphærii æquinoctialis eſt. ergo æquinoctialis totius circuli ducenteſima ſexta decima pars eſt. ipſum autem circulum habere ſtadiorum trecenties centena milia & inſuper centum & ſeptuaginta milia antelatis probatum eſt. Ergo ſi ejus ſummæ ducenteſimam ſextamdecimam partem perfecte conſideraveris; menſuram diametri ſolis invenies. eſt autem pars illa fere in centum quadraginta milibus. diametros igitur ſolis centum quadraginta milium fere ſtadiorum eſſe dicenda eſt: unde pæne duplex quam terræ diametros invenitur. conſtat autem geometricæ rationis examine, cum de duobus orbibus altera diametros duplo alteram vincit, illum orbem cujus diametros dupla eſt, orbe altero octies eſſe majorem. ergo ex his dicendum eſt ſolem octies terra eſſe majorem. Hæc de ſolis magnitudine breviter de multis excerpta libavimus.

CAPUT XXI. 105

Qua ratione inferiorum ſphærarum ſtellæ in zodiaci ſignis meare dicantur, cum in iis non ſint: curque ex illis aliæ breviori aliæ longiori tempore zodiaci ſigna percurrant; & quomodo circulus zodiacus in duodecim partes diviſus ſit.

SEd quoniam ſeptem ſphæras cœlo diximus eſſe ſubjectas, exteriore quaque quas interius continet ambiente, longeque & a cœlo omnes & a ſe ſingulæ receſſerunt: nunc quærendum eſt, cum zodiacus unus ſit, & is conſtet cœlo ſideribus infixis, quemadmodum inferiorum ſphærarum ſtellæ in ſignis zodiaci meare dicantur. nec longum eſt inve-

nire

Digitized by Google

nire rationem, quæ in ipſo veſtibulo excubat quæſtionis. verum eſt enim neque ſolem lunamve, neque de vagis ullam ita in ſignis zodiaci ferri, ut eorum ſideribus miſceantur; ſed in illo ſigno eſſe unaquæque perhibetur quod habuerit ſupra verticem in ea quæ illi ſigno ſubjecta eſt, circuli ſui regione diſcurrens. quia ſingularum ſphærarum circulos in duodecim partes æque ut zodiacum ratio diviſit: & , quæ in eam partem circuli ſui venerit quæ ſub parte zodiaci eſt Arieti deputata, in ipſum Arietem veniſſe conceditur: ſimiliſque obſervatio in ſingulas partes migrantibus ſtellis tenetur. Et quia facilior ad intellectum per oculos via eſt, id quod ſermo deſcripſit, viſus aſſignet. eſto enim zodiacus circulus, cui adſcriptum eſt A. intra hunc ſeptem alii orbes locentur: & zodiacus ab A per ordinem affixis notis, quibus adſcribentur litteræ ſequentes, in partes duodecim dividatur: ſitque ſpatium quod inter A & B clauditur, Arieti deputatum; quod intra B & C Tauro; quod inter C & D Geminis; Cancro quod ſequitur, & reliquis per ordinem cetera. his conſtitutis jam de ſingulis zodiaci notis & litteris ſingulæ deorſum lineæ per omnes circulos ad ultimum uſque ducantur: proculdubio per orbes ſingu-
106 los duodenas partes dividet tranſitus linearum. in quocumque igitur circulo ſeu ſol in illo, ſeu luna, vel de vagis quæcumque diſcurrat, cum ad ſpatium venerit quod inter lineas clauditur ab A & B, notis & litteris defluentes, in Ariete eſſe dicetur: quia illic conſtituta ſpatium Arietis in zodiaco deſignatum ſuper verticem, ſicut deſcripſimus, habebit. ſimiliter in quamcumque migraverit partem, in ſigno ſub quo fuerit, eſſe dicetur.

At-

Digitized by Google

Atque hæc ipſa deſcriptio eodem compendio nos
docebit, cur eumdem zodiacum eademque ſigna a-
liæ tempore longiore, aliæ breviore percurrant.
Quotiens enim plures orbes intra ſe locantur, ſicut
maximus eſt ille qui primus eſt, & minimus qui lo-
cum ultimum tenet, ita de mediis, qui ſummo pro-
pior eſt, inferioribus major, qui vicinior eſt ulti-
mo, brevior ſuperioribus habetur. & inter has igi-
tur ſeptem ſphæras gradum celeritatis ſuæ ſingulis 107
ordo poſitionis adſcripſit. ideo ſtellæ, quæ per ſpa-
tia grandiora diſcurrunt, ambitum ſuum tempore
prolixiore conficiunt; quæ per anguſta, breviore,
con-

conſtat enim nullam inter eas celerius ceteris tardiuſve procedere. ſed cum ſit omnibus idem modus meandi, tantam eis diverſitatem temporis ſola ſpatiorum diverſitas facit. nam, ut de mediis nunc prætermittamus, ne eadem ſæpe repetantur, quod eadem ſigna Saturnus annis triginta, luna diebus viginti octo ambit & permeat, ſola cauſa in quantitate eſt circulorum: quorum alter maximus, alter minimus. ergo & ceterarum ſingulæ pro ſpatii ſui modo tempus meandi aut extendunt aut contrahunt. Hoc loco diligens rerum diſcuſſor inveniet quod requirat. inſpectis enim zodiaci notis, quas monſtrat in præſidium fidei advocata deſcriptio, Quis vero, inquiet, circi cœleſtis duodecim partes aut invenit aut fecit, maxime cum nulla oculis ſubjiciantur exordia ſingularum? Huic igitur tam neceſſariæ interrogationi hiſtoria ipſa reſpondeat factum referens, quo a veteribus & tentata eſt tam difficilis & effecta diviſio. Ægyptiorum enim retro majores, quos conſtat primos omnium cœlum ſcrutari & metiri auſos, poſtquam perpetuæ apud ſe ſerenitatis obſequio cœlum ſemper ſuſpectu libero intuentes deprehenderunt, univerſis vel ſtellis vel ſideribus infixis cœlo, cum ſole ſolas & luna quinque ſtellas vagari; nec has tamen per omnes cœli partes paſſim ac ſine certa erroris ſui lege diſcurrere; numquam denique ad ſeptemtrionalem verticem deviare; numquam ad auſtralis poli ima demergi; ſed intra unius obliqui circi limitem omnes habere diſcurſus; nec omnes tamen ire pariter & redire; ſed alias aliis ad eundem locum pervenire temporibus: rurſus ex his alias accedere; retro agi alias, viderique ſtare nonnumquam. poſtquam, inquam, hæc inter eas agi viderunt, certas ſibi partes decreverunt in ipſo circo conſtituere & diviſionibus annotare; ut certa eſſent locorum nomina in quibus eas

mo-

morari, vel de quibus exiſſe, ad quæve rurſus eſſe 108 venturas, & ſibi invicem annunciarent & ad poſteros noſcenda tranſmitterent. Duobus igitur vaſis æneis præparatis, quorum alteri fundus erat in modum clepſydræ foratus; illud quod erat integrum vacuum ſubjecerunt pleno aquæ altero ſuperpoſito, ſed meatu ante munito, & quamlibet de infixis unam clariſſimam ſtellam lucideque notabilem orientem obſervaverunt. quæ ubi primum cœpit emergere; mox munitione ſubducta permiſerunt ſubjecto vaſi aquam ſuperioris influere, fluxitque in noctis ipſius & ſequentis diei finem, atque in id noctis ſecundæ: quamdiu eadem ſtella ad ortum rurſus reverteret: quæ ubi apparere vix cœpit, mox aqua quæ influebat amota eſt. cum igitur obſervatæ ſtellæ itus ac reditus integram ſignificaret cœli converſionem: menſuram ſibi cœli in aquæ de illo fluxu ſuſceptæ quantitate poſuerunt. hac ergo in partes æquas duodecim ſub fida dimenſione diviſa, alia duo hujus capacitatis procurata ſunt vaſa; ut ſingula tantum ſingulas de illis duodecim partibus ferrent: totaque rurſus aqua in vas ſuum priſtinum foramine prius clauſo refuſa eſt; & de duobus illis vaſis capacitatis minoris alterum ſubjecerunt pleno, alterum juxta expeditum paratumque poſuerunt. his præparatis; nocte alia in illa jam cœli parte per quam ſolem lunamque & quinque vagas meare diuturna obſervatione didicerant, quamque poſtea zodiacum vocaverunt, aſcenſurum obſervaverunt ſidus, cui poſtea 109 nomen Arietis indiderunt. hujus incipiente ortu ſtatim ſubjecto vaſi ſuperpoſitæ aquæ fluxum dederunt. quod ubi completum eſt, mox eo ſublato effuſoque alterum ſimile ſubjecerunt, certis ſignis obſervatis ac memoriter annotatis, item ejus loci ſtella quæ oriebatur cum primum vas eſſet impletum, intelligentes quod eo tempore quo totius aquæ duo-

duodecima pars fluxit, pars cœli duodecima conſcendit. Ab illo ergo loco quo oriri incipiente aqua in primum vas cœpit influere, uſque ad locum qui oriebatur cum idem primum vas impleretur, duodecimam partem cœli, id eſt, unum ſignum, eſſe dixerunt. item ſecundo vaſe impleto & mox retracto illo, ſimile quod olim effuſum paraverant, iterum ſubdiderunt, notato ſimiliter loco qui emergebat cum ſecundum vas eſſet impletum: & a fine primi ſigni uſque ad locum qui ad ſecundæ aquæ finem oriebatur, ſecundum ſignum notatum eſt. atque ita viciſſim vaſa mutando, & per ſingulas influentis aquæ partes ſingulos ſibi aſcendentium cœli partium limites annotando, ubi conſummata jam omni per duodecim partes aqua, ad primi ſigni exordia perventum eſt: ſine dubio jam diviſas certiſque ſibi obſervationibus & indiciis annotatas duodecim cœli partes tantæ compotes machinationis habuerunt. quod non nocte una ſed duabus effectum eſt. quia omne cœlum una nocte non volvitur; ſed per diem vertitur pars ejus media & medietas reliqua per noctem. Nec tamen cœlum omne duarum ſibi proximarum noctium diviſit inſpectio: ſed diverſorum temporum nocturna dimenſio utrumque hemiſphærium paribus aquæ vicibus annotavit. & has ipſas duodecim partes ſigna appellari maluerunt: certaque
110 ſingulis vocabula gratia ſignificationis adjecta ſunt: &, quia ſigna Græco nomine ζώδια nuncupantur, circum ipſum zodiacum quaſi ſigniferum vocaverunt. Hanc autem rationem iidem illi cur Arietem, cum in ſphæra nihil primum nihilque poſtremum ſit, primum tamen dici maluerint prodiderunt. ajunt, incipiente die illo qui primus omnium luxit, id eſt, quo in hunc fulgorem cœlum & elementa purgata ſunt, qui ideo mundi natalis jure vocitatur, Arietem in medio cœlo fuiſſe: &, quia medium cœlum

quaſi

Digitized by Google

quaſi mundi vertex eſt, Arietem propterea primum inter omnes habitum, qui ut mundi caput in exordio lucis apparuit. ſubnectunt etiam cauſam, cur hæc ipſa duodecim ſigna aſſignata ſint diverſorum numinum poteſtati. ajunt enim, in hac ipſa genitura mundi Ariete, ut diximus, medium cœlum tenente, horam fuiſſe mundi naſcentis, Cancro geſtante tunc lunam. poſt hunc ſol cum Leone oriebatur, cum Mercurio Virgo, Libra cum Venere; Mars erat in Scorpio; Sagittarium Juppiter obtinebat; in Capricorno Saturnus meabat. ſic factum eſt ut ſinguli eorum ſignorum domini eſſe dicantur in quibus cum mundus naſceretur, fuiſſe creduntur. ſed duobus quidem luminibus ſingula tantum ſigna, in quibus tunc fuerant, aſſignavit antiquitas, Cancrum lunæ, ſoli Leonem. quinque vero ſtellis præter illa ſigna quibus tunc inhærebant, quinque reliqua ſic adjecit vetuſtas, ut in aſſignandis a fine prioris ordinis ordo ſecundus inciperet. ſuperius enim diximus in Capricorno Saturnum poſt omnes fuiſſe. ergo ſecunda adjectio eum primum fecit qui ultimus fuerat: ideo Aquarius, qui Capricornum ſequitur, Saturno datur; Jovi, qui ante Saturnum erat, Piſces dicantur; Aries Marti, qui præceſſerat
Jovem, Taurus Veneri, quam Mars ſequebatur, Ge- 111
mini Mercurio, poſt quem Venus fuerat, deputati ſunt. Notandum hoc loco quod in genitura mundi vel ipſa rerum providentia vel vetuſtatis ingenium hunc ſtellis ordinem dedit, quem Plato aſſignavit ſphæris earum, ut eſſet luna prima, ſol ſecundus, ſuper hunc Mercurius, Venus quarta, hinc Mars, inde Juppiter, & Saturnus ultimus. ſed ſine hujus tamen rationis patrocinio abunde Platonicum ordinem prior ratio commendat. Ex his quæ de verbis Ciceronis proxime prælatis quærenda propoſuimus, qua licuit brevitate a ſumma ſphæra, quæ

apla-

Digitized by Google

aplanes dicitur, uſque ad lunam, quæ ultima divinorum eſt, omnia jam, ut opinor, abſolvimus. nam & cœlum volvi, & cur ita volvatur oſtendimus; ſeptemque ſphæras contrario motu ferri ratio indubitata patefecit; & de ipſo ſphærarum ordine quid diverſi ſenſerint vel quid inter eos diſſenſionem fecerit, quæve magis ſequenda ſit ſententia, tractatus invenit. nec hoc tacitum eſt cur inter omnes ſtellas ſola ſine fratris radiis luna non luceat. ſed & quæ ſpatiorum ratio ſolem ab his quoque qui eum inter ſeptem quartum locarunt, non tamen abrupte medium ſed fere medium dici coegerit, publicatum eſt. quid ſignificent nomina, quibus ita vocatur ut laudari tantum putetur, innotuit. magnitudo quoque ejus, ſed & cœleſtis per quem diſcurrit circuli, terræque pariter, quanta ſit vel quemadmodum deprehenſa, monſtratum eſt: ſubjectarum ſphærarum ſtellæ quemadmodum zodiaco, qui ſupra omnes eſt ferri dicantur, vel quæ ratio diverſarum faciat ſeu celerem ſeu tardum recurſum; ſed & ipſe zodiacus in duodecim partes qua ratione diviſus, curque Aries primus habeatur, & quæ ſigna in quorum numinum ditione ſint, abſolutum eſt. Sed omnia hæc,
112 quæ de ſummo ad lunam uſque perveniunt, ſacra, incorrupta, divina ſunt: quia in ipſis eſt æther ſemper idem, nec umquam recipiens inæqualem varietatis æſtum. infra lunam & aer & natura permutationis pariter incipiunt. & ſicut ætheris & aeris, ita divinorum & caducorum luna confinium eſt. Quod autem ait: *nihil infra lunam eſſe divinum, præter animos munere deorum hominum generi datos:* non ita accipiendum eſt, animos hic eſſe ut hic naſci putentur: ſed ſicut ſolem in terris eſſe dicere ſolemus, cujus radius advenit & recedit; ita animorum origo cœleſtis eſt, ſed lege temporalis hoſpitalitatis hic exſulat. hæc ergo regio divinum nihil habet

ipſa,

ipſa, ſed recipit; &, quia recipit, etiam remittit. proprium autem habere diceretur ſi ei ſemper tenere licuiſſet. Sed quid mirum, ſi animus de hac regione non conſtat, cum nec corpori fabricando ſola ſuffecerit? nam quia terra, aqua, & aer infra lunam ſunt; ex his ſolis corpus fieri non potuit quod idoneum eſſet ad vitam: ſed opus fuit præſidio ignis ætherei, qui terrenis membris vitam & animam ſuſtinendi commodaret vigorem, qui vitalem calorem & faceret & ferret. Hæc & de aere dixiſſe nos ſatis ſit. reſtat ut de terra, quæ ſphærarum nona & mundi ultima eſt, dictu neceſſaria diſſeramus.

CAPUT XXII.

Terra qua de cauſa immobilis ſit, & omnia in eam ſuo nutu ferantur pondera.

N*Am ea quæ eſt media & nona tellus*, inquit, *neque movetur & infima eſt, in eam feruntur omnia nutu ſuo pondera*. Illæ vero inſolubiles cauſæ ſunt quæ mutuis invicem nexibus vinciuntur, &, dum altera alteram facit, ac viciſſim de ſe naſcuntur, numquam a naturalis ſocietatis amplexibus ſeparantur. talia ſunt vincula quibus terram natura conſtrinxit. nam ideo in eam feruntur omnia, quia ut media non movetur: ideo autem non movetur, quia infima eſt: nec poterat infima non eſſe, in quam o- 113
mnia feruntur. Horum ſingula, quæ inſeparabiliter in-

Digitized by Google

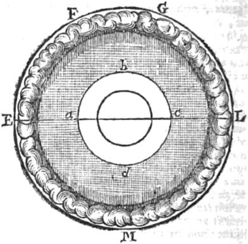
involuta rerum in ſe neceſſitas vinxit, tractatus expediat. *Non movetur*, ait. eſt enim centron, in ſphæra autem ſolum centron diximus non moveri; quia neceſſe eſt ut circa aliquid immobile ſphæra moveatur. adjecit; *infima eſt*. recte hoc quoque. nam quod centron eſt, medium eſt, in ſphæra vero hoc ſolum conſtat eſſe imum quod medium eſt, & ſi terra ima eſt, ſequitur ut vere dictum ſit in eam ferri omnia. ſemper enim natura pondera in imum deducit. nam & in ipſo mundo, ut eſſet terra ſic factum eſt. Quicquid ex omni materia, de qua facta ſunt omnia, puriſſimum ac liquidiſſimum fuit, id tenuit ſummitatem; & æther vocatus eſt. pars illa cui minor puritas & inerat aliquid levis ponderis, aer exſtitit; & in ſecunda delapſus eſt. poſt hæc, quod adhuc quidem liquidum ſed jam uſque ad tactus offenſam corpulentum erat, in aquæ fluxum coagulatum eſt. jam vero, quod de omni ſilveſtri tumultu vaſtum, impenetrabile, denſetum ex defæcatis abraſum reſedit elementis, hæſit in imo: quod demerſum eſt ſtringente perpetuo gelu, quod eliminatum in ultimam mundi partem, longinquitas ſolis coacervavit. quod ergo ita concretum eſt, terræ nomen accepit. hanc ſpiſſus aer & terreno frigori propior quam ſolis calori ſtupore ſpiraminis denſioris undique verſum fulcit & continet: nec in receſſum aut acceſſum moveri eam patitur vel vis circumvallantis & ex omni parte vigore ſimili librantis auræ, vel ipſa ſphæralis extremitas; quæ, ſi paululum a medio deviaverit, fit cuicumque vertici propior, & imum relinquit. quod ideo in ſolo medio eſt, quia ipſa ſola pars a quovis ſphæræ vertice pari ſpatio recedit. In hanc igitur, quæ & ima eſt & quaſi media & non movetur, quia centron eſt, omnia pondera ferri neceſſe eſt: quia & ipſa in hunc locum

qua-

Digitized by Google

quaſi pondus relapſ. eſt. cujus cum alia innumera 114
ſunt argumenta; tum præcipue imbres, qui in terram ex omni aeris parte labuntur. nec enim in hanc ſolam quam habitamus ſuperficiem decidunt: ſed & in latera, quibus in terra globoſitas ſphæralis efficitur, & in partem alteram, quæ ad nos habetur inferior, idem imbrium caſus eſt. nam ſi aer terreni frigoris exhalatione denſatus in nubem cogitur, & ita abrumpit imbres, aer autem univerſam terram circumfuſus ambit: proculdubio ex omni parte aeris, præter uſtam calore perpetuo, liquor pluvialis emanat, qui undique in terram, quæ unica eſt ſedes ponderum, defluit. Quod qui reſpuit, ſupereſt ut æſtimet extra hanc unam ſuperficiem, quam incolimus, quicquid nivium imbriumve vel grandinum cadit, hoc totum in cœlum de aere defluere. cœlum enim ab omni parte terræ æquabiliter diſtat; & ut a noſtra habitatione, ita & a lateribus & a parte quæ ad nos habetur inferior, pari altitudinis immenſitate ſuſpicitur. Niſi ergo omnia pondera ferrentur in terram; imbres qui extra latera terræ defluunt non in terram ſed in cœlum caderent. quod vilitatem joci ſcurrilis excedit. Eſto enim terræ ſphæra, cui adſcripta ſunt A, B, C, D. circa hanc ſit aeris orbis, cui adſcripta ſunt E, F, G, L, M. & utrumque orbem, id eſt, terræ & aeris, dividat linea ducta ab E, uſque ad L, erit ſuperior iſta quam poſſidemus, & illa ſub pedibus. Niſi ergo caderet omne pondus in terram; parvam nimis imbrium partem terra ſuſciperet ab A, uſque ad C. latera vero aeris, id eſt, ab F, uſque ad E, & a G, uſque ad L, humorem ſuum in aerem cœlumque dejicerent: de inferiore autem cœli hemiſphærio pluvia in exteriora & ideo naturæ 115
incognita deflueret, ſicut oſtendit ſubjecta deſcriptio.

ptio. Sed hoc vel refellere dedignatur ſermo ſobrius: quod ſic abſurdum eſt, ut ſine argumentorum

patrocinio ſubruatur. reſtat ergo ut indubitabili ratione monſtratum ſit, in terram ferri omnia nutu ſuo pondera. Iſta autem quæ de hoc dicta ſunt, opitulantur nobis & ad illius loci diſputationem quæ antipodas eſſe commemorat. Sed hic inhibita continuatione tractatus, ad ſecundi commentarii volumen diſputationem ſequentium reſervemus.

Commentarii Libri Primi finis.

A U-

AURELII MACROBII 116

AMBROSII THEODOSII

V. C. & ILLUSTRIS

Commentarius in Somnium Scipionis

Ex lib. VI. de Republica M. Tullii Ciceronis.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

Concentum quemdam effici motu cœleſtium corporum, & quomodo ratio ejus concentus a Pythagora ſit deprehenſa: tum qui numeri apti ſint conſonantibus muſicis; quotque conſonantiæ ſint.

SUPERIORE commentario, Euſtathi, luce mihi dilectior fili, uſque ad ſtelliferæ ſphæræ curſum & ſubjectarum ſeptem ſermo proceſſerat. nunc jam de muſica earum modulatione diſputetur. *Quis hic, inquam, quis eſt qui complet aures meas tantus & tam dulcis ſonus? Hic eſt, inquit, ille qui intervallis diſjunctus imparibus, ſed tamen pro rata parte ratione diſtinctis, impulſu & motu ipſorum orbium efficitur, & acuta cum gravibus temperans, varios æquabiliter concentus efficit. nec enim ſilentio tanti motus incitari poſſunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex al-*

tera autem acute ſonent. Quam ob cauſam ſummus ille
cœli ſtellifer curſus, cujus converſio eſt concitatior, acute
excitato movetur ſono, graviſſimo autem hic lunaris atque
117 *infimus. nam terra nona immobilis manens ima ſede ſem-*
per hæret complexa mundi medium locum. illi autem octo
curſus, in quibus eadem vis eſt modorum, ſeptem efficiunt
diſtinctos intervallis ſonos: qui numerus rerum omnium fe-
re nodus eſt. quod docti homines nervis imitati atque can-
tibus, aperuerunt ſibi reditum in hunc locum. Expoſito
ſphærarum ordine motuque deſcripto quo ſeptem
ſubjectæ in contrarium cœlo feruntur; conſequens
eſt ut, qualem ſonum tantarum molium impulſus effi-
ciat, hic requiratur. ex ipſo enim circumductu or-
bium ſonum naſci neceſſe eſt: quia percuſſus aer ipſo
interventu ictus vim de ſe fragoris emittit, ipſa co-
gente natura ut in ſonum deſinat duorum corporum
violenta colliſio. Sed is ſonus qui ex qualicumque
aeris ictu naſcitur, aut dulce quiddam in aures &
muſicum defert, aut ineptum & aſperum ſonat.
nam, ſi ictum obſervatio numerorum certa mode-
retur, compoſitum ſibique conſentiens modulamen
editur. at, cum increpat tumultuaria & nullis mo-
dis gubernata colliſio, fragor turbidus & incondi-
118 tus offendit auditum. in cœlo autem conſtat nihil
fortuitum, nihil tumultuarium provenire; ſed uni-
verſa illic divinis legibus & ſtata ratione procedere.
Ex his inexpugnabili ratiocinatione collectum eſt,
muſicos ſonos de ſphærarum cœleſtium converſione
procedere: quia & ſonum ex motu fieri neceſſe eſt,
& ratio, quæ divinis ineſt, fit ſono cauſa modula-
minis. Hoc Pythagoras primus omnium Grajæ gen-
tis hominum mente concepit: & intellexit quidem
compoſitum quiddam de ſphæris ſonare propter ne-
ceſſitatem rationis, quæ a cœleſtibus non recedit;
ſed quæ eſſet illa ratio, vel quibus obſervanda mo-
dis non facile deprehendebat: cumque eum fruſtra
tan-

Digitized by Google

tantæ tamque arcanæ rei diuturna inquiſitio fatigaret, fors obtulit quod cogitatio alta non reperit. cum enim caſu præteriret in publico fabros ignitum ferrum ictibus mollientes, in aures ejus malleorum ſoni certo ſibi reſpondentes ordine repente ceciderunt: in quibus ita gravitati acumina conſonabant, ut utrumque ad audientis ſenſum ſtata dimenſione remearet; & ex variis impulſibus unum ſibi conſonans naſceretur. Hic, occaſionem ſibi oblatam ratus deprehendendi oculis & manibus quod olim cogitatione quærebat, fabros adit, & imminens operi curioſius intuetur annotans ſonos qui de ſingulorum lacertis conficiebantur. quos cum ferientium viribus adſcribendos putaret; jubet ut inter ſe malleolos mutent. quibus mutatis ſonorum diverſitas ab hominibus recedens malleolos ſequebatur. tunc omnem curam ad pondera eorum examinanda vertit: cumque ſibi diverſitatem ponderis quod habebatur in ſingulis, annotaſſet; aliis ponderibus in majus minuſve excedentibus fieri malleos imperavit, quorum ictibus ſoni nequaquam prioribus ſimiles nec ita ſibi conſonantes exaudiebantur: tunc animadvertit, 119
concordiam vocis lege ponderum provenire; collectiſque omnibus numeris quibus conſentiens ſibi diverſitas ponderum continebatur, ex malleis ad fides vertit examen; & inteſtina ovium vel boum nervos tam variis ponderibus illigatis tetendit, qualia in malleis fuiſſe didicerat: taliſque ex his concentus evenit, qualem prior obſervatio non fruſtra animadverſa promiſerat, adjecta dulcedine quam natura fidium ſonora præſtabat. Hic Pythagoras tanti ſecreti compos deprehendit numeros ex quibus ſoni ſibi conſoni naſcerentur: adeo ut fidibus ſub hac numerorum obſervatione compoſitis certæ certis, aliæque aliis convenientium ſibi numerorum concordia tenderentur; ut una impulſa plectro, alia licet lon-

ge poſita ſed numeris conveniens ſimul ſonaret. ex omni autem innumera varietate numerorum pauci & numerabiles inventi ſunt qui ſibi ad efficiendum muſicam convenirent. Sunt autem hi ſex omnes; epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus & epogdous. Et eſt epitritus, cum de duobus numeris major habet totum minorem & inſuper ejus tertiam partem; ut ſunt quatuor ad tria. nam in quatuor ſunt tria, & tertia pars trium, id eſt, unum. & is numerus eſt vocatus epitritus: deque eo naſcitur ſymphonia quæ appellatur διὰ τεσσάρων. Hemiolius eſt, cum de duobus numeris major habet totum minorem, & inſuper ejus medietatem; ut ſunt tria ad duo. nam in tribus ſunt duo & media pars eorum, id eſt, unum. & ex hoc numero, qui hemiolius dicitur, naſcitur ſymphonia quæ appellatur διὰ πέντε. Duplaris numerus eſt, cum de duobus numeris minor bis in majore numeratur; ut ſunt quatuor ad duo. & ex hoc duplari naſcitur ſymphonia cui nomen eſt διὰ πασῶν. Triplaris autem cum de duobus numeris minor ter in majore numeratur; ut ſunt tria ad unum. & ex hoc numero ſymphonia procedit quæ dicitur διὰ πασῶν ϗ διὰ πέντε. Quadruplus eſt, cum de duobus numeris
120 minor quater in majore numeratur; ut ſunt quatuor ad unum; qui numerus facit ſymphoniam quam dicunt δὶς διὰ πασῶν. Epogdous eſt numerus qui intra ſe habet minorem & inſuper ejus octavam partem; ut novem ad octo; quia in novem & octo ſunt & inſuper octava pars eorum, id eſt, unum. hic numerus ſonum parit quem tonon muſici vocaverunt. ſonum vero tono minorem veteres quidem ſemitonium vocitare voluerunt. ſed non ita accipiendum eſt, ut dimidius tonus putetur; quia nec ſemivocalem in litteris pro medietate vocalis accipimus. deinde tonus per naturam ſui in duo dividi ſibi æqua

non

Digitized by Google

non poterit. cum enim ex novenario numero conſtet, novem autem numquam æqualiter dividantur, tonus in duas dividi medietates recuſat. ſed ſemitonium vocaverunt ſonum tono minorem: quem tam parvo diſtare a tono deprehenſum eſt, quantum hi duo numeri inter ſe diſtant, id eſt, ducenta quadraginta tria & ducenta quinquaginta ſex. Hoc ſemitonium Pythagorici quidem veteres dieſin nominabant: ſed ſequens uſus ſonum ſemitonio minorem dieſin conſtituit nominandum. Plato ſemitonium limma vocitavit. Sunt igitur ſymphoniæ quinque, id eſt, διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, διὰ πασῶν, διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε, καὶ δὶς διὰ πασῶν. ſed hic numerus ſymphoniarum ad muſicam pertinet, quam vel flatus humanus intendere vel capere poteſt humanus auditus. ultra autem ſe tendit harmoniæ cœleſtis acceſſio, id eſt, uſque ad quater διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. nunc interim de his quas nominavimus, diſſeramus. Symphonia diateſſaron conſtat de duobus tonis & ſemitonio; ut minutias, quæ in additamento ſunt, relinquamus, ne difficultatem creemus; & fit ex epitrito. diapente conſtat ex tribus tonis & hemitonio; & fit de hemiolio. diapaſon conſtat de ſex tonis; & fit de duplari. verum διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε conſtat ex novem tonis & hemitonio, & fit de triplari numero. dis autem diapaſon continet tonos duodecim, & fit ex quadruplo.

CAPUT II. 121

Plato quem in modum animam mundi ex numeris fabricatam eſſe docuerit; & quod hinc etiam probari poſſit concentum quemdam eſſe cæleſtium corporum.

HInc Plato poſtquam & Pythagoricæ ſucceſſione doctrinæ, & ingenii proprii divina profunditate

Digitized by Google

ditate cognovit nullam eſſe poſſe ſine his numeris
jugabilem competentiam : in Timæo ſuo mundi ani-
mam per iſtorum numerorum contextionem ineffa-
bili providentia Dei fabricatoris inſtituit. cujus
ſenſus, ſi huic operi fuerit appoſitus, plurimum nos,
ad verborum Ciceronis quæ circa diſciplinam mu-
ſicæ videntur obſcura, intellectum juvabit. Sed ne
quod in patrocinium alterius expoſitionis adhibetur,
ipſum per ſe difficile credatur; pauca nobis præmit-
tenda ſunt, quæ ſimul utriuſque intelligentiam fa-
ciant lucidiorem. Omne ſolidum corpus trina di-
menſione diſtenditur. habet enim longitudinem, la-
titudinem, profunditatem. nec poteſt inveniri in
quolibet corpore quarta dimenſio: ſed his tribus o-
mne corpus ſolidum continetur. Geometræ tamen
alia ſibi corpora proponunt, quæ appellant mathe-
matica, cogitationi tantum ſubjicienda, non ſen-
ſui. Dicunt enim, punctum corpus eſſe individuum,
in quo neque longitudo neque latitudo neque altitu-
do deprehendatur: quippe quod in nullas partes di-
vidi poſſit. hoc protractum efficit lineam, id eſt,
corpus unius dimenſionis. longum eſt enim ſine la-
to, ſine alto; & duobus punctis ex utraque parte
ſolam longitudinem terminantibus continetur. Hanc
lineam ſi geminaveris, alterum mathematicum cor-
pus efficies, quod duabus dimenſionibus æſtimatur
longo latoque; ſed alto caret. (& hoc eſt quod a-
122 pud illos ſuperficies vocatur) punctis autem quatuor
continetur, id eſt, per ſingulas lineas binis. ſi ve-
ro hæ duæ lineæ fuerint duplicatæ, ut ſubjectis
duabus duæ ſuperponantur, adjicietur profunditas;
& hinc ſolidum corpus efficietur, quod ſine dubio
octo angulis continebitur: quod videmus in teſſera,
quæ Græco nomine cubus vocatur. His geometri-
cis rationibus applicatur natura numerorum. & μο-
νὰς punctum putatur; quia ſicut punctum corpus non
eſt,

Digitized by Google

eſt , ſed ex ſe facit corpora ; ita monas numerus eſſe
non dicitur ſed origo numerorum . Primus ergo nu-
merus in duobus eſt ; qui ſimilis eſt lineæ de puncto
ſub gemina puncti terminatione productæ . hic nu-
merus , *duo* , geminatus de ſe efficit quatuor , ad ſi-
militudinem mathematici corporis quod ſub quatuor
punctis longo latoque diſtenditur . quaternarius quo-
que ipſe geminatus octo efficit ; qui numerus ſoli-
dum corpus imitatur : ſicut duas lineas diximus dua-
bus ſuperpoſitas octo angulorum dimenſione inte-
gram corporis ſoliditatem creare , & hoc eſt quod
apud geometras dicitur , bis bina bis corpus eſſe
jam ſolidum . Ergo a pari numero acceſſio uſque ad
octo ſoliditas eſt corporis . ideo inter principia huic
numero plenitudinem deputavit . Nunc oportet ex
impari quoque numero quemadmodum idem efficia-
tur inſpicere . & quia tam paris quam imparis nu-
meri monas origo eſt ; ternarius numerus prima li-
nea eſſe credatur . hic triplicatus novenarium nu-
merum facit : qui & ipſe quaſi de duabus lineis lon-
gum latumque corpus efficit ; ſicut quaternarius ſe-
cundum de paribus efficit : item novenarius tripli-
catus tertiam dimenſionem præſtat : & ita a parte
imparis numeri in viginti ſeptem , quæ ſunt ter ter-
na ter , ſolidum corpus efficitur : ſicut in numero
pari bis bina bis , qui eſt octonarius , ſoliditatem
creavit . Ergo ad efficiendum utrobique ſolidum cor-
pus monas neceſſaria eſt , & ſex alii numeri , id eſt ,
terni , a pari & impari . a pari quidem , duo , qua-
tuor , octo . ab impari autem , tria , novem , vigin-
ti ſeptem . Timæus igitur Platonis in fabricanda 123
mundi anima conſilium divinitatis enuncians ait , il-
lam per hos numeros fuiſſe contextam , qui & a pa-
ri & ab impari cubum , id eſt , perfectionem ſoliditatis efficiunt : non quia aliquid ſignificaret illam
habere corporeum ; ſed ut poſſit univerſitatem ani-
man-

Digitized by Google

mando penetrare, & mundi ſolidum corpus implere, per numeros ſoliditatis effecta eſt. Nunc ad ipſa Platonis verba veniamus. nam cum de Deo animam mundi fabricante loqueretur, ait: Primam ex omni fermento partem tulit. hinc ſumſit duplam partem prioris; tertiam vero ſecundæ hemioliam ſed primæ triplam, & quartam duplam ſecundæ, quintam tertiæ triplam, ſextam primæ octavam, & ſeptimam vicies ſepties a prima multiplicatam. poſt hoc, ſpatia quæ inter duplos & triplos numeros hiabant, inſertis partibus adimplebat; ut binæ medietates ſingula ſpatia colligarent. ex quibus vinculis hemiolii & epitriti & epogdoi naſcebantur. Hæc Platonis verba ita a nonnullis excepta ſunt; ut primam partem monada crederent, ſecundam, quam dixi duplam prioris, dualem numerum eſſe confiderent; tertiam, ternarium numerum, qui ad duo hemiolius eſt, ad unum triplus; & quartam, quatuor, qui ad ſecundum, id eſt, ad duo duplus eſt; quintam, novenarium, qui ad tertium, id eſt, ad tria triplus
124 eſt; ſextam autem octonarium, qui primum octies continet. at vero pars ſeptima in viginti & ſeptem fuit; quæ faciunt, ut diximus, augmentum tertium imparis numeri. Alternis ſaltibus enim, ut animadvertere facile eſt, proceſſit illa contextio: ut poſt monadem, quæ & par & impar eſt, primus par numerus poneretur, id eſt, duo; deinde ſequeretur primus impar, id eſt, tria; quarto loco ſecundus par; id eſt, quatuor; quinto loco ſecundus impar, id eſt, novem; ſexto loco tertius par, id eſt, octo; ſeptimo loco tertius impar, id eſt, viginti & ſeptem: ut, quia impar numerus mas habetur & par femina, ex pari & impari, id eſt, ex mari & femina naſceretur quæ erat univerſa paritura, & ad utriuſque ſoliditatem uſque procederet quaſi ſolidum omne penetratura. Deinde ex his numeris fuerat

com-

Digitized by Google

componenda qui ſoli continent jugabilem compe-
tentiam , quia omni mundo ipſa erat jugabilem præ-
ſtatura concordiam . nam duo ad unum dupla ſunt ;
de duplo autem diapaſon ſymphoniam naſci jam di-
ximus . tria vero ad duo hemiolium numerum fa-
ciunt , hinc oritur diapente . quatuor ad tria epitri-
tus numerus eſt . ex hoc componitur diateſſaron .
item quatuor ad unum in quadrupli ratione cenſen-
tur . ex quo ſymphonia diſdiapaſon naſcitur . Ergo
mundi anima , quæ ad motum hoc quod videmus
univerſitatis corpus impellit , contexta numeris mu-
ſicam de ſe creantibus concinentiam , neceſſe eſt ut
ſonos muſicos de motu quem proprio impulſu præ-
ſtat , efficiat ; quorum originem in fabrica ſuæ con-
textionis invenit . ait enim Plato , ut ſupra retuli-
mus , auctorem animæ Deum , poſt numerorum in-
ter ſe imparium contextionem , hemioliis , epitritis, 125
& epogdois , & limmate hiantia intervalla ſuppleſ-
ſe . ideo doctiſſime Tullius in verbis ſuis oſtendit
Platonici dogmatis profunditatem . *Quis hic , in-
quam , quis eſt , qui complet aures meas tantus & tam
dulcis ſonus ? Hic eſt , inquit , ille qui intervallis disjun-
ctus imparibus , ſed tamen pro rata parte ratione diſtin-
ctis , impulſu & motu ipſorum orbium efficitur .* Vides
ut intervalla commemorat , & hæc inter ſe impa-
ria eſſe teſtatur ; nec diffitetur rata ratione diſtin-
cta : quia ſecundum Timæum Platonis imparium in-
ter ſe intervalla numerorum , ratis ad ſe numeris ,
hemioliis ſcilicet , epitritis , & epogdois hemito-
niiſque diſtincta ſunt ; quibus omnis canora ratio
continetur . Hinc enim animadvertitur , quia hæc
verba Ciceronis numquam profecto ad intellectum
paterent , niſi hemioliorum , epitritorum & epog-
doorum ratione præmiſſa , quibus intervalla nume-
rorum diſtincta ſunt , & niſi Platonicis numeris qui-
bus mundi anima eſt contexta patefactis , & ratione
præ-

Digitized by Google

præmiſſa cur ex numeris muſicam creantibus anima intexta ſit. hæc enim omnia & cauſam mundani motus oſtendunt, quem ſolus animæ præſtat impulſus, & neceſſitatem muſicæ concinentiæ, quam motui a ſe facto inſerit anima innatam ſibi ab origine.

CAPUT III.

Aliis praterea indiciis ac rationibus concentum illum motuum cœleſtium poſſe oſtendi: quodque intervalla ea qua eſſe in anima ratione ſola intelliguntur, revera in ipſo mundi corpore deprehendantur.

HInc Plato in Republica ſua, cum de ſphærarum cœleſtium volubilitate tractaret, ſingulas ait
126 Sirenas ſingulis orbibus inſidere, ſignificans, ſphærarum motu cantum numinibus exhiberi. nam Siren dea canens Græco intellectu valet. theologi quoque novem Muſas, octo ſphærarum muſicos, cantus & unam maximam concinentiam quæ confit ex omnibus, eſſe voluere. Unde Heſiodus in Theogonia ſua octavam Muſam Uraniam vocat: quia poſt ſeptem vagas, quæ ſubjectæ ſunt, octava ſtellifera ſphæra ſuperpoſita proprio nomine cœlum vocatur: &, ut oſtenderet nonam eſſe & maximam, quam conficit ſonorum concors univerſitas, adjecit;

Καλλιόπη θ' ἣ δὴ προφερεςάτη ἐςὶν ἁπασέων,

ex nomine oſtendens ipſam vocis dulcedinem nonam Muſam vocari (nam Καλλιόπη optimæ vocis Græca interpretatio eſt) &, ut ipſam eſſe quæ confit ex omnibus, preſſius indicaret, aſſignavit illi univerſitatis vocabulum; videlicet, ἣ δὴ προφερεςάτη ἁπασέων. nam & Apollinem ideo Μουσηγέτην vocant, quaſi ducem & principem orbium ceterorum, ut ipſe Cicero refert: *Dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio.* Muſas eſſe mundi

Digitized by Google

di cantum etiam ſciunt qui eas Camenas quaſi canenas a canendo dixerunt. Ideo canere cœlum etiam theologi comprobantes, ſonos muſicos ſacrificiis adhibuerunt; qui apud alios lyra vel cithara, apud nonnullos tibiis aliiſve muſicis inſtrumentis fieri ſolebant. in ipſis quoque hymnis deorum per ſtropham & antiſtropham metra canoris verſibus adhibeban- 127
tur; ut per ſtropham rectus orbis ſtelliferi motus, per antiſtropham diverſus vagarum regreſſus prædicaretur. ex quibus duobus motibus primus in natura hymnus dicandus Deo ſumſit exordium. mortuos quoque ad ſepulturam proſequi oportere cum cantu plurimarum gentium vel regionum inſtituta ſanxerunt, perſuaſione hac; quia poſt corpus animæ ad originem dulcedinis muſicæ, id eſt, ad cœlum redire credantur. nam ideo in hac vita omnis anima muſicis ſonis capitur; ut non ſoli qui ſunt habitu cultiores, verum univerſæ quoque barbaræ nationes cantus, quibus vel ad ardorem virtutis animentur, vel ad mollitiem voluptatis reſolvantur, exerceant: quia anima in corpus defert memoriam muſicæ cujus in cœlo fuit conſcia; & ita delinimentis canticis occupatur, ut nullum ſit tam immite tam aſperum pectus quod non oblectamentorum talium teneatur affectu. hinc æſtimo & Orphei vel Amphionis fabulam, quorum alter animalia ratione carentia, alter ſaxa quoque trahere cantibus referebantur, ſumſiſſe principium: quia primi forte gentes vel ſine rationis cultu barbaras vel ſaxi inſtar nullo affectu mobiles ad ſenſum voluptatis canendo traxerunt. ita denique omnis habitus animæ cantibus gubernatur, ut & ad bellum progreſſui & item receptui canatur, cantu & excitante & rurſus ſedante virtutem: *dat ſomnos adimitque*; nec non cu- 128
ras & immittit & retrahit: iram ſuggerit, clementiam ſuadet, corporum quoque morbis medetur.

tur. nam hinc eſt, quod ægris remedia præſtantes præcinere dicuntur. &, quid mirum ſi inter homines muſicæ tanta dominatio eſt, cum aves quoque, ut luſciniæ, ut cygni aliæve id genus, cantum veluti quadam diſciplina artis exerceant; nonnullæ vero vel aves vel terrenæ ſeu aquatiles beluæ invitante cantu in retia ſponte decurrant; & paſtoralis fiſtula ad paſtum progreſſis quietem imperet gregibus? nec mirum. ineſſe enim mundanæ animæ cauſas muſicæ, quibus eſt intexta, prædiximus. ipſa autem mundi anima viventibus omnibus vitam miniſtrat.

Hinc hominum pecudumque genus vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

Jure igitur muſica capitur omne quod vivit; quia cœleſtis anima, qua animatur univerſitas, originem ſumſit ex muſica. Hæc dum ad ſphæralem motum mundi corpus impellit, ſonum efficit, qui intervallis eſt disjunctus imparibus, ſed tamen pro rata parte ratione diſtinctis, ſicut a principio ipſa contexta eſt. ſed hæc intervalla, quæ in anima quippe incorporea ſola æſtimantur ratione non ſenſu, quærendum eſt utrum & in ipſo mundi corpore dimenſio librata ſervaverit. & Archimedes quidem ſtadiorum numerum deprehendiſſe ſe credidit quibus a terræ ſuperficie luna diſtaret & a luna Mercurius, a Mercurio Venus, ſol a Venere, Mars a ſole, a Marte Juppiter, Saturnus a Jove. ſed & a Saturni orbe uſ-
129 que ad ipſum ſtelliferum cœlum omne ſpatium ſe ratione emenſum putavit. quæ tamen Archimedis dimenſio a Platonicis repudiata eſt quaſi dupla & tripla intervalla non ſervans: & ſtatuerunt hoc eſſe credendum ut, quantum eſt a terra uſque ad lunam, duplum ſit a terra uſque ad ſolem; quantumque eſt a terra uſque ad ſolem, triplum ſit a terra uſque ad Venerem; quantumque eſt a terra uſque ad Vene-

rem,

Digitized by Google

rem, quater tantum ſit a terra uſque ad Mercurii ſtellam; quantumque eſt ad Mercurium a terra, novies tantum ſit a terra uſque ad Martem; & quantum a terra uſque ad Martem eſt, octies tantum ſit a terra uſque ad Jovem; quantumque eſt a terra uſque ad Jovem, ſepties & vicies tantum ſit a terra uſque ad Saturni orbem. Hanc Platonicorum perſuaſionem Porphyrius libris ſuis inſeruit, quibus Timæi obſcuritatibus nonnihil lucis infudit; aitque eos credere ad imaginem contextionis animæ eſſe in corpore mundi intervalla, quæ epitritis, hemioliis & epogdois hemitoniiſque complentur & limmate; & ita provenire concentum. cujus ratio in ſubſtantia animæ contexta mundano quoque corpori, quod ab anima movetur, inſerta eſt. unde ex omni parte docta & perfecta eſt Ciceronis aſſertio, qui intervallis imparibus, ſed tamen pro rata parte ratione diſtinctis, cœleſtem ſonum dicit eſſe disjunctum.

CAPUT IV.

Qui fiat ut inter ſonos cœleſtis illius concentus alius acutior ſit, alius gravior: quodnam ibi melodiæ ſit genus; & cur ſonus ille a nobis non audiatur.

NUnc locus admonet ut de gravitate & acumine ſonorum diverſitates quas aſſerit revolvamus. *Et natura fert ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute ſonent; quam ob cauſam ſummus ille* 130 *cœli ſtellifer curſus, cujus converſio eſt concitatior, acute excitato movetur ſono, graviſſimo autem hic lunaris atque infimus.* Diximus, numquam ſonum fieri niſi aere percuſſo. ut autem ſonus ipſe aut acutior aut gravior proferatur, ictus efficit: qui, dum ingens & celer incidit, acutum ſonum præſtat; ſi tardior le-

Digitized by Google

niorve, graviorem. indicio eſt virga; quæ, dum
auras percutit ſi impulſu cito feriat, ſonum acuit;
ſi lentior, gravius ferit auditum. in fidibus quoque
idem videmus: quæ, ſi tractu artiore tenduntur,
acute ſonant; ſi laxiore, gravius. Ergo & ſuperio-
res orbes, dum pro amplitudine ſua impetu gran-
diore volvuntur, dumque ſpiritu ut in origine ſua
fortiore tenduntur, propter ipſam, ut ait, conci-
tatiorem converſionem acute excitato moventur ſo-
no; graviſſimo autem hic lunaris atque infimus:
quoniam ſpiritu ut in extremitate langueſcente jam
volvitur, &, propter anguſtias quibus penultimus
orbis artatur, impetu leniore convertitur. Nec ſe-
cus probamus in tibiis; de quarum foraminibus vi-
cinis ori inflantis ſonus acutus emittitur; de longin-
131 quis autem & termino longiore poſitis gravior: i-
tem acutior per patentiora foramina, gravior per an-
guſta. & utriuſque cauſæ ratio una eſt; quia ſpiri-
tus ubi incipit fortior eſt, defectior ubi deſinit: &
quia majorem impetum per majus foramen impellit;
contra autem in anguſtis contingit & eminus poſi-
tis. Ergo orbis altiſſimus & ut in immenſum patens
& ut ſpiritu eo fortiore, quo origini ſuæ vicinior
eſt, incitatus ſonorum de ſe acumen emittit. Vox
ultimi & pro ſpatii brevitate & pro longinquitate
jam frangitur. Hinc quoque apertius approbatur,
ſpiritum, quantum ab origine ſua deorſum recedit,
tantum circa impulſum fieri leniorem; ut circa ter-
ram, quæ ultima ſphærarum eſt, tam concretus
tam denſus habeatur, ut cauſa ſit terræ in una ſede
ſemper hærendi; nec in quamlibet partem permit-
tatur moveri obſeſſa undique circumfuſi ſpiritus
denſitate. in ſphæra autem ultimum locum eſſe qui
medius eſt antecedentibus, jam probatum eſt. Ergo
univerſi mundani corporis ſphæræ novem ſunt. pri-
ma illa ſtellifera, quæ proprio nomine cœlum dici-

tur

Digitized by Google

tur & aplanes apud Græcos vocatur, arcens & con-
tinens ceteras. hæc ab oriente ſemper volvitur in
occaſum. ſubjectæ ſeptem, quas vagas dicimus, ab
occidente in orientem feruntur. nona terra ſine mo-
tu. Octo ſunt igitur quæ moventur: ſed ſeptem ſoni
ſunt, qui concinentiam de volubilitate conficiunt;
propterea quia Mercurialis & Venerius orbis pari
ambitu comitati ſolem viæ ejus tamquam ſatellites
obſequuntur, & ideo a nonnullis aſtronomiæ ſtuden-
tibus eamdem vim ſortiri exiſtimantur. unde ait:
*illi autem octo curſus, in quibus eadem vis eſt duorum, ſe-
ptem efficiunt diſtinctos intervallis ſonos; qui numerus
rerum omnium fere nodus eſt:* Septenarium autem nu-
merum rerum omnium nodum eſſe, plene cum de nu-
meris ſuperius loqueremur expreſſimus. ad illumi-
nandum, ut æſtimo, obſcuritatem verborum Cicero- 132
nis de muſica tractatus ſuccinctus a nobis qua licuit
brevitate ſufficiet. nam netas & hypatas aliarumque
fidium vocabula percurrere, & tenorum vel limma-
tum minuta ſubtilia, & quid in ſonis pro littera,
quid pro ſyllaba, quid pro integro nomine accipia-
tur aſſerere, oſtentantis eſt non docentis. nec e-
nim, quia fecit in hoc loco Cicero muſicæ mentio-
nem, occaſione hac eundum eſt per univerſos tra-
ctatus qui poſſunt eſſe de muſica: quos, quantum
mea fert opinio, terminum habere non æſtimo: ſed
illa ſunt perſequenda quibus verba quæ explanan-
da receperis, poſſint liquere: quia in re natura-
liter obſcura qui in exponendo plura quam neceſſe
eſt ſuperfundit, addit tenebras non adimit denſita-
tem. unde finem de hac tractatus parte faciemus,
adjecto uno quod ſcitu dignum putamus: quia cum
ſint melodiæ muſicæ tria genera, enarmonium,
diatonum & chromaticum, primum quidem pro-
pter nimiam ſui difficultatem ab uſu receſſit; ter-
tium vero eſt infame mollitie. unde medium, id

eſt, diatonum, mundanæ muſicæ doctrina Platonis adſcribitur. Nec hoc inter prætereunda ponemus, quod muſicam perpetua cœli volubilitate naſcentem ideo claro non ſentimus auditu, quia major ſonus eſt quam ut humanarum aurium percipiatur anguſtiis. nam, ſi Nili catadupa ab auribus incolarum amplitudinem fragoris excludunt, quid mirum ſi noſtrum ſonus excedit auditum quem mundanæ molis impulſus emittit? nec enim de nihilo eſt quod ait: *qui complet aures meas tantus & tam dulcis ſonus?* ſed voluit intelligi, quod ſi ejus qui cœleſtibus meruit intereſſe ſecretis, completæ aures ſunt ſoni magnitudine; ſupereſt ut ceterorum hominum ſenſus mundanæ concinentiæ non capiat auditum. ſed jam tractatum ad ſequentia conferamus.

133 CAPUT V.

Terræ medietatem eam in qua nos ſumus, quinque eſſe diſtinctam zonis: quodque ex iis duæ tantum ſint habitabiles; quarum altera habitetur a nobis, alteram qui incolant homines ignoretur: tum vero & in reliqua terræ medietate zonas eſſe eaſdem; & inter illas duas quoque ab hominibus habitari.

*Vides habitari in terra raris & anguſtis locis, & in
ipſis quaſi maculis ubi habitatur vaſtas ſolitudines
interjectas; eoſque qui incolunt terram, non modo in-
134 terruptos ita eſſe ut nihil inter ipſos ab aliis ad alios mana-
re poſſit, ſed partim obliquos, partim tranſverſos, partim etiam adverſos ſtare vobis: a quibus exſpectare gloriam certe nullam poteris. cernis autem eamdem terram quaſi quibuſdam redimitam & circumdatam circulis. e quibus duos maxime inter ſe diverſos & cœli verticibus ipſis ex utraque parte ſubnixos obriguiſſe pruina vides, medium*

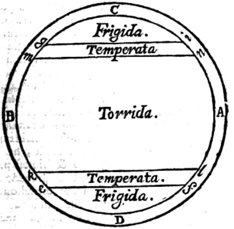
Digitized by Google

dium autem illum & maximum ſolis ardore torreri. duo ſunt habitabiles; quorum auſtralis ille, in quo qui inſiſtunt adverſa vobis urgent veſtigia, nihil ad veſtrum genus: hic autem alter ſubjectus aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui vos parte contingat. omnis enim terra quæ colitur a vobis, anguſta verticibus, lateribus latior, parva quadam eſt inſula circumfuſa illo mari quod Atlanticum, quod magnum, quem oceanum appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam ſit parvus vides. Poſtquam cœlum quo omnia continentur & ſubjectarum ſphærarum ordinem motumque ac de motu ſonum, cœleſtis muſicæ modos & numeros explicantem, & aerem ſubditum lunæ Tullianus ſermo per neceſſaria & præſenti operi apta ductus ad terram uſque deſcripſit; ipſius jam terræ deſcriptionem verborum parcus rerum fecundus abſolvit. etenim maculas habitationum, ac de ipſis habitatoribus alios interruptos adverſoſque, obliquos etiam & tranſverſos alios nominando terrenæ ſphæræ globoſitatem ſermone tantum non coloribus pinxit. Illud quoque non ſine perfectione doctrinæ eſt, quod cum aliis nos non patitur errare, qui terram ſemel cingi oceano crediderunt. nam, ſi dixiſſet; *omnis terra parva quadam eſt inſula, circumfuſa illo mari;* unum oceani ambitum dediſſet intelligi. ſed adjiciendo, *quæ colitur a vobis*, veram ejus diviſionem, 135
de qua paulo poſt diſſeremus, noſſe cupientibus intelligendam reliquit. De quinque autem cingulis ne, quæſo, æſtimes duorum Romanæ facundiæ parentum Maronis & Tullii diſſentire doctrinam; cum hic ipſis cingulis terram redimitam dicat, ille iiſdem, quas Græco nomine zonas vocat, aſſerat cœlum teneri. utrumque enim incorruptam veramque nec alteri contrariam retuliſſe rationem procedente diſputatione conſtabit. Sed ut omnia quæ hoc loco explananda recepimus, liquere poſſint; haben-

bendus eſt primum ſermo de cingulis: quia ſitu eorum ante oculos locato cetera erunt intellectui proniora. prius autem qualiter terram coronent, deinde quemadmodum cœlum teneant, explicandum eſt. Terra & nona & ultima ſphæra eſt. hanc dividit horizon, id eſt, finalis circulus; de quo ante retulimus. ergo medietas cujus partem nos incolimus, ſub eo cœlo eſt quod fuerit ſuper terram; & reliqua medietas ſub illo quod dum volvitur ad ea loca quæ ad nos videntur inferiora, deſcendit. in medio enim locata ex omni ſui parte cœlum ſuſpicit. hujus igitur ad cœlum brevitas, cui punctum eſt, ad nos vero immenſa globoſitas, diſtinguitur locis inter ſe viciſſim preſſis nimietate vel frigoris vel caloris geminam nacta inter diverſa temperiem. nam & ſeptemtrionalis & auſtralis extremitas perpetua obriguerunt pruina. & hi velut duo ſunt cinguli quibus terra redimitur, ſed ambitu breves quaſi extrema cingentes. horum uterque habitationis impatiens eſt; quia torpor ille glacialis nec animali nec frugi vitam miniſtrat. illo enim aere corpus alitur quo herba nutritur. medius cingulus & ideo maximus æterno afflatu continui caloris uſtus ſpatium quod & lato ambitu & prolixius occupavit, nimietate fervoris facit inhabitabile victuris. inter extremos vero & medium duo majores ultimis,
136 medio minores ex utriuſque vicinitatis intemperie temperantur: in hiſque tantum vitales auras natura dedit incolis carpere. Et, quia animo facilius illabitur concepta ratione quam ſermone deſcriptio; eſto orbis terræ cui adſcripta ſunt *a*, *b*, *c*, *d*. & circa *a*, adſcribantur *n* & *l*; circa *b* autem *m* & *k*; & circa *c*, *g* & *i*; & circa *d*, *e* & *f*. & ducantur rectæ lineæ a ſignis ad ſigna, quæ dicimus, id eſt, a *g*, in *i*: ab *m*, in *n*: a *k*, in *l*: ab *e*, in *f*. ſpatia igitur duo adverſa ſibi, id eſt,

unum

unum a *c*, uſque ad lineam quæ in *i*, ducta eſt, alterum a *d*, uſque ad lineam quæ in *f*, ducta eſt, intelligantur pruina obriguiſſe perpetua.

eſt enim ſuperior ſeptemtrionalis, inferior auſtralis extremitas. medium vero ab *n*, uſque in *l*, zona ſit torrida, reſtat ut cingulus ab *i*, uſque ad 137
n, ſubjecto calore & ſuperiore frigore temperetur: rurſus ut zona quæ eſt inter *l* & *f*, accipiat de ſuperjecto calore & ſubdito frigore temperiem. Nec excogitatas a nobis lineas, quas duximus, æſtimetur. circi ſunt enim de quibus ſupra retulimus, ſeptemtrionalis & auſtralis & tropici duo. nam æquinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet adſcribi, qui opportuniore loco rurſus addetur. Licet igitur ſint hæ duæ *mortalibus agris Mu-*

nere conceſſa divûm, quas diximus temperatas, non tamen ambæ zonæ hominibus noſtri generis indultæ ſunt: ſed ſola ſuperior, quæ eſt ab *i*, uſque ad *n*, incolitur ab omni, quale ſcire poſſumus, hominum genere, Romani Græcive ſint vel barbari cujuſque nationis. Illa vero ab *l*, uſque ad *ſ*, ſola ratione intelligitur, quod propter ſimilem temperiem ſimiliter incolatur, ſed a quibus, neque licuit umquam nobis nec licebit cognoſcere. interjecta enim torrida utrique hominum generi commercium ad ſe denegat commeandi. denique de quatuor habitationis noſtræ cardinibus, oriens, occidens, & ſeptemtrio ſuis vocabulis nuncupantur: quia ab ipſis exordiis ſuis ſciuntur a nobis. nam, etſi ſeptemtrionalis extremitas inhabitabilis eſt, non multo tamen eſt a nobis remota. quarto vero noſtræ habitationis cardini cauſa hæc alterum nomen dedit, ut meridies non auſtralis vocaretur; quia & ille eſt proprie auſtralis qui de altera extremitate procedens adverſus ſeptemtrionali eſt: & hunc meridiem jure vocitari facit locus de quo incipit nobis. nam, quia ſentiri incipit a medio terræ, in qua medii eſt uſus diei, ideo tamquam quidam medidies, una mutata littera, meridies nuncupatus eſt. Sciendum eſt autem quod ventus qui per hunc ad nos cardinem
138 pervenit, id eſt, auſter, ita in origine ſua gelidus eſt ut ad nos commendabilis eſt blando rigore ſeptemtrio: ſed, quia per flammam torridæ zonæ ad nos commeat, admixtus igni caleſcit; &, qui incipit frigidus, calidus pervenit. neque enim vel ratio vel natura pateretur ut ex duobus æquo preſſis rigore cardinibus, diſſimili tactu flatus emitteretur. Nec dubium eſt, noſtrum quoque ſeptemtrionem ad illos qui auſtrali adjacent, propter eamdem rationem calidum pervenire; & auſtrum corporibus eorum gemino auræ ſuæ rigore blandiri. Eadem ratio

tio nos non permittit ambigere quin per illam quo-
que ſuperficiem terræ quæ ad nos habetur inferior,
integer zonarum ambitus quæ hic temperatæ ſunt,
eodem ductu temperatus habeatur; atque ideo illic
quoque eædem duæ zonæ a ſe diſtantes ſimiliter in-
colantur. aut dicat, quiſquis huic fidei obviare ma-
vult, quid ſit quod ab hac eum definitione deter-
reat. nam ſi nobis vivendi facultas eſt in hac terra-
rum parte quam colimus, quia calcantes humum
cœlum ſuſpicimus ſuper verticem, quia ſol nobis &
oritur & occidit, quia circumfuſo fruimur aere cu-
jus ſpiramus hauſtu: cur non & illic aliquos vivere
credamus ubi eadem ſemper in promtu ſunt? nam,
qui ibi dicuntur morari, eamdem credendi ſunt ſpi-
rare auram: quia eadem eſt in ejuſdem zonalis am-
bitus continuatione temperies. idem ſol illis & ob-
ire dicetur noſtro ortu & orietur cum nobis occi-
det: calcabunt æque ut nos humum; & ſupra ver-
ticem ſemper cœlum videbunt. nec metus erit ne
de terra in cœlum decidant; cum nihil umquam
poſſit ruere ſurſum. ſi enim nobis, quod aſſerere ge-
nus joci eſt, deorſum habetur ubi eſt terra, & ſur-
ſum ubi eſt cœlum: illis quoque ſurſum erit quod de 139
inferiore ſuſpicient, nec aliquando in ſuperna caſu-
ri ſunt. Affirmaverim quoque & apud illos minus
rerum peritos hæc æſtimare de nobis, nec credere
poſſe nos in quo ſumus loco degere; ſed opinari ſi
quis ſub pedibus eorum tentaret ſtare, caſurum.
numquam tamen apud nos quiſquam timuit ne cade-
ret in cœlum. ergo nec apud illos quiſquam in ſu-
periora caſurus eſt: ſicut omnia nutu ſuo pondera
in terram ferri, ſuperius relata docuerunt. Poſtre-
mo quis ambigat, in ſphæra terræ ea quæ inferiora
dicuntur, ſuperioribus ſuis eſſe contraria, ut eſt ori-
ens occidenti? nam in utraque parte par diametros
habetur. cum ergo & orientem & occidentem ſimi-
liter

Digitized by Google

liter conſtet habitari; quid eſt quod fidem hujus quoque diverſæ ſibi habitationis excludat? Hæc omnia non otioſus lector in tam paucis verbis Ciceronis inveniet. nam, cum dicit *terram cingulis ſuis redimitam atque circumdatam*, oſtendit, per omne corpus terræ eamdem temperatorum cingulorum continuatam eſſe temperiem: &, cum ait *in terra maculas habitationum videri*, non eas dicit quæ in parte noſtræ habitationis nonnullis deſertis locis interpoſitis incoluntur. non enim adjiceret, *in ipſis maculis vaſtas ſolitudines interjectas*; ſi ipſas ſolitudines diceret inter quas certæ partes macularum inſtar haberentur. ſed quia maculas dicit has quatuor quas in duobus terræ hemiſphæriis binas eſſe ratio monſtravit, bene adjecit; *interjectas ſolitudines*. nam ſicut pars quæ habitatur a nobis multa ſolitudinum interjectione diſtinguitur: credendum eſt in illis quoque tribus aliis habitationibus ſimiles eſſe inter deſerta & culta diſtinctiones. Sed & quatuor habitationum incolas & relatione ſitus & ipſa quoque ſtandi qualitate depinxit. primum enim ait, alios
140 præter nos ita incolere terram ut a ſe interrupti nullam meandi habeant ad ſe facultatem: & verba ipſa declarant non eum de uno hominum genere loqui in hac ſuperficie a nobis ſolius torridæ interjectione diviſa (ſic enim magis diceret, *ita interruptos ut nihil ab illis ad vos manare poſſit*) ſed dicendo, *ita interruptos ut nihil inter ipſos ab aliis ad alios manare poſſit*, qualiter inter ſe illa hominum genera ſint diviſa ſignificat. Quod autem vere ad noſtram partem referretur adjecit dicendo de illis qui & a nobis & a ſe invicem diviſi ſunt; *partim obliquos*, *partim tranſverſos*, *partim etiam adverſos ſtare nobis*. interruptio ergo non unius generis a nobis ſed omnium generum a ſe diviſorum refertur; quæ ita diſtinguenda eſt. Hi quos ſeparat a nobis peruſta, quos Græci *ἀντοίκους* vocant,

ſimi-

ſimiliter ab illis qui inferiorem zonæ ſuæ incolunt partem interjecta auſtrali gelida ſeparantur. rurſus illos ab ἀντοικοῖς ſuis, id eſt, per noſtri cinguli inferiora viventibus interjectio ardentis ſequeſtrat: & illi a nobis ſeptemtrionalis extremitatis rigore removentur. Et quia non eſt una omnium affinis continuatio, ſed interjectæ ſunt ſolitudines ex calore vel frigore mutuum negantibus commeatum: has terræ partes quæ a quatuor hominum generibus incoluntur, maculas habitationum vocavit. Quemadmodum autem ceteri omnes veſtigia ſua figere ad noſtra credantur, ipſe diſtinxit: & auſtrales quidem aperte pronunciavit adverſos ſtare nobis, dicendo; *quorum auſtralis ille, in quo qui inſiſtunt, adverſa nobis urgent veſtigia*. & ideo adverſi nobis ſunt, quia in parte ſphæræ quæ contra nos eſt morantur. Reſtat inquirere quos tranſverſos & quos obliquos nobis ſtare memoraverit. ſed nec de ipſis poteſt eſſe dubitatio, quin tranſverſos ſtare nobis dixerit inferiorem zonæ noſtræ partem tenentes, obliquos vero eos qui auſtralis cinguli devexa ſortiti ſunt.

CAPUT VI. 141

Quanta terræ ſpatia habitationi ceſſerint, quanta inculta ſint.

Supereſt ut de terræ ipſius ſpatiis, quanta habitationi ceſſerint, quanta ſint inculta, referamus; id eſt, quæ ſit ſingulorum dimenſio cingulorum. Quod ut facile dinoſcas, redeundum tibi eſt ad orbis terræ deſcriptionem, quam paulo ante ſubjecimus; ut per notas adſcriptarum litterarum ratio di-

dimenſionum lucidius explicetur. Omnis terræ orbis, id eſt, circulus qui univerſum ambitum claudit, cui adſcripta ſunt *a*, *b*, *c*, *d*, ab his qui eum ratione dimenſi ſunt, in ſexaginta diviſus eſt partes. habet autem totus ipſe ambitus ſtadiorum ducenta quinquaginta duo milia. ergo ſingulæ ſexageſimæ extenduntur ſtadiis quaternis milibus ducenis. & ſine dubio medietas ejus, quæ eſt a *d*, per orientem, id eſt, per *a*, uſque ad *c*, habet triginta ſexageſimas & ſtadiorum milia centum viginti ſex. quarta vero pars, quæ eſt ab *a*, uſque ad *c*, incipiens a medio peruſtæ, habet ſexageſimas quindecim & ſtadiorum milia ſexaginta & tria. hujus quartæ partis menſura relata conſtabit totius ambitus plena dimenſio. Ab *a*, igitur uſque ad *p*, quod eſt medietas peruſtæ, habet ſexageſimas quatuor; quæ faciunt ſtadiorum milia ſexdecim, cum octingentorum adjectione. ergo omnis peruſta partium ſexageſimarum octo eſt, &
142 tenet ſtadiorum milia triginta tria & ſexcenta inſuper. latitudo autem cinguli noſtri qui temperatus eſt, id eſt, a *p*, uſque ad *o*, habet ſexageſimas quinque; quæ faciunt ſtadiorum milia viginti & unum. & ſpatium frigidæ ab *o*, uſque ad *c*, habet ſexageſimas ſex; quæ ſtadiorum tenent viginti quinque milia ducenta. Ex hac quarta parte orbis terrarum, cujus menſuram evidenter expreſſimus, alterius quartæ partis magnitudinem, ab *a*, uſque ad *d*, pari dimenſionum diſtinctione cognoſces. cum ergo quantum teneat ſphæræ ſuperficies quæ ad nos eſt, omni in ſua medietate cognoveris; de menſura quoque inferioris medietatis, id eſt, a *d*, per *b*, uſque ad *c*, ſimiliter inſtrueris. modo enim quia orbem terræ in plano pinximus (in plano autem medium exprimere non poſſumus ſphæralem tumorem) mutuati ſumus altitudinis intellectum a circulo; qui magis horizon quam meridianus videatur. Ceterum

vo-

volo hoc mente percipias, ita nos hanc protuliſſe menſuram, tamquam a *d*, per *a*, uſque ad *c*, pars terræ ſuperior ſit, cujus partem nos incolimus; & a *d*, per *b*, uſque ad *c*, pars terræ habeatur inferior.

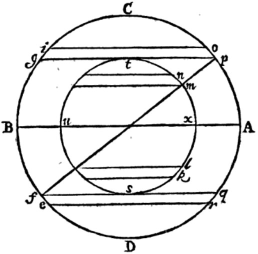
CAPUT VII.

In cœlo eaſdem ineſſe zonas quæ inſunt terræ; atque cauſam hujus diverſitatis eſſe ſolem: qui ut acceſſu ſuo cauſa caloris eſt; ita receſſu frigus inducit.

Hoc quoque tractatu proprium ſortito finem,
nunc illud quod probandum promiſimus aſ-
ſeramus, id eſt, hos cingulos & Maronem bene
cœlo, & bene terræ aſſignaſſe Ciceronem; & u-
trumque non diſcrepantia ſed conſona eademque di-
xiſſe. natura enim cœli hanc in diverſis terræ parti-
bus temperiem nimietatemque diſtinxit: & qualitas
vel frigoris vel caloris, quæ cuilibet ætheris parti
ſemel inhæſit, eamdem inficit partem terræ quam
deſpicit ambiendo. Et quia has diverſitates, quæ 143
certis finibus terminantur, cingulos in cœlo voca-
runt, neceſſe eſt totidem cingulos & hic intelligi:
ſicut in breviſſimo ſpeculo cum facies monſtratur
ingens, tenent in anguſto membra vel lineamenta or-
dinem quem ſua in vero digeſſerat amplitudo. Sed
hic quoque aſſerendi quod dicitur minuemus labo-
rem, oculis ſubjiciendo picturam. Eſto enim cœli
ſphæra *a*, *b*, *c*, *d*. & intra ſe claudat ſphæram
terræ, cui adſcripta ſunt *ſ*, *x*, *t*, *u*. & ducatur in
cœli ſphæra circulus ſeptemtrionalis ab *i*, uſque in
o. tropicus æſtivus a *g*, in *p*. & æquinoctialis a *b*,
in

Digitized by Google

in *a*. & tropicus hiemalis ab *f*, in *q*. & auſtralis ab *e*, in *r*. ſed & zodiacus ducatur ab *f*, in *p*. rurſus in ſphæra terræ ducantur iidem limites cingulorum quos ſupra deſcripſimus, in *n*, in *m*, in *l*, in *k*.

His ita depictis, ſine difficultate conſtabit ſingulas terræ partes a ſingulis cœli partibus ſuper verticem ſuum impoſitis qualitatem circa nimietatem vel temperiem mutuari. nam quod eſt ſurſum a *d*, uſque ad *r*, hoc deſpicit terram ab *ſ*, uſque ad *k*. & quod eſt in cœlo ab *r*, uſque ad *q*, hoc inficit terram a *k*, uſque ad *l*. & quod in cœlo eſt a *q*, uſque in *p*, tale facit in terra ab *l*, uſque ad *m*. qualeque eſt deſuper a *p*, uſque ad *o*, tale in terra ab *m*, uſque ad *n*. & quale illic ab *o*, uſque ad *c*, tale hic eſt ab *n*, uſque ad *t*. Sunt autem in æthere extremitates am-

ambæ, id eſt, a d, uſque ad r, & a c, uſque ad o, æterno rigore denſatæ. ideo, in terra idem eſt ab ſ, uſque ad k, & a r, uſque ad n. rurſus in cœlo, a q, uſque ad p, nimio calore fervet. ideo in terra quoque ab l, uſque ad m, idem fervor eſt. item ſunt in cœlo temperies, ab o, uſque ad p, & a q, in r. ideo ſunt hic quoque temperatæ, ab n, in m, & ab l, in k. æquinoctialis enim circulus, qui ab a, uſque ad b, ductus eſt, mediam ſecat peruſtam. Et ipſum autem ſciſſe Ciceronem, quod terreni cinguli cœleſtibus inficiantur, ex verbis ejus oſtenditur. ait 144
enim: *E quibus duo maxime inter ſe diverſos & cœli verticibus ipſis ex utraque parte ſubnixos obriguiſſe pruina vides*. Ecce teſtatur, finale frigus eſſe de cœlo. idem quoque de fervore medio dicit, *medium autem illum & maximum ſolis ardore torreri*. Cum ergo manifeſte & rigorem de cœli verticibus & fervorem de ſole in terræ cingulos venire ſignaverit; oſtendit, prius in cœlo hos eoſdem cingulos conſtituiſſe. Nunc, quoniam conſtitit eaſdem in cœlo & in terra zonas eſſe vel cingulos (hæc enim unius rei duo ſunt nomina) jam dicendum eſt, quæ cauſa in æthere hanc diverſitatem qualitatis efficiat. Peruſta duobus tropicis clauditur, id eſt, a g, in p, tempore æſtivo: & ab ſ, in q, hiemali. ab ſ, autem in p, zodiacum 145
deſcribendo perduximus. ergo ſignum p, tropicus ille Cancer habeatur, & ſignum ſ, Capricornus. conſtat autem ſolem neque ſurſum ultra Cancrum neque ultra Capricornum deorſum meare; ſed, cum ad tropicorum confinia pervenerit, mox reverti: unde & ſolſtitia vocantur. & quia æſtivus tropicus temperatæ noſtræ terminus eſt; ideo cum ſol ad ipſum finem venerit, facit nobis æſtivos calores de vicino urens ſenſu majore ſubjecta. illo denique tempore auſtrali generi reverti hiemem non poteſt ambigi; quia tunc ab illis ſol omni viæ ſuæ ſpatio re-

recedit. rurſus, cum ad *f* ſignum, id eſt, ad Capricornum venerit, facit hiemem nobis receſſu ſuo & illis vicinitate reducit æſtatem. Hic notandum eſt, de tribus tantum cardinibus in quamcumque domum ingredi ſolem; de quarto numquam. nam & ab ortu & ab occaſu feneſtra ſolem recipit, quippe quem orientem obeuntemque proſpectet. recipit & a meridie: quia omne iter ſolis in noſtro meridie eſt; ut inſtruit viſum antelata deſcriptio. numquam vero ſolem feneſtra ſeptemtrionis admittit; quia numquam a *p* ſigno, ad *o*, ſol accedit; ſed a *p*, ſemper retrocedendo numquam fines poli ſeptemtrionalis attingit: & ideo numquam per hunc cardinem radius ſolis infunditur. Ejuſdem rei probationem umbra quoque cujuslibet corporis ſufficiet adſtruere. nam & in occaſum cadit oriente ſole, & in ortum cum ſit occiduus: medio autem die, quia ſol meridiem tenet, in ſeptemtrionem umbra depellitur. in auſtrum vero circa noſtram habitationem impoſſibile eſt umbram cujuslibet corporis cadere: quia ſemper in adverſam ſoli partem umbra jactatur. Adverſus autem auſtro apud nos ſol eſſe non poterit, cum numquam fines ſeptemtrionales attin-
146 gat. Sane quoniam pars illa peruſtæ quæ temperatæ vicina eſt, admittit habitantes illic, id eſt, trans tropicum; quæcumque habitantur ſpatia umbram mittunt in auſtrum eo tempore quo ſol Cancrum tenet. Tunc enim eis fit ſol ſeptemtrionalis, cum tropicum tenet; quod ab illis ad ſeptemtrionem recedit. Civitas autem Syene, quæ provinciæ Thebaidos poſt ſuperiorum montium deſerta principium eſt, ſub ipſo æſtivo tropico conſtituta eſt: & eo die quo ſol certam partem ingreditur Cancri hora diei ſexta (quoniam ſol tunc ſuper ipſum invenitur verticem civitatis) nulla illic poteſt in terram de quolibet corpore umbra jactari, ſed nec ſtylus he-

Digitized by Google

hemiſphærii monſtrantis horas, quem γνώμονα vo-
cant, tunc de ſe poteſt umbram creare. & hoc eſt
quod Lucanus dicere voluit, nec tamen plene, ut
habetur, abſolvit. dicendo enim,

Atque umbras numquam flectente Syene,

rem quidem attigit, ſed turbavit verum. non enim
numquam flectit, ſed uno tempore: quod cum ſua
ratione retulimus. His relatis conſtat ſolem num-
quam egredi fines peruſtæ. quia de tropico in tropi-
cum zodiacus obliquatus eſt. manifeſta eſt igitur
cauſa cur hæc zona flammis ſit ſemper obnoxia:
quippe quam ſol totius æthereæ flammæ & fons &
adminiſtrator, numquam relinquat. Ergo ambæ
partes ultimæ, id eſt, ſeptemtrionalis & auſtralis,
ad quas numquam ſolis calor accedit; neceſſario per-
petua premuntur pruina: duas vero, ut diximus, 147
temperat hinc atque illinc vicinia caloris & frigoris.
denique in hac ipſa zona quam incolimus, quæ to-
ta dicitur temperata, partes tamen quæ peruſto
cingulo vicinæ ſunt, ceteris calidiores ſunt, ut
eſt Æthiopia, Arabia, Ægyptus & Libya; in qui-
bus calor ita circumfuſi aeris corpus extenuat, ut
aut numquam aut raro cogatur in nubes; & ideo
nullus pæne apud illos uſus eſt imbrium. rurſus quæ
uſque ad frigidæ fines preſſius accedunt; ut eſt pa-
lus Mæotis, ut regiones quas præterfluunt Tanais
& Iſter, omniaque ſuper Scythiam loca, quorum
incolas vetuſtas Hyperboreos vocavit, quaſi origi-
nem Boreæ introrſum recedendo tranſiſſent, adeo
æterna pæne premuntur pruina, ut non facile expli-
cetur quanta ſit illic frigidæ nimietatis injuria: lo-
ca vero quæ in medio temperatæ ſunt, quoniam ab
utraque nimietate longe recedunt, veram tenent
ſalutaremque temperiem.

Digitized by Google

CAPUT VIII.

Obiter quomodo explicandus locus Vergilii primo Georgicôn de circulo zodiaco.

Locus nos admonet ut (quoniam diximus , rem quæ a nullo poſſit refelli , utrumque tropicum circum zodiaco terminos facere , nec umquam ſolem alterutrum tropicum excedere poſſe vel ſurſum vel deorſum meando ; trans zodiacum vero circum, id eſt , trans uſtam , quæ tropicis clauditur , ex utraque parte accipere temperatas) quæramus quid ſit quod ait Vergilius quem nullius umquam diſciplinæ error involvit ;

— — — *duæ mortalibus ægris*
Munere conceſſæ divûm : & via ſecta per ambas ,
Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo .

videtur enim dicere his verſibus zodiacum per tem-
148 peratas ductum & ſolis curſum per ipſas ferri ; quod nec opinari fas eſt: quia neutrum tropicum curſus ſolis excedit . num igitur illud attendit quod diximus , & intra tropicum in ea peruſtæ parte quæ vicina eſt temperatæ , habitatores eſſe ? nam Syene ſub ipſo tropico eſt: Meroe autem tribus milibus octingentis ſtadiis in peruſtam a Syene introrſum recedit : & ab illa uſque ad terram cinnamomi feracem ſunt ſtadia octingenta . & per hæc omnia ſpatia peruſtæ licet rari tamen vita fruuntur habitantes . ultra vero jam inacceſſum eſt ; propter nimium ſolis ardorem . cum ergo tantum ſpatii ex peruſta vitam miniſtret ; & ſine dubio circa viciniam alterius temperatæ , id eſt , antœcorum , tantumdem ſpatii habere peruſtæ fines; & parem manſuetudinem non negetur (paria enim in utraque parte ſunt omnia) ideo credendum eſt per poeticam tubam , quæ omnia ſem-

Digitized by Google

ſemper in majus extollit, dixiſſe viam ſolis ſectam per temperatas: quoniam ex utraque parte fines peruſtæ in eo ſunt ſimiles temperatis, quod ſe patiuntur habitari. an forte poetica licentia particulam pro ſimili pæne particula poſuit; & pro, *ſub ambas*, dicere maluit, *per ambas?* nam revera ductus zodiaci ſub ambas temperatas ultro citroque pervenit, non tamen per ambas. Scimus autem & Homerum ipſum & in omnibus imitatorem hujus Maronem ſæpe tales mutaſſe particulas. an, quod mihi vero propius videtur, *per ambas*, pro, *inter ambas*, voluit intelligi? zodiacus enim inter ambas temperatas volvitur, non per ambas. familiariter autem, *per*, pro, *inter*, ponere ſolet; ſicut alibi 149
quoque,

Circum perque duas in morem fluminis Arctos.

neque enim Anguis ſidereus Arctos ſecat: ſed, dum & amplectitur & intervenit, circum eas & inter eas volvitur, non per eas. Ergo poteſt conſtare nobis intellectus, ſi *per ambas*, pro, *inter ambas*, more ipſius poetæ dictum exiſtimemus. nobis aliud ad defenſionem, ultra hæc quæ diximus, non occurrit. Verum quoniam in medio poſuimus quos fines numquam via ſolis excedat; manifeſtum eſt autem omnibus quid Maro dixerit, quem conſtat erroris ignarum: erit ingenii ſingulorum invenire quid poſſit amplius pro abſolvenda hac quæſtione confiteri.

CAPUT IX.

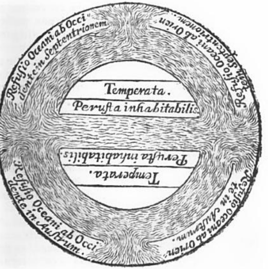
Non uno ſed gemino oceani ambitu terram omnem circumflui: & quomodo anguſta verticibus, latior lateribus, ſit habitabilis noſtra: tum de exiguitate oceani quem nos magnum vocamus.

His quoque, ut arbitror, non otioſa inſpectione tractatis; nunc de oceano quod promiſimus

adſtruamus, non uno ſed gemino ejus ambitu
corpus omne circumflui. cujus primus meat
150 qui ab indocto hominum genere neſcitur. is
quem ſolum oceanum plures opinantur, de ſ
ab illo originali refuſis ſecundum ex neceſſitat
bitum fecit. ceterum prior ejus corona per
terræ calidam meat ſuperiora terrarum & inf
cingens, flexum circi æquinoctialis imitata.
riente vero duos ſinus refundit; unum ad ext
tatem ſeptemtrionis, ad auſtralis alterum: rur
ab occidente duo pariter enaſcuntur ſinus: qui
ad ambas quas ſupra diximus, extremitates
occurrunt ab oriente demiſſis; &, dum vi ſ
& impetu immaniore miſcentur, invicemque
riunt, ex ipſa aquarum colliſione naſcitur il
moſa oceani acceſſio pariter & receſſio. &
cumque in noſtro mari contingit idem vel in
ſtis fretis, vel in planis forte litoribus, ex i
ceani ſinibus, quos oceanum nunc vocamus
niunt: quia noſtrum mare ex illis influit. ce
verior, ut ita dicam, ejus alveus tenet zona
uſtam. & tam ipſe qui æquinoctialem, quam ſi
eo nati qui horizontem circulum ambitu ſuæ
nis imitantur, omnem terram quadrifidam
dunt; & ſingulas, ut ſupra diximus, habita
inſulas faciunt. nam inter nos & auſtrales ho
means ille per calidam zonam, totamque cin
& rurſus utriuſque regionis extrema ſinibu
ambiens, binas in ſuperiore atque inferiore
ſuperficie inſulas facit. unde Tullius hoc vole
telligi non dixit; *omnis terra parva quadam eſt i*
ſed, *omnis terra quæ colitur a vobis, parva quad*
inſula: quia & ſingulæ de quatuor habitati
parvæ quædam efficiuntur inſulæ, oceano bis
ut diximus, ambiente. Omnia hæc ante ocul
care poteſt deſcriptio ſubſtituta: ex qua &

Digitized by Google

maris originem, quæ totius una eſt, & Rubri atque Indici ortum videbis, Caſpiumque mare unde oriatur invenies. licet non ignorem eſſe nonnullos qui 151 ei de oceano ingreſſum negent. Nec dubium eſt in illam quoque auſtralis generis temperatam mare de oceano ſimiliter influere. ſed deſcribi hoc noſtra atteſtatione non debuit, cujus ſitus nobis incogni-

tus perſeverat. Quod autem dixit noſtram habitabilem *anguſtam verticibus, lateribus latiorem*, in eadem deſcriptione poterimus advertere. nam, quanto longior eſt tropicus circus ſeptemtrionali circo, tanto zona verticibus quam lateribus anguſtior eſt: quia ſummitas ejus in artum extremi cinguli brevitate contrahitur. deductio autem laterum cum lon-

Digitized by Google

gitudine tropici ab utraque parte diſtenditur. denique veteres omnem habitabilem noſtram extentæ chlamydi ſimilem eſſe dixerunt. item quia omnis terra, in qua & oceanus eſt, ad quemvis cœleſtem circulum quaſi centron obtinet puncti locum, neceſſario de oceano adjecit, *Qui tamen tanto nomine quam ſit parvus vides.* nam licet apud nos Atlanticum
152 mare magnum vocetur: de cœlo tamen deſpicientibus non poteſt magnum videri, cum ad cœlum terra ſignum ſit & punctum quod dividi non poſſit in partes. ideo autem terræ brevitas tam diligenter aſſeritur, ut parvi pendendum ambitum famæ vir fortis intelligat, quæ in tam parvo magna eſſe non poterit, ut contentus potius conſcientiæ præmio gloriam non requirat. quod doctrinæ propoſitum non minus in ſequentibus apparebit.

CAPUT X.

Mundum quidem eſſe æternum: ceterum inde non poſſe ſperari perpetuitatem gloriæ ac famæ apud poſteros; quando mundo ipſo manente ea quæ in ipſo ſunt viciſſitudine quadam nunc occidant, nunc rurſus oriantur.

Quinetiam ſi cupiet proles futurorum hominum deinceps laudes uniuſcujuſque noſtrum acceptas a patribus poſteris prodere; tamen propter eluviones exuſtioneſque terrarum, quas accidere tempore certo neceſſe eſt, non modo non æternam, ſed ne diuturnam quidem gloriam aſſequi poſſumus. Virtutis fructum ſapiens in conſcientia ponit, minus perfectus in gloria: unde Scipio perfectionem cupiens infundere nepoti, auctor eſt ut contentus conſcientiæ præmio, gloriam non requirat. in qua appetenda quoniam duo ſunt maxime quæ præoptari poſſint; ut & quam latiſſime vagetur & quam diutiſſime perſeveret: poſtquam ſupe-

perius, de habitationis noſtræ anguſtiis diſſerendo,
totius terræ quæ ad cœlum puncti locum obtinet, mi-
nimam quamdam docuit a noſtri generis hominibus
particulam poſſideri; nullius vero gloriam vel in il-
lam totam partem potuiſſe diffundi (ſiquidem Gan-
gem tranſnare vel tranſcendere Caucaſum Romani
nominis fama non valuit) ſpem, quam de propagan- 153
da late gloria ante oculos ponendo noſtri orbis angu-
ſtias amputavit, vult etiam diuturnitatis auferre;
ut plene animo nepotis comtemtum gloriæ compos
diſſuaſor inſinuet. & ait, nec in hac ipſa parte
in quam ſapientis & fortis viri nomen ſerpere pot-
eſt, æternitatem nominis poſſe durare; cum modo
exuſtione, modo eluvione terrarum diuturnitati re-
rum intercedat occaſus. quod quale ſit diſſeremus.
in hac enim parte tractatus illa quæſtio latenter ab-
ſolvitur quæ multorum cogitationes de ambigenda
mundi æternitate ſollicitat. nam quis facile mundum
ſemper fuiſſe conſentiat? cum & ipſa hiſtoriarum fi-
des multarum rerum cultum emendationemque vel
inventionem ipſam recentem eſſe fateatur: cum-
que rudes primum homines & incuria ſilveſtri non
multum a ferarum aſperitate diſſimiles meminerit
vel fabuletur antiquitas; tradatque nec hunc eis
quo nunc utimur, victum fuiſſe, ſed glande prius &
baccis altos, ſero ſperaſſe de ſulcis alimoniam:
cumque ita exordium rerum & ipſius humanæ natio-
nis opinemur, ut aurea primum ſæcula fuiſſe creda-
mus; & inde natura per metalla viliora degenerans
ferro ſæcula poſtrema fœdaverit. ac, ne totum vi-
deamur de fabulis mutuari, quis non hinc æſtimet
mundum quandoque cœpiſſe, nec longam retro ejus
ætatem: cum ab hinc ultra duo retro annorum mi-
lia de excellenti rerum geſtarum memoria ne Græca
quidem exſtet hiſtoria? nam ſupra Ninum, a quo
Semiramis ſecundum quoſdam creditur procreata,

Digitized by Google

nihil præclarum in libros relatum eſt. ſi enim ab initio, imo ante initium fuit mundus, ut philoſophi volunt; cur per innumerabilium ſeriem ſæculorum non fuerat cultus quo nunc utimur inventus? non litterarum uſus, quo ſolo memoriæ fulcitur æternitas? cur denique multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti ætate pervenit? ut ecce: Galli vitem vel cultum oleæ Roma jam adoleſcente didicerunt. aliæ vero gentes adhuc multa neſciunt,
154 quæ nobis inventa placuerunt. Hæc omnia videntur æternitati rerum repugnare, dum opinari nos faciunt certo mundi principio paulatim ſingula quæque cœpiſſe. Sed mundum quidem fuiſſe ſemper, philoſophia auctor eſt, conditore quidem Deo, ſed non ex tempore. ſiquidem tempus ante mundum eſſe non potuit: cum nihil aliud tempora niſi curſus ſolis efficiat. res vero humanæ ex parte maxima ſæpe occidunt manente mundo; & rurſus oriuntur vel eluvione viciſſim vel exuſtione redeunte. cujus viciſſitudinis cauſa vel neceſſitas talis eſt. Ignem ætherium phyſici tradiderunt humore nutriri, aſſerentes ideo ſub zona cœli peruſta, quam via ſolis, id eſt, zodiacus, occupavit, oceanum, ſicut ſupra deſcripſimus, a natura locatum; ut omnis latitudo qua ſol cum quinque vagis & luna ultro citroque diſcurrunt, habeat ſubjecti humoris alimoniam: & hoc eſſe volunt quod Homerus divinarum omnium inventionum fons & origo, ſub poetici nube figmenti verum ſapientibus intelligi dedit, Jovem cum dîs ceteris, id eſt, cum ſtellis profectum in oceanum Æthiopibus eum ad epulas invitantibus. per quam imaginem fabuloſam Homerum ſignificaſſe volunt hauriri de humore nutrimenta ſideribus: qui ob hoc Æthiopas reges epularum cœleſtium dixit, quoniam circa oceani oram non niſi Æthiopes habitant, quos vicinia ſolis uſque ad ſpeciem nigri

co-

Digitized by Google

coloris exurit. Cum ergo calor nutriatur humore:
hoc viciſſitudinis contingit ut modo calor modo hu-
mor exuberet. evenit enim ut ignis uſque ad maxi-
mum enutritus augmentum, hauſtum vincat humo-
rem, & ſic aeris mutata temperies licentiam præ-
ſtet incendio, & terra penitus flagrantia immiſſi
ignis uratur. ſed mox, impetu caloris abſumto,
paulatim vires revertuntur humori, cum magna pars 155
ignis incendiis erogata minus jam de renaſcente hu-
more conſumat. ac rurſus longo temporum tractu
ita creſcens humor altius vincit, ut terris infunda-
tur eluvio, rurſus calor poſt hoc vires reſumit. &
ita fit ut manente mundo inter exſuperantis caloris
humoriſque vices, terrarum cultus cum hominum
genere ſæpe intercidat, & reducta temperie rurſus
novetur. numquam tamen ſeu eluvio, ſeu exuſtio,
omnes terras, aut omne hominum genus vel omni-
no operit, vel penitus exurit. Ægypto certe, ut
Plato in Timæo fatetur, numquam nimietas humo-
ris nocuit vel caloris. unde & infinita annorum mi-
lia in ſolis Ægyptiorum monumentis libriſque rele-
guntur. ceteræ igitur terrarum partes internecioni
ſuperſtites ſeminarium inſtaurando generi humano
fiunt: atque ita contingit ut non rudi mundo rudes
homines & cultus inſcii, cujus memoriam interce-
pit interitus, in terris oberrent, & aſperitatem
paulatim vagæ feritatis exuti conciliabula & cœtus
natura conſtituente patiantur: ſitque primum inter
eos mali neſcia & adhuc aſtutiæ inexperta ſimplici-
tas; quæ nomen auri primis ſæculis præſtat. inde,
quo magis ad cultum rerum atque artium uſus pro-
movet, tanto facilius in animos ſerpit æmula-
tio. quæ primum bene incipiens in invidiam la-
tenter evadit. & ex hac jam naſcitur quicquid 156
genus hominum poſt ſequentibus ſæculis experi-
tur. Hæc eſt ergo quæ rebus humanis pereundi
at-

Digitized by Google

atque iterum revertendi incolumi mundo viciſſitudo variatur.

CAPUT XI.

De diverſitate annorum: quodque is qui vere annus vertens eſt ac mundanus, quindecim annorum noſtrorum ambiat milia.

Quid autem intereſt ab his qui poſtea naſcentur ſermonem fore de te; cum ab his nullus fuerit qui ante nati ſunt, qui nec pauciores & certe meliores fuerunt viri? præſertim cum apud eos ipſos a quibus audiri nomen noſtrum poteſt, nemo unius anni memoriam conſequi poſſit. homines enim populariter annum tantummodo ſolis, id eſt, unius aſtri reditu metiuntur. re ipſa autem cum ad idem unde ſemel profecta ſunt cuncta aſtra redierint, eamdemque totius cœli deſcriptionem longis intervallis retulerint; tum ille vere vertens annus appellari poteſt. in quo vix dicere audeo quam multa hominum ſæcula teneantur. namque, ut olim deficere ſol hominibus exſtinguique viſus eſt cum Romuli animus hac ipſa in templa penetravit; quandoque ab eadem parte ſol eodemque tempore iterum defecerit; tum ſignis omnibus ad idem principium ſtelliſque revocatis expletum annum habeto. cujus quidem anni nondum viceſimam partem ſcito eſſe converſam. Idem agere perſeverat inſtans diſſuaſioni gloriæ deſiderandæ. quam cum locis artam, nec in ipſis anguſtiis æternam ſupra docuiſſet; nunc non ſolum perpetuitatis expertem ſed nec ad unius anni integri metas poſſe propagari docet. cujus aſ-
157 ſertionis quæ ſit ratio, dicemus. Annus non is ſolus eſt quem nunc communis omnium uſus appellat: ſed ſingulorum ſeu luminum ſeu ſtellarum, emenſo omni cœli circuitu a certo loco in eumdem locum reditus annus ſuus eſt. ſic menſis lunæ annus eſt intra quem cœli

Digitized by Google

cœli ambitum luſtrat. nam & a luna menſis dicitur: quia Græco nomine luna *mene* vocatur. Vergilius denique ad diſcretionem lunaris anni, qui brevis eſt, annum qui circumcurſu ſolis efficitur ſignificare volens ait:

Interea magnum ſol circumvolvitur annum.

magnum vocans ſolis, comparatione lunaris. nam curſus quidem Veneris atque Mercurii pæne par ſoli eſt. Martis vero annus fere biennium tenet. tanto enim tempore cœlum circumit. Jovis autem ſtella duodecim & Saturni triginta annos in eadem circuitione conſumit. Hæc de luminibus ac vagis, ut ſæpe relata, jam nota ſunt. Annus vero qui mundanus vocatur, qui vere vertens eſt, qui converſione plenæ univerſitatis efficitur, largiſſimis ſæculis explicatur, cujus ratio eſt talis. Stellæ omnes & ſidera quæ infixa cœlo videntur, quorum proprium motum numquam viſus humanus ſentire vel deprehendere poteſt, moventur tamen; & præter cœli volubilitatem, qua ſemper trahuntur, ſuo quoque acceſſu tam ſero promoventur, ut nullius hominum vita tam longa ſit quæ obſervatione continua factam de loco permutationem in quo eas primum viderat, deprehendat. mundani ergo anni finis eſt cum ſtellæ omnes omniaque ſidera quæ aplanes habet, a certo loco ad eumdem locum ita remeaverint, ut ne una quidem cœli ſtella in alio loco ſit quam in quo fuit cum aliæ omnes ex eo loco motæ ſunt ad quem reverſæ anno ſuo finem dederunt: ita ut lumina quoque cum erraticis quinque in iiſdem locis & partibus ſint in quibus incipiente mundano anno fuerunt. hoc autem, ut phyſici volunt, poſt annorum quindecim milia peracta contingit. Ergo ſicut annus lunæ menſis eſt, & annus ſolis duodecim menſes, & aliarum ſtellarum hi ſunt anni quos ſupra retulimus: ita mundanum annum quindecim milia 158

anno-

Digitized by Google

annorum quales nunc computamus, efficiunt. Ille ergo vere annus vertens vocandus eſt quem non ſolis, id eſt, unius aſtri, reditu metiuntur; ſed quem ſtellarum omnium, in quocumque cœlo ſunt, ad eumdem locum reditus ſub eadem cœli totius deſcriptione concludit. unde & mundanus dicitur: quia mundus proprie cœlum vocatur. Igitur ut annum ſolis non ſolum a Kalendis Januariis uſque ad eaſdem vocamus; ſed & a ſequente poſt Kalendas die uſque ad eumdem diem, & a quocumque cujuslibet menſis die uſque in diem eumdem reditus, annus vocatur: ita hujus mundani anni initium ſibi quiſque facit quodcumque decreverit. ut, ecce, nunc Cicero a defectu ſolis qui ſub Romuli fine contigit, mundani anni principium ſibi ipſe conſtituit. & licet jam ſæpiſſime poſtea defectus ſolis evenerit; non dicitur tamen mundanum annum repetita defectio ſolis impleſſe; ſed tunc implebitur cum ſol deficiens in iſdem locis & partibus & ipſe erit, & omnes cœli ſtellas omniaque ſidera rurſus inveniet in quibus fuerant cum ſub Romuli fine deficeret. Igitur a diſceſſu Romuli poſt annorum quindecim milia, ſicut aſſerunt phyſici, ſol denuo ita deficiet, ut in eodem ſigno eademque parte ſit ad idem principium in quo ſub Romulo fuerat ſtellis quoque omnibus ſigniſque revocatis. peracti autem fuerant cum Scipio in Africa militaret, a diſceſſu Romuli anni quingenti ſeptuaginta & tres. anno enim ab urbe condita ſexcenteſimo ſeptimo hic Scipio deleta Karthagine triumphavit. ex quo numero annis remotis triginta duobus regni Romuli & duobus qui inter ſomnium Scipionis & conſummatum bellum fue-
159 runt, quingenti ſeptuaginta tres a diſceſſu Romuli ad ſomnium uſque remanebunt. ergo ratiocinabiliter vereque ſignavit necdum mundani anni viceſimam partem eſſe converſam, nam viceſimæ parti

quot

quot anni ſuperſint a fine Romuli ad Africanam militiam Scipionis, quos diximus annos fuiſſe quingentos ſeptuaginta tres, quiſquis in digitos mittit, inveniet.

CAPUT XII.

Hominem non corpus eſſe ſed mentem: & numquid in hoc mundo vere intereat ac corrumpatur.

Tu vero enitere & ſic habeto: non eſſe te mortalem, ſed corpus hoc. nec enim tu is es quem forma iſta declarat: ſed mens cujuſque is eſt quiſque, non ea figura quæ digito demonſtrari poteſt. deum te igitur ſcito eſſe: ſiquidem eſt deus qui viget, qui ſentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit & moderatur & movet id corpus cui præpoſitus eſt, quam hunc mundum ille princeps Deus, & ut ille mundum quadam parte mortalem ipſe Deus æternus, ſic fragile corpus animus ſempiternus movet. Bene & ſapienter Tullianus hic Scipio circa inſtitutionem nepotis ordinem recte docentis implevit. nam, ut breviter a principio omnem operis continentiam revolvam, principio tempus ei mortis & imminentes propinquorum prædixit inſidias; ut totum de hac vita ſperare dediſceret, quam non diuturnam comperiſſet. dein, ne metu prædictæ mortis frangeretur, oſtendit, ſapienti & bono civi in immortalitatem morte migrandum: cumque eum ultro ſpes iſta traxiſſet ad moriendi deſiderium; ſuccedit Pauli patris opportuna diſſuaſio accenſam filii 160
feſtinationem ab appetitu ſpontaneæ mortis excludens. Plene igitur in animo ſomniantis utrimque plantata ſperandi exſpectandique temperie altius jam circa divina erigendum nepotis animum Africanus ingreditur: nec prius eum terram patitur intueri, quam cœli ac ſiderum naturam, motum, ac mo-

modulamen agnoſcat; & hæc omnia ſciat præmio ceſſura virtutum. ac poſtquam mens firmata Scipionis alacritate tantæ promiſſionis erigitur: tum demum gloria, quæ apud indoctos magnum virtutis præmium creditur, contemni jubetur; dum oſtenditur ex terrarum brevitate vel caſibus, arta locis, anguſta temporibus. Africanus igitur pæne exutus hominem & defæcata mente jam naturæ ſuæ capax hic apertius admonetur ut eſſe ſe deum noverit. Et hæc ſit præſentis operis conſummatio, ut animam non ſolum immortalem ſed deum eſſe clareſcat. Ille ergo jam poſt corpus qui fuerat in divinitatem receptus dicturus viro adhuc in vita poſito, *deum te eſſe ſcito*, non prius tantam prærogativam committit homini, quam qui ſit ipſe diſcernat: ne æſtimetur hoc quoque divinum dici quod mortale in nobis & caducum eſt. &, quia Tullio mos eſt profundam rerum ſcientiam ſub brevitate tegere verborum, nunc quoque miro compendio tantum concludit arcanum, quod Plotinus magis quam quiſquam verborum parcus libro integro diſſeruit, cujus inſcriptio eſt; *Quid animal*, *quid homo*. in hoc ergo libro Plotinus quærit cujus ſint in nobis voluptates, mærores, metuſque ac deſideria & animoſitates vel dolores, poſtremo cogitationes & intellectus, utrum meræ animæ an vero animæ utentis corpore: & poſt multa, quæ ſub copioſa rerum denſitate diſſeruit, quæ nunc nobis ob hoc ſolum prætereunda ſunt, ne uſque ad faſtidii neceſſitatem volumen extendant, hoc
161 poſtremo pronuntiat; Animal eſse corpus animatum. ſed nec hoc neglectum vel non quæſitum relinquit, quo animæ beneficio quave via ſocietatis animetur. has ergo omnes quas prædiximus paſſiones aſſignat animali: verum autem hominem ipſam animam eſse teſtatur. Ergo qui videtur, non ipſe verus homo eſt, ſed verus ille eſt a quo regitur quod videtur.

Digitized by Google

tur. ſic, cum morte animalis diſceſserit animatio, cadit corpus regente viduatum. & hoc eſt quod videtur in homine mortale: anima autem, qui verus homo eſt, ab omni conditione mortalitatis aliena eſt adeo, ut ad imitationem Dei mundum regentis regat & ipſa corpus dum a ſe animatur. ideo phyſici mundum magnum hominem, & hominem brevem mundum eſse dixerunt. per ſimilitudines igitur ceterarum prærogativarum quibus Deum anima videtur imitari, animam deum & priſci philoſophorum & Tullius dixit. Quod autem ait *mundum quadam parte mortalem:* ad communem opinionem reſpicit qua mori aliqua intra mundum videntur; ut animal exanimatum, vel ignis exſtinctus, vel ſiccatus humor. hæc enim omnino interiiſse creduntur. Sed conſtat ſecundum veræ rationis aſsertionem, quam & ipſe non neſcit, nec Vergilius ignorat dicendo;

Nec morti eſſe locum;

conſtat, inquam, nihil intra vivum mundum perire; ſed eorum quæ interire videntur ſolam mutari ſpeciem: & illud in originem ſuam atque in ipſa elementa remeare quod tale quale fuit eſse deſierit.
Denique & Plotinus alio in loco cum de corporum 162
abſumtione diſsereret, & hoc diſsolvi poſse pronuntiaret quicquid effluit: objecit ſibi; Cur ergo elementa quorum fluxus in aperto eſt non ſimiliter aliquando ſolvuntur? & breviter tantæ objectioni validæque reſpondit, ideo elementa licet fluant numquam tamen ſolvi, quia non foras effluunt. a ceteris enim corporibus quod effluit recedit: elementorum fluxus numquam ab ipſis recedit elementis. ergo in hoc mundo pars nulla mortalis eſt ſecundum veræ rationis aſserta. Sed quod ait, *eum quadam parte mortalem:* ad communem, ut diximus, opinionem paululum inclinare ſe voluit: in fine autem validiſſimum immortalitatis animæ argumentum

po-

ponit, quia ipſa corpori præſtat agitatum. quod quale ſit, ex ipſis verbis Ciceronis quæ ſequuntur, invenies.

CAPUT XIII.

De tribus ratiocinandi modis quibus immortalitatem animæ aſſeruere Platonici.

Nam quod ſemper movetur, æternum eſt: quod autem motum affert alicui, quodque ipſum agitatur aliunde, quando habet finem motus, vivendi finem habeat neceſſe eſt. Solum igitur quod ſe ipſum movet, quia numquam deſeritur a ſe, numquam ne moveri quidem deſinit. quin etiam ceteris quæ moventur hic fons hoc principium eſt movendi. principii autem nulla eſt origo. nam e principio oriuntur omnia: ipſum autem nulla ex re
163 *alia naſci poteſt. nec enim eſſet principium quod gigneretur aliunde. quod ſi non oritur, nec occidit quidem umquam: nam principium exſtinctum nec ipſum ab alio renaſcetur nec ex ſe aliud creabit: ſiquidem neceſſe eſt a principio oriri omnia. ita fit ut motus principium ex eo ſit quod ipſum a ſe movetur. id autem nec naſci poteſt nec mori: vel concidat omne cœlum omniſque natura & conſiſtat neceſſe eſt, nec vim ullam nanciſcatur quam a primo impulſa moveatur. cum pateat igitur æternum id eſſe quod ipſum ſe moveat, quis eſt qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? inanimum eſt enim omne quod pulſu agitatur externo. quod autem eſt anima, id motu cietur interiore & ſuo. nam hæc eſt propria natura animi atque vis. quæ ſi eſt una ex omnibus quæ ſeipſa moveat; neque nata certe eſt & æterna.* Omnis hic locus de Phædro Platonis ad verbum a Cicerone tranſlatus eſt; in quo validiſſimis argumentis animæ immortalitas aſſeritur. & hæc eſt argumentorum ſumma; eſſe animam mortis immunem,

nem, quoniam ex ſe movetur. Sciendum eſt autem quod duobus modis immortalitas intelligitur. aut enim ideo eſt immortale quid, quia per ſe non eſt capax mortis, aut quia procuratione alterius a morte defenditur. ex his prior modus ad animæ, ſecundus ad mundi immortalitatem refertur. illa enim ſuapte natura a conditione mortis aliena eſt: mundus vero animæ beneficio in hac vitæ perpetuitate retinetur. Rurſus ſemper moveri dupliciter accipitur. hoc enim dicitur & de eo quod ex quo eſt ſemper movetur; & de eo quod ſemper & eſt & movetur. & ſecundus modus eſt quo animam dicimus ſemper moveri. His præmiſſis, jam quibus ſyllogi- 164
ſmis de immortalitate animæ diverſi ſectatores Platonis ratiocinati ſint, oportet aperiri. ſunt enim qui per gradus ſyllogiſmorum ad unum finem probationis evadant, certam ſibi propoſitionem ſequentis ex antecedentis concluſione facientes. apud quos hic prior eſt: Anima ex ſe movetur. quicquid autem ex ſe movetur, ſemper movetur. igitur anima ſemper movetur. ſecundus ita, qui naſcitur ex prioris fine: Anima ſemper movetur. quod autem ſemper movetur, immortale eſt. igitur anima immortalis eſt. & ita in duobus ſyllogiſmis duæ res probantur, id eſt, & ſemper moveri animam, ut in priore; & eſſe immortalem, ut colligitur de ſecundo. Alii vero uſque ad tertium gradum ita argumentando procedunt: Anima ex ſe movetur. quod autem ex ſe movetur, principium eſt motus. igitur anima principium motus eſt. rurſus ex hac concluſione naſcitur propoſitio: Anima principium motus eſt. quod autem principium motus eſt, natum non eſt. igitur anima nata non eſt. tertio loco: Anima nata non eſt. quod natum non eſt, immortale eſt. igitur anima immortalis eſt. Alii vero omnem ratiocinationem ſuam in unius ſyllogiſmi compendium redegerunt:

Digitized by Google

runt: Anima ex ſe movetur. quod ex ſe movetur, principium motus eſt. quod principium motus eſt, natum non eſt. quod natum non eſt, immortale eſt. igitur anima immortalis eſt.

CAPUT XIV.

Quibus rationibus Ariſtoteles contra Platonem monſtrare voluerit animam a ſeipſa moveri non poſſe.

SEd harum omnium ratiocinationum apud eum poteſt poſtrema concluſio de animæ immortalitate conſtare qui primam propoſitionem, id eſt, ex ſe moveri animam, non refellit. hac enim in fide non recepta, debilia fiunt omnia quæ ſequuntur:
165 ſed huic Stoicorum quidem accedit aſſenſio. Ariſtoteles vero adeo non acquieſcit, ut animam non ſolum ex ſe non moveri, ſed ne moveri quidem penitus conetur aſſerere. ita enim callidis argumentationibus adſtruit nihil ex ſe moveri, ut etiam ſi quid hoc facere concedat, animam tamen hoc non eſſe confirmet. Si enim anima, inquit, principium motus eſt, doceo non poſſe principium motus moveri. & ita diviſionem ſuæ artis ingreditur; ut primum doceat, in rerum natura eſſe aliquid immobile, deinde hoc eſſe animam tentet oſtendere. Neceſſe eſt, inquit, aut omnia quæ ſunt, immobilia eſſe, aut omnia moveri, aut aliqua ex his moveri, aliqua non moveri. item ſi damus, ait, & motum & quietem: neceſſe eſt aut alia ſemper moveri & alia numquam moveri; aut omnia ſimul nunc quieſcere nunc moveri. de his, inquit, quid magis verum ſit requiramus. Non eſſe omnia immobilia adſpectus ipſe teſtimonio eſt; quia ſunt quorum motum videmus. rurſus non moveri omnia viſus docet, quo immota cognoſcimus. ſed nec omnia dicere poſſumus modo mo-

motum pati, modo eſſe ſine motu; quia ſunt quorum perpetuum motum videmus; ut de cœleſtibus nulla dubitatio eſt. reſtat igitur, ait, ut, ſicut aliqua ſemper moventur, ita ſit aliquid ſemper immobile. ex his ut collectum ſit eſſe aliquid immobile, nullus obviat vel refellit. nam & vera diviſio eſt. & ſectæ Platonicæ non repugnat: neque enim, ſi quid eſt immobile, ſequitur ut hoc ſit anima: nec, qui dicit animam ex ſe moveri, jam moveri univerſa confirmat; ſed modum adſtruit quo anima movetur: ſi quid vero eſt aliud immobile; nihil ad hoc quod de anima adſtruitur pertinebit. Quod & ipſe Ariſtoteles videns, poſtquam docuit aliquid eſſe immobile, hoc eſſe animam vult dicere: & incipit aſſerere nihil eſſe quod ex ſe moveri poſſit, ſed omnia quæ moventur ab alio moveri. quod ſi vere probaſſet, nihil ad patrocinium Platonicæ ſectæ relinque- 167
retur. quemadmodum enim credi poſſet ex ſe moveri animam, ſi conſtaret nihil eſſe quod ex ſe poſſit moveri? In hac autem Ariſtotelica argumentatione hujuſmodi diviſionis ordo contexitur. Ex omnibus quæ moventur, inquit, alia per ſe moventur, alia ex accidenti. & ex accidenti, inquit, moventur quæ cum ipſa non moveantur, in eo tamen ſunt quod movetur: ut in navi ſarcina ſeu vector quieſcens. aut etiam cum pars movetur quieſcente integritate: ut ſi quis ſtans pedem manumve vel caput agitet. per ſe autem movetur quod neque ex accidenti, neque ex parte, ſed & totum ſimul movetur; ut cum ad ſuperiora ignis adſcendit. & de his quidem quæ ex accidenti moventur, nulla dubitatio eſt quin ab alio moveantur. probabo autem, inquit, etiam ea quæ per ſe moventur, ab alio moveri. Ex omnibus enim, ait, quæ per ſe moventur, alia cauſam motus intra ſe poſſident: ut animalia, ut arbores; quæ ſine dubio ab alio intelliguntur

moveri , a cauſa ſcilicet quæ in ipſis latet . nam cau-
ſam motus ab eo quod movetur ratio ſequeſtrat . a-
lia vero aperte ab alio moventur , id eſt , aut vi aut
natura . & vi dicimus moveri omne jaculum , quod,
cum de manu jaculantis receſſerit , ſuo quidem mo-
tu ferri videtur ; ſed origo motus ad vim refertur .
ſic enim nonnumquam & terram ſurſum & ignem
deorſum ferri videmus : quod alienus ſine dubio co-
git impulſus . natura vero moventur vel gravia cum
per ſe deorſum , vel levia cum ſurſum feruntur . ſed
& hæc dicendum eſt ab alio moveri , licet , a quo ,
habeatur incertum. ratio enim , ait , deprehendit
eſſe neſcio quid quod hæc moveat . nam , ſi ſponte
moverentur , ſponte etiam ſtarent : ſed nec unam
viam ſemper agerent ; imo per diverſa moverentur ,
ſi ſpontaneo ferrentur agitatu . cum vero hoc facere
non poſſint , ſed levibus ſemper adſcenſus, & deſcen-
ſus gravibus deputatus ſit : apparet , eorum motum
ad certam & conſtitutam naturæ neceſſitatem refer-
167 ri . Hæc ſunt & his ſimilia quibus Ariſtoteles o-
mne quod movetur ab alio moveri probaſſe ſe credi-
dit. Sed Platonici , ut paulo poſt demonſtrabitur ,
argumenta hæc arguta magis quam vera eſſe docue-
runt. Nunc ſequens ejuſdem jungenda diviſio eſt ;
qua non poſſe animam ex ſe moveri , etiamſi hoc alia
res facere poſſet , laborat oſtendere : & hujus rei
primam propoſitionem ab illis mutuatur quæ ſibi
æſtimat conſtitiſſe . ſic enim ait : Cum igitur omne
quod movetur , conſtet ab alio moveri : ſine dubio id
quod primum movet, quia non ab alio movetur (ne-
que enim haberetur jam primum ſi ab alio movere-
tur) neceſſe eſt , inquit , ut aut ſtare dicatur aut ſe-
ipſum movere . nam ſi ab alio moveri dicatur , illud
quoque quod ipſum movet , dicetur ab alio moveri ;
& illud rurſus ab alio : & in infinitum inquiſitio iſta
caſura eſt , numquam exordia prima reperiens ſi ſem-
per

Digitized by Google

per aliud ea quæ putaveris prima, præcedit. re-
ſtat igitur, inquit, ut, ſi quod primum movet non
dicatur ſtare, ipſum ſe movere dicatur. & ſic erit
in uno eodemque aliud quod movet, aliud quod mo-
vetur. ſiquidem in omni, ait, motu tria hæc ſint
neceſſe eſt: id quod movet, & quo movet, & quod
movetur. ex his, quod movetur, tantum movetur,
non etiam movet: cum illud quo fit motus, & mo-
veatur & moveat; illud vero quod movet, non et-
iam moveatur: ut ex tribus ſit commune quod me-
dium, duo vero ſibi contraria intelligantur. nam
ſicut eſt quod movetur & non movet; ita eſt, in-
quit, quod movet & non movetur: propter quod
diximus quia cum omne quod movetur ab alio mo-
veatur, ſi hoc quod movet & jam ipſum movetur:
quæremus ſemper motus hujus, nec umquam inve-
niemus, exordium. deinde ſi quid ſe movere dica-
tur, neceſſe eſt, inquit, ut aut totum a toto, aut
partem a parte, aut partem a toto, aut totum a
parte exiſtimemus moveri: & tamen motus ille, ſeu
a toto ſeu a parte procedat, alterum ſui poſtulabit
auctorem. Ex omnibus his in unum Ariſtotelica ra-
tiocinatio tota colligitur hoc modo: Omne quod
movetur, ab alio movetur. quod igitur primum mo- 168
vet, aut ſtat, aut ab alio & ipſum movetur: ſed ſi
ab alio, jam non poteſt hoc primum vocari; & ſem-
per quod primum moveat requiremus. reſtat ut ſta-
re dicatur. ſtat igitur quod primum movet. Contra
Platonem ergo, qui dicit animam motus eſſe prin-
cipium, in hunc modum opponitur ſyllogiſmus:
Anima principium motus eſt. principium autem
motus non movetur. igitur anima non movetur. &
hoc eſt quod primo loco violenter objecit: nec eouſ-
que perſuadere contentus animam non moveri: aliis
quoque rationibus non minus violentis perurget.
Nullum, inquit, initium idem poteſt eſſe ei cujus

eſt initium. nam apud geometras principium lineæ
punctum dicitur eſſe non linea : apud arithmeticos
principium numeri non eſt numerus. item cauſa na-
ſcendi ipſa non naſcitur. & ipſa ergo motus cauſa
vel initium non movetur. ergo anima quæ initium
motus eſt, non movetur. additur hoc quoque. Num-
quam, inquit, fieri poteſt, ut circa unam eamdem-
que rem uno eodemque tempore contrarietates ad
unum idemque pertinentes eveniant. ſcimus autem
quia movere facere eſt & moveri pati eſt. ei igitur
quod ſe movet, ſimul evenient duo ſibi contraria &
facere & pati: quod impoſſibile eſt. anima igitur
non poteſt ſe movere. item dicit: Si animæ eſſentia
motus eſſet, numquam quieſceret a motu. nihil eſt
enim quod recipiat eſſentiæ ſuæ contrarietatem.
nam ignis numquam frigidus erit; nec nix umquam
ſponte ſua caleſcet. anima autem nonnumquam a
motu ceſſat (non enim ſemper corpus videmus agi-
tari) non igitur animæ eſſentia motus eſt, cujus
contrarietatem receptat. ait etiam: Anima, ſi aliis
cauſa motus eſt, ſibi cauſa motus eſſe non poterit.
nihil enim eſt, inquit, quod ejuſdem rei ſibi cauſa
ſit cujus eſt alii: ut medicus, ut exercitor corpo-
rum, ſanitatem vel valentiam, quam ille ægris,
hic luctatoribus præſtat, non utique ex hoc etiam
ſibi præſtant. item dicit: Omnis motus ad exerci-
169 tium ſui inſtrumento eget, ut ſingularum artium u-
ſus docet. ergo videndum ne & animæ ad ſe mo-
vendum inſtrumento opus ſit. quod ſi impoſſibile ju-
dicatur: & illud impoſſibile erit, ut anima ipſa ſe
moveat. item dicit: Si movetur anima; ſine dubio
cum reliquis motibus & de loco & in locum move-
tur. quod ſi eſt: modo corpus ingreditur, modo
rurſus egreditur; & hoc frequenter exercet. ſed
hoc videmus fieri non poſſe. non igitur movetur. his
quoque addit: Si anima ſe movet; neceſſe eſt ut a-
li-

Digitized by Google

liquo motus genere ſe moveat. ergo aut in loco ſe movet, aut ſeipſam pariendo ſe movet, aut ſeipſam conſumendo, aut ſe augendo, aut ſe minuendo. hæc ſunt enim, ait, motus genera. horum ſingula, inquit, quemadmodum poſſint fieri requiramus. Si in loco ſe movet: aut in rectam lineam ſe movet, aut ſphærico motu in orbem rotatur. ſed recta linea infinita nulla eſt. nam, quæcumque in natura intelligatur linea, quocumque fine ſine dubio terminatur. ſi ergo per lineam terminatam anima ſe movet; non ſemper movetur. nam, cum ad finem venitur & inde rurſus in exordium reditur, neceſſe eſt interſtitium motus fieri in ipſa permutatione redeundi. ſed nec in orbem rotari poteſt: quia omnis ſphæra circa aliquod immobile, quod centron vocamus, movetur. ſi ergo & anima ſic movetur: aut intra ſe habet quod immobile eſt; & ita fit ut non tota moveatur: aut, ſi non intra ſe habet; ſequitur aliud non minus abſurdum, ut centron foris ſit, quod eſſe non poterit. conſtat ergo ex his, ait, quod in loco ſe non moveat. ſed ſi ipſa ſe parit; ſequitur ut eamdem & eſſe & non eſſe dicamus. ſi vero ſe ipſa conſumit; non erit immortalis. quod ſi ſe aut auget aut minuit; eadem ſimul & major ſe & minor reperietur. & ex his talem colligit ſyllogiſmum: Si anima ſe movet: aliquo motus genere ſe movet. nullum autem motus genus quo ſe moveat invenitur. non ſe igitur movet.

Digitized by Google

170 ## CAPUT XV.

Quibus argumentis Platonici magiſtrum ſuum adverſus Ariſtotelem tueantur, oſtendentes utique eſſe aliquid quod a ſeipſo moveatur; idque neceſſario eſſe animam: quibus probatis, enervata eſt prima objectio Ariſtotelis.

Contra has tam ſubtiles & argutas & veriſimiles argumentationes, accingendum eſt ſecundum ſectatores Platonis, qui inceptum quo Ariſtoteles tam veram tamque validam definitionem magiſtri ſauciare tentaverat, ſubruerunt. neque vero tam immemor mei aut ita male animatus ſum, ut ex ingenio meo vel Ariſtoteli reſiſtam vel aſſim Platoni. ſed ut quiſque magnorum virorum qui ſe Platonicos dici gloriabantur, aut ſingula aut bina defenſa ad oſtentationem ſuorum operum reliquerunt, collecta hæc in unum continuæ defenſionis corpus coacervavi; adjecto ſi quid poſt illos aut ſentire fas erat, aut audere in intellectum licebat. Et quia duo ſunt quæ aſſerere conatus eſt: unum quod dicit, nihil eſſe quod ex ſe moveatur; alterum, quo animam hoc eſſe non poſſe confirmat: utrique reſiſtendum eſt; ut & conſtet poſſe aliquid ex ſe moveri, & animam hoc eſſe clareſcat. In primis igitur illius diviſionis oportet nos cavere præſtigias in qua enumerans aliqua quæ ex ſe moventur, & oſtendens, illa quoque ab alio moveri, id eſt, a cauſa interius latente, videtur ſibi probaſſe omnia quæ moventur, etiamſi ex ſe moveri dicantur, ab alio tamen moveri. hujus enim rei pars vera eſt; ſed eſt falſa concluſio. nam eſſe aliqua quæ, cum ex ſe moveri videantur, ab alio tamen conſtet moveri, nec nos diffitemur. non tamen omnia quæ ex ſe moventur, hoc ſuſtinent, ut ab alio ea moveri neceſſe ſit. Plato enim

Digitized by Google

enim cum dicit animam ex ſe moveri, id eſt, cum
αὐτοκίνητον vocat, non vult eam inter illa numerari
quæ ex ſe quidem videntur moveri, ſed a cauſa quæ
intra ſe latet moventur; ut moventur animalia au- 171
ctore quidem alio, ſed occulto (nam ab anima mo-
ventur) aut ut moventur arbores (quarum etſi non
videtur agitator, a natura tamen eas interius laten-
te conſtat agitari) ſed Plato ita dicit animam ex ſe
moveri, ut non aliam cauſam vel extrinſecus acci-
dentem, vel interius latentem hujus motus dicat
auctorem. Hoc quemadmodum accipiendum ſit, in-
ſtruemus. Ignem calidum vocamus, ſed & ferrum
calidum dicimus, & nivem frigidam & ſaxum frigi-
dum nuncupamus: mel dulce ſed & mulſum dulce
vocitamus. horum tamen ſingula de diverſis diverſe
ſignificant. aliter enim de igne aliter de ferro cali-
di nomen accipimus: quia ignis per ſe calet, non ab
alio fit calidus; contra ferrum non niſi ex alio cale-
ſcit. ut nix frigida, ut mel dulce ſit, non aliunde
contingit, ſed per naturam: ſaxo tamen frigus vel
mulſo dulcedo a nive vel melle proveniunt. ſic &
ſtare & moveri tam de his dicitur quæ ab ſe vel ſtant
vel moventur, quam de illis quæ vel ſiſtuntur vel
agitantur ex alio. ſed quibus moveri ab alio vel
ſtare contingit; hæc & ſtare deſiſtunt & moveri.
quibus autem idem eſt & eſse & moveri; num-
quam a motu ceſsant: quia ſine eſſentia ſua eſse
non poſsunt. ſicut ferrum amittit calorem; ignis
vero calere non deſinit. ab ſe ergo movetur anima,
licet & animalia vel arbores per ſe videantur move-
ri. ſed illis, quamvis interius latens, alia tamen
cauſa eſt, id eſt, anima vel natura, quæ motum mi-
niſtrat: ideo & amittunt hoc quod aliunde ſumſe-
runt. anima vero ita per ſe movetur ut ignis per
ſe calet, nulla adventitia cauſa vel illum calefacien-
te vel hanc movente. nam, cum ignem calidum di-
ci-

Digitized by Google

cimus, non duo diverſa concipimus, unum quod calefacit, alterum quod calefit; ſed totum calidum
172 ſecundum naturam ſuam vocamus. cum nivem frigidam cum mel dulce appellamus, non aliud quod hanc qualitatem præſtat, aliud cui præſtatur accipimus. ita & cum animam per ſe moveri dicimus, non gemina conſideratio ſequitur moventis & moti; ſed in ipſo motu eſsentiam ejus agnoſcimus. quia, quod eſt in igne nomen calidi, in nive vocabulum frigidi, appellatio dulcis in melle; hoc neceſse eſt de anima *αὐτοκίνητον* nomen intelligi: quod Latina converſio ſignificat per ſe moveri. Nec te confundat quod *moveri* paſſivum verbum eſt: nec, ſicut *ſecari* cum dicitur duo pariter conſiderantur, quod ſecat & quod ſecatur; item cum *teneri* dicitur duo intelliguntur, quod tenet & quod tenetur: ita hic *moveri* duarum rerum ſignificationem putes, quæ movet & quæ movetur. nam *ſecari* quidem & *teneri* paſſio eſt; ideo conſiderationem & facientis & patientis amplectitur: *moveri* autem cum de his quidem dicitur quæ ab alio moventur, utramque conſiderationem ſimiliter repræſentat; de eo autem quod ita per ſe movetur ut ſit *αὐτοκίνητον*, cum *moveri* dicitur, quia ex ſe non ex alio movetur, nulla poteſt ſuſpicio paſſionis intelligi. nam & *ſtare* licet paſſivum verbum non eſse videatur, cum de eo tamen dicitur quod ſtat alio ſiſtente; ut, *ſtant terris defixæ haſtæ:* ſignificat paſſionem. ſic & *moveri*, licet paſſivum ſonet; quando tamen nihil ineſt faciens, patiens ineſse non poterit. &, ut abſolutius liqueat non verborum ſed rerum intellectu paſſionem ſignificari; ecce ignis cum fertur ad ſuperna nihil patitur; cum deorſum fertur ſine dubio patitur. quia hoc niſi alio impellente, non ſuſtinet: & cum unum idemque verbum proferatur; paſſionem tamen modo ineſse modo abeſse dicemus. ergo & *moveri* idem in ſignifica-

ficatione eſt quod *calere*; & cum ferrum calere dici-
mus vel ſtylum moveri (quia utrique hoc aliunde
provenit) paſſionem eſſe fatemur. cum vero aut i- 173
gnis calere aut moveri anima dicetur (quia illius in
calore & in motu hujus eſſentia eſt) nullus hic locus
relinquitur paſſioni: ſed ille ſic calere ſicut moveri
iſta dicetur. Hoc loco Ariſtoteles argutam de ver-
bis calumniam ſarciens, Platonem quoque ipſum
duo, id eſt, quod movet & quod movetur, ſignifi-
caſſe contendit dicendo: Solum igitur quod ſeipſum
movet, quia numquam deſeritur a ſe, numquam ne
moveri quidem deſinit; & aperte illum duo expreſ-
ſiſſe proclamat his verbis; quod movet & move-
tur. ſed videtur mihi vir tantus nihil ignorare po-
tuiſſe; ſed in exercitio argutiarum talium cohiben-
tem ſibi operam ſponte luſiſſe. Ceterum qui non ad-
vertat, cum quid dicitur ſeipſum movere, non duo
intelligenda? ſicut & cum dicitur ἑαυτὸν τιμωρούμε-
νος, id eſt, *ſe puniens*; non aliter qui punit alter
eſt qui punitur; &, cum ſe perdere, ſe involve-
re, ſe liberare quis dicitur; non neceſſe eſt unum
facientem alterum ſubeſse patientem. ſed hoc ſo-
lum intellectu hujus elocutionis exprimitur, ut
qui ſe punit aut qui ſe liberat, non ab alio hoc acce-
piſse, ſed ipſe ſibi aut intuliſse aut præſtitiſse dica-
tur, ſic & de αὐτοκινήτῳ, cum dicitur, *ſeipſum mo-
vet*; ad hoc dicitur ut æſtimationem alterius mo-
ventis excludat: quam volens Plato de cogitatione
legentis eximere, his quæ præmiſit expreſſit. Nam
quod ſemper, ait, movetur, æternum eſt: quod au-
tem motum affert alicui, quodque ipſum movetur 174
aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem
habeat neceſse eſt. Quid his verbis invenietur ex-
preſſius clara ſignificatione teſtantibus, non aliunde
moveri quod ſeipſum movet; cum animam ob hoc
dicat æternam quia ſeipſam movet & non movetur
aliun-

Digitized by Google

aliunde? ergo ſe movere hoc ſolum ſignificat, non ab alio moveri. Nec putes quod idem moveat idemque moveatur; ſed moveri ſine alio movente ſe movere eſt. aperte ergo conſtitit quia non omne quod movetur ab alio movetur. ergo αὐτοκίνητον poteſt non ab alio moveri. ſed ne a ſe quidem ſic movetur, ut in ipſo aliud ſit quod movet, aliud quod movetur; nec ex toto, nec pro parte, ut ille proponit: ſed ob hoc ſolum ſeipſum movere dicitur, ne ab alio moveri æſtimetur. Sed & illa de motibus Ariſtotelica diviſio, quam ſupra retulimus, ſurripienti magis apta eſt quam probanti, in qua ait; ſicut eſt quod movetur & non movet, ita eſt quod movet & non movetur. conſtat enim quod omne quicquid movetur movet alia: ſicut dicitur aut gubernaculum navem, aut navis circumfuſum ſibi aerem vel undas movere. quid autem eſt quod non poſſit aliud dum ipſum movetur impellere? ergo, ſi verum non eſt ea quæ moventur alia non movere, non conſtat illud ut aliquid quod moveat nec tamen moveatur invenias. Illa igitur magis probanda eſt in decimo de Legibus a Platone motuum prolata diviſio. Omnis motus, inquit, aut ſe movet & alia, aut ab alio movetur & alia movet. & prior ad animam, ad omnia vero corpora ſecundus refertur. hi ergo duo motus & differentia ſeparantur & ſocietate junguntur: commune hoc habent, quod & prior & ſecundus movent alia: hoc autem differunt quod ille a ſe, hic ab alio movetur. Ex his omnibus, quæ eruta de Platonicorum ſenſuum fecunditate collegimus, conſtitit non eſse verum, omnia quæ moventur, ab alio mo-
175 veri. ergo nec principium motus ad deprecandam alterius moventis neceſſitatem ſtare dicetur: quia poteſt ſe ipſe, ut diximus, movere alio non movente. enervatus eſt igitur ſyllogiſmus, quem præmiſſa varia & multiplici diviſione collegerat, hoc eſt: Ani-

Digitized by Google

Anima principium motus eſt. principium autem motus non movetur. igitur anima non movetur. Reſtat ut, quia conſtitit poſse aliquid per ſe moveri alio non movente, animam hoc eſse doceatur. quod facile docebitur, ſi de manifeſtis & indubitabilibus argumenta ſumamus. Homini motum aut anima præſtat aut corpus aut de utroque permixtio. & quia tria ſunt de quibus inquiſitio iſta procedit, cum neque a corpore neque a permixtione præſtari hoc poſse conſtiterit, reſtat ut ab anima moveri hominem nulla dubitatio ſit. Nunc de ſingulis ac primum de corpore loquamur. Nullum inanimum corpus ſuo motu moveri, manifeſtius eſt quam ut aſserendum ſit. nihil eſt autem quod dum immobile ſit aliud poſſit movere. igitur corpus hominem non movet. videndum ne forte animæ & corporis ipſa permixtio hunc ſibi motum miniſtret. ſed quia conſtat motum corpori non ineſse, ſi nec animæ ineſt (ex duabus rebus motu carentibus nullus motus efficitur; ſicut nec ex duabus dulcibus amaritudo, nec ex duabus amaris dulcedo proveniet, nec ex gemino frigore calor, aut frigus ex gemino calore naſcetur. omnis enim geminata qualitas creſcit: numquam ex duplicatis ſimilibus contrarietas emergit) ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. hominem igitur permixtio non movebit. hinc inexpugnabilis ſyllogiſmus ex confeſsarum rerum indubitabili luce colligitur: Animal movetur. motum autem animali aut anima præſtat aut corpus aut ex utroque permixtio. ſed neque corpus neque permixtio motum præſtat. igitur anima motum præſtat. Ex his apparet animam initium motus eſſe. initium autem motus tractatus ſuperior docuit per ſe moveri. animam ergo αὐτοκίνητον eſſe, id eſt, per ſe moveri nulla dubitatio eſt.

Digitized by Google

176 ## CAPUT XVI.

Quem in modum reliquæ Ariſtotelis objectiones a Platonicis refellantur.

Hic ille rurſus obloquitur, & alia de initiis diſputatione confligit. eadem enim hic ſolvendo repetimus quæ ſupra in ordinem objecta digeſſimus. Non poſſunt, inquit, eadem initiis ſuis eſse quæ inde naſcuntur; & ideo animam, quæ initium motus eſt, non moveri. ne idem ſit initium & quod de initio naſcitur, id eſt, ne motus ex motu proceſſiſse videatur. Ad hæc facilis & abſoluta reſponſio eſt. quia ut principia & hæc quæ de principiis prodeunt, in aliquo nonnumquam inter ſe differre fateamur; numquam tamen ita poſsunt ſibi eſse contraria, ut adverſa ſibi ſunt *ſtare & moveri*. nam ſi albi initium nigrum vocaretur, & ſiccum eſset humoris exordium; bonum de malo, ex amaro initio dulce procederet. ſed non ita eſt. quia uſque ad contrarietatem initia & conſequentia diſſidere natura non patitur; invenitur tamen inter ipſa nonnumquam talis differentia, qualis inter ſe origini progreſſionique conveniat: ut eſt hic quoque inter motum quo movetur anima & quo movet cetera. non enim animam Plato ſimpliciter motum dixit, ſed motum ſe moventem. inter motum ergo ſe moventem & motum quo movet cetera quid interſit, in aperto eſt. ſiquidem ille ſine auctore eſt, hic aliis motus auctor eſt. conſtat ergo neque adeo poſse initia ac de initiis procreata differre, ut contraria ſibi ſint, nec tamen hic moderatam differentiam defuiſse. non igitur ſtabit principium motus, quod
177 ille artificii concluſione collegit. His tertia, ut meminimus, ſucceſſit objectio; uni rei contraria ſimul

mul accidere non poſse , & quia contraria ſibi ſunt
movere & moveri , non poſse animam ſe movere ; ne
eadem & moveatur & moveat. ſed hoc ſuperius aſ-
ſerta diſsolvunt. ſiquidem conſtitit , in animæ motu
duo non intelligenda , quod moveat & quod movea-
tur. quia nihil aliud eſt ab ſe moveri , quam moveri
alio non movente. nulla eſt ergo contrarietas , ubi
quod fit , unum eſt : quia fit non ab alio circa alium ;
quippe cum ipſe motus animæ ſit eſsentia. Ex hoc
ei , ut ſupra retulimus , nata eſt occaſio quarti cer-
taminis . Si animæ eſsentia motus eſt , inquit , cur
interdum quieſcit , cum nulla alia res contrarieta-
tem propriæ admittat eſsentiæ ? ignis , cujus eſsen-
tiæ calor ineſt , calere non deſinit. & quia frigi-
dum nivis in eſsentia ejus eſt , non niſi ſemper eſt
frigida. & anima igitur eadem ratione numquam a
motu ceſsare deberet. ſed dicat velim , quando ceſ-
ſare animam ſuſpicatur. Si movendo , inquit , ſe
moveat & corpus : neceſse eſt utique , quando non
moveri corpus videamus , animam quoque intelliga-
mus non moveri. Contra hoc in promtu eſt gemina
defenſio. primum quia non in hoc deprehenditur
motus animæ , ſi corpus agitetur. nam & cum
nulla pars corporis moveri videtur in homine , ta-
men ipſa cogitatio , aut in quocumque animali audi-
tus , viſus , odoratus , & ſimilia ; ſed & in quiete
ipſa ſpirare , ſomniare , omnia hæc motus animæ
ſunt. deinde quis ipſum corpus dicat immobile et-
iam dum non videtur agitari ; cum incrementa
membrorum , aut , ſi jam creſcendi ætas & tempus
exceſſit , cum ſaltus cordis ceſsationis impatiens , 178
cum cibi ordinata digeries naturali diſpenſatione
inter venas & viſcera ſuccum miniſtrans , cum ipſa
collectio fluentorum perpetuum corporis teſtentur a-
gitatum ? & anima igitur æterno & ſuo motu , ſed &
corpus quamdiu ab initio & cauſa motus animatur ,
ſem-

Digitized by Google

ſemper movetur. Hinc eidem ſomes quintæ ortus eſt quæſtionis. Si anima, inquit, aliis cauſa eſt motus; ipſa ſibi cauſa motus eſſe non poterit. quia nihil eſt quod ejuſdem rei & ſibi & aliis cauſa ſit. Ego vero, licet facile poſſim probare plurima eſſe quæ ejuſdem rei & ſibi & aliis cauſa ſint, ne tamen ſtudio videar omnibus quæ aſſerit obviare, hoc verum eſſe concedam: quod & pro vero habitum ad aſſerendum motum animæ non nocebit. Etenim animam initium motus & cauſam vocamus. de cauſa poſt videbimus. interim conſtat, omne initium ineſſe rei cujus eſt initium: & ideo, quicquid in quamcumque rem ab initio ſuo proficiſcitur, hoc in ipſo initio reperitur. ſic initium caloris non poteſt non calere. ignem ipſum, de quo calor in alia tranſit, quis neget calidum? Sed ignis, inquit, non ſe ipſe calefacit: quia natura totus eſt calidus. Teneo quod volebam, nam nec anima ita ſe movet, ut ſit inter motum moventemque diſcretio; ſed ita tota ſuo motu movetur, ut nihil poſſis ſeparare quod moveat. Hæc de initio dicta ſufficient. De cauſa vero, quoniam ſpontanea conniventia conceſſimus ne quid ejuſdem rei & ſibi & aliis cauſa ſit, libenter acquieſcimus, ne anima, quæ aliis cauſa motus eſt, etiam ſibi cauſa motus eſſe videatur. his enim cauſa motus eſt quæ non moverentur, niſi ipſa præſtaret. illa vero, ut moveatur non ſibi ipſa largitur, ſed eſſentiæ ſuæ eſt quod movetur. ex hoc quæſtio quæ ſequitur abſoluta eſt.
179 Tunc enim forte concedam ut ad motus exercitium inſtrumenta quærantur, quando aliud eſt quod movet, aliud quod movetur. in anima vero hoc nec ſcurrilis jocus ſine damno verecundiæ audebit expetere, cujus motus eſt in eſſentia: cum ignis, licet ex cauſa intra ſe latente moveatur, nullis tamen inſtrumentis ad ſuperna conſcendat. multoque minus hæc in anima quærenda ſunt, cujus motus eſſen-

ſentia ſua eſt. in his etiam quæ ſequuntur, vir tantus & alias ultra ceteros ſerius, ſimilis cavillanti eſt. Si movetur, inquit, anima, inter ceteros motus etiam de loco in locum movetur. ergo modo, ait, corpus egreditur, modo rurſus ingreditur; & in hoc exercitio ſæpe verſatur; quod fieri non videmus. non igitur movetur. Contra hoc nullus eſt qui non ſine hæſitatione reſpondeat, non omnia quæ moventur, etiam de loco in locum moveri. aptius denique in eum ſimilis interrogatio retorquenda eſt. Moveri arbores dicis; quod cum, ut opinor, annuerit; pari dicacitate ferietur. Si moventur arbores; ſine dubio, ut tu dicere ſoles, inter alios motus etiam de loco in locum moventur. hoc autem videmus per ſe eas facere non poſſe. igitur arbores non moventur. Sed ut hunc ſyllogiſmum additamento ſerium facere poſſimus; poſtquam dixerimus, ergo arbores non moventur, adjiciemus; ſed moventur arbores. non igitur omnia quæ moventur, etiam de loco in locum moventur. & ita finis in exitum ſanæ concluſionis evadit. Si ergo arbores fatebimur moveri quidem, ſed apto ſibi motu: cur hoc animæ negemus ut motu eſſentiæ ſuæ conveniente moveatur? hæc & alia valde dicerentur, etiamſi hoc motus genere moveri anima non poſſet. cum vero & corpus animet acceſſu, & a corpore certa conſtituti temporis lege diſcedat: quis eam neget etiam in locum, ut ita dicam, moveri? quod autem non ſæpe ſub uno tempore acceſſum variat & receſſum; facit hoc diſpoſitio arcana & conſulta naturæ: quæ ad animalis vitam certis vinculis continendam, tantum animæ injecit corporis amorem, ut amet ultro quo vincta eſt; raroque contingat ne finita quoque lege 180
temporis ſui mærens & invita diſcedat. Hac quoque objectione, ut arbitror, diſſoluta, ad eas interrogationes quibus nos videtur urgere, veniamus. Si

movet, inquit, ſe anima; aliquo motus genere ſe movet. dicendumne eſt igitur animam ſe in locum movere? ergo ille locus aut orbis aut linea eſt; an ſe pariendo ſeu conſumendo movetur? Séne auget aut minuit? aut proferatur, ait, in medium aliud motus genus, quo eam dicamus moveri. Sed omnis hæc interrogationum moleſta congeries ex una eademque defluit male conceptæ definitionis aſtutia. nam quia ſemel ſibi propoſuit,omne quod movetur ab alio moveri: omnia hæc motuum genera in anima quærit: in quibus aliud quod movet, aliud eſt quod movetur, cum nihil horum in animam cadere poſſit, in qua nulla diſcretio eſt moventis & moti. Quis eſt igitur, dicet aliquis, aut unde intelligitur animæ motus, ſi horum nullus eſt? Sciet hoc quiſquis noſſe deſiderat vel Platone dicente vel Tullio. quinetiam ceteris quæ moventur, hic fons, hoc principium eſt movendi. Quanta ſit autem vocabuli hujus expreſſio, quo anima fons motus vocatur, facile reperies, ſi rei inviſibilis motum ſine auctore atque ideo ſine initio ac ſine fine prodeuntem & cetera moventem mente concipias: cui nihil ſimilius de viſibilibus quam fons potuerit reperiri; qui ita prin-
181 cipium eſt aquæ, ut cum de ſe fluvios & lacus procreet, a nullo naſci ipſe dicatur. nam, ſi ab alio naſceretur, non eſſet ipſe principium: & ſicut fons non ſemper facile deprehenditur; ab ipſo tamen qui funduntur aut Nilus eſt, aut Eridanus, aut Iſter, aut Tanais; &, ut illorum rapacitatem videndo admirans, & intra te tantarum aquarum originem requirens, cogitatione recurris ad fontem, & hunc omnem motum intelligis de primo ſcaturiginis manare principio: ita cum corporum motum, ſeu divina ſeu terrena ſint, conſiderando quærere forte auctorem velis, mens tua ad animam quaſi ad fontem recurrat, cujus motum etiam ſine corporis mi-

ni-

Digitized by Google

niſterio teſtantur cogitationes, gaudia, ſpes, timores. nam motus ejus eſt boni malique diſcretio, virtutum amor, cupido vitiorum; ex quibus effluunt omnes inde naſcentium rerum meatus. motus enim ejus eſt quicquid iraſcimur, & in fervorem mutuæ colliſionis armamur: unde paulatim procedens rabies fluctuat præliorum. motus ejus eſt; quod in deſideria rapimur, quod cupiditatibus alligamur. ſed hi motus ſi ratione gubernentur, proveniunt ſalutares: ſi deſtituantur; in præceps & rapiuntur & rapiunt. Didiciſti motus animæ, quos modo ſine miniſterio corporis, modo per corpus exercet. ſi vero ipſius mundanæ animæ motus requires; cœleſtem volubilitatem & ſphærarum ſubjacentium rapidos impetus intuere, ortum occaſumve ſolis, curſus ſiderum vel recurſus; quæ omnia anima movente proveniunt. immobilem vero eam dicere, quæ movet omnia, Ariſtoteli non convenit (qui quantus in aliis ſit, probatum eſt,) ſed illi tantum quem vis naturæ, quem ratio manifeſta non moveat.

CAPUT XVII. 182

Scipionem ab avo ſuo Africano tam ad otioſas quam ad negotioſas virtutes incitatum fuiſſe: tum de tribus philoſophiæ partibus, quarum nullam Cicero intactam prætereierit.

EDocto igitur atque aſſerto animæ motu, Africanus qualiter exercitio ejus utendum ſit, in hæc verba mandat & præcipit. *Hanc tu exerce optimis in rebus. ſunt autem optimæ curæ de ſalute patriæ: quibus agitatus & exercitatus animus, velocius in hanc ſedem & domum ſuam pervolabit, idque ocius faciet, ſi jam tum cum erit incluſus in corpore eminebit foras, & ea quæ extra erunt contemplans, quam maxime ſe a cor-*

*pore abſtrahet. namque eorum animi qui ſe voluptati-
bus corporis dediderunt, earumque ſe quaſi miniſtros præ-
buerunt, impulſuque libidinum voluptatibus obedien-
tium deorum & hominum jura violaverunt, corporibus
elapſi, circum terram ipſam volutantur; nec hunc in
locum niſi multis agitati ſæculis revertuntur.* In ſupe-
riore hujus operis parte diximus alias otioſas, alias
negotioſas eſſe virtutes; & illas philoſophis, has re-
rumpublicarum rectoribus convenire; utraſque ta-
men exercentem facere beatum. hæ virtutes inter-
dum dividuntur; nonnumquam vero miſcentur,
cum utrarumque capax & natura & inſtitutione ani-
mus invenitur. nam ſi quis ab omni quidem doctrina
habeatur alienus, in republica tamen & prudens &
temperatus & fortis & juſtus ſit; hic a feriatis re-
motus eminet tamen actualium vigore virtutum;
quibus nihilominus cœlum cedit in præmium. ſi
quis vero inſita quiete naturæ non ſit aptus ad agen-
dum; ſed ſolum optima conſcientiæ dote erectus ad
ſupera doctrinæ ſupellectilem ad exercitium divinæ
diſputationis expendat, ſectator cœleſtium, devius
caducorum; is quoque ad cœli verticem otioſis vir-
183 tutibus ſubvehitur. ſæpe tamen evenit ut idem pe-
ctus & agendi & diſputandi perfectione ſublime ſit;
& cœlum utroque adipiſcatur exercitio virtutum.
Romulus nobis in primo genere ponatur: cujus vi-
ta virtutes numquam deſeruit; ſemper exercuit. in
ſecundo Pythagoras, qui agendi neſcius, fuit arti-
fex diſſerendi; & ſolas doctrinæ & conſcientiæ vir-
tutes ſecutus eſt. ſint in tertio ac mixto genere a-
pud Græcos Lycurgus & Solon; inter Romanos
Numa, Catones ambo, multique alii qui & philo-
ſophiam hauſerunt altius & firmamentum reipubli-
cæ præſtiterunt. ſoli enim ſapientiæ otio deditos ut
abunde Græcia tulit, ita Roma non neſcivit. Quo-
niam igitur Africanus noſter, quem modo avus præ-
ce-

Digitized by Google

ceptor inſtituit, ex illo genere eſt quod & de do-
ctrina vivendi regulam mutuatur & ſtatum publi-
cum virtutibus fulcit: ideo ei perfectionis geminæ
præcepta mandantur: ſed ut in caſtris locato & ſu-
danti ſub armis, primum virtutes politicæ ſugge-
runtur his verbis: *Sunt autem optima cura de ſalute*
patria, quibus agitatus & exercitatus animus, velocius
in hanc ſedem & domum ſuam provolabit. deinde quaſi
non minus docto quam forti viro philoſophis apta
ſubduntur, cum dicitur: *idque ocius faciet, ſi jam*
tunc cum erit incluſus in corpore eminebit foras, & ea
qua extra erunt contemplans quam maxime ſe a corpore
abſtrahet. Hæc enim illius ſunt præcepta doctrinæ
quæ illam dicit mortem philoſophantibus appeten-
dam ex qua fit ut adhuc in corpore poſiti corpus ut 184
alienam ſarcinam, in quantum patitur natura, de-
ſpiciant. & facile nunc atque opportune virtutes
ſuadet; poſtquam quanta & quam divina præmia
virtutibus debeantur edixit. Sed quia inter leges
quoque illa imperfecta dicitur in qua nulla devian-
tibus pœna ſancitur; ideo in concluſione operis pœ-
nam ſancit extra hæc præcepta viventibus, quem
locum Er ille Platonicus copioſius exſecutus eſt ſæ-
cula infinita dinumerans, quibus nocentum animæ
in eaſdem pœnas ſæpe revolutæ ſero de tartaris e-
mergere permittuntur, & ad naturæ ſuæ principia,
quod eſt cœlum, tandem impetrata purgatione re-
meare. neceſſe eſt enim omnem animam ad originis
ſuæ ſedem reverti. ſed quæ corpus tamquam pere-
grinæ incolunt, cito poſt corpus velut ad patriam re-
vertuntur. quæ vero corporum illecebris ut ſuis ſe-
dibus inhærent; quanto ab illis violentius ſeparan-
tur, tanto ad ſupera ſerius revertuntur. Sed jam
finem ſomnio cohibita diſputatione faciamus, hoc
adjecto quod concluſionem decebit. Quia cum ſint
totius philoſophiæ tres partes, moralis, naturalis,

& rationalis: & ſit moralis quæ docet morum elimatam perfectionem; naturalis, quæ de divinis corporibus diſputat; rationalis, cum de incorporalibus ſermo eſt, quæ mens ſola complectitur: nullam de tribus Tullius in hoc ſomnio prætermiſit. nam illa ad virtutes amoremque patriæ & ad contemtum gloriæ adhortatio, quid aliud continet niſi ethicæ philoſophiæ inſtituta moralia? cum vero vel de ſphærarum modo, vel de novitate ſive magnitudine ſiderum, deque principatu ſolis & circis cœleſtibus cinguliſque terreſtribus & oceani ſitu loquitur, & harmoniæ ſuperum pandit arcanum: phyſicæ decre-
185 ta commemorat. at cum de motu & immortalitate animæ diſputat; cui nihil conſtat ineſſe corporeum, cujuſque eſſentiam nullius ſenſus ſed ſola ratio deprehendit: illic ad altitudinem philoſophiæ adſcendit. Vere igitur pronuntiandum eſt, nihil hoc opere perfectius, quo univerſa philoſophiæ continetur integritas.

Commentarii Libri Secundi finis.

A U-

167

AURELII MACROBII

AMBROSII THEODOSII

V. C. & INLUSTRIS

CONVIVIORUM

SATURNALIORUM

LIBRI SEPTEM.

Digitized by Google

Digitized by Google

AURELII MACROBII 186
AMBROSII THEODOSII
V. C. & INLUSTRIS
CONVIVIORUM PRIMI DIEI
SATURNALIORUM.
LIBER PRIMUS.

MULTAS variaſque res in hac vita nobis, Euſtathi fili, natura conciliavit: ſed nulla nos magis quam eorum qui e nobis eſſent procreati caritate devinxit: eamque noſtram in his educandis atque erudiendis curam eſſe voluit; ut parentes neque, ſi id quod cuperent ex ſententia cederet, tantum ulla alia ex re voluptatis, neque, ſi contra eveniret, tantum mæroris capere poſſint. hinc eſt quod mihi quoque inſtitutione tua nihil antiquius æſtimatur. ad cujus perfectionem compendia longis amfractibus anteponenda ducens, moræque omnis impatiens,
non opperior ut per hæc ſola promoveas quibus edi- 187
ſcendis naviter ipſe invigilas: ſed ago, ut ego quoque tibi legerim; & quicquid mihi vel te jam in lucem

cem edito, vel antequam naſcereris, in diverſis ſeu Græcæ ſeu Romanæ linguæ voluminibus elaboratum eſt, id totum ſit tibi ſcientiæ ſupellex: & quaſi de quodam litterarum peno, ſi quando uſus venerit, aut hiſtoriæ quæ in librorum ſtrue latens clam vulgo eſt, aut dicti factive memorabilis reminiſcendi, facile id tibi inventu atque depromtu ſit. Nec indigeſte tamquam in acervum congeſſimus digna memoratu: ſed variarum rerum diſparilitas auctoribus diverſa, confuſa temporibus, ita in quoddam digeſta corpus eſt; ut, quæ indiſtincte atque promiſcue ad memoriæ ſubſidium annotaveramus, in ordinem inſtar membrorum cohærentia convenirent. Nec mihi vitio vertas, ſi res quas ex lectione varia mutuabor, ipſis ſæpe verbis quibus ab ipſis auctoribus enarratæ ſunt explicabo. quia præſens opus non eloquentiæ oſtentationem, ſed noſcendorum congeriem pollicetur. & boni conſulas oportet, ſi notitiam vetuſtatis modo noſtris non obſcure, modo ipſis antiquorum fideliter verbis recognoſcas, prout quæque ſe vel enarranda vel transferenda ſuggeſſerint. apes enim quodammodo debemus imitari, quæ vagantur & flores carpunt; deinde quicquid attulere diſponunt ac per favos dividunt; & ſuccum varium in unum ſaporem mixtura quadam & proprietate ſpiritus ſui mutant. Nos quoque, quicquid diverſa lectione quæſivimus, committemus ſtylo; ut in ordinem eodem digerente coaleſcant. nam & in animo melius diſtincta ſervantur; & ipſa diſtinctio non ſine quodam fermento, quo condítur univerſitas, in unius ſaporis uſum varia libamenta confundit: ut, etiamſi quid apparuerit unde ſumtum ſit, aliud tamen eſſe quam unde ſumtum noſcetur appareat. quod in corpore noſtro videmus ſine ulla opera no-
188 ſtra facere naturam. Alimenta quæ accipimus, quamdiu in ſua qualitate perſeverant, & ſolida innatant,

male

Digitized by Google

male ſtomacho oneri ſunt. at cum ex eo quod erant, mutata ſunt; tum demum in vires & ſanguinem tranſeunt. idem in his quibus aluntur ingenia præſtemus; ut quæcumque hauſimus, non patiamur integra eſſe, ne aliena ſint; ſed in quamdam digeriem concoquantur. alioquin in memoriam ire poſſunt, non in ingenium. Ex omnibus colligamus unde unum fiat ex omnibus, ſicut unus numerus fit ex ſingulis. hoc faciat noſter animus; omnia quibus eſt adjutus, abſcondat; ipſum tamen oſtendat quod effecit: ut qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant ut nullius ſint odoris propria quæ condientur, confuſura videlicet omnium ſuccos odoraminum in ſpiramentum unum. Vides quam multorum vocibus chorus conſtet. una tamen ex omnibus redditur. aliqua eſt illic acuta, aliqua gravis, aliqua media: accedunt viris feminæ: interponitur fiſtula. ita ſingulorum illic latent voces, omnium apparent, & fit concentus ex diſſonis. tale hoc præſens opus volo. multæ in illo artes, multa præcepta ſint, multarum ætatum exempla, ſed in unum conſpirata. in quibus ſi neque ea quæ jam tibi ſunt cognita aſperneris, nec quæ ignota ſunt vites: invenies plurima quæ ſit aut voluptati legere, aut cultui legiſſe, aut uſui meminiſſe. nihil enim huic operi inſertum puto aut cognitu inutile aut difficile perceptu; ſed omnia quibus ſit ingenium tuum vegetius, memoria adminiculatior, oratio ſollertior, ſermo incorruptior: niſi ſicubi nos ſub alio ortos cœlo Latinæ linguæ vena non adjuvet. 189
Quod ab his, ſi tamen quibuſdam forte nonnumquam tempus voluntaſque erit iſta cognoſcere, petitum impetratumque volumus, ut æqui bonique conſulant, ſi in noſtro ſermone nativa Romani oris elegantia deſideretur. Sed næ ego incautus ſum, qui venuſtatem reprehenſionis incurri a M. quondam Catone profectæ in

A. Al-

Digitized by Google

A. Albinum, qui cum L. Lucullo conſul fuit. is Albinus res Romanas oratione Græca ſcriptitavit. in ejus hiſtoriæ primo ſcriptum eſt ad hanc ſententiam: Neminem ſuccenſere ſibi convenire, ſi quid in illis libris parum compoſite aut minus eleganter ſcriptum foret. nam ſum, inquit, homo Romanus natus in Latio; & eloquium Græcum a nobis alieniſſimum eſt. ideoque veniam gratiamque malæ exiſtimationis, ſi quid eſſet erratum, poſtulavit. Ea cum legiſſet M. Cato: Næ tu, inquit, Aule, nimium nugator es, cum maluiſti culpam deprecari, quam culpa vacare. nam petere veniam ſolemus aut cum imprudentes erravimus, aut cum noxam imperio compellentis admiſimus. te, inquit, oro, quis perpulit ut id committeres quod priuſquam faceres peteres uti ignoſceretur? Nunc argumentum quod huic operi dedimus, velut ſub quodam prologi habitu dicemus.

190 CAPUT I.

Argumentum operis totius.

Saturnalibus apud Vettium Prætextatum Romanæ nobilitatis proceres doctique alii congregantur; & tempus ſollemniter feriatum deputant colloquio liberali, convivia quoque ſibi mutua comitate præbentes, nec diſcedentes a ſe niſi ad nocturnam quietem. nam per omne ſpatium feriarum meliorem diei partem ſeriis diſputationibus occupantes, cœnæ tempore ſermones conviviales agitant: ita ut nullum diei tempus docte aliquid vel lepide proferendi vacuum relinquatur. ſed erit in menſa ſermo jucundior; ut habeat voluptatis amplius, ſeveritatis minus. nam cum apud alios quibus ſunt deſcripta convivia, tum in illo Platonis ſympoſio non au-

Digitized by Google

auſteriore aliqua de re convivarum ſermo, ſed Cupidinis varia & lepida deſcriptio eſt. in quo quidem Socrates non artioribus, ut aſſolet, nodis urget atque implicat adverſarium; ſed eludendi magiſque decertandi modo apprehenſis dat elabendi prope atque effugiendi locum: oportet enim verſari in convivio ſermones ut caſtitate integros, ita appetibiles venuſtate. Matutina vero erit robuſtior diſputatio; quæ viros & doctos & præclariſſimos deceat. neque enim Cottæ, Lælii, Scipiones ampliſſimis de rebus quoad Romanæ litteræ erunt in veterum libris diſputabunt: Prætextatos vero, Flavianos, Albinos, Symmachos, & Euſtathios, quorum ſplendor ſimilis & non inferior virtus eſt, eodem modo loqui aliquid licitum non erit. Nec mihi fraudi ſit ſi uni aut alteri ex his quos cœtus coegit, matura ætas poſterior ſæculo Prætextati ſit. quod licito fieri Platonis dialogi teſtimonio ſunt. quippe Socrate ita Parmenides antiquior, ut hujus pueritia vix illius apprehenderit ſenectutem: & tamen inter illos de rebus 191
arduis diſputatur. inclutum dialogum Socrates habita cum Timæo diſputatione conſumit; quos conſtat eodem ſæculo non fuiſſe. Paralus vero & Xanthippus, quibus Pericles pater fuit, cum Protagora apud Platonem diſſerunt ſecundo adventu Athenis morante; quos multo ante infamis illa peſtilentia Athenienſis abſumſerat. Annos ergo coeuntium mitti in digitos, exemplo Platonis nobis ſuffragante, non convenit. Quo autem facilius quæ ab omnibus dicta ſunt apparere ac ſecerni poſſent; Decium de Poſtumiano quinam ille ſermo aut inter quos fuiſſet ſciſcitantem fecimus. Et ne diutius lectoris deſideria moremur, jam Decii & Poſtumiani ſermo palam faciet quæ hujus colloquii vel origo fuerit, vel ordo proceſſerit.

CA-

Digitized by Google

CAPUT II.

Quæ convivalis hujus ſermonis origo & quis ordo fuerit.

DEcius. Tentanti mihi, Poſtumiane, aditus tuos & molliſſima conſultandi tempora commodo aſſunt feriæ, quas indulget magna pars menſis Jano dicati. ceteris enim ferme diebus, qui perorandis cauſis opportuni ſunt, hora omnino reperiri nulla poteſt, quin tuorum clientium negotia vel defendas in foro, vel domi diſcas. Nunc autem (ſcio te enim non ludo ſed ſerio feriari) ſi eſt commodum reſpondere id quod rogatum venio: tibi ipſi, quantum arbitror, non injucundum, mihi vero gratiſſimum feceris. Requiro autem abs te id primum, interfueriſne convivio per compluſculos dies continua comitate renovato, eique ſermoni quem prædicare in primis, quemque apud omnes maximis ornare laudibus diceris: quem quidem ego ex patre
192 audiſſem; niſi poſt illa convivia Roma profectus Neapoli moraretur. aliis vero nuper interfui admirantibus memoriæ tuæ vires, univerſa quæ tunc dicta ſunt per ordinem ſæpe referentis. *Poſtumianus:* Hoc unum, Deci, nobis (ut & ipſe, quantum tua ſinit adoleſcentia, videre & ex patre Albino audire potuiſti) in omni vitæ curſu optimum viſum eſt, ut, quantum ceſſare a cauſarum defenſione licuiſſet, tantum ad eruditorum hominum tuique ſimilium congreſſum aliquem ſermonem conferrem. neque enim recte inſtitutus animus requieſcere aut utilius aut honeſtius uſquam poteſt, quam in aliqua opportunitate docte ac liberaliter colloquendi interrogandique & reſpondendi comitate. Sed quodnam iſtud convivium? an vero dubitandum non eſt quin id dicas quod doctiſſimis procerum ceteriſque nuper apud Vettium

Præ-

Digitized by Google

Prætextatum fuit, & quod diſcurrens poſt inter reliquos grata viciſſitudo variavit? *Decius:* De hoc ipſo quæſitum venio; & explices velim quale illud convivium fuerit, a quo te afuiſſe propter ſingularem omnium in te amicitiam non opinor. *Poſtumianus:* Voluiſſem equidem, neque id illis, ut æſtimo, ingratum fuiſſet. ſed, cum eſſent amicorum complures mihi cauſæ illis diebus pernoſcendæ, ad cœnam tum rogatus meditandi non edendi illud mihi tempus eſſe reſpondi; hortatuſque ſum ut alium potius nullo involutum negotio atque a cura liberum quærerent. itáque factum eſt, nam facundum & eruditum virum Euſebium rhetorem, inter Græcos præſtantem omnibus idem noſtra ætate profeſſis, doctrinæ Latiaris haud inſcium Prætextatus meum in locum invitari imperavit. *Decius:* Unde igitur illa tibi nota ſunt quæ tum jucunde & comiter ad inſtituendam vitam exemplis, ut audio, rerum copioſiſſimis & variæ doctrinæ ubertate prolata dige- 193
ſtaque ſunt? *Poſtumianus:* Cum ſolſtitiali die, qui Saturnaliorum feſta quibus illa convivia celebrata ſunt conſecutus eſt, forenſi cura vacuus lætiore animo eſſem domi; eo Euſebius cum paucis e ſectatoribus ſuis venit: ſtatimque vultu renidens; Permagna me, inquit, abs te, Poſtumiane, cum ex aliis tum hoc maxime gratia fateor obſtrictum, quod a Prætextato veniam poſtulando, mihi in cœna vacuefeciſti locum. itaque intelligo, non ſtudium tantum tuum, ſed ipſam quoque, ut aliquid abs te mihi fiat commodi, conſentire atque adſpirare fortunam. Vis ne, inquam, reſtituere id nobis quod debitum tam benigne ac tam libenter fateris; noſtrumque hoc otium, quo perfrui raro admodum licet, eo ducere, ut his, quibus tunc tu interfueris, nunc nos intereſſe videamur? Faciam, inquit, ut vis. Narrabo autem tibi non cibum aut potum, tametſi ea quoque ubertim

tim caſteque aſſuerint; ſed & quæ vel in conviviis
vel maxime extra menſam ab iiſdem per tot dies di-
cta ſunt, in quantum potero, animo repetam. quæ
quidem ego cum audirem, ad eorum mihi vitam
qui beati a ſapientibus dicerentur accedere videbar.
nam & quæ pridie quam adeſſem inter eos dicta
ſunt, Avieno mihi inſinuante comperta ſunt; & o-
mnia ſcripto mandavi, ne quid ſubtraheret oblivio.
quæ ſi ex me audire geſtis: cave æſtimes diem unum
referendis quæ per tot dies ſunt dicta, ſufficere.
Decius: Quemnam igitur & inter quos aut unde or-
tum ſermonem, Poſtumiane, fuiſse dicebat? ita præ-
ſto ſum indefeſsus auditor. Poſtumianus: Tum ille,
Declinante, inquit, in veſperum die, quem Saturna-
le feſtum erat inſecuturum, cum Vettius Prætexta-
194 tus domi convenire geſtientibus copiam faceret: eo
venerunt Aurelius Symmachus & Cæcina Albinus,
cum ætate tum etiam moribus ac ſtudiis inter ſe
conjunctiſſimi. hos Servius inter Grammaticos do-
ctorem recens profeſſus, juxta doctrinam mirabilis
& amabilis verecundiæ, terram intuens & velut
latenti ſimilis ſequebatur. Quos cum proſpexiſset
obviamque proceſſiſset, ac perblande ſalutaviſset:
converſus ad Furium Albinum, qui tum forte cum
Avieno aderat, Viſne, ait, mi Albine, cum his
quos adveniſse peropportune vides, quoſque jure ci-
vitatis noſtræ lumina dixerimus, eam rem de qua
inter nos naſci cœperat ſermo communicemus?
Quid ni maxime velim? Albinus inquit. nec enim
ulla alia de re quam de doctis quæſtionibus colloqui
aut nobis aut his poteſt eſse jucundius. cumque con-
ſediſsent; tum Cæcina: Quidnam id ſit, mi Præ-
textate, tametſi adhuc neſcio; dubitare tamen non
debeo eſse ſcitu optimum, cum & vobis ad collo-
quendum cauſam attulerit, & nos ejus eſse expertes
non ſinatis. Atqui ſcias, inquit, oportet eum inter
nos

nos ſermonem fuiſse, ut, quoniam dies craſtinus feſtis Saturno dicatis initium dabit, quando Saturnalia incipere dicamus, id eſt, quando craſtinum diem initium ſumere exiſtimemus. & inter nos quidem parva quædam de hac diſputatione libavimus. verum, quia te quicquid in libris latet inveſtigare notius eſt, quam ut per verecundiam negare poſſis, pergas volo in medium proferre quicquid de hoc quod quærimus edoctum tibi comprehenſumque eſt.

CAPUT III. 195

De principio ac diviſione civilis diei.

TUm Cæcina: Cum vobis, qui me in hunc ſermonem inducitis, nihil ex omnibus quæ veteribus elaborata ſunt aut ignoratio neget, aut oblivio ſubtrahat: ſuperfluum video inter ſcientes nota proferre. Sed ne quis me æſtimet dignatione conſultationis gravari, quicquid de hoc mihi tenuis memoria ſuggeſſerit, paucis revolvam. Poſt hæc, cum omnes paratos ad audiendum erectoſque vidiſſet, ita exorſus eſt. M. Varro in libro rerum humanarum quem de diebus ſcripſit, *Homines*, inquit, *qui ex media nocte ad proximam mediam noctem his horis viginti quatuor nati ſunt, uno die nati dicuntur*. quibus verbis ita videtur dierum obſervationem diviſiſſe, ut qui poſt ſolis occaſum ante mediam noctem natus ſit illo quem nox ſecuta eſt; contra vero qui in ſex noctis horis poſterioribus naſcitur, eo die videatur natus qui poſt eam noctem diluxerit. Athenienſes autem aliter obſervare idem Varro in eodem libro ſcripſit; eoſque a ſolis occaſu ad ſolem iterum occidentem omne id medium tempus unum diem eſſe dicere. Babylonios porro aliter. a ſole enim exorto ad exortum ejuſdem incipientem id ſpatium unius

Digitized by Google

diei nomine vocare. Umbros vero unum & eumdem diem eſſe dicere a meridie ad inſequentem meridiem. *Quod quidem*, inquit Varro, *nimis abſurdum eſt. nam qui Kalendis hora ſexta apud Umbros natus eſt, dies ejus natalis videri debebit & Kalendarum dimidiatus, & qui poſt Kalendas erit uſque ad horam ejuſdem diei ſextam.*

Populum autem Romanum ita uti Varro dixit dies
196 ſingulos annumerare a media nocte ad mediam proximam multis argumentis oſtenditur. Sacra ſunt enim Romana partim diurna, alia nocturna. & ea quæ diurna ſunt ab initio diei ad medium noctis protenduntur: ab hora ſexta noctis ſequentis nocturnis ſacris tempus impenditur. ad hoc ritus quoque & mos auſpicandi eamdem eſſe obſervationem docet. nam magiſtratus, quando uno die eis & auſpicandum eſt & id agendum ſuper quo proceſſit auſpicium, poſt mediam noctem auſpicantur, & poſt exortum ſolem agunt: auſpicatique & egiſſe eodem die dicuntur. præterea tribuni plebis, quos nullum diem integrum abeſſe Roma licet, cum poſt mediam noctem proficiſcuntur, & poſt primam facem ante mediam noctem ſequentem revertuntur, non videntur afuiſſe diem: quoniam ante horam noctis ſextam regreſſi partem aliquam illius in urbe conſumunt. Quintum quoque Mucium jureconſultum dicere ſolitum: lege non îſſe uſurpatum mulierem quæ, cum Kalendis Januariis apud virum matrimonii cauſa eſſe cœpiſſet, ad diem quartum Kalendas Januarias ſequentes uſurpatum îſſet. non enim poſſe impleri trinoctium, quo abeſse a viro uſurpandi cauſa ex duodecim tabulis deberet: quoniam tertiæ noctis poſteriores ſex horæ alterius anni eſsent, qui inciperet ex Kalendis. Vergilius quoque id ipſum oſtendit, ut hominem decuit poeticas res agentem, recondita atque operta veteris ritus ſignificatione:

Torquet, inquit, *medios nox humida curſus:*

Et

Et me ſævus equis oriens afflavit anhelis.
his enim verbis diem quem Romani civilem appellaverunt, a ſexta noctis hora oriri admonet. idem 197
poeta quando nox quoque incipiat expreſſit in ſexto. cum enim dixiſset:

Hac vice ſermonum roſeis aurora quadrigis
Jam medium æthereo curſu trajecerat axem.

mox ſuggeſſit vates:

Nox ruit, Ænea, nos flendo ducimus horas.

ita obſervantiſſimus civilium definitionum diei & noctis initia deſcripſit. qui dies ita dividitur. Primum tempus diei dicitur mediæ noctis inclinatio; deinde gallicinium, inde conticuum, cum & galli conticeſcunt & homines etiam tum quieſcunt; deinde diluculum, id eſt, cum incipit dies dignoſci; inde mane, cum dies clarus eſt. mane autem dictum aut quod ab inferioribus, id eſt, a manibus exordium lucis emergat, aut, quod verius mihi videtur, ab omine boni nominis. nam & Lanuvii *mane* pro *bono* dicunt: ſicut apud nos quoque contrarium eſt *immane*. ut, *immanis bellua*, vel, *immane facinus*, & hoc genus cetera, pro *non bono*. deinde a mane ad meridiem, hoc eſt, ad medium diei. inde jam ſupra vocatur tempus occiduum; & mox ſuprema tempeſtas, hoc eſt diei noviſſimum tempus. ſicut expreſſum eſt in duodecim tabulis: SOLIS. OCCASVS. SVPREMA. TEMPESTAS. ESTO. 198
deinde veſpera; quod a Græcis tractatum eſt: illi enim ἑσπέραν a ſtella Heſpero dicunt: unde & Heſperia Italia, quod occaſui ſubjecta ſit, nominatur. ab hoc tempore prima fax dicitur; deinde concubia; & inde intempeſta; quæ non habet idoneum tempus rebus gerendis. hæc eſt diei civilis a Romanis obſervata diviſio. ergo noctu futura, cum media eſse cœperit, auſpicium Saturnaliorum erit; quibus die craſtini mos inchoandi eſt.

Digitized by Google

CAPUT IV.

Latine dici Saturnaliorum, noctu futura, *&* die craſtini.

HIc, cum omnes quaſi vetuſtatis promtuarium Albini memoriam laudaviſsent, Prætextatus Avienum videns Furio inſuſurrantem, Quidnam hoc eſt, mi Aviene, inquit, quod uni Albino indicatum clam ceteris eſse velis? tum ille: Moveor quidem auctoritate Cæcinæ, nec ignoro, errorem in tantam non cadere doctrinam: aures tamen meas iſta verborum novitas perculit; cum, *noctu futura*, & *die craſtini*, magis quam *nocte futura*, & *die craſtino*, dicere ut regulis placet maluit. nam, *noctu*, non appellatio ſed adverbium eſt. porro, *futura*, quod nomen eſt, non poteſt cum adverbio convenire. nec dubium eſt, hoc inter ſe eſse *noctu* & *nocte*, quod *diu* & *die*. & rurſus, *die* & *craſtini*, non de eodem caſu ſunt; & niſi caſus idem nomina in hujuſmodi elocutione non jungit. *Saturnaliorum* deinde cur malimus quam *Saturnalium* dicere, opto dinoſcere. Ad hæc cum Cæcina renidens taceret; & Servius a Symmacho rogatus eſset quidnam de his exiſtimaret, Licet, inquit, in hoc cœtu non minus
199 nobilitate quam doctrina reverendo, magis mihi diſcendum ſit quam docendum, famulabor tamen arbitrio jubentis; & inſinuabo primum de Saturnalibus, poſt de ceteris, unde ſit ſic eloquendi non novitas ſed vetuſtas. Qui *Saturnalium* dicit, regula innititur. nomina enim quæ dativum pluralem in *bus*, mittunt, numquam genitivum ejuſdem numeri ſyllaba creviſſe patiuntur; ſed aut totidem habet; ut, *monilibus monilium*, *ſedilibus ſedilium*; aut una ſyllaba minus eſt; ut, *carminibus carminum*; *luminibus luminum*.

Digitized by Google

ſic ergo *Saturnalibus* rectius *Saturnalium* quam *Saturnaliorum*. ſed, qui *Saturnaliorum* dicuut, auctoritate magnorum muniuntur virorum. nam & Salluſtius in tertia *Bacchanaliorum* ait; & Maſurius Faſtorum ſecundo *Vinaliorum dies*, inquit, *Jovi ſacer eſt. non, ut quidam putant, Veneri*. &, ut ipſos quoque Grammaticos in teſtimonium citem, Verrius Flaccus in eo libello qui Saturnus inſcribitur, *Saturnaliorum*, inquit, *dies apud Græcos quoque feſti habentur*. & in eodem libro, *Dilucide me*, inquit, *de conſtitutione Saturnaliorum ſcripſiſſe arbitror*. item Julius Modeſtus de feriis, *Saturnaliorum*, inquit, *feria*. & in eodem libro, *Antias*, inquit, *Agonaliorum repertorem Numam Pompilium refert*. Hæc tamen, inquies, auctoritas quæro an poſſit aliqua ratione defendi. plane, quatenus alienum non eſt committi Grammaticum cum ſua analogia, tentabo ſuſpicionibus eruere quid ſit quod eos a ſolita enunciatione detorſerit, ut mallent *Saturnaliorum* quam *Saturnalium* dicere. Ac primum æſtimo quod hæc nomina, quæ ſunt feſtorum dierum neutralia carentque numero ſingulari, diverſæ conditionis eſſe voluerunt ab his nominibus quæ utroque numero figurantur. Com- 200
pitalia enim, & Bacchanalia, & Agonalia, Vinaliaque, & reliqua his ſimilia feſtorum dierum nomina ſunt, nec ſingulariter nominantur; aut, ſi ſingulari numero dixeris, non idem ſignificabis niſi adjeceris feſtum: ut, *Bacchanale feſtum*, *Agonale feſtum*, & reliqua: ut jam non poſitivum ſit ſed adjectivum, quod Græci ἐπίθετον vocant. animati ſunt ergo ad faciendam diſcretionem in genitivo caſu; ut ex hac declinatione exprimerent nomen ſollemnis diei, ſcientes, in nonnullis ſæpe nominibus dativo in *bus* exeunte, nihilominus genitivum in *rum* finiri: ut, *domibus domorum*, *duobus duorum*, *ambobus amborum*. Ita &, *viridia*, cum ἀντὶ ἐπιθέτου acci-

piuntur, genitivum in *ium* faciunt; ut *viridia pra-*
ta, *viridium pratorum*. cum vero ipſam loci viridi-
tatem ſignificare volumus; *viridiorum* dicimus: ut
cum dicitur; *formoſa facies viridiorum*. tunc enim
viridia quaſi poſitivum ponitur non accidens. tanta
enim apud veteres fuit licentia hujus genitivi, ut
Aſinius Pollio *vectigaliorum* frequenter uſurpet:
quod *vectigal* non minus dicatur quam *vectigalia*. ſed
& cum legamus; *lævaque ancile gerebat*: tamen &
anciliorum relatum eſt. Videndum ergo ne magis
varietas veteres delectaverit, quam ut ad amuſſim
verum ſit feſtorum dierum nomina ſic vocata. ecce
enim & præter ſollemnium dierum vocabula, alia
quoque ſic declinata reperimus ut præcedens ſermo
patefecit; *viridiorum*, & *vectigaliorum*, & *ancilio-*
rum. ſed & ipſa feſtorum nomina ſecundum regu-
lam declinata apud veteres reperio: ſiquidem Varro
Ferialium diem ait *a ferendis in ſepulchra epulis* dici.
non dixit *Ferialiorum*, & alibi *Floralium* non *Flora-*
liorum ait, cum idem non ludos Florales illic ſed i-
pſum feſtum Floralia ſignificaret. Maſurius etiam ſe-
cundo Faſtorum, *Liberalium dies*, inquit, *a pontifici-*
bus agonium Martiale appellatur. & in eodem libro:
Eam noctem deincepſque inſequentem diem qui eſt Luca-
201 *rium*, non dixit, *Lucariorum*. itemque, *Liberalium*,
multi dixere, non *Liberaliorum*. unde pronuncian-
dum eſt veteres indulſiſſe copiæ per varietatem: ut
dicebant, *exanimos* & *exanimes*, *inermos* & *inermes*,
tum *hilaros* atque *hilares*. & ideo certum eſt licito
& *Saturnalium* & *Saturnaliorum* dici: cum alterum
regula cum auctoritate, alterum etſi ſola ſed mul-
torum defendat auctoritas. reliqua autem verba
quæ Avieno noſtro nova viſa ſunt, veterum nobis
ſunt teſtimoniis aſſerenda. Ennius enim, niſi cui
videtur inter noſtræ ætatis politiores munditias re-
ſpuendus, *noctu concubia* dixit his verſibus:

Qua

Digitized by Google

Qua Galli furtim noctu ſumma arcis adorti
Mœnia concubia, vigileſque repente cruentant.

quo in loco animadvertendum eſt non ſolum quod *noctu concubia*, ſed quod etiam *qua noctu* dixerit. & hoc poſuit in annalium ſeptimo. in quorum tertio clarius idem dixit,

Hac noctu filo pendebit Etruria tota.

Claudius quoque Quadrigarius annali tertio: *Senatus autem de noctu convenire, noctu multa domum dimitti.* Non eſſe ab re puto hoc in loco id quoque admonere. quod decemviri in duodecim tabulis inuſitate *nox* pro *noctu* dixerunt. Verba hæc ſunt: SEI. NOX. FVRTVM. FACTVM. ESIT. SEI. IM. OCCISIT. IOVRE. CAISVS. ESTO. in quibus verbis id etiam notandum eſt, quod ab eo quod eſt, *is*, non, *eum*, caſu accuſativo ſed, *im*, dixerunt. Sed nec, *die craſtini*, a doctiſſimo viro ſine veterum auctoritate prolatum eſt: quibus mos erat modo *diequinti* 202
modo *diequinte* pro adverbio copulative dicere. cujus indicium eſt quod ſyllaba ſecunda corripitur quæ natura producitur cum ſolum dicitur *die*. Quod autem diximus extremam iſtius vocis ſyllabam tum per *e*, tum per *i*, ſcribi; conſuetum id veteribus fuit ut his litteris plerumque in fine indifferenter uterentur; ſicut *præfiſcine* & *præfiſcini*, *proclive* & *proclivi*. Venit ecce illius verſus Pomponiani in memoriam qui eſt ex Attellana quæ Mevia inſcribitur:

Dies hic ſextus cum nihil egi; die quarte moriar fame.

Die priſtine eodem modo dicebatur; quod ſignificabat die priſtino, id eſt priore: quod nunc pridie dicitur converſo compoſitionis ordine, quaſi *priſtino die*. nec inficias eo lectum apud veteres, *die quarto*. ſed invenitur de tranſacto non de futuro poſitum. nam Cn. Mattius homo impenſe doctus, in mimiambis pro eo dicit quod nudius quartus nos dicimus, in his verſibus:

Digitized by Google

Nuper die quarto ut recordor, & certe
Aquarium urceum unicum domi fregit.

hoc igitur intererit ut, *die quarto*, quidem de præterito dicamus, *die quarti* autem de futuro. Verum ne de *die craſtini* nihil retuliſſe videamur: ſuppetit
203 Cælianum illud ex libro hiſtoriarum ſecundo: *Si vis mihi equitatum dare; & ipſe cum cetero exercitu me ſequi: die quinti Romæ in Capitolium curabo tibi cœnam coctam*. Hic Symmachus, Cælius tuus, inquit, & hiſtoriam & verbum ex Originibus M. Catonis accepit; apud quem ita ſcriptum eſt: *Igitur dictatorem Karthaginienſium magiſter equitum monuit, Mitte mecum Romam equitatum, die quinti in Capitolio cœna cocta erit*. Et Prætextatus: Æſtimo nonnihil ad demonſtrandam conſuetudinem veterum etiam prætoris verba conferre; quibus more majorum ferias concipere ſolet quæ appellantur Compitalia. ea verba hæc ſunt: DIE. NONI. POPOLO. ROMANO. QVIRITIBVS. COMPITALIA. ERVNT. QVANDO. CONCEPTA. FOVERINT. N.

CAPUT V.

De exauctoratis obſoletiſque verbis: tum recte ac Latine dici, mille verborum eſt.

TUm Avienus adſpiciens Servium, Curius, inquit, & Fabricius & Coruncanius antiquiſſimi viri, vel etiam his antiquiores Horatii illi trigemini plane ac dilucide cum ſuis fabulati ſunt: neque Auruncorum aut Sicanorum aut Pelaſgorum, qui primi coluiſſe in Italia dicuntur, ſed ætatis ſuæ verbis utebantur. tu autem perinde quaſi cum matre Evandri loquare, vis nobis verba multis jam ſæculis oblitterata revocare: ad quorum congeriem præſtantes quoque viros, quorum memoriam continuus le-

Digitized by Google

legendi uſus inſtruit, incitaſti. ſed antiquitatem vobis placere jactatis; quod honeſta & ſobria & modeſta ſit. vivamus ergo moribus præteritis, præſentibus verbis loquamur. ego enim id quod a C. Cæſare excellentis ingenii ac providentiæ viro in primo Analogiæ libro ſcriptum eſt, habeo ſemper in 204
memoria atque in pectore, ut tamquam ſcopulum ſic fugiam infrequens atque inſolens verbum: mille denique verborum talium eſt: quæ cum in ore priſcæ auctoritatis crebro fuerint, exauctorata tamen a ſequenti ætate repudiataque ſunt. horum copiam proferre nunc poſſem, ni tempus noctis jam propinquantis neceſſariæ diſceſſionis nos admoneret. Bona verba, quæſo, Prætextatus morali, ut aſſolet, gravitate ſubjecit: nec inſolenter parentis artium antiquitatis reverentiam verberemus, cujus amorem tu quoque dum diſſimulas magis prodis. cum enim dicis *mille verborum eſt*; quid aliud ſermo tuus niſi ipſam redolet vetuſtatem? nam licet M. Cicero in oratione quam pro Milone concepit, ita ſcriptum reliquerit: *Ante fundum Clodii, quo in fundo propter inſanas illas ſubſtructiones facile mille hominum verſabatur valentium*. non *verſabantur*: quod in libris minus accurate ſcriptis reperiri ſolet. & in ſexta in Antonium; *Qui umquam in illo Jano inventus eſt qui L. Antonio mille nummûm ferret expenſum?* licet Varro quoque ejuſdem ſæculi homo in ſeptimodecimo Humanarum dixerit; *Plus mille & centum annorum eſt*: tamen fiduciam ſic componendi non niſi ex antecedentium auctoritate ſumſerunt. nam Quadrigarius in tertio annalium ita ſcripſit: *Ibi occiditur mille hominum*. & Lucilius in tertio Satyrarum:

Ad portam mille, a porta eſt ſex inde Salernum.

alibi vero etiam declinationem hujus nominis exſecutus eſt. nam in libro quintodecimo ita dicit:

Hunc milli paſſûm qui vicerit atque duobus 205

Cam-

Campanus ſonipes ; ſubcurſor nullus ſequetur
Majore ſpatio ac diverſus videbitur ire

idem in libro nono :

Tu milli nummûm potes uno quærere centum.

milli paſſûm, dixit, pro, *mille paſſibus*, &, *milli nummûm*, pro, *mille nummis*, aperteque oſtendit, *mille*, & vocabulum eſſe, & ſingulari numero dici, & caſum etiam capere ablativum, ejuſque plurativum eſſe *milia*. *mille* enim non ex eo ponitur, quod Græce chilia dicuntur, ſed quod chilias. & ſicut una chilias & duæ chiliades, ita unum mille & duo milia veteres certa atque directa ratione dicebant. Et heus tu! his ne tam doctis viris, quorum M. Cicero & Varro imitatores ſe gloriantur, adimere vis in verborum comitiis jus ſuffragandi: & tamquam ſexagenarios majores de ponte dejicies? plura de hoc diſſereremus, ni vos invitos ab invito diſcedere hora cogeret. Sed vultíſne diem ſequentem, quem plerique omnes abaco & latrunculis conterunt, nos iſtis ſobriis fabulis a primo lucis in cœnæ tempus, ipſam quoque cœnam non obrutam poculis, non laſcivientem ferculis, ſed quæſtionibus doctis pudicam & mutuis ex lecto relationibus exigamus? ſic enim ferias præ omni negotio fetas commodi ſenſerimus, non animum, ut dicitur, remittentes (nam remittere, inquit Muſonius, animum quaſi amittere eſt) ſed demulcentes eum paululum atque laxantes jucundis honeſtiſque ſermonum illectationibus? quod ſi ita decernitis; dîs Penatibus meis huc conveniendo gratiſſimum feceritis. Tum Symmachus: Nullus, qui quidem ſe dignum hoc conventu meminerit, ſodalitatem hanc vel ipſum conventus regem repudiabit. ſed, ne quid ad perfectionem cœtus deſideretur, invitandos ad eumdem congreſſum convictumque cenſeo Flavianum, (qui quantum ſit, mi-
206 randum, viro venuſto patre præſtantior non minus

or-

ornatu morum gravitateque vitæ quam copia profundæ eruditionis aſſeruit) ſimulque Poſtumianum , qui forum defenſionum dignatione nobilitat , & Euſtathium ; qui tantus in omni philoſophiæ genere eſt , ut ſolus nobis repræſentet ingenia trium philoſophorum , de quibus noſtra antiquitas gloriata eſt . illos dico quos Athenienſes quondam ad ſenatum legaverunt impetratum uti multam remitteret quam civitati eorum fecerat propter Oropi vaſtationem . ea multa fuerat talentûm fere quingentûm . erant iſti philoſophi Carneades ex Academia , Diogenes Stoicus , Critolaus Peripateticus : quos ferunt ſeorſum quemque oſtentandi gratia per celeberrima urbis loca magno conventu hominum diſſertaviſſe . fuit , ut relatum eſt , facundia Carneades violenta & rapida , ſcita & tereti Critolaus , modeſta Diogenes & ſobria . ſed in ſenatum introducti interprete uſi ſunt Cœlio ſenatore . at hic noſter cum ſectas omnes aſſecutus , ſed probabiliorem ſecutus ſit ; omniaque hæc inter Græcos genera dicendi ſolus impleat ; inter nos tamen ita ſui locuples interpres eſt , ut neſcias qua lingua facilius vel ornatius expleat operam diſſerendi . Probavere omnes Q. Aurelii judicium quo edecumatos elegit ſodales : atque his ita conſtitutis , primum a Prætextato , ſimul deinde a ſe diſcedentes , domum quiſque ſuam regreſſi ſunt .

CAPUT VI. 207

De origine ac uſu prætextæ ; *quomodo hæc in uſum tranſierit nominis ; inibique de aliorum quorumdam nominum propriorum origine .*

POſtero die ad ædes Vettii matutini omnes , inter quos pridie convenerat , affuerunt , quibus Præ-

Prætextatus in bibliothecam receptis, in qua eos opperiebatur, Præclarum, inquit, diem mihi fore video, cum & vos adeſtis, & affuturos ſe illi quos ad conventus noſtri ſocietatem rogari placuit, ſpoponderunt. ſoli Poſtumiano antiquior viſa eſt inſtruendarum cura defenſionum; in cujus abnuentis locum Euſebium Graja & doctrina & facundia rhetorem ſubrogavi: inſinuatumque omnibus ut ab exorto die ſe nobis indulgerent, quandoquidem nullis hodie officiis publicis occupari fas eſſet. togatus certe, vel trabeatus, paludatuſque ſeu prætextatus hac die videtur nullus. tum Avienus (ut ei interpellandi mos erat,) Cum ſacrum mihi, ait, ac Reipublicæ nomen, Prætextate, tuum inter vocabula diverſi habitus refers: admoneor non ludicræ, ut æſtimo, quæſtionis. cum enim veſtitus togæ vel trabeæ ſeu paludamenti nullum de ſe proprii nominis uſum fecerit; quæro abs te cur hoc de ſolo prætextæ habitu uſurpaverit vetuſtas, aut huic nomini quæ origo contigerit? Inter hæc Avieni dicta Flavianus & Euſtathius, par inſigne amicitiæ, ac minimo poſt Euſebius ingreſſi alacriorem fecere cœtum; acceptaque ac reddita ſalutatione conſede-
208 runt, percunctantes quidnam offenderint ſermocinationis. Tum Vettius, Peropportune, inquit, affuiſtis mihi aſſertorem quærenti. movet enim mihi Avienus noſtri nominis quæſtionem; & ita originem ejus flagitat, tamquam fides ab eo generis exigatur. nam, cum nullus ſit qui appelletur ſuo nomine vel togatus vel trabeatus vel paludatus, cur Prætextatus nomen habeatur poſtulat in medium proferri. ſed & cum poſti inſcriptum ſit Delphici templi, & unius e numero ſapientum eadem ſit iſta ſententia, γνῶθι σεαυτὸν; quid in me ſcire æſtimandus ſim ſi nomen ignoro, cujus mihi nunc & origo & cauſa dicenda eſt? Tullus Hoſtilius Hoſti filius

rex

Digitized by Google

rex Romanorum tertius , debellatis Etruſcis ſellam
curulem lictoreſque & togam pictam atque prætex-
tam , quæ inſignia magiſtratuum Etruſcorum erant ,
primus ut Romæ haberentur inſtituit . ſed prætex-
tam illo ſæculo puerilis non uſurpabat ætas . erat
enim , ut cetera quæ enumeravi , honoris habitus .
ſed poſtea Tarquinius Demarati exſulis Corinthii fi-
lius Priſcus , quem quidam Lucumonem vocitatum
ferunt , rex tertius ab Hoſtilio, quintus a Romu-
lo , de Sabinis egit triumphum , quo bello filium
ſuum annos quatuordecim natum , quod hoſtem ma-
nu percuſſerat , & pro concione laudavit , & bulla
aurea prætextaque donavit, inſigniens puerum ultra
annos fortem præmiis virilitatis & honoris . nam
ſicut prætexta magiſtratuum , ita bulla geſtamen e-
rat triumphantium , quam in triumpho præ ſe gere-
bant , incluſis intra eam remediis quæ crederent ad-
verſus invidiam valentiſſima . hinc deductus mos ut
prætexta & bulla in uſum puerorum nobilium uſur-
parentur ; ad omen & vota conciliandæ virtutis ei
ſimilis cui primis in annis munera iſta ceſſerunt .
alii putant eumdem Priſcum , cum is ſtatum civium 209
ſollertia providi principis ordinaret, cultum quoque
ingenuorum puerorum inter præcipua duxiſſe ; in-
ſtituiſſeque ut patricii bulla aurea cum toga cui pur-
pura prætexitur uterentur , dumtaxat illi quorum
patres curulem geſſerant magiſtratum : ceteris au-
tem ut prætexta tantum uterentur indultum ; ſed
uſque ad eos quorum parentes equo ſtipendia juſta
meruiſſent . Libertinis vero nullo jure uti prætex-
tis licebat ; ac multo minus peregrinis , quibus nul-
la eſſet cum Romanis neceſſitudo . ſed poſtea liber-
tinorum quoque filiis prætexta conceſſa eſt ex cauſa
tali : quam M. Lælius augur refert , qui bello Pu-
nico ſecundo duumviros dicit ex ſenatuſconſulto ,
propter multa prodigia , libros Sibyllinos adiſſe ; &

in-

Digitized by Google

inſpectis his nunciaſſe in Capitolio ſupplicandum, lectiſterniumque ex collata ſtipe faciendum, ita ut libertinæ quoque quæ longa veſte uterentur, in eam rem pecuniam ſubminiſtrarent. acta igitur obſecratio eſt pueris ingenuis, itemque libertinis, ſed & virginibus patrimis matrimiſque pronunciantibus carmen. ex quo conceſſum ut libertinorum quoque filii, qui ex juſta dumtaxat matrefamilias nati fuiſſent, togam prætextam & lorum in collo pro bullæ decore geſtarent. Verrius Flaccus ait, cum populus Romanus peſtilentia laboraret, eſſetque reſponſum id accidere quod dii deſpicerentur, anxiam urbem fuiſſe, quia non intelligeretur oraculum; eveniſſeque ut Circenſium die puer de cœnaculo pompam ſuperne deſpiceret, & patri referret quo ordine ſecreta ſacrorum in arca pilenti compoſita vidiſſet: qui cum rem geſtam ſenatui nuntiaſſet; placuiſſe velari loca ea qua pompa veheretur: atque ita peſte ſedata puerum, qui ambiguitatem ſortis abſolverat, togæ prætextæ uſum munus impetraviſſe. Vetuſtatis peritiſſimi referunt, in raptu Sabinarum unam mulierem nomine Herſiliam, dum adhæret filiæ, ſimul raptam: quam cum Romulus Hoſto cuidam ex agro Latino, qui in aſylum ejus confugerat, virtute conſpicuo uxorem dediſset; na-
210 tum ex ea puerum antequam alia ulla Sabinarum partum ederet; eumque, quod primus eſset in hoſtico procreatus, Hoſtum Hoſtilium a matre vocitatum, & eumdem a Romulo bulla aurea ac prætextæ inſignibus honoratum. is enim cum raptas ad conſolandum vocaſſet, ſpopondiſſe fertur, ſe ejus infanti quæ prima ſibi civem Romanum eſſet enixa, illuſtre munus daturum. Nonnulli credunt, ingenuis pueris attributum ut cordis figuram in bulla ante pectus annecterent; quam inſpicientes ita demum ſe homines cogitarent, ſi corde præſtarent, togam-

que

Digitized by Google

que prætextam his additam, ut ex purpuræ rubore ingenuitatis pudore regerentur. Diximus unde prætexta. adjecimus & cauſas quibus æſtimatur conceſſa pueritiæ. nunc idem habitus quo argumento tranſierit in uſum nominis, paucis explicandum eſt. Mos antea ſenatoribus fuit in curiam cum prætextatis filiis introire. cum in ſenatu res major quæpiam conſultabatur; eaque in poſterum diem prolata eſſet: placuit ut hanc rem, ſuper qua tractaviſſent, ne quis enuntiaret priuſquam decreta eſſet. mater Papirii pueri, qui cum parente ſuo in curia fuerat, percunctatur filium, quidnam in ſenatu egiſſent patres. puer reſpondit tacendum eſſe, neque id dici licere. mulier fit audiendi cupidior. ſecretum rei & ſilentium pueri animum ejus ad inquirendum everberat. quærit igitur compreſſius violentiuſque. tum puer urgente matre, lepidi atque feſtivi mendacii conſilium capit. actum in ſenatu dixit utrum videretur utilius magiſque e republica eſſe, unúſne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta eſſet. hoc illa ubi audivit, animo compaveſcit; domo trepidans egreditur; ad ceteras matronas affert: poſtridieque ad ſenatum copioſa matrumfamilias caterva confluunt: lacrimantes atque obſecrantes orant una potius ut duobus nupta fieret, quam ut uni duæ. ſenatores ingredientes curiam, quæ 211 illa mulierum intemperies, & quid ſibi poſtulatio iſthæc vellet mirabantur; & ut non parvæ rei prodigium illam verecundi ſexus impudicam inſaniam paveſcebant. Puer Papirius publicum metum demit. nam in medium curiæ progreſſus, quid ipſi mater audire inſtitiſſet, quid matri ipſe ſimulaſſet, ſicut fuerat, enarrat. ſenatus fidem atque ingenium pueri exoſculatur; conſultumque facit uti poſthac pueri cum patribus in curiam non introeant præter illum unum Papirium: eique puero poſtea cognomen-

Digitized by Google

mentum honoris gratia decreto inditum, *Prætextatus*; ob tacendi loquendique in prætextæ ætate prudentiam. hoc cognomentum poſtea familiæ noſtræ in nomen hæſit. non aliter dicti Scipiones: niſi quod Cornelius, qui cognominem patrem luminibus carentem pro baculo regebat, Scipio cognominatus, nomen ex cognomine poſteris dedit. ſic Meſſala tuus, Aviene, dictus a cognomento Valerii Maximi; qui poſtquam Meſſanam urbem Siciliæ nobiliſſimam cepit, Meſſala cognominatus eſt. Nec mirum ſi ex cognominibus nata ſunt nomina: cum contra & cognomina ex propriis ſint tracta nominibus; ut ab Æmilio Æmilianus, a Servio Servilianus. Hic ſubjecit Euſebius: Meſſala & Scipio, alter de pietate, de virtute alter, ut refers, cognomina reppererunt. ſed Scropha & Aſina, quæ viris non mediocribus cognomenta ſunt, volo dicas unde contigerint; cum contumeliæ quam honori propiora videantur. Tum ille: Nec honor nec injuria ſed caſus fecit hæc nomina. nam Aſinæ cognomentum Corneliis datum eſt, quoniam princeps Corneliæ
212 gentis emto fundo, ſeu filia data marito, cum ſponſores ab eo ſollemniter poſcerentur, aſinam cum pecuniæ onere produxit in forum quaſi pro ſponſoribus præſens pignus. Tremellius vero Scropha cognominatus eſt eventu tali. is Tremellius cum familia atque liberis in villa erat: ſervi ejus, cum de vicino ſcropha erraret, ſurreptam conficiunt. vicinus advocatis cuſtodibus omnia circumvenit, ne qua efferri poſſit; iſque ad dominum appellat reſtitui ſibi pecudem. Tremellius, qui ex villico rem comperiſſet, ſcrophæ cadaver ſub centonibus collocat ſuper quos uxor cubabat. quæſtionem vicino permittit. cum ventum eſt ad cubiculum: verba jurationis concipit nullam eſſe in villa ſua ſcropham, niſi iſtam, inquit, quæ in centonibus jacet; lectulum mon-

monſtrat. ea facetiſſima juratio Tremellio Scrophæ cognomentum dedit.

CAPUT VII.

De Saturnaliorum origine ac vetuſtate; ubi & alia quædam obiter perſtringuntur.

DUm iſta narrantur; unus a famulitio, cui provincia erat admittere volentes dominum convenire, Evangelum adeſſe nuntiat cum Dyſario; qui tunc Romæ præſtare videbatur ceteris medendi artem profeſſis. corrugato indicavere vultu plerique de conſidentibus Evangeli interventum otio ſuo inamœnum minuſque placido conventui congruentem. erat enim amarulenta dicacitate, & linguæ protervæ, mendacii procax, ac ſecurus offenſarum, quas ſine delectu cari vel non amici in ſe paſſim verbis odia ſerentibus provocabat. Sed Prætextatus, ut erat in omnes æque placidus ac mitis, ut admitterentur miſſis obviis imperavit. quos Horus ingredientes commodum conſecutus comitabatur, vir corpore atque animo juxta validus: qui poſt innu- 213
meras inter pugiles palmas ad philoſophiæ ſtudia migravit; ſectamque Antiſthenis & Cratetis atque ipſius Diogenis ſecutus, inter Cynicos non incelebris habebatur. Sed Evangelus, poſtquam tantum cœtum aſſurgentem ſibi ingreſſus offendit, Caſus ne, inquit, hos omnes ad te, Prætextate, contraxit? an altius quiddam cui remotis arbitris opus ſit cogitaturi ex diſpoſito conveniſtis? quod ſi ita eſt, ut æſtimo; abibo potius quam me veſtris miſcebo ſecretis; a quibus me amovebit voluntas, licet fortuna feciſſet irruere. Tum Vettius, quamvis ad omnem patientiam conſtanter animi tranquillitate firmus, nonnihil tamen conſultatione tam proterva

Digitized by Google

motus, Si aut me, inquit, Evangele, aut hæc innocentiæ lumina cogitaſſes: nullum inter nos tale ſecretum opinarere; quod non vel tibi vel etiam vulgo fieri dilucidum poſſet; quia neque ego ſum immemor, nec horum quemquam inſcium credo ſancti illius præcepti philoſophiæ; ſic loquendum eſſe cum hominibus tamquam dii audiant, ſic loquendum cum dîs tamquam homines audiant. cujus ſecunda pars ſancit, ne quid a dîs petamus quod velle nos indecorum ſit hominibus confiteri. nos vero, ut & honorem ſacris feriis haberemus, & vitaremus tamen torporem feriandi, atque otium in negotium verteremus, convenimus diem totum doctis fabulis velut ex ſymbola conferendis daturi. nam, ſi per ſacra ſollemnia *rivos deducere nulla Relligio prohibet:* ſi ſalubri fluvio merſare oves fas & jura per-
214 mittunt: cur non religionis honor putetur dicare ſacris diebus ſacrum ſtudium litterarum? ſed, quia vos quoque deorum aliquis nobis additos voluit, facite, ſi volentibus vobis erit, diem communibus & fabulis & epulis exigamus: quibus ut omnes hodie qui præſentes ſunt acquieſcant impetratum teneo. Tunc ille: Supervenire fabulis non evocatos haud equidem turpe exiſtimatur: verum ſponte irruere in convivium aliis præparatum, nec ab Homero ſine nota vel in fratre memoratum eſt. & vide ne nimium arroganter tres tibi velis Menelaos contigiſſe, cum illi tanto regi unus evenerit. Tum omnes Prætextatum juvantes orare blandeque ad commune invitare conſortium: Evangelum quidem ſæpius & maxime, ſed nonnumquam & cum eo pariter ingreſſos. Inter hæc Evangelus petitu omnium temperatus, M. Varronis, inquit, librum vobis arbitror non ignotum ex ſatyris Menippeis, qui inſcribitur: NESCIS. QVID. VESPER. VEHAT. in quo convivarum numerum hac lege definit, ut neque

que

Digitized by Google

que minor quam Gratiarum ſit, neque quam Muſarum numeroſior. hic video, excepto rege convivii, tot vos eſſe quot Muſæ ſunt. quid ergo perfecto numero quæritis adjiciendos? & Vettius, Hoc, inquit, nobis præſentia veſtra præſtabit, ut & Muſas impleamus & Gratias: quas ad feſtum deorum omnium principis æquum eſt convenire. Cum igitur conſediſſent: Horus Avienum intuens, quem familiarius frequentare ſolitus erat, In hujus, inquit, Saturni cultu, quem deorum principem dicitis, ri- 215
tus veſter ab Ægyptiorum religioſiſſima gente diſſentit. nam illi neque Saturnum nec ipſum Serapim receperant in arcana templorum uſque ad Alexandri Macedonis occaſum. poſt quem tyrannide Ptolemæorum preſſi, hos quoque deos in cultum recipere Alexandrinorum more, apud quos præcipue colebantur, coacti ſunt. ita tamen imperio paruerunt, ut non omnino religionis ſuæ obſervata confunderent. nam quia numquam fas fuit Ægyptiis pecudibus aut ſanguine, ſed precibus & ture ſolo placare deos; his autem duobus advenis hoſtiæ erant ex more mactandæ: fana eorum extra pomœrium locaverunt; ut & illi ſacrificii ſollemnis ſibi cruore colerentur, nec tamen urbana templa morte pecudum polluerentur. nullum itaque Ægypti oppidum intra muros ſuos aut Saturni aut Serapis fanum recepit. horum alterum vix ægreque a vobis admiſſum audio: Saturnum vero vel maximo inter cete- 216
ros honore celebratis. ſi ergo nihil eſt quod me hoc ſcire prohibeat, volo in medium proferatur. Hic Avienus in Prætextatum exſpectationem conſulentis remittens, Licet omnes, ait, qui adſunt, pari doctrina polleant; ſacrorum tamen Vettius unice conſcius poteſt tibi & originem cultus qui huic deo penditur, & cauſam feſti ſollemnis aperire. Quod cum Prætextatus in alios refundere tentaſſet; omnes

ab eo impetraverunt ut ipſe diſſereret. tunc ille ſilentio facto ita exorſus eſt. Saturnaliorum originem illam mihi in medium proferre fas eſt; non quæ ad arcanam divinitatis naturam refertur, ſed quæ aut fabuloſis admixta diſſeritur, aut a phyſicis in vulgus aperitur. nam occultas & manantes ex meri veri fonte rationes ne in ipſis quidem ſacris enarrari permittitur. ſed ſi quis illas aſſequitur, continere intra conſcientiam tectas jubetur. Unde quæ ſciri fas eſt Horus noſter licebit mecum recognoſcat. Regionem iſtam, quæ nunc vocatur Italia, regno Janus obtinuit. qui ut Hyginus Protarchum Trallianum ſecutus tradit, cum Cameſe æque indigena terram hanc ita participata potentia poſſidebant; ut regio Cameſene, oppidum Janiculum vocitaretur. Poſt ad Janum ſolum regnum redactum eſt; qui creditur geminam faciem prætuliſſe, ut quæ ante quæque poſt tergum eſſent intueretur. quod proculdubio ad prudentiam regis ſollertiamque referendum eſt, qui & præterita noſſet & fu-
217 tura proſpiceret, ſicut Antevorta & Poſtvorta divinitatis ſcilicet aptiſſimæ comites apud Romanos coluntur. Hic igitur Janus, cum Saturnum claſſe pervectum excepiſſet hoſpitio, & ab eo edoctus peritiam ruris ferum illum & rudem ante fruges cognitas victum in melius redegiſſet, regni eum ſocietate muneravit. cum primus quoque æra ſignaret; ſervavit & in hoc Saturni reverentiam, ut, quoniam ille navi fuerat advectus, ex una quidem parte ſui capitis effigies, ex altera vero navis exprimeretur; quo Saturni memoriam in poſteros propagaret. ita fuiſſe ſignatum hodieque intelligitur in aleæ luſu: cum pueri denarios in ſublime jactantes, *capita aut navia*, luſu teſte vetuſtatis exclamant. Hos una concordeſque regnaſſe vicinaque oppida communi opera condidiſſe, præter Maronem qui refert, Ja-

Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen:
etiam illud in promtu eſt, quod poſteri quoque
duos eis continuos menſes dicarunt, ut December
ſacrum Saturni, Januarius alterius vocabulum poſſi-
deret. Cum inter hæc ſubito Saturnus non compa-
ruiſſet; excogitavit Janus honorum ejus augmenta.
ac primum terram omnem ditioni ſuæ parentem Sa-
turniam nominavit: aram deinde cum ſacris tam-
quam deo condidit, quæ Saturnalia nominavit. tot
ſæculis Saturnalia præcedunt Romanæ urbis æta-
tem. obſervari igitur eum juſſit majeſtate religionis
quaſi vitæ melioris auctorem. ſimulacrum ejus indi-
cio eſt; cui falcem inſigne meſſis adjecit. Huic
deo inſertiones ſurculorum pomorumque educatio-
nes & omnium cujuſcemodi fertilium tribuunt di-
ſciplinas. Cyrenenſes etiam, cum rem divinam ei
faciunt, ficis recentibus coronantur, placentaſque 218
mutuo miſſitant, mellis & fructuum repertorem Sa-
turnum æſtimantes. Hunc Romani etiam Stercu-
tum vocant; quod primus ſtercore fecunditatem a-
gris comparaverit. Regni ejus tempora feliciſſima
feruntur cum propter rerum copiam, tum etiam
quod nondum quiſquam ſervitio vel libertate diſcri-
minabatur. quæ res intelligi poteſt, quod Saturna-
libus tota ſervis licentia permittitur. Alia Satur-
naliorum cauſa ſic traditur. Qui erant ab Hercule
in Italia relicti, ut quidam ferunt, irato quod in-
cuſtoditum fuiſset armentum, ut nonnulli æſti-
mant, conſulto eos relinquente ut aram ſuam atque
ædem ab incurſionibus tuerentur: hi ergo, cum a
latronibus infeſtarentur, occupato edito colle Sa-
turnios ſe nominaverunt, quo ante nomine etiam i-
dem collis vocabatur. &, quia ſe hujus dei ſenſe-
runt nomine ac religione tutos; inſtituiſse Saturna-
lia feruntur, ut agreſtes vicinorum animos ad ma-
jorem ſacri reverentiam ipſa indicti feſti obſervatio

vocaret. Nec illam cauſam quæ Saturnalibus aſſi-
219 gnatur, ignoro: quod Pelaſgi, ſicut Varro memorat, cum ſedibus ſuis pulſi diverſas terras petiſſent, confluxerunt plerique Dodonam, & incerti quibus hærerent locis, ejuſmodi accepere reſponſum:

Στείχετε μαιόμενοι Σικελῶν Σατυρνίαν αἶαν
Ηδ' Α'βοριγινέων Κοτύλην ἑ νᾶσος ὀχεῖται,
Αἷς ἀναμιχθέντες δεκάτην ἐκπέμψατε φοίβῳ,
Καὶ κεφαλὰς Α'δῃ, ϗ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

acceptaque ſorte, cum Latium poſt errores plurimos appuliſſent, in lacu Cutylienſi enatam inſulam deprehenderunt. ampliſſimus enim ceſpes ſive ille continens limus ſeu paludis fuit, coacta compage, virgultis & arboribus in ſilvæ licentiam comtus jactantibus per amnem fluctibus vagabatur; ut fides ex hoc etiam Delo facta ſit, quæ celſa montibus vaſta campis tamen per maria ambulabat. hoc igitur miraculo deprehenſo has ſibi ſedes prædictas eſſe dixerunt: vaſtatiſque Sicilienſibus incolis occupavere regionem, decima prædæ ſecundum reſponſum Apollini conſecrata, erectiſque Diti ſacello & Saturno ara: cujus feſtum Saturnalia nominarunt. cumque diu humanis capitibus Ditem & virorum victimis Saturnum placare ſe crederent propter oraculum in quo erat;

Καὶ κεφαλὰς Α'δῃ ϗ τῷ πατεὶ πέμπετε φῶτα:

220 Herculem ferunt poſtea cum Geryonis pecore per Italiam revertentem, ſuaſiſſe illorum poſteris ut fauſtis ſacrificiis infauſta mutarent, inferentes Diti non hominum capita ſed oſcilla ad humanam effigiem arte ſimulata; & aras Saturnias non mactando viros ſed accenſis luminibus excolentes: quia non ſolum virum ſed & lumina φῶτα ſignificat. inde mos per Saturnalia miſſitandis cereis cœpit. alii cereos non ob aliud mitti putant, quam quod hoc principe ab incomi & tenebroſa vita quaſi ad lucem & bonarum

rum

Digitized by Google

rum artium ſcientiam editi ſumus. Illud quoque in
litteris invenio; quod, cum multi occaſione Satur-
naliorum per avaritiam a clientibus ambitioſe mu-
nera exigerent, idque onus tenuiores gravaret:
Publicius tribunus plebi tulit, non niſi ditioribus
cerei miſſitarentur. Hic Albinus Cæcina ſubjecit:
Qualem nunc permutationem ſacrificii, Prætexta-
te, memoraſti, invenio poſtea Compitalibus cele-
bratam; cum ludi per urbem in compitis agitaban-
tur, reſtituti ſcilicet a Tarquinio Superbo Laribus
ac Maniæ, ex reſponſo Apollinis: quo præceptum
eſt ut pro capitibus, capitibus ſupplicaretur. idque 221
aliquamdiu obſervatum, ut pro familiarium ſoſpita-
te pueri mactarentur Maniæ deæ matri Larum.
quod ſacrificii genus Junius Brutus conſul Tarquinio
pulſo aliter conſtituit celebrandum. nam capitibus
allii & papaveris ſupplicari juſſit, ut reſponſo Apol-
linis ſatisfieret de nomine capitum; remoto ſcilicet
ſcelere infauſtæ ſacrificationis: factumque eſt ut effi-
gies Maniæ ſuſpenſæ pro ſingulorum foribus pericu-
lum, ſi quod immineret familiis, expiarent: ludoſ-
que ipſos ex viis compitorum in quibus agitabantur
Compitalia appellitaverunt. ſed perge cetera.
Tum Prætextatus: Bene & opportune ſimilis emen-
datio ſacrificiorum relata eſt. ſed ex his cauſis quæ
de origine hujus feſti relatæ ſunt apparet Saturnalia
vetuſtiora eſſe urbe Romana: adeo ut ante Ro-
mam in Græcia hoc ſollemne cœpiſſe L. Accius in
annalibus ſuis referat his verſibus:

Maxima pars Grajûm Saturno & maxime Athenæ
Conficiunt ſacra, quæ Cronia eſſe iterantur ab illis;
Eumque diem celebrant: per agros urbeſque fere omnes
Exercent epulis læti: famuloſque procurant 222
Quiſque ſuos: noſtrique itidem. & mos traditus illinc
Iſte, ut cum dominis famuli epulentur ibidem.

CAPUT VIII.

De templo Saturni, deque his quæ in hujus æde aut imagine viſuntur, & quomodo intelligenda ſint ea quæ de hoc deo fabuloſe dici conſueverunt.

NUnc de ipſo dei templo pauca referenda ſunt. Tullum Hoſtilium, cum bis de Albanis, de Sabinis tertio triumphaſſet, inveni, fanum Saturno ex voto conſecraviſſe; & Saturnalia tunc primum Romæ inſtituta, quamvis Varro libro ſexto, qui eſt de ſacris ædibus, ſcribat ædem Saturni ad forum faciendam locaſſe L. Tarquinium regem; Titum vero Larcium dictatorem Saturnalibus eam dedicaſſe. Nec me fugit Gellium ſcribere ſenatum decreviſſe ut ædes Saturni fieret: eique rei L. Furium tribunum militum præfuiſſe. Habet aram & ante
223 ſenaculum: illic Græco ritu capite aperto res divina fit: quia primo a Pelaſgis, poſt ab Hercule ita eam a principio factitatam putant: ædem vero Saturni ærarium Romani eſſe voluerunt, quod tempore quo incoluit Italiam fertur nullum in ejus finibus furtum eſſe commiſſum: aut quia ſub illo nihil erat cujuſquam privatum;

Nec ſignare ſolum aut partiri limite campum
Fas erat. in medium quærebant.

ideo apud eum locaretur populi pecunia communis ſub quo fuiſſent cunctis univerſa communia. Illud non omiſerim, Tritonas cum buccinis, faſtigio Saturni ædis ſuperpoſitos: quoniam ab ejus commemoratione ad noſtram ætatem hiſtoria clara & quaſi vocalis eſt; ante vero muta & obſcura & incognita. quod teſtantur caudæ Tritonum humi merſæ & abſconditæ. Cur autem Saturnus ipſe in compedibus viſatur, Verrius Flaccus cauſam ſe ignorare dicit. ve-

Digitized by Google

verum mihi Apollodori lectio ſic ſuggerit: Saturnum Apollodorus alligari ait per annum laneo vinculo, & ſolvi ad diem ſibi feſtum, id eſt, menſe hoc Decembri: atque inde proverbium ductum; deos laneos pedes habere. ſignificari vero decimo menſe ſemen in utero animatum in vitam grandeſcere: quod donec erumpat in lucem mollibus naturæ vinculis detinetur. eſt porro idem κρόνος καὶ χρόνος. Saturnum enim in quantum mythici fictionibus diſtrahunt, in tantum phyſici ad quamdam veriſimilitudinem revocant. hunc ajunt abſcidiſſe Cœli patris pu- 224
denda: quibus in mare dejectis Venerem procreatam, quæ a ſpuma unde coaluit Ἀφροδίτη nomen accepit. ex quo intelligi volunt, cum chaos eſset tempora non fuiſse. ſiquidem tempus eſt certa dimenſio quæ ex cœli converſione colligitur, tempus cœpit inde. ab ipſo natus putatur κρόνος, qui, ut diximus, χρόνος eſt. cumque ſemina rerum omnium poſt cœlum gignendarum de cœlo fluerent & elementa univerſa quæ mundo plenitudinem facerent ex illis ſeminibus funderentur: ubi mundus omnibus ſuis partibus membriſque perfectus eſt; certo jam tempore finis factus eſt procedendi de cœlo ſemina ad elementorum conceptionem. quippe quæ jam plena fuerant procreata. Ad animalium vero æternam propagationem ad Venerem generandi facultas ex humore tranſlata eſt: ut per coitum maris feminæque cuncta deinceps gignerentur. Propter abſciſionis pudendorum fabulam etiam noſtri eum Saturnum vocitarunt, παρὰ τὴν σάθην, quæ membrum virile declarat, veluti Sathimum. unde etiam Satyros veluti Sathimnos, quod ſint in libidinem proni, appellatos opinantur. falcem ei quidem putant attributam, quod tempus omnia metat, exſecet & incidat. hunc ajunt filios ſuos ſolitum devorare, eoſdemque rurſus evomere. per quod ſimiliter ſignificatur eum 225
tem-

Digitized by Google

tempus eſſe; a quo vicibus cuncta gignantur abſumanturque, & ex eo denuo renaſcantur. eumdemque a filio pulſum quid aliud eſt, quam tempora ſeneſcentia ab his quæ poſt ſunt nata depelli? Vinctum autem: quod certa lege naturæ connexa ſint tempora; vel quod omnes fruges quibuſdam vinculis nodiſque alternentur. nam & falcem volunt fabulæ in Siciliam decidiſſe; quod ſit terra iſta vel maxime fertilis.

CAPUT IX.

Qui deus Janus, deque variis ejus dei nominibus & poteſtate.

ET quia Janum cum Saturno regnaſse memoravimus, de Saturno autem quid mythici quid phyſici æſtiment jam relatum eſt: de Jano quoque, quid ab utriſque jactetur in medium proferemus. Mythici referunt, regnante Jano omnium domos religione ac ſanctitate fuiſse munitas: idcircoque ei divinos honores eſſe decretos, & ob merita introitus & exitus ædium eidem conſecratos. Xenon quoque primo Italicon tradit Janum in Italia primum dîs templa feciſſe, & ritus inſtituiſſe ſacrorum; ideo eum in ſacrificiis præfationem meruiſſe perpetuam. quidam ideo eum dici bifrontem putant; quod & præterita ſciverit, & futura providerit. Sed phyſici eum magnis conſecrant argumentis divinitatis. nam ſunt qui Janum eumdem eſſe atque Apollinem & Dianam dicant, & in hoc uno utrumque exprimi numen affirment. Etenim, ſicut Nigidius quoque refert, apud Græcos Apollo colitur qui Θυραῖος vocatur: ejuſque aras ante fores ſuas celebrant, ipſum exitus & introitus demonſtrantes potentem. idem Apollo apud illos & Ἀγυιεὺς nuncupatur; quaſi viis præpoſitus urbanis.

illi

illi enim vias quæ intra pomœria ſunt, ἀγυιάς appellant. Dianæ vero ut Triviæ viarum omnium iidem tribuunt poteſtatem. ſed apud nos Janum omnibus 226
præeſſe januis nomen oſtendit, quod ſimile Θυραίῳ. nam & cum clavi ac virga figuratur: quaſi omnium & portarum cuſtos & rector viarum. pronuntiavit Nigidius Apollinem Janum eſse, Dianamque Janam; appoſita, *d*, littera, quæ ſæpe, *i*, litteræ cauſa decoris apponitur; ut, *reditur*, *redhibetur*, *redintegratur*, & ſimilia. Janum quidam ſolem demonſtrari volunt; & ideo geminum, quaſi utriuſque januæ cœleſtis potentem; qui exoriens aperiat diem, occidens claudat: invocarique primum cum alicui deo res divina celebratur; ut per eum pateat ad illum cui immolatur, acceſſus, quaſi preces ſupplicum per portas ſuas ad deos ipſe tranſmittat. inde & ſimulacrum ejus plerumque fingitur manu dextera trecentorum, & ſiniſtra ſexaginta & quinque numerum retinens; ad demonſtrandam anni dimenſionem, quæ præcipue eſt ſolis poteſtas. alii mundum, id eſt, cœlum eſſe voluerunt; Janumque ab eundo dictum, quod mundus ſemper eat dum in orbem volvitur, & ex ſe initium faciens in ſe refertur. unde & Cornificius Etymorum libro tertio, *Cicero*, inquit, *non Janum ſed Eanum nominat ab eundo*. hinc & Phœnices in ſacris imaginem ejus exprimentes draconem finxerunt in orbem redactum, caudamque ſuam devorantem; ut appareat mundum & ex ſeipſo ali & in ſe revolvi. ideo & apud nos in quatuor partes ſpectat; ut demonſtrat ſimulacrum 227
ejus Faleris advectum. Gavius Baſſus, in eo libro quem de Dîs compoſuit, Janum bifrontem fingi ait, quaſi ſuperûm atque inferûm janitorem; eumdem quadriformem quaſi univerſa climata majeſtate complexum. Saliorum quoque antiquiſſimis carminibus deorum deus canitur. Marcus etiam Meſsala

Cn.

Cn. Domitii in conſulatu collega idemque per annos quinquaginta & quinque augur, de Jano ita incipit: *Qui cuncta fingit eademque regit, aqua terraque vim ac naturam gravem atque pronam in profundum dilabentem, ignis atque anima levem immenſum in ſublime fugientem copulavit circumdato cœlo: qua vis cœli maxima duas vis diſpares colligavit.* In ſacris quoque invocamus Janum Geminum, Janum Patrem, Janum Junonium, Janum Conſivium, Janum Quirinum, Janum Patulcium & Cluſivium. Cur Geminum invocemus ſupra jam diximus. Patrem, quaſi deorum deum; Junonium, quaſi non ſolum menſis Januarii ſed omnium menſium ingreſsus tenentem. in ditione autem Junonis ſunt omnes kalendæ. unde & Varro libro quinto rerum divinarum ſcribit Jano duodecim aras pro totidem menſibus dedicatas. Conſivium, a conſerendo, id eſt, a propagine generis humani, quæ Jano auctore conſeritur; Quirinum, quaſi bellorum potentem, ab haſta quam Sabini curim vo-
228 cant; Patulcium & Cluſivium, quia bello caulæ ejus patent, pace clauduntur. hujus autem rei hæc cauſa narratur. Cum bello Sabino, quod virginum raptarum gratia commiſſum eſt, Romani portam quæ ſub radicibus collis Viminalis erat, quæ poſtea ex eventu Janualis vocata eſt, claudere feſtinarent, quia in ipſam hoſtes ruebant: poſtquam eſt clauſa, mox ſponte patefacta eſt: cumque iterum ac tertio idem contigiſſet; armati plurimi pro limine quia claudere nequibant cuſtodes ſteterunt, cumque ex alia parte acerrimo prœlio certaretur, ſubito fama pertulit fuſos a Tatio noſtros. Quam ob cauſam Romani, qui aditum tuebantur, territi profugerunt. cumque Sabini per portam patentem irrupturi eſſent; fertur ex æde Jani per hanc portam magnam vim torrentium undis ſcatentibus erupiſſe; multaſque perduellium catervas aut exuſtas ferventi aut de-

Digitized by Google

devoratas rapida voragine deperiiſſe. ea re placitum, ut belli tempore velut ad urbis auxilium profecto deo fores reſerarentur. hæc de Jano.

CAPUT X.

Quo die Saturnalia celebrari conſueverint, & quod primo uno tantum, deinde pluribus diebus ſunt celebrata.

SEd, ut ad Saturnalia revertamur, bellum Saturnalibus ſumere nefas habitum. pœnas a nocente iiſdem diebus exigere piaculare eſt. Apud majores noſtros Saturnalia die uno finiebantur; qui erat ad quartumdecimum Kalendas Januarias. ſed poſtquam C. Cæſar huic menſi duos addidit dies, ſextodecimo cœpta celebrari. ea re factum eſt ut, cum vulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, nonnullique a C. Cæſare inſerto die & alii vetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur. licet & apud veteres opinio fuerit ſeptem diebus peragi Saturnalia; ſi opinio vocanda eſt quæ idoneis firmatur auctoribus. Novius enim probatiſſimus Atellanarum ſcriptor ait,

Olim exſpectata veniunt ſeptem Saturnalia. 229

Memmius quoque, qui poſt Novium & Pomponium diu jacentem artem Atellaniam ſuſcitavit, *Noſtri*, inquit, *majores velut bene multa inſtituere; hoc optime; A frigore fecere ſummo dies ſeptem Saturnalia*. Sed Mallius ait eos qui ſe, ut ſupra diximus, Saturni nomine & religione defenderant, per triduum feſtos inſtituiſſe dies, & Saturnalia vocaviſſe. *unde & Auguſtus, hujus rei*, inquit, *opinionem ſecutus in legibus judiciariis triduo ſervari ferias juſſit*. Maſurius & alii uno die, id eſt, quartodecimo Kalendas Januarias fuiſſe Saturnalia crediderunt: quorum ſententiam

tiam

Digitized by Google

tiam Feneſtella confirmat, dicens Æmiliam virginem quintodecimo Kalendarum Januariarum eſſe damnatam. Quo die, ſi Saturnalia gererentur, nec cauſam omnino dixiſſet. deinde adjecit: *Sequebantur eum diem Saturnalia*. mox ait: *Poſtero autem die, qui fuit tertiusdecimus Kalendarum Januariarum, Liciniam virginem ut cauſam diceret juſſam*. ex quo oſtendit, tertiodecimo Kalendarum profeſtum eſſe. duodecimo vero feriæ ſunt divæ Angeroniæ, cui pontifices in ſacello Volupiæ ſacrum faciunt: quam Verrius Flaccus Angeroniam dici ait, quod angores ac animorum ſollicitudines propitiata depellat. Maſurius adjicit, ſimulacrum hujus deæ ore obligato atque ſignato in ara Volupiæ propterea collocatum; quod qui ſuos dolores anxietateſque diſſimulant, perveniant patientiæ beneficio ad maximam voluptatem. Julius Modeſtus ideo ſacrificari huic deæ dicit; quod populus Romanus morbo qui angina dicitur, præmiſſo voto ſit liberatus. Undecimo autem Kalendas feriæ ſunt Laribus conſecratæ; quibus ædem bello Antiochi Æmilius Regillus præ-
230 tor, in campo Martio curandam vovit. Decimo Kalendas feriæ ſunt Jovis, quæ appellantur Larentinalia; de quibus, quia fabulari libet, hæ fere opiniones ſunt. Ferunt enim, regnante Anco, ædituum Herculis per ferias otiantem, deum teſſeris provocaſſe, ipſo utriuſque manum tuente: adjecta conditione ut victus cœna ſcortoque multaretur. victore itaque Hercule illum Accam Larentiam per id tempus nobiliſſimum ſcortum intra ædem incluſiſſe cum cœna; eamque poſtero die diſtuliſſe rumorem quod poſt concubitum dei accepiſſet munus; nec commodum primæ occaſionis, cum ſe domum reciperet, offerendæ aſpernaretur. eveniſſe itaque ut egreſſa templo mox a Carucio capto ejus pulchritudine compellaretur, cujus voluntatem ſecuta aſſum-

ta-

Digitized by Google

taque nuptiis, poſt obitum viri omnium bonorum
ejus facta compos, cum decederet populum Roma-
num nuncupavit heredem. & ideo ab Anco in Vela-
bro loco celeberrimo urbis ſepulta eſt: ac ſollemne
ſacrificium eidem conſtitutum, quo dîs manibus e-
jus per flaminem ſacrificaretur, Jovique feriæ con-
ſecratæ, quia æſtimaverunt antiqui animas a Jove
dari, & rurſus poſt mortem eidem reddi. Cato ait
Larentiam meretricio quæſtu locupletatam poſt ex-
ceſſum ſuum populo agros Turacem, Semurium,
Lutirium & Solinium reliquiſſe; & ideo ſepulcri
magnificentia & annuæ parentationis honore digna-
tam. Macer hiſtoriarum libro primo Fauſtuli conju-
gem Accam Larentiam Romuli & Remi nutricem
fuiſſe confirmat. Hanc, regnante Romulo, Carucio
cuidam Tuſco diviti denuptam, auctamque heredi-
tate viri, quam poſt Romulo quem educaſſet reli-
quit: & ab eo parentalia diemque feſtum cauſa pie-
tatis ſtatutum. ex his ergo omnibus colligi poteſt
& uno die Saturnalia fuiſſe, & non niſi quartodeci-
mo Kalendarum Januariarum celebrata: quo ſolo
die apud ædem Saturni convivio diſſoluto Saturna-
lia clamitabantur; qui dies nunc Opalibus inter Sa- 231
turnalia deputatur, cum primum Saturno pariter
& Opi fuerit adſcriptus. Hanc autem deam Opem
Saturni conjugem crediderunt; & ideo hoc menſe
Saturnalia itemque Opalia celebrari: quod Saturnus
ejuſque uxor tam frugum quam fructuum repertores
eſſe credantur. itaque omni jam fetu agrorum coa-
cto ab hominibus hos deos coli quaſi vitæ cultioris
auctores; quos etiam nonnullis cœlum ac terram eſ-
ſe perſuaſum eſt; Saturnumque a ſatu dictum, cu-
jus cauſa de cœlo eſt: & terram Opem, cujus ope
humanæ vitæ alimenta quæruntur; vel ab opere,
per quod fructus frugeſque naſcuntur. Huic deæ ſe-
dentes vota concipiunt, terramque de induſtria tan-

gunt;

gunt; demonſtrantes & ipſam matrem eſſe terram
mortalibus appetendam. Philochorus Saturno &
Opi primum in Attica ſtatuiſſe aram Cecropem di-
cit, eoſque deos pro Jove terraque coluiſſe, inſti-
tuiſſeque ut patres familiarum & frugibus & fru-
ctibus jam coactis paſſim cum ſervis veſcerentur,
cum quibus patientiam laboris in colendo rure to-
leraverant. delectari enim deum honore ſervorum
contemplatu laboris. hinc eſt quod ex inſtituto pe-
regrino huic deo ſacrum aperto capite facimus.
abunde jam probaſſe nos æſtimo, Saturnalia uno tan-
tum die, id eſt quartodecimo Kalendarum, ſolita
celebrari: ſed poſt in triduum propagata primum ex
adjectis a Cæſare huic menſi diebus; deinde ex edi-
cto Auguſti, quo trium dierum ferias Saturnalibus
232 addixit. a ſextodecimo igitur cœpta in quartum-
decimum deſinunt; quo ſolo fieri ante conſueverant.
ſed Sigillariorum adjecta celebritas, in ſeptem dies
diſcurſum publicum & lætitiam religionis extendit.

CAPUT XI.

Non eſſe contemnendam ſortem ſervorum, cum & dii horum curam gerant, & multos ex his fideles, providos, fortes & philoſophos quoque fuiſſe conſtet: tum Sigillariorum origo quæ fuerit.

TUnc Evangelus, Hoc quidem, inquit, jam ferre non poſſum, quod Prætextatus noſter in ingenii ſui pompam & oſtentationem loquendi, vel paulo ante honori alicujus dei aſſignari voluit, quod ſervi cum dominis veſcerentur: quaſi vero curent divina de ſervis; aut ſapiens quiſquam domi ſuæ contumeliam tam fœdæ ſocietatis admittat; vel Sigillaria, quæ luſum reptanti adhuc infantiæ oſcillis fictilibus præbent, tentat officio religionis adſcribe-

re,

Digitized by Google

re, & quia princeps religioſorum putatur, nonnulla etiam ſuperſtitionis admiſcet, quaſi vero nobis fas non ſit Prætextato aliquando non credere. Hic cum omnes exhorruiſſent: Prætextatus renidens; Superſtitioſum me, Evangele, nec dignum cui credatur æſtimes volo, niſi utriuſque tibi rei fidem ratio aſſerta monſtraverit. &, ut primum de ſervis loquamur, joco ne an ſerio putas eſſe hominum genus quod dî immortales nec cura ſua nec providentia dignentur? an forte ſervos in hominum numero eſſe non pateris? audi igitur quanta indignatio de ſervi ſupplicio cœlum penetraverit. anno enim poſt Romam conditam quadringenteſimo quadrageſimo quarto, Autronius quidam Maximus ſervum ſuum verberatum patibuloque conſtrictum ante
ſpectaculi commiſſionem per circum egit. ob quam 233
cauſam indignatus Juppiter, Annio cuidam per quietem imperavit, ut ſenatui nuntiaret non ſibi placuiſſe plenum crudelitatis admiſſum. quo diſſimulante; filium ipſius mors repentina conſumſit: ac, poſt ſecundam denuntiationem, ob eamdem negligentiam, ipſe quoque in ſubitam corporis debilitatem ſolutus eſt. ſic demum ex conſilio amicorum lectica delatus ſenatui retulit: & vix conſummato ſermone ſine mora recuperata bona valetudine curiâ pedibus egreſſus eſt. ex ſenatus itaque conſulto & Mævia lege ad propitiandum Jovem additus eſt illis Circenſibus dies is qui inſtauratitius dictus eſt non a patibulo, ut quidam putant Græco nomine ἀπὸ τοῦ σαυροῦ, ſed a redintegratione, ut Varroni placet; qui inſtaurare ait eſſe inſtar novare. vides quanta de ſervo ad deorum ſummum cura pervenerit. tibi autem unde in ſervos tantur ... x tam immane faſti-
dium? quaſi non ex îſdem ... . & conſtent & alan- 234
tur elementis, eumdemque ... ritum ab eodem principe carpant. vis tu cogita ... eos quos jus tuum vo-

cas,

cas, iſdem ſeminibus ortos eodem frui cœlo, æque vivere, æque mori? ſervi ſunt! imo homines. ſervi ſunt! imo conſervi. ſi cogitaveris tantumdem in utroſque licere fortunæ: tam tu illum videre liberum potes, quam ille te ſervum. neſcis qua ætate Hecuba ſervire cœpit, qua Crœſus, qua Darii mater, qua Diogenes, qua Platon ipſe? poſtremo quid ita nomen ſervitutis horremus? ſervus eſt quidem, ſed neceſſitate: ſed fortaſse libero animo ſervus eſt. hoc illi nocebit, ſi oſtenderis quis non ſit. alius libidini ſervit, alius avaritiæ, alius ambitioni, omnes ſpei, omnes timori. & certe nulla ſervitus turpior quam voluntaria. at nos jugo a fortuna impoſito ſubjacentem tamquam miſerum vilemque calcamus: quod vero nos noſtris cervicibus inſerimus, non patimur reprehendi. invenies inter ſervos aliquem pecunia fortiorem. invenies dominum ſpe lucri oſcula alienorum ſervorum manibus infigentem. non ergo fortunâ homines æſtimabo ſed moribus. ſibi quiſque dat mores: conditionem caſus aſſignat. Quemadmodum ſtultus eſt qui emturus equum non ipſum inſpicit ſed ſtratum ejus ac frenos: ſic ſtultiſſimus eſt qui hominem aut ex veſte aut ex conditione, quæ modo veſtis nobis circumdata eſt, æſtimandum putat. Non eſt, mi Evangele, quod amicum tantum in foro & in curia quæras. ſi diligenter at-
235 tenderis, invenies & domi. tu modo vive cum ſervo clementer. comiter quoque & in ſermonem illum, & nonnumquam in neceſſarium admitte conſilium. nam & majores noſtri omnem dominis invidiam, omnem ſervis contumeliam detrahentes, dominum patremfamilias, ſervos familiares appellaverunt. colant ergo te potius ſervi tui, mihi crede, quam timeant. Dicet aliquis, nunc me dominos de faſtigio ſuo dejicere, & quodammodo ad pileum ſervos vocare; quos debere dixi magis colere quam timere.

Digitized by Google

mere. hoc qui ſenſerit, obliviſcetur, id dominis parum non eſſe quod dîs ſatis eſt. deinde qui colitur, etiam amatur: non poteſt amor cum timore miſceri. unde putas arrogantiſſimum illud manaſſe proverbium quo jactatur totidem hoſtes nobis eſſe quot ſervos? Non habemus illos hoſtes, ſed facimus; cum in illos ſuperbiſſimi, contumelioſiſſimi, crudeliſſimi ſumus; & ad rabiem nos cogunt pervenire deliciæ, ut, quicquid non ex voluntate reſpondit, iram furoremque evocet. Domi enim nobis animos induimus tyrannorum; &, non quantum decet, ſed quantum licet, exercere volumus in ſervos. nam, ut cetera crudelitatis genera prætercam, ſunt qui, dum ſe menſæ copiis & aviditate diſtendunt, circumſtantibus ſervis movere labra nec in hoc quidem ut loquantur licere permittunt. virga murmur omne compeſcitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt. tuſſis, ſternutamentum, ſingultus magno malo luitur. ſic fit ut iſti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. at illi quibus non tantum præſentibus dominis, ſed cum ipſis erat ſermo, quorum os non conſuebatur, parati erant cum domino porrigere cervicem, & periculum imminens in caput ſuum vertere. in conviviis loquebantur; ſed in tormentis tacebant. Vis exercitas in ſervili pectore virtutes recenſeamus? primus tibi Urbinus occurrat: qui cum juſſus occi- 236
di, in Reatino lateret, latebris proditis, unus ex ſervis anulo ejus & veſte inſignitus in cubiculo, ad quod irruebant qui perſequebantur, pro domino jacuit; militibuſque ingredientibus cervicem præbuit, & ictum tamquam Urbinus excepit. Urbinus poſtea reſtitutus monumentum ei fecit, titulo ſcriptionis qui tantum meritum loqueretur adjecto. Æſopus libertus Demoſthenis conſcius adulterii quod cum Julia patronus admiſerat, tortus diutiſſi-

me perſeveravit non prodere patronum; donec aliis coarguentibus conſciis Demoſthenes ipſe fateretur. & ne æſtimes ab uno facile celari poſse ſecretum: Labienum ope libertorum latentem, ut indicarent liberti nullo tormentorum genere compulſi ſunt. Ac ne quis libertos dicat hanc fidem beneficio potius libertatis acceptæ quam ingenio debuiſse; accipe ſervi in dominum benignitatem cum ipſe a domino puniretur. Antium enim Reſtionem proſcriptum ſolumque nocte fugientem, diripientibus bona ejus aliis, ſervus compeditus inſcripta fronte, cum poſt damnationem domini aliena eſset miſericordia ſolutus, fugientem perſecutus eſt: hortatuſque ne ſe timeret ſcientem contumeliam ſuam fortunæ imputandam eſse non domino: abditumque miniſterio ſuo aluit. cum deinde perſequentes adeſse ſenſiſset; ſenem, quem caſus obtulit, jugulavit, & in conſtructam pyram conjecit: qua accenſa occurrit eis qui Reſtionem quærebant, dicens damnatum ſibi pœnas luiſse, multo acrius a ſe vexatum quam ipſe vexaverat: & fide habita Reſtio liberatus eſt. Cæpionem quoque, qui in Auguſti necem fuerat animatus, poſtquam detecto ſcelere damnatus eſt, ſervus ad Tiberim in ciſta detulit, pervectumque Hoſtiam inde in agrum Laurentem ad villam patris nocturno itinere perduxit. Cumis deinde navigationis naufragio una expulſum dominum Neapoli diſſimu-
237 lanter occuluit: exceptuſque a centurione nec pretio nec minis ut dominum proderet potuit adduci. Aſinio etiam Pollione acerbe cogente Patavinos, ut pecuniam & arma conferrent, dominiſque ob hoc latentibus, præmio ſervis cum libertate propoſito qui dominos ſuos proderent; conſtat ſervorum nullum victum præmio dominum prodidiſse. Audi in ſervis non fidem tantum ſed & fecundum bonæ inventionis ingenium. Cum premeret obſidio Grumen-

mentum: ſervi relicta domina ad hoſtes transfugerunt. capto deinde oppido impetum in domum habita conſpiratione fecerunt, & extraxerunt dominam vultu pœnam minante, ac voce obviis aſſerente, quod tandem ſibi data eſſet copia crudelem dominam puniendi: raptamque quaſi ad ſupplicium obſequiis plenis pietate tutati ſunt. Vide in hac fortuna etiam magnanimitatem exitum mortis ludibrio præferentem. C. Vettium Pelignum Italicenſem comprehenſum a cohortibus ſuis ut Pompejo traderetur, ſervus ejus occidit; ac ſe, ne domino ſuperſtes fieret, interemit. C. Gracchum ex Aventino fugientem Euporus ſervus, vel, ut quidam tradunt, Philocrates dum aliqua ſpes ſalutis erat indivulſus comes qua potuit ratione tutatus eſt: ſuper occiſum deinde animam ſciſſis proprio vulnere viſceribus effudit. Ipſum P. Scipionem Africani patrem, poſtquam cum Annibale conflixerat, ſaucium in equum ſervus impoſuit; & ceteris deſerentibus, ſolus in caſtra perduxit. Parum fuerit dominis præſtitiſſe viventibus. Quid? quod in his quoque exigendæ vindictæ reperitur animoſitas? nam Seleuci regis ſervus, cum ſerviret amico ejus a quo dominus fuerat interemtus, cœnantem in ultionem domini confodit. Quid? quod duas virtutes, quæ inter nobiles quoque unice claræ ſunt, in uno video fuiſ- 238
ſe mancipio, imperium regendi peritiam & imperium contemnendi magnanimitatem? Anaxilaus enim Meſſenius, qui Meſſanam in Sicilia condidit, fuit Rheginorum tyrannus. is cum parvos relinqueret liberos, Micitho ſervo ſuo commendaſſe contentus eſt. is tutelam ſancte geſſit; imperiumque tam clementer obtinuit, ut Rhegini a ſervo regi non dedignarentur. perductis deinde in ætatem pueris & bona & imperium tradidit. ipſe parvo viatico ſumto profectus eſt; & Olympiæ cum ſum-

ma tranquillitate conſenuit. Quid etiam in commune ſervilis fortuna profuerit, non paucis docetur. Bello Punico, cum deeſsent qui ſcriberentur, ſervi pro dominis pugnaturos ſe polliciti in civitatem recepti ſunt; & Volones, quia ſponte hoc voluerunt, appellati. ad Cannas quoque victis Romanis octo milia ſervorum emta militaverunt: cumque minoris captivi redimi poſsent, maluit ſe reſpublica ſervis in tanta tempeſtate committere. ſed & poſt calamitatem apud Thraſumenum notæ cladis acceptam libertini quoque in ſacramentum vocati ſunt. bello ſociali cohortium duodecim ex libertinis conſcriptarum opera memorabilis virtutis apparuit. C. Cæſarem, cum milites in amiſſorum locum ſubſtitueret, ſervos quoque ab amicis accepiſſe, & eorum forti opera uſum eſſe comperimus. Cæſar Auguſtus in Germania & Illyrico cohortes libertinorum complures legit, quas Voluntarias appellavit. Ac ne putes hæc in noſtra tantum contigiſſe republica, Boryſthenitæ oppugnante Zopyrione ſervis liberatis dataque civitate peregrinis & factis tabulis novis hoſtem ſuſtinere potuerunt. Cleomenes Lacedæmonius, cum mille & quingenti ſoli Lacedæmonii qui arma ferre poſſent ſuperfuiſſent, ex ſervis manumiſſis bellatorum novem milia conſcripſit. Athenienſes quoque conſumtis publicis opibus ſervis libertatem dederunt. ac ne in ſolo virili ſexu æſtimes inter ſervos extitiſſe virtutes; accipe ancillarum factum non minus memorabile; nec quo
239 utilius reipublicæ in ulla nobilitate reperias. Nonis Juliis diem feſtum eſſe ancillarum tam vulgo notum eſt, ut nec origo nec cauſa celebritatis ignota ſit. Junoni enim Caprotinæ die illo liberæ pariter ancillæque ſacrificant ſub arbore caprifico, in memoriam benignæ virtutis quæ in ancillarum animis pro conſervatione publicæ dignitatis apparuit. nam

poſt

poſt urbem captam cum ſedatus eſſet Gallicus motus; reſpublica vero eſſet ad tenue deducta: finitimi opportunitatem invadendi Romani nominis aucupati, præfecerunt ſibi Poſtumium Livium Fidenatium dictatorem. qui mandatis ad ſenatum miſſis poſtulavit, ut ſi vellent reliquias ſuæ civitatis manere, matres familiæ ſibi & virgines dederentur. cumque patres eſſent in ancipiti deliberatione ſuſpenſi; ancilla nomine Tutela ſeu Philotis pollicita eſt ſe cum ceteris ancillis ſub nomine dominarum ad hoſtes ituram: habituque matrum familias & virginum ſumto, hoſtibus cum proſequentium lacrimis ad fidem doloris ingeſtæ ſunt. quæ cum a Livio in caſtris diſtributæ fuiſſent; viros plurimo vino provocaverunt, diem feſtum apud ſe eſſe ſimulantes. quibus ſoporatis; ex arbore caprifico quæ caſtris erat proxima ſignum Romanis dederunt. qui cum repentina incurſione ſuperaſſent; memor beneficii ſenatus omnes ancillas manu juſſit emitti; dotemque iis ex publico fecit, & ornatum quo tunc erant uſæ geſtare conceſſit; diemque ipſum Nonas Caprotinas nuncupavit, ab illa caprifico ex qua ſignum victoriæ ceperunt: ſacrificiumque ſtatuit annua ſollemnitate celebrandum, cui lac quod ex caprifico manat, propter memoriam facti præcedentis adhibetur. Sed nec ad philoſophandum ineptum vel impar ſervile ingenium fuit. Phædon ex cohorte Socratica Socratique & Platoni perfamiliaris adeo, ut Plato ejus nomini librum illum divinum de immortalitate animæ dicaret, ſervus fuit forma atque ingenio liberali. hunc Cebes Socraticus hortante Socrate emiſſe dicitur, habuiſſeque in philoſophiæ diſciplinis. atque is poſtea philoſophus illuſtris emerſit: ſermoneſque ejus de Socrate admodum elegan- 240
tes leguntur. alii quoque non pauci ſervi fuerunt qui poſt philoſophi clari exſtiterunt. ex quibus ille

Menippus fuit cujus libros M. Varro in Satyris æmulatus eſt; quas alii Cynicas, ipſe appellat Menippeas. ſed & Philoſtrati Peripatetici ſervus Pompolus & Zenonis Stoici ſervus qui Perſeus vocatus eſt, & Epicuri cui Mys nomen fuit, philoſophi non incelebres illa ætate vixerunt: Diogenes etiam Cynicus, licet ex libertate in ſervitutem venum ierat. quem cum emere vellet Xeniades Corinthius, & quid artificii noviſſet percuntatus eſſet; Novi, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare. tunc Xeniades reſponſum ejus demiratus emiſit manu; filioſque ſuos ei tradens; Accipe, inquit, liberos meos quibus imperes. De Epicteto autem philoſopho nobili, quod is quoque ſervus fuit, recentior eſt memoria quam ut poſſit inter oblitterata neſciri. cujus etiam de ſe ſcripti duo verſus feruntur: ex quibus illud latenter intelligas, non omnimodo dîs exoſos eſſe qui in hac vita cum ærumnarum varietate luctantur; ſed eſſe arcanas cauſas ad quas paucorum potuit pervenire curioſitas:

Δοῦλος Επίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρὸς,
Καὶ πενίην Ἶρος καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Habes, ut opinor, aſſertum non eſſe faſtidio deſpiciendum ſervile nomen; cum & Jovem tetigerit cura de ſervo, & multos ex his fideles, providos, fortes, philoſophos etiam exſtitiſſe conſtiterit. Nunc de Sigillaribus, ne ridenda me potius æſtimes quam ſancta dixiſſe, paucis recenſendum eſt. Epicadus refert Herculem occiſo Geryone, cum victor per
241 Italiam armenta duxiſſet, ponte qui nunc ſublicius dicitur, ad tempus inſtructo, hominum ſimulacra pro numero ſociorum quos caſu peregrinationis amiſerat, in fluvium demiſiſſe: ut aquâ ſecundâ in mare devecta, pro corporibus defunctorum veluti patriis ſedibus redderentur, & inde uſum talia ſimulacra fingendi inter ſacra manſiſſe. Sed mihi hujus

jus rei illa origo verior æſtimatur quam paulo ante memini retuliſſe. Pelaſgos, poſtquam felicior interpretatio capita non viventium ſed fictilia, & φωτὸς æſtimationem non ſolum hominem ſed etiam lumen ſignificare docuiſſet, cœpiſſe Saturno cereos potius accendere, & in ſacellum Ditis aræ Saturni cohærens oſcilla quædam pro ſuis capitibus ferre: ex illo traditum ut cerei Saturnalibus miſſitarentur, & ſigilla arte fictili fingerentur ac venalia pararentur; quæ homines pro ſe atque ſuis piaculum pro Dite Saturno facerent. ideo Saturnalibus talium commerciorum cœpta celebritas ſeptem occupat dies; quos tamen feriatos facit eſſe non feſtos omnes. nam medio, id eſt, tertiodecimo Kalendas feſtum probavimus: & aliis hoc aſſertionibus ab his probatum eſt qui rationem anni menſium dierumque & ordinationem a C. Cæſare digeſtam plenius retulerunt.

CAPUT XII.

Quomodo annum ordinaverit Romulus.

CUmque hic facere vellet finem loquendi, ſubjecit Aurelius Symmachus; Pergin, Prætextate, eloquio tam dulci de anno quoque ediſſertare antequam experiaris moleſtiam conſulentis; ſi quis forte de præſentibus ignorat quo ordine vel apud priſcos fuerit vel certioribus poſtea regulis innovatus ſit? ad quod diſcendum ipſe mihi videris audientum animos incitaſſe de diebus menſi additis diſſerendo. tum ille eodem ductu orandi reliqua contexit. Anni certus modus apud ſolos ſemper Ægyptios fuit. aliarum gentium diſpari numero pari errore nutabat. &, ut contentus ſim referendo paucarum morem regionum, Arcades annum ſuum

ſuum tribus menſibus explicabant, Acarnanes ſex; Græci reliqui trecentis quinquaginta quatuor diebus annum proprium computabant. Non igitur mirum in hac varietate Romanos quoque olim auctore Romulo annum ſuum decem habuiſſe menſibus ordinatum: qui annus incipiebat a Martio, & conficiebatur diebus trecentis quatuor: ut ſex quidem menſes, id eſt, Aprilis, Junius, Sextilis, September, November, December tricenûm eſſent dierum; quatuor vero, Martius, Majus, Quintilis, October, tricenis & ſingulis expedirentur: qui hodieque ſeptimanas habent Nonas, ceteri quintanas. Septimanas autem habentibus ab Idibus revertebantur Kalendæ a. d. ſeptimumdecimum. verum habentibus quintanas a. d. octavumdecimum remeabat initium Kalendarum. Hæc fuit Romuli ordinatio; qui primum anni menſem genitori ſuo Marti dicavit. quem menſem anni primum fuiſſe vel ex hoc maxime probatur, quod ab ipſo Quintilis quintus eſt, & deinceps pro numero nominabantur. Hujus etiam prima die ignem novum Veſtæ aris accendebant: ut incipiente anno cura denuo ſervandi novati ignis inciperet. eodem quoque ingrediente menſe
243 tam in regia curiiſque atque Flaminum domibus laureæ veteres novis laureis mutabantur. eodem quoque menſe & publice & privatim ad Annam Perennam ſacrificatum itur; ut annare perennareque commode liceat. Hoc menſe mercedes exſolvebant magiſtris, quas completus annus deberi fecit: comitia auſpicabantur; vectigalia locabant: & ſervis cœnas apponebant matronæ, ut domini Saturnalibus. illæ, ut principio anni ad promtum obſequium honore ſervos invitarent: hi, quia gratiam perfecti operis exſolverent. Secundum menſem nominavit Aprilem, ut quidam putant cum adſpiratione, quaſi Aphrilem; a ſpuma quam Græci aphron vocant,

cant, unde orta Venus creditur. & hanc Romuli
fuiſſe aſſerunt rationem; ut primum quidem men-
ſem a patre ſuo Marte, ſecundum ab Æneæ matre
Venere nominaret: & hi potiſſimum anni principia
ſervarent a quibus eſſet Romani nominis origo;
cum hodieque in ſacris Martem patrem, Venerem
genitricem vocemus. alii putant Romulum vel al-
tiore prudentia, vel certi numinis providentia ita
primos ordinaſſe menſes, ut, cum præcedens Mar-
ti eſſet dicatus deo plerumque hominum necatori,
ut Homerus naturæ conſcius ait,

Α῎ρες Α῎ρες βροτολοιγὲ, μαιφόνε, τειχεσιπλῆτα,

ſecundus Veneri dicaretur, quæ vim ejus quaſi be-
nefica leniret. nam & in duodecim zodiaci ſignis,
quorum certa certorum numinum domicilia credun-
tur, cum primum ſignum Aries Marti aſſignatus ſit:
ſequens mox Venerem, id eſt, Taurus accepit. &
rurſus e regione Scorpius ita diviſus eſt, ut deo eſ-
ſet utrique communis. nec æſtimatur ratione cœle-
ſti carere ipſa diviſio. ſiquidem aculeo velut poten- 244
tiſſimo telo pars armata poſterior domicilium Mar-
tis eſt. priorem vero partem, cui ζυγὸς apud Græ-
cos nomen eſt, nos Libram vocamus, Venus acce-
pit; quæ velut jugo concordi jungit matrimonia a-
micitiaſque componit. Sed Cincius in eo libro quem
de Faſtis reliquit, ait, imperite quoſdam opinari
Aprilem menſem antiquos a Venere dixiſe; cum
nullus dies feſtus nullumque ſacrificium inſigne Ve-
neri per hunc menſem a majoribus inſtitutum ſit:
ſed ne in carminibus quidem Saliorum Veneris ul-
la, ut ceterorum cœleſtium, laus celebretur. Cin-
cio etiam Varro conſentit, affirmans, nomen Vene-
ris ne ſub regibus quidem apud Romanos vel Lati-
num vel Græcum fuiſſe; & ideo non potuiſſe men-
ſem a Venere nominari: ſed, cum fere ante æqui-
noctium vernum triſte ſit cœlum & nubibus obdu-
ctum,

ctum, ſed & mare navigantibus clauſum, terræ etiam ipſæ aut aqua aut pruina aut nivibus contegantur, eaque omnia verno, id eſt, hoc menſe, aperiantur, arbores quoque nec minus cetera quæ continet terra aperire ſe in germen incipiant: ab his omnibus menſem Aprilem dici merito credendum eſt quaſi Aperilem, ſicut apud Athenienſes ἀνθεϛηρειών idem menſis vocatur ab eo quod hoc tempore cuncta floreſcant. Non tamen negat Verrius Flaccus, hoc die poſtea conſtitutum ut matronæ Veneri ſacrum facerent: cujus rei cauſam, quia huic loco non convenit, prætereundum eſt. Majum Romulus tertium poſuit, de cujus nomine inter auctores lata diſſenſio eſt. nam Fulvius Nobilior in Faſtis quos in æde Herculis Muſarum poſuit, Romulum dicit poſtquam populum in majores junioreſque di-
245 viſit, ut altera pars conſilio, altera armis rempublicam tueretur, in honorem utriuſque partis hunc Majum, ſequentem Junium vocaſſe. ſunt qui hunc menſem ad noſtros faſtos a Tuſculanis tranſiſſe commemorent, apud quos nunc quoque vocatur deus Majus, qui eſt Juppiter, a magnitudine ſcilicet ac majeſtate dictus. Cincius menſem nominatum putat a Maja, quam Vulcani dicit uxorem; argumentoque utitur quod flamen Vulcanalis Kalendis Majis huic deæ rem divinam facit. ſed Piſo uxorem Vulcani Majeſtam non Majam dicit vocari. contendunt alii Majam Mercurii matrem menſi nomen dediſſe; hinc maxime probantes, quod hoc menſe mercatores omnes Majæ pariter Mercurioque ſacrificant. Affirmant quidam, quibus Cornelius Labeo conſentit, hanc Majam cui menſe Majo res divina celebratur terram eſſe, hoc adeptam nomen a magnitudine; ſicut & Mater Magna in ſacris vocatur: aſſertionemque æſtimationis ſuæ etiam hinc colligunt, quod ſus prægnans ei mactatur, quæ hoſtia propria

eſt

Digitized by Google

eſt terræ: & Mercurium ideo illi in ſacris adjungi dicunt, quia vox naſcenti homini terræ contactu datur. ſcimus autem Mercurium vocis & ſermonis potentem. Auctor eſt Cornelius Labeo huic Majæ ædem Kalendis Majis dedicatam ſub nomine Bonæ deæ: & eamdem eſſe Bonam deam & terram ex ipſo ritu occultiore ſacrorum doceri poſſe confirmat: hanc eamdem Bonam deam Faunamque & Opem & Fatuam pontificum libris indigitari. Bonam; quod omnium nobis ad victum bonorum cauſa eſt. Faunam; quod omni uſui animantium favet. Opem; quod ipſius auxilio vita conſtet. Fatuam a fando; quod, ut ſupra diximus, infantes partu editi non prius vocem edunt, quam attigerint terram. Sunt qui dicant hanc deam potentiam habere Junonis,
ideoque ſceptrum regale in ſiniſtra manu ei addi- 246
tum. eamdem alii Proſerpinam credunt, porcaque ei rem divinam fieri: quia ſegetem quam Ceres mortalibus tribuit porca depaſta eſt. alii χθονίαν ἑκάτην. Bœoti Semelam credunt, nec non eamdem Fauni filiam dicunt; obſtitiſſeque voluntati patris in amorem ſuum lapſi, ut & virgâ myrteâ ab eo verberaretur, cum deſiderio patris nec vino ab eodem preſſa ceſſiſſet: transfiguraſſe ſe tamen in ſerpentem pater creditur, & coiſſe cum filia. horum omnium hæc proferuntur indicia quod virgam myrteam in templo haberi nefas ſit, quod ſuper caput ejus extendatur vitis, qua maxime eam pater decipere tentavit, quod vinum in templum ejus non ſuo nomine ſoleat inferri, ſed vas in quo vinum inditum eſt mel-
larium nominetur, & vinum lac nuncupetur; ſer- 247
penteſque in templo ejus nec terrentes nec timentes appareant. Quidam Medeam putant; quod in ædem ejus omne genus herbarum ſit, ex quibus antiſtites dant plerumque medicinas: & quod templum ejus virum introire non liceat, propter injuriam quam

ab

Digitized by Google

ab ingrato viro Jaſone perpeſſa eſt. Hæc apud Græcos ὁ θεὸς γυναικεία dicitur; quam Varro Fauni filiam eſſe tradit adeo pudicam, ut extra γυναικωνῖτιν numquam ſit egreſſa, nec nomen ejus in publico fuerit auditum, nec virum umquam viderit, nec a viro viſa ſit: propter quod nec vir templum ejus ingreditur. Unde & mulieres in Italia ſacro Herculis non licet intereſſe; quia Herculi, cum boves Geryonis per agros Italiæ duceret ſitienti reſpondit mulier, aquam ſe non poſſe præſtare, quod feminarum deæ celebraretur dies, nec ex eo apparatu viris guſtare fas eſſet. propter quod Hercules facturus ſacrum deteſtatus eſt præſentiam feminarum, & Potitio ac Pinario ſacrorum cuſtodibus juſſit ne mulierem intereſſe permitterent. ecce occaſio nominis, quo Majam eamdem eſſe & Terram & Bonam deam diximus, coegit nos de Bona dea quæcumque com-
248 perimus protuliſſe. Junius Majum ſequitur aut ex parte populi, ut ſupra diximus, nominatus, aut, ut Cincius arbitratur, quod Junonius apud Latinos ante vocitatus, diuque apud Aricinos Prænestinoſque hac appellatione in faſtos relatus ſit: adeo ut, ſicut Niſus in commentariis faſtorum dicit, apud majores quoque noſtros hæc appellatio menſis diu manſerit: ſed poſt detritis quibuſdam litteris ex Junonio Junius dictus ſit. nam & ædes Junoni Monetæ Kalend. Juniis dedicata eſt. Nonnulli putaverunt Junium menſem a Junio Bruto, qui primus Romæ conſul factus eſt, nominatum: quod hoc menſe, id eſt, Kalendis Juniis, pulſo Tarquinio ſacrum Carnæ deæ in Cælio monte voti reus fecerit. Hanc deam vitalibus humanis præeſſe credunt. ab ea denique petitur ut jecinora & corda, quæque ſunt intrinſecus viſcera, ſalva conſervet. & quia cordis beneficio, cujus diſſimulatione brutus habebatur, idoneus emendationi publici ſtatus exſtitit, hanc deam

quæ

Digitized by Google

quæ vitalibus præeſt templo ſacravit. cui pulte fabacia & larido ſacrificatur; quod his maxime rebus vires corporis roborentur. nam & Kalendæ Juniæ fabariæ vulgo vocantur: quia hoc menſe adultæ fabæ divinis rebus adhibentur. Sequitur Julius, qui cum, ſecundum Romuli ordinationem Martio anni tenente principium, Quintilis a numero vocaretur; nihilominus tamen etiam poſt præpoſitos a Numa Januarium ac Februarium, retinuit nomen; cum non videretur jam quintus eſſe, ſed ſeptimus. ſed poſtea in honorem Julii Cæſaris dictatoris, legem ferente M. Antonio M. filio conſule, Julius appellatus eſt; quod hoc menſe a. d. quartum Idus Quintiles Julius procreatus ſit. Auguſtus deinde eſt, qui Sextilis ante vocatus eſt, donec honori Auguſti daretur ex ſenatuſconſulto. cujus verba ſubjeci:

CVM. IMPERATOR. CÆSAR. AVGVSTVS. MENSE. SEXTILI. ET. PRIMVM. CONSVLATVM. INIERIT. ET. TRIVMPHOS. TRES. IN. VRBEM. INTVLERIT. ET. EX. IANICVLO. LEGIONES. DEDVCTÆ. SECVTÆQVE. 249
SINT. EIVS. AVSPICIA. AC. FIDEM. SED. ET. ÆGYPTVS. HOC. MENSE. IN. POTESTATEM. POPVLI. ROMANI. REDACTA. SIT. FINISQVE. HOC. MENSE. BELLIS. CIVILIBVS. IMPOSITVS. SIT. ATQVE. OB. HAS. CAVSAS. HIC. MENSIS. HVIC. IMPERIO. FELICISSIMVS. SIT. AC. FVERIT. PLACERE. SENATVI. VT. HIC. MENSIS. AVGVSTVS. APPELLETVR. item plebiſcitum factum ob eamdem rem, Sexto Pacubio tribuno plebem rogante. Menſis September principalem ſui retinet appellationem; quem Germanici appellatione, Octobrem vero ſuo nomine Domitianus invaſerat. ſed ubi infauſtum vocabulum ex omni ære vel ſaxo placuit eradi; menſes quoque uſurpatione ty-

Digitized by Google

tyrannicæ appellationis exuti ſunt. cautio poſtea principum ceterorum diri ominis inſauſta vitantium menſibus a Septembri uſque ad Decembrem priſca nomina reſervavit. Hæc fuit a Romulo annua ordinata dimenſio, qui, ſicut ſupra jam diximus, annum decem menſium, dierum vero quatuor & trecentorum habendum eſſe inſtituit; menſeſque ita diſpoſuit, ut quatuor ex his tricenos ſingulos, ſex vero tricenos haberent dies. Sed cum is numerus
350 neque ſolis curſui neque lunæ rationibus conveniret; nonnumquam uſu veniebat ut frigus anni æſtivis menſibus, & contra calor hiemalibus proveniret. quod ubi contigiſſet: tantum dierum ſine ullo menſis nomine patiebantur abſumi, quantum ad id anni tempus adduceret, quo cœli habitus inſtanti menſi aptus inveniretur.

CAPUT XIII.

De ordinatione anni per Numam: & qua cauſa fuerit intercalandi: quoque tempore primum intercalatum ſit.

SEd ſecutus Numa, quantum ſub cœlo rudi & ſæculo adhuc impolito, ſolo ingenio magiſtro comprehendere potuit, vel quia Græcorum obſervatione forſan inſtructus eſt, quinquaginta dies addidit; ut in trecentos quinquaginta quatuor dies, quibus duodecim lunæ curſus confici credidit, annus extenderetur: atque his quinquaginta a ſe additis, adjecit alios ſex retractos illis ſex menſibus qui triginta habebant dies, id eſt, de ſingulis ſingulos; factoſque quinquaginta & ſex dies, in duos novos menſes pari ratione diviſit, ac de duobus priorem Januarium nuncupavit, primumque anni eſſe voluit, tamquam bicipitis dei menſem, reſpicientem ac proſpi-

ſpi-

Digitized by Google

ſpicientem tranſacti anni finem, futurique principia.
ſecundum dicavit Februo deo qui luſtrationum po-
tens creditur. luſtrari autem eo menſe civitatem
neceſſe erat; quo ſtatuit ut juſta dîs Manibus ſolve-
rentur. Numæ ordinationem finitimi mox ſecuti
totidem diebus totidemque menſibus, ut Pompilio
placuit, annum ſuum computare cœperunt. ſed hoc
ſolo diſcrepabant; quod menſes undetricenûm trice-
nûmque numero alternaverunt. Paulo poſt Numa 251
in honorem imparis numeri, ſecretum hoc & ante
Pythagoram parturiente natura, unum adjecit diem
quem Januario dedit; ut tam in anno quam in men-
ſibus ſingulis præter unum Februarium impar nume-
rus ſervaretur. nam quia duodecim menſes, ſi ſin-
guli aut pari aut impari numero putarentur, con-
ſummationem parem facerent; unus pari numero
inſtitutus univerſam putationem imparem fecit. Ja-
nuarius igitur, Aprilis, Junius, Sextilis, Septem-
ber, November, December, undetricenis cenſe-
bantur diebus,& quintanas Nonas habebant: ac poſt
Idus in omnibus a. d. ſeptimum decimum Kalendas
computabatur. Martius vero, Majus, Quintilis &
October, dies tricenos ſingulos poſſidebant. Nonæ
in his ſeptimanæ erant. ſimiliterque poſt Idus, de-
cem & ſeptem dies in ſingulis uſque ad ſequentes
Kalendas putabantur. ſed ſolus Februarius viginti
& octo retinuit dies: quaſi inferis & deminutio &
par numerus conveniret. Cum ergo Romani ex hac
diſtributione Pompilii ad lunæ curſum, ſicut Græ-
ci, annum proprium computarent; neceſſario & in-
terkalarem menſem inſtituerunt more Græcorum.
nam & Græci, cum animadverterent, temere ſe tre-
centis quinquaginta quatuor diebus ordinaſſe annum
(quoniam appareret de ſolis curſu, qui trecentis
ſexaginta quinque diebus & quadrante zodiacum
conficit, deeſſe anno ſuo undecim dies & quadran-

tem) interkalares ſtata ratione commenti ſunt. ita
ut octavo quoque anno nonaginta dies, ex quibus
tres menſes tricenûm dierum compoſuerunt, inter-
kalarent. id Græci fecerunt, quoniam erat opero-
ſum atque difficile omnibus annis undecim dies &
quadrantem interkalare. itaque maluerunt hunc
numerum octies multiplicare, & nonaginta dies,
qui naſcuntur ſi quadrans cum diebus undecim octies
252 componatur, inſerere in tres menſes, ut diximus
diſtribuendos. hos dies *ὑπερβαίνοντας*, menſes vero *ἐμ-
βολίμους* appellitabant. Hunc ergo ordinem Roma-
nis quoque imitari placuit. ſed fruſtra; quippe fugit
eos, unum diem, ſicut ſupra admonuimus, additum
eſſe ad Græcum numerum in honorem imparis nu-
meri. ea re per octennium convenire numerus at-
que ordo non poterat. ſed nondum hoc errore com-
perto, per octo annos nonaginta quaſi ſuperfunden-
dos Græcorum exemplo computabant dies; alter-
niſque annis binos & vicenos, alternis ternos & vi-
cenos interkalares expenſabant interkalationibus
quatuor. ſed octavo quoque anno interkalantes octo
affluebant dies ex ſingulis; quibus vertentis anni nu-
merum apud Romanos, ſupra Græcum abundaſſe
jam diximus. hoc quoque errore jam cognito, hæc
ſpecies emendationis inducta eſt. Tertio quoque o-
ctennio ita interkalandos diſpenſabant dies, ut non
nonaginta ſed ſexaginta ſex interkalarent, compen-
ſatis viginti & quatuor diebus pro illis qui per to-
tidem annos ſupra Græcorum numerum creverant.
Omni autem interkalationi menſis Februarius depu-
tatus eſt: quoniam is ultimus anni erat, quod et-
iam ipſum de Græcorum imitatione faciebant. nam
& illi ultimo anni ſui menſi ſuperfluos interſerebant
dies, ut refert Glaucippus qui de ſacris Athenien-
ſium ſcribit. verum una re a Græcis differebant.
nam illi confecto ultimo menſe, Romani non con-
fecto

Digitized by Google

fecto Februario, ſed poſt viceſimum & tertium diem
ejus interkalabant. Terminalibus ſcilicet jam per-
actis: deinde reliquos Februarii menſis dies, qui 253
erant quinque, poſt interkalationem ſubjungebant:
credo vetere religionis ſuæ more, ut Februarium
omnimodo Martius conſequeretur. Sed cum ſæpe
eveniret ut nundinæ modo in anni principem diem,
modo in Nonas caderent (utrumque autem pernicio-
ſum reipublicæ putabatur) remedium quo hoc a-
verteretur excogitatum eſt. quod aperiemus, ſi prius
oſtenderimus cur nundinæ vel primis Kalendis vel
Nonis omnibus cavebantur. nam, quotiens incipien-
te anno dies cœpit qui addictus eſt nundinis, omnis
ille annus infauſtis caſibus luctuoſus fuit: maxime-
que Lepidiano tumultu opinio iſta firmata eſt. No-
nis autem conventus univerſæ multitudinis vitandus
æſtimabatur; quoniam populus Romanus exactis et-
iam regibus diem hunc Nonarum maxime celebra-
bant, quem natalem Servii Tullii exiſtimabant.
quia, cum incertum eſſet quo menſe Servius Tullius
natus fuiſſet, Nonis tamen natum eſſe conſtaret, o-
mnes Nonas celebri notitia frequentabant. veritos
ergo qui diebus præerant ne quid nundinis collecta
univerſitas ob regis deſiderium novaret, caviſſe ut
Nonæ a nundinis ſegregarentur. unde dies ille quo
abundare annum diximus, eorum eſt permiſſus arbi-
trio qui faſtis præerant, uti cum vellent interkala-
retur: dummodo eum in medio Terminaliorum vel
menſis interkalaris ita locarent, ut a ſuſpecto die
celebritatem averterent nundinarum. atque hoc eſt
quod quidam veterum retulerunt, non ſolum menſem
apud Romanos, verumetiam diem interkalarem fuiſ-
ſe. Quando autem primo interkalatum ſit, varie re-
fertur: & Macer quidem Licinius ejus rei originem
Romulo aſſignat. Antias libro ſecundo Numam
Pompilium ſacrorum cauſa id inveniſſe contendit.

Digitized by Google

Junius Servium Tullium regem primum interkalaſſe commemorat; a quo & nundinas inſtitutas Varroni placet. Tuditanus refert libro tertio Magiſtratuum Decemviros, qui decem tabulis duas addiderunt,
254 de interkalando populum rogaſſe. Caſſius eoſdem ſcribit auctores. Fulvius autem id egiſſe Manium conſulem dicit ab urbe condita anno quingenteſimo ſexageſimo ſecundo, inito mox bello Ætolico. ſed hunc arguit Varro ſcribendo, antiquiſſimam legem fuiſſe inciſam in columna ærea a L. Pinario & Furio conſulibus, cui mentio interkalaris adſcribitur. Hæc de interkalandi principio ſatis relata ſint.

CAPUT XIV.

Quem in modum primum Julius, deinde Auguſtus Cæſares annum correxerint.

VErum fuit tempus cum propter ſuperſtitionem interkalatio omnis omiſſa eſt. nonnumquam vero per gratiam ſacerdotum, qui publicanis proferri vel imminui conſulto anni dies volebant, modo auctio modo retractio dierum proveniebat: & ſub ſpecie obſervationis emergebat major confuſionis occaſio. ſed poſtea C. Cæſar omnem hanc inconſtantiam temporum vagam adhuc & incertam in ordinem ſtatæ definitionis coegit, adnitente ſibi M. Flavio ſcriba; qui ſcriptos dies ſingulos ita ad dictato-
255 rem retulit, ut & ordo eorum inveniri facillime poſſet, & invento certus ſtatus perſeveraret. Ergo C. Cæſar exordium novæ ordinationis initurus dies omnes qui adhuc confuſionem poterant facere, conſumſit: eaque re factum eſt ut annus confuſionis ultimus in quadringentos quadraginta tres dies tenderetur. poſt hæc imitatus Ægyptios, ſolos divinarum rerum omnium conſcios, ad numerum ſolis,

qui

Digitized by Google

qui diebus ſingulis tricenis ſexaginta quinque &
quadrante curſum conficit, annum dirigere conten-
dit. nam, ſicut lunaris annus menſis eſt, quia luna
paulo minus quam menſem in zodiaci circumitione
conſumit, ita ſolis annus hoc dierum numero colli-
gendus eſt, quem peragit dum ad id ſignum ſe de-
nuo vertit ex quo digreſſus eſt. unde annus ver-
tens vocatur & habetur magnus; cum lunæ annus
brevis putetur. horum Vergilius utrumque com-
plexus eſt:

Interea magnum ſol circumvolvitur annum.

hinc Atejus Capito annum a circuitu temporis pu-
tat dictum: quia veteres, *an*, pro, *circum*, pone-
re conſuerunt, ut Cato in Originibus, *An termi-
num*, id eſt, *circum terminum*; &, *ambire*, dici-
tur, pro, *circumire*. Julius ergo Cæſar decem dies
obſervationi veteri ſuperadjecit; ut annum trecenti
ſexagintaquinque dies, quibus ſol zodiacum luſtrat, 256
efficerent: &, ne quadrans deeſſet, ſtatuit ut quar-
to quoque anno ſacerdotes, qui curabant menſibus
ac diebus, unum interkalarent diem; eo ſcilicet
menſe ac loco quo etiam apud veteres interkalaba-
tur, id eſt, ante quinque ultimos Februarii menſis
dies; idque biſſextum cenſuit nominandum. dies au-
tem decem, quos ab eo additos diximus, hac ordi-
natione diſtribuit: in Januarium & Sextilem & De-
cembrem binos dies inſeruit; in Aprilem autem,
Junium, Septembrem, Novembrem, ſingulos. ſed
neque menſi Februario addidit diem, ne deûm infe-
rûm religio immutaretur: & Martio, Majo, Quin-
tili, Octobri ſervavit priſtinum ſtatum; quod ſatis
pleno erant numero, id eſt, dierum ſingulorum
tricenorumque. ideo & ſeptimanas habent Nonas,
ſicut Numa conſtituit: quia nihil in his Julius muta-
vit. ſed Januarius, Sextilis, December, quibus
Cæſar binos dies addidit, licet tricenos ſingulos

Digitized by Google

habere poſt Cæſarem cœperint, quintanas tamen habent Nonas; & ab Idibus illis ſequentes Kalendæ ni undevicesſimum revertuntur: quia Cæſar quos addidit dies neque ante Nonas neque ante Idus inſerere voluit; ne Nonarum aut Iduum religionem, quæ ſtato erant die, novella comperendinatione corrumperet. ſed nec poſt Idus mox voluit inferre; ne feriarum quarumque violaretur indictio. ſed peractis cujuſque menſis feriis locum diebus advenis fecit. & Januario quidem, quos dicimus, quartum & tertium Kalendas Februarias dedit; Aprili ſextum Kalendas Majas; Junio tertium Kalendas Julias; Auguſto quartum & tertium Kalendas Septembris; Septembri tertium Kalendas Octobris; Novembri tertium Kalendas Decembres; Decembri vero quar-
257 tum & tertium Kalendas Januarias. ita factum eſt, ut cum omnes hi menſes quibus dies addidit, ante hanc ordinationem habuiſſent menſis ſequentis Kalendas a. d. ſeptimumdecimum revertentes, poſtea ex augmento additorum dierum hi qui duos acceperunt, a. d. nonumdecimum, qui vero unum, a. d. octavumdecimum haberent reditum Kalendarum. Feriarum tamen cujuſque menſis ordo ſervatus eſt. nam ſi cui fere tertius ab Idibus dies feſtus aut feriatus fuit, & tunc a. d. ſextumdecimum dicebatur: etiam poſt augmentum dierum eadem religio ſervata eſt, ut tertio ab Idibus die celebraretur; licet ab incremento non jam a. d. ſextumdecimum Kalendas, ſed a. d. ſeptimumdecimum ſi unus, a. d. octavumdecimum ſi duo additi ſunt, diceretur. nam ideo novos dies circa finem cujuſque menſis inſeruit, ubi finem omnium quæ in menſe erant reperit feriarum, adjectoſque a ſe dies faſtos notavit; ut majorem daret actionibus libertatem: & non ſolum nullum nefaſtum, ſed nec comitialem quemquam de adjectis diebus inſtituit; ne ambitionem

nem magiſtratuum augeret adjectio. ſic annum civi-
lem Cæſar habitis ad lunam dimenſionibus con-
ſtitutum edicto palam poſito publicavit. Et error
hucuſque ſtare potuiſſet, ni ſacerdotes ſibi erro-
rem novum ex ipſa emendatione feciſſent. nam
cum oporteret diem qui ex quadrantibus conſit,
quarto quoque anno confecto antequam quintus in-
ciperet, interkalare: illi quarto non peracto ſed
incipiente interkalabant. hic error ſex & triginta
annis permanſit: quibus annis interkalati ſunt dies
duodecim, cum debuerint interkalari novem. ſed
hunc quoque errorem ſero deprehenſum correxit
Auguſtus, qui annos duodecim ſine interkalari die
tranſigi juſſit: ut illi tres dies qui per annos tri-
ginta & ſex vitio ſacerdotalis feſtinationis excreve-
rant, ſequentibus annis duodecim nullo die inter-
kalato devorarentur. poſt hoc, unum diem ſecun-
dum ordinationem Cæſaris quinto quoque incipiente
anno interkalari juſſit; & omnem hunc ordinem
æreæ tabulæ ad æternam cuſtodiam inciſione man- 258
davit.

CAPUT XV.

De Kalendis, Idibus, ac Nonis.

Tunc Horus, Dies quidem hic, inquit, interkalaris antequam quintus annus incipiat inſerendus cum Ægypti matris artium ratione conſentit. ſed nihil in illorum menſibus explicandis videtur operoſum; quos tricenûm dierum omnes habent; eoque explicitis duodecim menſibus, id eſt, trecentis ſexaginta diebus exactis, tunc inter Auguſtum atque Septembrem reliquos quinque dies anno ſuo reddunt, adnectentes quarto quoque anno exacto interkalarem, qui ex quadrantibus conſit.

Digitized by Google

at hic non a primo in ultimum menſis diem ad incrementum continuum numerus accedit; ſed poſt Kalendas dirigitur in Nonas: unde ad quaſdam Idus deflecti audio. Poſt rurſus, ni fallor, imo ut nunc quoque retuliſti, in ſequentes Kalendas. quæ omnia quid ſibi velint ſcire equidem vellem. nam illud nec conſequi poſſe me ſpero, ut vocabula comprehendam quæ ſingulis apud vos diebus adduntur; dum alios faſtos variiſque alios nominibus nuncupatis. nundinas quoque veſtras neſcire me fateor: de quibus obſervatio tam diligens tam cauta narratur. Hæc nec mihi erubeſcendum eſt ignorare peregrino: a te vero, Prætextate, diſcere nec civem puderet. Tunc Prætextatus, Non ſolum, inquit, tibi, Hore, cum ſis Ægypto oriundus, ſed ne nobis quidem, quibus origo Romana eſt, erubeſcendum puto quærere quod quæſitu dignum omnes veteres putaverunt. nam de Kalendis, Nonis, & Idibus, deque feriarum variis obſervationibus innumeros auctores cura quæſtionis exercuit: & ideo nos quæ de his ab omnibus dicta ſunt, in unum breviter colligemus. Romulus enim, cum ingenio acri quidem ſed
259 agreſti, ſtatum proprii ordinaret imperii, initium cujuſque menſis ex illo ſumebat die quo novam lunam contigiſſet videri. quia vero non continuo evenit ut eodem die ſemper appareat; ſed modo tardius modo celerius ex certis cauſis videri ſolet: contigit, ut, cum tardius apparuit, præcedenti menſi plures dies, aut cum celerius, pauciores darentur. & ſingulis quibuſque menſibus perpetuam numeri legem primus caſus addixit. ſic factum eſt ut alii triginta & unum, alii undetriginta ſortirentur dies. omnibus tamen menſibus ex die Nonarum Idus nono die repræſentari placuit: & inter Idus ac ſequentes Kalendas conſtitutum eſt ſedecim dies eſſe numerandos. ideo menſis uberior

duos

Digitized by Google

duos illos quibus augebatur dies inter Kalendas ſuas
& Nonas habebat. hinc aliis quintus a Kalendis
dies aliis ſeptimus Nonas facit. Cæſar tamen, ut
ſupra diximus, ſtata ſacra cuſtodiens nec in illis men-
ſibus quibus binos adjecit dies, ordinem voluit
mutare Nonarum, quia peractis totius menſis feriis
dies ſuos rei divinæ cautus inſeruit. Priſcis er-
go temporibus, antequam faſti a Cn. Flavio ſcri-
ba invitis patribus in omnium notitiam proderen-
tur, pontifici minori hæc provincia delegabatur,
ut novæ lunæ primum obſervaret adſpectum, viſam-
que regi ſacrificulo nuntiaret. itaque ſacrificio a
rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex 260
kalata, id eſt, vocata in Capitolium plebe juxta
curiam Kalabram, quæ caſæ Romuli proxima eſt,
quot numero dies a Kalendis ad Nonas ſupereſſent
pronuntiabat: & quintanas quidem dicto quinquies
verbo καλῶ, ſeptimanas repetito ſepties prædica-
bat. verbum autem καλῶ Græcum eſt, id eſt, *vo-
co*. & hunc diem qui ex his diebus qui kalarentur
primus eſſet, placuit Kalendas vocari. hinc & ipſi
curiæ, ad quam vocabantur, Kalabræ nomen da-
tum eſt. Ideo autem minor pontifex numerum die-
rum qui ad Nonas ſupereſſent kalando prodebat;
quod poſt novam lunam oportebat Nonarum die po-
pulares qui in agris eſſent confluere in urbem, ac-
cepturos cauſas feriarum a rege ſacrorum, ſcriptu-
roſque quid eſſet eo menſe faciendum. unde quidam
hinc Nonas æſtimant dictas, quaſi novæ initium ob- 261
ſervationis; vel quod ab eo ſemper ad Idus novem
dies putantur: ſicut apud Tuſcos Nonæ plures habe-
bantur; quod hi nono quoque die regem ſuum ſalu-
tabant & de propriis negotiis conſulebant. Iduum
porro nomen a Tuſcis, apud quos is dies *itis* voca-
tur, ſumtum eſt. *item* autem illi interpretabantur
Jovis fiduciam. nam cum Jovem accipiamus lucis
au-

Digitized by Google

auctorem, unde & Lucetium Salii in carmine canunt, & Cretenſes *Δία τὴν ἡμέραν* vocant; ipſi quoque Romani Dieſpitrem appellant ut diei patrem: jure hic dies Jovis fiducia vocatur; cujus lux non finitur cum ſolis occaſu, ſed ſplendorem diei & noctis continuat illuſtrante luna: quod ſemper in plenilunio, id eſt, medio menſe, fieri ſolet. diem igitur, qui vel nocturnis caret tenebris, Jovis fiduciam Tuſco nomine vocaverunt: unde & omnes Idus Jovis ferias obſervandas ſanxit antiquitas. alii putant Idus, quod ea die plena luna videatur, a videndo *vidus* appellatas, mox litteram *u*, detractam: ſicut contra, quod Græci *ἰδεῖν* dicunt, nos, *u*, littera addita, *videre* dicimus. nonnullis placet Idus dictas vocabulo Græco *οἷον ἀπὸ τοῦ εἴδους*, quod eo die plenam ſpeciem luna demonſtret. ſunt qui æſtiment Idus ab ove *iduli* dictas, quam hoc nomine vocant Tuſci;
262 & omnibus Idibus Jovi immolatur a flamine. Nobis illa ratio nominis vero propior æſtimatur, ut Idus vocemus diem qui dividit menſem. *iduare* enim Etruſca lingua *dividere* eſt. inde *vidua* quaſi *valde idua*, id eſt, *valde diviſa*: aut *vidua*, id eſt, *a viro diviſa*. Ut autem Idus omnes Jovi, ita omnes Kalendas Junoni tributas & Varronis & pontificalis affirmat auctoritas: quod etiam Laurentes patriis religionibus ſervant; qui & cognomen deæ ex cerimoniis addiderunt Kalendarem Junonem vocantes. Sed & omnibus Kalendis a menſe Martio ad Decembrem huic deæ Kalendarum die ſupplicant. Romæ quoque Kalendis omnibus, præter quod pontifex minor in curia Kalabra rem divinam Junoni facit, etiam regina ſacrorum, porcam vel agnam in regia Junoni immolat: a qua etiam Janum Junonium vocatum eſſe diximus, quod illi deo omnis ingreſſus, huic deæ cuncti Kalendarum dies videntur adſcripti. cum enim initia menſium majores noſtri ab exortu

lunæ

Digitized by Google

lunæ ſervaverint: jure Junoni addixerunt Kalendas, lunam ac Junonem eamdem putantes: vel quia luna per aerem meat (unde & Græci lunam ἄρτεμιν nuncuparunt, id eſt, ἀεροτόμην, quod aera ſecat) Juno autem aeris arbitra eſt; merito initia menſium, id eſt, Kalendas huic deæ conſecraverunt. Nec hoc prætermiſerim quod nuptiis copulandis Kalendas, Nonas, & Idus religioſas, id eſt, devitandas cenſuerunt. hi enim dies præter Nonas feriati ſunt. feriis autem vim cuiquam fieri piaculare eſt. ideo tunc vitantur nuptiæ, in quibus vis fieri virginibus videtur. ſed Verrium Flaccum juris pontificii peritiſſimum dicere ſolitum refert Varro, quia feriis tergere veteres foſſas liceret; novas facere jus non eſſet: ideo magis viduis quam virginibus idoneas eſſe ferias ad nubendum. Subjiciet aliquis: Cur ergo Nonis, ſi feriatus dies non eſt, prohibetur celebritas nuptiarum? Hujus quoque rei in aperto cauſa eſt. nam quia primus nuptiarum dies verecundiæ datur, poſtridie autem nuptam in domo viri dominium incipere oportet adipiſci & rem facere divi- 263
nam; omnes autem poſtriduani dies ſeu poſt Kalendas, ſive poſt Nonas Iduſve, ex æquo atri ſunt: ideo & Nonas inhabiles nuptiis eſſe dixerunt, ne nupta aut poſtero die libertatem auſpicaretur uxoriam; aut atro immolaret, quo nefas eſt ſacra celebrari.

CAPUT XVI.

Quæ diſcrimina diverſitateſque fuerint dierum apud Romanos.

Sed quia nos ad commemorationem dierum ordo deduxit: de hoc quoque quod Hori noſtri conſultatio continet, pauca dicenda ſunt. Numa ut in men-

Digitized by Google

menſes annum, ita in dies menſem quemque diſtribuit; dieſque omnes aut feſtos aut profeſtos aut interciſos vocavit. feſti dîs dicati ſunt: profeſti hominibus ob adminiſtrandam rem privatam publicamque conceſſi: interciſi deorum hominumque communes ſunt. feſtis inſunt ſacrificia, epulæ, ludi, feriæ: profeſtis, faſti, comitiales, comperendini, ſtati, prœliales: interciſi in ſe non in alia dividuntur. illorum enim dierum quibuſdam horis fas eſt, quibuſdam fas non eſt jus dicere. nam, cum hoſtia cæditur, fari nefas eſt: inter cæſa & porrecta fari licet: rurſus, cum adoletur, non licet. ergo de diviſione feſtorum & profeſtorum dierum latius diſſerendum eſt. Sacra celebritas eſt vel cum ſacrificia dîs offeruntur, vel cum dies divinis epulationibus celebratur, vel cum ludi in honorem aguntur deorum, vel cum feriæ obſervantur. feriarum autem publicarum genera ſunt quatuor. aut enim ſtativæ ſunt, aut conceptivæ, aut imperativæ, aut nundinæ. & ſunt ſtativæ univerſi populi communes certis & conſtitutis diebus ac menſibus, & in faſtis ſtatis obſervationibus annotatæ: in quibus præcipue ſer-
264 vantur Agonalia, Carmentalia, Lupercalia. conceptivæ ſunt quæ quotannis a magiſtratibus vel a ſacerdotibus concipiuntur in dies certos vel etiam incertos: ut ſunt Latinæ, Sementivæ, Paganalia, Compitalia. imperativæ ſunt quas conſules vel prætores pro arbitrio poteſtatis indicunt. nundinæ ſunt paganorum itemque ruſticorum, quibus conveniunt negotiis propriis vel mercibus proviſuri. ſunt præterea feriæ propriæ familiarum; ut familiæ Claudiæ vel Æmiliæ ſeu Juliæ ſive Corneliæ: & ſi quas ferias proprias quæque familia ex uſu domeſticæ celebritatis obſervat. ſunt ſingulorum; ut natalium fulgurumque ſuſceptiones, item funerum atque expiationum: apud veteres quoque qui

no-

nominaſſet Salutem , Semoniam , Sejam , Segetiam ,
Tutilinam , ferias obſervabat . item Flaminica, quo-
tiens tonitrua audiſſet , feriata erat , donec placaſ-
ſet deos . affirmabant autem ſacerdotes pollui fe-
rias , ſi indictis conceptiſque opus aliquod fieret .
præterea regem ſacrorum flamineſque non licebat
videre feriis opus fieri ; & ideo per præconem de-
nuntiabatur ne quid tale ageretur : & præcepti ne-
gligens multabatur . præter multam vero affirmaba-
tur eum qui talibus diebus imprudens aliquid egiſ-
ſet , porco piaculum dare debere : prudentem expia-
re non poſſe , Scævola pontifex affirmabat . ſed Um-
bro negat eum pollui qui opus vel ad deos perti-
nens ſacrorumve cauſa feciſſet , vel aliquid ad ur-
gentem vitæ utilitatem reſpiciens actitaſſet . Scæ-
vola denique conſultus quid feriis agi liceret , re-
ſpondit , quod prætermiſſum noceret . ſi bos in ſpe-
cum decidiſſet , eumque paterfamilias adhibitis ope-
ris liberaſſet ; non eſt viſus ferias polluiſſe : nec ille 265
qui trabem tecti fractam fulciendo ab imminenti
vindicavit ruina . unde & Maro omnium diſciplina-
rum peritus ſciens lavari ovem aut lanæ purgandæ
aut ſcabiei curandæ gratia , pronuntiavit tunc ovem
per ferias licere merſari , ſi hoc remedii cauſa fie-
ret :

Balantumque gregem fluvio merſare ſalubri .

adjiciendo enim *ſalubri* , oſtendit , avertendi morbi
gratia tantummodo , non etiam ob lucrum purgan-
dæ lanæ cauſa fieri conceſſum . Hæc de feſtis & qui
inde naſcuntur , qui etiam nefaſti vocantur . Nunc
de profeſtis , & qui ex his procedunt , loquemur , id
eſt, faſtis , comitialibus , comperendinis , ſtatis , prœ-
lialibus . Faſti ſunt , quibus licet fari prætori tria
verba ſollemnia : do , dico , addico . his contrarii
ſunt nefaſti . Comitiales ſunt , quibus cum populo
agi licet . & faſtis quidem lege agi poteſt , cum po-
pulo

pulo non poteſt; comitialibus utrumque poteſt. Comperendini; quibus vadimonium licet dicere. Stati; qui judicii cauſa cum peregrino inſtituuntur. ut Plautus in Curculione: *Si ſtatus condictus cum hoſte interceſſit dies. hoſtem* nunc more vetere ſignificat peregrinum. Prœliales ab juſtis non ſegregaverim, ſiquidem juſti ſunt continui triginta dies quibus exercitui imperato vexillum ruſſi coloris in arce poſitum eſt. prœliales autem omnes quibus fas eſt res repetere, vel hoſtem laceſſere. nam cum Latiar,
266 hoc eſt, Latinarum ſollemne concipitur, item diebus Saturnaliorum, ſed & cum mundus patet, nefas eſt prœlium ſumere: quia nec Latinarum tempore, quo publice quondam induciæ inter populum Romanum Latinoſque firmatæ ſunt, inchoari bellum decebat, nec Saturni feſto qui ſine ullo tumultu bellico creditur imperaſſe, nec patente mundo quod ſacrum Diti patri & Proſerpinæ dicatum eſt: meliuſque occluſa Plutonis fauce eundum ad prœlium putaverunt. unde & Varro ita ſcribit: *Mundus cum patet, deorum triſtium atque inferûm quaſi janua patet. propterea non modo prœlium committi, verumetiam delectum rei militaris cauſa habere, ac militem proficiſci, navim ſolvere, uxorem liberûm quærendorum cauſa ducere religioſum eſt.* Vitabant veteres ad viros vocandos etiam dies qui eſſent notati rebus adverſis; vitabant etiam feriis. ſicut Varro in augurum libris ſcribit in hæc verba; *Viros vocare feriis non oportet: ſi vocavit, piaculum eſto.* Sciendum eſt tamen, eligendi ad pugnandum diem Romanis tunc fuiſſe licentiam ſi ipſi inferrent bellum: at cum exciperent, nullum obſtitiſſe diem quo minus vel ſalutem ſuam vel publicam defenderent dignitatem. quis enim obſervationi locus cum eligendi facultas non ſuperſit? dies autem poſtridianos ad omnia majores noſtri cavendos putarunt; quos etiam atros, velut in-

Digitized by Google

inſauſta appellatione, damnarunt. eoſdem tamen nonnulli communes velut ad emendationem nominis vocitaverunt. horum cauſam Gellius annalium libro quintodecimo, & Caſſius Hemina hiſtoriarum libro ſecundo referunt. Anno ab urbe condita trecenteſimo ſexageſimo tertio, a tribunis militum Virgilio Mallio, Æmilio Poſtumio, collegiſque eorum in ſenatu tractatum, quid eſſet propter quod totiens intra paucos annos male eſſet afflicta reſpublica; & 267
ex præcepto patrum L. Aquinium haruſpicem in ſenatum venire juſſum religionum requirendarum gratia, dixiſſe, Q. Sulpicium tribunum militum, ad Aliam adverſum Gallos pugnaturum, rem divinam dimicandi gratia feciſſe poſtridie Idus Quintiles; item apud Cremeram multiſque aliis temporibus & locis poſt ſacrificium die poſtero celebratum male ceſſiſſe conflictum: tunc patres juſſiſſe ut ad collegium pontificum de his religionibus referretur; pontificeſque ſtatuiſſe, poſtridie omnes Kalendas, Nonas, Idus atros dies habendos; ut hi dies neque prœliales, neque puri, neque comitiales eſſent. ſed & Fabius Maximus Servilianus pontifex in libro XII. negat oportere atro die parentare: quia tunc quoque Janum Jovemque præfari neceſſe eſt, quos nominari atro die non oportet. ante diem quoque quartum Kalendas, vel Nonas, vel Idus tamquam inominalem diem plerique vitant. ejus obſervationis an religio ulla ſit tradita quæri ſolet; ſed nos nihil ſuper ea re ſcriptum invenimus: niſi quod Q. Claudius annalium quinto cladem illam vaſtiſſimam pugnæ Cannenſis factam refert ante diem quartum Nonas Sextiles. ad rem ſane militarem nihil attinere notat Varro utrum faſtus vel nefaſtus dies ſit; ſed ad ſolas hoc actiones reſpicere privatas. Quod autem nundinas ferias dixi, poteſt argui: quia Titius de feriis ſcribens nundinarum dies non inter ferias retu-

tu-

tulit, ſed tantum ſollemnes vocavit: & quod Julius Modeſtus affirmat, Meſſala augure conſulente pontifices an nundinarum Romanarum Nonarumque dies feriis tenerentur, reſpondiſſe eos nundinas ſibi ferias non videri: & quod Trebatius in libro primo Religionum ait nundinis magiſtratum poſſe manumittere judiciaque addicere. ſed contra Julius Cæſar ſextodecimo Auſpiciorum libro negat nundinis con-
268 cionem advocari poſſe, id eſt, cum populo agi: ideoque nundinis Romanorum haberi comitia non poſſe. Cornelius etiam Labeo primo Faſtorum libro nundinis ferias eſſe pronuntiat. Cauſam vero hujus varietatis apud Granium Licinianum libro ſecundo diligens lector inveniet. ait enim nundinas Jovis ferias eſſe. ſiquidem flaminica omnibus nundinis in regia Jovi arietem ſoleat immolare; ſed lege Hortenſia effectum ut faſtæ eſſent: uti ruſtici qui nundinandi cauſa in urbem veniebant lites componerent. nefaſto enim die prætori fari non licebat. ergo qui ferias dicunt, a mendacio vindicantur patrocinio vetuſtatis: qui contra ſentiunt, æſtimatu ætatis quæ legem ſecuta eſt vera depromunt. Harum originem quidam Romulo aſſignant: quem communicato regno cum T. Tatio ſacrificiis & ſodalitatibus inſtitutis nundinas quoque adjeciſſe commemorant; ſicut Tuditanus affirmat. ſed Caſſius Servium Tullium feciſſe nundinas dicit; ut in urbem ex agris convenirent urbanas ruſticaſque res ordinat..ri. Geminus ait diem nundinarum exactis jam regibus cœpiſſe celebrari; quia plerique de plebe repetita Servii Tullii memoria parentarent ei in nundinis. cui rei etiam Varro conſentit. Rutilius ſcribit Romanos inſtituiſſe nundinas, ut octo quidem diebus in agris ruſtici opus facerent, nono autem die, intermiſſo rure, ad mercatum legeſque accipiendas Romam venirent: & ut ſcita atque conſulta frequentiore po-

Digitized by Google

populo referrentur; quæ trinundino die propoſita, a
ſingulis atque univerſis facile noſcebantur. unde et-
iam mos tractus ut leges trinundino die promulga-
rentur. ea re etiam candidatis uſus fuit in comi-
tium nundinis venire & in colle conſiſtere; unde co- 269
ram poſſent ab univerſis videri. ſed hæc omnia ne-
gligentius haberi cœpta, & poſt abolita, poſtquam
in ternundino etiam ob multitudinem plebis fre-
quentes adeſſe cœperunt. Eſt etiam Nundina Ro-
manorum dea, a nono die naſcentium nuncupata, qui
luſtricus dicitur. eſt autem dies luſtricus, quo in-
fantes luſtrantur & nomen accipiunt. ſed is mari-
bus nonus, octavus eſt feminis. Plene, ut arbitror,
anni ac menſium conſtitutione digeſta, habet Horus
noſter quod de dierum vocabulis & obſervatione
conſuluit. Et ſcire equidem velim numquid ſit quod
argutus Niligena & gentis accola numerorum po-
tentis ex hoc ordine Romanæ diſpenſationis irri-
deat: an Tuſcum quoque Tiberim aliquid ex diſci-
plinis ſuis hauſiſſe conſentiat. ſubjecit Euſtathius:
Non ſolum Horus noſter gravis vir & ornatus, ſed
nec quiſquam alius, ut æſtimo, tam futilis poſſet
eſſe judicii, qui Romani anni ſic ad unguem, ut a-
junt, emendatum ordinem non probaret; cui ma-
jorem gratiam & tenax memoria & luculenta ora-
tio referentis adjecit. nec mirum ſi hæc digeries
morſum reprehenſionis evaſit; cui arceſſita eſt ab
Ægypto poſtremæ correctionis auctoritas. Nam Ju-
lius Cæſar ut ſiderum motus, de quibus non indo-
ctos libros reliquit, ab Ægyptiis diſciplinis hauſit;
ita hoc quoque ex eadem inſtitutione mutuatus eſt,
ut ad ſolis curſum finiendi anni tempus extenderet.
Latii vero veteres incolæ, quia nihil jam tum di-
ſcere ab Ægypto licebat, ad quam nullus illis com-
meatus patebat, morem Græciæ in numerandis men-
ſium diebus ſequuti ſunt; ut retroverſum cedente

Digitized by Google

numero ab augmento in diminutionem computatio
270 reſoluta deſineret. ita enim nos decimum diem deinde nonum & poſtea octavum dicimus, ut Athenienſes δεκάτην καὶ ἐνάτην φθίνοντος ſoliti ſunt dicere. Homerus quoque cum ait;

Τοῦ μὲν φθίνοντος μηνὸς, τοῦ δ᾽ ἱσταμένοιο,

quid aliud niſi illum φθίνοντα dicit cujus paulatim deficientis ſupputatio in nomen deſinit ſecuturi; & ἱστάμενον illum qui præcedit numerum ſucceſſurus priori in defectum meanti: quod & Homerus veſter Mantuanus intelligens, illud ſtare dici ad quod acceditur, ait:

Stat ſua cuique dies;

extremum diem ſtare dicens quaſi ad quem per omnes ſtatur. idem poeta doctrina ac verecundia juxta nobilis, ſciens Romanos veteres ad lunæ curſum & ſequentes ad ſolis anni tempora digeſſiſſe, utriuſque ſæculi opinioni reverentiam ſervans, inquit:

Vos quoque, labentem cœlo qua ducitis annum,
Liber & alma Ceres:

tam lunam quam ſolem duces anni hac invocatione deſignans.

CAPUT XVII.

Omnes deos referri ad Solem. Et quod ex variis Apollinis oſtendatur nominibus, ipſum eumdem eſſe deum quem Solem dicimus.

Hic Avienus: Hoc equidem mecum multum ac frequenter agitavi, quid ſit, quod ſolem modo Apollinem, modo Liberum, modo ſub aliarum
271 appellationum varietate veneremur. Et quia ſacrorum omnium præſulem eſſe te, Vetti Prætextate, divina voluerunt: perge, quæſo, rationem mihi tantæ ſub uno nomine in omnibus diverſitatis aperire.

Digitized by Google

re. Tum Vettius, Cave æſtimes, mi Aviene, poetarum gregem cum de dîs fabulantur non ab adytis 272
plerumque philoſophiæ ſemina mutuari. nam quod omnes pæne deos dumtaxat qui ſub cælo ſunt ad ſolem referunt; non vana ſuperſtitio ſed ratio divina commendat. ſi enim ſol, ut veteribus placuit, dux & moderator eſt luminum reliquorum, & ſolus ſtellis errantibus præſtat; ipſarum vero ſtellarum curſus ordinem rerum humanarum, ut quibuſdam videtur, pro poteſtate diſponunt, vel, ut Plotino conſtat placuiſſe, ſignificant; neceſſe eſt ut ſolem qui moderatur noſtra moderantes, omnium quæ circa nos geruntur fateamur auctorem. & ſicut Maro, cum de una Junone diceret, *Quo numine læſo*, oſtendit, unius dei effectus varios pro variis cenſendos eſſe numinibus: ita diverſæ virtutes ſolis nomina dîs dederunt: unde ἓν τὸ πᾶν ſapientum principes prodiderunt. virtutem igitur ſolis, quæ divinationi curationique præeſt, Apollinem vocaverunt: quæ ſermonis auctor eſt, Mercurii nomen accepit. nam quia ſermo interpretatur cogitationes latentes, Ἑρμῆς ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν propria appellatione vocitatus eſt. virtus ſolis eſt quæ fructibus, effectus ejuſdem eſt qui frugibus præeſt: & hinc natæ ſunt appellationes deorum, ſicut ceterorum, qui ad ſolem certa & arcana ratione referuntur. &, ne tanto ſecreto nuda præſtetur aſſertio, auctoritates veterum de ſingulis conſulamus. Apollinis nomen multiplici interpretatione ad ſolem refertur. cujus rei ordinem pergam pandere. Plato ſolem Ἀπόλλωνα cognominatum ſcribit, ἀπὸ τοῦ ἀεὶ πάλλειν τὰς ἀκτῖνας, id eſt; a jactu radiorum: Chryſippus Apollinem ὡς οὐχὶ τῶν πολλῶν καὶ φαύλων οὐσιῶν τοῦ πυρὸς ὄντα (prima enim nominis littera retinet ſignificationem negandi, ἢ ὅτι μόνος ἐστὶ καὶ οὐχὶ πολλοί. nam & Latinitas eum, quia tantam claritudinem ſolis obtinuit,

tinuit, ſolem vocavit) Speuſippus, quod ex multis
ignibus conſtet vis ejus, ὡς ἀπὸ πολλῶν ȣ̓σιῶν πυρὸς αὐτȣ͂
273 συνεςῶτος: Cleanthes, ὡς ἀπ' ἄλλων καὶ ἄλλων τὰς ἀνατολὰς
ποιȣμένȣ, quod ab aliis atque aliis locorum declinationibus faciat ortus. Cornificius arbitratur Apollinem nominatum ἀπὸ τȣ͂ ἀναπολεῖν, id eſt, quia intra circuitum mundi, quem Græci πόλον appellant, impetu latus ad ortus refertur. alii cognominatum Apollinem putant ὡς ἀπολλύντα τὰ ζῶα. exanimat enim & perimit animantes, cum peſtem intemperie caloris immittit. ut Euripides in Phaethonte:

Ὦ χρυσοφεγγὲς ἥλι', ὥς μ' ἀπώλεσας;
Ὅθεν σ' Ἀπόλλων ἐμφανῶς κλήσει βροτός.

Item Archilochus;

Ἄναξ Ἄπολλον, καὶ σὺ, τȣ̀ς μὲν αἰτίȣς
Πήμαινε, καὶ σφᾶς ὄλλυ ὥσπερ ὀλλύεις.

Denique inuſtos morbo Ἀπολλωνοβλήτȣς καὶ Ἡλιοβλήτȣς appellant. & quia ſimiles ſunt ſolis effectus lunæ in juvando nocendoque; ideo feminas certis afflictas morbis Σεληνοβλήτȣς καὶ Ἀρτεμιδοβλήτȣς vocant. hinc eſt quod arcu & ſagittis Apollinis ſimulacra decorantur: ut per ſagittas intelligatur vis emiſſa radiorum. unde Homerus,

Αὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεὶς,
Βάλλ'.

Idem auctor eſt & publicæ ſoſpitatis, quam creditur ſol animantibus præſtare temperie. ſed quia perpetuam præſtat ſalubritatem & peſtilens ab ipſo caſus rarior eſt; ideo Apollinis ſimulacra manu dextra Gratias geſtant, arcum cum ſagittis ſiniſtra: quod ad noxam ſit pigrior; & ſalutem manus promtior largiatur. hinc eſt quod eidem attribuitur medendi poteſtas: quia temperatus ſolis calor morborum omnium fuga eſt. nam ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσȣς Ἀπόλλω-
274 να, tamquam Ἀπέλλωνα, cognominatum putant.
Quæ ſententia Latinæ quoque nominis enuntiationi

con-

Digitized by Google

congruens fecit ne hujus dei nomen verteremus; ut Apollinem apellentem mala intelligas, quem Athenienſes ἀλεξίκακον appellant. & Lindii colunt Apollinem λοίμιον, hoc cognomine finita peſtilentia nuncupatum. eadem opinio ſoſpitalis & medici dei in noſtris quoque ſacris fovetur. namque virgines Veſtales ita indigitant:

APOLLO. MEDICE. APOLLO. PÆAN. Cum ergo ſint hujuſce ſideris, id eſt, ſolis duo maximi effectus; alter quo calore temperato juvat mortalium vitam, alter quo jactu radiorum nonnumquam peſtiferum virus immittit: duo eademque cognomina circa ſingulos effectus propriis enuntiationibus ſignant, appellantes deum ἰήιον atque παιᾶνα, quæ cognomina utrique effectui apta ſunt; ut ſit ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι, a ſanando, & παιὰν, ἀπὸ τοῦ παίειν τὰς ἀνίας: & rurſus ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἱέναι, ab immittendo, βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιείς, & παιὰν ἀπὸ τοῦ παίειν, a feriendo. obtinuit tamen ut cum ſanitatem dari ſibi precantur ἰὴ παιὰν per η litteram enuntient, id eſt, medere Pæan. cum autem ἵε παιὰν per ε litteram dicunt cum adſpiratione prioris litteræ; ſignificant hoc dici in aliquem adverſa precatione, βάλλε παιάν, id eſt, immitte feriendo. qua voce ferunt Latonam uſam cum Apollinem hortaretur impetum Pythonis inceſſere ſagittis. cujus rei naturalem rationem ſuo loco reddam. Hanc vocem, id eſt, ἵε παιάν, confirmaſſe fertur oraculum Delphicum Athenienſibus petentibus opem dei adverſus Amazonas Theſeo regnante. namque inituros bellum juſſit his ipſis ver- 275
bis ſemetipſum auxiliatorem invocare hortarique. Apollodorus in libro quartodecimo περὶ θεῶν, ἰήιον ſolem ſcribit ita appellari Apollinem ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν κόσμον ἵεσθαι καὶ ἱέναι; quod ſol per orbem impetu fertur. Sed Timotheus ita: σύ τ' ὦ τὸν ἀεὶ πόλον οὐράνιον λαμπραῖς ἀκτῖσιν ἥλιε βάλλων πέμψον ἑκαβόλον ἐχθροῖς βέλος

 σᾶς

σᾶς ἀπὸ νόσ(ρας παιάν. Eumdem deum præſtantem ſalubribus cauſis οὔλιον appellant, id eſt, ſanitatis auctorem, ut ait Homerus:

Οὖλέ τε ϗ μάλα χαῖρε.

Meandrius ſcribit Mileſios Ἀπόλλωνι οὐλίῳ pro ſalute ſua immolare. Pherecydes refert Theſea, cum in Cretam ad Minotaurum duceretur, voviſſe pro ſalute atque reditu ſuo Ἀπόλλωνι οὐλίῳ ϗ Ἀρτέμιδι οὐλίᾳ. Nec mirum ſi gemini effectus variis nominibus celebrantur: cum alios quoque deos ex contrario in eadem re duplici cenſeri & poteſtate accipiamus & nomine; ut Neptunum, quem alias ἐνοσίχθονα, id eſt, terram moventem, alias ἀσφαλίωνα, id eſt, ſtabilientem vocant. item Mercurius hominum mentes vel oculos & excitat & ſopit: ut ait poeta;

Εἴλετο δὲ ῥάβδον τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει.

unde & Apollinem, id eſt, ſolem, modo ſoſpitatem modo peſtem ſignificantibus cognominibus adoramus: cum tamen peſtis quæ ab eo noxiis immitti-
276 tur, aperte hunc deum bonis propugnare ſignificet. hinc eſt quod apud Pachynum Siciliæ promontorium Apollo Libyſtinus eximia religione celebratur. nam cum Libyci invaſuri Siciliam claſſem appuliſſent ad id promontorium; Apollo, qui ibi colitur, invocatus ab incolis immiſſa hoſtibus peſte, & pæne cunctis ſubita morte interceptis, Libyſtinus cognominatus eſt. Noſtris quoque continetur annalibus ſimilis ejuſdem dei præſentiæ majeſtas. nam cum ludi Romæ Apollini celebrarentur, ex vaticinio Marcii vatis carmineque Sibyllino, repentino hoſtis adventu plebs ad arma excitata occurrit hoſti; eoque tempore nubes ſagittarum in adverſos viſa ferri & hoſtem fugavit & victores Romanos ad ſpectacula dei ſoſpitalis reduxit: hinc intelligitur prœlii causâ, non peſtilentiæ, ſicut quidam æſtimant, ludos inſtitutos. Hæc eſt autem hujus æſtimationis ratio;

quod

Digitized by Google

quod tunc ſol ſuper ipſum noſtræ habitationis verticem fulget. nam Cancer in æſtivo tropico eſt, in quo meante ſole, radii temperatam noſtram non eminus ſed ſuperne demiſſi rectis fulgoribus luſtrant. unde æſtimatum eſt a nonnullis, ad propitiandum tunc maxime deum caloris Apollinaribus litari. Sed invenio in litteris, hos ludos victoriæ non valetudinis cauſa, ut quidam annalium ſcriptores memorant, inſtitutos. bello enim Punico hi ludi ex libris Sibyllinis primum ſunt inſtituti ſuadente Cornelio Rufo decemviro, qui propterea Sibylla cognominatus eſt; & poſtea corrupto nomine primus Sylla cœpit vocitari. Fertur autem in carminibus Marcii vatis, cujus duo volumina illata ſunt in ſenatum, inventum eſſe ita ſcriptum: HOSTEM. ROMANI. SI. EX. AGRO. EXPELLERE. VVLTIS. VOMICAM. QVE. QVÆ. GENTIVM. VENIT. LONGE. APOLLINI. CENSEO. VOVENDOS. LVDOS. QVI. 277
QVOT. ANNIS. COMITER. FIANT. HIS. LVDIS. FACIENDIS. PRÆSIT. IS. PRÆTOR. QVI. IVS. POPVLO. PLEBI. QVE. DABIT. SVMMVM. DECEMVIRI. GRÆCO. RITV. HOSTIIS. SACRA. FACIANT. HOC. SI. RECTE. FACIETIS. GAVDEBITIS. SEMPER. FIET. QVE. RES. PVBLICA. MELIOR. NAM. IS. DIVOS. EXSTINGVET. PERDVELLES. VESTROS. QVI. VESTROS. CAMPOS. PASCVNT. PLACIDE. Ex hoc carmine cum procurandi gratiâ dies unus rebus divinis impenſus eſſet, poſtea ſenatuſconſultum factum uti decemviri, quo magis inſtruerentur de ludis Apollini agundis reque divina recte facienda, libros Sibyllinos adirent. in quibus cum eadem reperta nuntiatum eſſet, cenſuerunt patres Apollini ludos vovendos faciendoſque, inque eam rem duodecim milia æris prætori & duas hoſtias majores dari: decemviriſque præceptum eſt ut

Græco ritu hiſce hoſtiis ſacrum facerent Apollini
bove aurato & capris duabus albis auratis, Latonæ
bove femina aurata. ludos in circo populus corona-
tus ſpectare juſſus. Hæc præcipue traditur origo
ludorum Apollinarium. Nunc ex aliis quoque hujus
dei nominibus eumdem eſſe Apollinem & ſolem pro-
bemus. Loxias cognominatur, ut ait Oenopides,
*ὅτι ἐκπορεύεται τὸν λοξὸν κύκλον ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνατολὰς
κινούμενος*, id eſt, quod obliquum circulum ab occaſu
ad orientem pergit; aut, ut Cleanthes ſcribit *ἐπει-
δὴ καθ' ἕλικας κινεῖται. λοξαὶ γάρ εἰσιν ϗ αὗται.* quod
flexuoſum pergit iter, *ἢ ὅτι τὰς λοξὰς ἀκτῖνας ἵησιν ἐφ'
ἡμᾶς βορείους ὄντας νότιος ὤν*, vel quod tranſverſos in
278 nos a meridie immittit radios, cum ſimus ad ipſum
ſeptemtrionales. Delius cognominatur *ἀπὸ τοῦ δῆλα
ϗ φανερὰ πάντα ποιεῖν τῷ φωτί*, quod illuminando o-
mnia clara demonſtret. *φοῖβος* appellatur, ut ait
Cornificius, *ἀπὸ τοῦ φοιτᾷν βίᾳ*, quod vi fertur. ple-
rique autem a ſpecie & nitore Phœbum, id eſt, *κα-
θαρὸν ϗ λαμπρὸν* dictum putant, item Phaneta ap-
pellant *ἀπὸ τοῦ φαίνειν*: & *φαναῖον*, *ἐπειδὴ φαίνεται νέος*,
quia ſol quotidie renovat ſe ſe. unde Vergilius:
Mane novum. Cameriēnſes, qui ſacram Soli inco-
lunt inſulam, *ἀειγεννήτῃ* Apollini immolant; *τῷ τὸν
ἀεὶ γίγνεσθαι ϗ ἥλιον ἀεὶ γεννᾷν*, id eſt, quod ſemper
exoriens gignitur, quodque ipſe generat univerſa
inſeminando, fovendo, producendo, alendo, au-
gendoque. Apollinis Lycii plures accipimus cogno-
minis cauſas. Antipater Stoicus Lycium Apollinem
nuncupatum ſcribit, *ἀπὸ τοῦ λευκαίνεσθαι πάντα φωτί-
ζοντος ἡλίου*. Cleanthes Lycium Apollinem appella-
tum notat, quia veluti lupi pecora rapiunt ita ipſo
quoque humorem eripit radiis. priſci Græcorum
primam lucem, quæ præcedit ſolis exortus, *λύκην*
279 appellaverunt, *ἀπὸ τοῦ λευκοῦ*, id eſt, temporis: ho-
dieque lycophos cognominant, de quo tempore ita
poeta ſcribit: Ημος

Ημος δ' ὖτ' ἄρπω ἠὼς, ἔτι ἀμφιλύκη νύξ,

idem Homerus:

Εὔχεο δ' Απόλλωνι λυκηγενεῖ κλυτοτόξῳ.

quod ſignificat, τῷ γεννῶντι τὴν λύκην, id eſt, qui generat exortu ſuo lucem. radiorum enim ſplendor propinquantem ſolem longe lateque præcedens, atque caliginem paulatim extenuans tenebrarum, parit lucem. neque minus Romani ut pleraque alia ex Græco, ita lucem videntur a lyce figuraſſe. Annum quoque vetuſtiſſimi Græcorum λυκάβαντα appellant, τὸν ἀπὸ τοῦ λύκου, id eſt, ſole βαινόμενον καὶ μετρούμενον. λύκον autem ſolem vocari etiam Lycopolitana Thebaidos civitas teſtimonio eſt: quæ pari religione Apollinem, itemque lupum, hoc eſt λύκον, colit, in utroque ſolem venerans; quod hoc animal rapit & conſumit omnia in modum ſolis, ac plurimum oculorum acie cernens tenebras noctis evincit. ipſos quoque λύκους ἀπὸ τῆς λύκης, id eſt, a prima luce appellatos quidam putant: quia hæ feræ maxime id tempus aptum rapiendo pecori obſervant, quod antelucanum poſt nocturnam famem ad paſtum ſtabulis 280
expellitur. Apollinem πατρῷον cognominaverunt non propria gentis unius aut civitatis religione, ſed ut auctorem progenerandarum omnium rerum; quod ſol humoribus exſiccatis ad progenerandum omnibus præbuit cauſam, ut ait Orpheus:

Πατρὸς ἔχοντα νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν.

unde nos quoque Janum patrem vocamus ſolem ſub hac appellatione venerantes. Νόμιον Απόλλωνα cognominaverunt non ex officio paſtorali, & fabula, per quam fingitur Admeti regis pecora paviſſe; ſed quia ſol paſcit omnia quæ terra progenerat. unde non unius generis ſed omnium pecorum paſtor canitur, ut apud Homerum Neptuno dicente:

Φοῖβε, σὺ δ' εἰλίποδας ἕλικας βοῦς βουκολέεσκες.

Atque idem apud eumdem poetam equarum paſtor ſignificatur, ut ait: Τὰς

Τάς ἐν Πιερίῃ θρέψ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων,
Ἀμφῶ θυλείας, φόβον Ἄρηος φορεύσας.

præterea ædes, ut ovium paſtoris, ſunt apud Cami-
renſes, ἐπὶ μηλίου; apud Naxios ποιμνίου: itemque
deus ἀρνοκόμης colitur, & apud Lesbios ναπαῖος. &
multa ſunt cognomina per diverſas civitates ad dei
paſtoris officium tendentia. quapropter univerſi pe-
coris antiſtes & vere paſtor agnoſcitur. Apollo ἐλε-
λεὺς appellatur, ἀπὸ τοῦ ἑλίττεσθαι περὶ τὴν γῆν, quod
æterno circa terram meatu veluti volvi videtur: ut
ait Euripides;

Ἥλιε θοαῖς ἵπποισιν ἑλίσσων φλόγα.

ἢ ὅτι συναλισθέντος πολλοῦ πυρὸς περιπολεῖ: ut ait Em-
pedocles;

Οὕνεκ' ἀναλισθεὶς μέγαν οὐρανὸν ἀμφιπολεύει,

281 ὑπὸ τ' ἄλλων ἀπὸ τοῦ συναλίσκειν καὶ συναθροίζειν τοὺς ἀν-
θρώπους, ὅταν ἀνατείλῃ, quod exoriens homines con-
ducit in cœtum. Apollo chryſocomes cognomina-
tur, a fulgore radiorum, quas vocant comas aureas
ſolis. unde & ἀκερσεκόμης, quod numquam radii poſ-
ſunt a fonte lucis avelli: item argyrotoxus; quod
enaſcens per ſummum orbis ambitum velut arcus
quidam figuratur alba & argentea ſpecie; ex quo
arcu radii in modum emicant ſagittarum. Smyn-
theus cognominatur; ὅτι ζέων θεῖ; quia fervens cur-
rit; καρνεῖος, ὅτι καιόμενος ὁρᾶται νέος: vel quod, cum
omnia ardentia conſumantur, hic ſuo calore can-
dens ſemper novus conſtat. item, Ἀπόλλων σκιάλλιος
ὅτι τὰς κινήσεις ἀλλοίας ποιεῖ, ſemper nobis ab auſtro
currens. θυμβραῖος Ἀπόλλων, ὁ τοὺς ὄμβρους θείς, quod
eſt deus imbricitor. Ἀπόλλων φιλήσιος, quod lumen
ejus exoriens amabile amiciſſima veneratione con-
ſalutamus. Ἀπόλλων πύθιος οὐκ ἀπὸ τῆς πεύσεως, id eſt,
non a conſultatione oraculorum dictus a phyſicis æ-
ſtimatur: ſed ἀπὸ τοῦ πύθειν, id eſt, σήπειν, quod
numquam ſine vi caloris efficitur. hinc ergo πύθιον
di-

Digitized by Google

dictum æſtimant: licet hoc nomen ex nece draconis inditum deo Græci fabulentur. quæ tamen fabula non abhorret ab intellectu naturalis arcani. quod apparebit ſi percurratur ordo qui de Apolline na- 282
ſcente narratur, ſicut paulo ſuperius enarraturum me eſſe promiſi. Latonæ Apollinem Dianamque parituræ Juno dicitur obſtitiſſe, ſed, ubi quandoque partus effuſus eſt, draconem ferunt qui πύθων vocitabatur invaſiſſe cunas deorum; Apollinemque in prima infantia ſagittis beluam confeciſſe. quod ita intelligendum naturalis ratio demonſtrat. namque poſt chaos ubi primum cœpit confuſa deformitas in rerum formas & in elementa niteſcere, terraque adhuc humida ſubſtantia molli atque inſtabili ſede nutaret, convaleſcente paulatim ætherio calore, atque inde ſeminibus in eam igneis defluentibus hæc ſidera edita eſſe creduntur, & ſolem quidem maxima vi caloris in ſuperna raptum; lunam vero humidiore & velut femineo ſexu naturali quodam preſſam tepore inferiora tenuiſſe; tamquam ille magis ſubſtantia patris conſtet, hæc matris. ſiquidem Latonam phyſici volunt terram videri; cui diu intervenit Juno, ne numina quæ diximus ederentur; hoc eſt, aer qui tunc humidus adhuc graviſque obſtabat ætheri ne fulgor luminum per humoſi aeris denſitatem tamquam e cujuſdam partus progreſſione fulgeret. ſed divinæ providentiæ vicit inſtantia, quæ creditur juviſſe partum; ideo in inſula Delo, ad confirmandam fidem fabulæ, ædes Providentiæ, quam ναὸν προνοίας ἀθλιῶς appellant, apta religione
celebratur. propterea in inſula dicuntur nati, quod 283
ex mari nobis oriri videntur. hæc inſula ideo Delos vocatur, quia ortus & quaſi partus luminum omnia facit δῆλα, id eſt, aperta clareſcere. Hæc eſt autem de nece draconis ratio naturalis, ut ſcribit Antipater Stoicus. nam terræ adhuc humidæ exhalatio

latio meando in ſupera volubili impetu, atque inde ſe ſe, poſtquam calefacta eſt, inſtar ſerpentis mortiferi in infera revolvendo corrumpebat omnia vi putredinis, quæ non niſi ex calore & humore generatur; ipſumque ſolem denſitate caliginis obtegendo, videbatur quodammodo lumen ejus eximere. ſed divino fervore radiorum tandem velut ſagittis incidentibus extenuata, exſiccata, enecta, interemti draconis ab Apolline fabulam fecit. Eſt & alia ratio draconis peremti. nam ſolis meatus, licet ab ecliptica linea numquam recedat, ſurſum tamen ac deorſum ventorum vices certa deflexione variando, iter ſuum velut flexum draconis involvit. unde Euripides;

Πυριγενὴς δὲ δράκων ὅλον ἡγεῖται (ταῖς) τετραμόρφοις
Ὥραις ζευγνὺς ἁρμονίᾳ πολύκαρπον ὄχημα.

ſub hac ergo appellatione cœleſtis itineris ſol cum confeciſſet ſuum curſum, draconem confeciſſe dicebatur. inde fabula exorta eſt de ſerpentis nece. Sagittarum autem nomine non niſi radiorum jactus oſtenditur. qui tunc longiſſimi intelliguntur quo tempore altiſſimus ſol diebus longiſſimis ſolſtitio æſtivo conficit annuum curſum. inde ἑκηβόλος & ἑκατηβόλος· dictus ἕκαθεν τὰς ἀκτῖνας βάλλων, e longiſſimo altiſſimoque radios in terram uſque demittens. De Pythii cognomine ſufficere iſta poſſent; ni hæc quoque ſe ratio ejuſdem appellationis ingereret. cum enim ſol in ſigno Cancri æſtivum ſolſtitium facit, in quo eſt longiſſimi diei terminus, & inde retrogreſſum agit ad diminutionem dierum, Pythius eo tempore appellatur, ὡς πύματον θέων: ὅ ἐστὶ τὸν τελευταῖον
284 δρόμον τρέχων. Idem ei nomen convenit & cum Capricornum rurſus ingrediens, ultimum breviſſimi diei curſum intelligitur peregiſſe, & ideo in alterutro ſignorum peracto annuo ſpatio draconem Apollo, id eſt, flexuoſum iter ſuum, ibi confeciſse memoratur.

ratur. hanc opinionem Cornificius in etymis retulit. Ideo autem his duobus ſignis, quæ portæ ſolis vocantur, Cancro & Capricorno hæc omnia contigerunt; quod Cancer animal retro atque oblique cedit, eademque ratione ſol in eo ſigno obliquum, ut ſolet, incipit agere retrogreſſum. capræ vero conſuetudo hæc in paſtu videtur, ut ſemper altum paſcendo petat. ſed & ſol in Capricorno incipit ab imis in alta remeare. *Ἀπόλλωνα διδυμαῖον* vocant, quod geminam ſpeciem ſui numinis præfert ipſe illuminando formandoque lunam. etenim ex uno fonte lucis gemino ſidere ſpatia diei & noctis illuſtrant. unde & Romani ſolem ſub nomine & ſpecie Jani, Didymæi Apollinis appellatione venerantur. *Ἀπόλλωνα δέλφιον* vocant; quod quæ obſcura ſunt claritudine lucis oſtendit, *ἀπὸ τοῦ δηλοῦν ἀφανῆ*; aut, ut Numenio placet, quaſi unum & ſolum. ait enim, priſca Græcorum lingua *δέλφον* unum vocari. *unde & frater*, inquit, *ἀδελφὸς dicitur, quaſi jam non unus*. Hierapolitani præterea, qui ſunt gentis Aſſyriorum, omnes ſolis effectus atque virtutes ad unius ſimulacri barbati ſpeciem redigunt; eumdemque 285
Apollinem appellant. hujus facies prolixâ in acutum barbâ figurata eſt, eminente ſuper caput calatho. ſimulacrum thorace munitum eſt. dextera erectam tenet haſtam ſuperſtante Victoriæ parvulo ſigno: ſiniſtra floris porrigit ſpeciem: ſummiſque ab humeris gorgoneum velamentum redimitum anguibus tegit ſcapulas. aquilæ propter exprimunt inſtar volatus: ante pedes imago feminea eſt; cujus dexterâ lævâque ſunt ſigna feminarum. ea cingit flexuoſo volumine draco. radios in terram ſuperne jaci barba demiſſa ſignificat. calathus aureus ſurgens in altum monſtrat ætheris ſummam; unde ſolis creditur eſſe ſubſtantia. haſtæ atque loricæ argumento imago adjungitur Martis; quem eumdem

ac

Digitized by Google

ac ſolem eſse procedens ſermo patefaciet. Victoria teſtatur cuncta ſummitti hujus ſideris poteſtati. floris ſpecies florem rerum proteſtatur, quas hic deus inſeminat, progenerat, fovet, nutrit, maturatque. ſpecies feminea terræ imago eſt, quam ſol deſuper illuſtrat. ſigna duo æque feminea quibus ambitur, hylen naturamque ſignificant confamulantes: & draconis effigies flexuoſum iter ſideris monſtrat. aquilæ propter altiſſimam velocitatem volatus, altitudinem ſolis oſtendunt. addita eſt gorgo-
286 nea veſtis, quod Minerva, quam hujus præſidem accipimus, ſolis virtus ſit: ſicut & Porphyrius teſtatur Minervam eſse virtutem ſolis, quæ humanis mentibus prudentiam ſubminiſtrat. nam ideo hæc dea Jovis capite prognata memoratur, id eſt, de ſumma ætheris parte edita, unde origo ſolis eſt.

CAPUT XVIII.

Liberum quoque patrem, eum ipſum eſſe deum quem Solem.

HÆc quæ de Apolline diximus, poſſunt etiam de Libero patre dicta æſtimari. nam Ariſtoteles, qui theologumena ſcripſit, Apollinem & Liberum patrem unum eumdemque deum eſſe, cum multis argumentis aſſerat, etiam apud Ligyreos ait in Thracia eſſe adytum Libero conſecratum, ex quo redduntur oracula. ſed in hoc adyto vaticinaturi plurimo mero ſumto, uti apud Clarium aqua potata, effantur oracula. apud Lacedæmonios etiam in ſacris quæ Apollini celebrant Hyacinthia vocantes, hedera coronantur Bacchico ritu. item Bœotii Parnaſum montem Apollini ſacratum eſſe memorantes, ſimul tamen in eodem & oraculum Delphicum & ſpeluncas Bacchicas uni deo conſecratas colunt.

Digitized by Google

lunt. unde & Apollini & Libero patri in eodem monte res divina celebratur. Quod cum & Varro & Granius Flaccus affirment, etiam Euripides his docet,

Διόνυσος ὃς θύρσοισι καὶ νεβρῶν δοραῖς 287
Καθαπτὸς, ἐν πεύκαισι παρνασσόν κατὰ πηδᾷ χορεύων.

In hoc monte Parnaſo Bacchanalia alternis annis aguntur: ubi & Satyrorum, ut affirmant, frequens cernitur cœtus, plerumque voces propriæ eorum exaudiuntur: itemque cymbalorum crepitus ad aures hominum ſæpe perveniunt. &, ne quis opinetur diverſis dîs Parnaſum montem dicatum, idem Euripides in Licymnio Apollinem Liberumque unum eumdemque deum eſſe ſignificans ſcribit,

Δέσποτα φιλόδαφνε, Βάκχε, Παιὰν, Ἄπολλον, εὔλυρε.

ad eamdem ſententiam Æſchylus:

Ὁ κισσεὺς Ἀπόλλων, ὁ καβαῖος, ὁ μάντις.

ſed licet illo prius aſſerto eumdem eſſe Apollinem ac ſolem, edoctoque poſtea ipſum eſſe Liberum patrem qui Apollo eſt, nulla ex his dubitatio ſit ſolem ac Liberum patrem ejuſdem numinis habendum: abſolute tamen hoc argumentis liquidioribus adſtruetur. in ſacris enim hæc religioſi arcani obſervatio tenetur, ut ſol, cum in ſupero, id eſt, in diurno hemiſphærio eſt, Apollo vocitetur: cum in infero, id eſt, nocturno, Dionyſus, qui eſt Liber pater, habeatur. item Liberi patris ſimulacra partim pueri-
li ætate partim juvenili fingunt, præterea barbata 288
ſpecie, ſenili quoque, uti Græci ejus quem Baſſarea, item quem Briſea appellant, & ut in Campania Neapolitani celebrant Hebona cognominantes. Hæ autem ætatum diverſitates ad ſolem referuntur, ut parvulus videatur hiemali ſolſtitio, qualem Ægyptii proferunt ex adyto die certa; quod tunc breviſſimo die veluti parvus & infans videatur: exinde au-

autem procedentibus augmentis æquinoctio vernali ſimiliter atque adoleſcentis adipiſcitur vires, figuráque juvenis ornatur; poſtea ſtatuitur ejus ætas pleniſſima effigie barbæ ſolſtitio æſtivo; quo tempore ſummum ſui conſequitur augmentum. exinde per diminutiones dierum veluti ſeneſcenti quarta forma deus figuratur. Item in Thracia eumdem haberi ſolem atque Liberum accipimus; quem illi Sebadium nuncupantes, magnifica religione celebrant, ut Alexander ſcribit: eique deo in colle Zilmiſſo ædes dicata eſt ſpecie rotunda; cujus medium interpatet tectum. rotunditas ædis monſtrat hujuſce ſideris ſpeciem: ſummoque tecto lumen admittitur, ut appareat ſolem cuncta vertice ſummo luſtrare lucis immiſſu, & quia oriente eo univerſa pateſiunt. Orpheus quoque ſolem volens intelligi ait inter cetera:

289 Τήκων αἰθέρα δῖον, ἀκίνητον πρὶν ἐόντα.
Ἐξανέφηνε θεοῖσιν ὥραν κάλλιστον ἰδέσθαι,
Ὃν δὴ νῦν καλέουσι φάνητά τε καὶ διόνυσον,
Εὐβουλῆά τ' ἄνακτα, καὶ ἀνταύγην ἀρίδηλον.
Ἄλλοι δ' ἄλλο καλοῦσιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.
Πρῶτος δ' ἐς φάος ἦλθε, Διόνυσος δ' ἐπεκλήθη,
Οὕνεκα δινεῖται κατ' ἀπείρονα μακρὸν ὄλυμπον,
Ἀλλαχθεὶς δ' ὄνομ' ἔσχε προσωνυμίας πρὸς ἕκαστον
Παντοδαπὰς κατὰ καιρὸν, ἀμειβομένοιο χρόνοιο.

phaneta dixit ſolem ἀπὸ τοῦ φωτὸς καὶ φανεροῦ, id eſt, a lumine atque illuminatione, quia cunctis viſitur cuncta conſpiciens Dionyſos, ut ipſe vates ait, ἀπὸ τοῦ δινεῖσθαι καὶ περιφέρεσθαι, id eſt, quod circumferatur in ambitum. unde Cleanthes ita cognominatum ſcribit ἀπὸ τοῦ διανύσαι, quia quotidiano impetu ab oriente ad occaſum diem noctemque faciendo, cœli conficit curſum. phyſici Διόνυσον, διὸς νοῦν, quia ſo-

Digitized by Google

ſolem, mundi mentem eſſe dixerunt. mundus autem vocatur cœlum, quod appellant Jovem. unde Aratus de cœlo dicturus ait:

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα.

Liber a Romanis appellatur; quod liber & vagus eſt, ut ait Nævius:

Hac qua ſol vagus igneas habenas
Immittit propius, jugatque terra.

idem verſus Orphici, εὐβουλῆα vocantes boni conſilii 290
hunc deum præſtitem, monſtrant. nam, ſi conceptu mentis conſilia naſcuntur; mundi autem mentem ſolem eſse opinantur auctores, a quo in homines manat intelligendi principium: merito boni conſilii ſolem antiſtitem crediderunt. Solem Liberum eſſe manifeſte pronuntiat Orpheus hoc verſu:

Ἥλιος ὃν Διόνυσον ἐπίκλησιν καλέουσιν.

& is quidem verſus abſolutior. ille vero ejuſdem vatis operoſior;

Εἷς Ζεὺς, εἷς Ἅδης, εἷς Ἥλιος, εἷς Διόνυσος.

hujus verſus auctoritas fundatur oraculo Apollinis Clarii; in quo aliud quoque nomen ſoli adjicitur, qui in îſdem ſacris verſibus inter cetera vocatur *ἰάω*. nam conſultus Apollo Clarius quis deorum habendus ſit qui vocatur *ἰάω*, ita effatus eſt:

Ὄργια μὲν δεδαῶτας ἐχρῆν νηπενθέα κεύθειν.
Ἐν δ' ἀπάτῃ παύρη σύνεσις καὶ νοῦς ἀλαπαδνός.
Φράζεο τὸν πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν ἰάω,
Χείματι μέν τ' ἀΐδην, Δία δ' εἴαρος ἀρχομένοιο,
Ἠέλιον δὲ θέρευς, μετοπώρου δ' ἁβρὸν ἰάω.

Hujus oraculi vim numinis nominiſque interpretationem, qua Liber pater & ſol *ιαω* ſignificatur, exſecutus eſt Cornelius Labeo in libro cui titulus 291
eſt, *De oraculo Apollinis Clarii*. Item Orpheus, Liberum atque ſolem unum eſſe deum eumdemque demonſtrans, de ornatu veſtituque ejus in ſacris

Liberalibus ita ſcribit:

Ταῦτά γε πάντα τελεῖν ἱερᾶ σκευῆ πυκάσαντα
Σῶμα θεοῦ πλάττειν ἐειαυγοῦς ἠελίοιο.
Πρῶτα μὲν ἀργυφέαις ἐναλίγκιον ἀκτίνεσσιν
Πέπλον φοινίκερον πυρὶ εἴκελον ἀμφιβαλέσθαι:
Αὐτὰρ ὕπερθε νεβροῖο παναιόλου εὐρὺ καθάψαι
Δέρμα πολύστικτον θηρὸς κατὰ δεξιὸν ὦμον,
Ἄστρων δαιδαλέων μίμημ' ἱεροῦ τε πόλοιο,
Εἶτα δ' ὕπερθε νεβρῆς χρύσεον ζωστῆρα βαλέσθαι:
Παμφανόωντα πέριξ στέρνων φορέειν μέγα σῆμα
Εὐθὺς ὅτ' ἐκ περάτων γαίης φαέθων ἀνορούσων
Χρυσείαις ἀκτῖσι βάλῃ ῥόον ὠκεανοῖο,
Αὐγὴ δ' ἄσπετος ᾖ, ἀνὰ δὲ δρόσῳ ἀμφιμιγεῖσα
Μαρμαίρῃ δίνῃσιν ἑλισσομένη κατὰ κύκλον,
Πρόσθε θεοῦ. ζώνη δ' ἄρ' ὑπὸ στέρνων ἀμετρήτων
Φαίνετ' ἄρ' ὠκεανοῦ κύκλος, μέγα θαῦμ' ἐσιδέσθαι.

Hinc & Vergilius ſciens Liberum patrem ſolem eſſe & Cererem lunam, qui pariter fertilitatibus glebæ & maturandis frugibus vel noctuurno temperamento vel diurno calore moderantur,

Veſtro, ait, *ſi munere tellus*
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſta.

Solem vero terrenæ eſſe fecunditatis auctorem idem poeta profano mox docuit exemplo, cum ait:

Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros.

& reliqua. Si enim hominum commento ignis adhibitus multiplex præſtat auxilium; quid adſcribendum eſt ætherio ſolis calori?

CA-

Digitized by Google

CAPUT XIX. 292

Ne Martis quidem aut Mercurii aliud eſſe numen quam Solem.

QUæ de Libero patre dicta ſunt, hæc Martem eumdem ac ſolem eſſe demonſtrant. ſiquidem plerique Liberum cum Marte conjungunt, unum deum eſſe monſtrantes. unde Bacchus ἐνυάλιος cognominatur, quod eſt inter propria Martis nomina. colitur etiam apud Lacedæmonios ſimulacrum Liberi patris haſta inſigne non thyrſo. ſed & cum thyrſum tenet, quid aliud quam latens telum gerit, cujus mucro hedera lambente protegitur? quod oſtendit vinculo quodam patientiæ obligandos impetus belli. habet enim hedera vinciendi obligandique naturam; nec non & calor vini, cujus Liber pater auctor eſt, ſæpe homines ad furorem bellicum uſque propellit. igitur propter cognatum utriuſque effectus calorem Martem ac Liberum unum eumdemque deum eſſe voluerunt. certe Romani utrumque patris appellatione venerantur, alterum Liberum patrem, alterum Marſpitrem, id eſt, Martem patrem cognominantes. hinc etiam Liber pater bellorum potens probatur; quod eum primum ediderunt auctorem triumphi. Cum igitur Liber pater idem ac ſol ſit, Mars vero idem ac Liber pater: Martem ſolem eſſe quis dubitet? Accitani etiam Hiſpana gens, ſimulacrum Martis radiis ornatum maxima religione celebrant, Neton vocantes. & certe ratio naturalis exigit ut dî caloris cœleſtis parentes magis nominibus quam rê ſubſtantiaque diviſi ſint. fervorem autem quo animus excandeſcit, excitaturque aliâs ad iram, aliâs ad virtutes, nonnumquam ad temporalis furoris exceſſum,

R 2 per

per quas res etiam bella naſcuntur, Martem cognominaverunt. cujus vim poeta exprimendo & ſimilitudini ignis applicando ait:

Μαίνετο δ᾽ ὡς ὅτ᾽ ἄρης ἐγχέσπαλος ἢ ὀλοὸν πῦρ.

In ſumma pronuntiandum eſt effectum ſolis, de quo
293 fervor animorum, de quo calor ſanguinis excitatur, Martem vocari. Ut vero Mercurius ſol probetur, ſuperius edocta ſuffragio ſunt. eumdem enim eſſe Apollinem atque Mercurium vel hinc apparet; quod apud multas gentes ſtella Mercurii ad Apollinis nomen refertur; & quod Apollo Muſis præſidet; Mercurius ſermonem, quod eſt Muſarum munus, impertit. præter hoc quoque Mercurium pro ſole cenſeri multa documenta ſunt. primum; quod ſimulacra Mercurii pinnatis alis adornantur, quæ res monſtrat ſolis velocitatem. nam quia mentis potentem Mercurium credimus, appellatumque ita intelligimus *ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν*, & ſol mundi mens eſt, ſumma autem eſt velocitas mentis, ut ait Homerus;

ὡσεὶ πτερὸν ἠὲ νόημα;

ideo pinnis Mercurius quaſi ipſa natura ſolis ornatur. Hoc argumentum Ægyptii lucidius abſolvunt ipſius ſolis ſimulacra pinnata fingentes; quibus color apud illos non unus eſt. alterum enim cærula ſpecie, alterum clara fingunt; ex his clarum ſuperum, & cæruleum inferum vocant. inferi autem nomen ſoli datur, cum in inferiore hemiſphærio, id eſt, hiemalibus ſignis curſum ſuum peragit: ſuperi, cum partem zodiaci ambit æſtivam. Eadem circa Mercurium ſub alia fabula fictio eſt, cum inter ſuperos & inferos deos adminiſter ac nuntius æſtimatur. Argiphontes præterea cognominatur, non quod Argum peremerit, quem ferunt per ambitum capitis multorum oculorum luminibus ornatum, cuſtodiſſe Junonis imperio Inachi filiam Io ejus deæ pellicem converſam in bovis formam: ſed ſub hujuſcemodi fabula

bula

bula Argus eſt cœlum ſtellarum luce diſtinctum; quibus ineſſe quædam ſpecies cœleſtium videtur oculorum. cœlum autem Argum vocitari placuit a candore & velocitate παρὰ τὸ λευκὸν καὶ ταχύ. Et videtur 294
terram deſuper obſervare: quam Ægyptii, hieroglyphicis litteris cum ſignare volunt, ponunt bovis figuram. is ergo ambitus cœli ſtellarum luminibus ornatus tunc æſtimatur enectus a Mercurio cum ſol diurno tempore obſcurando ſidera velut enecat, vi luminis ſui conſpectum eorum auferendo mortalibus. pleraque etiam ſimulacra Mercurii quadrato ſtatu figurantur ſolo capite inſignita & virilibus erectis. quæ figura ſignificat ſolem mundi eſſe caput & rerum ſatorem, omnemque vim ejus non in quodam diviſorum miniſterio membrorum, ſed in ſola mente conſiſtere, cujus ſedes in capite eſt. quatuor latera eadem ratione finguntur qua & tetrachordum Mercurio creditur attributum. quippe ſignificat hic numerus vel totidem plagas mundi, vel quatuor vices temporum, quibus annus includitur; vel quod duobus æquinoctiis duobuſque ſolſtitiis zodiaci ratio diſtincta eſt: ut lyra Apollinis chordarum ſeptem tot cœleſtium ſphærarum motus præſtat intelligi, quibus ſolem moderatorem natura conſtituit. in Mercurio ſolem coli etiam ex caduceo claret, quod Ægyptii in ſpecie draconum maris & feminæ conjunctorum figuraverunt Mercurio conſecrandum. hi dracones parte media voluminis ſui invicem nodo, quem vocant Herculis, obligantur; primæque partes eorum reflexæ in circulum preſſis oſculis ambitum circuli jungunt: & poſt nodum caudæ revo- 295
cantur ad capulum caducei; ornanturque alis ex eadem capuli parte naſcentibus. Argumentum caducei ad genituram quoque hominum, quæ geneſis appellatur, Ægyptii protendunt, deos præſtites homini naſcenti quatuor adeſſe memorantes, δαίμονα, τύ-

R 3

τύχην, ἔρωτα, ἀνάγκην: & duo priores ſolem ac lunam intelligi volunt, quod ſol auctor ſpiritus caloris ac luminis, humanæ vitæ genitor & cuſtos eſt; & ideo naſcentis dæmon, id eſt, deus creditur: luna τύχη; quia corporum præſul eſt, quæ fortuitorum varietate jactantur: amor oſculo ſignificatur; neceſſitas nodo. cur pinnæ adjiciantur, jam ſuperius abſolutum eſt. Ad hujuſmodi argumenta draconum præcipue volumen electum eſt propter iter utriuſque ſideris flexuoſum.

CAPUT XX.

Quin Æſculapium quoque, & Salutem, & Herculem, & cum Iſide, ipſum etiam Serapin, alios quam Solem deos non eſſe.

HInc eſt quod ſimulacris Æſculapii & Salutis draco ſubjungitur; quod hi ad ſolis naturam lunæque referuntur. & eſt Æſculapius vis ſalubris de ſubſtantia ſolis ſubveniens animis corporibuſque mortalium: Salus autem naturæ lunaris effectus eſt, quo corpora animantium juvantur ſalutifero firmata temperamento. ideo ergo ſimulacris eorum junguntur figuræ draconum; quia præſtant ut humana corpora velut infirmitatis pelle depoſita, ad priſtinum vireſcant virorem, ut vireſcunt dracones per annos ſingulos pelle ſenectutis exuta. propterea & ad ipſum ſolem ſpecies draconis refertur; quia ſol ſemper velut a quadam imæ depreſſionis ſenecta in altitudinem ſuam ut in robur revertitur juventutis. Eſſe autem draconem inter præcipua ſolis argumenta, etiam nominis fictione monſtratur, quod ſit
296 nuncupatus ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id eſt, *videre*. nam ferunt hunc ſerpentem acie acutiſſima & pervigili naturam ſideris hujus imitari; atque ideo ædium, ady-

dytorum, oraculorum, theſaurorum cuſtodiam draconibus aſſignari. Æſculapium vero eumdem eſſe atque Apollinem non ſolum hinc probatur, quod ex illo natus creditur, ſed quod ei & jus divinationis adjungitur. nam Apollodorus in libris quibus titulus eſt *περὶ θεῶν*, ſcribit quod Æſculapius divinationibus & auguriis præſit. nec mirum: ſiquidem medicinæ atque divinationum conſociatæ ſunt diſciplinæ: nam medicus vel commoda vel incommoda in corpore futura prænoſcit; ſicut ait Hippocrates oportere medicum dicere de ægro, *τά τε παρεόντα καὶ τὰ προγεγονότα καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι*, id eſt,

Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura ſequentur.

quod congruit divinationibus, quæ ſciunt

τά τε ὄντα, τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα.

Sed nec Hercules a ſubſtantia ſolis alienus eſt. quippe Hercules ea eſt ſolis poteſtas quæ humano generi virtutem ad ſimilitudinem præſtat deorum. Nec æſtimes Alcmena apud Thebas Bœotias natum ſolum vel primum Herculem nuncupatum. immo poſt mul- 297
tos atque poſtremus ille hac appellatione dignatus eſt honoratuſque hoc nomine; quia nimia fortitudine meruit nomen dei virtutem regentis. ceterum deus Hercules religioſe quidem & apud Tyron colitur: verum ſacratiſſima & auguſtiſſima Ægyptii eum religione venerantur, ultraque memoriam quæ apud illos retro longiſſima eſt, ut carentem initio colunt. Ipſe creditur & gigantas interemiſſe cum cœlo propugnaret, quaſi virtus deorum. gigantas autem quid aliud fuiſſe credendum eſt quam hominum quamdam impiam gentem deos negantem; & ideo æſtimatam deos pellere de cœleſti ſede voluiſſe? horum pedes in draconum volumina deſinebant, quod ſignificat, nihil eos rectum nihil ſuperum cogitaſſe, totius vitæ eorum greſſu atque proceſſu in inferna mergente. ab hac gente ſol pœnas debitas vi pe-

Digitized by Google

peſtiferi caloris exegit. Et revera Herculem ſolem eſſe vel ex nomine claret. Ηρακλῆς enim quid aliud eſt niſi ἥρας, id eſt, aeris κλέος: quæ porro alia aeris gloria eſt niſi ſolis illuminatio; cujus receſſu profunditate occulitur tenebrarum? Præterea ſacrorum adminiſtrationes apud Ægyptios multiplici actu multiplicem dei aſſerunt poteſtatem, ſignificantes
298 Herculem hunc eſſe τὸν ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων ἥλιον. Ex re quoque alibi terrarum geſta argumentum non vile colligitur. nam Theron rex Hiſpaniæ citerioris, cum ad expugnandum Herculis templum ageretur furore, inſtructus exercitu navium; Gaditani ex adverſo venerunt provecti navibus longis: commiſſoque prœlio adhuc æquo Marte exſiſtente pugna ſubito in fugam verſæ ſunt regiæ naves; ſimulque improviſo igne correptæ conflagraverunt. pauciſſimi, qui ſuperfuerant, hoſtium capti indicaverant apparuiſſe ſibi leones proris Gaditanæ claſſis ſuperſtantes, ac ſubito ſuas naves immiſſis radiis quales in ſolis capite pinguntur exuſtas. Eidem Ægypto adjacens civitas, quæ conditorem Alexandrum Macedonem gloriatur, Sarapin atque Iſin cultu pæne attonitæ venerationis obſervat: omnem tamen illam venerationem ſoli ſe ſub illius nomine teſtatur impendere, vel dum calathum capiti ejus infigunt, vel dum ſimulacro ſignum tricipitis animantis adjungunt; quod exprimit medio eodemque maximo capite leonis effigiem. dextera parte caput canis exoritur manſue-
299 ta ſpecie blandientis. pars vero læva cervicis rapacis lupi capite finitur; eaſque formas animalium draco connectit volumine ſuo capite redeunte ad dei dexteram qua compeſcitur monſtrum. Ergo leonis capite monſtratur præſens tempus: quia conditio ejus inter præteritum futurumque actu præſenti valida fervenſque eſt. ſed & præteritum tempus lupi capite ſignatur, quod memoria rerum tranſactarum

rapi-

Digitized by Google

rapitur & aufertur. item canis blandientis effigies futuri temporis deſignat eventum; de quo nobis ſpes licet incerta blanditur. tempora autem cui niſi proprio famularentur auctori? cujus vertex inſignitus calatho & altitudinem ſideris monſtrat, & potentiam capacitatis oſtentat: quia in eum omnia terrena redeunt dum immiſſo calore rapiuntur. Accipe nunc quid de ſole vel Sarapi pronuntietur oraculo. nam Sarapis, quem Ægyptii deum maximum prodiderunt, oratus a Nicocreonte Cypriorum rege quis deorum haberetur his verſibus, ſollicitam religionem regis inſtruxit:

Εἰμὶ θεὸς τοῖος δὲ μαθεῖν, οἷον κ᾽ ἐγὼ εἴπω.
Οὐράνιος κόσμος κεφαλὴ, γαστὴρ δὲ θάλασσα,
Γαῖα δέ μοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ᾽ οὔατ᾽ ἐν αἰθέρι κεῖται.
Ὄμματε τηλαυγὲς, λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

ex his apparet Sarapis & ſolis unam & individuam 300
eſſe naturam. Iſis juncta religione celebratur, quæ eſt vel terra vel natura rerum ſubjacens ſoli. hinc eſt quod continuatis uberibus corpus deæ omne denſetur, quia terræ vel rerum naturæ altu nutritur univerſitas.

CAPUT XXI.

Adonin, Attinem, Oſirin, & Horum, aliud non eſſe quam Solem. Præterea & duodecim ſigna zodiaci ad naturam Solis referri.

Adonin quoque ſolem eſſe non dubitabitur inſpecta religione Aſſyriorum, apud quos Veneris Architidis & Adonis maxima olim veneratio viguit, quam nunc Phœnices tenent. nam phyſici terræ ſuperius hemiſphærium, cujus partem incolimus, Veneris appellatione coluerunt; inferius vero

301 ro hemiſphærium terræ Proſerpinam vocaverunt. ergo apud Aſſyrios ſive Phœnicas lugens inducitur dea: quod ſol annuo greſſu per duodecim ſignorum ordinem pergens partem quoque hemiſphærii inferioris ingreditur; quia de duodecim ſignis zodiaci ſex ſuperiora ſex inferiora cenſentur: & cum eſt in inferioribus & ideo dies breviores facit, lugere creditur dea, tamquam ſole raptu mortis temporalis amiſſo a Proſerpina retento; quam numen terræ inferioris circuli & antipodum diximus. rurſumque Adonin redditum Veneri credi volunt cum ſol evictis ſex ſignis inferioris ordinis incipit noſtri circuli luſtrare hemiſphærium cum incremento luminis & dierum. ab apro autem tradunt interemtum Adonin, hiemis imaginem in hoc animali fingentes; quod aper hiſpidus & aſper gaudet locis humidis & lutoſis pruinaque contectis, proprieque hiemali fructu paſcitur glande. ergo hiems veluti vulnus eſt ſolis, quæ & lucem ejus nobis minuit & calorem; quod utrumque animantibus accidit morte. Simulacrum hujus deæ in monte Libano fingitur capite obnupto, ſpecie triſti, faciem manu læva intra amictum ſuſtinens, lacrimæ viſione conſpicientium manare creduntur. quæ imago præter quod lugentis eſt, ut diximus, deæ, terræ quoque hiemalis eſt; quo tempore obnupta nubibus ſole viduata ſtupet, fonteſque veluti terræ oculi uberius manant, agrique interim ſuo cultu vidui mæſtam faciem ſui monſtrant. Sed cum ſol emerſit ab inferioribus partibus terræ, vernaliſque æquinoctii tranſgreditur fines augendo diem: tunc eſt & Venus læta & pulcra virent arva ſegetibus, prata herbis, arbores foliis. ideo majores noſtri Aprilem menſem Veneri dicaverunt. Similiter Phryges fabulis & ſacrorum adminiſtrationibus immutatis, circa matrem deûm & Attinem eadem intelligi præſtant.

quis

quis enim ambigat matrem deûm terram haberi? 302
Hæc dea leonibus vehitur, validis impetu atque fervore animalibus; quæ natura cœli eſt, cujus ambitu aer continetur qui vehit terram. Solem vero ſub nomine Attinis ornant fiſtula & virga. fiſtula ordinem ſpiritus inæqualis oſtendit: quia venti, in quibus nulla æqualitas eſt, propriam ſumunt de ſole ſubſtantiam. virga poteſtatem ſolis aſſerit, qui cuncta moderatur. præcipuam autem ſolis in his ceremoniis verti rationem hinc etiam poteſt colligi; quod ritu eorum catabaſi finita, ſimulationeque luctus peracta, celebratur lætitiæ exordium a. d. octavum Kalendas Aprilis, quem diem Hilaria appellant, quo primum tempore ſol diem longiorem nocte protendit. idem ſub diverſis nominibus religionis effectus eſt apud Ægyptios, cum Iſis Oſirin luget. nec in occulto eſt neque aliud eſſe Oſirin quam ſolem, nec Iſin aliud eſſe quam terram, ut diximus, naturamve rerum: eademque ratio quæ circa Adonin & Attinem vertitur, in Ægyptia quoque religione luctum & lætitiam vicibus annuæ adminiſtrationis alternat: hinc Oſirin Ægyptii, ut ſolem eſſe aſſe- 303
rant, quotiens hieroglyphicis litteris ſuis exprimere volunt, inſculpunt ſceptrum, inque eo ſpeciem oculi exprimunt, & hoc ſigno Oſirin monſtrant; ſignificantes hunc deum ſolem eſſe, regalique poteſtate ſublimem cuncta deſpicere: quia Solem Jovis oculum appellat antiquitas. Apud eoſdem Apollo, qui eſt ſol, Horus vocatur, ex quo & horæ vigintiquatuor, quibus dies noxque conficitur, nomen acceperunt: & quatuor tempora, quibus annuus orbis impletur, horæ vocantur. Idem Ægyptii volentes ipſius ſolis nomine dicare ſimulacrum, figuravere raſo capite, ſed dextra parte crine remanente. ſervatus crinis docet, ſolem naturæ rerum numquam eſſe in operto. demti autem capilli reſidente

radi-

Digitized by Google

radice monſtrant, hoc ſidus etiam tempore quo non viſitur a nobis, rurſum emergendi, uti capillos, habere ſubſtantiam. eodem argumento ſignificatur & tempus quo anguſta lux eſt, cum velut abraſis incrementis naturæque manente exſtantia, ad minimum diei ſol pervenit ſpatium; quod veteres appel-
304 lavere brumale ſolſtitium; brumam a brevitate dierum cognominantes, id eſt, βραχὺ ἦμαρ. ex quibus latebris vel anguſtiis rurſus emergens ad æſtivum hemiſphærium tamquam enaſcens in augmenta porrigitur; & tunc ad regnum ſuum perveniſſe jam creditur. propterea Ægyptii animal in zodiaco conſecravere ea cœli parte qua maxime annuo curſu ſol valido effervet calore; Leoniſque inibi ſignum domicilium ſolis appellant: quia id animal videtur ex natura ſolis ſubſtantiam ducere, primumque impetu & calore præſtat animalia, uti præſtat ſol ſidera; validuſque eſt leo pectore & priore corporis parte, ac degenerat poſterioribus membris. æque ſolis vis prima parte diei ad meridiem increſcit, vel prima parte anni a vere in æſtatem; mox elangueſcens deducitur vel ad occaſum qui diei, vel ad hiemem quæ anni pars videtur eſſe poſterior: idemque oculis patentibus atque igneis cernitur ſemper; ut ſol patenti igneoque oculo terram conſpectu perpetuo atque infatigabili cernit. Nec ſolus leo ſed ſigna quoque univerſa zodiaci ad naturam ſolis jure
305 referuntur, &, ut ab Ariete incipiam, magna illi concordia eſt. nam is per menſes ſex hibernales ſiniſtro incubat lateri, ab æquinoctio verno ſupra dexterum latus: ſicut & ſol ab eodem tempore dexterum hemiſphærium, reliquo ambit ſiniſtrum. Ideo & Hammonem, quem deum ſolem occidentem Libyes exiſtimant, arietinis cornibus fingunt, quibus maxime id animal valet ſicut ſol radiis. nam & apud Græcos ἀπὸ τοῦ κάρα κριὸς appellatur. Taurum ve-

ro

Digitized by Google

ro ad ſolem referri multiplici ratione Ægyptius cultus oſtendit: vel quia apud Heliopolim taurum ſoli conſecratum, quem Neton cognominant, maxime colunt; vel quia bos Apis in civitate Memphi ſolis inſtar excipitur; vel quia in oppido Hermunthi magnifico Apollinis templo conſecratum ſoli colunt taurum, Pacin cognominantes, inſignem miraculis convenientibus naturæ ſolis. nam & per ſingulas horas mutare colores affirmatur, & hirſutus ſetis dicitur in adverſum naſcentibus contra naturam omnium animalium. unde habetur veluti imago ſolis in diverſam mundi partem nitentis. Gemi- 306
ni autem, qui alternis mortibus vivere creduntur, quid aliud niſi ſolem, unum eumdemque ſignificant, modo deſcendentem in ima mundi, modo mundi in ſummam altitudinem reſurgentem? Cancer obliquo greſſu quid aliud niſi iter ſolis oſtendit? qui viam numquam rectam ſed per illam ſemper meare ſortitus eſt,

Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo;

maximeque in illo ſigno ſol a curſu ſupero incipit obliquus inferiora jam petere. De Leone ſupra jam dictum eſt. Virgo autem, quæ manu ariſtam refert, quid aliud quam δύναμις ἡλιακὴ quæ fructibus curat? & ideo juſtitia creditur; quæ ſola facit naſcentes fructus ad hominum uſus pervenire. Scorpius totus, in quo Libra eſt, naturam ſolis imaginatur; qui hieme torpeſcit, & tranſacta hac aculeum rurſus erigit vi ſua nullum naturæ damnum ex hiberno torpore perpeſſa. Sagittarius, qui omnium zodiaci domiciliorum imus atque poſtremus eſt, ideo ex homine in feram per membra poſteriora degenerat, quaſi poſtremis partibus ſuis a ſuperis in inferna detruſus. ſagittam tamen jacit: quod indicat tunc quoque univerſorum conſtare vitam radio ſolis vel ab ima parte venientis. Capricornus ab infernis par-

Digitized by Google

partibus ad ſupera ſolem reducens, capræ naturam videtur imitari; quæ dum paſcitur, ab imis partibus prominentium ſemper ſcopulorum alta depoſcit. Aquarius nonne ipſam vim ſolis oſtendit? unde enim imber caderet in terras, niſi ſolis calor ad ſu-
307 pera traheret humorem; cujus refuſio pluvialis eſt copia? In ultimo ordine zodiaci Piſces locati ſunt: quos conſecravit ſoli non aliqua naturæ ſuæ imitatio, ut cetera, ſed oſtentatio potentiæ ſideris, a quo vita non ſolum aereis terreniſque animalibus datur, ſed illis quoque quorum converſatio aquis merſa velut a conſpectu ſolis exſulat. tanta eſt vis ſolis ut abſtruſa quoque penetrando vivificet.

CAPUT XXII.

Quod Nemeſis, Pan, (quem vocant Inuum) & Saturnus, aliud non ſint quam Sol.

ET, ut ad ſolis multiplicem poteſtatem revolvatur oratio, Nemeſis, quæ contra ſuperbiam colitur, quid aliud eſt quam ſolis poteſtas? cujus iſta natura eſt ut fulgentia obſcuret & conſpectui auferat, quæque ſunt in obſcuro illuminet offeratque conſpectui. Pan ipſe, quem vocant Inuum, ſub hoc habitu quo cernitur, ſolem ſe eſſe prudentioribus permittit intelligi. hunc deum Arcades colunt appellantes τὸν τῆς ὕλης κύριον: non ſilvarum dominum, ſed univerſæ ſubſtantiæ materialis dominatorem ſignificari volentes. cujus materiæ vis univerſorum corporum, ſeu illa divina ſeu terrena ſint, componit eſſentiam. ergo Inui cornua barbæque prolixa demiſſio naturam lucis oſtendunt, qua ſol & ambitum cœli ſuperioris illuminat & inferiora colluſtrat; unde Homerus de eo ait:

Ὤρνυθ' ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι, ἠδὲ βροτοῖσιν.

Quid

Quid fiſtula vel virga ſignificent, ſuperius in habitu 308
Attinis expreſſimus. Quod in capræ pedes deſinit, hæc argumenti ratio eſt; quia materia, quæ in omnem ſubſtantiam ſole diſpenſante porrigitur, divinis de ſe corporibus effectis in terræ finitur elementum. ad hujus igitur extremitatis ſignum pedes hujus animalis electi ſunt, quod & terrenum eſſet & tamen ſemper peteret alta paſcendo; ſicut ſol vel cum radios ſuperne demittit in terras vel cum ſe recolligit, in montibus viſitur. Hujus Inui amor & deliciæ ἠχῶ creditur nullius oculis obnoxia: quod ſignificat harmoniam cœli, quæ ſoli amica eſt, quaſi ſphærarum omnium de quibus naſcitur moderatori; nec tamen poteſt noſtris umquam ſenſibus deprehendi. Saturnus ipſe, qui auctor eſt temporum, & ideo a Græcis immutata littera κρόνος quaſi χρόνος vocatur, quid aliud niſi ſol intelligendus eſt? cum tradatur ordo elementorum temporum numeroſitate diſtinctus, luce patefactus, nexus æternitate conductus, viſione diſcretus: quæ omnia actum ſolis oſtendunt.

CAPUT XXIII.

Jovem quoque, & Aſſyriorum Adad, eumdem eſſe quem Solem. Tum & theologorum, & Orphei autoritate oſtendi poſſe, omnes referri ad Solem.

Nec ipſe Juppiter rex deorum ſolis naturam videtur excedere: ſed eumdem eſſe Jovem ac ſolem claris docetur indiciis. nam cum ait Homerus:

Ζεὺς γὰρ ἐς ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας 309
Χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα, θεοὶ ἅμα πάντες ἕποντο,
Δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις ἐλεύσεται οὐλυμπόνδε.

Jovis appellatione ſolem intelligi Cornificius ſcribit,

bit, cui unda oceani velut dapes miniſtrat. ideo enim, ſicut & Poſſidonius & Cleanthes affirmant, ſolis meatus a plaga quæ uſta dicitur non recedit; quia ſub ipſa currit oceanus, qui terram & ambit & dividit. omnium autem phyſicorum aſſertione conſtat calorem humore nutriri. nam quod ait,

θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο,

ſidera intelliguntur; quæ cum eo ad occaſus ortuſque cotidiano impetu cœli feruntur, eodemque aluntur humore. θεοὺς enim dicunt ſidera & ſtellas,
256 ἀπὸ τοῦ θέειν, id eſt, τρέχειν, quod ſemper in curſu ſint; ἢ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖσθαι. addit poeta,

Δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις,

non dierum ſed horarum ſignificans numerum, quibus referuntur ad hemiſphærii ſuperioris exortum. Intellectum noſtrum ducunt in eamdem ſententiam etiam de Timæo Platonis hæc verba: Ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς, ἐλαύνων πτηνὸν ἅρμα, πρῶτος πορεύεται διακοσμῶν πάντα, καὶ ἐπιμελούμενος· τῷ δ' ἕπεται στρατιὰ θεῶν καὶ δαιμόνων κατὰ ἕνδεκα μέρη κεκοσμημένη, μένει δ' ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη. his enim verbis magnum in cœlo ducem ſolem vult ſub appellatione Jovis intelligi, alato curru velocitatem ſideris monſtrans. nam, quia in quocumque ſigno fuerit præſtat omnia ſigna & ſidera, ſignorumque præſtites deos, videtur cunctos deos ducatu præire ornando cuncta ordinandoque; atque ideo velut exercitum ejus ceteros deos haberi per XII. ſignorum partes diſtributos; quia ipſe duodecimi ſigni, in quocumque ſigno fuerit, locum occupat. nomen autem dæmonum cum deorum appellatione conjungit; aut quia dii ſunt δαήμονες, id eſt, ſcientes futuri, aut, ut Poſſidonius ſcribit in libris quibus titulus eſt περὶ ἡρώων καὶ δαιμόνων, quia ex æetherea ſubſtantia parta atque diviſa qualitas illis eſt; ſive ἀπὸ τοῦ δαιομένου,

νυ, id eſt, *καιομένυ*: ſeu *ἀπὸ τῦ δαιομένυ*, hoc eſt, *μεειζομένυ*. Quod autem addit *μένει δ᾽ ἑςία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη*, ſignificat quia hæc ſola, quam terram eſſe accipimus, manet immobilis intra domum deorum, id eſt, intra mundum, ut ait Euripides:

> *Καὶ γαῖα μῆτερ. ἑςίαν δ᾽ σ᾽ οἱ σοφοὶ*
> *Βροτῶν καλῦσιν, ἡμβύlω ἐν αἰθέρι.*

hinc quoque oſtenditur quid de ſole & Jove ſit ſentiendum, cum alibi dicatur:

> *Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς ϰ πάντα νοήσας.*

& alibi:

> *Ἠέλιός θ᾽ ὃς πάντ᾽ ἐφορᾷς, ϰ πάντ᾽ ἐπακύεις.*

unde utrumque conſtat una poteſtate cenſendum. Aſſyrii quoque ſolem ſub nomine Jovis, quem Dia Heliopoliten cognominant, maximis ceremoniis celebrant in civitate quæ Heliopolis nuncupatur. ejus dei ſimulacrum ſumtum eſt de oppido Ægypti, quod & ipſum Heliopolis appellatur, regnante apud Ægyptios Senemure, ſeu idem Senepos nomine fuit: perlatumque eſt primum in eam per Opiam legatum Deleboris regis Aſſyriorum, ſacerdoteſque Ægyptios, quorum princeps fuit Partemetis; diuque habitum apud Aſſyrios poſtea Heliopolim commigravit. Cur ita factum, quaque ratione Ægypto
profectum in hæc loca ubi nunc eſt poſtea venerit, 311
rituque Aſſyrio magis quam Ægyptio colatur dicere ſuperſedi, quia ad præſentem non attinet cauſam. Hunc vero eumdem Jovem ſolemque eſſe cum ex ipſo ſacrorum ritu, tum ex habitu dinoſcitur. ſimulacrum enim aureum ſpecie imberbi inſtat dextra elevata cum flagro in aurigæ modum; læva tenet fulmen & ſpicas, quæ cuncta Jovis ſoliſque conſociatam potentiam monſtrant. Hujus templi religio etiam divinatione præpollet, quæ ad Apollinis poteſtatem refertur, qui idem atque ſol eſt. vehitur

enim ſimulacrum dei Heliopolitani ferculo, uti vehuntur in pompa ludorum Circenſium deorum ſimulacra: & ſubeunt plerumque provinciæ proceres raſo capite longi temporis caſtimonia puri; feruntur-que divino ſpiritu, non ſuo arbitrio, ſed quo deus propellit vehentes: ut videmus apud Antium promoveri ſimulacra Fortunarum ad danda reſponſa. Conſulunt hunc deum & abſentes miſſis diplomatibus conſignatis: reſcribitque ordine ad ea quæ conſultatione addita continentur. Sic & imperator Trajanus initurus ex ea provincia Parthiam cum exercitu conſtantiſſimæ religionis hortantibus amicis, qui maxima hujuſce numinis ceperant experimenta, ut de eventu conſuleret rei cœptæ, egit Romano conſilio prius explorando fidem religionis; ne forte fraus ſubeſſet humana: & primum miſit ſignatos codicillos, ad quos ſibi reſcribi vellet. deus juſſit afferri chartam, eamque ſignari puram & mitti, ſtupentibus ſacerdotibus ad ejuſmodi factum. ignorabant quippe conditionem codicillorum. hos cum maxima admiratione Trajanus excepit; quod ipſe quoque puris tabulis cum deo egiſſet. tunc aliis codicillis conſcriptis ſignatiſque conſuluit, an Romam perpetrato bello rediturus eſſet: vitem centurialem deus ex muneribus in æde dedicatis deferri juſſit, diviſamque in partes ſudario condi ac proinde ferri.
312 exitus rei obitu Trajani apparuit oſſibus Romam relatis. nam fragmentis ſpecies reliquiarum, vitis argumento caſus futuri tempus oſtenſum eſt. Et, ne ſermo per ſingulorum nomina deorum vagetur, accipe quid Aſſyrii de ſolis potentia opinentur. deo enim, quem ſummum maximumque venerantur, Adad nomen dederunt. ejus nominis interpretatio ſignificat, *unus*. hunc ergo ut potentiſſimum adorant deum, ſed ſubjungunt eidem deam nomine Adargatin; omnemque poteſtatem cunctarum rerum his duobus at-

Digitized by Google

attribuunt, ſolem terramque intelligentes, nec multitudine nominum enuntiantes diviſam eorum per omnes ſpecies poteſtatem, ſed argumentis, quibus ornantur, ſignificantes multiplicem præſtantiam duplicis numinis. ipſa autem argumenta ſolis rationem loquuntur. namque ſimulacrum Adad inſigne cernitur radiis inclinatis. quibus monſtratur vim cœli in radiis eſſe ſolis, qui demittuntur in terram. Adargatis ſimulacrum ſurſum verſum reclinatis radiis inſigne eſt; monſtrando radiorum vi ſuperne miſſorum enaſci quæcumque terra progenerat. ſub eodem ſimulacro ſpecies leonum ſunt, eadem ratione terram eſſe monſtrantes qua Phryges finxere matrem deûm, id eſt, terram leonibus vehi. Poſtremo potentiam ſolis ad omnium poteſtatum 313
ſummitatem referri indicant theologi; qui in ſacris hoc breviſſima precatione demonſtrant, dicentes, ἥλιε παντοκράτορ, κόσμȣ πνεῦμα, κόσμȣ δύναμις, κόσμȣ φῶς. Solem eſſe omnia & Orpheus teſtatur his verſibus:

Κέκλυθι τηλεπόρȣ δίνης ἑλικαύγεα κύκλον.
Οὐρανίαις στροφάλιγξι περίδρομον αἰὲν ἑλίσσων.
Ἀγλαὲ Ζεῦ Διόνυσε, πάτερ πόντȣ, πάτερ αἴης,
Ἥλιε παγγενέτορ, παναίολε, χρυσεοφεγγές.

C A P U T XXIV.

De laudibus variaque eruditione Vergilii. Tum de iis quæ ſequentibus libris per ordinem ſunt explicanda.

HIc, cum Prætextatus feciſſet finem loquendi, omnes in eum affixis vultibus admirationem ſtupore prodebant: dein laudare hic memoriam, ille doctrinam, cuncti religionem; affirmantes hunc eſſe unum arcanæ deorum naturæ conſcium, qui ſolus divina & aſſequi animo & eloqui poſſet ingenio.

Inter hæc Evangelus , Equidem , inquit , miror potuiſſe tantorum poteſtatem numinum comprehendi . verum , quod Mantuanum noſtrum ad ſingula cum de divinis ſermo eſt teſtem citatis , gratioſius eſt quam ut judicio fieri putetur . an ego credam quod ille cum diceret ,

Liber & alma Ceres ,

pro ſole & luna , non hoc in alterius poetæ imitationem poſuit , ita dici audiens , cur tamen diceretur ignorans ? niſi forte , ut Græci omnia ſua in immenſum tollunt , nos quoque etiam poetas noſtros volumus philoſophari : cum ipſe Tullius , qui non minus profeſſus eſt philoſophandi ſtudium quam loquendi , quotiens aut de natura deorum aut de fato aut de divinatione diſputat , gloriam quam oratione conflavit , incondita rerum relatione minuat . Tum Symmachus , De Cicerone , Evangele , qui convitiis
314 impenetrabilis eſt , poſt videbimus . nunc , quia cum Marone nobis negotium eſt , reſpondeas volo utrum poetæ hujus opera inſtituendis tantum pueris idonea judices , an alia illis altiora ineſſe fatearis : videris enim mihi ita adhuc Vergilianos habere verſus qualiter eos pueri magiſtris prælegentibus canebamus. Immo pueri cum eſſemus , Symmache , ſine judicio mirabamur : inſpicere autem vitia nec per magiſtros nec per ætatem licebat ; quæ tamen non pudenter quiſquam negabit , cum ipſe confeſſus ſit . qui enim moriens poema ſuum legavit igni , quid niſi famæ ſuæ vulnera poſteritati ſubtrahenda curavit ? nec immerito . erubuit quippe de ſe futura judicia , ſi legeretur petitio deæ precantis filio arma a marito cui ſoli nupſerat , nec ex eo prolem ſuſcepiſſe ſe noverat ; vel ſi mille alia multum pudenda ſeu in verbis modo Græcis , modo barbaris , ſeu in ipſa diſpoſitione operis deprehenderentur . Cumque adhuc dicentem omnes exhorruiſſent ; ſubtexit Symmachus :

Hæc

Digitized by Google

Hæc eſt equidem, Evangele, Maronis gloria, ut nullius laudibus creſcat, nullius vituperatione minuatur. verum iſta, quæ proſcindis, defendere quilibet poteſt ex plebeja grammaticorum cohorte; ne Servio noſtro, qui priſcos, ut mea fert opinio, præceptores doctrina præſtat, in excuſandis talibus quæratur injuria. ſed quæro utrum, cum poetica tibi in tanto poeta diſplicuerit, nervi tamen oratorii qui in eodem validiſſimi ſunt placere videantur. Hæc verba primum Evangeli riſus excepit. deinde ſubjecit: Id hercule reſtat denique ut & oratorem Vergilium renuntietis. nec mirum; cum & ad philoſophos eum ambitus veſter paulo ante provexerit. Si in hac opinione es, inquit Symmachus, ut Maro tibi nihil niſi poeticum ſenſiſſe æſtimetur, licet hoc quoque eidem nomen invideris: audi quid de operis ſui multiplici doctrina ipſe pronuntiet. ipſius enim Maronis epiſtola, qua compellat Auguſtum, ita incipit: *Ego vero frequentes a te litteras accipio*. & infra: *De Ænea quidem meo; ſi mehercule jam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem, ſed tanta inchoata res eſt, ut pæne vitio mentis tantum* 315
opus ingreſſus mihi videar: cum præſertim, ut ſcis, alia quoque ſtudia ad id opus multoque potiora impertiar. Nec his Vergilii verbis copia rerum diſſonat, quam plerique omnes litteratores pedibus illotis prætereunt, tamquam nihil ultra verborum explanationem liceat noſſe grammatico. ita ſibi belli iſti homines certos ſcientiæ fines, & velut quædam pomœria & effata poſuerunt; ultra quæ ſi quis egredi audeat, introſpexiſſe in ædem deæ a qua mares abſterrentur, exiſtimandus ſit. ſed nos, quos craſſa Minerva dedecet, non patiamur abſtruſa eſſe adyta ſacri poematis; ſed arcanorum ſenſuum inveſtigato aditu, doctorum cultu celebranda præbeamus recluſa penetralia. & ne videar velle omnia unus am-

Digitized by Google

amplecti, ſpondeo violentiſſima inventa vel ſenſa rhetoricæ in Vergiliano me opere demonſtraturum. Euſebio autem oratorum eloquentiſſimo non præripio de oratoria apud Maronem arte tractatum; quem & doctrina & docendi uſu melius exſequetur. reliquos omnes qui adeſtis impenſe precatus ſim ut quid veſtrûm quiſque præcipuum ſibi annotaverit de Maronis ingenio velut ex ſymbolo conferamus. Mirum in modum alacritatem omnibus qui aderant hæc verba pepererunt. & aſſurgens quiſque in deſiderium alios audiendi, non vidit & ſe in idem munus vocandum. itaque hortatu mutuo concitati in aſſenſum facile ac libenter animati ſunt: intuenteſque omnes Prætextatum orabant ut judicium ſuum
316 primus aperiret, ceteris per ordinem quem caſus ſedendi fecerat ſecuturis. & Vettius: Equidem inter omnia quibus eminet laus Maronis, hoc aſſiduus lector admiror, quia doctiſſime jus pontificium tamquam hoc profeſſus in multa & varia operis ſui arte ſervavit. &, ſi tantæ diſſertationis ſermo conceſſerit, promitto fore ut Vergilius noſter pontifex maximus aſſeratur. poſt hunc Flavianus, Apud poetam noſtrum, inquit, tantam ſcientiam juris auguralis invenio, ut, ſi aliarum diſciplinarum doctrinâ deſtitueretur, hæc illum vel ſola profeſſio ſublimaret. Euſtathius deinde, Maxime, inquit, prædicarem quanta de Græcis cautus & tamquam aliud agens, modo artificii diſſimulatione, modo profeſſa imitatione tranſtulerit; ni me major admiratio de aſtrologia totaque philoſophia teneret, quam parcus & ſobrius operi ſuo nuſquam reprehendendus aſperſit. Furius Albinus alterum fovens Prætextati latus, juxtaque eum Cæcina Albinus ambo vetuſtatis affectationem in Vergilio prædicabant; alter in verſibus, Cæcina in verbis. Avienus, Non aſſumam mihi, ait, ut unam aliquam de Vergilianis virtutibus

tibus audeam prædicare; ſed, audiendo quæcumque dicetis ſi quid vel de his mihi videbitur, vel jamdudum legenti adnotandum viſum eſt, opportunius proferam: modo memineritis a Servio noſtro exigendum, ut quicquid obſcurum videbitur, quaſi litteratorum omnium longe maximus palam faciat. His dictis & univerſo cœtui complacitis, Prætextatus cum in ſe converſa omnium ora vidiſſet, Philoſophia, inquit, quod unicum eſt munus deorum & diſciplina diſciplinarum, honoranda eſt anteloquio. unde meminerit Euſtathius primum ſibi locum 317
ad differendum omni alia profeſſione cedente conceſſum. huic tu, mi Flaviane, ſuccedes; ut & auditu veſtro recreer, & aliquanto ſilentio inſtaurem vires loquendi. Inter hæc ſervilis moderator obſequii, cui cura vel adolendi Penates, vel ſtruendi penum, & domeſticorum actuum miniſtros regendi, admonet dominum familiam pro ſollemnitate annui moris epulatam. hoc enim feſto religioſæ domus prius famulos inſtructis tamquam ad uſum domini dapibus honorant: & ita demum patribus familias menſæ apparatus novatur. inſinuat igitur præſul famulicii cœnæ tempus & dominos jam vocare. tum Prætextatus: Reſervandus igitur eſt Vergilius noſter ad meliorem partem diei, ut manę novum inſpiciendo per ordinem carmini deſtinemus. nunc hora nos admonet, ut honore veſtro hæc menſa dignetur. Sed & Euſtathius & poſt hunc Symmachus meminerint craſtina diſſertatione ſervari ſibi anteloquii functionem. & Flavianus: Ex placita jam vos lege convenio, ut ſequenti die Penates mei beari ſe tanti cœtus hoſpitio glorientur. His cum omnes aſſenſi eſſent: ad cœnam, alio aliud de his quæ inter ſe contulerant reminiſcente, approbanteque, cum magna alacritate animi conceſſerunt.

318 # AURELII MACROBII
AMBROSII THEODOSII
V. C. & INLUSTRIS
CONVIVIORUM SECUNDI DIEI
SATURNALIORUM
LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

Qua occaſione de jocis ac dicteriis veterum, ſermo ortus fuerit inter convivas.

HIc ubi modeſtus edendi modus ceſſare fecit caſtimoniam ferculorum, & convivalis lætitia minuſculis poculis oriebatur; Avienus ait: Bene ac ſapienter Maro noſter tumultuoſum ac ſobrium uno eodemque verſu deſcripſit ſub paucorum verborum immutatione convivium. nam ubi ſub apparatu regio procedere ſolet luxus ad ſtrepitum,

Poſtquam prima, inquit, *quies epulis:*

at, cum heroes caſtigatis dapibus aſſidunt, non re-

reducit quietem, quia nec præceſſit tumultus: ſed inquit;

Poſtquam exemta fames epulis.

Noſtrum hoc convivium, quod & heroici ſeculi pudicitiam, & noſtri conduxit elegantiam, in quo ſplendor ſobrius & diligens parſimonia, Agathonis
convivio, vel poſt magniloquentiam Platonis non 319
componere tantum, ſed nec præferre dubitaverim. nam ipſe rex menſæ nec in moribus Socrate minor, & in republica philoſopho efficacior. ceteri qui adeſtis eminentiores eſtis ad ſtudia virtutum, quam ut poetis comicis & Alcibiadi, qui tantum fuit fortis ad crimina, aliiſque quibus frequens illud convivium fuit, vos quiſquam æſtimet comparandos. Bona verba quæſo, Prætextatus ait, circa reverentiam tantum Socraticæ majeſtatis, nam reliquis qui in illo fuere ſympoſio, hæc lumina quis non præponenda conſentiat? ſed quorſum tibi, Aviene, hoc tendit exemplum? Quia ſub illorum, inquit, ſupercilio non defuit qui pſaltriam intromitti peteret, ut puella ex induſtria ſupra naturam mollior, canora dulcedine & ſaltationis lubrico exerceret illecebris philoſophantes. illic hoc fieri tentatum eſt, ut Agathonis victoria celebraretur. nos honorem dei cujus hoc feſtum eſt, nullo admixtu voluptatis augemus. neque ego ſum neſcius, vos nec triſtitiam nec nubilum vultum in bonis ducere; nec Craſſum illum, quem Cicero, auctore Lucilio, ſemel in vita riſiſſe ſcribit, magnopere mirari. Ad hæc Prætextatus cum diceret, ludicras voluptates nec ſuis Penatibus aſſuetas, nec ante cœtum tam ſerium producendas; excepit Symmachus: Quia

Saturnalibus optimo dierum, 320

ut ait Veronenſis poeta, nec voluptas nobis ut Stoicis tamquam hoſtis repudianda eſt; nec ut Epicureis ſummum bonum in voluptate ponendum, exco-

cogitemus alacritatem laſcivia carentem. &, ni fallor, inveni, ut jocos veterum ac nobilium virorum edecumatos ex multijugis libris relatione mutua proferamus. hæc nobis ſit litterata lætitia & docta cavillatio, vicem planipedis & ſabulonis impudica & prætextata verba jacientis, ad pudorem ac modeſtiam verſus imitata. hæc res & cura & ſtudio digna veteribus viſa eſt. Et jam primum animadverto duos, quos eloquentiſſimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum & oratorem Tullium, eos ambos etiam ad jocorum venuſtatem ceteris præſtitiſſe. Plautus quidem ea re clarus fuit, ut poſt mortem ejus comœdiæ quæ incertæ ferebantur, Plautinæ tamen eſſe de jocorum copia noſcerentur. Cicero autem quantum in ea re valuerit quis ignorat, qui vel liberti ejus libros quos is de jocis patroni
321 compoſuit, quos quidam ipſius putant eſſe, legere curavit? quis item neſcit conſularem eum ſcurram ab inimicis appellari ſolitum? quod in oratione etiam ſua Vatinius poſuit. Atque ego, ni longum eſſet, referrem, in quibus cauſis cum nocentiſſimos reos tueretur, victoriam jocis adeptus ſit. ut ecce, pro L. Flacco; quem repetundarum reum joci opportunitate de manifeſtiſſimis criminibus exemit. is jocus in oratione non exſtat: mihi ex libro Fuſii Bibaculi notus eſt, & inter alia ejus dicta celebratur; ſed in hoc verbum non caſu incidi: volens feci. jocos enim hoc genus veteres noſtri dicta dicebant. teſtis idem Cicero, qui in libro epiſtolarum ad Cornelium Nepotem ſecundo ſic ait: *Itaque noſtri, cum omnia quæ dixiſſemus dicta eſſent, quæ facete & breviter & acute locuti eſſemus, ea proprio nomine appellari dicta voluerunt*. hæc Cicero. Novius vero Pomponiuſque jocos non raro dicta nominant: Marcus etiam Cato ille Cenſorius argute jocari ſolitus eſt. horum nos ab invidia muniret auctoritas, etiam ſi noſtris cavil-

villaremur. at, cum veteribus dicta referamus, ipsâ utique auctorum dignitate defendimur. Si ergo probatis inventum; agite; quod cuique de dictis talibus in mentem veniet, viciſſim memoriam noſtram excitando referamus. Placuit univerſis lætitiæ excogitata ſobrietas: & ut Prætextatus incipiendo auctoritatem de exemplo præberet hortati ſunt.

CAPUT II. 322

De diverſorum jocis atque dicteriis.

TUm ille: Dictum volo hoſtis referre ſed victi, & cujus memoria inſtaurat Romanorum triumphos. Annibal Karthagirienſis apud regem Antiochum profugus facetiſſime cavillatus eſt. ea cavillatio hujuſcemodi fuit. Oſtendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum populo Romano facturus comparaverat: convertebatque exercitum inſignibus argenteis & aureis florentem. inducebat etiam currus cum falcibus, & elephantos cum turribus, equitatumque frenis & ephippiis, monilibus ac phaleris præfulgentem. atque ibi rex contemplatione tanti & tam ornati exercitus gloriabundus Annibalem aſpicit; &, Putáſne, inquit, ſatis eſſe Romanis hæc omnia? tunc Pœnus eludens ignaviam imbelliamque militum ejus pretioſe armatorum, Plane, inquit, ſatis eſſe credo Romanis hæc, etſi avariſſimi ſunt. Nihil prorſus neque tam lepide neque tam acerbe dici poteſt. Rex de numero exercitus ſui ac de æſtimanda æquiperatione quæſiverat: reſpondit Annibal de præda.

Flavianus ſubjecit: Sacrificium apud veteres fuit quod vocabatur propter viam. in eo mos erat ut ſi quid ex epulis ſuperfuiſſet, igne conſumeretur. hinc

Ca-

Digitized by Google

Catonis jocus eſt. nam Q. Albidium quemdam, qui ſua bona comediſſet, & noviſſime domum, quæ ei
323 reliqua erat, incendio perdidiſſet, propter viam feciſſe dicebat: quod comeſſe non potuerit, id combuſſiſſe.

Symmachus deinde: Mater M. Bruti Servilia, cum pretioſum ære parvo fundum abſtuliſſet a Cæſare, ſubjiciente haſtæ bona civium, non effugit dictum tale Ciceronis: Equidem quo melius emtum ſciatis, comparavit Servilia hunc fundum Tertiâ deductâ. Filia autem Serviliæ erat Junia Tertia; eademque C. Caſſii uxor, laſciviente dictatore tam in matrem quam in puellam. tunc luxuriam ſenis adulteri civitas ſubinde rumoribus jociſque carpebat, ut mala non tantum ſeria forent.

Poſt hunc Cæcina Albinus: Plancus in judicio forte amici cum moleſtum teſtem deſtruere vellet, interrogavit, quia ſutorem ſciebat, quo artificio ſe tueretur: ille urbane reſpondit; gallam ſubigo. ſutorium hoc habetur inſtrumentum; quod non inficete in adulterii exprobrationem ambiguitate convertit. nam Plancus in Mævia Galla nupta male audiebat.

Secutus eſt Furius Albinum: Poſt Mutinenſem
324 fugam quærentibus quid ageret Antonius, reſpondiſſe familiaris ejus ferebatur: Quod canis in Ægypto: bibit & fugit. quando in illis regionibus conſtat canes raptu crocodilorum exterritos currere & bibere.

Euſtathius deinde: Publius Mucium inprimis malivolum cum vidiſſet ſolito triſtiorem, Aut Mucio, inquit, neſcio quid incommodi acceſſit, aut neſcio cui aliquid boni.

Inde Avienus: Fauſtus Sullæ filius, cum ſoror ejus eodem tempore duos mœchos haberet, Fulvium fullonis filium & Pompejum Maculam, Miror,

ror, inquit, ſororem meam habere maculam, cum fullonem habeat.

Hic Evangelus: Apud L. Mallium, qui optimus pictor Romæ habebatur, Servilius Geminus forte cœnabat: cumque filios ejus deformes vidiſſet; Non ſimiliter, inquit, Malli, fingis & pingis. & Mallius, In tenebris enim fingo, inquit: luce pingo.

Euſebius deinde: Demoſthenes, inquit, excitatus ad Laidis famam, cujus formam tunc Græcia mirabatur, acceſſit, ut & ipſe famoſo amore poti-retur. qui, ubi dimidium talentum unius pretium noctis audivit, diſceſſit hoc dicto: *ὐκ ἀγοράζω τοσούτου μετανοῆσαι.*

Inter hæc, cum Servius ordine ſe vocante per verecundiam ſileret, Omnes nos, inquit Evangelus, impudentes, grammatice, pronuntias, ſi tacere talia vis videri tuitionem pudoris. unde neque tuum nec Diſarii aut Hori ſupercilium liberum erit a ſuperbiæ nota, ni Prætextatum & nos velitis imitari.

Tunc Servius, poſtquam magis ſilentium erubeſcendum vidit, ad libertatem ſe ſimilis relationis animavit. Marcus, inquit, Otacilius Pitholaus, cum Caninius Revilius uno tantum die conſul fuiſſet, dixit: *Ante flamines, nunc conſules diales fiunt.* 325

Nec Diſarius ultra exprobrationem taciturnitatis exſpectans, ait: *** ***

Poſt hunc Horus quoque, Affero ad vos, inquit, *δίστιχον* Platonis, quo ille adoleſcens luſerit, cum tragœdiis quoque eadem ætate præluderet:

Τὴν ψυχὴν, Ἀγάθωνα φιλῶν, ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον.
Ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων, ὡς διαβησομένη.

Orta ex his lætitia, & omnibus in cenſorium judicium remiſſis, ac retractantibus quæ a ſingulis antiquæ feſtivitatis ſapore prolata ſunt, Symmachus ait: Hos Platonis verſiculos, quorum magis venuſta-

tem

tem an brevitatem mireris incertum eſt, legiſſe me memini in Latinum tanto latius verſos quanto ſolet noſtra quam Græcorum lingua brevior & anguſtior æſtimari: &, ut opinor, hæc verba ſunt:

Dum ſemhiulco ſavio
Meum puellum ſavior:
326 *Dulcemque florem ſpiritus*
Duco ex aperto tramite:
Anima ægra amore & ſaucia
Cucurrit ad labias mihi,
Rictumque in oris pervium,
Et labra pueri mollia
Rimata itiner tranſitus
Ut tranſiliret nititur.
Tum ſi moræ quid pluſculæ
Fuiſſet in cœtu oſculi,
Amoris igni percita
Tranſiſſet, & me linqueret:
Et mira prorſus res fieret,
Ut ad me fierem mortuus,
Ad puerum ut intus viverem.

CAPUT III.

De jocis M. Tullii Ciceronis.

SEd miror, omnes vos joca tacuiſſe Ciceronis, in quibus facundiſſimus, ut in omnibus, fuit. &,
327 ſi videtur, ut æditůus reſponſa numinis ſui prædicat, ita ego quæ memoria ſuggeſſerit refero dicta Ciceronis. Tum omnibus ad audiendum erectis ille ſic incipit:

M. Cicero, cum apud Damaſippum cœnaret, & ille mediocri vino poſito diceret, *Bibite Falernum hoc, annorum quadraginta eſt: Bene*, inquit, *ætatem fert.*

Idem

Digitized by Google

Idem cum Lentulum generum ſuum exiguæ naturæ hominem longo gladio accinctum vidiſſet, *Quis*, inquit, *generum meum ad gladium alligavit?*

Nec Q. Ciceroni fratri circa ſimilem mordacitatem pepercit. nam cum in ea provincia quam ille rexerat, vidiſſet clypeatam imaginem ejus ingentibus lineamentis uſque ad pectus ex more pictam (erat autem Quintus ipſe ſtaturæ parvæ) ait, *Frater meus dimidius major eſt quam totus*.

In conſulatu Vatinii, quem paucis diebus geſſit, notabilis Ciceronis urbanitas circumferebatur: *Magnum oſtentum*, inquit, *anno Vatinii factum eſt; quod illo conſule nec bruma, nec ver, nec æſtas, nec autumnus fuit*. Querenti deinde Vatinio quod gravatus eſſet domum ad ſe infirmatum venire reſpondit; *Volui in conſulatu tuo venire, ſed nox me comprehendit*. ulciſci autem ſe Cicero videbatur, ut qui reſpondiſſe ſibi Vatinium meminerat, cum humeris ſe rei- 328
publicæ de exſilio reportatum gloriaretur: *Unde ergo tibi varices?*

Caninius quoque Revilius, qui uno die, ut jam Servius retulit, conſul fuit, roſtra cum adſcendiſſet pariter honorem iniit conſulatus & ejeravit: quod Cicero omni gaudens occaſione urbanitatis increpuit; *λογοθεώρητος eſt Caninius conſul*. & deinde: *Hoc conſecutus eſt Revilius, ut quæreretur quibus conſulibus conſul fuerit*. dicere præterea non deſtitit: *Vigilantem habemus conſulem Caninium, qui in conſulatu ſuo ſomnum non vidit*.

Pompejus Ciceronis facetiarum impatiens fuit: cujus hæc de eo dicta ferebantur: *Ego vero quem fugiam habeo, quem ſequar non habeo*. ſed & cum ad Pompejum veniſſet, dicentibus eum ſero veniſſe, reſpondit: *Minime ſero veni; nam nihil hic paratum video*. deinde interroganti Pompejo ubi gener ejus Dolabella eſset, reſpondit: *Cum ſocero tuo*: & cum do-

donaſset Pompejus transfugam civitate Romana, *Hominem bellum!* inquit; *Gallis civitatem promittit alienam, qui nobis noſtram non poteſt reddere*. propter
329 quæ merito videbatur dixiſse Pompejus: *Cupio ad hoſtes Cicero tranſeat; ut nos timeat*.

In Cæſarem quoque mordacitas Ciceronis dentes ſuos ſtrinxit. nam primum poſt victoriam Cæſaris interrogatus cur in electione partis erraſset, reſpondit; *Præcinctura me decepit;* jocatus in Cæſarem, qui ita togâ præcingebatur, ut trahendo laciniam velut mollis incederet; adeo ut Sulla tamquam providus dixerit Pompejo: *Cave tibi illum puerum male præcinctum*. deinde cum Laberius in fine ludorum anulo honoratus a Cæſare, eveſtigio in quatuordecim ad ſpectandum tranſiit, violato ordine, & cum detrectatus eſt eques Romanus & cum mimus remiſſus: ait Cicero prætereunti Laberio & ſedile quærenti: *Recepiſſem te, niſi anguſte ſederem*, ſimul & illum reſpuens & in novum ſenatum jocatus, cujus numerum Cæſar ſupra fas auxerat. nec impune; reſpondit enim Laberius: *Mirum ſi anguſte ſedes, qui ſoles duabus ſellis ſedere;* exprobrata levitate Ciceroni, qua immerito optimus civis male audiebat.

Idem Cicero alias facilitatem Cæſaris in allegendo ſenatu irriſit palam. nam, cum ab hoſpite ſuo P.Mallio rogaretur ut decurionatum privigno ejus expediret, aſſiſtente frequentia dixit: *Romæ ſi vis habebit: Pompeis difficile eſt*.

Nec intra hæc ejus mordacitas ſtetit. quippe ab Androne quodam Laodiceno ſalutatus, cum cauſam adventus requiſiſſet, comperiſſetque (nam ille ſe legatum de libertate patriæ ad Cæſarem veniſſe reſpondit) ita expreſſit publicam ſervitutem: *Ἐὰν ἐπιτύχῃς, καὶ περὶ ἡμῶν πρέσβευσον*.

Vigebat in eo excedens jocos & ſeria mordacitas, ut

Digitized by Google

ut hoc eſt ex epiſtola ad C. Caſſium dictatoris violato- 330
rem: *Vellem Idibus Martiis me ad cœnam invitaſſes, profecto reliquiarum nihil fuiſſet. nunc me reliquiæ veſtræ exercent*. idem Cicero de Piſone genero & M. Lepido lepidiſſime cavillatus eſt.

Dicente adhuc Symmacho, &, ut videbatur, plura dicturo, intercedens Avienus, ut fieri in ſermonibus convivalibus ſolet, Nec Auguſtus, inquit, Cæſar in hujuſmodi dicacitate quoquam minor, & fortaſſe nec Tullio, &, ſi volentibus vobis erit, aliqua ejus quæ memoria ſuggeſſerit relaturus ſum. & Horus: Permitte, Aviene, Symmachus explicet de his quos jam nominaverat: dicta Ciceronis, & opportunius quæ de Auguſto vis referre ſuccedent. Reticente Avieno Symmachus: Cicero, inquam, cum Piſo gener ejus mollius incederet, filia autem concitatius; ait genero: *Ambula tamquam femina*. ait filiæ: *Ambula tamquam vir*. & cum M. Lepidus in ſenatu dixiſſet patribus conſcriptis: *Ego non tanti feciſſem ſimile factum:* Tullius ait: *Ego non tanti feciſſem ὁμοιόπτωτον*. Sed perge, Aviene; ne ultra te dicturientem retardem.

CAPUT IV. 331

De jocis Auguſti in alios, & aliorum rurſus in ipſum.

Et ille: Auguſtus, inquam, Cæſar affectavit jocos, ſalvo tamen majeſtatis pudoriſque reſpectu; nec ut caderet in ſcurram. Ajacem tragœdiam ſcripſerat, eamdemque quod ſibi diſplicuiſſet deleverat. poſtea Lucius gravis tragœdiarum ſcriptor interrogabat eum quid ageret Ajax ſuus. & ille, *In ſpongiam*, inquit, *incubuit*.

Idem Auguſtus, cum ei quidam libellum trepidus offerret, & modo proferret manum modo retrahe-

Digitized by Google

ret, *Putas*, inquit, *te aſſem elephanto dare?*

Idem cum ab eo Pacuvius Taurus congiarium peteret diceretque, jam hoc homines vulgo loqui non parvam ſibi ab illo pecuniam datam: *Sed tu*, inquit, *noli credere*.

Alium præfecturâ equitum ſummotum & inſuper ſalarium poſtulantem, dicentemque, Non lucri cauſa dari hoc mihi rogo, ſed ut judicio tuo munus videar impetraſſe, & ita officium depoſuiſſe. hoc dicto repercuſſit: *Tu te accepiſſe apud omnes affirma; & ego dediſſe me non negabo*.

Urbanitas ejuſdem innotuit circa Herennium de-
332 ditum vitiis juvenem, quem cum caſtris excedere juſſiſſet; & ille ſupplex hac deprecatione uteretur: *Quo modo ad patrias ſedes revertar? quod patri meo dicam?* reſpondit, *Dic me tibi diſplicuiſſe*.

Saxo in expeditione percuſſum, ac notabili cicatrice in fronte deformem, nimium tamen ſua opera jactantem, ſic leniter caſtigavit: *At tu cum fugies*, inquit, *numquam poſt te reſpexeris*.

Galbæ, cujus informe gibbo erat corpus, agenti apud ſe cauſam & frequenter dicenti, *Corrige in me ſi quid reprehendis*; reſpondit: *Ego te monere poſſum, corrigere non poſſum*.

Cum multi Severo Caſſio accuſante abſolverentur; & architectus fori Auguſti, exſpectationem operis diu traheret, ita jocatus eſt, *Vellem Caſſius & meum forum accuſet*.

Vettius cum monumentum patris exaraſſet, ait Auguſtus; *Hoc eſt vere monumentum patris colere*.

Cum audiſſet, inter pueros quos in Syria Herodes Rex Judæorum intra bimatum juſſit interfici, filium quoque ejus occiſum, ait: *Melius eſt Herodis porcum eſſe quam filium*.

Idem Auguſtus, quia Mæcenatem ſuum noverat eſſe ſtylo remiſſo, molli, & diſſoluto, talem ſe in epi-

epiſtolis quas ad eum ſcribebat, ſæpius exhibebat, & contra caſtigationem loquendi, quam alias ille ſcribendo ſervabat, in epiſtola ad Mæcenatem 333
familiari plura in jocos effuſa ſubtexuit: *Vale mel gentium, melcule, ebur ex Etruria, laſer Aretinum, adamas ſupernas, Tiberinum margaritum, Cilniorum ſmaragde, iaſpi figulorum, berylle Porſenæ, carbunculum habeas, ἵνα συντέμω πάντα μάλαγμα mœcharum.*

Exceptus eſt a quodam cœna ſatis parca & quaſi quotidiana. nam pæne nulli ſe invitanti negabat. poſt epulum igitur inops ac ſine ullo apparatu diſce- 334
dens, vale dicenti hoc tantum inſuſurravit: *Non putabam me tibi tam familiarem.*

Cum de Tyriæ purpuræ, quam emi juſſerat, obſcuritate quereretur, dicente venditore, *Erige altius, & ſuſpice*, his uſus eſt ſalibus: *Quid? ego ut me populus Romanus dicat bene cultum, in ſolario ambulaturus ſum?*

Nomenclatori ſuo, de cujus oblivione querebatur, dicenti: *Numquid ad forum mandas? Accipe*, inquit, *commendatitias, quia illic neminem noſti.*

Vatinio in prima ſua ætate eleganter inſultavit. confuſus ille podagra, volebat tamen videri diſcuſſiſſe jam vitium, & mille paſſus ambulare ſe gloriabatur. cui Cæſar, *Non miror*, inquit, *dies aliquanto ſunt longiores.*

Relata ad ſe magnitudine æris alieni quam quidam eques Romanus dum vixit excedentem ducenties celaverat, culcitam emi cubicularem in ejus auctione ſibi juſſit. & præceptum mirantibus hanc rationem reddidit: *Habenda eſt ad ſomnum culcita in qua ille, cum tantum deberet, dormire potuit.*

Non eſt intermittendus ſermo ejus quem Catonis honori dedit. venit forte in domum in qua Cato habitaverat, dein Strabone in adulationem Cæſaris male exiſtimante de pervicacia Catonis, ait: *Quiſ-* 335

quis præſentem ſtatum civitatis commutari non volet, & civis & vir bonus eſt, ſatis ſerio & Catonem laudavit, & ſibi, nequis affectaret res novare, conſuluit.

Soleo in Auguſto magis mirari quos pertulit jocos, quam ipſe quos protulit, quia major eſt patientiæ quam facundiæ laus; maxime cum æquanimiter aliqua etiam jocis mordaciora pertulerit. Cujuſdam provincialis jocus aſper innotuit. intraverat Romam ſimillimus Cæſari, & in ſe omnium ora converterat. Auguſtus perduci ad ſe hominem juſſit; viſumque hoc modo interrogavit: *Dic mihi, adoleſcens, fuit aliquando mater tua Romæ?* negavit ille; nec contentus adjecit: *Sed pater meus ſæpe*.

Temporibus triumviralibus Pollio, cum Feſcenninos in eum Auguſtus ſcripſiſſet ait: *At ego taceo. non eſt enim facile in eum ſcribere qui poteſt proſcribere*.

Curtius eques Romanus deliciis diffluens, cum macrum turdum ſumſiſſet in convivio Cæſaris, interrogavit an mittere liceret. reſponderat princeps: *Quid ni liceat?* ille per feneſtram ſtatim miſit.

Æs alienum Auguſtus cujuſdam ſenatoris cari ſibi non rogatus exſolverat numeràto quadragies. At ille pro gratiarum actione hoc ſolum ei ſcribit; *Mihi nihil*.

Solebat Licinius libertus ejus inchoanti opera patrono magnas pecunias conferre: quem morem ſecutus centum promiſit per libellum, in quo virgu-
336 læ ſuperductæ pars ultra pecuniæ defectionem protendebatur vacante infra loco. Cæſar occaſione uſus priori alterum centies ſua manu junxit ſpatio diligenter expleto & affectata litteræ ſimilitudine: geminatamque accepit ſummam diſſimulante liberto. qui poſtea cœpto alio opere leniter factum ſuum Cæſari objecit libello tali dato: *Confero tibi, domine, ad novi operis impenſam quod videbitur*.

Mira etiam cenſoris Auguſti & laudata patientia. corri-

Digitized by Google

corripiebatur eques Romanus a principe tamquam minuiſſet facultates ſuas. at ille ſe multiplicaſſe coram probavit. mox idem ſubjecit quod ad contrahendum matrimonium legibus non paruiſſet. ille uxorem ſibi & tres eſſe liberos dixit. tunc adjecit: *Poſthac, Cæſar, cum de honeſtis hominibus inquiris, honeſtis mandato.*

Etiam militis non libertatem tantum ſed & temeritatem tulit. in quadam villa inquietas noctes agebat rumpente ſomnum ejus crebro noctuæ cantu. prendendam curavit noctuam. miles aucupii peritus & ſpe ingentis præmii pertulit. laudato imperator mille nummos dari juſſit. ille auſus eſt dicere, *Malo vivat;* avemque dimiſit. quis non miratus eſt non offenſo Cæſare abîſſe militem contumacem?

Veteranus, cum die ſibi dicto periclitaretur, acceſſit in publico ad Cæſarem; rogavitque ut ſibi adeſſet. ille advocatum, quem ex comitatu ſuo elegerat, ſine mora dedit; commendavitque ei litigatorem. exclamavit ingenti voce veteranus: *At non ego, Cæſar, periclitante te Actiaco bello vicarium quæſivi: ſed pro te ipſe pugnavi;* detexitque impreſſas cicatrices. erubuit Cæſar venitque in advocationem; ut qui vereretur non ſuperbus tantum ſed etiam ingratus videri.

Delectatus inter cœnam erat ſymphoniacis Toronii Flacci mangonis, atque eos frumento donaverat; cum in alia acroamata fuiſſet nummis liberalis: eoſdemque poſtea Toronius æque inter cœnam quærenti Cæſari ſic excuſavit: *Ad molas ſunt.* 337

Sublimis Actiacâ victoriâ revertebatur: occurrit ei inter gratulantes corvum tenens, quem inſtituerat hæc dicere: *Have. Cæſar. victor. imperator.* Miratus Cæſar officioſam avem viginti milibus nummorum emit, ſocius opificis, ad quem nihil ex illa li-

beralitate pervenerat, affirmavit Cæſari habere illum & alium corvum; quem ut afferre cogeretur rogavit. allatus verba quæ didicerat expreſſit: *Have. victor. imperator. Antoni.* nihil exaſperatus ſatis duxit jubere illum dividere donativum cum contubernali. ſalutatus ſimiliter a pſitaco emi eum juſſit. idem miratus in pica hanc quoque redemit. exemplum ſutorem pauperem ſollicitavit ut corvum inſtitueret ad parem ſalutationem; qui impendio exhauſtus, ſæpe ad avem non reſpondentem dicere ſolebat, *Opera & impenſa periit*. aliquando tamen corvus cœpit dicere dictatam ſalutationem. Hac audita dum tranſit Auguſtus reſpondit: *Satis domi ſalutatorum talium habeo*. ſuperfuit corvo memoria ut & illa quibus dominum querentem ſolebat audire, ſubtexeret: *Opera & impenſa periit*. ad quod Cæſar riſit, emique avem juſſit quanti nullam adhuc emerat.

338 Solebat deſcendenti a palatio Cæſari honorificum aliquod epigramma porrigere Græculus. id cum fruſtra ſæpe feciſſet; rurſumque eum idem facturum vidiſſet Auguſtus, brevi ſua manu in charta exaravit Græcum epigramma; pergenti deinde ad ſe obviam miſit. ille legendo laudare; mirari tam voce quam vultu: cumque acceſſiſſet ad ſellam, demiſſa in pauperem fundam manu paucos denarios protulit quos principi daret. adjectus hic ſermo: Νὴ τὴν σὴν τύχην, σεβαστέ, εἰ πλέον εἶχον, πλέον ἐδίδουν. ſecuto omnium riſu diſpenſatorem Cæſar vocavit, & ſeſtertia centum milia numerare Græculo juſſit.

CAPUT V.

Super jocis ac moribus Juliæ, Auguſti filiæ.

Vultis aliqua & filiæ ejus Juliæ dicta referamus? ſed ſi garrulus non putabor volo de moribus femi-

feminæ pauca præmittere, ni quiſquam veſtrûm ha- 339
beat ſeria & diſcenda quæ proferat. hortantibuſque omnibus ut cœpto inſiſteret, ita de Julia orſus eſt. Annum agebat triceſimum octavum, & tempus ætatis, ſi mens ſana ſupereſſet, vergentis in ſenium: ſed indulgentiâ tam fortunæ quam patris abutebatur; cum alioquin litterarum amor multaque eruditio, quod in illa domo facile erat, præterea mitis humanitas minimeque ſævus animus ingentem feminæ gratiam conciliarent, mirantibus qui vitia noſcebant tantam pariter diverſitatem. non ſemel præceperat pater, temperato tamen inter indulgentiam gravitatemque ſermone, moderaretur profuſos cultus perſpicuoſque comitatus. idem cum ad nepotum turbam ſimilitudinemque reſpexerat, qua repræſentabatur Agrippa, dubitare pudicitiam filiæ erubeſcebat. inde blandiebatur ſibi Auguſtus lætum in filia animum uſque ad ſpeciem procacitatis ſed reatu liberum; & talem fuiſſe apud majores Claudiam credere audebat. itaque inter amicos dixit, duas ſe habere filias delicatas, quas neceſſe haberet ferre, rempublicam & Juliam.

Venerat ad eum licentiore habitu; & oculos offenderat patris tacentis. mutavit cultus ſui poſtera die morem, & lætum patrem affectata ſeveritate
complexa eſt. at ille, qui pridie dolorem ſuum 340
continuerat, gaudium continere non potuit: &, *Quantum hic*, ait, *in filia Auguſti probabilior eſt cultus!* non defuit patrocinio ſuo Julia his verbis: *Hodie enim me patris oculis ornavi, heri viri.*

Notum & illud. Averterant in ſe populum in ſpectaculo gladiatorum Livia & Julia, comitatus diſſimilitudine. quippe, cingentibus Liviam gravibus viris, hæc juventutis & quidem luxurioſæ grege circumſidebatur. Admonuit pater ſcripto, Videret quantum inter duas principes feminas intereſ-

 ſet.

ſet. eleganter illa reſcripſit: *Et hi mecum ſenes fient.*

Eadem Julia mature habere cœperat canos, quos legere ſecrete ſolebat. ſubitus interventus patris aliquando oppreſſit ornatrices. diſſimulavit Auguſtus deprehenſis ſuper veſtem ejus canis; & aliis ſermonibus tempore extracto induxit ætatis mentionem; interrogavitque filiam utrum poſt aliquot annos cana eſſe mallet an calva: & cum illa reſpondiſſet: *Ego, pater, cana eſſe malo;* ſic illi mendacium objecit: *Quid ergo iſtæ te calvam tam cito faciunt?*

Item cum gravem amicum audiſſet Julia ſuadentem melius facturam ſi ſe compoſuiſſet ad exemplar paternæ frugalitatis, ait: *Ille obliviſcitur Cæſarem ſe eſſe. ego memini me Cæſaris filiam.*

Cumque conſcii flagitiorum mirarentur quo modo ſimiles Agrippæ filios pareret, quæ tam vulgo poteſtatem ſui corporis faceret: ait; *Numquam enim niſi navi plena tollo vectorem.*

341 Simile dictum Populiæ Marci filiæ. quæ miranti cuidam quid eſſet quapropter aliæ beſtiæ numquam marem deſiderarent niſi cum prægnantes vellent fieri, reſpondit: *Beſtiæ enim ſunt.*

CAPUT VI.

Rurſus de virorum jocis, argutiſque reſponſis.

SEd ut a feminis ad viros & a laſcivis jocis ad honeſtos revertar, Caſcellius juriſconſultus urbanitatis miræ libertatiſque habebatur, præcipue tamen is jocus ejus innotuit: Lapidatus a populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat ut ædiles edicerent ne quis in harenam niſi pomum miſiſſe vellet. forte his diebus Caſcellius conſul-

ſultus a quodam an nux pinea pomum eſset, reſpondit: *Si in Vatinium miſſurus es, pomum eſt.*

Mercatori deinde quemadmodum cum ſocio navim divideret interroganti reſpondiſſe traditur: 342
Navim ſi dividis, nec tu nec ſocius habebitis.

In Galbam eloquentia clarum, ſed quem habitus, ut ſupra dixi, corporis deſtruebat, M. Lollii vox circumferebatur: *Ingenium Galbæ male habitat.*

In eumdem Galbam Orbilius grammaticus acerbius irriſit. Prodierat Orbilius in reum teſtis: quem Galba ut confunderet diſſimulata profeſſione ejus interrogavit, *Quod artificium facis?* reſpondit: *In ſole gibbos ſoleo fricare.*

L. Cæcilius, cum C. Cæſar aliis qui ſecum pila luſitabant centena ſeſtertia, illi uni quinquaginta dari juſſiſset, *Quid? ego*, inquit, *una manu ludo, & non duabus ut plus habere poſſim?*

Cum iratus eſse P. Clodius D. Laberio diceretur, quod ei mimum petenti non dediſset, *Quid amplius*, inquit, *mihi facturus es, niſi ut Dyrrhachium eam & redeam?* alludens ad Ciceronis exſilium.

CAPUT VII.

De ſententiis ac dictis Laberii & Publii, mimographorum: deque Pylade ac Hyla, hiſtrionibus.

SEd quia & paulo ante Aurelius Symmachus & ego nunc Laberii fecimus mentionem, ſi aliqua hujus atque Publii dicta referemus, videbimur & adhibendi convivio mimos vitaſſe laſciviam, & tamen celebritatem, quam cum aſſunt illi excitare pollicentur, imitari. Laberium aſperæ libertatis equitem Romanum Cæſar quingentis milibus invitavit, ut prodiret in ſcenam, & ipſe ageret mimos quos ſcriptitabat. ſed poteſtas non ſolum ſi invitet 343
ſed

Digitized by Google

ſed etſi ſupplicet, cogit. unde ſe & Laberius a Cæſare coactum in prologo teſtatur his verſibus:

Neceſſitas, cujus curſus tranſverſi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potúerunt,
Quo me detruſit pæne extremis ſenſibus?
Quem nulla ambitio, nulla umquam largitio,
Nullus timor, vis nulla, nulla auctoritas
Movere potuit in juventa de ſtatu;
Ecce in ſenecta ut facile labefecit loco
Viri excellentis mente clemente edita
Submiſſa placide blandiloquens oratio!
Etenim ipſi di negare cui nihil potúerunt,
Hominem me denegare quis poſſet pati?
Ergo bis tricenis annis actis ſine nota
Eques Romanus Lare egreſſus meo
Domum revertar mimus. nimirum hoc die
Uno plus vixi mihi quam vivendum fuit.
Fortuna immoderata in bono æque atque in malo,
Si tibi erat libitum litterarum laudibus
Floris cacumen noſtræ famæ frangere,
Cur cum vigebam membris præviridantibus,
Satis facere populo & tali cum poteram viro,
Non flexibilem me concurvaſti ut carperes?
344 *Nunc me quo dejicis? quid ad ſcenam affero?*
Decorem formæ, an dignitatem corporis,
Animi virtutem, an vocis jocundæ ſonum?
Ut hedera ſerpens vires arboreas necat,
Ita me vetuſtas amplexu annorum enecat.
Sepulcri ſimilis nihil niſi nomen retineo.

In ipſa quoque actione ſubinde ſe qua poterat ulciſcebatur inducto habitu Syri, qui velut flagris cæſus præripientique ſe ſimilis exclamabat:

Porro Quirites! libertatem perdimus.

& paulo poſt adjecit:

Neceſſe eſt multos timeat quem multi timent.

quo dicto univerſitas populi ad ſolum Cæſarem oculos

los & ora convertit notantes impotentiam ejus hac dicacitate lapidatam. ob hæc in Publium vertit favorem. is Publius natione Syrus, cum puer ad patronum domini eſſet adductus, promeruit eum non minus ſalibus & ingenio quam forma; nam forte cum ille ſervum ſuum hydropicum jacentem in area vidiſſet, increpuiſſetque quid in ſole faceret; reſpondit *Aquam calefacit*. joculari deinde ſuper cœna exorta quæſtione quodnam eſſet moleſtum otium, aliud alio opinante, ille *Podagrici pedes* dixit. ob hæc & alia manumiſſus & majore cura eruditus, cum mimos componeret, ingentique aſſenſu in Italiæ oppidis agere cœpiſſet, productus Romæ per Cæſaris ludos omnes qui tunc ſcripta & operas ſuas in ſcenam locaverant provocavit, ut ſinguli ſecum poſita invicem materia pro tempore contenderent. nec ul- 345
lo recuſante ſuperavit omnes; in quîs & Laberium: unde Cæſar arridens hoc modo pronuntiavit:

Favente tibi me victus es, Laberi, a Syro:

ſtatimque Publio palmam & Laberio annulum aureum cum quingentis ſeſtertiis dedit. tunc Publius ad Laberium recedentem ait:

Quî cum contendiſti ſcriptor, hunc ſpectator ſubleva.

ſed & Laberius ſequenti ſtatim commiſſione, mimo novo interjecit hos verſus:

Non poſſunt primi eſſe omnes omni in tempore.
Summum ad gradum cum claritatis veneris,
Conſiſtes ægre; & quam deſcendas, decides.
Cecidi ego. cadet qui ſequitur. laus eſt publica.

Publii autem ſententiæ feruntur lepidæ & ad communem uſum accommodatiſſimæ. ex quibus has fere memini ſingulis verſibus circumſcriptas:

Beneficium dando accepit qui digno dedit.
Feras, non culpes, quod mutari non poteſt.
Cui plus licet quam par eſt, plus vult quam licet.
Comes facundus in via pro vehiculo eſt.

Pru-

Digitized by Google

Frugalitas inſerta eſt rumoris boni.
Heredis fletus ſub perſona riſus eſt.
346 *Furor fit læſa ſæpius patientia.*
-- -- -- -- Improbe,
Neptunum accuſat qui iterum naufragium facit.
Nimium altercando veritas amittitur.
Pars beneficii eſt, quod petitur ſi cito neges.
Ita amicum habeas, poſſe ut fieri inimicum putes.
Veterem ferendo injuriam, invitas novam.
Numquam periclum ſine periclo vincitur.

Sed quia ſemel ingreſſus ſum ſcenam loquendo, nec Pylades hiſtrio nobis omittendus eſt, qui clarus in opere ſuo fuit temporibus Auguſti, & Hylam diſcipulum uſque ad æqualitatis contentionem eruditione provexit. populus deinde inter utriuſque ſuffragia diviſus eſt; & cum canticum quoddam ſaltaret Hylas, cujus clauſula erat;

τὸν μέγαν Ἀγαμέμνονα,

ſublimem ingentemque Hylas velut metiebatur, Non tulit Pylades, & exclamavit e cavea:

Σὺ μακρὸν ȣ̓ μέγαν ποιεῖς.

tunc populus eum coegit idem ſaltare canticum. cumque ad locum veniſſet quem reprehenderat, expreſſit cogitantem; nihil magis ratus magno duci convenire quam pro omnibus cogitare. Saltabat
347 Hylas Œdipodem: & Pylades hac voce ſecuritatem ſaltantis caſtigavit; *σὺ βλέπεις*. Cum in Herculem Furentem prodîſſet, & nonnullis inceſſum hiſtrioni convenientem non ſervare videretur, depoſitâ perſonâ ridentes increpuit,

Μωροὶ, μαινόμενον ὀρχȣ̃μαι.

hac fabula & ſagittas jecit in populum. Eamdem perſonam cum juſſu Auguſti in triclinio ageret; & intendit arcum & ſpicula miſit. nec indignatus eſt Cæſar eodem ſe loco Pyladi, quo populum Romanum fuiſſe. Hic, quia ferebatur mutaſſe rudis illius ſal-

ſaltationis ritum quæ apud majores viguit, & venuſtam induxiſſe novitatem, interrogatus ab Auguſto quæ ſaltationi contuliſſet, reſpondit: αὐλῶν συέγγων τ' ἐνοπλὼ, ὁμαδόν τ' ἀνθρώπων. Idem cum propter populi ſeditionem pro contentione inter ſe Hylamque habita concitatam indignationem excepiſſet 348
Auguſti, reſpondit: καὶ ἀχαειςεῖς βασιλεῦ; ἔασον αὐτοὺς περὶ ἡμᾶς ἀχολεῖσθαι.

CAPUT VIII.

Quomodo Plato vino indulgendum eſſe præceperit: & quam periculoſum turpeque ſit, tactus ac guſtus voluptatibus eſſe obnoxium.

His dictis, & excitata lætitia, cum in Avieno memoria florida & amœnitas laudaretur ingenii, menſas ſecundas miniſter admovit. & Flavianus: Multi, ut æſtimo, in hoc a Varrone diſſentiunt; qui in illa lepidiſſima ſatyra Menippea, quæ inſcribitur, NESCIS QVID VESPER VEHAT; de ſecunda menſa placentas removit. ſed, quæſo, dicas, Cæcina, verba ipſa Varronis, ſi tibi beneficio memoriæ tenacioris hæſerunt. & Albinus, Locus, inquit, Varronis quem referri a me imperas, in his fere verbis eſt: *Bellaria ea maxime ſunt mellita quæ mellita non ſunt. dulcibus enim cum pepſi ſocietas infida. ſignificant autem bellaria omne men-* 349
ſæ ſecundæ genus, nam quæ πέμματα Græci vel τραγήματα dixerunt, ea veteres noſtri appellavere bellaria. vina quoque dulciora eſt invenire in comœdiis antiquioribus hoc vocabulo, dictaque ea Liberi bellaria. Et Evangelus: Agite, antequam ſurgendum nobis ſit, vino indulgeamus: quod decreti Platonici auctoritate faciemus; qui æſtimavit fomitem eſſe quemdam & ignitabulum ingenii virtutiſque, ſi mens & corpus homi-

mi-

Digitized by Google

minis vino flagret. Tunc Euſtathius, Quid agis, inquit, Evangele? an Platonem æſtimas haurienda paſſim vina ſuaſiſſe; & non magis inter minuta pocula jucundiorem liberalioremque invitationem quæ fieret ſub quibuſdam quaſi arbitris & magiſtris conviviorum ſobriis non improbaſſe? & hoc eſt quod in primo & ſecundo de Legibus non inutile viris eſſe decernit. nam & modicis honeſtiſque inter bibendum remiſſionibus refici integrarique animos ad inſtauranda ſobrietatis officia exiſtimavit; redditoſ-
350 que ſenſim lætiores ad intentiones rurſus capeſſendas fieri habiliores; & ſimul, ſi qui penitus in his affectionum cupiditatumque errores ineſſent, quos celaret alioquin pudor reverens, ea omnia ſine gravi periculo libertate per vinum data detegi, & ad corrigendum medendumque fieri opportuniora. Atque hoc etiam Plato ibidem dicit non diffugiendas eſſe hujuſcemodi exercitationes adverſum propulſandam vini violentiam; neque ullum umquam continentem prorſum aut temperantem ſatis fideliter viſum eſſe cui vita non inter ipſa errorum pericula & in mediis voluptatum illecebris explorata ſit. nam cui Libentiæ Gratiæque omnes conviviorum incognitæ ſint, quique illarum omnino expers ſit, ſi eum forte ad participandas hujuſmodi voluptates aut voluntas tulerit aut caſus induxerit aut neceſſitas impulerit, mox deliniri & capi; neque mentem ejus animumque ſubſiſtere. congrediendum igitur & tamquam in acie quadam cum voluptariis rebus cumque iſta vini licentia cominus decernendum; ut adverſus eas non fuga nec abſentia ſimus tuti, ſed vigore animi & conſtanti præſentia moderatoque uſu temperantiam continentiamque tueamur; & calefacto ſimul refotoque animo, ſi quid in eo vel frigidæ triſtitiæ vel torpentis verecundiæ fuerit, diluamus.

Sed,

Digitized by Google

Sed, quoniam voluptatum fecimus mentionem, docet Ariſtoteles a quibus voluptatibus ſit cavendum. quinque etenim ſunt hominum ſenſus, quos Græci *αἰσθήσεις* appellant, per quos voluptas animo aut corpori quæri videtur; tactus, guſtus, odoratus, viſus, auditus. ex his omnibus voluptas quæ immodice capitur ea turpis atque improba eſt. ſed enim quæ nimia, ex guſtu atque tactu eſt; ea igitur gemina voluptas, ſicut ſapientes viri cenſuerunt, 351 omnium rerum fœdiſſima eſt; eoſque maxime qui ſeſe duabus iſtis voluptatibus dediderunt, graviſſimi vitii vocabulis Græci appellaverunt, vel *ἀκρατεῖς* vel *ἀκολάστους*: nos eos vel incontinentes dicimus vel intemperantes. Iſtas autem voluptates duas, guſtus atque tactus, id eſt, cibi & Veneris, ſolas hominibus communes videmus eſſe cum beluis. & idcirco in pecudum ferorumque animalium numero habetur quiſquis eſt his ferarum voluptatibus occupatus: ceteræ ex tribus aliis ſenſibus proficiſcentes, hominum tantum propriæ ſunt. verba ſuper hac re Ariſtotelis philoſophi in medium proferam; ut quid de his infamibus voluptatibus tam clarus atque inclutus vir ſentiat, publicetur.

Διατὶ οἱ κατὰ τὴν τῆς ἀφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν εἰ γιγνομένην ἂν ὑπερβάλλωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται, οὔτε δὲ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἀκόλαστοι οὗτοι, οὔτε περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις. τῶν δὲ κατὰ τὴν τροφὴν, ἀπ' ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἡδὺ, ἀπ' ἐνίων δὲ ἐν τῷ λάρυγγι. διὸ καὶ φιλόξενος γεράνου λάρυγγα εὔχετο ἔχειν. ἡ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν οὐκέτι, ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γινομένας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις. ἅτε δὲ οὐσῶν κοινῶν αἰσχρὰν εἶναι τὴν ὑποσταγὴν αὐτῶν, καὶ ἀτιμόταταί εἰσι. διὸ γε μάλιστα μόναι ἐπονείδιστοι, ὥστε τὸν ὑπὸ τούτων ἡττώμενον ψέγομεν, καὶ ἀκρατῆ, ἀκόλαστον λέγομεν. διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡττᾶσθαι. οὐσῶν δὲ τῶν αἰσθήσεων πέντε, τὰ ἄλλα ζῶα ἀπὸ δύω μόνων τῶν προειρημένων ἥδεται, κατὰ δὲ τὰς

ἄλ-

ἄλλας, ἢ ὅλως οὐχ ἥδεται, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει.

Quis igitur habens aliquid humani pudoris, voluptatibus iſtis duabus coeundi atque comedendi, quæ
352 homini cum ſue atque aſino communes ſunt, gratuletur? Socrates quidem dicebat multos homines propterea velle vivere ut ederent & biberent: ſe bibere atque eſſe ut viveret. Hippocrates autem divina vir ſcientia de coitu Venerio ita exiſtimabat; partem eſſe quamdam morbi tæterrimi, quem noſtri comitialem dixerunt. namque ipſius verba hæc traduntur: τὴν συνουσίαν εἶναι ἐπιληψίαν, id eſt, coitum eſſe parvum morbum comitialem. * * *

CAPUT IX.

De luxu ſeu luxuria Q. Hortenſii, Fabii Gurgitis, Metelli Pii, ac Metelli Pontificis maximi. Tum de porco Trojano, de leporum ac cochlearum ſaginatione.

Accipite & M. Varronis verba de agricultura libro tertio. qui cum de pavonibus in villa nutriendis loqueretur, ſic ait: *Primus hos Q. Hortenſius augurali cœna poſuiſſe dicitur. quod potius factum tum*
353 *luxurioſe quam ſevere boni viri laudabant. quem cito ſecuti multi, extulerunt eorum pretia, ut ova eorum denariis veneant quinis, ipſi facile quinquagenis.* Ecce res non admiranda ſolum, ſed etiam pudenda, ut ova pavonum quinis denariis veneant; quæ hodie non dicam vilius ſed omnino non veneunt. Is Hortenſius platanos ſuas vino irrigare conſuevit: adeo ut in actione quadam, quam habuit cum Cicerone ſuſceptam, precario a Tullio poſtulaſſet, ut locum dicendi permutaret ſecum: abire enim in villam neceſſario ſe velle, ut vinum platano, quam in Tuſculano poſuerat, ipſe ſuffunderet. Sed forte ad notam

tam

tam ſæculi ſui non ſufficit Hortenſius, vir alioquin ex profeſſo mollis & in præcinctu ponens omnem decorem. fuit enim veſtitu ad munditiem curioſo: &, ut bene amictus iret, faciem in ſpeculo ponebat: ubi ſe intuens togam corpori ſic applicabat, ut rugas non forte ſed induſtria locatas artifex nodus conſtringeret, & ſinus ex compoſito defluens nodum lateris ambiret. Is quondam, cum incederet elaboratus ad ſpeciem, collegæ de injuriis diem dixit quod ſibi in anguſtiis obvius offenſu fortuito ſtructuram togæ deſtruxerat: & capital putavit quod in humero ſuo locum ruga mutaſſet. Ergo hoc prætermiſſo ad viros venio triumphales, quos victores gentium luxuria vicit. & ut taceam Gurgitem a devorato patrimonio cognominatum, quia inſigni- 354
bus virtutis ſecutæ vitia primoris compenſavit ætatis: Metellus Pius in quam foveam luxus & ſuperbiæ ſucceſſuum continuatione pervenit! &, ne multis morer, ipſa de eo Salluſtii verba ſubjeci: *At Metellus in ulteriorem Hiſpaniam poſt annum regreſſus, magna gloria, concurrentibus undique virile & muliebre ſecus, per vias & tecta omnium viſebatur. eum quæſtor C. Urbinus aliique cognita voluntate cum ad cœnam invitaſſent, ultra Romanorum ac mortalium etiam morem curabant, exornatis ædibus per aulæa & inſignia ſceniſque ad oſtentationem hiſtrionum fabricatis. Simul croco ſparſa humus, & alia in modum templi celeberrimi, præterea cum ſedenti in tranſenna demiſſum Victoria ſimulacrum cum machinato ſtrepitu tonitruum coronam ei imponebat: tum venienti ture quaſi deo ſupplicabatur. toga picta plerumque amiculo erat accumbenti. epulæ vero exquiſitiſſimæ; neque per omnem modo provinciam, ſed trans maria ex Mauritania volucrum & ferarum incognita antea plura genera. Quis rebus aliquantam partem gloriæ demſerat maxime apud veteres & ſanctos viros, ſuperba illa, gravia, indigna Romano imperio æſti-*

Digitized by Google

mantes. Hæc Salluſtius, graviſſimus alienæ luxu-
riæ objurgator & cenſor.

Accipite & inter graviſſimas perſonas non defuiſ-
ſe luxuriam. refero enim vobis pontificis vetuſtiſſi-
mam cœnam, quæ ſcripta eſt in indice quarto Me-
telli illius pontificis maximi in hæc verba: *Ante
diem nonum Kalendas Septembris, quo die Lentulus fla-
men Martialis inauguratus eſt, domus ornata fuit. tri-
clinia lectis eburneis ſtrata fuerunt. duobus tricliniis pon-*
355 *tifices cubuerunt Q. Catulus, M. Æmilius Lepidus, D.
Silanus, C. Cæſar rex ſacrorum, P. Scævola Sextus,
Q. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinovanus & L. Ju-
lius Cæſar augur, qui eum inauguravit. in tertio tricli-
nio Popilia, Perpennina, Licinia, Arruntia virgines Ve-
ſtales, & ipſius uxor Publicia flaminica, & Sempronia
ſocrus ejus. cœna hæc fuit. Ante cœnam echinos, oſtreas
crudas quantum vellent, peloridas, ſphondilos, turdum,
aſparagos. ſubtus gallinam altilem, patinam oſtrearum,
peloridum, balanos nigros, balanos albos: iterum ſpon-
dylos, glycomaridas, urticas, ficedulas, lumbos, capra-
gines, aprugnos, altilia ex farina involuta, ficedulas,
murices & purpuras. In cœna ſumina, ſinciput apru-
gnum, patinam piſcium, patinam ſuminis, anates, quer-
quedulas elixas, lepores, altilia aſſa, amylum, panes
Picentes*. Ubi jam luxuria tunc accuſaretur, quando
356 tot rebus farta fuit cœna pontificum? ipſa vero edu-
lium genera quam dictu turpia! nam Cincius in ſua-
ſione legis Fanniæ objecit ſeculo ſuo, quod porcum
Trojanum menſis inferant. quem illi ideo ſic voca-
bant, quaſi aliis incluſis animalibus gravidum; ut
ille Trojanus equus gravidus armatis fuit. Exigebat
hoc quoque illa gulæ intemperantia ut & lepores
ſaginarentur, teſte Varrone; qui de agricultura li-
bro tertio cum de leporibus loqueretur ſic ait: *Hoc
quoque nuper inſtitutum ut ſaginarentur, cum exceptos è
leporario condant in caveis, & loco clauſo faciant pingues.*

Si

Digitized by Google

Si cui hoc mirum videtur quod ait Varro lepores ætate illa ſolitos ſaginari, accipiat illud quod majore admiratione ſit dignum; cochleas ſaginatas, quod idem Varro in eodem libro refert. Verba ipſa qui volet legere ubi quærere debeat indicavi. Neque ego nunc antiquitati nos præferendos vel comparandos dico; ſed reſpondi objurganti Horo, aſſerens, uti res habet, majorem illis ſæculis deliciarum curam fuiſſe quam noſtro.

CAPUT X.

Saltandi cantandique ſtudium, atque adeo ne hiſtrionicam quidem, apud vetuſtiores Romanos inter turpia nominatum fuiſſe.

SUbjecit Furius Albinus antiquitatis non minus quam Cæcina peritus, Miror te, inquit, non retuliſſe, quanta illis affluentia marinarum procurari ſolita fuerit copiarum; cujus relatu maximam conviviorum noſtrorum ſobrietatem doceres. & Cæcina, Profer, inquit, in medium quæ de hac quoque parte lectu comperiſti. ultra omnes enim polles memoria vetuſtatis. & Furius ſic ingreſſus eſt: Vetuſtas quidem nobis ſemper, ſi ſapimus, adoranda eſt. Illa quippe ſæcula ſunt quæ hoc imperium vel ſanguine vel ſudore pepererunt, quod non niſi virtutum faceret ubertas. ſed, quod fatendum eſt, in illa virtutum abundantia vitiis quoque ætas illa non caruit: e quibus nonnulla noſtro ſæculo morum ſobrietate correcta ſunt. & de luxu quidem illius temporis circa marinas copias dicere inſtitueram: ſed quia in aſſertionem noſtræ emendationis alia ex aliis proferenda ſe ſuggerunt, de piſcibus non omitto ſed differo; dum de alia laſcivia qua nunc caremus admoneo. dic enim, Hore, qui antiquitatem nobis 357

objicis, ante cujus triclinium modo ſaltatricem vel
ſaltatorem te vidiſſe meminiſti? at inter illos ſalta-
tio certatim vel ab honeſtis appetebatur. ecce enim,
ut ab illo ordiar tempore quod fuit optimis mori-
bus, inter duo bella Punica, ingenui, quid dicam in-
genui? filii ſenatorum in ludum ſaltatorium com-
meabant, & illic crotala geſtantes ſaltare diſcebant.
taceo quod matronæ etiam ſaltationem non inhone-
ſtam putabant: ſed inter probas quoque earum erat
ſaltandi cura, dummodo non curioſa uſque ad artis
perfectionem. quid enim ait Salluſtius: *Pſallere, ſal-
tare elegantius quam neceſſe eſt probæ?* adeo & ipſe
Semproniam reprehendit, non quod ſaltare, ſed
quod optime ſcierit. nobilium vero filios, &, quod
dictu nefas eſt, filias quoque virgines inter ſtudioſa
numeraſſe ſaltandi meditationem teſtis eſt Scipio
Africanus Æmilianus. qui in oratione contra le-
gem judiciariam Tib. Gracchi ſic ait: *Docentur præ-*
358 *ſtigias inhoneſtas, cum cinædulis & ſambuca pſalterioque
eunt in ludum hiſtrionum. diſcunt cantare, quæ majores
noſtri ingenuis probro ducier voluerunt. eunt, inquam,
in ludum ſaltatorium inter cinædos virgines puerique inge-
nui. Hæc cum mihi quiſquam narrabat, non poteram
animum inducere ea liberos ſuos homines nobiles docere:
ſed, cum ductus ſum in ludum ſaltatorium, plus medius
fidius in eo ludo vidi pueris virginibuſque quingentis. in
his unum, quod me reipublicæ maxime miſertum eſt,
puerum bullatum petitoris filium non minorem annis duo-
decim cum crotalis ſaltare: quam ſaltationem impudicus
ſervulus honeſte ſaltare non poſſet.* Vides quemadmo-
dum ingemuerit Africanus quod vidiſſet cum crota-
lis ſaltantem filium petitoris, id eſt, candidati;
quem ne tum quidem ſpes & ratio adipiſcendi magi-
ſtratus, quo tempore ſe ſuoſque ab omni probro de-
buit vindicare, potuerit coercere, quo minus face-
ret quod ſcilicet turpe non habebatur. Ceterum ſu-

pe-

perius plerumque nobilitatem hæc propudia celebrare conqueſtus eſt. ſic nimirum M. Cato ſenatorem non ignobilem Cæcilium ſpatiatorem & Feſcen- 359
ninum vocat, eumque ſtaticulos dare his verbis ait: *Deſcendit de cantherio, inde ſtaticulos dare, ridicularia fundere.* & alibi in eumdem: *Præterea cantat ubi collibuit, interdum Græcos verſus agit, jocos dicit, voces demutat, ſtaticulos dat.* hæc Cato. cui, ut videtis, etiam cantare non ſerii hominis videtur: quod apud alios adeo non inter turpia numeratum eſt, ut L. Sulla vir tanti nominis optime cantaſſe dicatur. Ceterum hiſtriones non inter turpes habitos Cicero teſtimonio eſt, quem nullus ignorat Roſcio & Æſopo hiſtrionibus tam familiariter uſum, ut res rationeſque eorum ſua ſollertia tueretur. quod cum aliis multis tum ex epiſtolis quoque ejus declaratur. nam illam orationem quis eſt qui non legerit in qua populum Romanum objurgat quod Roſcio geſtum agente tumultuaverit? & certe ſatis conſtat contendere eum cum ipſo hiſtrione ſolitum, utrum ille ſæpius eamdem ſententiam variis geſtibus efficeret, an ipſe per eloquentiæ copiam ſermone diverſo pronuntiaret. quæ res ad hanc artis ſuæ fiduciam Roſcium abſtraxit, ut librum conſcriberet quo eloquentiam cum hiſtrionia compararet. Is eſt Roſcius
qui etiam L. Sullæ cariſſimus fuit, & annulo aureo 360
ab eodem dictatore donatus eſt. tanta autem fuit gratia & gloria ut mercedem diurnam de publico mille denarios ſine gregalibus ſolus acceperit. Æſopum vero ex pari arte ducenties ſeſtertiûm reliquiſſe filio conſtat. Sed quid loquor de hiſtrionibus? cum Appius Claudius vir triumphalis, qui ſalius uſque ad ſenectutem fuit, pro gloria obtinuerit quod inter collegas optime ſaltitabat. Ac priuſquam a ſaltatione diſcedo, illud adjiciam, uno eodem tempore tribus nobiliſſimis civibus non modo ſtudium

ſaltandi , ſed etiam , ſi dîs placet , peritiam qua gloriarentur , fuiſſe , Gabinio conſulari Ciceronis inimico , quod etiam Cicero non diſſimulanter objecit , & M. Cælio noto in turbas viro , quem idem Cicero defendit , & Licinio Craſſo , Craſſi ejus qui apud Parthos exſtinctus eſt filio .

CAPUT XI.

Quanto in pretio fuerint apud paulo vetuſtiores Romanos , piſces , & præſertim muræna .

SEd de ſaltatione veterum ad prædæ marinæ tranſ-
ire luxum Liciniorum me nomen admonuit ;
361 quos Murænas cognominatos , quod hoc piſce effu-
ſiſſime delectati ſunt , ſatis conſtat . huic opinioni
M. Varro conſentit aſſerens , eodem modo Licinios
appellatos Murænas , quo Sergius Orata cognomi-
natus eſt ; quod ei piſces qui auratæ vocantur cariſſi-
mi fuerint . Hic eſt Sergius Orata , qui primus bal-
neas penſiles habuit , primus oſtrearia in Bajano lo-
cavit , primus optimum ſaporem oſtreis Lucrinis ad-
judicavit . fuit autem ætate L. Craſſi illius diſerti :
qui quam gravis & ſerius habitus ſit etiam Cicero
docet . is tamen Craſsus vir cenſorius (nam cum
Cn. Domitio cenſor fuit) cum ſupra ceteros diſer-
tus haberetur , eſsetque inter clariſſimos cives prin-
ceps , tamen murænam in piſcina domus ſuæ mor-
tuam atratus tamquam filiam luxit . Neque id ob-
ſcurum fuit . quippe collega Domitius in ſenatu hoc
ei quaſi deforme crimen objecit . neque id confiteri
Craſsus erubuit ; ſed ultro etiam , ſi dîs placet ,
gloriatus eſt cenſor , piam affectuoſamque rem fe-
ciſſe ſe jactitans . Piſcinas autem quam refertas ha-
buerint pretioſiſſimis piſcibus Romani illi nobiliſſi-
mi princeps Lucilius , Philippus & Hortenſius , quos
Ci-

Digitized by Google

Cicero piſcinarios appellat, etiam illud indicium eſt, quod M. Varro in libro de agricultura refert M. Catonem, qui poſt Uticæ periit, cum heres teſtamento Lucilii eſset relictus, piſces de piſcina ejus quadraginta milibus vendidiſse. arceſsebantur 362
autem murænæ ad piſcinas noſtræ urbis ab uſque freto Siculo, quod Rhegyum a Meſsana reſpicit. illic enim optimæ a prodigis eſse creduntur: tam hercules quam anguillæ. & utræque ex illo loco Græce πλῶται vocantur, Latine flutæ: quod in ſummo ſupernatantes ſole torrefactæ curvare ſe poſse, & in aquam mergere deſinunt, atque ita faciles captu fiunt. Et, ſi enumerare velim quam multi magnique auctores murænas e freto Siculo nobilitarint, longum fiat. ſed dicam quid Varro in libro qui inſcribitur *Gallus de admirandis* dixerit his verbis: *In Sicilia quoque*, inquit, *Papirius manu capi murænas flutas, quod hæ in ſumma aqua præ pinguedine flutentur*. Hæc Varro. Sed quis neget indomitam apud illos, &, ut ait Cæcilius, vallatam gulam fuiſse, qui ex tam longinquo mari inſtrumenta luxuriæ compararent? Nec rarus hic Romæ piſcis, ut peregre accitus erat. auctor eſt Plinius C. Cæſarem dictatorem, cum triumphales cœnas populo daret, ſex milia murænarum a C. Hirrio ad pondus accepiſse. hujus Hirrii villam, quamvis non amplam aut latam, conſtat propter vivaria quæ habuit, quadragies ſeſtertiûm venumdatam.

CAPUT XII. 363

De acipenſere, mullo, ſcaro, lupo.

Nec acipenſer, quem maria prodigis nutriunt, illius ſeculi delicias evaſit. &, ut liqueat ſecundo Punico bello celebre nomen hujus piſcis fuiſ-

ſe, accipite ut meminerit ejus Plautus in fabula
quæ inſcribitur Baccharia, ex perſona paraſiti:

Quis eſt mortalis tanta fortuna affectus umquam,
Quam ego nunc ſum, cujus hac ventri portatur pompa?
Vel nunc qui mihi in mari acipenſer latuit antehac,
Cujus ego latus in latebras reddam meis dentibus &
manibus.

&, ne vilior ſit teſtis poeta, accipite aſſertore Ci-
cerone in quo honore fuerit hic piſcis apud P. Sci-
pionem Africanum illum & Numantinum. hæc ſunt
in dialogo de Fato verba Ciceronis: *Nam cum eſſet*
apud ſe ad Lavernium Scipio, unaque Pontius; allatus
eſt forte Scipioni acipenſer, qui admodum raro capitur,
ſed eſt piſcis, ut ferunt, in primis nobilis. cum autem
Scipio unum & alterum ex his qui eum ſalutatum ve-
nerant, invitaſſet, pluresque etiam invitaturus videre-
tur: in aurem Pontius, Scipio, inquit, vide quid agas,
acipenſer iſte paucorum hominum eſt. Nec inficias eo
temporibus Trajani hunc piſcem in magno pretio
non fuiſſe, teſte Plinio Secundo; qui in naturali hi-
ſtoria cum de hoc piſce loqueretur ſic ait: *Nullo nunc*
in honore eſt, quod quidem miror; cum ſit rarus in-
364 *ventu.* Sed non diu ſtetit hæc parſimonia. nam
temporibus Severi principis, qui oſtentabat duri-
tiam morum, Sammonicus Serenus vir ſæculo ſuo
doctus, cum ad principem ſuum ſcriberet faceretque
de hoc piſce ſermonem, verba Plinii quæ ſuperius
poſui præmiſit; & ita ſubjecit: *Plinius, ut ſcitis,*
ad uſque Trajani imperatoris venit ætatem. nec dubium
eſt quod ait nullo honore hunc piſcem temporibus ſuis fuiſſe,
verum ab eo dici. apud antiquos autem in pretio fuiſſe ego
teſtimoniis palam faciam, vel eo magis, quod gratiam
ejus video ad epulas quaſi poſtliminio rediſſe. quippe qui
dignatione veſtra cum interſum convivio ſacro animad-
vertam hunc piſcem a coronatis miniſtris cum tibicine
introferri. Sed quod ait Plinius de acipenſeris ſqua-
mis,

Digitized by Google

mis , id verum eſſe maximus rerum naturalium indagator Nigidius Figulus oſtendit , in cujus libro de animalibus quarto ita poſitum eſt : Cur alii piſces ſquama ſecunda , acipenſer adverſa ſit . hæc Sammonicus : qui turpitudinem convivii principis ſui laudando notat , prodens venerationem qua piſcis habebatur, ut a coronatis inferretur cum tibicinis cantu , quaſi quædam non deliciarum ſed numinis pompa . Sed , ut minus miremur acipenſerem gravi pretio taxari ſolitum ; Aſinius Celer vir conſularis , ut idem Sammonicus refert , mullum unum ſeptem milibus nummûm mercatus eſt . in qua re luxuriam illius ſæculi eo magis licet æſtimare, quod Plinius Secundus temporibus ſuis negat facile mullum repertum qui duas pondo libras excederet. at nunc & majoris pon- 365
deris paſſim videmus , & pretia hæc inſana neſcimus . Nec contenta illa ingluvies fuit maris ſui copiis ; nam Octavius præfectus claſſis ſciens ſcarum adeo Italicis litoribus ignotum , ut nec nomen Latinum ejus piſcis habeamus , incredibilem ſcarorum multitudinem vivariis navibus huc advectam , inter Hoſtiam & Campaniæ litus in mare ſparſit ; miroque ac novo exemplo piſces in mari tamquam in terra fruges aliquas ſeminavit . idemque , tamquam ſumma in hoc utilitatis publicæ verteretur , quinquennio dedit operam ut , ſi quis inter alios piſces ſcarum forte cepiſſet , incolumem confeſtim & inviolatum mari redderet .

Quid ſtupemus captivam illius ſæculi gulam ſerviſſe mari , cum in magno vel dicam maximo apud prodigos honore fuerit etiam Tiberinus lupus , & omnino omnes ex hoc amni piſces ? quod equidem cur ita illis viſum ſit ignoro . fuiſſe autem etiam M. Varro oſtendit ; qui , enumerans quæ in quibus Italiæ partibus optima ad victum gignantur , piſci Tiberino palmam tribuit his verbis in libro rerum hu-

mana-

manarum undecimo : *Ad victum optima fert ager
Campanus frumentum , Falernus vinum , Caſſinas o-
leum , Tuſculanus ficum , mel Tarentinus , piſcem Ti-
beris .* Hæc Varro de omnibus ſcilicet hujus flumi-
nis piſcibus . ſed inter eos , ut ſupra dixi , præci-
puum locum lupus tenuit , & quidem is qui inter
duos pontes captus eſt . id oſtendunt cum multi a-
lii , tum etiam C. Titius vir ætatis Lucilianæ in
oratione qua legem Fanniam ſuaſit . cujus verba ideo
pono , quia non ſolum de lupo inter duos pontes
capto erunt teſtimonio , ſed etiam mores quibus
366 plerique tunc vivebant , facile publicabunt . deſcri-
bens enim homines prodigos in forum ad judican-
dum ebrios commeantes , quæque ſoleant inter ſe
ſermocinari , ſic ait : *Ludunt alea , ſtudioſe unguentis
delibuti , ſcortis ſtipati . ubi hora decem ſunt , jubent pue-
rum vocari ut comitium eat percunctatum quid in foro ge-
ſtum ſit , qui ſuaſerint , qui diſſuaſerint , quot tribus
juſſerint , quot vetuerint . inde ad comitium vadunt ,
ne litem ſuam faciant : dum eunt , nulla eſt in angi-
porto amphora quam non impleant , quippe qui veſicam
plenam vini habeant . Veniunt in comitium triſtes , ju-
bent dicere . quorum negotium eſt , dicunt . judex teſtes
poſcit . ipſus it minctum . ubi redit ; ait ſe omnia au-
diviſſe , tabulas poſcit . litteras inſpicit . vix præ vino
ſuſtinet palpebras . eunti in conſilium ibi hæc oratio : Quid
mihi negotii eſt cum iſtis nugacibus ; quam potius pota-
mus mulſum mixtum vino Græco , edimus turdum pin-
guem , bonumque piſcem lupum germanum , qui inter
duos pontes captus fuit ?* hæc Titius . Sed & Luci-
lius , acer & violentus poeta , oſtendit ſcire ſe hunc
piſcem egregii ſaporis qui inter duos pontes ca-
ptus eſſet ; eumque quaſi ligurritorem catillonem
appellat . ſcilicet qui proxime ripas ſtercus inſecta-
retur . proprie autem *catillones* dicebantur qui ad
polluctum Herculis ultimi cum venirent , catillos
li-
Digitized by Google

ligurribant. Lucilii verſus hi ſunt:

Fingere præterea afferri quod quiſque volebat.
Illum ſumina ducebant atque altilium lanx,
Hunc pontes Tiberinos duo inter captus catillo.

CAPUT XIII. 367

De legibus latis contra luxuriam veterum Romanorum.

LOngum fiat, ſi enumerare velim quot inſtrumenta gulæ inter illos vel ingenio cogitata ſint, vel ſtudio confecta. & hæ nimirum cauſæ fuerunt propter quas tot numero leges de cœnis & ſumtibus ad populum ferebantur: & imperari cœpit ut patentibus januis pranſitaretur & cœnitaretur. ſic oculis civium teſtibus factis luxuriæ modus fieret. Prima autem omnium de cœnis lex ad populum Orchia pervenit. quam tulit C.Orchius tribunus plebis de ſenatus ſententia, tertio anno quam Cato cenſor fuerat. cujus verba quia prolixa ſunt prætereo. ſumma autem ejus præſcribebat numerum convivarum. & hæc eſt lex Orchia de qua Cato in orationibus ſuis vociferabatur quod plures quam præſcripto ejus cavebatur ad cœnam vocarentur. cumque auctoritatem novæ legis aucta neceſſitas imploraret: poſt annum viceſimum ſecundum legis Orchiæ Fannia lex lata eſt, anno poſt Romam conditam, ſecundum Gellii opinionem, quingenteſimo octogeſimo octavo. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: *Lex Fannia, ſanctiſſimi Auguſti, ingenti omnium ordinum conſenſu pervenit ad populum. neque eam prætores aut tribuni, ut pleraſque alias, ſed ex omni bonorum conſilio & ſententia ipſi conſules pertulerunt, cum reſpublica ex luxuria conviviorum majora quam credi poteſt detrimenta pateretur. ſiquidem eo res redierat, ut gula illecti plerique ingenui pueri pudicitiam & libertatem ſuam* 368

ven-

Digitized by Google

venditarent: plerique ex plebe Romana vino madidi in comitium venirent, & ebrii de republica ſalute conſulerent. hæc Sammonicus. Fanniæ autem legis ſeveritas in eo ſuperabat Orchiam legem, quod in ſuperiore numerus tantummodo cœnantium cohibebatur, licebatque ſecundum eam unicuique bona ſua inter paucos conſumere. Fannia autem ſumtibus modum fecit aſſibus centum. Unde a Lucilio poeta feſtivitatis ſuæ more *centuſſis* vocatur. Fanniam legem poſt annos decem & octo lex Didia conſecuta eſt. ejus ferendæ duplex cauſa fuit: prima & potiſſima, ut univerſa Italia non ſola urbs lege ſumtuaria teneretur, Italicis æſtimantibus Fanniam legem non in ſe, ſed in ſolos urbanos cives eſſe conſcriptam. deinde, ut non ſoli qui prandia cœnaſve majore ſumtu feciſſent, ſed etiam qui ad eas vocitati eſſent atque omnino interfuiſſent, pœnis legis tenerentur. Poſt Didiam Licinia lex lata eſt a P. Licinio Craſſo Divite. cujus ferundæ probandæque tantum ſtudium ab optimatibus impenſum eſt, ut conſulto ſenatus juberetur ut ea tantummodo promulgata, priuſquam trinundino confirmaretur, ita ab omnibus obſervaretur quaſi jam populi ſententiâ comprobata. lex vero hæc paucis mutatis in pleriſque cum Fannia congruit. in ea enim ferenda quæſita novæ legis auctoritas exoleſcente metu legis antiquioris, ita hercules ut de ipſis duodecim tabulis factum eſt: quarum ubi contemni antiquitas cœpit, eadem illa quæ illis legibus cavebantur, in alia latorum nomina tranſierunt. Sed legis Liciniæ ſumma ut Kalendis, Nonis, nundinis Romanis, cuique in dies ſingulos triginta dumtaxat aſſes edundi cauſa conſumere liceret: cæteris vero diebus, qui excepti non eſſent, ne amplius apponeretur quam carnis aridæ pondo tria & ſalſamentorum pondo libra, & quod ex terra, vite, arboreve ſit natum. Video

quid

Digitized by Google

quid remordeat. ergo indicium ſobrii ſæculi eſt, ubi tali præſcripto legum coercetur expenſa cœnarum. non ita eſt. nam leges ſumtuariæ a ſingulis fereban- 369
tur, quæ totius civitatis vitia corrigerent: at niſi peſſimis effuſiſſimiſque moribus viveretur, profecto opus ferundis legibus non fuiſſet. Vetus verbum eſt; *Leges*, inquit, *bona ex malis moribus procreantur*. Has ſequitur lex Cornelia & ipſa ſumtuaria, quam tulit Cornelius Sulla dictator, in qua non conviviorum magnificentia prohibita eſt, nec gulæ modus factus; verum minora pretia rebus impoſita: & quibus rebus, dii boni! quamque exquiſitis & pæne incognitis generibus deliciarum! quos illic piſces quaſque offulas nominat! & tamen pretia illis minora conſtituit. auſim dicere, ut vilitas edulium animos hominum ad parandas opſoniorum copias incitaret; & gulæ ſervire, etiam qui parvis eſſent facultatibus, poſſent. dicam plane quod ſentio. Apprime luxurioſus mihi videtur & prodigus cui hæc tanta in epulis vel gratuita ponantur. Itaque tanto hoc ſæculum ad omnem continentiam promtius, ut pleraque earum rerum quæ Sullana lege ut vulgo nota comprehenduntur, nemo noſtrûm vel fando comperit. Sulla mortuo Lepidus conſul legem tulit & ipſe cibariam. Cato enim ſumtuarias leges cibarias appellat. Dein paucis interjectis annis alia lex pervenit ad populum, ferente Antio Reſtione. quam legem, quamvis eſſet optima, obſtinatio tamen luxuriæ & vitiorum firma concordia nullo abrogante irritam fecit. Illud tamen memorabile de Reſtione latore ipſius legis fertur; eum quoad vixit, foris poſtea non cœnaſſe, ne teſtis fieret contemtæ legis quam ipſe bono publico pertuliſſet. His legibus annumerarem edictum de ſumtibus ab Antonio propoſitum, qui poſtea triumvir fuit: ni indignum crederem inter cohibentes ſumtum Antonio locum fa-

ce-

cere: cujus expenſæ in cœnam ſolitæ conferri ſola
370 unionis a Cleopatra uxore conſumti æſtimatione ſuperatæ ſunt. nam cum Antonius, quicquid mari aut terra aut etiam cœlo gigneretur, ad ſatiandam ingluviem ſuam natum exiſtimans, faucibus ac dentibus ſuis ſubderet; eaque re captus de Romano imperio facere vellet Ægyptium regnum: Cleopatra uxor, quæ vinci a Romanis nec luxuria dignaretur, ſponſione provocavit inſumere ſe poſſe in unam cœnam ſeſtertiûm centies. id mirum Antonio viſum. nec moratus, ſponſione contendit dignus ſculna Munatio Planco, qui tam honeſti certaminis arbiter electus eſt. altera die Cleopatra pertentans Antonium pollucibilem ſane cœnam paravit, ſed quam non miraretur Antonius: quippe qui omnia quæ apponebantur ex cotidianis opibus agnoſceret. tunc arridens regina phialam popoſcit, cui aceti nonnihil acris infudit, atque illuc unionem demtum ex aure altera feſtinabunda demiſit; eumque mature diſſolutum, uti natura eſt ejus lapidis, abſorbuit. &, quamvis eo facto, ſponſione viciſſet (quippe cum ipſa margarita centies ſeſtertiûm ſine contentione evaluiſſet) manum tamen & ad alterius unionis aurem ſimiliter admovit, niſi Munatius Plancus judex ſeveriſſimus ſuperatum Antonium mature pronuntiaſſet. ipſe autem unio cujus fuerit magnitudinis
371 inde colligi poterit; quod qui ſuperfuit, poſtea victa regina, & capta Ægypto, Romam delatus deſectuſque eſt; & factæ ex una margarita duæ, impoſitæque ſimulacro Veneris, ut monſtruoſæ magnitudinis, in templo quod Pantheum dicitur.

C A-

CAPUT XIV.

De nucum generibus.

ADhuc dicente Furio ſecundæ menſæ illata bellaria novo ſermoni principium dederunt. Symmachus enim attrectans manu nuces, Vellem, inquit, ex te audire, Servi, tanta nucibus nomina quæ cauſa vel origo variaverit; aut unde tot mala cum hac una appellatione vocitentur, fiant tamen ſeorſum diverſa tam vocabulo quam ſapore. ac prius de nucibus abſolvas volo quæ tibi memoriâ crebræ lectionis occurrunt. Et Servius: Nux iſta juglans ſecundum nonnullorum opinionem a juvando, & a glande dicta exiſtimatur. Gavius vero Baſſus in libro de ſignificatione verborum hoc refert: *Juglans arbor proinde dicta eſt ac Jovis glans. nam quia id arboris genus nuces habet, quæ ſunt ſuaviore ſapore quam glans eſt; hunc fructum antiqui illi, qui egregium glandique ſimilem, ipſamque arborem deo dignam exiſtimabant, Jovis glandem appellaverunt, quæ nunc litteris interliſis juglans nominatur.* Cloatius autem Verus in libro a Græcis tractorum ita memorat: *Juglans, di prætermiſſum eſt, quaſi dijuglans. id eſt,* διὸς βάλανος, ſicut Theophraſtus ait: ἴδια δὲ τῶν ὀρεινῶν ἃ ἐν τοῖς πεδίοις οὐ φύεται, τερέβινθος, πρίνος, φιλύρη, ἀφάρκη, κάρυα, ἡ καὶ διὸς βάλανος. hanc Græci etiam baſilicam vocant.

Nux hæc Avellana ſeu Præneſtina, quæ eſt eadem, ex arbore eſt quæ dicitur *corylos*. de qua Vergilius dicit: *corylum ſere*. eſt autem natio hominum juxta agrum Præneſtinum, qui Carſitani vocantur 372
ἀπὸ τῶν καρύων. cujus rei meminit Varro in Logiſtorico, qui inſcribitur, *Marius de fortuna*. inde ſcilicet Præneſtinæ nuces. Eſt & illud apud Nævium in fabula Ariolo:

Quis

Quis heri apud te? Præneſtini & Lanuvini hoſpites.
Suopte utroſque decuit acceptos cibo,
Alteris inanem bulbam madidam dari,
Alteris nuces in proclivi profundere.

Hanc autem nucem Græci Ponticam vocant, dum unaquæque natio indit huic nuci nomen ex loco in
373 quo naſcitur copioſior. Nux caſtanea, de qua Vergilius, *Caſtaneaſque nuces*, vocatur & Heracleotica. nam vir doctus Oppius in libro quem fecit de ſilveſtribus arboribus ſic ait: *Heracleotica hæc nux, quam quidam caſtaneam vocant, itemque Pontica nux. atque etiam quæ dicuntur baſilicæ juglandes, germina atque flores agunt ſimiliter iiſdem temporibus quibus Græcæ nuces.*

Nunc dicendum eſt quæ ſit Græca nux: ac ſimul hoc dicens amygdalam de lance tulit & oſtendit. Nux Græca hæc eſt, quæ & amygdale dicitur. ſed & Thaſia eadem nux vocatur. teſtis eſt Cloatius in ordinatorum Græcorum lib. 4. cum ſic ait: *Nux Græca amygdale.* Atta vero in Supplicatione, *Nucem Græcam*, ait, *favumque adde quantum libet*. Nucem molluſcam, licet hiemis nobis tempus invideat, tamen quia de nucibus loquimur indictam non relinquamus. Plautus in Calceolo ſic ejus meminit: *Molluſcam nucem ſuper ejus dixit impendere tegulas.* ecce Plautus nominat quidem, ſed quid ſit nux molluſca non exprimit. eſt autem Perſicum quod vulgo vocatur: & molluſca nux dicitur, ſcilicet quod ceteris omnibus nucibus mollior ſit. hujus rei idoneus aſſertor eſt Suevius vir longe doctiſſimus, in idyllio quod inſcribitur Moretum. nam, cum loquitur de hortulano faciente moretum, inter cetera quæ eo mittit, & hoc pomum mitti ait his verbis:

374 *Admiſce tu, Acca, baſilicis hæc nunc partim,*
Partim Perſica: quod nomen ſic denique fertur,
Propterea quod, qui quondam cum rege potenti

Ne-

Nomina Alexandro Magno fera prœlia bello
In Perſas retulere. ſuo poſt inde reventu
Hoc genus arboris in prælatis finibus Grajis
Diſſeruere, novos fructus mortalibus dantes.
Molluſca hac nux eſt, ne quis forte inſcius erret.

Nux Terentina dicitur quæ ita mollis eſt, ut vix attrectata frangatur. de qua in libro Favorini ſic reperitur: *Itemque quidam Tarentinas oves vel nuces dicunt quæ ſunt Terentinæ a tereno, quod eſt Sabinorum lingua molle. unde Terentios quoque dictos putat Varro ad Libonem primo.* quam in culpam etiam Horatius poteſt videri incidere qui ait:

& molle Tarentum.

Nux pinea hos nobis, qui oppoſiti ſunt, nucleos dedit. Plautus in Ciſtellaria:

Qui e nuce nucleos eſſe vult, frangit nucem.

C A P U T XV. 375

De generibus malorum, & pirorum.

ET, quia mala videmus admiſſa bellariis, poſt nuces de malorum generibus diſſerendum eſt. Sunt de agricultura ſcriptores qui nuces & mala ſic dividunt, ut nuces dicant omne pomum quod foris duro tegatur, & intus habeat quod eſui eſt; malum vero, quod foris habeat quod eſui, & durum intus includat. ſecundum hanc definitionem Perſicum, quod Suevius poeta ſuperius inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandum.

His præmiſſis, malorum enumeranda ſunt genera, quæ Cloatius in ordinatorum Græcorum libro quarto ita diligenter enumerat: *Sunt autem genera malorum; Amerinum, cotonium, citreum, coccymelum, conditivum,* ἐπιμηλὶς, *muſteum, Mattianum, orbiculatum, ogratianum, præcox, pannuceum, Puni-*

Digitized by Google

cum, *Perſicum*, *quirianum*, *proſivum*, *rubrum*, *ſcandianum*, *ſilveſtre*, *ſtruthium*, *Scantianum*, *Tibur*, *Verianum*. Vides Perſicum a Cloatio inter mala numeratum, quod nomen originis ſuæ tenuit, licet jam dudum noſtri ſoli germen ſit. Quod autem ait idem Cloatius, *citreum*, & ipſum Perſicum malum eſt ſecundum Vergilium,

Felicis mali, quo non præſtantius ullum.

& reliqua. Et ut nemo dubitet hæc de citreo dixiſſe Vergilium; accipite quæ Oppius in libro de ſilveſtribus arboribus dicat: *Citrea item malus & Perſica: altera generatur in Italia, & in Media altera.* & paulo poſt de citreo loquens ait: *Eſt autem odoratiſſimum, ex quo interjectum veſti tineas necat. fertur etiam venenis contrarium; quod tritum cum vino purgatione virium ſuarum bibentes ſervat. generantur autem*
376 *in Perſide omni tempore mala citrea, alia enim præcarpuntur, alia interim matureſcunt.* Vides hic & citreum nominari, & omnia ſigna poni quæ de eo Vergilius dixit; licet nomen citrei ille non dixerit. nam & Homerus, qui citreum θύον appellat, oſtendit eſſe odoratum pomum,

θύον δ' ὑπὸ καλὸν ὀδώδει.

&, quod ait Oppius inter veſtem poni citreum, idem ſignificat Homerus cum dicit:

Εἵματα δ' ἀμφιέσασα θυώδεα σιγαλόεντα.

hinc & Nævius poeta in bello Punico ait *citroſam veſtem.*

Pira hæc quæ videmus, varietas nominum numeroſa diſcernit. nam idem Cloatius ſic eorum vocabula deſcribit: *Anicianum*, *cucurbitivum*, *cirritum*, *cerviſca*, *calculoſum*, *cruſtuminum*, *decimanum*, *Græculum*, *Lollianum*, *Lanuvinum*, *laureum*, *lateresianum*, *murapium*, *Mileſium*, *murteum*, *Nævianum*, *orbiculatum*, *præcianum*, *rubile*, *Signinum*, *Fullianum*, *Titianum*, *Turrinianum*, *timoſum*, *præcox*, *volemum*, *me-*

meſpillum, ſerum, ſementivum ſeru·, Sextilianum ſerum, Tarentinum ſerum, Valerianum ſerum.

CAPUT XVI. 37

De ficuum, olearum, uvarumque generibus.

ADmonent nos & fici aridæ, ut enumeremus genera ficorum, eodem Cloatio nos de his, ut de aliis, inſtruente. ſic enim diverſas ficos diligentiæ ſuæ more dinumerat: *Africa, albula, harundinea, aſinaſtra, atra, paluſca, anguſta, bifera, carica, caldica, alba nigra, Chia alba nigra, Calpurniana alba nigra, cucurbitiva, duricoria, Herculanea, Liviana, ludia, leptoludia, Marſica, Numidica, pulla Pompejana, præcox, Tellana atra.* Sciendum quod ficus alba ex felicibus ſit arboribus; contra nigra ex infelicibus. docent nos utrumque pontifices. ait enim Veranius de verbis pontificalibus: *Felices arbores pu-* 378
tantur eſſe, quercus, æſculus, ilex, ſuber, fagus, corylus, ſorbus, ficus alba, pirus, malus, vitis, prunus, cornus, lotus. Tarquinius autem Priſcus in oſtentario arborario ſic ait: *Arbores quæ inferûm deorum avertentiumque in tutela ſunt, eas infelices nominant. alternum ſanguinem, filicem, ficum atram, quæque baccam nigram nigroſque fructus ferunt, itemque acrifolium, pirum ſilvaticum, ruſcum, rubum, ſenteſque, quibus portenta prodigiaque mala comburi jubere oportet.* Quid? quod ficum tamquam non pomum ſecerni a pomis apud idoneos reperimus? Afranius in Sella: *Pomum, holus, ficum, uvam.* ſed & Cicero Oeconomicon libro tertio: *Neque ſerit vitem, neque quæ ſata eſt, diligenter colit; oleum, ficos, poma, non habet.* Nec hoc ignorandum eſt ficum ſolam ex omnibus ar- 379
boribus non florere. Lacte proprie ficorum. groſſi appellantur fici qui non matureſcunt: hos Græci

X 2 di-

Digitized by Google

dicunt ὀλύνθους. [illegible]ttius: *In milibus tot ficorum non videbitis groſſum*. [illegible] paulo poſt ait: *Sumas ab alio lacte diffluos groſſos*. Et Poſtumius Albinus annali primo de Bruto: *Ea cauſa ſeſe ſtultum brutumque faciebat; groſſulos ex melle edebat*.

O[illegible]earum genera hæc enumerantur: Africana, Albigerus, Aquilia, Alexandrina, Ægyptia, culminea, conditiva, Liciniana, Orchas, oleaſter, pauſia, Paulia, radius, Sallentina, Sergiana, Termutia. ſicut uvarum iſta ſunt genera: Aminea, ſcilicet a regione. nam Aminei fuerunt ubi nunc Falernum eſt: aſinuſca, atruſca, albiverus, albena, apiana, apicia, bumamma, aut, ut Græci dicunt, βούμασθος, duracina, labruſca, melampſithia, maronia, mareotis, numentana, precia, prannia, pſithia, pil[illegible]lata, Rhodia, ſtephanitis, venucula, variola, lagea. Inter hæc Prætextatus: Vellem Servium noſtrum diutius audire. ſed hora nos quie-
380 tis admonet, ut exorto jubare eloquio Symmachi domi ſuæ fruamur. atque ita facta diſceſſio eſt.

A U-

Digitized by Google

AURELII MACROBII 381
AMBROSII THEODOSII
V. C. & INLUSTRIS
CONVIVIORUM SECUNDI DIEI SATURNALIORUM
LIBER TERTIUS.

CAPUT I.
Quam accurate Vergilius expreſſerit diverſos ritus ſacrificandi.

Congregatis in tempore conſtituto in domo Vettii qui venire debuerant, ante cœnandum cœpit Evangelus Vettium taliter compellare: Dixiſti, inquit, mi Vetti, inter omnia quibus eminet laus Maronis hoc te lectorem aſſiduum admirari, quia doctiſſime jus Pontificium, tamquam hoc profeſſus, in multa & varia operis ſui parte ſervavit. Et ſi tantæ diſſertationis ſermo non cederet, promiſiſti fore ut Vergilius noſter Pontifex maximus videretur. Nunc igitur comple promiſſum, vel ſermonem a memoria

Digitized by Google

tua credam ceſſiſſe, vel potius præſulem noſtrum
Vergilium Pontificem ignoraſſe. Tunc Prætextatus
decenti rubore perfuſus; Non, inquit, o Evange-
le, propter verba tua magis vana quam vera, ſed
382 propter totius cœtus reverentiam, quem ſcio avide
iſtud audire, oſtendam nec me ſermonis oblitum,
nec ſacrorum Vergilium imperitum. Hoc autem re-
puto principaliter præmittendum, quo ad hoc quis
diis ſuperis rem ſacram recte perficiat, prius eum
rite purificari oportere. Et hoc Vergilius prius pla-
ne demonſtrat, quum Æneam Pontificem introdu-
cit patri ſuo ſic loquentem:

Tu, genitor, cape ſacra manu patrioſque Penates:
Me bello e tanto digreſſum & cæde recenti,
Attrectare nefas; donec me flumine vivo
Abluero.

poſt Cajetæ quoque nutricis ſepulturam, quo potiſ
ſimum navigans appellitur, quam ad eam partem,

per quam fluvio Tiberinus amœno
In mare prorumpit,

ut confeſtim in ipſo Italiæ limine fluviali unda ablu
tus poſſet quam puriſſime Jovem,

Phrygiamque ex ordine matrem

invocare? quid? quod Evandrum aditurus per Ti
berim navigat; quod eum eſſet reperturus Hercu
ſacra celebrantem, ut purificatus ſacris poſſit ho
ſpitalibus intereſſe? Hic & Juno ipſa conqueritu
non magis quod Æneam contigiſſet contra ſuum
velle in Italiam pervenire, quam quod *optato* potire
tur *Tibridis alveo:* quia ſciret eum hoc amne puriſ
383 catum poſſe ſacra etiam ſibi rite perficere. nam n
ſupplicari quidem ſibi ab eo vellet. Nunc quoniam
purificationem ad ſacra ſuperorum pertinentem de
rum in Vergiliana obſervatione monſtravimus, v
deamus utrum & circa inferorum deorum cultu
proprietatem moris idem poeta ſervaverit. Conſt

dis.

Digitized by Google

dîs ſuperis ſacra facturum corporis ablutione purgari. cum vero inferis litandum eſt; ſatis actum videtur ſi adſperſio ſola contingat. de ſacris igitur ſuperorum ait Æneas:

donec me flumine vivo
Abluero.

at Dido cum ſacra dîs inferis inſtituit ait:

Annam, cara mihi nutrix, huc ſiſte ſororem:
Dic corpus properet fluviali ſpargere lympha.

& alibi:

Sparſerat & latices ſimulatos fontis Averni.

necnon cum Miſenum ſepulturæ mandari refert:

Idem ter ſocios pura circumtulit unda 384
Spargens rore levi.

ſic & cum facit Æneam apud inferos ramum Proſerpinæ conſecraturum ita infert:

Occupat Æneas aditum, corpuſque recenti
Spargit aqua.

CAPUT II.

Quam proprie Vergilius uſus ſit verbis ad ſacra pertinentibus.

Verborum autem proprietas tam poetæ huic familiaris eſt, ut talis obſervatio in Vergilio laus eſſe jam deſinat. nullis tamen magis proprie uſus eſt, quam ſacris vel ſacrificalibus verbis. & primum illud non omiſerim, in quo plerique falluntur:

extaque ſalſos
Porriciam in fluctus.

non, ut quidam, *projiciam*; æſtimantes dixiſſe Vergilium projicienda exta, qui adjecit, *in fluctus*. ſed non ita eſt. nam & ex diſciplina haruſpicum & ex præcepto pontificum verbum hoc ſollemne ſacrifican-

Digitized by Google

ficantibus eſt: ſicut Veranius ex primo libro Pictoris ita diſſertationem hujus verbi exſecutus eſt: *Exta porriciunto, dis danto in altaria aramve focumve, eove quo exta dari debebunt.* *Porricere* ergo non *projicere*, proprium ſacrificii verbum eſt. & quia dixit Veranius, *in aram focumve eove quo exta dari debebunt;* nunc pro ara & foco mare accipiendum eſt, cum ſacrificium diis maris dicatur. ait enim:

Dî quibus imperium eſt pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Conſtituam ante aras voti reus, extaque ſalſos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.

385 ex his docetur in mare rite potuiſſe *porrici exta*, non *projici*.

Conſtituam ante aras voti reus.

Hæc vox propria ſacrorum eſt; ut reus vocetur qui ſuſcepto voto ſe numinibus obligat; damnatus autem, qui promiſſa vota non ſolvit. Sed de hoc non opus eſt a me plura proferri, cum vir doctiſſimus Euſtathius paulo ante hanc partem plenius exſecutus ſit.

Eſt profundam ſcientiam hujus poetæ in uno ſæpe reperire verbo, quod fortuito dictum vulgus putaret. multifariam enim legimus quod litare ſola non poſſit oratio, niſi & is qui deos precatur etiam aram manibus apprehendat. inde Varro divinarum libro quinto dicit aras primum aſas dictas; quod eſſet neceſſarium a ſacrificantibus eas teneri. anſis autem teneri ſolere vaſa quis dubitet? commutatione ergo litterarum aras dici cœptas, ut Valeſios & Fuſios dictos prius, nunc Valerios & Furios dici. hæc omnia illo verſu poeta exſecutus eſt:

Talibus orantem dictis araſque tenentem
Audiit omnipotens.

nonne eo additum credideris non quia orabat tantum, ſed quia & aras tenebat, auditum? nec non cum ait:

Ta-

Talibus orabat dictis, araſque tenebat.
item: *Tango aras, medios ignes ac numina teſtor.*
eamdem vim nominis ex apprehenſione ſignificat.

Idem poeta tam ſcientia profundus quam amœnus
ingenio nonnulla de veteribus verbis quæ ad proprie-
tatem ſacrorum noverat pertinere ita interpretatus
eſt, ut mutato verbi ſono integer intellectus mane-
ret. nam primo pontificii juris libro apud Pictorem 386
verbum hoc poſitum eſt, *vitulari*. de cujus verbi ſi-
gnificatu Titius ita retulit: *Vitulari* eſt *voce lætari*.
*Varro etiam in libro quintodecimo rerum divinarum ita
refert: quod pontifex in ſacris quibuſdam vitulari ſoleat,
quod Græci* παιανίζειν *vocant*. Has tot interpretatio-
nis ambages quam paucis verbis docta eloquentia
Maronis expreſſit!

Lætumque choro pæana canentes.

nam ſi *vitulari* eſt *voce lætari*, quod eſt παιανίζειν,
nonne in cantu læti παιᾶνος enarratio verbi perfecta
ſervata eſt? &, ut huic vocabulo diutius immore-
mur, Hyllus libro quem de Dîs compoſuit, ait
Vitulam vocari deam quæ lætitiæ præeſt. Piſo ait
vitulam victoriam nominari, cujus rei hoc argumen-
tum profert; quod poſtridie Nonas Julias re bene
geſta, cum pridie populus a Tuſcis in fugam verſus
ſit, unde *Populifugia* vocantur, poſt victoriam certis
ſacrificiis fiat vitulatio. quidam nomen ejus animad-
verſum putant quod potens ſit vitæ tolerandæ. ideo
huic deæ pro frugibus fieri ſacra dicuntur, quia
frugibus vita humana toleratur. unde hoc eſſe ani-
madvertimus quod ait Vergilius;

Cum faciam vitula pro frugibus, ipſe venito:

ut *vitula* dixerit pro *vitulatione*. quod nomen eſſe ſa-
crificii ob lætitiam facti ſuperius expreſſimus. Me-
minerimus tamen ſic legendum per ablativum;

Cum faciam vitula pro frugibus.

id eſt, cum faciam rem divinam, non ove, non ca- 387
pra,

Digitized by Google

pra, ſed vitula; tamquam dicat, cum vitulam pro frugibus ſacrificavero, quod eſt, cum vitula rem divinam fecero. Pontificem Æneam vel ex nomine referendorum laborum ejus oſtendit. pontificibus enim permiſſa eſt poteſtas memoriam rerum geſtarum in tabulas conferendi; & hos annales appellant equidem maximos, quaſi a pontificibus maximis factos. unde ex perſona Æneæ ait;

Et vacat annales tantorum audire laborum.

CAPUT III.

De ſacro, profano, ſancto, & religioſo: quid ea ſint, & quam diligenter horum verborum proprietates expreſſerit Maro.

ET quia inter decreta pontificum hoc maxime quæritur quid *ſacrum*, quid *ſanctum*, quid *religioſum*: quærendum utrum his ſecundum definitionem ſuam Vergilius uſus ſit, & ſingulis vocabuli ſui proprietatem ſuo more ſervarit.

Sacrum eſt, ut Trebatius libro primo de religionibus refert, *quicquid eſt quod deorum habetur*. Hujus definitionis poeta memor, ubi ſacrum nominavit, admonitionem deorum pæne ſemper adjecit:

Sacra Dioneæ matri diviſque ferebam.

item:

Sacra Jovi Stygio quæ rite incepta paravi.

item:

Tibi enim tibi, maxima Juno,
Mactat ſacra ferens.

Profanum omnes pæne conſentiunt id eſſe quod extra fanaticam cauſam ſit, quaſi porro a fano & a religione ſecretum. cujus ſignificatus exemplum ex-
388 ſecutus eſt cum de luco & aditu inferorum ſacro utroque loqueretur:

Pro-

Procul o procul eſte, profani,
Conclamat vates, totoque abſiſtite luco.

Eo accedit quod Trebatius *profanum* id proprie dici ait *quod ex religioſo vel ſacro in hominum uſum proprietatemque converſum eſt*; quod apertiſſime poeta ſervavit cum ait:

Faune, precor miſerere, inquit, tuque, optima, ferrum
Terra, tene; colui veſtros ſi ſemper honores;
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

dixerat enim:

Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum
Suſtulerant.

unde oſtendit proprie *profanum*, quod ex ſacro promiſcuum humanis actibus commodatum eſt.

Sanctum eſt, ut idem Trebatius libro decimo religionum refert, *interdum idem quod ſacrum idemque quod religioſum; interdum aliud, hoc eſt, nec ſacrum nec religioſum eſt*. Quod ad ſecundam ſpeciem pertinet:

Sancta ad vos anima atque iſtius inſcia culpæ
Deſcendam.

non enim ſacro aut religioſo ejus anima tenebatur, quam ſanctam, hoc eſt, incorruptam, voluit oſtendere. ut in illo quoque;

Tuque, o ſanctiſſima conjunx,
Felix morte tua.

In quo caſtitatis honorem incorruptæ uxoris amplexus eſt. unde & *ſanctæ leges*, quæ non debeant pœnæ ſanctione corrumpi. Quod autem ad priorem ſpeciei definitionem de ſancto attinet; id eſt ut non aliud ſit quam ſacrum aut religioſum:

Ecce levis ſummo de vertice viſus Iuli
Fundere lumen apex.

& paulo poſt:

Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem 389
Excutere, & ſanctos reſtinguere fontibus ignes.

hic

Digitized by Google

hic enim ſanctos ac ſi ſacros accipiemus, quia divinitus contigerunt. item:

Tuque, o ſanctiſſima vates,
Præſcia venturi:

non aliud niſi ſacram vocat, quam videbat & deo plenam & ſacerdotem.

Supereſt ut quid ſit *religioſum* cum Vergilio communicemus. Servius Sulpitius religionem eſſe dictam tradidit quæ propter ſanctitatem aliquam remota ac ſepoſita a nobis ſit, quaſi a relinquendo dicta, ut a carendo ceremonia. hoc Vergilius ſervans ait:

Eſt ingens gelidum lucus prope Caretis amnem
Relligione patrum late ſacer.

& adjecit, quo proprietatem religionis exprimeret:

Undique colles
Incluſere cavi, & nigra nemus abiete cingit.

quæ res utique faciebat lucum a populi communione ſecretum. &, ut relictum locum oſtenderet non ſola adeundi difficultate, adjecit & ſanctitatem:

Silvano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos
Agrorum pecoriſque deo.

Secundum Pompejum Feſtum *religioſi ſunt qui facienda & vitanda diſcernunt*. hinc Maro ait:

Rivos deducere nulla
Relligio vetuit.

Quod autem ait, *deducere:* nihil aliud eſt quam de-
390 tergere. nam feſtis diebus rivos veteres ſordidatos detergere licet, novos fodere non licet.

In tranſcurſu & hoc notandum eſt, quod & ipſe velut præteriens ſub unius verbi ſignificatione projecit. cavetur enim in jure pontificio, ut, quoniam oves duabus ex cauſis lavari ſolent aut ut curetur ſcabies aut ut lana purgetur, feſtis diebus purgandæ lanæ gratia oves lavare non liceat; liceat autem ſi curatione ſcabies abluenda ſit. ideo hoc

quo-

Digitized by Google

quoque inter conceſſa numeravit;

Balantumque greges fluvio merſare.

quod ſi hucuſque dixiſſet, licita & vetita confuderat: ſed adjiciendo, *ſalubri*, cauſam conceſſæ ablutionis expreſſit.

CAPUT IV.

Quid delubrum, quid dii Penates. Et quod ne in his quidem Vergilius a ſua receſſerit diligentia.

Nomina etiam ſacrorum locorum ſub congrua proprietate proferre pontificalis obſervatio eſt. Ergo delubrum quid pontifices proprie vocent, & qualiter hoc nomine Vergilius uſus ſit, requiramus. Varro libro octavo rerum divinarum, *Delubrum* ait *alios æſtimare in quo præter ædem ſit area aſſumta deûm cauſâ, ut eſt in circo Flaminio Jovis Statoris; alios, in quo loco dei ſimulacrum dedicatum eſt.* & adjecit: *ſicut locum in quo figerent candelam candelabrum appellatur: ita in quo deum ponerent, nominatum delubrum.* His a Varrone præſcriptis intelligere poſſumus id potiſſimum ab eo probatum quod ex ſua conſuetudine in ultimo poſuit, ut a dei dedicato ſimulacro delubrum cœperit nuncupari. Vergilius tamen utramque rationem diligenter eſt exſecutus. ut enim a poſtrema incipiamus; obſervavit delubrum nominaturus aut proprie deorum nomina, aut ea quæ diis accommodarentur inſerere. 391

At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt.

&, ut mox ſimulacrum nominaret, ſubtexuit:

-- Sævaque petunt Tritonidos arcem,
Sub pedibuſque deæ clypeique ſub orbe teguntur.

item:

Nos delubra deûm miſeri, quibus ultimus eſſet
Ille dies.

il-

illam vero opinionem de area, quam Varro prædixerat, non omiſit:

Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt. & mox:
Aut ante ora deûm pingues ſpatiatur ad aras.

quid enim eſt ſpatiatur, quam ſpatio lati itineris obambulat? quod adjiciendo, *ante aras*, oſtendit aream aſſumtam deorum cauſa. ita ſuo more velut aliud agendo implet arcana.

De diis quoque Romanorum propriis, id eſt, Penatibus, adſperſa eſt huic operi non incurioſa ſubtilitas. Nigidius enim de Diis libro nonodecimo requirit num dii Penates ſint Trojanorum Apollo & Neptunus, qui muros eis feciſſe dicuntur; & num eos in Italiam Æneas advexerit. Cornelius quoque Labeo de diis Penatibus eadem exiſtimat. hanc opinionem ſequitur Maro cum dicit:

Sic fatus meritos aris mactabat honores:
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo.

Varro humanarum ſecundo Dardanum refert deos Penates ex Samothrace in Phrygiam & Æneam ex Troja in Italiam detuliſſe. Qui ſint autem dii Penates, in libro quidem memorato Varro non exprimit: ſed, qui diligentius eruunt veritatem, Penates eſſe dixerunt per quos penitus ſpiramus, per quos habemus corpus, per quos rationem animi poſſidemus: eſſe autem medium æthera Jovem, Junonem
392 vero imum aera cum terra, & Minervam ſummum ætheris cacumen. & argumento utuntur, quod Tarquinius Demarati Corinthii filius, Samothracicis religionibus myſtice imbutus, uno templo ac ſub eodem tecto, numina memorata conjunxit. Caſſius Hemina dicit, Samothracas deos eoſdemque Romanorum Penates proprie dici θεοὺς μεγάλους, θεοὺς χρηστοὺς, θεοὺς δυνατούς. Noſter hæc ſciens ait;

Cum ſociis natoque, Penatibus & magnis dis.

quod

quod exprimit θεοὺς μεγάλους. Sed & omnia hæc nomina cum in uno de ſupradictis numinibus ſervat, doctrinam procul dubio ſuam de omni hac opinione confirmat. cum enim ait:

Junonis magnæ primum prece numen adora;

τὴν μεγάλην nominavit:

Aſſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno;

τὴν χρηστήν; *dominamque potentem*, τὴν δυνατήν. Eodem nomine appellavit & Veſtam. quam de numero Penatium aut certe comitem eorum eſſe manifeſtum eſt: adeo ut & conſules, prætores, ſeu dictatores, cum adeunt magiſtratum, Lavinii rem divinam faciant Penatibus pariter & Veſtæ. Sed & Vergilius, ubi ex perſona Hectoris dixit,

Sacra ſuoſque tibi commendat Troja Penates:

mox ſubjecit:

Sic ait & manibus vittas Veſtamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem.

addidit Higinus in libro quem de diis Penatibus ſcripſit, vocari eos θεοὺς πατρώους. ſed nec hoc Vergilius ignoratum reliquit:

Dii patrii, ſervate domum, ſervate nepotem.

& alibi,

patriique Penates.

CAPUT V. 393

Quanta fuerit Vergilii cura in exprimendis diverſis hoſtiarum generibus: & cur Mezentium contemtorem dixerit deorum.

NEc minus de ſacrificiorum uſu quam de deorum ſcientia diligentiam ſuam pandit. Cum enim Trebatius libro primo de religionibus doceat hoſtiarum genera eſſe duo; unum in quo voluntas dei per exta diſquiritur, alterum in quo ſola anima deo

ſa-

Digitized by Google

ſacratur, unde etiam haruſpices animales has hoſtias vocant; utrumque hoſtiarum genus in carmine ſuo Vergilius oſtendit. & primo quidem illud quo voluntas numinum per exta monſtratur;

Mactat lectas de more bidentes,

& mox:

Pecudumque recluſis
Pectoribus inhians ſpirantia conſulit exta.

alterum illud in quo hoſtia animalis dicitur quod ejus tantum anima ſacratur, oſtendit, cum facit Entellum victorem Eryci mactare taurum. nam, ut expleret animalis hoſtiæ cauſas, ipſo uſus eſt nomine:

Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis.

& ut nuncupata vota ſignaret, ait, *perſolvo:* quod de voto proprie dicitur. utque oſtenderet perſolutum diis, ſignavit dicens:

Sternitur, exanimiſque tremens procumbit humi bos.

Videndum etiam ne & illam hoſtiam oſtendat animalem;

Sanguine placaſtis ventos & virgine cæſa,
Cum primum Iliacas, Danai, veniſtis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animaque litandum
Argolica.

nam & *animam*, id eſt hoſtiæ nomen poſuit, & *litare*, quod ſignificat ſacrificio facto placaſſe numen.

In his ipſis hoſtiis vel animalibus vel conſultatoriis quædam ſunt quæ hoſtiæ injuges vocantur, id eſt, quæ numquam domitæ aut jugo ſubditæ ſunt. harum quoque noſter poeta ſic meminit:

394

Nunc grege de niveo ſeptem mactare juvencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.

&, ut injuges evidentius exprimeret, adjecit;

& intacta totidem cervice juvencos.

Eximii quoque in ſacrificiis vocabulum non poeticum ἐπίθετον, ſed ſacerdotale nomen eſt. Veranius enim

enim in pontificalibus quæſtionibus docet, eximias dictas hoſtias quæ ad ſacrificium deſtinatæ eximuntur e grege; vel quod eximia ſpecie quaſi offerenda numinibus eligantur. hinc ait:

Quatuor eximios præſtanti corpore tauros.

ubi quod eximuntur *eximios*, quod eliguntur *præſtanti corpore* dicendo monſtravit. Ambarvalis hoſtia eſt, ut ait Pompejus Feſtus, quæ rei divinæ cauſa circum arva ducitur ab his qui pro frugibus faciunt. hujus ſacrificii mentionem in Bucolicis habet, ubi de apotheoſi Daphnidis loquitur:

Hæc tibi ſemper erunt & cum ſollemnia vota
Reddemus Nymphis, & cum luſtrabimus agros.

ubi *luſtrare* ſignificat circumire. hinc enim videlicet & nomen hoſtiæ acquiſitum eſt ab ambiendis arvis. ſed & in Georgicorum libro primo:

Terque novas circum felix eat hoſtia fruges.

Obſervatum eſt a ſacrificantibus ut ſi hoſtia, quæ ad aras duceretur, fuiſſet vehementius reluctata, oſtendiſſetque ſe invitam altaribus admoveri, amoveretur: quia invito deo offerri eam putabant. Quæ autem ſtetiſſet oblata, hanc volenti numini dari æſtimabant. hinc noſter:

Et ductus cornu, ſtabit ſacer hircus ad aras.

& alibi:

Et ſtatuam ante aras aurata fronte juvencum. 395

Adeo autem omnem pietatem in ſacrificiis, quæ dîs exhibenda ſunt, ponit; ut propter contrariam cauſam Mezentium vocaverit contemtorem deorum. neque enim, ut Aſpero videtur, ideo contemtor divûm dictus eſt, quod ſine reſpectu deorum in homines impius fuerit. alioquin multo magis hoc de Buſiride dixiſſet; quem longe crudeliorem *Illaudatum* vocaſſe contentus eſt. Sed veram hujus contumaciſſimi nominis cauſam in primo libro Originum Catonis diligens lector inveniet. ait enim Mezen-

tium Rutulis imperaſſe ut ſibi offerrent quas diis primitias offerebant, & Latinos omnes ſimilis imperii metu ita vocaſſe: IVPITER. SI. TIBI. MAGIS. CORDI. EST. NOS. EA. TIBI. DARE. POTIVS. QVAM. MEZENTIO. VTEI. NOS. VICTORES. FACIAS. Ergo, quod divinos honores ſibi exegerat, merito dictus eſt a Vergilio contemtor deorum. hinc pia illa inſultatio ſacerdotis;

Hæc ſunt ſpolia & de rege ſuperbo
Primitiæ.

ut nomine contumaciæ, cujus pœnas luit, raptas de eo notaret exuvias.

CAPUT VI.

Mirandam fuiſſe Vergilii cum circa Romana, tum circa externa etiam ſacra doctrinam: quod ex Apollinis Delii & Herculis Victoris ſacris oſtenditur.

MIrandum eſt hujus poetæ & circa noſtra & circa externa ſacra doctrinam. neque enim de nihilo eſt quod cum Delon venit Æneas, nulla ab eo cæſa eſt hoſtia; cum proficiſceretur, Apollini & Neptuno res facta divina eſt. conſtat enim, ſicut Cloatius Verus ordinatorum libro ſecundo docet,
396 eſſe Deli aram apud quam hoſtia non cæditur, ſed tantum ſollemni deum prece venerantur. verba Cloatii hæc ſunt: *Deli ara eſt Apollinis* Γενήτορος, *in qua nullum animal ſacrificatur: quam Pythagoram velut inviolatam adoraviſſe produnt*. Hanc ergo eſſe quæ adoratur ab Ænea Γενήτορος aram poeta demonſtrat. ſiquidem templum ingreſſus pontifex nullo acto ſacrificio ſtatim inchoat precem; &, ut Γενήτορα expreſſius nominaret:

Da, Pater, augurium.

at vero cum taurum mox immolat Apollini & Neptu-

ptuno, apud aliam utique aram factum intelligimus. & bene ſupra tantummodo *patrem*, quod ibi proprium eſt, & infra, quod commune eſt, Apollinem nominat. meminit hujus aræ & Cato de liberis educandis in hæc verba: *Nutrix hæc omnia faciebat in verbenis ac tubis ſine hoſtia, ut Deli ad Apollinis Genitivi aram*. Eodem verſu non omittendum puto cur *ſaxo vetuſto* dixerit exſtructum templum. Velius Longus, *Immutatio eſt*, inquit, *epitheti. vult enim dicere vetuſtatem templi*. hunc multi alii commentatores ſecuti ſunt. ſed frigidum eſt, ædificii ætatem notare. Epaphus autem, vir plurimæ lectionis, libro ſeptimodecimo ait Delphis quodam tempore eveniſſe ut templum religioſum antea & intactum ſpoliatum incenſumque ſit: & adjicit, multas circa Corinthum urbes inſulaſque proximas terræmotu hauſtas; Delon neque antea neque poſtea hoc incommodo vexa- 397
tam, ſed ſemper eodem manere ſaxo. Thucydides etiam hiſtoriarum libro tertio idem docet. non mirum ergo ſi præſidio religionis tutam inſulam ſemper oſtendens ad reverentiam ſibi locorum acceſſiſſe dicit continuam ſaxi ejuſdem, id eſt, inſulæ firmitatem. Ut ſervavit Apollinis Genitoris proprietatem vocando patrem: idem curavit Herculem vocando Victorem.

Hæc, inquit, *limina victor*
Alcides ſubiit.

Varro divinarum libro quarto Victorem Herculem putat dictum, quod omne genus animalium vicerit. Romæ autem Victoris Herculis ædes duæ ſunt, una ad portam trigeminam, altera in foro boario. Hujus commenti cauſam Maſlurius Sabinus Memorialium libro ſecundo aliter exponit. *Marcus*, inquit, *Octavius Herennius prima adoleſcentia tibicen, poſtquam artis diffiſus ſuæ eſt, inſtituit mercaturam; & bene re geſta decimam Herculi profanavit, poſtea, cum navigans*

Digitized by Google

hoc idem ageret , a prædonibus circumventus fortiſſime repugnavit , & victor receſſit . hunc in ſomnis Hercules docuit ſua opera ſervatum . cui Octavius impetrato a ma-
398 *giſtratibus loco ædem ſacravit & ſignum ; Victoremque literis inciſis appellavit . dedit ergo epitheton deo , quo & argumentum veterum victoriarum Herculis & commemoratio novæ hiſtoriæ , quæ recenti Romano ſacro cauſam dedit , contineretur .* Nec fruſtra in eodem loco dixit :

Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri .

quidam enim aram maximam cum vicino conflagraret incendio liberatam a Pinariis ferunt ; & ideo ſacri cuſtodem domum Pinariam dixiſſe Vergilium. Aſper κατὰ διαστολὴν , inquit , *Potitiorum , qui ab Appio Claudio præmio corrupti ſacra ſervis publicis prodiderunt .* Sed Veratius Pontificalis in eo libro quem fecit de ſupplicationibus ita ait : *Pinariis , qui noviſſimi comeſo prandio veniſſent , cum jam manus pranſores lavarent , præcepiſſe Herculem , ne quid poſtea ipſi aut progenies ipſorum ex decima guſtarent ſacranda ſibi , ſed miniſtrandi tantummodo cauſa non ad epulas convenirent .* quaſi *miniſtrantes ergo ſacri cuſtodes vocari : ut ipſe Vergilius alibi ;*

At Triviæ cuſtos jamdudum in montibus Opis ,

id eſt , miniſtra . niſi forte cuſtodem dixit eam quæ ſe prohibuerit & cuſtodierit a ſacris ; ut ipſe alibi :

Et cuſtos furum atque avium cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi .

Hic utique cuſtodem prohibitorem avium furumque ſignificat.

Hæc ubi dicta , dapes jubet & ſublata reponi
Pocula ; gramineoque viros locat ipſe ſedili .

non vacat quod dixit *ſedili* . nam propria obſervatio eſt in Herculis ſacris epulari ſedentes . & Cornelius Balbus ἐξηγητικῶν libro octavodecimo ait apud aram maximam obſervatum ne lectiſternium fiat . Cuſtoditur in eodem loco ut omnes aperto capite ſacra fa-

faciant. hoc fit ne quis in æde dei habitum ejus imi- 399
tetur. nam ipſe ibi operto eſt capite. Varro ait Græcum hunc eſſe morem: quia ſive ipſe, ſive qui ab eo relicti aram maximam ſtatuerunt, Græco ritu ſacrificaverunt. hoc amplius addit Gavius Baſſus. idcirco enim hoc fieri dicit; quia ara maxima ante adventum Æneæ in Italia conſtituta eſt, qua hunc ritum velandi capitis invenit.

CAPUT VII.

Ea etiam quæ negligenter in Vergilio tranſmittuntur a legentium vulgo, non carere ſenſuum profunditate. Et homines ſacros cur occidere licuerit.

EA quoque quæ incurioſe tranſmittuntur a legentium plebe, non carent profunditate. nam cum loqueretur de filio Pollionis, idque ad principem ſuum ſpectaret, adjecit:

Ipſe ſed in pratis aries jam ſuaverubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto.

Traditur autem in libro Etruſcorum, ſi hoc animal inſolito colore fuerit indutum, portendi imperatori omnium rerum felicitatem. eſt ſuper hoc liber Tar-
quitii tranſcriptus ex oſtentario Tuſco. ibi repe- 400
ritur: *Purpureo aureove colore ovis arieſve ſi adſpergatur; principi ordinis & generis ſumma cum felicitate largitatem auget, genus progeniem propagat in claritate, lætioremque efficit.* Hujuſmodi igitur ſtatum imperatori in tranſitu vaticinatur.

Verbis etiam ſingulis de ſacro ritu quam ex alto petita ſignificet, vel hinc licebit advertere:

Injecere manum Parcæ teliſque ſacrarunt
Evandri.

nam quicquid deſtinatum eſt dîs, ſacrum vocatur. pervenire autem ad deos non poteſt anima niſi libera

Digitized by Google

ab onere corporis fuerit: quod niſi morte fieri non poteſt. ita ergo opportune ſacratum Haleſum facit, quia erat oppetiturus. & hic proprietatem & humani & divini juris ſecutus eſt. nam ex manus injectione pæne mancipium deſignavit, & ſacrationis vocabulo obſervantiam divini juris implevit. Hoc loco non alienum videtur de conditione eorum hominum referre quos leges ſacros eſſe certis diis jubent: quia non ignoro quibuſdam mirum videri quod cum cetera ſacra violari nefas ſit, hominem ſacrum jus fuerit occidi. cujus rei cauſa hæc eſt. Veteres nullum animal ſacrum in finibus ſuis eſſe patiebantur, ſed abigebant ad fines deorum quibus ſacrum eſſet: animas vero ſacratorum hominum,
401 quos Græci ζωάνας vocant, dîs debitas æſtimabant. Quemadmodum igitur quod ſacrum ad deos ipſos mitti non poterat, a ſe tamen dimittere non dubitabant; ſic animas quas ſacras in cœlum mitti poſſe arbitrati ſunt, viduatas corpore quam primum illo ire voluerunt. Diſputat de hoc more etiam Trebatius religionum libro nono. cujus exemplum ne ſim prolixus omiſi. cui cordi eſt legere, ſatis habeat & auctorem & voluminis ordinem eſſe monſtratum.

CAPUT VIII.

Quæ male enuntiando apud Vergilium corrumpantur. Et quod ea nec ratione apud hunc poetam careant quæ fortuita eſſe videntur: cum aliis quibuſdam.

NOnnullorum quæ ſcientiſſime prolata ſunt, male enuntiando corrumpimus dignitatem. ut quidam legunt;

> *Diſcedo, ac ducente dea flammam inter & hoſtes*
> *Expedior:*

cum ille doctiſſime dixerit; *ducente deo*, non, *dea*, nam

Digitized by Google

nam & apud Calvum Acterianus affirmat legendum,

Pollentemque deum Venerem,

non, *deam*. Signum etiam ejus eſt Cypri barbatum corpore, ſed veſte muliebri cum ſceptro ac ſtatura virili. & putant eamdem marem ac feminam eſſe. Ariſtophanes eam Ἀφρόδιτον appellat. Lævinus etiam ſic ait: *Venerem igitur almum adorans, ſive femina ſive mas eſt, ita uti alma noctiluca eſt*. Philochorus quo- 402
que in Atthide eamdem affirmat eſſe lunam; & ei ſacrificium facere viros cum veſte muliebri, mulieres cum virili: quod eadem & mas æſtimatur & femina. Hoc quoque de prudentia religionis a Vergilio dictum eſt:

Decidit exanimis vitamque reliquit in aſtris
Aeriis.

Higinus enim de proprietatibus deorum, cum de aſtris ac ſtellis loqueretur, ait oportere his volucres immolari. docte ergo Vergilius dixit apud ea numina animam volucris remanſiſſe quibus ad litandum data eſt. Nec nomen apud ſe, quod fortuitum eſſe poterat, vacare permittit:

Matriſque vocavit
Nomine Caſmillæ mutata parte Camillam.

nam Statius Tullianus de vocabulis rerum libro primo ait, dixiſſe Callimachum Tuſcos Camillum appellare Mercurium; quo vocabulo ſignificant præminiſtrum deorum. unde Vergilius ait Metabum *Camillam* appellaſſe filiam, Dianæ ſcilicet præminiſtram. nam & Pacuvius, cum de Medea loqueretur; *Cælitum Camilla exſpectata advenî. Salve hoſpita*. Romani quoque pueros & puellas nobiles & in-
veſtes Camillos & Camillas appellant, flaminicarum 403
& flaminum præminiſtros. Hanc quoque obſervationem ejus non convenit præterire.

Mos erat, inquit, *Heſperio in Latio, quem protinus urbes*

Digitized by Google

Albana coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit.

Varro de moribus *morem* eſſe dicit in judicio animi, quem ſequi debeat conſuetudo. Julius Feſtus de verborum ſignificationibus libro tertiodecimo, *Mos eſt*, inquit, *inſtitutum patrium, pertinens ad religiones ceremoniaſque majorum*. ergo Vergilius utrumque auctorem ſecutus. & primo quidem Varronem; quoniam ille dixerat morem præcedere, ſequi conſuetudinem, poſtquam dixit; *Mos erat*, ſubjunxit,

quem protinus urbes
Albana coluere, &,
Nunc maxima rerum
Roma colit:

quod perſeverantiam conſuetudinis monſtrat. & quoniam Feſtus pertinere ad ceremonias ait; hoc idem docuit Maro adjiciendo, *ſacrum*,

Quem protinus urbes
Albana coluere ſacrum.

mos ergo præceſſit & cultus moris ſecutus eſt, quod eſt conſuetudo. Et hic definitionem Varronis implevit. adjiciendo deinde, *ſacrum*, oſtendit mo-
404 rem ceremoniis eſſe dicatum, quod Feſtus aſſeruit. idem obſervavit & in duodecimo libro cum ait:

Morem ritusque ſacrorum
Adjiciam.

in quo oſtendit aperte morem eſſe ritus ſacrorum. Sed hiſtoriæ quoque fidem in his verſibus ſecutus eſt,

Mos erat Heſperio in Latio,

& reliqua. ſervavit enim regnorum ſucceſſionem. quippe primi regnaverunt Latini, deinde Albani, & inde Romani. Ideo, *Mos erat*, primum dixit, *Heſperio in Latio:* & poſtea,

quem protinus urbes
Albana coluere ſacrum:

deinde ſubjecit:

Nunc

Nunc maxima rerum
Roma colit.

CAPUT IX.

De carmine quo evocari ſolebant dii tutelares, & aut urbes aut exercitus devoveri.

Exceſſere omnes adytis ariſque relictis
Dî, quibus imperium hoc ſteterat.

Et de vetuſtiſſimo Romanorum more & de occultiſſimis ſacris vox iſta prolata eſt. conſtat enim omnes urbes in alicujus dei eſſe tutela, moremque Romanorum arcanum & multis ignotum fuiſſe, ut, cum obſiderent urbem hoſtium eamque jam capi poſſe confiderent; certo carmine evocarent tutelares deos: quod aut aliter urbem capi poſſe non crederent, aut, ſi poſſet, nefas æſtimarent deos habere captivos. nam propterea ipſi Romani & deum in cujus tutela urbs Roma eſt, ut ipſius urbis Latinum nomen ignotum eſſe voluerunt. ſed dei quidem no- 405
men nonnullis antiquorum licet inter ſe diſſidentium libris inſitum: & ideo vetuſta perſequentibus quicquid de hoc putatur innotuit. alii enim Jovem crediderunt, alii Lunam: ſunt qui Angeronam, quæ digito ad os admoto ſilentium denuntiat. alii autem, quorum fides mihi videtur firmior, Opem Conſiviam eſſe dixerunt. Ipſius vero urbis nomen etiam doctiſſimis ignotum eſt, caventibus Romanis ne, quod ſæpe adverſus urbes hoſtium feciſſe ſe noverant, idem ipſi quoque hoſtili evocatione paterentur, ſi tutelæ ſuæ nomen divulgaretur. Sed videndum ne quod nonnulli male æſtimaverunt nos quoque confundat, opinantes uno carmine & evocari ex urbe aliqua deos & ipſam devotam fieri civitatem, nam reperi in libro quinto rerum recondi-

ta-

tarum Sammonici Sereni utrumque carmen, quod
ille ſe in cujuſdam Furii vetuſtiſſimo libro reperiſ-
ſe profeſſus eſt. eſt autem carmen hujuſmodi, quo
dî evocantur cum oppugnatione civitas cingitur:
SI. DEVS. SI. DEA. EST. CVI. POPOLVS CI-
VITAS. QVE. KARTHAGINIENSIS. EST. IN.
TVTELA. TE QVE. MAXIME. ILLE. QVI. VR-
BIS. HVIVS. POPOLI. QVE. TVTELAM. RECE-
PISTI. PRECOR. VENEROR. QVE. VENIAM.
QVE. A VOBIS. PETO. VT. VOS. POPOLVM.
CIVITATEM. QVE. KARTHAGINIENSEM.
DESERATIS. LOCA. TEMPLA. SACRA. VR-
406 BEM. QVE. EORVM. RELINQVATIS. ABS-
QVE. HIS. ABEATIS. EI. QVE. POPOLO. CI-
VITATI. QVE. METVM. FORMIDINEM. OB-
LIVIONEM. INIICIATIS. PRODITI. QVE.
ROMAM. AD. ME. MEOS. QVE. VENIATIS.
NOSTRA. QVE. VOBIS. LOCA. TEMPLA. SA-
CRA. VRBS. ACCEPTIOR. PROBATIOR.
QVE. SIT. MIHI. QVE. POPOLO. QVE. ROMA-
NO. MILITIBVS. QVE. MEIS. PRAEPOSITI.
SITIS. VT. SCIAMVS. INTELLIGAMVS.
QVE. SI. ITA. FECERITIS. VOVEO. VO-
BIS. TEMPLA. LVDOS. QVE. FACTVRVM.
In eadem verba hoſtias fieri oportet, auctorita-
temque videri extorum ut ea promittant futura.
urbes vero exercituſque ſic devoventur jam numi-
nibus evocatis. ſed dictatores imperatoreſque ſoli
poſſunt devovere his verbis: DIS. PATER. VE-
IOVIS MANES. SIVE. VOS. QVO. ALIO. NO-
MINE. FAS. EST. NOMINARE. VT. OMNES.
ILLAM. VRBEM. KARTHAGINEM. EXER-
CITVM. QVE. QVEM. EGO. ME. SENTIO. DI-
CERE. FVGA. FORMIDINE. TERRORE.
QVE. COMPLEATIS. QVI. QVE. ADVERSVM.
LEGIONES. EXERCITVM. QVE. NOSTRVM.
ARMA. TELA. QVE. FERENT. VTI. VOS.
EVM. EXERCITVM. EOS. HOSTES. EOS.
QVE. HOMINES. VRBES. AGROS. QVE. EO-
RVM.

Digitized by Google

RVM. ET. QVI. IN. HIS. LOCIS. REGIONIBVS. QVE. AGRIS. VRBIBVS. VE. HABITANT. ABDVCATIS. LVMINE. SVPERO. PRIVETIS. EXERCITVM. QVE. HOSTIVM. VRBES. AGROS. QVE. EORVM. QVOS. ME. SENTIO. DICERE. VTI. VOS. EAS. VRBES. AGROS. QVE. CAPITA. AETATES. QVE. EORVM. DEVOTAS. CONSECRATAS. QVE. HABEATIS. ILLIS. LEGIBVS. QVIBVS. QVANDO. QVE. SVNT. MAXIME. HOSTES. DEVOTI. EOS. QVE. EGO. VICARIOS. PRO. ME. FIDE. MAGISTRATV. QVE. MEO. PRO. POPOLO ROMANO. EXERCITIBVS. LEGIONIBVS. QVE. NOSTRIS. DO. DEVOVEO. VT. ME. MEAM. QVE. FIDEM. IMPERIVM. QVE. LEGIONES. EXERCITVM. QVE. NOSTRVM. QVI. IN. HIS. REBVS. GERVNDIS. SVNT. BENE. SALVOS. SIRITIS. ESSE. SI. HAEC. ITA. FAXITIS. VT. EGO. SCIAM. SENTIAM. INTELLIGAM. QVE. TVNC. QVISQVIS. HOC. VOTVM. FAXIT. VBI. VBI. FAXIT. RECTE. FACTVM. ESTO. OVIBVS. ATRIS. TRIBVS. TELLVS. MATER. TE. QVE. IVPPITER. OBTESTOR. Cum Tellurem dicit, manibus terram tangit. cum Jovem dicit, manus ad cœlum tollit. cum votum recipere dicit, manibus pectus tangit. In antiquitatibus autem hæc oppida inveni de- 407
vota, Tonios, Fregellas, Gabios, Vejos, Fidenas. hæc intra Italiam. præterea Karthaginem & Corinthum. ſed & multos exercitus oppidaque hoſtium Gallorum, Hiſpanorum, Afrorum, Maurorum, aliarumque gentium, quas priſci loquuntur annales. Hinc ergo eſt quod propter ejuſmodi evocationem numinum diſceſſionemque ait Vergilius:

Exceſſere omnes adytis, ariſque relictis
Di.

Et ut tutelares deſignaret adjecit;

Quibus imperium hoc ſteterat.

utque præter evocationem etiam vim devotionis oſten-

ſtenderet, in qua præcipue Juppiter, ut diximus, invocatur, ait:

Ferus omnia Juppiter Argos
Tranſtulit.

Videtúrne vobis probatum, ſine divini & humani juris ſcientia non poſſe profunditatem Maronis intelligi?

CAPUT X.

Cur Vergilius tertio Æneidos fecerit Jovi immolari taurum: & quibus diis tauri immolari ſoleant.

HIc, cum omnes concordi teſtimonio doctrinam & poetæ & enarrantis æquarent; exclamat Evangelus, diu ſe ſuccubuiſſe patientiæ, nec ultra diſſimulandum, quin in medium detegat inſcientiæ
408 Vergilianæ vulnus. Et nos, inquit, manum ferulæ aliquando ſubduximus, & nos cepimus pontificii juris auditum: & ex his quæ nobis nota ſunt Maronem hujus diſciplinam juris neſcîſſe conſtabit. quando enim diceret,

Cælicolûm regi mactabam in litore taurum,

ſi ſciret tauro immolari huic deo vetitum: aut ſi comprehendiſſet quod Attejus Capito comprehendit? cujus verba ex libro primo de jure ſacrificiorum hæc ſunt: *Itaque Jovi tauro, verre, ariete immolari non licet.* Labeo vero ſexageſimo & octavo libro intulit, niſi Neptuno, Apollini & Marti taurum non immolari. ecce pontifex tuus quid apud quas aras mactetur ignorat: cum vel æditui hæc nota
409 ſint, & veterum non tacuerit induſtria. Ad hæc Prætextatus renidens: Quibus deorum tauro immoletur, ſi vis cum Vergilio communicare, ipſe te docebit:

Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo.

vides

vides in opere poetæ verba Labeonis? igitur ut hoc docte, ita illud argute. nam oſtendit ideo non litatum, ideo ſecutum

Horrendum dictu & viſu mirabile monſtrum.

ergo reſpiciens ad futura hoſtiam contrariam fecit. ſed & noverat hunc errorem non eſſe inexpiabilem. Attejus enim Capito, quem in acie contra Maronem locaſti, adjecit hæc verba: *Si quis forte tauro Jovi fecerit, piaculum dato.* committitur ergo res non quidem impianda, inſolita tamen. & committitur non ignorantiâ, ſed ut locum monſtro faceret ſecuturo.

CAPUT XI.

Quod Vergilius illo verſu primi Georgicon, Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho, *ſignificavit, Cereri mulſo litandum eſſe. Tum quomodo & in primo & in octavo libro Æneidos in menſam libari faciat, quum in aram tantum eſſet libandum.*

Subjecit Evangelus: Si eventu excuſantur illicita; dic quæſo, quod erat monſtrum ſecuturum, & cum Cereri libari vino juberet, quod omnibus ſacris vetatur?

Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho.

vinum autem Cereri non libari, debuit illum vel Plautus docere; qui in Aulularia ait:

Cererin', mi Strobile, hi ſunt facturi nuptias?
Qui? quia temeti nihil allatum intelligo.

at hic veſter flamen & pontifex & omnia tam quid immoletur quam quid libetur ignorat. &, ne non ubique in libando pari errore ſit devius, in octavo ait:

In menſam læti libant, divoſque precantur: 410

cum non in menſam ſed in aram ſecundum morem libare debuerint. Ut

Ut prius tibi, Prætextatus inquit, de poſteriore quæſtione reſpondeam, fateor te non immerito de uſurpata in menſam libatione quæſiſſe; ampliuſque ſpeciem difficultatis auxeras, ſi magis Didonem in menſam ſimiliter libantem notaſſes:

Dixit, & in menſam laticum libavit honorem.

nam & Tertius, cum de ritu ſacrorum multa diſſereret, ait ſibi hunc locum in quæſtione veniſſe: nec tamen hæſitationem ſuam requiſita ratione diſſolvit. ego autem quod mihi magiſtra lectione compertum eſt publicabo. In Papiriano enim jure evidenter relatum eſt, aræ vicem præſtare poſſe menſam dicatam: *Ut in templo*, inquit, *Junonis Populoniæ auguſta menſa eſt. namque in fanis alia vaſorum ſunt & ſacræ ſupellectilis, alia ornamentorum. quæ vaſorum ſunt inſtrumenti inſtar habent, quibus ſacrificia conficiuntur. quarum rerum principem locum obtinet menſa, in qua epulæ libationeſque & ſtipes reponuntur. ornamenta vero ſunt, clypei, coronæ & cujuſcemodi donaria. neque enim donaria dedicantur eo tempore quo delubra ſacrantur. at vero menſa arulæque eodem die quo ædes ipſæ dedicari ſolent, unde menſa hoc ritu dedicata in templo aræ uſum & religionem obtinet pulvinaris.* Ergo apud Evandrum quidem fit juſta libatio; quippe apud eam menſam quæ cum ara maxima more utique religionis fuerat dedicata, & in luco ſacrato, & inter ipſa ſacra in quibus epulabantur. in convivio vero Didonis, quod tantum regium conſtat non etiam ſacrum fuiſſe, apud humanam men-
411 ſam, in triclinio non in templo, quia non erat religioſa ſed uſurpata libatio, ſolam fecit libaſſe reginam; in cujus perſona nulla obſervationis neceſſitas, & multa ad uſurpandum in poteſtate permiſſio. At vero hic ------ *Omnes*

In menſam læti libant, divoſque precantur.

quia quod recte fieri noverat, ab omnibus ſimul in tem-

templo epulantibus & uni ſacratæ aſſidentibus menſæ factum eſſe memoravit. de illo autem verſu;

Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho,

paucis quod male accuſatur abſolvam. poeta enim æque in rebus doctrinæ & in verbis ſectator elegantiæ ſciens Cereri mulſo libari adjecit, *miti Baccho favos dilue:* ſcilicet miteſcere vinum dicens, cum mulſum cœperit fieri. nam ita hic mite vinum dixit, ut alibi ait domitum:

& durum Bacchi domitura ſaporem.

notum autem eſſe non diffitebere, quod a. d. duodecimum Kalendas Januarias Herculi & Cereri faciunt ſue prægnate, Panibus mulſo.

CAPUT XII.

Herculi cur Salios aſſignarit Vergilius: curque hos populeis ramis coronatos induxerit.

OPportune mehercule, Prætextate, feciſti Herculis mentionem, in cujus ſacra hic veſter gemino errore commiſit: 412

Tum Salii ad cantus incenſa altaria circum
Populeis adſunt evincti tempora ramis.

Nam & Salios Herculi dedit, quos tantum Marti dicavit antiquitas; & populeas coronas nominat, cum ad aram maximam ſola lauro capita & alia fronde non vinciant. videmus & in capite prætoris urbani lauream coronam, cum rem divinam Herculi facit. teſtatur etiam Terentius Varro in ea Satira quæ inſcribitur περὶ κεραυνῶ majores ſolitos decimam Herculi vovere, nec decem dies intermittere, quin pollucerent ac populum ἀσύμβολον cum corona laurea dimitterent cubitum. Hiccine eſt, Vettius ait, error geminus? at ego in neutro dico erraſſe Vergilium. nam ut primum de frondis genere dicamus; conſtat

ſtat quidem nunc lauro ſacrificantes apud aram maximam coronari: ſed multo poſt Romam conditam hæc conſuetudo ſumſit exordium, poſtquam in Aventino lauretum cœpit virere. quam rem docet Varro humanarum libro ſecundo. E monte ergo proximo decerpta laurus ſumebatur operantibus, quam vicina offerebat occaſio. unde recte Maro noſter ad ea tempora reſpexit quibus Evander ante urbem conditam apud aram maximam ſacra celebrabat, & utebatur populo utique Alcidæ gratiſſima. Salios autem Herculi ubertate doctrinæ altioris aſſignat: quia is deus & apud pontifices idem qui & Mars habetur. & ſane ita Menippea Varronis affirmat, quæ inſcribitur, Α῎λλος ἔτος Η῾ρακλῆς. in qua cum de Hercule multa loqueretur, eumdem eſſe ac Martem probavit. Chaldæi quoque ſtellam Herculis vocant quam reliqui omnes Martis appellant. eſt præterea Octavii Herſennii liber, qui inſcribitur de ſacris Saliaribus Tiburtium; in quo Salios Herculi inſtitutos operari diebus certis & auſpicato docet. item Antonius Gnipho vir doctus, cujus ſcholam Cicero poſt laborem fori frequentabat, Salios Herculi datos probat in eo volumine quo diſputat quid ſit *feſtra*;
413 quod eſt oſtium minuſculum in ſacrario. quo verbo etiam Ennius uſus eſt. Idoneis, ut credo, auctoribus certiſque rationibus error qui putabatur uterque defenſus eſt. Si qua ſunt alia quæ nos commovent, in medium proferamus: ut ipſa collatio noſtrum, non Maronis abſolvat errorem.

Tunc Evangelus: Numquam ne tibi, Prætextate, venit in mentem toto, ut ajunt, cœlo erraſſe Vergilium, cum Dido ſua rem divinam pro nuptiis faceret?

Mactat enim, inquit, *lectas de more bidentes*
Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo.

& quaſi expergefactus adjecit:

Ju-

Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.

Tunc Servius reſpondere rogatus, ait: Leges Ceres
dicitur inveniſſe; nam & ſacra ipſius Themisferia
vocantur. Sed hoc ideo fingitur, quia ante inven-
tum frumentum a Cerere, paſſim homines ſine lege
vagabantur; quæ feritas interrupta eſt invento uſu
frumentorum. itaque ex agrorum diviſione inventa
ſunt jura. Phœbus vero præeſt auſpiciis. Lyæus
vero, id eſt, Liber, urbibus liberatis eſt deus, un-
de Marſias ejus miniſter in civitatibus libertatis eſt
indicium. Communis hoc habet ſenſus; quod Dido
ſacrificabat numinibus quæ urbi præſunt, quaſi nu-
ptura pro reipublicæ utilitate. demum Junoni, cui
curæ ſunt nuptiæ. Eſt etiam ſenſus altior. nam 414
facturi aliquid ante adverſos placamus deos, & ſic
propitiis ſupplicamus, ut,

Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

Igitur ante placat Cererem nuptura, quæ propter raptum filiæ nuptias execratur; & Apollinem, qui expers uxoris eſt; & Liberum, qui niſi raptam uxorem habere non potuit. Et ſic Junonem conciliavit noſter Servius. Cum autem his dictis omnes applauſiſſent, placuit eis audire Euſebium, quo noſter Vergilius tamquam rhetor effulſit.

415 # AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII

V. C. & INLUSTRIS

CONVIVIORUM QUARTI DIEI SATURNALIORUM

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

De affectu movendo ex habitu perſonæ.

TUnc Euſebius taliter exorſus eſt: Rhetores omnes orationibus patheticis ſtudere palam eſt, quales multas non erit difficile in Vergilio reperire. Nam Æneam apud inferos Didoni fugienti loquentem inducit:

Invitus, Regina, tuo de littore ceſſi,
Sed me juſſa deûm
Imperiis egere ſuis.
Siſte gradum, teque aſpectu ne ſubtrahe noſtro.

ſubjungit:

Nec magis incepto vultum ſermone movetur,

Quam

Digitized by Google

Quam [illegible] aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem [illegible] ſeſe, atque inimica refugit.

item pathos [illegible] & in hoc verſu: 416

Obſtupuit ſteteruntqu[illegible] & vox faucibus hæſit.

ſed & tota Daretis fatigatio ha[illegible]a depingitur:

Aſt illum fidi æquales genu[illegible]rra trahentem
Quaſſantemque utroque ca[illegible] craſſumque cruorem
Ore ejectantem.

ſociorum quoque ejus trepidationem breviter oſtendit:

Galeamque enſemque vocati
Accipiunt.

quaſi non ſponte accepturi munus, quod erat damnum verecundiæ. ex eodem genere eſt illud:

Totoque loquentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt, oculis micat acribus ignis.

Eſt & in deſcriptione languoris habitus, ut eſt tota deſcriptio peſtilentiæ apud Thucydidem. &:

Labitur infelix ſtudiorum atque immemor herbæ
Victor equus. &:
Demiſſæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus.

Eſt inter pathe & pudor, ut circa

Deiphobum pavitantem & dira tegentem
Supplicia.

& luctus habitu proditur; ut in Euryali matre:

Expulſi manibus radii; revolutaque penſa;
Evolat infelix.

& Latinus, quia miratur,

Defixa obtutu tenet ora.

& Venus, quia rogatura erat,

Triſtior & lacrimis oculos ſuffuſa nitentes.

& Sibylla, quia inſanit;

Subito non vultus, non color unus,
Non comtæ manſere comæ.

Digitized by Google

417 ## CAPUT II.

Pathos tenore ipſo orationis quomodo exprimatur.

NUnc videamus pathos quod tenore orationis exprimitur. Ac primum quæramus quid de tali oratione rhetorica arte præcipiatur. oportet enim ut oratio pathetica aut ad indignationem aut ad miſericordiam dirigatur; quæ a Græcis οἶκτος ϗ δείνωσις appellantur. horum alterum accuſatori neceſſarium eſt, alterum reo. & neceſſe eſt initium abruptum habeat: quoniam ſatis indignanti leniter incipere non convenit. ideo apud Vergilium ſic incipit Juno:

Quid me alta ſilentia cogis
Rumpere? & alibi:
Mene incœpto deſiſtere victam?

& alibi:

Heu ſtirpem inviſam & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum. & Dido:
Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. & eadem:
Pro Juppiter, ibit
Hic ait. & Priamus:
At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis.

418 Nec initium ſolum tale eſſe debet, ſed omnis ſi fieri poteſt oratio videri pathetica; & brevibus ſententiis ſed crebris figurarum mutationibus debet velut inter æſtus iracundiæ, fluctuare. una ergo nobis Vergiliana oratio pro exemplo ſit;

Heu ſtirpem inviſam.

initium ab ecphoneſi. deinde ſequuntur breves quæſtiunculæ:

Num Sigæis occumbere campis;
Num capti potuere capi? num incenſa cremavit
Troja viros? de-

deinde ſequitur hyperbole:

Medias acies, medioſque per ignes
Invenere viam. deinde ironia:
At credo mea numina tandem
Feſſa jacent, odiis aut exſaturata quievi.

deinde auſus ſuos inefficaces queritur:

Per undas
Auſa ſequi, & profugis toto me opponere ponto.

ſecunda poſt hæc hyperbole:

Abſumta in Teucros vires cœlique mariſque.

inde diſperſæ querelæ:

Quid Syrtes aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis
Profuit?

jungitur deinde argumentum a minore, ut pathos augeatur: *Mars perdere gentem*
Immanem Lapithûm valuit.

minor ſcilicet perſona. ideo illud ſequitur:

Aſt ego magna Jovis conjunx.

deinde, cum cauſas quoque contuliſſet, quanto impetu dea dixit!

Infelix, quæ memet in omnia verti.

nec dixit, non poſſum perdere Æneam, ſed, *vincor ab Ænea*. deinde confirmat ſe ad nocendum; &, quod proprium eſt iraſcentis, etſi deſperat perfici 419
poſſe, tamen impedire contenta eſt:

Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis, eſto, prohibere Latinis,
At trahere atque moras tantis licet addere rebus.
At licet amborum populos exſcindere regum.

poſt hæc in noviſſimo, quod irati libenter faciunt, maledicit:

Sanguine Trojano & Rutulo dotabere virgo.

& protinus argumentum a ſimili conveniens ex præcedentibus:

Nec face tantum
Ciſſeis prægnas ignes enixa jugales.

Vides quam ſæpe orationem mutaverit ac frequentibus figuris variaverit: quia ira quæ brevis furor eſt, non poteſt unum continuare ſenſum in loquendo. Nec deſunt apud eumdem orationes miſericordiam commoventes. Turnus ad Juturnam :

An miſeri fratris letum ut crudele videres ?

& idem cum auget invidiam occiſorum pro ſe amicorum :

Vidi oculos ante ipſe meos me voce vocantem
Murranum.

& idem, cum miſerabilem fortunam ſuam faceret ut victo ſibi parceretur:

Viciſti, & victum tendere palmas
Auſonii videre:

id eſt, quos minime vellem. & aliorum preces orantium vitam :

Per te, per qui te talem genuere parentes.

& ſimilia.

420 CAPUT III.

Pathos ab ætate, a fortuna, debilitate, loco, tempore.

NUnc dicamus de habitu pathus, quod eſt vel in ætate, vel in debilitate, & ceteris quæ ſequuntur. eleganter hoc ſervavit, ut ex omni ætate pathos miſericordiæ moveretur. ab infantia :

Infantumque animæ flentes in limine primo.

a pueritia:

Infelix puer atque impar congreſſus Achilli.

& : *Parvumque patri tendebat Iulum.*

Ut non minus miſerabile ſit periculum in parvo quam in filio. & :

Supereſt conjunxne Creuſa ?
Aſcaniuſque puer ?

& alibi : *& parvi caſus Iuli.*

a ju-

a juventa vero:

Impoſitique rogis juvenes ante ora parentum.

&: *Pubenteſque genæ & juvenili in corpore pallor.*

a ſenecta:

Dauni miſerere ſenectæ.

&: *Ducitur infelix ævo confectus Aletes.*

&: *Caniciem multo deformat pulvere.*

Movit & a fortuna modo miſericordiam, modo indignationem. miſericordiam:

Tot quondam populis terriſque ſuperbum
Regnatorem Aſiæ. & Sinon:

Et nos aliquod nomenque decuſque
Geſſimus. &:

Auſoniiſque olim ditiſſimus arvis.

indignationem vero ex verbis Didonis: 421

& noſtris illuſerit advena regnis?

eleganter enim ex contemtu Æneæ auget injuriam ſuam. & Amata:

Exſulibuſne datur ducenda Lavinia Teucris?

& Numanus:

Bis capti Phryges.

Movit pathos miſericordiæ & ex debilitate:

Ex quo me divûm pater atque hominum rex
Fulminis afflavit ventis, & contigit igne.

& alibi:

Et truncas inhoneſto vulnere nares.

& de Mezentio:

Attollit in ægrum
Se femur. &:

Huc caput atque illuc humero ex utroque pependit.

&: *Te deciſa ſuum Laride dextera quærit.*

&: *aterque cruento*
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.

Movit pathos miſericordiæ frequenter & a loco:

Cum vitam in ſilvis inter deſerta ferarum
Luſtra domoſque traho. &:

Digitized by Google

Libya deſerta peragro. &:
At nos hinc alii ſitientes ibimus Afros,
Pars Scythiam & rapidum Creta veniemus Oaxem.

& illud egregie & breviter:

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros.

Iliacos, id eſt, patriæ muros, quos ipſe defenderat, pro quibus efficaciter per decem annorum ſpatia pugnaverat. & illud:

422 *Nos patriam fugimus.* &:
Litora cum patria lacrimans portuſque relinquo. &:
Dulces moriens reminiſcitur Argos. &:
Ignarum Laurens habet ora Mimanta,
Lyrneſi domus alta, ſolo Laurente ſepulcrum.

&, ut Agamemnonem indigne oſtenderet occiſum, aſſumſit locum:

Prima inter limina dextrâ
Oppetiit. & illud:
Mœnibus in patriis atque inter tuta domorum.

Sacer vero locus præcipue pathos movet. Occiſum inducit Orphea, & miſerabiliorem interitum ejus a loco facit:

Inter ſacra deûm nocturnique orgia Bacchi.

& in everſione Trojæ:

Perque domos & religioſa deorum
Limina.

Caſſandræ quoque raptum vel deminutionem quam miſerabilem fecit ſacer locus!

Ecce trahebatur a templo adytiſqae Minervæ.

& alibi:

Diva armipotentis ad aram
Procubuit.

& Andromache, cum de Pyrrhi nece diceret, ut invidiam occidentis exprimeret:

Excipit incautum patriaſque obtruncat ad aras.

& Venus, quod Æneas in mari vexatur ira Junonis, quam invidioſe queritur Neptuno de loco!

In

Digitized by Google

In regnis hoc auſa tuis?

Fecit ſibi pathos & ex tempore:

priuſquam

Pabula guſtaſſent Troja Xanthumque bibiſſent.

& Orpheus miſerabilis ex longo dolore:

Septem illum totos perhibent ex ordine menſes.

& Palinurus:

Vix lumine quarto 422

Proſpexi Italiam.

& Achæmenides:

Tertia jam luna ſe cornua lumine complent. &:

Septima poſt Troja excidium jam vertitur æſtas.

CAPUT IV.

Pathos a cauſa, modo, & materia.

FRequens apud illum pathos a cauſa. revera enim plerumque conficit cauſa, ut res aut atrox aut miſerabilis videatur. ut Cicero in Verrem: *Quo ob ſepulturam in carcere necatorum a parentibus rogabatur.* hic enim non tam rogari aut pecuniam exigere, quam ob hanc cauſam indignum erat. & Demoſthenes cum queritur quemdam a Midia circumventum, ex cauſa auget invidiam. *Circumvenit*, inquit, *arbitrum, qui inter me atque ſe integre judicaverat.* ergo & Vergilius egregie ſæpe ex hoc loco traxit affectum. *Occiditur*, inquit, *in acie Galeſus.* hoc per ſe non eſt dignum miſericordia belli tempore: ſed admovit cauſam;

Dum paci medium ſe offert.

Idem alio loco,

Sternitur infelix.

deinde ſubjicit cauſam miſerabilem;

alieno vulnere:

id eſt, cum in alium telum eſſet emiſſum, & cum

Pa-

Palamedem indigne occiſum vellet:

Quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Inſontem infando indicio, quia bella vetabat,
Demiſere neci.

& Æneas, ut oſtenderet magnitudinem timoris ſui, bene cauſam poſuit:

424 *& pariter comitique onerique timentem.*

Quid Japix, ut contemtis artificiis inglorius, quemadmodum poeta ait, viveret, qualis cauſa proponitur?

Ille ut depoſiti proferret fata parentis.

Ex eodem genere eſt:

Fallit te incautum pietas tua.

hæc enim cauſa illum hoſtibus etiam ſic miſerabilem fecit. ſed & Æneas cum hortatur ut ſepeliantur occiſi, quam cauſam proponit?

Qui ſanguine nobis
Hanc patriam peperere ſuo.

Nec non & indignatio demonſtratur a cauſa: ut illic:

Multa gemens, ignominiam plagaſque ſuperbi
Victoris, tum quos amiſit inultus amores.

& illud a cauſa eſt ex affectu indignantis:

An ſolos tangit Atridas
Iſte dolor? ſoliſque licet capere arma Mycenis?

& illud: *At tu dictis, Albane, maneres.*

& illa omnia:

Vendidit hic auro patriam.
Quique ob adulterium caſi.
Nec partem poſuere ſuis.

Ad pathos movendum nec duos illos prætermiſit locos quos rhetores appellant a modo & a materia. modus eſt cum dico, *occidit manifeſte vel occulte.* materia eſt cum dico, *ferro an veneno.* Demoſthenes de modo invidiam Midiæ facit, ſe pulſatum cothurno: Cicero Verri, cum nudum quemdam dicit ab eo ſtatuæ impoſitum. Vergilius non minus evidenter:

Al-

Digitized by Google

Altaria ad ipſa trementem
Traxit, & in multo lapſantem ſanguine nati.

&: *capulo tenus abdidit enſem.*

& illa omnia a modo ſunt: 425

Roſtroque immanis vultur adunco
Immortale jecur tondens. & reliqua. &:
Quos ſuper atra ſilex jamjam lapſura cadentique
Imminet aſſimilis.

Sed & miſericordiam a modo ſæpe commovet; ut de Orpheo:

Latos juvenem ſparſere per agros.

& illud:

Obruit Auſter aqua involvens navemque viroſque.

&: *Saxum ingens volvunt alii.*

&: *Mortua quin etiam jungebat corpora vivis.*

& in Georgicis:

Nec via mortis erat ſimplex.

& cetera in deſcriptione morbi. Sed & materia apud rhetores pathos movet; ut dum queritur Cicero flammam ex lignis viridibus factam, atque ibi incluſum fumo necatum. hoc enim a materia eſt, quoniam hic uſus eſt fumo materia ad occidendum, ut alius gladio, alius veneno. & ideo acerrimum 426
pathos ex hoc motum eſt. idem facit & cum flagellis cæſum queritur civem Romanum. invenies idem apud Vergilium:

At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit. non ille faces nec fumea tædis.

& reliqua. eleganter autem illius quidem materiam eluſit; ex hujus autem vera & vehementi materia expreſſit iracundiam. & ſingula quidem enumeravimus ex quibus apud rhetoras pathos naſcitur, quibus oſtendimus uſum Maronem. ſed nonnumquam Vergilius in una re ad augendum pathos duobus aut pluribus locis conjunctis utitur: ut in Turno ab ætate:

Mi-

Digitized by Google

Miſerere parentis
Longævi. a loco:
Quem nunc mœſtum patria Ardea longe
Dividit.
& circa Caſſandram ex modo:
Ecce trahebatur.
ex habitu corporis:
Paſſis Priameia virgo
Crinibus.
ex loco:
A templo adytiſque Minervæ.
& circa Agamemnonem a patria:
Ipſe Mycæneus.
a fortuna:
Magnorum ductor Achivûm.
a neceſſitudine:
Conjugis infandum.
a loco: *Prima inter limina.*
a cauſa: *Subſedit adulter.*

Tacite quoque & quaſi per definitionem pathos movere ſolet, cum res quæ miſerationem movet non dilucide dicitur, ſed datur intelligi: ut cum Mezentius dicit:

427 *Nunc alte vulnus adactum.*

quid enim aliud ex hoc intelligendum eſt, quam hoc altum vulnus eſſe amittere filium? & rurſus idem:

Hæc via ſola fuit qua perdere poſſes.

ſed & hic ſcilicet accipiendum eſt perire eſſe amittere filium. & Juturna cum queritur quod adjuvare fratrem prohibeatur;

Immortalis ego.

quid enim ſequitur? non eſt immortalitas in luctu vivere. Hæc, ut dixi, vim definitionis habent, & a poeta eleganter introducta ſunt.

C A-

CAPUT V.

Pathos a ſimili.

SUnt in arte rhetorica ad pathos movendum etiam hi loci qui dicuntur, *circa rem*, & movendis affectibus peropportuni ſunt. ex quibus primus eſt a ſimili. hujus ſpecies ſunt tres, exemplum, parabola, imago; Græce παράδειγμα, παραβολὴ, εἰκών. ab exemplo, Vergilius:

Si potuit manes arceſſere conjugis Orpheus
Threïcia fretus cithara fidibuſque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit.
Quid Theſea? magnum
Quid memorem Alciden?
Antenor potuit mediis elapſus Achivis.

hæc enim omnia miſericordiam movent; quoniam indignum videtur negari ſibi quod aliis indultum ſit. deinde vide unde auget invidiam:

Si potuit manes arceſſere conjugis Orpheus.

habes cauſam diſparem *manes* illic *conjugis*, hic *patris*; illic *arceſſere*, hic *videre*.

Threïcia fretus cithara.

hic materiam ejus irriſit. 428

Si fratrem Pollux alterna morte redemit;
Itque reditque viam totiens.

hoc jam a modo. plus eſt enim ſæpe ire quam ſemel.

Quid Theſea? magnum
Quid memorem Alciden?

hic propter egregias perſonas non habuit quod minueret, atque augeret; verum quod in illis elucebat, hoc ſibi jactat cum his eſſe commune:

Et mî genus ab Jove ſummo.

ſimile eſt & illud ab indignatione: Quid enim? ait Juno:

Pal-

Pallaſne exurere claſſem Argivûm?

jam hoc plus eſt, claſſem victricem quam reliquias fugientium. Deinde cauſam minuit:

Unius ob noxam & furias Ajacis Oilei.

quam minuit, ut *noxam* diceret, quod levis culpæ nomen eſt; & *unius*, quod facile poſſit ignoſci; & *furentis*, ut nec culpa ſit. & alibi:

Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm valuit.

vides eaſdem obſervationes, *gentem* & *immanem*. deinde aliud exemplum: *Conceſſit in aras*

Ipſe deûm antiquam genitor Calydona Dianæ.

antiquam; ut plus honoris accederet ex vetuſtate. deinde in utroque cauſam minuit:

Quod ſcelus aut Lapithis tantũ aut Calydone merente?

A parabola vero, quoniam magis hoc poetæ convenit, ſæpiſſime pathos movet; cum aut miſerabilem aut iracundum vellet inducere. miſerabilem ſic:

429 *Qualis populea mœrens philomela ſub umbra.*
Qualis commotis excita ſacris
Thyas.
Qualem virgineo demeſſum pollice florem.

& aliæ plurimæ patheticæ parabolæ, in quibus miſeratus eſt. quid de ira?

Ac veluti pleno lupus inſidiatus ovili
Dum fremit ad caulas. &:
Mugitus veluti fugit cum ſaucius aram
Taurus.

& alia plura ſimilia qui quærit inveniet. Et imago, quæ eſt a ſimili pars tertia, idonea eſt movendis affectibus. ea fit cum aut forma corporis abſentis deſcribitur, aut omnino quæ nulla eſt fingitur. utrumque Vergilius eleganter fecit. illud prius circa Aſcanium:

O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago;
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat.

fin-

Digitized by Google

fingit vero cum dicit:

quam fama ſecuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris.

ſed prior forma οἶκτον præſtat, hæc δείνωσιν; id eſt, prior miſericordiam commovet, horrorem ſecunda. ſicut alibi:

Et ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla,
Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.

& omnia illa quæ de forma dixit. Sed & illud nimium pathetice:

Furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma, & centum vinctus aenis
Poſt tergum nodis fremit horridus ore cruento.

CAPUT VI. 430

Pathos a majori & minori.

DIximus a ſimili: nunc dicamus a minore pathos a poeta poſitum. Nempe cum aliquid proponitur quod per ſe magnum ſit, deinde minus eſſe oſtenditur quam illud quod volumus augeri, ſine dubio infinita miſeratio movetur. Ut eſt illud:

O felix una ante alias Priameïa virgo
Hoſtilem ad tumulum Trojæ ſub mœnibus altis
Juſſa mori!

primum quod ait *felix*, comparationem ſui fecit: deinde poſuit a loco; *Hoſtilem ad tumulum*. & a modo, quod non minus acerbum eſt, *Juſſa mori*. Sic ergo hæc accipienda ſunt; quamvis hoſtilem ad tumulum, quamvis juſſa mori; felicior tamen quam ego, quia *ſortitus non pertulit ullos*. ſimile eſt & illud:

O terque quaterque beati.

& quod de Paſiphae dicit:

Prœtides implerunt falſis mugitibus agros.

de-

Digitized by Google

deinde, ut minus hoc eſſe monſtraret:

At non tam turpes pecudum tamen ulla ſecuta eſt
Concubitus.

Quid illud? nonne vehementer patheticum eſt a minore?

Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.

quid hic intelligimus, niſi omnia quæ paſſus erat minora illi viſa quam patris mortem? A majore negaverunt quidam rem augeri poſſe. ſed eleganter hoc circa Didonem Vergilius induxit:

Non aliter quam ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Karthago, aut antiqua Tyros.

dixit enim non minorem luctum fuiſſe ex unius mor-
431 te, quam ſi tota urbs, quod ſine dubio eſſet majus, ruiſset. & Homerus idem fecit:

ὡς εἰ ἅπασα
Ἴλιος ὀφρυόεσσα πυεὶ σμήχοιτο κατ' ἄκρας.

Eſt apud oratores & ille locus idoneus ad pathos movendum qui dicitur, *præter ſpem*. hunc Vergilius frequenter exercuit:

Nos tua progenies, cœli quibus annuis arcem.

& cetera. & Dido:

Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem;
Et perferre, ſoror, potero.

Æneas de Evandro:

Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani
Fors & vota facit.

& illud: *Advena noſtri,*
Quod numquam veriti ſumus, ut poſſeſſor agelli
Diceret, Hæc mea ſunt: veteres migrate coloni.

Invenio tamen poſse aliquem ex eo quod jam ſperaverit, movere pathos, ut Evander:

Haud ignarus eram quantum nova gloria in armis,
Et prædulce decus.

Oratores ὁμοιοπάθειαν vocant, quotiens de ſimilitudi-

ne

ne paſſionis pathos naſcitur, ut apud Vergilium:

Fuit & tibi talis
Anchiſes genitor.

&: *Patria ſtrinxit pietatis imago.*

&: *Subiit cari genitoris imago.*

& Dido:

Me quoque per multos ſimilis fortuna labores.

Eſt & ille locus ad permovendum pathos, in quo ſermo dirigitur vel ad inanimalia vel ad muta. quo loco oratores frequenter utuntur. utrumque Vergilius bene pathetice tractavit; vel cum ait Dido: 432

Dulces exuvia dum fata deuſque ſinebant.

vel cum Turnus:

Tuque optima ferrum
Terra tene. & idem alibi:
Nunc ô numquam fruſtrata vocatus
Haſta meos.
Rhebe, diu, res ſi qua diu mortalibus ulla eſt,
Viximus.

Facit apud oratores pathos etiam addubitatio, quam Græci ἀπόρησιν vocant. eſt enim vel dolentis vel iraſcentis dubitare quid agas.

En quid ago? rurſúſne procos irriſa priores
Experiar?

& illud de Orpheo:

Quid faceret? quo ſe rapta bis conjuge ferret?

& de Niſo:

Quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere?

& Anna permovetur:

Quid primum deſerta querar? comitémne ſororem?

Et atteſtatio rei viſæ apud rhetores pathos movet. hoc Vergilius ſic exſequitur:

Ipſe caput nivei fultum Pallantis & ora
Ut vidit, levique patens in pectore vulnus.

 & il-

Digitized by Google

& illud : *Implevitque ſinus ſanguis.*

& : *morienſque ſuo ſe in ſanguine verſat.*

& : *Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit.*

& : *Ora virûm triſti pendebant pallida tabo.*

& : *Volvitur Euryalus leto, pulcroſque per artus*
It cruor.

433 *Vidi egomet duo de numero cum corpora noſtro.*

Facit hyperbole, id eſt, nimietas, pathos; per quam exprimitur ira vel miſericordia. ira; ut cum forte dicimus: *millies ille perire debuerat.* quod eſt apud Vergilium:

Omnes per mortes animam ſontem ipſe dediſſem.

miſeratio, cum dicit:

Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum.

Naſcitur præter hæc de nimietate vel amatorium vel alterius generis pathos:

Si mihi non hæc lux toto jam longior anno eſt.

& illud ſeorſum:

Maria ante exurere Turno
Quam ſacras dabitur pinus.

& : *Non ſi tellurem effundat in undas.*

Exclamatio, quæ apud Græcos ἐκφώνησις dicitur, movet pathos. hæc fit interdum ex perſona poetæ, nonnumquam ex ipſius quem inducit loquentem. ex perſona quidem poetæ eſt:

Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ,
Infelix, utcumque ferent ea fata nepotes.
Crimen amor veſtrum.

& alia ſimilia. ex perſona vero alterius:

Dî capiti ipſius generique reſervent.

& : *Dî, talia Grajis*
Inſtaurate, pio ſi pœnas ore repoſco.

& : *Dî, talem terris avertite peſtem.*

Contraria huic figuræ ἀποσιώπησις, quod eſt taciturnitas. nam ut illic aliqua exclamando dicimus; ita

hic

Digitized by Google

hic aliqua tacendo ſubducimus, quæ tamen intelligere poſſit auditor. hoc autem præcipue iraſcentibus convenit. ut Neptunus:

Quos ego. ſed motos præſtat componere fluctus.

& Mneſtheus: *Nec vincere certo.*

Quamquam ô. Sed ſuperent quibus hoc, Neptune, dediſti.

& Turnus: 434

Quamquam ô ſi ſolita quicquam virtutis adeſſet.

& in Bucolicis:

Novimus & qui te tranſverſa tuentibus hircis,
Et quo, ſed faciles Nymphæ riſere, ſacello.

Sed & miſeratio ex hac figura mota eſt a Sinone:

Donec Calchante miniſtro.
Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata revolvo?

Naſcitur pathos & de repetitioue, quam Græci ἐπαναφορὰν vocant, cum ſententiæ ab îſdem nominibus incipiunt. hinc Vergilius:

Eurydicen vox ipſa & frigida lingua
Ah miſeram Eurydicen anima fugiente vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ. & illud:
Te, dulcis conjunx, te ſolo in litore ſecum,
Te veniente die, te decedente canebat. & illud:
Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus unda,
Te liquidi flevere lacus.

Ἐπιτίμησις, quæ eſt objurgatio, habet & ipſa pathos: id eſt, cum objecta îſdem verbis refutamus:

Æneas ignarus abeſt, ignarus & abſit.

435 # AURELII MACROBII
AMBROSII THEODOSII
V. C. & INLUSTRIS
SATURNALIORUM
LIBER QUINTUS.
CAPUT I.

Si non aliis, hoc certe præferendum eſſe Ciceroni Vergilium, quod ille in uno tantum, hic omnibus dicendi generibus excelluerit. De quatuor generibus dicendi, deque duplici ſtylo.

POſt hæc cum pauliſper Euſebius quieviſſet; omnes inter ſe conſono murmure, Vergilium non minus oratorem quam poetam habendum pronuntiabant; in quo & tanta orandi diſciplina, & tam diligens obſervatio rhetoricæ artis oſtenderetur. Et Avienus, Dicas mihi, inquit, volo, doctorum optime, ſi concedimus, ſicuti neceſſe eſt, oratorem fuiſſe Vergilium, ſi quis nunc velit orandi artem conſequi, utrum magis ex Vergilio an ex Cicerone proficiat? Video quid agas, inquit Euſebius, quid inten-

tendas, quo me trahere coneris, eo ſcilicet quo minime volo, ad comparationem Maronis & Tullii. verecunde enim interrogaſti uter eorum præſtantior, quandoquidem neceſſario is plurimum collaturus ſit, qui ipſe plurimum præſtat. ſed iſtam mihi neceſſitatem altam & profundam remittas volo: quia non 436 noſtrum inter illos tantas componere lites. nec auſim in utramvis partem talis ſententiæ auctor videri. hoc ſolum audebo dixiſſe, quia facundia Mantuani multiplex & multiformis eſt, & dicendi genus omne complectitur. ecce enim in Cicerone veſtro unus eloquentiæ tenor eſt ille abundans & torrens & copioſus. oratorum autem non ſimplex nec una natura eſt: ſed hic fluit & redundat; contra ille breviter & circumciſe dicere affectat; tenuis quidam & ſiccus & ſobrius amat quamdam dicendi frugalitatem; alius pingui & luculenta & florida oratione laſcivit. In qua tanta omnium diſſimilitudine unus omnino Vergilius invenitur qui eloquentiam ex omni genere conflaverit. Reſpondit Avienus: Apertius vellem me has diverſitates ſub perſonarum exemplis doceres. Quatuor ſunt, inquit Euſebius, genera dicendi: copioſum; in quo Cicero dominatur: breve, in quo Salluſtius regnat: ſiccum; quod Frontoni adſcribitur: pingue & floridum; in quo Plinius Secundus quondam, & nunc nullo veterum minor noſter Symmachus luxuriatur. Sed apud unum Maronem hæc quatuor genera reperies. Vis audire illum tanta brevitate dicentem, ut artari magis & contrahi brevitas ipſa non poſſit?

Et campos ubi Troja fuit. 437

ecce pauciſſimis verbis maximam civitatem hauſit & abſorpſit: non reliquit illi nec ruinam. vis hoc ipſum copioſiſſime dicat?

Venit ſumma dies & ineluctabile fatum,
Dardanidæ: fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens

Digitized by Google

Gloria Teucrorum. ferus omnia Juppiter Argos
Tranſtulit. incenſa Danai dominantur in urbe.
O patria! o divûm domus Ilium, & incluta bello
Mœnia Dardanidum!
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut poſſit lacrimis æquare dolorem?
Urbs antiqua ruit multos dominata per annos.

Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus, quot hic verbis inundavit? Cedo nunc ſiccum illud genus elocutionis:

Turnus ut antevolans tardum præceſſerat agmen
Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
Improviſus adeſt, maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtaque tegit galea aurea rubra.

hoc idem quo cultu, quam florida oratione, cum libuerit, profertur!

Forte ſacer Cybelæ Choreus olimque ſacerdos,
Inſignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum, quem pellis aenis
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.
Ipſe peregrina ferrugine clarus & oſtro
Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu,
Pictus acu tunicas & barbara tegmina crurum.

ſed hæc quidem inter ſe ſeparata ſunt. Vis autem videre quemadmodum hæc quatuor genera dicendi Vergilius ipſe permiſceat, & faciat unum quoddam ex omni diverſitate pulcherrimum tempera-
*438 mentum?

Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis.
Sive inde occultas vires & pabula terræ
Pinguia concipiunt; ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua ſuccus in herbas:
Seu durat magis & venas adſtringit hiantes,

Ne

Ne tenues pluviæ rapidive potentia ſolis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Ecce dicendi genus quod nuſquam alibi deprehendes, in quo nec præceps brevitas, nec infrunita copia, nec jejuna ſiccitas, nec lætitia pinguis.

Sunt præterea ſtyli dicendi duo diſpari moralitate diverſi. unus eſt maturus & gravis; qualis Craſſo aſſignatur. hoc Vergilius utitur cum Latinus præcipit Turno:

O præſtans animi juvenis, quantum ipſe feroci
Virtute exſuperas, tanto me impenſius æquum eſt
Conſulere. & reliqua.

alter huic contrarius, ardens, & erectus, & infenſus; quali eſt uſus Antonius. Nec hunc apud Vergilium fruſtra deſideraveris:

Haud talia dudum
Dicta dabas. morere; & fratrem ne deſere frater.

Vidéſne eloquentiam omni varietate diſtinctam? quam quidem mihi videtur Vergilius non ſine quodam præſagio, quo ſe omnium profectibus præparabat, de induſtria ſua permiſcuiſſe; idque non mortali ſed divino ingenio prævidiſſe; atque adeo non alium ducem ſecutus, quam ipſam rerum omnium matrem naturam, hanc prætexuit velut in muſica concordiam ſonorum. Quippe ſi mundum ipſum diligenter inſpicias, magnam ſimilitudinem divini illius, & hujus poetici operis invenies. Nam qualiter eloquentia Maronis ad omnium mores integra 439
eſt, nunc brevis, nunc copioſa, nunc ſicca, nunc florida, nunc ſimul omnia, interdum lenis aut torrens: ſic terra ipſa, hic læta ſegetibus & pratis, ibi ſilvis & rupibus hiſpida, hic ſicca arenis, hic irrigua fontibus, pars vaſto aperitur mari. Ignoſcite, nec nimium me vocetis, qui naturæ rerum Vergilium comparavi. Intra ipſum enim mihi viſum eſt, ſi dicerem, decem rhetorum qui apud Athenas

Atticas floruerunt, ſtylos inter ſe diverſos hunc unum permiſcuiſſe.

CAPUT II.

Quæ Vergilius traxerit a Græcis: quodque tota Æneis effigiata ſit ad exemplar Iliadis atque Odyſſeæ Homericæ.

TUnc Evangelus irridenti ſimilis, Bene, inquit, opifici deo a rure Mantuano poetam comparas; quem Græcos rhetoras, quorum feciſti mentionem, nec omnino legiſſe aſſeveraverim. unde enim Veneto, ruſticis parentibus nato, inter ſilvas & frutices educto, vel levis Græcarum notitia litterarum?

Et Euſtathius, Cave, inquit, Evangele, Græcorum quemquam vel de ſummis auctoribus tantam Græcæ doctrinæ hauſiſſe copiam credas, quantam
440 ſollertia Maronis vel aſſecuta eſt, vel in ſuo opere digeſſit. nam præter philoſophiæ & aſtronomiæ amplam illam copiam de qua ſupra diſſeruimus, non parva ſunt alia quæ traxit a Græcis, & carmini ſuo tamquam illic nata inſeruit.

Et Prætextatus, Oratus ſis, inquit, Euſtathi, ut hæc quoque communicata nobiſcum velis, quantum memoria repente incitata ſuffecerit. Omnes Prætextatum ſecuti ad diſſerendum Euſtathium provocaverunt. ille ſic incipit: Dicturúmne me putatis ea quæ vulgo nota ſunt? quod Theocritum ſibi fecerit paſtoralis operis auctorem, ruralis Heſiodum? & quod in ipſis Georgicis tempeſtatis ſerenitatiſque ſigna de Arati phænomenis traxerit? vel quod everſionem Trojæ, cum Sinone ſuo & equo ligneo cæteriſque omnibus quæ librum ſecundum faciunt, a Piſandro pæne ad verbum tranſcripſerit? qui inter

Græ-

Græcos poetas eminet opere quod a nuptiis Jovis &
Junonis incipiens, univerſas hiſtorias quæ mediis
omnibus ſeculis uſque ad ætatem ipſius Piſandri con-
tigerunt, in unam ſeriem coactas redegerit, & u-
num ex diverſis hiatibus temporum corpus effecerit?
in quo opere inter hiſtorias cæteras interitus quoque
Trojæ in hunc modum relatus eſt. Quæ fideliter
Maro interpretando fabricatus eſt ſibi Iliacæ urbis
ruinam. Sed & hæc & talia ut pueris decantata
prætereo. Jam vero Æneis ipſa nonne ab Home-
ro ſibi mutuata eſt errorem primum ex Odyſſea, de-
inde ex Iliade pugnas? quia operis ordinem neceſſa-
rio rerum ordo mutavit, cum apud Homerum prius
Iliacum bellum geſtum ſit, deinde revertenti de
Troja error contigerit Ulyſſi: apud Maronem vero
Æneæ navigatio, bella quæ poſtea in Italia ſunt
geſta, præceſſerit. Rurſus, Homerus in primo cum
vellet iniquum Græcis Apollinem facere, cauſam
ſtruxit de ſacerdotis injuria. Hic ut Trojanis Juno-
nem faceret infeſtam, cauſarum ſibi congeriem com-
paravit. Nec illud cum cura magna relaturus ſum,
licet (ut exiſtimo) non omnibus obſervatum, quod
cum primo verſu promiſiſſet producturum ſeſe de 441
Trojæ litoribus Æneam:

Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lavinaque venit
Litora.

ubi ad januam narrandi venit, Æneæ claſſem non
de Troja, ſed de Sicilia producit:

Vix e conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti.

Quod totum Homericis filis texit. Ille enim vitans
in poemate hiſtoricorum ſimilitudinem, quibus lex
eſt incipere ab initio rerum, & continuam narratio-
nem ad finem uſque perducere: ipſe poetica diſcipli-
na a rerum medio cœpit, & ad initium poſt rever-

ſus

Digitized by Google

ſus eſt. Ergo Ulyſſis errorem non incipit a Trojano
litore deſcribere, ſed facit eum primo navigantem
de inſula Calypſonis, & ex perſona ſua perducit ad
Phæacas. Illic in convivio Alcinoi regis narrat ipſe
quemadmodum de Troja ad Calypſonem uſque per-
venerit. Poſt Phæacas rurſus Ulyſſis navigationem
uſque ad Ithacam ex perſona propria poeta deſcri-
bit. Quem ſecutus Maro, Æneam de Sicilia pro-
ducit; cujus navigationem deſcribendo perducit ad
Libyam. Illic in convivio Didonis narrat ipſe
Æneas uſque ad Siciliam de Troja navigationem
ſuam; & addidit uno verſu, quod copioſe poeta de-
ſcripſerat:

Hinc me digreſſum veſtris deus appulit oris.

Poſt Africam quoque rurſus poeta ex perſona ſua i-
ter claſſis uſque ad ipſam deſcribit Italiam:

Interea medium Æneas jam claſſe tenebat
Certus iter.

Quid quod & omne opus Vergilianum velut de quo-
dam Homerici operis ſpeculo formatum eſt? Nam
& tempeſtas mira imitatione deſcripta eſt. Verſus
utriuſque qui volet conferat. ut Venus in Nauſicaæ
442 locum Alcinoi filiæ ſucceſſit. ipſa autem Dido re-
fert ſpeciem regis Alcinoi convivium celebrantis.
Scylla quoque & Charybdis, & Circe decenter at-
tingitur; & pro Solis armentis Strophades inſulæ
finguntur. at pro conſultatione inferorum deſcenſus
ad eos cum comitatu ſacerdotis inducitur. ibi Pali-
nurus Elpenori, ſed & infeſto Ajaci infeſta Dido,
& Tireſiæ conſiliis Anchiſæ monita reſpondent.
Jam prælia Iliadis & vulnerum non ſine diſciplinæ
perfectione deſcriptio, & enumeratio auxiliorum
duplex & fabricatio armorum & ludicri certaminis
varietas ictumque inter reges & ruptum fœdus &
ſpeculatio nocturna & legatio reportans a Diomede
repulſam Achillis exemplo, & ſuper Pallante ut
Pa-

Digitized by Google

Patroclo lamentatio; & altercatio ut Achillis & Agamemnonis, ita Drancis & Turni (utrobique enim alter ſuum, alter publicum commodum cogitabat,) pugna ſingularis Æneæ atque Turni ut Achillis & Hectoris, & captivi inferiis deſtinati ut illic Patrocli, hic Pallantis:

Sulmone creatos
Quatuor hic juvenes, totidem quos educat Uſens,
Viventes rapit, inferias quos immolet umbris.

Quid? quod pro Lycaone Homerico (qui inter fugientes deprehenſus non mirum ſi ad preces confugerat, nec tamen Achilles propter occiſi Patrocli dolorem pepercit) ſimili conditione Magus in medio tumultu ſubornatus eſt?

Inde Mago procul infeſtam contenderat haſtam.

& cum ille genua amplectens ſupplex vitam petiiſſet; reſpondit:

Belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior jam tum Pallante peremto.

ſed & inſultatio Achillis in ipſum Lycaonem jam peremtum in Tarquitium a Marone transfertur. ille ait:

Ἐνταυθοῖ νῦν κεῖσο μετ' ἰχθύσιν, οἵ σ' ὠτειλῆς 443
Αἷμ' ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες. οὐδέ σε μήτηρ
Ἐνθεμένη λεχέεσσι γοήσεται, ἀλλὰ Σκάμανδρος
Οἴσει δινήεις εἴσω ἁλὸς εὐρέα κόλπον, &c.

at hic veſter:

Iſtic nunc metuende jace. & reliqua.

CAPUT III.

De div..ſis Vergilii locis ex Homero traductis.

ET ſi vultis me & ipſos proferre verſus ad verbum pæne translatos, licet omnes præſens me-

memoria non ſuggerat, tamen qui ſe dederint obvios annotabo:

Νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.

totam rem quanto compendio lingua ditior explicavit? veſter, licet periodo uſus, idem tamen dixit:

Adduxit longe, donec curvata coirent
Inter ſe capita, & manibus jam tangeret æquis
Læva aciem ferri, dextra nervoque papillam.

ille ait:

οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα.
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων
Νηὸς ὕπερ γλαφυρῆς· ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς.

Nec jam amplius ulla
Apparet tellus, cœlum undique & undique pontus.

Πορφύρεον δ' ἄρα κῦμα περιστάθη οὔρεϊ ἶσον
Κυρτωθέν.

Curvata in montis faciem circumſtetit unda.

& de tartaro ille ait:

Τόοσον ἔνερθ' ἀΐδεω, ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης.

Bis patet in præceps tantum, tenditque ſub umbras,
Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus olympum.

444 Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο.

Poſtquam exemta fames, & amor compreſſus edendi.

Ὣς ἔφατ' εὐχόμενος, τοῦ δ' ἔκλυε μητίετα Ζεύς.
Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.
Νηῶν μὲν οἱ ἀπώσασθαι πόλεμόν τε μάχην τε
Δῶκε, σόον δ' ἀνένευσε μάχης ἐξαπονέεσθαι.

Audiit, & Phœbus voti ſuccedere partem
Mente dedit, partem volucres diſperſit in auras.

Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παίδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται,

Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,

Et

Digitized by Google

Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.

& alibi ille ait:

Καὶ τότ' Ὀδυσσῆος λύτο γούνατα, καὶ φίλον ἦτορ.
Ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν.

& alibi.

hic de duobus unum fabricatus eſt:

Extemplo Æneæ ſolvuntur frigore membra.

Πότνι' Ἀθηναίη, ἐρυσίπτολι, δῖα θεάων,
Ἆξον δὴ ἔγχος Διομήδεος, ἠδὲ καὶ αὐτὸν
Πρηνέα δὸς πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων.

Armipotens præſes belli Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii prædonis, & ipſum
Pronum ſterne ſolo, portiſque effunde ſub ipſis.

Ἥτ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.

ille de ſomno ait:

Καὶ τῷ νήδυμος ὕπνος ἐνὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε
Νήγρετος ἥδιστος θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς.

hic poſuit:

Dulcis & alta quies placidæque ſimillima morti. 445

Ἀλλ' ἔκ τοι ἐρέω, καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι,
Ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὔποτε φύλλα καὶ ὄζους
Φύσει, ἐπειδὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν,
Οὐδ' ἀναθηλήσει, περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψεν,
Φύλλα τε καὶ φλοιόν. νῦν αὖτέ μιν υἷες Ἀχαιῶν
Ἐν παλάμῃς φορέουσι δικασπόλοι, οἵ τε θέμιστας
Πρὸς Διὸς εἰρύαται.

Ut ſceptrum hoc (dextra ſceptrum nam forte gerebat)
Numquam fronde levi ſundet virgulta neque umbrã,
Cum ſemel in ſilvis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſuitque comas & brachia ferro,
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Incluſit, patribuſque dedit geſtare Latinis.

Sed

Digitized by Google

Sed jam ſi videtur a collatione verſuum translatorum faceſſo; ut nec uniformis narratio pariat ex ſatietate faſtidium, & ſermo ad alia non minus præſenti cauſæ apta vertatur. Perge quæſo, inquit Avienus, omnia quæ Homero ſubtraxit inveſtigare. Quid enim ſuavius quam duos præcipuos vates audire idem loquentes? quia cum tria hæc ex æquo impoſſibilia judicentur vel Jovi fulmen vel Herculi clavam vel verſum Homero ſubtrahere (quod, etſi fieri poſſent, alium tamen nullum deceret vel fulmen præter Jovem jacere, vel certare præter Herculem robore, vel canere quod cecinit Homerus) hic opportune in opus ſuum quæ prior vates dixerat transferendo fecit ut ſua eſſe credantur. ergo pro voto omnium feceris ſi cum hoc cœtu communicata velis quæcumque a veſtro noſter poeta mutuatus eſt. Cedo igitur, Euſtathius ait, Vergilianum volumen: quia locos ejus ſingulos inſpiciens Homericorum ver-
446 ſuum promtius admonebor. cumque Symmachi juſſu famulus de bibliotheca petitum librum detuliſſet, temere volvit Euſtathius ut verſus quos fors obtuliſſet, inſpiceret. &, Videte, inquit, portum ad civitatem Didonis ex Ithaca migrantem:

Eſt in receſſu longo locus: inſula portum
Efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto
Frangitur inque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos.
Hinc atque hinc vaſtæ rupes geminique minantur
In cœlum ſcopuli; quorum ſub vertice late
Æquora tuta ſilent. tum ſilvis ſcena coruſcis
Deſuper horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte ſub adverſa ſcopulis pendentibus antrum,
Intus aqua dulces vivoque ſedilia ſaxo,
Nympharum domus. hic feſſas non vincula naves
Ulla tenent: unco non alligat anchora morſu.
Φόρκυνος δέ τις ἐςὶ λιμὴν ἁλίοιο γέροντος,

Εν

Ἐν δήμῳ Ἰθάκης, δυὸ δὲ προβλῆτες ἐν αὐτῷ
Ἀκταὶ ἀποῤῥῶγες λιμένος ποτιπεπτηυῖαι.
Αἵτ' ἀνέμων σκεπόωσι δυσαήων μέγα κῦμα
Ἔκτοθεν· ἔντοσθεν δὲ ἄνευ δεσμοῖο μένουσι
Νῆες ἐΰσσελμοι, ὅταν ὅρμου μέτρον ἵκωνται.
Αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος τανύφυλλος ἐλαίη.
Ἀγχόθι δ' αὐτῆν ἄντρον ἐπήρατον ἠεροειδὲς
Ἱρὸν νυμφάων, αἳ νηϊάδες καλέονται.
Ἐν δὲ κρητῆρές τε καὶ ἀμφιφορῆες ἔασιν
Λάϊνοι, ἔνθα δ' ἔπειτα τιθαιβώσσουσι μέλισσαι.

CAPUT IV. 447

De iis quæ in primo Æneidos ſunt ex Homero traducta.

ET cum rogaſſet Avienus ut non ſparſim, ſed ab initio per ordinem annotaret; ille manu retractis in calcem foliis, ſic exorſus eſt:

Æole, namque tibi divûm pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus & tollere vento.
Κεῖνον γὰρ ταμίην ἀνέμων ποίησε Κρονίων,
Ἠμὲν παυέμεναι ἠδ' ὀρνύμεν ὅν κ' ἐθελήσῃ.
Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ,
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deiopejam
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.
Ἀλλ' ἴθ', ἐγὼ δέ κέ τοι Χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων
Δώσω ὀπυιέμεναι, καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν,
Πασιθέην, ἧς αἰὲν ἱμείρεαι ἤματα πάντα.

Tempeſtas Æneæ Æolo concitante cum allocutione ducis res ſuas conclamantis, de Ulyſſis tempeſtate & allocutione deſcripta eſt; in qua Æoli locum Neptunus obtinuit. verſus quoniam utrobique multi ſunt, non inſerui. qui volet legere, ex hoc verſu habebit exordium:

Hæc

Digitized by Google

Hæc ubi dicta: cavum converſa cuſpide montem.
& apud Homerum de primo Odyſſeæ:

Ὣς εἰπὼν συνάγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον,
Χερσὶ τρίαιναν ἑλών. πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας
Παντοίων ἀνέμων.

Ut primum lux alma data eſt: exire, locoſque
Explorare novos, quas vento acceſſerit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) hominéſne feræne
Quærere conſtituit, ſociiſque exacta referre.

Ἀλλ' ὅτε δὴ τρίτον ἦμαρ ἐϋπλόκαμος τέλεσ' ἠώς,
Δὴ τότ' ἐγὼν ἐμὸν ἔγχος ἑλὼν καὶ φάσγανον ὀξὺ,
448 Καρπαλίμως παρὰ νηὸς ἀνήϊον ἐς περιωπὴν,
Εἴ πως ἔργα ἴδοιμι βροτῶν, ἐνοπήν τε πυθοίμην.

Nulla tuarum audita mihi neque viſa ſororum,
O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat, o dea certe
An Phœbi ſoror, an Nympharum ſanguinis una.

Γουνοῦμαί σε ἄνασσα. θεός νύ τις, ἦ βροτός ἐσσί.
Εἰ μέν τις θεός ἐσσὶ, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
Ἀρτέμιδί σε ἔγωγε Διὸς κούρῃ μεγάλοιο
Εἶδός τε, μέγεθός τε, φυήν τ' ἄγχιστα ἐΐσκω.

O dea ſi prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales noſtrorum audire laborum:
Ante diem clauſo componet veſper olympo.

τίς κεν ἐκεῖνα
Πάντα γε μυθήσαιτο καταθνητῶν ἀνθρώπων.
Οὐδ' εἰ πεντάετές γε καὶ ἑξάετες παραμίμνων
Ἐξερέοις ὅσα κεῖθι πάθον κακὰ δῖοι Ἀχαιοί.

At Venus obſcuro gradientes aere ſepſit,
Et multo nebulæ circum dea fudit amictu;
Cernere ne quis eos neu quis contingere poſſit,
Molirive moram aut veniendi poſcere cauſas.

Καὶ τότ' Ὀδυσσεὺς ὦρτο πόλιν δ' ἴμεν, ἀμφὶ δ' Ἀθήνη

Πολ-

Digitized by Google

Πολλὴν ἤερα χεῦε φίλα φρονέουσ' Ὀδυσῆϊ,
Μή τις Φαιήκων μεγαθύμων ἀντιβολήσας
Κερτομέοι τ' ἐπέεσσι, καὶ ἐξερέοιθ' ὅτις εἴη.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros: quam mille ſecutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades. illa pharetrã
Fert humero, gradienſque deas ſupereminet omnes.
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem ſe læta ferebat.
Οἵη δ' Ἄρτεμις εἶσι κατ' οὔρεος ἰοχέαιρα 449
Ἢ κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον, ἢ Ἐρύμανθον
Τερπομένη κάπροισι, καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι,
Τῇ δέ θ' ἅμα νύμφαι κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο
Ἀγρονόμοι παίζουσι, γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ,
Πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι,
Ὣς ἥγ' ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἀδμής.
Reſtitit Æneas claraque in luce refulſit,
Os humeroſque deo ſimilis. namque ipſa decoram
Cæſariem nato genitrix lumenque juventæ
Purpureum & lætos oculis afflarat honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariusve lapis circumdatur auro.

Αὐτὰρ κὰκ κεφαλῆς χεῦεν πολὺ κάλλος Ἀθήνη,
Μείζονά τ' εἰσιδέειν καὶ πάσσονα· κὰδ δὲ κάρητος
Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.
Ὡς δ' ὅτε τις χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνὴρ
Ἴδρις, ὃν Ἥφαιστος δέδαεν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη
Τέχνην παντοίην, χαρίεντα δὲ ἔργα τελείει,
Ὣς μὲν τῷ περίχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις.
Coram quem quæritis adſum
Troïus Æneas Libycis ereptus ab undis.

B b Ev-

Ἔνδον μὲν δὴ ὅδ᾽ αὐτὸς ἐγὼ κακὰ πολλὰ μογήσας,
Ἤλυθον εἰκοστῷ ἔτει ἐς πατρίδα γαῖαν.

CAPUT V,

Quæ in ſecundo Æneidos traducta ſint ab Homero.

Conticuere omnes intentique ora tenebant.
Ὣς ἔφαθ᾽, οἱ δ᾽ ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ.
Inſandum, regina, jubes renovare dolorem,
Trojanas ut opes & lamentabile regnum
450 *Eruerint Danai.*
Ἀργαλέον βασίλεια διηνεκέως ἀγορεῦσαι
Κήδε᾽ ἐπεί μοι πολλὰ δόσαν θεοὶ οὐρανίωνες.
Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Minervæ;
Et molem mirantur equi: primuſque Timœtes
Duci intra muros hortatur & arce locari,
Sive dolo, ſeu jam Trojæ ſic fata ferebant.
At Capys & quorum melior ſententia menti
Aut pelago Danaûm inſidias ſuſpectaque dona
Præcipitare jubent, ſubjectiſque urere flammis,
Aut terebrare cavas uteri & tentare latebras.
Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.
Ὣς ὁ μὲν εἱστήκει, τοὶ δ᾽ ἄκριτα πόλλ᾽ ἀγόρευον
Ἥμενοι ἀμφ᾽ αὐτόν· τρίχα δέ σφισιν ἥνδανε βουλή,
Ἠὲ διατμῆξαι κοῖλον δόρυ νηλέϊ χαλκῷ·
Ἢ κατὰ πετράων βαλέειν ἐρύσαντας ἐπ᾽ ἄκρας·
Ἢ ἐάαν μέγ᾽ ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον εἶναι,
Τῇ περ δὴ καὶ ἔπειτα τελευτήσεσθαι ἔμελλεν.
Αἶσα γὰρ ἦν ἀπολέσθαι, ἐπὴν πόλις ἀμφικαλύψῃ
Δουράτεον μέγαν ἵππον, ὅθ᾽ εἵατο πάντες ἄριστοι
Ἀργείων, Τρώεσσι φόνον καὶ κῆρα φέροντες.
Vertitur interea cœlum, & ruit oceano nox
Involvens umbra magna terramque polumque.

Ἐν

Ἐν δ' ἔπεσ' ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.
Ἕλκον νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν.
Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore qui redit exuvias indutus Achillis,
Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignes!
Ὢ πόποι, ἦ μάλα δὴ μαλακώτερος ἀμφαφάασθαι
Ἕκτωρ, ἢ ὅτε νῆας ἐνέπρησεν πυρὶ κηλέῳ.
juveniſque Chorebus
Mygdonides, illis qui ad Trojam forte diebus
Venerat inſano Caſſandræ incenſus amore, 451
Et gener auxilium Priamo Phrygibuſque ferebat.
Πέφνε γὰρ Ὀθρυονῆα Καβησόθεν ἔνδον ἐόντα,
Ὅς ῥα νέον πολέμοιο μετὰ κλέος εἰληλούθει.
Ἤτεε δὲ Πριάμοιο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην,
Κασσάνδρην ἀνάεδνον· ὑπέσχετο δὲ μέγα ἔργον,
Ἐκ Τροίης ἀέκοντας ἀπωσέμεν υἷας Ἀχαιῶν,
Τῷ δ' ὁ γέρων Πρίαμος ὑπέσχετο καὶ κατένευσε
Δωσέμεναι. ὁ δὲ μάρναθ' ὑποσχεσίῃσι πιθήσας.
Sic animis juvenum furor additus. inde lupi ceu
Raptores, atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus exſpectant ſiccis, per tela per hoſtes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæque tenemus
Urbis iter. nox atra cavâ circumvolat umbrâ.
Βῆ ῥ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος ὅς τ' ἐπιδευὴς
Δηρὸν ἔῃ κρειῶν, κέλεται δέ ἑ θυμὸς ἀγήνωρ.
Μήλων πειρήσοντα, καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν.
Εἴπερ γάρ χ' εὕρῃσι παρ' αὐτόφι βώτορας ἄνδρας
Σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα,
Οὔ ῥά τ' ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο δίεσθαι·
Ἀλλ' ὅγ' ἄρ' ἥρπαξε μεθάλμενος ἠὲ καὶ αὐτὸς
Ἔβλητ' ἐν πρώτοισι θοῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντα.
Improviſum aſpris veluti qui ſentibus anguem

Digitized by Google

Preſſit humi nitens, trepiduſque repente refugit
Attollentem iras & cærula colla tumentem:
Haud ſecus Androgeos viſu tremefactus abibat.
Ὡς δ' ὅτε τίς τε δράκοντα ἰδὼν παλίνορσος ἀπέστη
Οὔρεος ἐν βήσσης, ὑπό τε τρόμος ἔλλαβε γυῖα.
Ἂψ τ' ἀνεχώρησεν, ὦχρός τε μιν εἷλε παρειάς.
Ὡς αὖθις καθ' ὅμιλον ἔδυ τρώων ἀγερώχων.
452 Δείσας ἀτρέος υἱὸν ἀλέξανδρος θεοειδής.
Qualis ubi in lucem coluber mala gramina paſtus,
Frigida ſub terrâ tumidum quem bruma tegebat,
Nunc poſitis novus exuviis nitiduſque juventa,
Lubrica convolvit ſublato pectore terga
Arduus ad ſolem, & linguis micat ore triſulcis.
Ὡς δὲ δράκων ἐπὶ χειῇ ὀρέστερος ἄνδρα μένῃσι,
Βεβρωκὼς κακὰ φάρμακ' ἔδυ δέ τε μιν χόλος αἰνός·
Σμερδαλέον δὲ δέδορκεν, ἑλισσόμενος περὶ χειῇ.
Ὡς Ἕκτωρ, ἄσβεστον ἔχων μένος, οὐχ ὑπεχώρει.
Non ſic aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis
Exiit, oppoſitaſque erupit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes
Cum ſtabulis armenta trahit.
Ὡς δ' ὁπότε πλήθων ποταμὸς πεδίονδε κάτεισι
Χειμάῤῥους κατ' ὄρεσφιν, ὀπαζόμενος Διὸς ὄμβρῳ,
Πολλὰς δὲ δρῦς ἀζαλέας, πολλὰς δέ τε πεύκας
Εἰσφέρεται, πολλὸν τ' ἀφύσγετον εἰς ἅλα βάλλει.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago
Par levibus ventis volucrique ſimillima fumo.
Τρὶς μὲν ἐφωρμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἄνωγε,
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν, σκιῇ ἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ,
Ἔπτατ' ἐμοὶ δ' ἄχος ὀξὺ γενέσκετο κηρόθι μᾶλλον.

C A-

CAPUT VI. 453

Tertius & quartus Æneidos quæ habeant ab Homero ſumta.

ALia tempeſtas Æneæ hic, & illic Ulyſſis numeroſis ambæ verſibus. ſed incipiunt hæc ita:

Poſtquam altum tenuere rates, nec jam amplius ullæ.

ille ait:

Αλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων
Νηὸς ὕπερ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς.

Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
Sint, puer.

Δῶρόν τοι καὶ ἐγὼ τέκνον φίλε τοῦτο δίδωμι
Μνῆμ' Ελένης χειρῶν.

Tendunt vela Noti. fugimus ſpumantibus undis,
Qua curſum ventuſque gubernatorque vocabant.

Ημεῖς δ' ὅπλα ἕκαστα πονησάμενοι κατὰ νῆα
Ημεθα, τὴν δ' ἄνεμός τε κυβερνήτης τ' ἴθυνεν.

Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obſidet, atque imo barathri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſque ſub auras
Erigit alternos, & ſidera verberat undâ.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris
Ora exſertantem & naves in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies & pulchro pectore virgo
Pube tenus: poſtrema immani corpore piſtrix,
Delphinum caudas utero commiſſa luporum.
Præſtat Trinacrii metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem longos & circumflectere curſus, 454
Quam ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro
Scyllam, & cæruleis canibus reſonantia ſaxa.

Homerus de Charybdi:

Ενθεν μὲν γὰρ Σκύλλ᾽, ἑτέρωθι δὲ δῖα Χάρυβδις
Δεινὸν ἀνεῤῥοίβδησε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ.
Η τοι ὅτ᾽ ἐξεμέσειε, λέβης ὡς ἐν πυρὶ πολλῷ,
Πᾶσ᾽ ἀναμορμύρεσκε κυκωμένη, ὑψόσε δ᾽ ἄχνη
Ακροισι σκοπέλοισιν ἐπ᾽ ἀμφοτέροισιν ἔπιπτεν.
Αλλ᾽ ὅτ᾽ ἀναβρόξειε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ,
Πᾶσ᾽ ἔντοσθε φάνεσκε κυκωμένη, ἀμφὶ δὲ πέτρη
Δεινὸν ἐβεβρύχει, ὑπένερθε δὲ γαῖα φάνεσκε
Ψάμμῳ κυανέῃ· τοὺς δὲ χλωρὸν δέος ᾕρει.

Homerus de Scylla:

Ενθα δ᾽ ἐνὶ Σκύλλη ναίει δεινὸν λελακυῖα·
Τῆς ἤτοι φωνὴ μὲν ὅση σκύλακος νεογιλλῆς
Γίνεται· αὐτὴ δ᾽ αὖτε πέλωρ κακὸν οὐδέ κε τίς μιν
Γηθήσειεν ἰδὼν, οὐδ᾽ εἰ θεὸς ἀντιάσειεν.
Τῆς ἤτοι πόδες εἰσὶ δυώδεκα πάντες ἄωροι.
Εξ δέ τε οἱ δειραὶ περιμήκεες, ἐν δὲ ἑκάστῃ
Σμερδαλέη κεφαλή. ἐν δὲ τρίστοιχοι ὀδόντες,
Πυκνοὶ καὶ θαμέες, πλεῖοι μέλανος θανάτοιο.
Μέσση μέν τε κατὰ σπείους κοίλοιο δέδυκεν
Εξω δ᾽ ἐξίσχει κεφαλὰς δεινοῖο βερέθρου·
Αὐτοῦ δ᾽ ἰχθυάᾳ σκόπελον περιμαιμώωσα
Δελφῖνάς τε κύνας τε, καὶ εἴποθι μεῖζον ἕλῃσι
Κῆτος, ἃ μυρία βόσκει ἀγάστονος ἀμφιτρίτη.
O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago!
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat.
Κείνου γὰρ τοιοίδε πόδες, τοιαίδε τε χεῖρες,
Οφθαλμῶν τε βολαὶ, κεφαλή τ᾽, ἐφύπερθέ τε χαῖται.
453 *Ter ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedere;*
Ter ſpumam eliſam & rorantia vidimus aſtra.
Τῷ δ᾽ ὕπο δῖα χάρυβδις ἀναῤῥοιβδεῖ μέλαν ὕδωρ,
Τρὶς μὲν γάρ τ᾽ ἀνίησιν ἐπ᾽ ἤματι, τρὶς δ᾽ ἀναῤῥοιβδεῖ.

Qua-

Qualis conjectâ cerva ſagittâ,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius. illa fugâ ſilvas ſaltuſque peragrat
Dictæos. hæret lateri letalis harundo.
Αμφ' ἔλαφον κεραὸν βεβλημένον ὄντ' ἔβαλ' ἀνήρ,
Ιῷ ἀπὸ νευρῆς, τὸν μὲν τ' ἤλυξε πόδεσσιν,
Φεύγων ὄφρ' αἷμα λιαρὸν καὶ γούνατ' ὀρώρει.
Dixerat. ille patris magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea; quæ ſublimem alis ſive æquora juxta
Seu terram rapido pariter cum flamine portant:
Tum virgam capit. hac animas ille evocat Orco
Pallentes, alias ſub tartara triſtia mittit:
Dat ſomnos adimitque; & lumina morte reſignat.
Illâ fretus agit ventos & turbida tranat
Nubila.
Ὡς ἔφατ'. οὐδ' ἀπίθησε διάκτορος ἀργειφόντης.
Αὐτίκ' ἔπειθ' ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
Αμβρόσια, χρύσεια, τά μιν φέρον, ἠμὲν ἐφ' ὑγρὴν,
Ηδ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν, ἅμα πνοιῇς ἀνέμοιο.
Ειλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει
Ων ἐθέλει, τοὺς δ' αὖτε καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει.
Τὴν μετὰ χερσὶν ἔχων πέτετο κρατὺς ἀργειφόντης.
Ac velut annoſo validam cum robore quercum
Alpini Borea nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant; it ſtridor: & alte
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes.
Ipſa hæret ſcopulis; & quantum vertice ad auras 456
Ætherias, tantum radice in tartara tendit.
Οἷον δὲ τρέφει ἔρνος ἀνὴρ ἐριθηλὲς ἐλαίης
Χώρῳ ἐν οἰοπόλῳ, ὅθ' ἅλις ἀναβέβρυχεν ὕδωρ
Καλὸν, τηλεθάον. τὸ δέ τε πνοιαὶ δονέουσιν
Παντοίων ἀνέμων, καί τε βρύει ἄνθεϊ λευκῷ.

Ἐλθὼν δ' ἐξαπίνης ἄνεμος σὺν λαίλαπι πολλῇ
Βόθρυς τ' ἐξέστρεψε καὶ ἐξετάνυσ' ἐπὶ γαίῃ.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
Ὤρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσιν·
Ἠὼς μὲν κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν.

CAPUT VII.

Quæ in quinto & ſexto libris Vergilius ab Homero ſit mutuatus.

UT pelagus tenuere rates; nec jam amplius ulla
Occurrit tellus; maria undique & undique cælum:
Olli caruleus ſupra caput adſtitit imber
Noctem hiemēque ferens, & inhorruit unda tenebris.
Ἀλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα·
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων.
Vinaque ſundebat pateris, animamque vocabat
457 *Anchiſa magni, maneſque Acheronte remiſſos.*
Οἶνον ἀφυσσόμενος χαμάδις χέε, δεῦε δὲ γαῖαν,
Ψυχὴν κικλήσκων Πατροκλῆος δειλοῖο.
Levibus huic hamis conſertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor apud rapidum Simoenta ſub Ilio alto.
Δώσω οἱ θώρηκα τὸν ἀστεροπαῖον ἀπηύρων
Χάλκεον, ᾧ πέρι χεῦμα φαεινοῦ κασσιτέροιο
Ἀμφιδεδίνηται.

& curſorum certamen utrobique ſimile. & quia verſibus eſt apud utrumque numeroſis, locum loco ſimilem lector inveniet. initia hæc ſunt:

Hac ubi dicta, locum capiunt, ſignoque repente.

Σπὴν

Στὰν δὲ μεταστοιχεί, σήμηνε δὲ τέρματ' Ἀχιλλεύς.

Pugilum certamen incipit apud hunc:

Conſtitit in digitos extemplo arrectus uterque.

apud illum:

Ἄντα δ' ἀνασχομένω χερσὶ στιβαρῇσιν ἄμ' ἄμφω
Σύμπεσον, σὺν δέ σφι βαρεῖαι χεῖρες ἔμιχθεν. 458

Si velis comparare certantes ſagittis, invenies hæc utriuſque principia:

Protinus Æneas celeri certare ſagitta.

Αὐτὰρ ὁ τοξευτῇσι τίθει ἰόεντα σίδηρον,
Κὰδ δ' ἐτίθει δέκα μὲν πελέκεις, δέκα δ' ἡμιπέλεκκα.

capita locorum, ubi longa narratio eſt, dixiſſe ſufficiet; ut quid unde natum ſit lector inveniat.

Dixerat; & tenues fugit ceu fumus in auras.

Ψυχὴ δὲ κατὰ χθονὸς ἠΰτε καπνὸς
Ὤχετο τετριγυῖα.

Æneas, quo deinde ruis, quo proripis? inquit.
Quem fugis? aut quis te noſtris complexibus arcet?
Ter conatus erat collo dare brachia circum,
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago.

Ὣς ἔφατ'. αὐτὰρ ἔγωγ' ἔθελον φρεσὶ μερμηρίξας
Μητρὸς ἐμῆς ψυχὴν ἑλέειν κατατεθνειυίης.
Τρὶς μὲν ἐφωρμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἄνωγε·
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν, σκιῇ εἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ,
Ἔπτατο.

Sepultura Palinuri formata eſt de Patrocli ſepultura. hæc incipit:

Principio pinguem tædis & robore ſecto.

illa ſic:

Οἱ δ' ἴσαν ὑλοτόμους πελέκεας μετὰ χερσὶν ἔχοντες.

& alibi:

Κηδεμόνες δὲ παρ' αὖθι μένον, καὶ νήεον ὕλην.
Ποίησαν δὲ πυρὴν ἑκατόμπεδον ἔνθα καὶ ἔνθα.

ipſa vero utriuſque tumuli inſignia quam paria!

At

At pius Æneas ingenti mole ſepulcrum
Imponit ſuaque arma viro remumque tubamque
459 *Monte ſub aerio, qui nunc Miſenus ab illo*
Dicitur, æternumque tenet per ſecula nomen.
Αυτὰρ ἐπεὶ νεκρός τ' ἐκάη καὶ τεύχεα νεκροῦ,
Τύμβον χεύαντες, καὶ ἐπὶ στήλην ἐρύσαντες,
Πήξαμεν ἀκροτάτῳ τύμβῳ εὐῆρες ἐρετμόν.
Tunc conſanguineus Leti Sopor.
Ενθ' ὕπνῳ ξύμβλητο, κασιγνήτῳ θανάτοιο.
Quod te per cœli jucundum lumen & auras,
Per genitorem oro, per ſpes ſurgentis Iuli,
Eripe me his, invicte, malis, aut tu mihi terram
Injice, namque potes, portuſque require Velinos.
Νῦν δέ σε τῶν ὄπιθεν γουνάζομαι, οὐ παρεόντων,
Πρός τ' ἀλόχου καὶ πατρὸς, ὅς ἔτρεφε τυτθὸν ἐόντα,
Τηλεμάχου θ', ὃν μοῦνον ἐνὶ μεγάροισιν ἔλειπες.
Οἶδα γὰρ ὡς ἐνθένδε κιὼν δόμου ἐξ ἀΐδαο,
Νῆσον ἐς αἰαίην σχήσεις εὐεργέα νῆα.
Ενθα σ' ἔπειτα ἄναξ κέλομαι μνήσασθαι ἐμεῖο,
Μή μ' ἄκλαυτον, ἄθαπτον, ἰὼν ὄπιθεν καταλείπειν,
Νοσφισθεὶς, μήτοι τὶ θεῶν μήνιμα γένωμαι.
Αλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν ἅσσα μοι ἐστὶν,
Σῆμά τ' ἐμοὶ χεῦαι πολιῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης,
Ανδρὸς δυστήνοιο; καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.
Ταῦτά τέ μοι τελέσαι, πῆξαί τ' ἐπὶ τύμβῳ ἐρετμὸν,
Τῷ καὶ ζωὸς ἔρεσσον, ἐὼν μετ' ἐμοῖς ἑτάροισιν.
Necnon & Tityon terra omniparentis alumnum
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur, roſtroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tundens, ſecundaque pœnis
Viſcera, rimaturque epulis, habitatque ſub alto
Pectore, nec fibris requies datur ulla renatis.
Καὶ Τιτυὸν εἶδον, γαίης ἐρικυδέος υἱὸν,

Κεί-

Digitized by Google

Κείμενον ἐκ δαπέδῳ. ὁ δ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα. 460
Γῦπε δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἧπαρ ἔκειρον
Δέρτρον ἔσω δύνοντες. ὁ δ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσί.
Λητὼ γὰρ ἕλκυσσε, Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν,
Πυθώδ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου Πανοπῆος.
Non, mihi ſi linguæ centum ſint oraque centum,
Ferrea vox, omnis ſcelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſem.
Πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω,
Οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν,
Φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.

C A P U T VIII.

In ſeptimo & octavo qui verſus ſint ab Homero ſumti.

Hinc exaudiri gemitus iræque leonum
Vincla recuſantum & ſera ſub nocte rudentum,
Setigerique ſues atque in præſepibus urſi
Sævire ac forma magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie dea ſæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.
Εὗρον δ' ἐν βήσσῃσι τετυγμένα δώματα Κίρκης
Ξεστοῖσι λάεσσι περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ.
Ἀμφὶ δὲ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέστεροι, ἠδὲ λέοντες,
Τοὺς αὐτὴ κατέθελξεν, ἐπεὶ κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν.
Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cujus egentes
Litus ad Auſonium tot per vada cærula vexit?
Sive errore viæ ſeu tempeſtatibus acti;
Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto.
Ὦ ξεῖνοι, τίνες ἐστέ; πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα;
Ἤ τι κατὰ πρῆξιν, ἢ μαψιδίως ἀλάλησθε,
Οἷά τε λῃϊστῆρες, ὑπεὶρ ἅλα τοί γ' ἀλόωνται,
Ψυχὰς παρθέμενοι, κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες; 461

ceu

ceu quondam nivei inter nubila cycni
Cum ſeſe e paſtu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos: ſonat amnis & Aſia longe
Pulſa palus.
Τῶν δ᾽ ὥς τ᾽ ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλὰ,
Χηνῶν, ἢ γεράνων, ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
Ασίῳ ἐν λειμῶνι, καϋςρίου ἀμφὶ ῥέεθρα,
Ενθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμενα πτερύγεσσι,
Κλαγγηδὸν προκαθιζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών.
Illa vel intacta ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas;
Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
Αἳ δ᾽ ὅτε μὲν σκιρτῷεν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,
Ακρον ἐπ᾽ ἀνθερίκων καρπῶν θέον οὐδὲ κατέκλων.
Αλλ᾽ ὅτε δὴ σκιρτῷεν ἐπ᾽ εὐρέα νῶτα θαλάσσης
Ακρον ἐπὶ, ῥηγμῖνος ἁλὸς πολιοῖο θέεσκον.
Veſcitur Æneas ſimul & Trojana juventus
Perpetui tergo bovis & luſtralibus extis.
Τοῖσι δὲ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Αγαμέμνων
Αρσενα πενταέτηρον ὑπερμενεῖ κρονίωνι.
Νώτοισι δ᾽ αἴαντα διηνεκέεσσι γέραιρεν.
Poſtquam exemta fames, & amor compreſſus edendi,
Rex Evandrus ait.
Ηρως Ατρείδης εὐρυκρείων Αγαμέμνων.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο,
Τοῖς ὁ γέρων πάμπρωτος ὑφαίνειν ἤρχετο μῆτιν.
Evandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutinus volucrum ſub culmine cantus.
Conſurgit ſenior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.
462 *Tum lateri atque humeris Tegeæum ſubligat enſem,*
Demiſſa ab læva panthera terga retorquens.
Nec non & gemini cuſtodes limine in ipſo
Procedunt, greſſumque canes comitantur herilem.
Εζετο δ᾽ ὀρθωθεὶς, μαλακὸν δ᾽ ἔνδυνε χιτῶνα,

Κα-

Digitized by Google

Καλὸν, νηγάτεον· περὶ δ' αὖ μέγα βάλλετο φᾶρος·
Ποσσὶ δ' ὑπαὶ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα.
Αμφὶ δ' ἄρ ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον.
Βῆ ῥ' ἴμεν εἰς ἀγορὴν· παλάμῃ δ' ἔχε χάλκεον ἔγχος.
Οὐκ οἶος. ἅμα τῷγε δύω κύνες ἀργοὶ ἕποντο.
O mihi præteritos referat ſi Juppiter annos!
Qualis eram cum primam aciem Præneſte ſub ipſa
Stravi, ſcutorumque incendi victor acervos,
Et regem hac Herilum dextrâ ſub tartara miſi;
Naſcenti cui tris animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat. terna arma movenda,
Ter leto ſternendus erat; cui tunc tamen omnis
Abſtulit hæc animas dextra & totidem exuit armis.
Εἴθ' ὡς ἡβώοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη,
Ως ὁπότ' Ηλείοισι καὶ ἡμῖν νεῖκος ἐτύχθη
Αμφὶ βοηλασίῃ, ὅτ' ἐγὼ κτάνον Ιτυμονῆα
Εσθλὸν ὑπειροχίδην· ὃ ἐν ἤλιδι ναιετάασκεν,
Ρ'ύσι' ἐλαυνόμενος. ὁ δ' ἀμύνων ᾗσι βόεσσι,
Εβλητ' ἐν πρώτοισιν ἐμῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι.
Καδδ' ἔπεσεν.
Qualis ubi oceani perfuſus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes,
Extulit os ſacrum cœlo tenebraſque reſolvit.
Οἷος δ' ἀστὴρ εἶσι μετ' ἄστρασι νυκτὸς ἀμολγῷ,
Εσπερος, ὃς κάλλιστος ἐν οὐρανῷ ἵσταται ἀστήρ.
En perfecta mei promiſſâ conjugis arte
Munera; ne mox aut Laurentis, nate, ſuperbos
Aut acrem dubites in prœlia poſcere Turnum. 463
Dixit & amplexus nati Cytherea petivit.
Arma ſub adverſa poſuit radiantia quercu.
Αὐτὰρ ἐπειδὴ τεῦξε σάκος μέγα τε στιβαρόν τε,
Τεῦξ' ἄρα οἱ θώρηκα φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς.
Τεῦξε δέ οἱ κυνέην βριαρὴν, κροτάφοις ἀραρυῖαν,
Καλὴν, δαιδαλέην· ἐπὶ δὲ χρύσεον λόφον ἧκε,
Τεῦξ' δὲ οἱ κνημῖδας ἑανοῦ κασσιτέροιο.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πάνθ' ὅπλα κάμε κλυτὸς ἀμφιγυήεις,

Μη-

Μηρὸς Ἀχιλλῆος θῆκε προπάροιθεν ἀείρας.
Ille deæ donis & tanto lætus honore
Impleri nequit, atque oculos per ſingula volvit,
Miraturque, interque manus & brachia verſat.
Τέρπετο δ' ἐν χείρεσσιν ἔχων θεοῦ ἀγλαὰ δῶρα,
Αὐτὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ᾗσιν ἐτάρπετο δαίδαλα λεύσσων.

CAPUT IX.

Nono libro quæ inſint ſumta ab Homero.

IRi, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras?
Ἶρι θεά, τίς τ' ἄρσε θεῶν ἐμοὶ ἄγγελον ἧκε;
Nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor.
Τί δὲ λαὸν ἀνήγαγεν ἐνθάδ' ἀγείρας
Ἀτρείδης, ἦ οὐχ Ἑλένης ἕνεκ' ἠϋκόμοιο;
Ἦ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
Ἀτρεῖδαι;
Sed vos o lecti, ferro quis ſcindere vallum
Apparat, & mecum inv[illegible]lit trepidantia caſtra?
Ὄρνυσθ' ἱππόδαμοι Τρῶες, ῥήγνυσθε δὲ τεῖχος
Ἀργείων, ἐν νηυσὶν ἐνίετε θεσπιδαὲς πῦρ.
464 *Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus*
Procurate viri, & pugnam ſperate parati.
Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν ἄρηα.
Sic ait illacrimans; humero ſimul exuit enſem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnoſius, atque habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentiſque leonis
Exuvias, galeam fidus permutat Alethes.
Τυδείδῃ μὲν δῶκε μενεπτόλεμος Θρασυμήδης
Φάσγανον ἄμφηκες. (τὸ δ' ἑὸν παρὰ νηυσὶ λέλειπτο)
Καὶ σάκος. ἀμφὶ δέ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε.
Ταυρείην ἄφαλόν τε καὶ ἄλοφον, ἥ τε καταῖτυξ

Κέ-

Κέκλνται, ῥύεται δὲ κάρη θαλερῶν αἰζηῶν.
Μηριόνης δ' Ὀδυσῆϊ δίδου βιὸν, ἠδὲ φαρέτρην,
Καὶ ξίφος.
Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas juvenumque ſenumque
Proſequitur votis, necnon & pulcher Iulus.
Τὼ δ' ἐπεὶ οὖν ὅπλοισιν ἐνὶ δεινοῖσιν ἐδύτην,
Βὰν ῥ' ἰέναι, λιπέτην δὲ κατ' αὐτόθι πάντας ἀρίστους.
Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſque per umbram
Caſtra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio: paſſim ſomno vinoque per herbam
Corpora fuſa vident, arrectos litore currus,
Inter lora rotaſque viros, ſimul arma jacere,
Vina ſimul: prior Hyrtacides ſic ore locutus.
Euryale, audendum dextra, nunc ipſa vocat res.
Hac iter eſt. tu, nequa manus ſe attollere nobis
A tergo poſſit, cuſtodi & conſule longe.
Hæc ego vaſta dabo, & recto te limite ducam.
Τὼ δὲ βάτην προτέρω διά τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα
Αἶψα δ' ἐπὶ Θρηκῶν ἀνδρῶν τέλος ἷξον ἰόντες
Οἵ δ' εὗδον καμάτῳ ἀδδηκότες· ἔντεα δέ σφιν
Καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χθονὶ κέκλιτο εὖ κατὰ κόσμον,
Τριστοιχεί παρὰ δέ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι.
& paulo poſt:
Ἐξ ἐπὶ διφρεάδυς πυμάτης ἱμᾶσι δέδεντο.
Τὸν δ' Ὀδυσσεὺς προπάροιθεν ἰδὼν Διομήδεϊ δεῖξεν.
Οὗτός τοι Διόμηδες ἀνήρ. οὗτοι δέ τοι ἵπποι,
Οὓς νῶϊν πίφαυσκε Δόλων ὃν ἐπεφνόμεν ἡμεῖς,
Ἀλλ' ἄγε δὴ πρόφερε κρατερὸν μένος, οὐδέ τι σὲ χρὴ
Ἑστάμεναι μέλεον σὺν τεύχεσιν. ἀλλὰ λῦ' ἵππους.
Ἠ' ἐ σύ γ' ἄνδρας ἔναιρε, μελήσουσι δέ μοι ἵπποι.
Sed non auguriis potuit depellere peſtem.
Ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσατο κῆρα μέλαιναν.
Et iam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο

Ὄρνυθ'

Ὠρνυθ᾽, ἵν᾽ ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσι.

Mater Euryali ad dirum nuntium, ut excuſſos de manibus radios & penſa demitteret, ut per muros & virorum agmina ululans & comâ ſciſſâ decurreret, ut effunderet dolorem in lamentationum querelas, totum de Andromacha ſumſit lamentante mortem mariti.

Ὣς φαμένη μεγάροιο διέσσυτο, μαινάδι ἴση,
Παλλομένη κραδίην. ἅμα ἀμφίπολοι κίον αὐτῇ.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πύργον τε καὶ ἀνδρῶν ἷξεν ὅμιλον,
Ἔστη παπτήνασ᾽ ἐπὶ τείχεϊ· τὸν δ᾽ ἐνόησεν
Ἑλκόμενον πρόσθεν πόλιος.

O vere Phrygiæ, neque enim Phryges.

Ὦ πέπονες, κάκ᾽ ἐλέγχε᾽· Ἀχαιΐδες, οὐκέτ᾽ Ἀχαιοί.

Quos alios muros, quæ jam ultra mœnia habetis?
Unus homo, & veſtris, o cives, undique ſeptus
Aggeribus, tantas ſtrages impune per urbem
466 *Ediderit? juvenum primos tot miſerit Orco?*
Non infelicis patriæ veterumque deorum
Et magni Æneæ, ſegnes, miſeretque pudetque?

Ἠέ τινας φαμὲν εἶναι ἀοσσητῆρας ὀπίσσω,
Ἠέ τι τεῖχος ἄρειον, ὅκ᾽ ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι;
Οὐ μέν τις σχεδόν ἐστι πόλις πύργοις ἀραρυῖα,
Ἧι κ᾽ ἀπαμυναίμεσθ᾽ ἑτεραλκέα δῆμον ἔχοντες
Ἀλλ᾽ ἐν γὰρ Τρώων πεδίῳ.

CAPUT X.

Quæ in reliquis libris mutuatus ſit ab Homero Vergilius.

Tela manu jaciunt; quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atque æthera tranant
Cum ſonitu, fugiuntque Notos clamore ſecundo.

Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ᾽ ἐνοπῇ τ᾽ ἴσαν, ὄρνιθες ὥς
Ἠΰτε περ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρό,
Αἵτ᾽ ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον,

Κλαγ-

Κλαγγῇ ταί γε πέτονται ἐπὶ ὠκεανοῖο ῥοάων.
Ardet apex capitis, criſtiſque ac vertice flamma
Funditur, & vaſtos umbo vomit aureus ignes.
Non ſecus ac liquida ſi quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor;
Ille ſitim morboſque ferens mortalibus ægris
Naſcitur, & lævo contriſtat lumine cœlum.
Δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ,
Ἀστέρ᾽ ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅς τε μάλιστα
Λαμπρὸν παμφαίνῃσι λελουμένος ὠκεανοῖο.
Τοῖόν οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων.
Παμφαίνονθ᾽ ὥς τ᾽ ἀστέρ᾽ ἐπεσσύμενον πεδίοιο,
Ὅς ῥά τ᾽ ὀπώρης εἶσιν, ἀρίζηλοι δέ οἱ αὐγαὶ
Φαίνονται, πολλοῖσι μετ᾽ ἄστρασι νυκτὸς ἀμολγῷ,
Ὅντε κύν᾽ ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσιν. 467
Λαμπρότατος μὲν ὅγ᾽ ἐστὶ, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται.
Καί τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν.
Stat ſua cuique dies, breve & irreparabile tempus
Omnibus eſt vita.
Μοῖραν δ᾽ οὔτινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν,
Οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.
Αἰνότατε Κρονίδη ποῖον τὸν μῦθον ἔειπες;
Ἄνδρα θνητὸν ἐόντα, πάλαι πεπρωμένον αἴσῃ,
Ἂψ ἐθέλεις θανάτοιο δυσηχέος ἐξαναλῦσαι;
Fata vocant, metaſque dati pervenit ad ævi.
Ἤϊε τὸν δ᾽ ἄγε μοῖρα κακὴ θανάτοιο τέλος δέ.
Per patrios manes, per ſpes ſurgentis Iuli
Te precor, hanc animam ſerves natoque patrique.
Eſt domus alta: jacent penitus defoſſa talenta
Cælati argenti: ſunt auri pondera facti
Infectique mihi. non hic victoria Teucrûm
Vertitur, aut anima una dabit diſcrimina tanta.
Dixerat. Æneas contra cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Natis parce tuis. belli commercia Turnus

Suſtulit iſta prior jam tum Pallante peremto.
Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Iulus.
Sic fatus galeam læva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus abdidit enſem.
Ζώγρει Ἀτρέος υἱὲ, σὺ δ᾽ ἄξια δέξαι ἄποινα
Πολλὰ δ᾽ ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται.
Χαλκός τε, χρυσός τε, πολύκμητός τε σίδηρος.
Τῶν κέν τοι χαρίσαιτο πατὴρ ἀπερείσι᾽ ἄποινα,
Εἴκεν ἐμὲ ζωὸν πεπύθοιτ᾽ ἐπὶ νηυσὶν Ἀχαιῶν.
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans,
(Suadet enim veſana fames) ſi forte fugacem
468 *Conſpexit capream, aut ſurgentem in cornua cervum,*
Gaudet hians immane, comaſque arrexit, & hæret
Viſceribus ſuper incumbens, lavit improba tæter
Ora cruor.
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Ὡς τε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας,
Εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα,
Πεινάων. (μάλα γάρ τε κατεσθίει, εἴπερ ἂν αὐτὸν
Σεύωνται ταχέες τε κύνες θαλεροί τ᾽ αἰζηοί)
Ὡς ἐχάρη Μενέλαος Ἀλέξανδρον θεοειδέα
Ὀφθαλμοῖσιν ἰδὼν, φάτο γὰρ τίσασθαι ἀλείτην.
Βῆ ῥ᾽ ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, ὅς ἐπιδευὴς
Δηρὸν ἔῃ κρειῶν, κέλεται δέ ἑ θυμὸς ἀγήνωρ,
Μήλων πειρήσοντα, καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν.
Εἴπερ γὰρ χ᾽ εὕρῃσι παρ᾽ αὐτόφι βώτορας ἄνδρας
Σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα,
Οὔ ῥά τ᾽ ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο δίεσθαι·
Ἀλλ᾽ ὅγ᾽ ἄρ ἥρπαξε μετάλμενος, ἠὲ καὶ αὐτὸς
Ἔβλητ᾽ ἐν πρώτοισι θοῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι.
Ὥς ῥα τότ᾽ ἀντίθεον Σαρπηδόνα θυμὸς ἀνῆκε
Τεῖχος ἐπαΐξαι, διά τε ῥήξασθαι ἐπάλξεις.
Spargitur & tellus lacrumis, ſparguntur & arma.
Cin-

Digitized by Google

Δεύοντο ψάμαθοι, δεύοντο δὲ τεύχεα φωτῶν δάκρυσι.
Cingitur ipſe furens certatim in prælia Turnus;
Jamque adeo rutilum thoraca indutus aenis
Horrebat ſquamis, ſuraſque incluſerat auro,
Tempora nudus adhuc, laterique accinxerat enſem:
Fulgebatque alta decurrens aureus arce.
Ὣς φάτο. Πάτροκλος δὲ κορύσσετο νώροπι χαλκῷ.
Κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκε
Καλὰς, ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας.
Δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσσιν ἔδυνε, 469
Ποικίλον, ἀστερόεντα, ποδώκεος Αἰακίδαο.
Ἀμφὶ δ᾽ ἄρ᾽ ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον,
Χάλκεον, αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε.
Κρατὶ δ᾽ ἐπ᾽ ἰφθίμῳ κυνέην εὔτυκτον ἔθηκεν,
Ἵππουριν, δεινὸν δὲ λόφος καθύπερθεν ἔνευεν.
Εἵλετο δ᾽ ἄλκιμα δοῦρα, τά οἱ παλάμηφιν ἀρήρει.
Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens, laſſove papavera collo
Demiſere caput, pluvia cum forte gravantur.
Μήκων δ᾽ ὡς, ἑτέρωσε κάρη βάλεν, ἥτ᾽ ἐνὶ κήπῳ
Καρπῷ βριθομένη, νοτίῃσί τε εἰαρινῇσιν·
Ὣς ἑτέρωσ᾽ ἤμυσε κάρη πήληκι βαρυνθέν.

CAPUT XI.

Quos locos ita tranſtulerit Vergilius ut Homero ſuperior videatur.

ET hæc quidem judicio legentium relinquenda ſunt, ut ipſi æſtiment quid debeant de utriuſque collatione ſentire. ſi tamen me conſulas, non negabo nonnumquam Vergilium in transferendo denſius excoluiſſe. ut in hoc loco:

Qualis apes æſtate nova per florea rura

Digitized by Google

Exercet ſub ſole labor, cum gentis adultos
Educunt fetus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus a præſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων,
Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων.
Βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν,
Αἱ μέν τ' ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δέ τε ἔνθα.
Ὣς τῶν ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο καὶ κλισιάων
Ἠϊόνος προπάροιθε βαθείης ἐστιχόωντο
Ἰλαδὸν εἰς ἀγορήν.

Vides deſcriptas apes a Vergilio opifices, ab Homero vagas? alter diſcurſum & ſolam volatus varietatem, alter exprimit nativæ artis officium. In his quoque verſibus Maro extitit locupletior interpres:

O ſocii (neque enim ignari ſumus ante malorum)
O paſſi graviora, dabit Deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem penituſque ſonantes
Acceſtis ſcopulos, vos & Cyclopea ſaxa
Experti: revocate animos, mæſtumque timorem
Mittite. forſan & hæc olim meminiſſe juvabit:
Ὦ φίλοι, οὐ γάρ πω τι κακῶν ἀδαήμονές εἰμεν.
Οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπει καλὸν ἢ ὅτε Κύκλωψ
Εἴλει ἐνὶ σπῆϊ γλαφυρῷ κρατερῆφι βίηφι,
Ἀλλὰ καὶ ἔνθεν ἐμῇ ἀρετῇ βουλῇ τε νόῳ τε
Ἐκφύγομεν. καί που τῶνδε μνήσεσθαι ὀΐω.

Ulyſſes ad ſocios unam commemoravit ærumnam: hic ad ſperandam præſentis mali abſolutionem gemini caſus hortatur eventu. deinde ille obſcurius dixit:

Καί που τῶν δε μνήσεσθαι ὀΐω·

hic apertius:

For-

Forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.

Sed & hoc quod veſter adjecit ſolatii fortioris eſt. ſuos enim non tantum exemplo evadendi, ſed & ſpe futuræ felicitatis animavit, per hos labores non ſolum ſedes quietas ſed & regna promittens. Hos quoque verſus inſpicere libet:

Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum
Cum ferro acciſam crebriſque bipennibus inſtant
Eruere agricolæ certatim; illa uſque minatur,
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat, 472
Vulneribus donec paulatim evicta ſupremum
Congemuit, traxitque jugis avulſa ruinam.
Ἤριπε δ' ὡς ὅτε τίς δρῦς ἤριπεν, ἢ ἀχερωΐς,
Ἠὲ πίτυς βλωθρή, τήν τ' οὔρεσι τέκτονες ἄνδρες
Ἐξέταμον πελέκεσσι νεήκεσι, νήϊον εἶναι.

Magno cultu veſter difficultatem abſcidendæ arboreæ molis expreſſit; verum nullo negotio Homerica arbor abſciditur.

Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus aera captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo;
Arcturum, Pliadaſque, Hyadas, geminoſque triones,
Armatumque auro circumſpicit Oriona.
Αὐτὰρ ὃ πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνηέντως
Ἥμενος. οὐδέ οἱ ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε,
Πληϊάδας τ' ἐσορῶντι, καὶ ὀψὲ δύοντα Βοώτην,
Ἄρκτον θ', ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν.
Ἥτ' αὐτοῦ στρέφεται, καί τ' Ὠρίωνα δοκεύει,
Οἴη δ' ἄμμορος ἐστὶ λοετρῶν Ὠκεανοῖο,

Gubernator qui explorat cœlum crebro reflectere cervicem debet, captando de diverſis cœli regionibus ſecuritatem ſereni. hoc mire & velut coloribus Maro pinxit. nam quia Arcturus juxta ſeptemtrionem eſt, Taurus vero in quo Hyades ſunt, ſed & Orion in regione auſtri ſunt, crebram cervicis reflexionem in Palinuro ſidera conſulente deſcripſit,

Arcturum, inquit. ecce intuetur partem ſeptemtrionis: deinde, *Pliadaſque Hyadas*. ecce ad auſtrum flectitur. *geminoſque triones:* rurſus ad ſeptemtriones vertit aſpectum.

Armatumque auro circumſpicit Oriona.

iterum ſe ad auſtrum reflectit. ſed & verbo *circumſpicit*, varietatem ſæpe ſe viciſſim convertentis o-
472 ſtendit. Homerus gubernatorem ſuum ſemel inducit intuentem Plejadas quæ in auſtrali regione ſunt, ſemel Bootem & Arcton quæ ſunt in ſeptemtrionali polo.

Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide; ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus; Hyrcanaque admôrunt ubera tigres.
Νηλεὲς, οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεὺς,
Οὐδὲ Θέτις μήτηρ. γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα.

Plene Vergilius non partionem ſolam, ſicut ille quem ſequebatur, ſed educationem quoque nutricationis tamquam bellualem & aſperam criminatur. addit enim de ſuo:

Hyrcanaque admôrunt ubera tigres:

quoniam videlicet in moribus inoleſcendis magnam fere partem nutricis ingenium & natura lactis tenet, quæ infuſa tenero & mixta parentum ſemini adhuc recenti ex hac gemina concretione unam indolem configurat. hinc eſt quod providentia naturæ ſimilitudinem natorum atque gignentium ex ipſo quoque nutricatu præparans fecit cum ipſo partu alimoniæ copiam naſci. nam poſtquam ſanguinis ille opifex in penetralibus ſuis omne corpus effinxit atque aluit, adventante jam partus tempore idem ad corporis materni ſuperna conſcendens in naturam lactis albeſcit, ut recens natis idem ſit altor qui fuerat fabricator. quamobrem non fruſtra creditum eſt, ſicut valeat ad fingendas corporis atque animi ſimilitudines vis & natura ſeminis, non ſecus ad eam-

Digitized by Google

eamdem rem lactis quoque ingenia & proprietates valere. Neque in hominibus id ſolum ſed in pecudibus quoque animadverſum. nam ſi ovium lacte hædi, aut caprarum agni forſitan alantur, conſtat ferme in his lanam duriorem, in illis capillum gigni teneriorem. in arboribus etiam & frugibus ad earum indolem vel detrectandam vel augendam major plerumque vis & poteſtas eſt aquarum & terrarum quæ 473
alunt, quam ipſius quod jacitur ſeminis, ac ſæpe videas lætam nitentemque arborem, ſi in locum alterum transferatur, ſucco terræ deterioris elanguiſſe. ad criminandos igitur mores defuit Homero quod Vergilius adjecit.

Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus;
Nec ſic immiſſis aurigæ undantia lora
Concuſſere jugis, pronique in verbera pendent.
Οἱ δ' ὡς ἐν πεδίῳ τετράοροι ἄρσενες ἵπποι,
Πάντοσ' ἀφορμηθέντες ὑπὸ πληγῇσιν ἱμάσθλης,
Ὑψόσ' ἀειρόμενοι, ῥίμφα πρήσσουσι κέλευθα.

Grajus poeta equorum tantum meminit flagro animante currentium; licet dici non poſſit elegantius quam quod adjecit ὑψόσ' ἀειρόμενοι: quo expreſſit, quantum natura dare poterat, impetum curſus. verum Maro & currus de carcere ruentes & campos corripiendo præcipites mira celeritate deſcripſit; &, accepto brevi ſemine de Homerico flagro, pinxit aurigas concutientes lora undantia, & pronos in verbera pendentes: nec ullam quadrigarum partem intactam reliquit, ut eſſet illa certaminis plena deſcriptio.

Magno veluti cum flamma ſonore
Virgea ſuggeritur coſtis undantis aeni,
Exſultantque æſtu latices; furit intus aqua vis,
Fumidus atque alte ſpumis exuberat amnis;
Nec jam ſe capit unda; volat vapor ater ad auras.

Ὡς δὲ λέβης ζεῖ ἔνδον ἐπειγόμενος πυρὶ πολλῷ,
Κνίσσῃ μελδόμενος ἁπαλοτρεφέος σιάλοιο
Πάντοθεν ἀμβολάδην, ὑπὸ δὲ ξύλα κάγκανα κεῖται,
Ὡς τοῦ καλὰ ῥέεθρα πυρὶ φλέγετο. ζέε δ' ὕδωρ.

Græci verſus aeni continent mentionem multo igne ebullientis: & totum ipſum locum hæc verba ornant *πάντοθεν ἀμβολάδην*. nam ſcaturigines ex omni
474 parte emergentes ſic eleganter expreſſit. in Latinis verſibus tota rei pompa deſcripta eſt, ſonus flammæ: & pro hoc quod ille dixerat, *πάντοθεν ἀμβολάδην*, *exſultant æſtu latices*, & amnem fumidum exuberantem ſpumis atque intus furentem (unius enim verbi non reperiens ſimilem dignitatem, compenſavit quod deerat copiæ varietate deſcriptionis) adjecit poſt omnia:

Nec jam ſe capit unda.

quo expreſſit quod ſemper uſu evenit ſuppoſiti nimietate caloris. Bene ergo ſe habet poeticæ tubæ cultus omnia quæ in hac re eveniunt comprehendens.

Portam, quæ ducis imperio eſt commiſſa, recludunt
Freti armis; ultroque invitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus dextra ac læva pro turribus aſtant
Armati ferro & criſtis capita alta coruſcis.
Quales aeria liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis, Atheſim ſeu propter amœnum,
Conſurgunt geminæ quercus, intonſaque cœlo
Attollunt capita & ſublimi vertice nutant.
Νήπιοι, ἐν δὲ πύλῃσι δύ' ἀνέρας εὗρον ἀρίστους,
Υἷας ὑπερθύμους Λαπιθάων αἰχμητάων.
Τὸν μὲν, Πειριθόου υἷα, κρατερὸν Πολυποίτην,
Τὸν δὲ Λεοντῆα, βροτολοιγῷ ἶσον Ἄρηϊ.
Τὼ μὲν ἄρα προπάροιθε πυλάων ὑψηλάων
Ἕστασαν, ὡς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι,
Αἵτ' ἄνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα,
Ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέεσσ' ἀραρυῖαι.
Ὡς ἄρα τὼ χείρεσσι πεποιθότες ἠδὲ βίηφι,

Mέ-

Μίμνον ἐπερχόμενον μέγαν Ἄσιον, ὐδ' ἐφέβοντο.

Græci milites Polyoetes & Leonteus ſtant pro portis & immobiles Aſium advenientem hoſtem velut fixæ arbores opperiuntur. Hactenus eſt Græca deſcriptio: verum Vergiliana Bitian & Pandarum portam 475
ultro recludere facit oblaturos hoſti quod per vota quærebat, ut compos caſtrorum fieret; per hoc futurus in hoſtium poteſtate. & geminos heroas modo turres vocat, modo deſcribit luce criſtarum coruſcos. nec arborum, ut ille, ſimilitudinem prætermiſit; ſed uberius eam pulchriuſque deſcripſit. Nec hoc negaverim cultius a Marone prolatum;

Olli dura quies oculos & ferreus urguet
Somnus. in æternam clauduntur lumina noctem.
Ως ὁ μὲν αὖθι πεσὼν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.

CAPUT XII.

In quibus par utriuſque poetæ ſit ſplendor.

IN aliquibus par pæne ſplendor amborum eſt, ut in his:

- - - ſparſit rara ungula rores
Sanguineos, mixtaque cruor calcatur arena.
αἵματι δ' ἄξων
Νέρθεν ἅπας πεπάλακτο, καὶ ἄντυγες αἱ περὶ δίφροι,
Ας ἄρ' ἀφ' ἱππείων ὁπλέων ῥαθάμιγγες ἔβαλλον.
- - - & luce coruſcus ahena.
Αὐγὴ χαλκείη κορύθων ἄπο λαμπομενάων,
quærit pars ſemina flammæ.
Σπέρμα πυρὸς σώζων.
Indum ſanguineo veluti violaverit oſtro
Si quis ebur.
Ως δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ.
Si tangere portus
Infandum caput ac terris adnare neceſſe eſt;

Et

Digitized by Google

Et ſic fata Jovis poſcunt ; hic terminus hæret :
At bello audacis populi vexatus & armis ,
Finibus extorris , complexu avulſus Iuli
Auxilium imploret , videatque indigna ſuorum
476 *Funera ; nec , cum ſe ſub leges pacis iniquæ*
Tradiderit , regno aut optata luce fruatur ;
Sed cadat ante diem mediaque inhumatus arena .

Κλῦθι Ποσείδαον γαιήοχε κυανοχαῖτα .
Εἰ ἐτεόν γε σὸς εἰμὶ , πατὴρ δ' ἐμὸς εὔχεαι εἶναι ,
Δὸς μὴ Ὀδυσσῆα πτολίπορθον οἴκαδ' ἱκέσθαι ,
Υἱὸν Λαέρτεω , Ἰθάκῃ ἔνι οἰκί' ἔχοντα .
Ἀλλ' εἴ οἱ μοῖρ' ἐστὶ φίλους τ' ἰδέειν , καὶ ἱκέσθαι
Οἶκον ἐϋκτίμενον , καὶ ἑὴν ἐς πατρίδα γαῖαν ,
Ὀψὲ κακῶς ἔλθοι , ὀλέσας ἄπο πάντας ἑταίρους ,
Νηὸς ἐπ' ἀλλοτρίης ; εὕροι δ' ἐν πήματα οἴκῳ .
Proxima Circeæ raduntur litora terræ :
Dives inacceſſos ubi Solis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu , teſtiſque ſuperbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum ,
Arguto tenues percurrens pectine telas .
Ἧϊεν ὄφρα μέγα σπέος ἵκετο , ᾧ ἔνι νύμφη
Ναῖεν ἐϋπλόκαμος · τὴν δ' ἔνδοθι τέτμεν ἐοῦσαν ,
Πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγα καίετο , τηλόσε δ' ὀδμὴ
Κέδρου τ' εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει
Δαιομένων . ἡ δ' ἔνδον ἀοιδιάουσ' ὀπὶ καλῇ ,
Ἱστὸν ἐποιχομένη χρυσείῃ κερκίδ' ὕφαινεν .
Mæonio regi , quem ſerva Licinia furtim
Suſtulerat , vetitiſque ad Trojam miſerat armis .
Βουκολίων δ' ἦν υἱὸς ἀγαυοῦ Λαομέδοντος ,
Πρεσβύτατος γενεῇ . σκότιον δέ ἑ γείνατο μήτηρ .
Ille autem exſpirans , Non me , quicumque es , inulto
Victor nec longum lætabere . te quoque fata
Proſpectant paria , atque eadem mox arva tenebis .
Ad quem ſubridens mixta Mezentius ira :

Nunc

Nunc morere. aſt de me divûm pater atq; hominũ rex
Viderit.
Ἄλλο δέ τοι ἐρέω, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῇσιν, 477
Οὔθην οὐδ' αὐτὸς δηρὸν βέῃ, ἀλλά τοι ἤδη
Ἄγχι παρέστηκεν θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή,
Χερσὶ δαμέντ' Ἀχιλῆος ἀμύμονος Αἰακίδαο.
& alibi:
Τὸν καὶ τεθνειῶτα προσηύδα δῖος Ἀχιλλεύς,
Τέθναθι. κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέξομαι, ὁππότε κεν δὴ
Ζεὺς ἐθέλῃ τελέσαι, ἠδ' ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.
Qualis ubi leporem aut candenti corpore cygnum
Suſtulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
Quaſitum aut matri multis balatibus agnum
Martius a ſtabulis rapuit lupus: undique clamor
Tollitur. invadunt, & foſſas aggere complent.
Οἴμησεν δὲ ἀλεὶς, ὥς τ' αἰετὸς ὑψιπετήεις,
Ὅς τ' εἶσιν πεδίονδε διὰ νεφέων ἐρεβεννῶν,
Ἁρπάζων ἢ ἄρν' ἀμαλὴν, ἢ πτῶκα λαγωόν.
Ὣς Ἕκτωρ οἴμησε τινάσσων φάσγανον ὀξύ.

CAPUT XIII.

In quibus Vergilius Homerici carminis majeſtatem non æquet.

ET quia non eſt erubeſcendum Vergilio, ſi minorem ſe Homero vel ipſe fateatur, dicam in quibus mihi viſus ſit gracilior auctore.

Tunc caput orantis nequicquam & multa parantis
Dicere deturbat terra, truncumque reliquit.

hi duo verſus de illo tranſlati ſunt:

Φθεγγομένου δ' ἄρα τοῦγε κάρη κονίῃσιν ἐμίχθη.

vide nimiam celeritatem ſalvo pondere: ad quam non potuit conatus Maronis accedere. In curuli certami-

tamine Homerus alterum currum paululum antecedentem & alterum pæne conjunctum ſequendo qua luce ſignavit!

478 *Πνοιῇ δ' Εὐμήλοιο μετάφρενον εὐρέε τ' ὤμω*
Θέρμετ', ἐπ' αὐτῷ γὰρ κεφαλὰς καταθέντε πετέσθην.

Humeſcunt ſpumis, flatuque ſequentum.

mirabilior eſt celeritas conſequentis priorem in curſu pedum apud eumdem vatem:

Ιχνια τύπτε πόδεσσι πάρος κόνιν ἀμφιχυθῆναι.

eſt autem hujus verſus hic ſenſus: Si per ſolum pulvereum forte curratur; ubi pes fuerit de terra a currente ſublatus, veſtigium ſine dubio ſignatum videtur: & tamen celerius cogitatione pulvis, qui ictu pedis fuerat excuſſus, veſtigio ſuperfunditur, ait ergo divinus poeta ita proximum fuiſſe qui ſequebatur, ut occuparet antecedentis veſtigium antequam pulvis ei ſuperfunderetur. at hic veſter idem ſignificare cupiens quid ait?

Calcemque terit jam calce Diores.

Vide & in hoc Homeri cultum:

Κεῖτ' ἀποδοχμώσας παχὺν αὐχένα.

iſte ait:

Cervicem inflexam poſuit.

Hos quoque verſus, ſi videtur, comparemus:

Αρματα δ' ἄλλοτε μὲν χθονὶ πίλνατο πουλυβοτείρῃ
Αλλοτε δ' ἀΐξασκε μετήορα.
Jamque humiles jamque elati ſublime videntur
Aera per tenerum ferri.
Πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα.
ingredienſque deas ſupereminet omnes.
Υμεῖς γὰρ θεαί ἐστε. πάρεστέ τε, ἴστε τε πάντα.
Et meminiſtis enim, divæ, & memorare poteſtis.
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit:
Qualis mugitus fugit cum ſaucius aram

Tan-

Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim.

Αὐτὰρ ὃ θυμὸν ἄϊσθε καὶ ἤρυγεν, ὡς ὅτε ταῦρος
Ἤρυγεν ἑλκόμενος ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα, 479
Κούρων ἑλκόντων, γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων.

inſpecto hic utriuſque filo quantam diſtantiam deprehendes! Sed nec hoc minus eleganter quod de tauro ad ſacrificium tracto loquens meminit & Apollinis:

ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα.

ſed & Neptuni meminit:

γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων.

His autem duobus præcipue rem divinam fieri tauro teſtis eſt ipſe Vergilius:

Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo.
In ſegetem veluti cum flamma furentibus Auſtris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata læta boumque labores,
Præcipiteſque trahit ſilvas. ſtupet inſcius alto
Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.

Ὡς δ' ὅτε πῦρ ἀΐδηλον ἐν ἀξύλῳ ἐμπέσῃ ὕλῃ.
Πάντῃ τ' εἰλυφόων ἄνεμος φέρει ὡς δέ τε θάμνοι
Πρόρριζοι πυρὸς ἐπειγόμενοι πυρὸς ὁρμῇ. & alibi:
Θῦνε γὰρ ἀμπεδίον, ποταμῷ πλήθοντι ἐοικὼς
Χειμάρρῳ, ὅς' ὦκα ῥέων ἐκέδασε γεφύρας.
Τὸν δ' οὔτ' ἄρ τε γέφυραι ἐεργμέναι ἰσχανόωσιν,
Οὔτ' ἄρα ἕρκεα ἴσχει ἀλωάων ἀειθηλέων,
Ἐλθόντ' ἐξαπίνης, ὅτ' ἐπιβρείσῃ Διὸς ὄμβρος.
Πολλὰ δ' ὑπ' αὐτοῦ ἔργα κατήρειπε κάλ' αἰζηῶν.
Ὡς ὑπὸ Τυδείδῃ πυκιναὶ κλονέοντο φάλαγγες
Τρώων.

& duas parabolas temeravit ut unam faceret, trahens hinc ignem inde torrentem, & dignitatem neutrius implevit.

Ad-

Adverſi rupto ceu quondam turbine venti
Conſligunt Zephyruſque Notuſque & latus Eois
Eurus equis: ſtridunt ſilvæ; ſævitque tridenti
Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Ὡς δ' ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα,
Βορέης καὶ ζέφυρος, τώ τε Θρήκηθεν ἄητον,
Ἐλθόντ' ἐξαπίνης, ἄμυδις δέ τε κῦμα κελαινὸν
Κορθύεται, πολλὸν δὲ παρὲξ ἅλα φῦκος ἔχευεν.

& alibi:

Ὡς δ' εὖρός τε νότος τ' ἐριδαίνετον ἀλλήλοιιν
Οὔρεος ἐν βήσσῃς, βαθέην πολεμιζέμεν ὕλην,
Φηγόν τε, μελίην τε, τανύφλοιόν τε κράνειαν,
Αἵ τε πρὸς ἀλλήλας ἔβαλον τανυήκεας ὄζους.
Ἠχῇ θεσπεσίῃ, πάταγος δέ τε ἀγνυμενάων.
Ὡς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι θορόντες
Δῄουν, οὐδ' ἕτεροι μνώοντ' ὀλοοῖο φόβοιο.

demet hinc vitium quod ſuperius incurrit, de duabus Græcis parabolis unum dilucidius conſtruendo.

Proſequitur ſurgens a puppi ventus euntes.
Ἡμῖν δ' αὖ κατόπισθε νεὼς κυανοπρῴροιο
Ἴκμενον οὖρον ἵει, πλησίστιον, ἐσθλὸν ἑταῖρον.

quod noſter dixit κατόπισθε νεὼς, veſter ait, *ſurgens a puppi*, ſatis decore. ſed excellunt epitheta, quæ tot & ſic apta vento noſter impoſuit.

Viſceribus miſerorum & ſanguine veſcitur atro.
Vidi egomet duo de numero cum corpora noſtro
Prenſa manu magna medio reſupinus in antro
Frangeret ad ſaxum.

Ἀλλ' ὅτ' ἀναΐξας ἑτάροις ἐπὶ χεῖρας ἴαλε.
Σὺν δὲ δύω μάρψας, ὥστε σκύλακας ποτὶ γαίῃ
Κόπτ'. ἐκ δ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέε, δεῦε δὲ γαῖαν.
Τοὺς δὲ διαμελεϊστὶ ταμὼν ὡπλίσατο δόρπον.

Ἤσθιε

Ἤσθιε δ' ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, οὐδ' ἀπέλειπεν
Ἔγκατά τε σάρκας τε καὶ ὀστέα μυελόεντα,
Ἡμεῖς δὲ κλαίοντες ἀνεσχέθομεν Διῒ χεῖρας, 481
Σχέτλια ἔργ' ὁρόωντες.

narrationem facti nudam & brevem Maro poſuit; contra Homerus πάθος miſcuit, & dolore narrandi invidiam crudelitatis æquavit.

Hic & Aloidas geminos immania vidi
Corpora; qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreſſi ſuperiſque Jovem detrudere regnis.

Ὦτόν τ' ἀντίθεον, τηλέκλειτόν τ' Ἐφιάλτην.
Οὓς δὴ μηκίστους θρέψε ζείδωρος ἄρουρα,
Καὶ πολὺ καλλίστους, μετά γε κλυτὸν Ὠρίωνα.
Ἐννέωροι γὰρ τοί γε καὶ ἐννεαπήχεες ἦσαν
Εὖρος, ἀτὰρ μῆκός γε γενέσθην ἐννεόργυιοι.
Οἵ ῥα καὶ ἀθανάτοισιν ἀπειλήτην ἐν Ὀλύμπῳ
Φυλόπιδα στήσειν πολυάϊκος πολέμοιο.
Ὄσσαν ἐπ' Οὐλύμπῳ μέμασαν θέμεν, αὐτὰρ ἐπ' Ὄσσῃ
Πήλιον εἰνοσίφυλλον, ἵν' οὐρανὸς ἀμβατὸς εἴη.

Homerus magnitudinem corporum alto latoque dimenſus eſt, & verborum ambitu membra depinxit: veſter ait, *immania corpora*, nihilque ulterius adjecit, menſurarum nomina non auſus attingere. ille de conſtruendis montibus conatum inſanæ molitionis expreſſit: hic *aggreſſos reſcindere cœlum* dixiſſe contentus eſt. poſtremo locum loco ſi compares, pudendam invenies differentiam.

Fluctus uti primo cœpit cum albeſcere ponto;
Paulatim ſeſe tollit mare & altius undas
Erigit; inde imo conſurgit ad æthera fundo.

Ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης
Ὄρνυτ' ἐπασσύτερον, ζεφύρου ὑποκινήσαντος·
Πόντῳ μέν τε πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα

Χέρ-

Χέρσῳ ῥηγνύμενον, μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ᾽ ἄκρας
482 Κυρτὸν ἐὸν κορυφοῦται, ἀποπτύει δ᾽ ἁλὸς ἄχνην.

Ille cum marino motu & litoreos fluctus ab initio deſcribit: hoc iſte prætervolat. deinde quod ait ille:

Πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται,

Maro ad hoc vertit:

Paulatim ſeſe tollit mare.

ille fluctus incremento ſuo ait in ſublime curvatos litoribus illidi, & aſperginem collectæ ſordis exſpuere: quod nulla expreſſius pictura ſignaret: veſter mare a fundo ad æthera uſque perducit:

Dixerat; idque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atraque voragine ripas
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.

Η καὶ κυανέῃσιν ἐπ᾽ ὀφρύσι νεῦσε κρονίων.
Αμβροσίαι δ᾽ ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ᾽ ἀθανάτοιο, μέγαν δ᾽ ἐλέλιξεν ὄλυμπον.
Καὶ τὸ κατειβόμενον ςυγὸς ὕδωρ, ὅςε μέγιςος.

& alibi:

Ορκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν.

Phidias, cum Jovem Olympium fingeret, interrogatus de quo exemplo divinam mutuaretur effigiem, reſpondit archetypum Jovis in his ſe tribus Homeri verſibus inveniſſe:

Η καὶ κυανέῃσιν ἐπ᾽ ὠφρύσι νεῦσε κρονίων.
Αμβροσίαι δ᾽ ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ᾽ ἀθανάτοιο, μέγαν δ᾽ ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

nam de ſuperciliis & crinibus totum ſe Jovis vultum collegiſſe. quod utrumque videtis a Vergilio prætermiſſum. Sane concuſſum Olympum nutus majeſtate non tacuit: jusjurandum vero ex alio Homeri loco ſumſit, ut translationis ſterilitas hac adjectione compenſaretur:

Ora

Ora puer prima ſignans intonſa juventa.
Πρῶτον ὑπηνήτῃ, τοῦ περ χαριεστάτη ἥβη;
prætermiſſa gratia incipientis pubertatis, τοῦ περ χα- 483
ριεστάτη ἥβη, minus gratam fecit Latinam deſcriptionem.

Ut fera, quæ denſa venantum ſepta corona,
Contra tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
Injicit, & ſaltu ſupra venabula fertur.
Πηλείδης δ' ἑτέρωθεν ἐναντίον ὦρτο, λέων ὣς
Σίντης, ὅν τε καὶ ἄνδρες ἀποκτάμεναι μεμάασιν,
Ἀγρόμενοι πᾶς δῆμος. ὁ δὲ, πρῶτον μὲν ἀτίζων,
Ἔρχεται, ἀλλ' ὅτε κέν τις ἀρηϊθόων αἰζηῶν
Δουρὶ βάλῃ, ἐάλη τε χανὼν, περὶ τ' ἀφρὸς ὀδόντας
Γίγνεται, ἐν δέ τε οἱ κραδίῃ στένει ἄλκιμον ἦτορ,
Οὐρῇ δὲ πλευράς τε καὶ ἰσχία ἀμφοτέρωθεν
Μαστίεται, ἑὲ δ' αὐτὸν ἐποτρύνει μαχέσασθαι.
Γλαυκιόων δ' ἰθὺς φέρεται μένει, ἤν τινα πέφνῃ
Ἀνδρῶν, ἢ αὐτὸς φθίεται πρώτῳ ἐν ὁμίλῳ·
Ὣς Ἀχιλῆ' ὄτρυνε μένος καὶ θυμὸς ἀγήνωρ
Ἀντίον ἐλθέμεναι μεγαλήτορος Αἰνείαο·
Videtis in anguſtum Latinam parabolam ſic eſſe contractam, ut nihil poſſit eſſe jejunius: Græcam contra & verborum & rerum copia pompam veræ venationis impleſſe? In tanta ergo differentia pæne erubeſcendum eſt comparare.

Haud aliter Trojanæ acies aciesque Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, denſuſque viro vir.
Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.
quanta ſit differentia utriuſque loci lectori æſtimandum relinquo.

Utque volans alte raptum cum fulva draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæſit;
Saucius at ſerpens ſinuoſa volumina verſat,
Arrectiſque horret ſquamis & ſibilat ore

 Ar-

Arduus inſurgens: illa haud minus urget obunco
484 *Luctantem roſtro, ſimul æthera verberat alis.*

Ορνις γάρ σφιν ἐπῆλθε περησέμεναι μεμαῶσιν,
Αἰετὸς ὑψιπέτης, ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἐέργων.
Φοινήεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον,
Ζωὸν ἔτ' ἀσπαίροντα, καὶ οὔπω λήθετο χάρμης.
Κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στῆθος παρὰ δειρὴν
Ιδνωθεὶς ὀπίσω. ὁδ' ἀπὸ ἕθεν ἧκε χαμᾶζε,
Αλγήσας ὀδύνῃσι. μέσῳ δ' ἐνὶ κάββαλ' ὁμίλῳ·
Αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῇς ἀνέμοιο.

Vergilius ſolam aquilæ prædam refert nec Homericæ aquilæ omen advertit; quæ & ſiniſtra veniens vincentium prohibebat acceſſum, & accepto a captivo ſerpente morſu prædam dolore dejecit; factoque tripudio ſoliſtimo cum clamore dolorem teſtante prætervolat. quibus omnibus victoriæ prævaricatio ſignificabatur. His prætermiſſis, quæ animam parabolæ dabant, velut exanimum in Latinis verſibus corpus remanſit.

Parva metu primo mox ſeſe attollit in auras,
Ingrediturque ſolum, & caput inter nubila condit.
Ητ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

Homerus ἔριν, hoc eſt, contentionem a parvo dixit incipere, & poſtea in incrementum ad cœlum uſque ſubcreſcere. hoc idem Maro de fama dixit ſed incongrue. neque enim æqua ſunt augmenta contentionis & famæ. quia contentio, etſi uſque ad mutuas vaſtationes ac bella proceſſerit, adhuc contentio eſt & manet ipſa quæ crevit: fama vero cum in immenſum prodit fama eſſe jam deſinit; & fit notio rei jam cognitæ. quis enim jam famam vocet cum res aliqua a terra in cœlum nota ſit? deinde nec ipſam hyperbolen potuit æquare, ille cœlum dixit, hic

Digitized by Google

hic auras & nubila. Hæc autem ratio fuit non æquandi omnia quæ ab auctore tranſcripſit, quod 485
in omni operis ſui parte alicujus Homerici loci imitationem volebat inſerere; nec tamen humanis viribus illam divinitatem ubique poterat æquare: ut in illo loco quem volo omnium noſtrûm judicio in commune penſari. Minerva Diomedi ſuo pugnanti dumtaxat flammarum addit ardorem: & inter hoſtium cædes fulgor capitis vel armorum pro milite minatur.

Δεαῖ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ.

Hoc miratus ſupra modum Vergilius immodice eſt uſus. modo enim ita de Turno dicit:

Tremunt ſub vertice criſtæ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulmina mittunt.

modo idem ponit de Æneа:

Ardet apex capiti, criſtiſque ac vertice flamma
Funditur, & vaſtos umbo vomit areus ignes.

Quod quam importune poſitum ſit hinc apparet, quod necdum pugnabat Æneas, ſed tantum in navi veniens apparebat. alio loco:

Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram
Suſtinet Ætneos efflantem faucibus ignes.

quid? quod Æneas recens allatis armis a Vulcano & in terra poſitis miratur

Terribilem criſtis galeam flammaſque vomentem?

Vultis aliam fruendi aviditatem videre? loci hujus, cujus ſupra meminimus, fulgore correptus,

Η καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων.
Αμβροσίαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον,

ſero voluit loquenti Jovi aſſignare parem reverentiam. nam cum & in primo volumine, & in quarto, & in nono loquatur quædam Juppiter ſine tu-

multu, denique poſt Junonis & Veneris jurgium infit. eo dicente,

deûm domus alta ſileſcit;
486 *Et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduus æther.*
Tum Zephyri poſuere. premit placida æquora pontus.

tanquam non idem ſit qui locutus ſit paulo ante ſine ullo mundi totius obſequio. Similis importunitas eſt in ejuſdem Jovis lance, quam ex illo loco ſumſit:

Καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα.

nam cum jam de Turno prædixiſſet Iuno,

Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis,
Parcarumque dies & lux inimica propinquat;

manifeſtumque eſſet Turnum utique periturum; ſero tamen

Juppiter ipſe duas æquato examine lances
Suſtinet, & fata imponit diverſa duorum.

Sed hæc & alia ignoſcenda Vergilio, qui ſtudii circa Homerum nimietate excedit modum. & re vera non poterat non in aliquibus minor videri, qui per omnem poeſim ſuam hoc uno eſt præcipue uſus archetypo. acriter enim in Homerum oculos intendit, ut æmularetur non modo magnitudinem ſed & ſimplicitatem & præſentiam orationis & tacitam majeſtatem. hinc diverſarum inter heroas ſuos perſonarum varia magnificatio; hinc deorum interpoſitio; hinc auctoritas fabuloſorum; hinc affectuum naturalis expreſſio; hinc monumentorum perſecutio; hinc parabolarum exaggeratio; hinc torrentis orationis ſonitus; hinc rerum ſingularum cum ſplendore faſtigium.

Digitized by Google

CAPUT XIV.

In tantum Vergilio dulcem fuiſſe imitationem Homeri, ut vitia quoque nonnulla æmulari voluerit. Tum quantopere illius ſit imitatus epitheta, cæteraque quæ gratiorem reddunt orationem.

ADeo autem Vergilio Homeri dulcis imitatio eſt, ut & in verſibus vitia, quæ a nonnullis imperite reprehenduntur, imitatus ſit, eos dico 487
quos Græci vocant ἀκεφάλȣς, λαγαρȣ̀ς, ὑπερκαταληκτικȣ́ς. quos hic quoque Homericum ſtylum approbans non refugit: ut ſunt apud ipſum, ἀκέφαλοι:

Arietat in portis.

Parietibus textum cæcis iter.

& ſimilia. Λαγαροὶ autem, qui in medio verſu breves ſyllabas pro longis habent;

& duros obice poſtes.

Conſilium ipſe pater & magna incepta Latinus.

ὑπερκαταληκτικοὶ ſyllaba longiores ſunt;

Quin protinus omnia: &,

Vulcano decoquit humorem &,

Spumas miſcent argenti vivaque ſulphura, &,

Arbutus horrida.

Sunt apud Homerum verſus vulſis ac raſis ſimiles & nihil differentes ab uſu loquendi. hos quoque tamquam heroice incomtos adamavit:

Ἵππȣς δὲ ξανθὰς ἑκατὸν, ϗ πεντήκοντα
Θηλείας πάσας.

Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.

Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena.

Sunt amœnæ repetitiones, quas non fugit; ut:

Pan etiam Arcadia mecum ſi judice certet,
Pan etiam Arcadia dicet ſe judice victum.

Homerica quoque epitheta quantum ſit admiratus,

 imi-

Digitized by Google

imitando confeſſus eſt, Μοιρηγενὲς, ὀλβιοδαίμων. Χαλκεοθωρήκων. Ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι. Θωρήκων νεοσμήκτων. Κυανοχαίταν. Ἐνοσίχθων. Ἐννοσίγαιος. Νεφεληγερέταο. Οὔρεά τε σκιόεντα, θάλασσά τε ἠχήεσσα. Κυανόχροος; & mille talium vocabulorum; quibus velut ſideribus micat divini carminis variata majeſtas. Ad hæc a veſtro reſpondetur, *maleſuada fames*, *au-*
488 *ricomi rami*, *centumgeminus Briareus*. adde & *fumiferam noctem*, & quicquid in ſingulis pæne verſibus diligens lector agnoſcit. Sæpe Homerus inter narrandum velut ad aliquem dirigit orationem:

Φαίης κεν ζάκοτόν τινά ἔμμεναι ἄφρονά θ' αὔτως.
Ἔνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον,

nec hoc Vergilius prætermiſit:

Migrantes cernas totaque ex urbe ruentes. &:
totumque inſtructo Marte videres
Fervere Leucaten. &:
pelago credas innare revulſas
Cycladas: &:
ſtudio incaſſum videas geſtire lavandi.

item divinus ille vates res vel paulo vel multo ante tranſactas opportune ad narrationis ſuæ ſeriem revocat; ut & hiſtoricum ſtylum vitet non per ordinem dirigendo quæ geſta ſunt, nec tamen præteritorum nobis notionem ſubtrahat. Theben Aſiæ civitatem aliaſque plurimas Achilles antequam iraſceretur everterat: ſed Homeri opus ab Achillis ira ſumſit exordium. ne igitur ignoraremus quæ prius geſta ſunt, fit eorum tempeſtiva narratio:

Ὠχόμεθ' ἐς Θήβην ἱερὴν πόλιν Ἠετίωνος,
Τὴν δὲ διεπράθομέν τε, καὶ ἤγομεν ἐνθάδε πάντα.

& alibi:

Δώδεκα δὴ σὺν νηυσὶ πόλεις ἀλάπαξ' ἀνθρώπων.
Πεζὸς δ' ἕνδεκά φημι κατὰ Τροίην ἐρίβωλον.

item ne ignoraremus quo duce claſſis Græcorum igno-

ignotum ſibi Trojæ litus invenerit, cum de Calchante quereretur, ait:

Καὶ νήεσσ' ἡγήσατ' Ἀχαιῶν Ἴλιον εἴσω 489
Ἣν διὰ μαντοσύνην, τήν οἱ πόρε φοῖβος Ἀπόλλων.

& ipſe Calchas narrat omen quod Græcis navigantibus de ſerpente paſſerum populatore contigerit. ex quo denuntiatum eſt exercitum annos decem in hoſtico futurum: alio loco ſenex, id eſt, referendis fabulis amica & loquax ætas, res refert vetuſtas.

Ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ καὶ ἀρείοσιν ἠέπερ ὑμῖν
Ἀνδράσιν ὡμίλησα.

& reliqua. & alibi:

Εἴθ' ὣς ἡβώοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη.

& ſequentia. Vergilius omne hoc genus pulcherrime æmulatus eſt:

Nam memini Heſiona viſentem regna ſororis
Laomedontiadem Priamum. &:
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire. &:
Qualis eram cum primam aciem Præneſte ſub ipſa
Stravi.

& de furto vel pœna Caci tota narratio. nec vetuſtiſſima tacuit, quin & ipſa notitiæ noſtræ auctoris ſui imitator ingereret:

Namque ferunt luctu Cygnum Phaethontis amati.

& ſimilia.

CAPUT XV. 490

Quæ diverſitas catalogorum ſit apud Vergilium & Homerum.

UBi vero enumerantur auxilia, quem Græci catalogum vocant, eumdem auctorem ſuum conatus imitari, in nonnullis paululum a gravitate Homerica deviavit. primum quod Homerus prætermiſſis Athenis ac Lacedæmone vel ipſis Mycenis,

Digitized by Google

unde erat rector exercitus, Bœotiam in catalogi
ſui capite locavit, non ob loci aliquam dignitatem,
ſed notiſſimum promontorium ad exordium ſibi enu-
merationis elegit. unde progrediens modo mediter-
ranea modo maritima juncta deſcribit. inde rurſus
ad utrumque ſitum cohærentium locorum diſciplina
deſcribentis velut iter agentis accedit, nec ullo ſal-
tu cohærentiam regionum in libro ſuo hiare permit-
tit; ſed obviandi more procedens redit unde digreſ-
ſus eſt,& ita finitur quicquid enumeratio ejus ample-
ctitur. contra Vergilius nullum in commemorandis
regionibus ordinem ſervat, ſed locorum ſeriem ſal-
491 tibus lacerat. adducit primum Cluſio & Coſis Maſ-
ſicum. Abas hunc ſequitur manu Populoniæ Ilvæ-
que comitatus. poſt hos Aſilan miſerunt Piſæ. quæ
in quam longinqua ſint Etruriæ parte, notius eſt
quam ut annotandum ſit. inde mox redit Cære &
Pyrgos, & Graviſcas, loca urbi proxima, quibus
ducem Aſturem dedit. hinc rapit illum Cinirus ad
Liguriam, Ocnus Mantuam. Sed nec in catalogo
auxiliorum Turni ſi velis ſitum locorum mente per-
currere invenies illum continentiam regionum ſe-
cutum. deinde Homerus omnes quos in catalogo
numerat, etiam pugnantes vel proſpera vel ſiniſtra
ſorte commemorat: &, cum vult dicere occiſos
quos catalogo non inſeruit; non hominis ſed multi-
tudinis nomen inducit: & quotiens multam necem
492 ſignificare vult, meſſem hominum factam eſſe dicit;
nulli certum nomen facile extra catalogum vel ad-
dens in acie vel detrahens. Sed Maro noſter anxie-
tatem hujus obſervationis omiſit. nam & in catalo-
go nominatos præterit in bello, & alios nominat
ante non dictos. ſub Maſſico duce mille manus juve-
num veniſſe dixit,

qui mœnia Cluſi,
Quique Coſas liquere.

dein-

deinde Turnus navi fugit,

Qua rex Cluſinis advectus Oſinius oris;

quem Oſinium numquam antea nominavit. & nunc ineptum eſt regem ſub Maſſico militare. Præterea nec Maſſicus nec Oſinius in bello penitus apparent. ſed & illi quos dicit,

fortemque Gyam, fortemque Sereſtum,
pulcher quoque *Equicolus*, &,
Mavortius Hamon, &,
fortiſſimus Umbro, &,
Virbius Hippolyti proles pulcherrima bello,

nullum locum inter pugnantium agmina vel glorioſa vel turpi commemoratione meruerunt. Aſtur itemque Cupavo & Cygnus inſignes Cygni Phaethontiſque fabulis nullam pugnæ operam præſtant, cum Aleſus & Sarato ignotiſſimi pugnent, & Atinas ante non dictus. deinde in his quos nominat fit ſæpe apud ipſum incauta confuſio. in nono Corinæum ſternit Aſilas. deinde in duodecimo Ebuſum Corinæus interficit:

Obvius ambuſtum torrem Corinæus ab ara 493
Corripit, & venienti Ebuſo plagamque ferenti
Occupat os.

ſic & Numam, quem Niſus occidit, poſtea Æneas perſequitur, *Fortemque Numam.*
Camertem in decimo Æneas ſternit. at in undecimo,

Juturna formam aſſimulata Camertæ.

Clorea in undecimo occidit Camilla, in duodecimo Turnus. Palinurus Jaſides & Japix Jaſides quæro an fratres ſint. Hyrtacides eſt Hippocoon, & rurſus

Hyrtacides Corinæum ſternit Aſilas.

ſed potuerunt duo unum nomen habuiſſe. Ubi eſt illa in his caſibus Homeri cautio? apud quem cum duo Ajaces ſint, modo dicit, τελαμώνιος Αἴας: modo

Οἰλῆος ταχὺς Αἴας.

item

item alio: ἶσον θυμὸν ἔχοντε ὁμώνυμοι.
Nec deſinit quos jungit nomine, inſignibus ſeparare; ne cogatur lector ſuſpiciones de varietate appellationis agitare. deinde in catalogo ſuo curavit Vergilius vitare faſtidium; quod Homerus alia ratione non cavit, eadem figura ſæpe repetita.

οἱ δ' ἀσπληδόν ναῖον.
οἱ δ' Εὔβοιαν ἔχον.
οἵ τ' ἄργος τ' εἶχον.
οἵ τ' εἶχον κοίλην λακεδαίμονα κητώεσσαν.

Hic autem variat velut dedecus aut crimen vitans repetitionem.

Primus init bellum Tyrrhenis Aſper ab oris.
Filius huic juxta Lauſus.
Poſt hos inſignem fama per gramina currum.
Tum gemini fratres.
Nec Præneſtinæ fundator.
At Meſapus equûm domitor.
494 *Ecce Sabinorum priſco de ſanguine.*
Hic Agamemnonius.
Et te montoſa.
Quin & Marrubia venit de gente ſacerdos.
Ibat & Hippolyti proles.

Has copias fortaſſe putat aliquis divinæ illi ſimplicitati præferendas. ſed neſcio quo modo Homerum repetitio illa unice decet; & eſt genio antiqui poetæ digna, enumerationique conveniens: quod in loco mera nomina relaturus non incurvavit ſe, neque minute torſit deducendo ſtylum per ſingulorum varietates; ſed ſtat in conſuetudine percenſentium tamquam per aciem diſpoſitos enumerans. quod non aliis quam numerorum fit vocabulis. & tamen egregie ubi oportet de nominibus ducum variat.

Αὐτὰρ φωκήων Σχεδίος καὶ Ἐπίστροφος ἦρχον.
Λοκρῶν δ' ἡγεμόνευεν Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας.

Ni-

Νιρεὺς δ' Αἰσύμνηθεν ἄγεν τρεῖς νῆας ἐΐσας.

Illam vero enumerationis congeſtionem apud Homerum Maro admiratus ita expreſſit, ut pæne eum dixerim elegantius tranſtuliſſe.

> Οἱ Κνωσόν τ' εἶχον, Γόρτυνά τε τειχιόεσσαν
> Λύκτον Μίλητόν τε καὶ ἀργινόεντα Λύκαςον
> Φαιςόν τε.

Et ſimilia. ad quod exemplum illa Vergiliana ſunt:

> *Agmina denſentur campis, Argivaque pubes,*
> *Auruncæque manus, Rutuli, vetereſque Sicani,*
> *Stant Gaurana acies & picti ſcuta Labici:*
> *Qui ſaltus, Tiberine, tuos ſacrumque Numici*
> *Litus arant, Rutuloſque exercent vomere colles,*
> *Circæumque jugum: quîs Juppiter Anxuris arvis*
> *Præſidet*, &c.

CAPUT XVI. 499

Quæ in utriuſque catalogis ſimilitudo, quam crebra apud utrumque ſententia. Tum in quibus ſive caſu ſive ſponte ab Homero Vergilius deſciſcat, & in quibus imitationem ipſam diſſimulet.

UTerque in catalogo ſuo poſt difficilium rerum vel nominum narrationem infert fabulam cum verſibus amœnioribus, ut lectoris animus recreetur. Homerus inter enumeranda regionum & urbium nomina facit locum fabulis quæ horrorem ſatietatis excludant.

> Οἱ δὲ πύλον τ' ἐνέμοντο, καὶ ἀρήνην ἐρατεινὴν,
> Καὶ θρύον Ἀλφειοῖο πόρον, καὶ ἐΰκτιτον αἰπυ,
> Καὶ κυπαρισσήεντα, καὶ ἀμφιγένειαν ἔναιον,
> Καὶ πτελεὸν, καὶ ἕλος, καὶ δώριον, ἔνθά τε μοῦσαι
> Ἀντόμεναι, θάμυριν τὸν θρήϊκα παῦσαν ἀοιδῆς,
> Οἰχαλίηθεν ἰόντα παρ' εὐρύτου οἰχαλιῆος.

Στευ-

Στεῦτο γὰρ εὐχόμενος νικησέμεν, εἴπερ ἂν αὐταὶ
Μοῦσαι ἀείδοιεν κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο·
Αἱ δὲ, χολωσάμεναι, πηρὸν θέσαν, αὐτὰρ ἀοιδὴν
Θεσπεσίην ἀφέλοντο, καὶ ἐκλέλαθον κιθαριστύν.

& alibi:

Τῶν μὲν τληπόλεμος δουρικλυτὸς ἡγεμόνευεν
Ὃν τέκεν ἀστυόχεια βίη ἡρακληείη,
Τὴν ἄγετ' ἐξ ἐφύρης ποταμοῦ ἀπὸ σελλήεντος,
Πέρσας ἄστεα πολλὰ διοτρεφέων αἰζηῶν.
Τληπόλεμος δ' ἐπεὶ οὖν τράφ' ἐνὶ μεγήρῳ εὐπήκτῳ
Αὐτίκα πατρὸς ἑοῖο φίλον μήτρωα κατέκτα
Ἤδη γηράσκοντα λικύμνιον, ὄζον ἄρηος.

& reliqua, quibus protraxit jucunditatem. Vergilius in hoc ſecutus auctorem, in priore catalogo modo de Aventino, modo de Hippolyto fabulatur;
496 in ſecundo Cygnus ei fabula eſt. & ſic amœnitas intertexta, faſtidio narrationum medetur. In omnibus vero Georgicorum libris hoc idem ſumma cum elegantia fecit. nam poſt præcepta, quæ naturâ res dura eſt, ut legentis animum vel auditum novaret, ſingulos libros acciti extrinſecus argumenti interpoſitione concluſit. primum de ſignis tempeſtatum; de laudatione ruſticæ vitæ ſecundum: & tertius deſinit in peſtilentiam pecorum; quarti finis eſt de Orpheo & Ariſteo non otioſa narratio. ita in omni opere Maronis Homerica lucet imitatio. Homerus omnem poeſim ſuam ita ſententiis farſit, ut ſingulæ ejus ἀποφθέγματα vicem proverbiorum in omnium ore fungantur.

Ἀλλ' οὔπως ἅμα πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισι.
Χρὴ ξεῖνον παρέοντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν.
Μέτρον δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον.
Οἱ πλέονες κακίους.
Δειλαί τοι δειλῶν τε καὶ ἐγγύαι ἐγγυάασθαι.
Ἄφρων δ' ὅς κ' ἐθέλοι πρὸς κρείσσονας ἀντιφερίζειν.

& alia plurima quæ ſententialiter proferuntur. nec hæc

hæc apud Vergilium fruſtra deſideraveris:

Non omnia poſſumus omnes.
Omnia vincit amor.
Labor omnia vincit Improbus.
Uſque adeóne mori miſerum eſt?
Stat ſua cuique dies.
Dolus an virtus quis in hoſte requirit?
Et quid quaque ferat regio & quid quaque recuſet.
Auri ſacra fames.

&, ne obtundam nota referendo, mille ſententiarum talium aut in ore ſunt ſingulorum aut obviæ intentioni legentis occurrunt. In nonnullis ab Homerica ſecta haud ſcio caſúne an ſponte deſciſcit. For- 497
tunam Homerus neſcire maluit, & ſoli deo quem μοῖραν vocat omnia regenda committit; adeo ut hoc vocabulum τύχη in nulla parte Homerici voluminis nominetur. contra Vergilius non ſolum novit & meminit, ſed omnipotentiam quoque eidem tribuit, quam & philoſophi qui eam nominant nihil ſua vi poſſe, ſed decreti ſive providentiæ miniſtram eſſe voluerunt. & in fabulis ſeu in hiſtoriis nonnumquam idem facit. Ægeon apud Homerum auxilio eſt Jovi. hunc contra Jovem armant verſus Maronis. Eumedes Dolonis proles bello præclara animo manibuſque parentem refert; cum apud Homerum Dolon imbellis ſit. nullam commemorationem de judicio Paridis Homerus admittit. idem vates Ganymedem non ut Junonis pellicem a Jove raptum, ſed Jovialium poculorum miniſtrum in cœlum a diis aſcitum refert, velut θεοπρεπῶς. Vergilius tantam deam, quod cuivis de honeſtis feminæ deforme eſt, velut ſpecie victam Paride judicante doluiſſe, & propter catamiti pellicatum totam gen- 498
tem ejus vexaſſe commemorat. Interdum ſic auctorem ſuum diſſimulanter imitatur, ut loci inde deſcripti ſolam diſpoſitionem mutet, & faciat velut

aliud

aliud videri. Homerus ingenti ſpiritu ex perturbatione terræ ipſum Ditem patrem territum proſilire, & exclamare quodammodo facit:

Δεινὸν δ' ἐβρόντησε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
Ὑψόθεν. αὐτὰρ ἔνερθε Ποσειδάων ἐτίναξε
Γαῖαν ἀπειρεσίην, ὀρέων τ' αἰπεινὰ κάρηνα.
Πάντες δ' ἐσσείοντο πόδες πολυπιδάκου Ἴδης,
Καὶ κορυφαί. Τρώων τε πόλις καὶ νῆες Ἀχαιῶν
Ἔδδεισεν δ' ὑπένερθεν ἄναξ ἐνέρων Ἀϊδωνεύς,
Δείσας δ', ἐκ θρόνου ἆλτο, καὶ ἴαχε μή οἱ ὕπερθε
Γαῖαν ἀναρρήξειε ποσειδάων ἐνοσίχθων.
Οἰκία δὲ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανείη
Σμερδαλέ' εὐρώεντα, τάτε στυγέουσι θεοί περ.

Hoc Maro non narrationis ſed parabolæ loco poſuit ut aliud eſſe videretur:

Non ſecus ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens
Infernas reſeret ſedes, & regna recludat
Pallida, diis inviſa, ſuperque immane barathrum
Cernatur, trepidentque immiſſo lumine Manes.

Hoc quoque diſſimulando ſurripuit. nam cum ille dixiſſet deos ſine labore vivere, θεοὶ ῥεῖα ζώοντες: hoc idem dixit occultiſſime:

Dî Jovis in tectis caſum miſerantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.

quibus ipſi ſcilicet carent.

499 CAPUT XVII.

Non ſatis apte Vergilium feciſſe initium belli inter Trojanos & Latinos. Inde, quæ ex Apollonio & Pindaro traduxerit: quamque Græcorum cum vocabulis tum inflexione etiam ſit delectatus.

QUid Vergilio contulerit Homerus hinc maxime liquet, quod ubi rerum neceſſitas exegit a Marone diſpoſitionem inchoandi belli quam non ha-

Digitized by Google

habuit Homerus (quippe qui Achillis iram exordium ſibi fecerit, quæ decimo demum belli anno contigit) laboravit ad rei novæ partum; cervum fortuito ſaucium fecit cauſam tumultus. ſed ubi vidit hoc leve nimiſque puerile, dolorem auxit agreſtium, ut impetus eorum ſufficeret ad bellum. Sed nec ſervos Latini & maxime ſtabulo regio curantes, atque ideo quid fœderis cum Trojanis Latinus icerit ex muneribus equorum & currus jugalis non ignorantes, bellum generi deûm oportebat inferre. quid igitur? Deorum maxima deducitur e cœlo, & maxima Furiarum de tartaris adſciſcitur: ſparguntur angues velut in ſcena parturientes furorem: regina non ſolum de penetralibus reverentiæ matronalis educitur, ſed & per urbem mediam cogitur facere diſcurſus: nec hoc contenta ſilvas petit, accitis reliquis matribus in ſocietatem furoris. Bacchatur chorus quondam pudicus, & orgia inſana celebrantur. quid plura? Maluiſſem Maronem & in hac parte apud auctorem ſuum vel apud quemlibet Græcorum alium, quod ſequeretur habuiſſe. *Alium* non fruſtra dixi: quia non de unius racemis vindemiam ſibi fecit: ſed bene in rem ſuam vertit quicquid ubicumque invenit imitandum: adeo, ut de Argonauticorum quarto, quorum ſcriptor eſt Apollonius, librum Æneidos ſuæ quartum totum pæne formaverit ad Didonem vel Ænean amatoriam continentiam Medeæ circa Jaſonem transferendo. quod ita ele- 500
gantius auctore digeſſit, ut fabula laſcivientis Didonis, quam falſam novit univerſitas, per tot tamen ſæcula ſpeciem veritatis obtineat, & ita pro vero per ora omnium volitet, ut pictores fictoreſque, & qui figmentis liciorum contextas imitantur effigies, hac materia vel maxime in efficiendis ſimulacris tamquam unico argumento decoris utantur: nec minus hiſtrionum perpetuis & geſtibus &

can-

cantibus celebretur. tantum valuit pulchritudo narrandi, ut omnes Phœniſſæ caſtitatis conſcii nec ignari manum ſibi injeciſſe reginam, ne pateretur damnum pudoris, conniveant tamen fabulæ; & intra conſcientiam veri fidem prementes malint pro vero celebrari quod pectoribus humanis dulcedo fingentis infudit. Videamus utrum attigerit & Pindarum, quem Flaccus imitationi inacceſſum fatetur. & minuta quidem atque rorantia, quæ inde ſubtraxit, relinquo. unum vero locum, quem tentavit ex integro pæne tranſcribere, volo communicare vobiſcum: quia dignus eſt ut eum velimus altius intueri. Cum Pindari carmen, quod de natura atque flagrantia montis Ætnæ compoſitum eſt, æmulari vellet; ejuſmodi ſententias & verba molitus eſt, ut Pindaro quoque ipſo, qui nimis opima & pingui facundia exiſtimatus eſt, inſolentior hoc quidem in loco tumidiorque ſit. atque uti voſmetipſos ejus quod dico, arbitros faciam, carmen
501 Pindari quod eſt ſuper monte Ætna, quantulum mihi eſt memoriæ, dicam:

Τᾶς ἐρεύγονται μὲν ἀπλά-
του πυρὸς ἁγνόταται
Ἐκ μυχῶν παγαί. ποταμοὶ
Δ' ἁμέροισι μὲν προχέοντι ῥόον καπνοῦ
Αἴθων', ἀλλ' ἐν ὄρφναισι πέτρας
Φοινίσσα κυλινδομένα φλὸξ ἐς βαθεῖ-
αν φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ.
Κεῖνο δ' ἀφαίστοιο κρουνοὺς, ἑρπετὸν
Δεινοτάτους ἀναπέμ-
πει, τέρας μὲν θαυμάσιον προσιδέ-
σθαι, θαῦμα δὲ καὶ παριόν-
των ἀκοῦσαι.

Audite nunc Vergilii verſus, ut inchoaſſe eum verius quam perfeciſſe dicatis:

Portus ab acceſſu ventorum immotus & ingens

Ipſe

Ipſe: ſed horrificis juxta tonat Ætna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem
Turbine fumantem piceo & candente favilla;
Attollitque globos flammarum & ſidera lambit.
Interdum ſcopulos avulſaque viſcera montis
Erigit eructans, liquefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæſtuat imo.

In principio Pindarus veritati obſecutus dixit quod res erat quodque illic oculis deprehenditur, interdiu fumare Ætnam, noctu flammigare. Vergilius autem dum in ſtrepitu ſonituque verborum conquirendo laboravit, utrumque tempus nulla diſcretione facta confudit. atque ille Græcus quidem fontes imitus ignis eructare, & fluere amnes fumi, & flam- 502
marum fulva & tortuoſa volumina in plagas maris ferre quaſi quoſdam igneos angues luculente dixit. at hic veſter atram nubem turbine piceo & favilla fumante, ῥόον καπνοῦ αἴθωνα, interpretari volens, craſſe & immodice congeſſit; globos quoque flammarum, quod ille κρουνοὺς dixerat, duriter poſuit & ἀκύρως. hoc vero vel inenarrabile eſt, quod nubem atram fumare dixit turbine piceo & favilla candente. non enim fumare ſolent neque atra eſſe quæ ſunt candentia; niſi forte *candente* dixit pervulgate & improprie pro ferventi, non pro relucenti. nam candens ſcilicet a candore dictum non a calore. Quod autem ſcopulos eructari & erigi, eoſdemque ipſos ſtatim liquefieri & gemere atque glomerari ſub auras dixit, hoc nec a Pindaro ſcriptum nec umquam fando auditum, & omnium quæ monſtra dicuntur monſtruoſiſſimum eſt.

Poſtremo Grajæ linguæ quam ſe libenter addixerit, de crebris quæ uſurpat vocabulis æſtimate. 503

dius Ulyſſes.
ſpelæa ferarum.
dædala tecta.

Rhodopeiæ arces.
altaque Panchææ.
Atque Getæ, atque Hebrus, & Actias Orithyia. &:
Thyas ubi audito ſtimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnuſque vocat clamore Cytheron. &:
Non tibi Tyndaridis facies inviſa Lacænæ. &:
Ferte ſimul Faunique pedem Dryadeſque puellæ. &:
Hinc atque hinc glomerantur Oreades. &:
Pars pedibus plaudunt choreas. &:
Mileſia vellera Nymphæ
Carpebant hyali ſaturo fucata colore. &:
Drymoque Xanthoque Lygeaque Phyllodoceque
Niſeque Spioque Thaliaque Cymodoceque. &:
Alcandrumque Haliumq; Noemonaq; Prytaninq;. &:
Amphion Dircæus in Actæo Aracintho.
Et ſenior Glauci chorus, Inouſque Palæmon.

Verſus eſt Parthenii, quo grammatico in Græcis Vergilius uſus eſt:

Γλαύκῳ ϗ νηρεῖ ϗ ἰνώῳ μελιϰέρτῃ. hic ait:
Glauco, & Panopeæ & Inoo Melicertæ. &:
Tritoneſque citi. &:
immania cete.

Adeo autem & declinationibus Græcis delectatur ut *Mneſthea* dixerit pro *Mneſtheum*. ſicut ipſe alibi: *Nec fratre Mneſtheo.* & pro *Orpheo* dicere maluerit *Orphi* Græce declinando; ut:

Orphi Calliopea, Lino formoſus Apollo. &:
Vidimus, o cives, Diomeden.

504 & talium nominum accuſativus Græcus eſt in *en* deſinens. nam ſi quis eum putat Latine dixiſſe Diomedem; ſanitas metri in verſu deſiderabitur. denique omnia carmina ſua Græce maluit inſcribere; *Bucolica*, *Georgica*, *Æneis*. cujus nominis figuratio a regula Latinitatis aliena eſt.

C A-

Digitized by Google

CAPUT XVIII.

Quæ Vergilius tam occulte a Græcis traduxerit, ut vix unde ducta ſint poſſit agnoſci.

SEd de his hactenus: quorum plura omnibus, aliqua nonnullis Romanorum nota ſunt. ad illa venio quæ de Græcarum litterarum penetralibus eruta nullis cognita ſunt, niſi qui Græcam doctrinam diligenter hauſerunt. fuit enim hic poeta ut ſcrupuloſe & anxie ita diſſimulanter & clanculo doctus, ut multa tranſtulerit, quæ unde translata ſint difficile ſit cognitu. In exordio Georgicorum poſuit hos verſus:

Liber & alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſta,
Poculaque inventis Acheloia miſcuit uvis.

Nihil in his verſibus grammaticorum cohors diſcipulis ſuis amplius tradidit, niſi illud opera Cereris effectum ut homines ab antiquo victu deſiſterent & frumento pro glandibus uterentur: Liberum vero vitis repertorem præſtitiſſe humano potui vinum, cui aqua admiſceretur. Cur autem Acheloum amnem potiſſimum Vergilius, cum aquam vellet intelligi, nominarit, nemo vel quærit vel omnino ſubeſſe aliquid eruditius ſuſpicatur. nos id altius ſcrutati animadvertimus, doctum poetam, antiquiſſimorum Græcorum more, ſicut docebit auctoritas, elocutum; apud quos proprie in aquæ ſignificationem ponebatur Achelous. neque id fruſtra. nam cauſa quoque ejus rei cum cura relata eſt. Sed priuſquam cauſam proponam, illud antiquo poeta teſte monſtrabo, hunc morem loquendi pervagatum fuiſſe ut Acheloum pro quavis aqua dicerent. Ariſtophanes vetus comicus in comœdia Cocalo ſic ait:

505

Ημουν ἄγριον βάρος.
Ητειρεν γάρ τοι μ' οἶνος οὐ μιγεὶς πόμα
Αχελώῳ.

gravabar, inquit, *vino, cui aqua non fuiſſet admixta*, id eſt, mero. Cur autem ſic loqui ſoliti ſint Ephorus notiſſimus ſcriptor hiſtoriarum libro ſecundo oſtendit his verbis:

*Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ποταμοῖς οἱ πλησιόχωροι μόνον θύου-
σιν. τὸν δὲ Αχελῶον μόνον πάντας ἀνθρώπους συμβέβη-
κεν τιμᾶν, οὐ τοῖς κοινοῖς ὀνόμασιν ἀντὶ τῶν ἰδίων τοῦ Αχε-
λώου τὴν ἰδίαν ἐπωνυμίαν ἐπὶ τὸ κοινὸν μεταφέροντας. τὸ
μὲν γὰρ ὕδωρ ὅλως, ὅπερ ἐστὶν κοινὸν ὄνομα, ἀπὸ τῆς ἰδίας
506 ἐκείνου προσηγορίας Αχελῶον καλοῦμεν, τῶν δὲ ἄλλων ὀνο-
μάτων τὰ κοινὰ πολλάκις ἀντὶ τῶν ἰδίων ὀνομάζομεν, τοὺς
μὲν Αθηναίους, Ἕλληνας, τοὺς δὲ Λακεδαιμονίους, Πελοπον-
νησίους ἀποκαλοῦντες. τούτου δὲ τοῦ ἀπορήματος οὐδὲν ἔχο-
μεν αἰτιώτατον εἰπεῖν ἢ τοὺς ἐκ Δωδώνης χρησμούς. σχε-
δὸν γὰρ ἐφ' ἅπασιν αὐτοῖς προστάττειν ὁ θεὸς εἴωθεν, Αχε-
λώῳ θύειν. ὥστε πολλοὶ νομίζοντες οὐ τὸν ποταμὸν τὸν
διὰ τῆς Ακαρνανίας ῥέοντα, ἀλλὰ τὸ σύνολον ὕδωρ Αχε-
λῶον ὑπὸ τοῦ χρησμοῦ καλεῖσθαι, μιμοῦνται τὰς τοῦ θεοῦ
προσηγορίας. σημεῖον δὲ ὅτι πρὸς τὸ θεῖον ἀναφέροντες,
οὕτω λέγειν εἰώθαμεν. μάλιστα γὰρ τὸ ὕδωρ Αχελῶον προ-
σαγορεύομεν ἐν τοῖς ὅρκοις, καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς, καὶ ἐν ταῖς
θυσίαις ἅπερ πάντα περὶ τοὺς θεούς.*

Poteſt ne lucidius oſtendi Acheloum Græcis vetuſtiſſimis pro quacumque aqua dici ſolitum? unde doctiſſime Vergilius ait vinum Acheloo Liberum patrem miſcuiſſe. ad quam rem, etſi ſatis teſtium eſt, cum Ariſtophanis comici & Ephori hiſtorici verba prodiderimus, tamen ultra progrediemur. Didymus enim grammaticorum facile eruditiſſimus poſita cauſa quam ſuperius Ephorus dixit, alteram quoque adjecit his verbis:

Αμεινον δὲ ἐκεῖνο λέγειν, ὅτι διὰ τὸ πάντων τῶν πο-

τα-

ποταμῶν πρεσβύτατον εἶναι Αχελῷον, τιμὴν ἀπονέμοντας αὐτῷ τοὺς ἀνθρώπους πάντας ἁπλῶς τὰ νάματα τῷ ἐκείνου ὀνόματι προσαγορεύειν. ὁ γοῦν Αγησίλαος διὰ τῆς πρώτης ἱστορίας δεδήλωκεν ὅτι Αχελῷος πάντων τῶν ποταμῶν πρεσβύτατος. ἔφη γὰρ, Ωκεανὸς δὲ γαμεῖ Τηθὺν, ἑαυτοῦ ἀδελφήν. τῶν δὲ γίνονται τρισχίλιοι ποταμοί. Αχελῷος δὲ αὐτῶν πρεσβύτατος, καὶ τετίμηται μάλιστα.

Licet abunde iſta ſufficiant ad probationem moris antiqui quo ita loquendi uſus fuit ut Achelous commune omnis aquæ nomen haberetur; tamen his quoque & id Euripidis nobiliſſimi tragœdiarum ſcriptoris addetur auctoritas: quam idem Didymus grammaticus in his libris quos τραγῳδουμένης λέξεως ſcripſit, poſuit his verbis: Αχελῷον πᾶν ὕδωρ Εὐριπίδης φησὶν ἐν Ὑψιπύλῃ. λέγων γὰρ περὶ ὕδατος ὄντος σφόδρα πόῤῥω τῆς Ακαρνανίας, (ἐν ᾗ ἐστὶ ποταμὸς Αχελῷος) φησί· 507

Δείξω μὲν ἀργυννοῖσιν Αχελώου ῥόον.

Sunt in libro ſeptimo illi verſus quibus Hernici populi & eorum nobiliſſima, ut tunc erat, civitas, Anagnia enumerantur:

Quos dives Anagnia paſcit,
Quos, Amaſene pater: non illis omnibus arma,
Nec clypei curruſve ſonant. pars maxima glandis
Liventis plumbi ſpargit; pars ſpicula geſtat
Bina manu; fulvoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti; veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis; crudus tegit altera pero.

Hunc morem in Italia fuiſſe ut uno pede calceato, altero nudo iretur ad bellum, nuſquam adhuc quod ſciam reperi. ſed eam Græcorum nonnullis conſuetudinem fuiſſe locupleti auctore jam palam faciam. in qua quidem re mirari eſt poetæ hujus occultiſſimam diligentiam, qui cum legiſſet, Hernicos, quo-

rum eſt Anagnia, a Pelaſgis oriundos appellatoſque ita a Pelaſgo quodam duce ſuo qui Hernicus nominabatur, morem quem de Ætolia legerat Hernicis aſſignavit, qui ſunt vetus colonia Pelaſgorum. Et Hernicum quidem hominem Pelaſgum ducem Hernicis fuiſſe Julius Higinus in libro ſecundo urbium non paucis verbis probat. morem vero Ætolis fuiſſe uno tantummodo pede calceato in bellum ire oſtendit clariſſimus ſcriptor Euripides tragicus: in cujus tragœdia quæ Meleager inſcribitur, nuntius inducitur deſcribens quo quiſque habitu fuerit ex ducibus qui ad aprum capiendum convenerant. in eo hi verſus ſunt:

Τελαμὼν δὲ χρυσοῦν αἰετὸν πέλτης ἔπι
508 Πρόβλημα θηρὸς, βότρυσι δ᾽ ἔστεψεν κάρα,
Σαλαμῖνα κοσμῶν πατρίδα τὴν εὐδαίμονα.
Κύπριδος δὲ μίσημ᾽ ἀρκὰς ἀταλάντη κύνας,
Καὶ τόξ᾽ ἔχουσα, πελέκεως δὲ δίστομον
Γένυ, ϖέπλ᾽ ἀλλακάταιος. οἱ δὲ Θεστίου
Παῖδες τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδὸς,
Τὸν δ᾽ ἐν πεδίλοις, ὡς ἐλαφείζον γόνυ
Ἔχοιεν, ὃ δὴ πᾶσιν αἰτωλοῖς νόμος.

animadvertis diligentiſſime verba Euripidis a Marone ſervata? ait enim ille:

τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδὸς:

& eumdem pedem nudum Vergilius quoque dixit:

veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis.

in qua quidem re, quo vobis ſtudium noſtrum magis comprobetur, non reticebimus rem pauciſſimis notam: reprehenſum Euripidem ab Ariſtotele, qui ignorantiam iſtud Euripidis fuiſſe contendit: Ætolos enim non lævum pedem habere nudum ſed dextrum. quod ne affirmem potius quam probem, ipſa Ari-

Ariſtotelis verba ponam ex libro quem de poetis ſecundo ſubſcripſit. in quo de Euripide loquens ſic ait: Τοὺς δὲ Θεστίου κούρους τὸν μὲν ἀριστερὸν πόδα φησὶν Εὐριπίδης ἐλθεῖν ἔχοντας ἀνυπόδετον. λέγει γοῦν ὅτι

Τὸ λαιὸν ἴχνος ἦσαν ἀνάρβυλοι ποδὸς,
Τὸν δ᾽ ἐν πεδίλοις ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
Ἔχοιεν. ὡς δὴ πᾶν τοὐναντίον ἔθος
Τοῖς Αἰτωλοῖς.

τὸν μὲν γὰρ ἀριστερὸν ὑποδέδενται, τὸν δὲ δεξιὸν ἀνυποδετοῦσιν. δεῖ γὰρ οἶμαι τὸν ἡγούμενον ἔχειν ἐλαφρὸν, ἀλλ᾽ οὐ τὸν ἐμμένοντα. Cum hæc ita ſint; videtis tamen
Vergilium Euripide auctore quam Ariſtotele uti 509
maluiſſe. nam ut hæc ignoraverit vir tam anxie doctus minime crediderim. jure autem prætulit Euripiden. eſt enim ingens ei cum Græcarum tragœdiarum ſcriptoribus familiaritas: quod vel ex præcedentibus licet vel ex his quæ mox dicentur opinari.

CAPUT XIX.

De aliis locis quos Vergilius a Græcis ſumſit, quarto & nono Æneidos.

IN libro quarto in deſcribenda Eliſſæ morte ait quod ei crinis abſciſſus eſſet, his verſibus:

Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.

deinde Iris a Junone miſſa abſcidit ei crinem & ad Orcum fert. Hanc Vergilius non de nihilo fabulam fingit, ſicut, vir alias doctiſſimus, Cornutus exiſtimat, qui adnotationem ejuſmodi appoſuit his verſibus: *Unde hac hiſtoria, ut crinis auferendus ſit morientibus, ignoratur. ſed aſſuevit poetico more aliqua fingere, ut de aureo ramo*, hæc Cornutus. Sed me pudet quod tantus vir Græcarum etiam doctiſſimus litterarum ignoravit Euripidis nobiliſſimam fabulam Alce-

 ſtim.

ſtim. in hac enim fabula in ſcenam Orcus inducitur gladium geſtans, quo crinem abſcindat Alceſtidis, & ſic loquitur:

> Ηδ' οὖν γυνὴ κάτεισιν εἰς ᾅδου δόμους.
> Στείχω δ' ἐπ' αὐτὴν, ὡς κατάρξομαι ξίφει.
> Ιερὸς γὰρ οὗτος τῶν κατὰ χθονὸς θεῶν,
> Οτου τόδ' ἔγχος κρατὸς ἁγνίσει τρίχα.

Proditum eſt, ut opinor, quem ſecutus Vergilius
510 fabulam abſcindendi crinis induxerit, ἁγνίσαι autem Græce dicunt dîs conſecrare; unde poeta veſter ait ex Iridis perſona:

> *hunc ego Diti*
> *Sacrum juſſa fero, teque iſto corpore ſolvo.*

Nunc quia pleraque omnia, quæ ſupra dixi, inſtructa auctoritate tragicorum probavi; id quoque quod a Sophocle tractum eſt, annotabo. in libro enim quarto Vergilius Eliſſam facit, poſtquam ab Ænea relinquitur, velut ad ſacricolarum ſagarumque carmina & devotiones fugientem; & inter cetera ait ſedandi amoris gratia herbas quæſitas, quæ æneis falcibus ſecarentur. Hæc res nonne quæſtione digna eſt unde Vergilio æneæ falces in mentem venerint? ponam itaque Vergilianos verſus, mox & inde Sophoclis quos Maro æmulatus eſt.

> *Falcibus & meſſa ad lunam quæruntur aenis*
> *Pubentes herba nigri cum lacte veneni.*

511 Sophoclis autem tragœdia id de quo quærimus, etiam titulo præfert. inſcribitur enim ῥιζοτόμοι: in qua Medeam deſcribit maleficas herbas ſecantem, ſed averſam, ne vi noxii odoris ipſa interficeretur; & ſuccum quidem herbarum in cados æneos refundentem, ipſas autem herbas æneis falcibus exſecantem. Sophoclis verſus hi ſunt:

> Η δ' ἐξοπίσω χερὸς ὄμμα τρέπουσα
> Οπὸν ἀργινεφῆ στάζοντα τομῆς

Χαλ-

Χαλκέοισι κάδοις δέχεται.

& paulo poſt:

Αἵδε καλύπτραι κίςαι ῥιζῶν κρύπτουσιν τομὰς,
Ας ἥδε βοῶσα ἀλαλαζομένη γυμνὴ
Χαλκέοισιν ἦμα δρεπάνοις τομάς.

hæc Sophocles. quo auctore ſine dubio Vergilius protulit æneas falces. Omnino autem ad rem divinam pleraque ænea adhiberi ſolita multa indicio ſunt; & in his maxime ſacris quibus delinire aliquos aut devovere aut denique exigere morbos volebant. taceo illud Plautinum cum ait:

Mecum habet patagus, æs, morbus;

& quod alibi Vergilius:

Curetum ſonitus crepitantiaque æra.

Sed Carminii curioſiſſimi & docti verba ponam, qui in libro de Italia ſecundo ſic ait: *Prius itaque & Tuſcos aeneo vomere uti, cum conderentur urbes, ſolitos, in Tageticis eorum ſacris invenio; & in Sabinis ex ære cultros, quibus ſacerdotes tonderentur.* Poſt hæc Carminii verba, longum fiat, ſi velim percenſere, quam multis in locis Græcorum vetuſtiſſimi, æris ſonos tamquam rem validiſſimam adhibere ſoliti ſunt. ſed præſenti operi docuiſſe nos ſufficiat falces æneas Maronis, exemplo Græci auctoris inductas. In libro nono Vergilius poſuit hos verſus: 512

Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem & ferrugine clarus Ibera,
Inſignis facie; genitor quem miſerat Arcens
Eductum matris luco Symetia circum
Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici.

quis hic Palicus deus vel potius qui dii Palici (nam duo ſunt) apud nullum penitus auctorem Latinum quod ſciam reperi. ſed de Græcorum penitiſſimis litteris hanc hiſtoriam eruit Maro. nam primum ut Symetus fluvius, cujus in his verſibus meminit, in

Sici-

Digitized by Google

Sicilia eſt; ita & dii Palici in Sicilia coluntur; quos primum omnium Æſchylus tragicus vir utique Siculus in litteras dedit. interpretationem quoque nominis eorum, quam Græci ἐτυμολογίαν vocant, expreſſit verſibus ſuis. ſed, priuſquam verſus Æſchyli ponam, paucis explananda eſt hiſtoria Palicorum. In Sicilia Symetus fluvius eſt. juxta hunc Nympha Thalia compreſſu Jovis gravida, metu Junonis optavit ut ſibi terra dehiſceret. factum eſt. ſed ubi venit tempus maturitatis infantum, quos alvo illa geſtaverat, recluſa terra eſt, & duo infantes de alvo Thaliæ progreſſi emerſerunt; appellatique ſunt Palici ἀπὸ τῦ πάλιν ἱκέσθαι; quoniam prius in terram merſi, denuo inde reverſi ſunt. nec longe inde lacus breves ſunt, ſed immenſum profundi, aquarum ſcaturigine ſemper ebullientes, quos incolæ Crateras vocant, & nomine Dellos appellant; fratreſque eos Palicorum æſtimant: & habentur in
513 cultu maximo; præcipueque circa exigendum juxta eos jusjurandum præſens & efficax numen oſtenditur. nam, cum furti negati vel ejuſcemodi rei fides quæritur, & jusjurandum a ſuſpecto petitur, uterque ab omni contagione mundi ad Crateras accedunt, accepto prius fidejuſſore a perſona quæ juratura eſt, de ſolvendo eo quod peteretur, ſi addixiſſet eventus. illic invocato loci numine teſtatum faciebat eſſe jurator, de quo juraret. quod ſi fideliter faceret; diſcedebat illæſus: ſi vero ſubeſſet jurijurando mala conſcientia; mox in lacu amittebat vitam fâlſus jurator. Hæc res ita religionem fratrum commendabat, ut Crateræ quidem implacabiles, Palici autem placabiles vocarentur. Nec ſine divinatione eſt Palicorum templum. nam, cum Siciliam ſterilis annus arefeciſſet, divino Palicorum reſponſo admoniti Siculi heroi cuidam certum ſacrificium celebraverunt: & revertit ubertas, qua gra-

tia

Digitized by Google

tia Siculi omne genus frugum congeſſerunt in aram Palicorum. ex qua ubertate ara ipſa pinguis vocata eſt. Hæc eſt omnis hiſtoria quæ de Palicis eorumque fratribus in Græcis tantummodo litteris invenitur, quas Maro non minus quam Latinas hauſit. Sed hæc quæ diximus auctoritatibus approbanda ſunt. Æſchyli tragœdia eſt quæ inſcribitur Ætna. in hac cum de Palicis loqueretur ſic ait:

Τί δῆθεν αὐτοῖς ὄνομα τίθενται βροτοί;
Σεμνοὺς παλίκους ζεὺς ἐφίεται καλεῖν,
Ἠ καὶ παλίκων εὐλόγως μένει φάτις;
Πάλιν γὰρ ἵκουσ' ἐκ σκότους τόδ' ἐς φάος.

hæc Æſchylus. Callias autem in ſeptima hiſtoria de rebus Siculis ita ſcribit: Ἡ δὲ ἐρύκη τῆς μὲν Γελάας ὅσον ἐνενήκοντα στάδια διέστηκεν. ἐπιεικῶς δὲ χερρός ἐστιν τό τ' ὄρος καὶ τὸ παλαιὸν σικελῶν γεγενημένη πόλις, ὑφ' ἣ καὶ τοὺς δέλλους καλουμένους εἶναι 514 συμβέβηκεν. οὗτοι δὲ κρατῆρες δύο εἰσὶν, οὓς ἀδελφοὺς τῶν παλίκων οἱ σικελιῶται νομίζουσιν. τὰς δὲ ἀναφορὰς τῶν πομφολύγων παραπλησίας βραζούσαις ἔχουσιν. hactenus Callias. Polemon vero, in libro qui inſcribitur περὶ τῶν ἐν σικελίᾳ θαυμαζομένων ποταμῶν, ſic ait: οἱ δὲ παλίκοι προσαγορευόμενοι παρὰ τοῖς ἐγχωρείοις, αὐτόχθονες θεοὶ νομίζονται. ὑπάρχουσιν δὲ τούτων ἀδελφοὶ κρατῆρες χαμαίζηλοι. προσιέναι δὲ ἁγιστεύοντας χρὴ πρὸς αὐτοὺς ἀπό τε παντὸς ἄγους καὶ συνουσίας, ἔν τε καινῶν ἐνδυμάτων. Φέρεται δὲ ἀπ' αὐτῶν ὀσμὴ βαρεῖα θείου, καὶ τοῖς πλησίον ἱσταμένοις καρηβάρησιν ἐμποιοῦσα δεινήν. τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶ θολερὸν αὐτῶν, καὶ τὴν χρόαν ὁμοιότατον χαμαὶ ῥύπῳ λευκῷ. Φέρεται δὲ κολπούμενόν τε καὶ παφλάζον, οἷαί εἰσιν αἱ δῖναι τῶν ζεόντων ἀναβολάδην ὑδάτων. Φασὶν δ' εἶναι καὶ τὸ βάθος ἀπέραντον τῶν κρατήρων τούτων,

ὥστε

ὥστε καὶ βοῦς εἰσπεσόντας ἠφανίσθαι καὶ ζεῦγος ὀρεικὸν ἐλαυνόμενον, ἔτι δὲ φορβάδας ἐναλλομένας. ὅρκος δὲ ἐστιν τοῖς σικελιώταις μέγιστος καθηραμένων τῶν προκληθέντων. οἱ δὲ ὁρκωταὶ γραμμάτιον ἔχοντες ἀγορεύουσιν τοῖς ὀρκουμένοις περὶ ὧν ἀπαιτήσουσι τὸν ὅρκον. ὁ δὲ ὀρκούμενος θαλλὸν κραδαίνων, ἐστεμμένος, ἄζωστος καὶ μονοχίτων, ἐφαπτόμενος τοῦ κρατῆρος ἐξ ὑποβολῆς δίεισι τὸν ὅρκον. καὶ ἂν μὲν ἐμπεδώσῃ τοὺς ῥηθέντας ὅρκους, ἀσινὴς ἄπεισιν οἴκαδε· παραβάτης δὲ γενόμενος τῶν θεῶν ἐμποδὼν τελευτᾷ. τούτων δὲ γινομένων ἐγγυητὰς ὑπισχνοῦνται καταστήσειν τοῖς ἱερεῦσιν, ἐάν τι νεαρὸν γένηται κάθαρσιν ὀφλισκάνουσιν τοὺς περιγινομένους.
515 περὶ δὲ τὸν τόπον τοῦτον ᾤκησαν παλικηνοὶ πόλιν ἐπώνυμον τούτων τῶν δαιμόνων παλικηνήν. hæc Polemon. Sed & Xenagoras in tertia hiſtoria ſua de loci divinatione ita ſcribit: Καὶ οἱ σικελοὶ τῆς γῆς ἀφορούσης ἔθυσαν τινὶ ἥρωϊ προσάξαντος αὐτοῖς τοῦ ἐκ παλίκων χρηστηρίου, καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς εὐφορίας πολλοῖς δώροις τὸν βωμὸν τῶν παλίκων ἐνέπλησαν. Abſoluta eſt æſtimo & auctoribus idoneis aſſerta explanatio Vergiliani loci; quem litteratores noſtri nec obſcurum putant, contenti vel ipſi ſcire vel inſinuare diſcipulis Palicum dei eſſe cujuſdam nomen. quid ſit autem deus iſte vel unde ſit dictus tam neſciunt quam ſcire nolunt; quia nec ubi quærant ſuſpicantur quaſi Græcæ lectionis expertes.

CAPUT XX.

De Gargaris & Myſia, ex primo Georgicon.

NEc illos verſus relinquemus intactos qui ſunt in primo Georgicon:

Humi-

Humida ſolſtitia atque hiemes orate ſerenas,
Agricolæ: hiberno lætiſſima pulvere farra,
Lætus ager; nullo tantum ſe Myſia cultu
Jactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.

ſenſus hic cum videatur obſcurior pauloque perplexius quam poetæ hujus mos eſt pronuntiatus, tamen habet in ſe animadvertendam quæſtionem ex Græca antiquitate venientem; quæ ſint iſta Gargara quæ Vergilius eſſe voluit fertilitatis exemplar. Gargara hæc igitur ſunt in Myſ.., quæ eſt Helleſponti provincia. ſed ſignificatio nominis & loci duplex eſt. nam & cacumen montis Idæ & oppidum ſub eodem monte hoc nomine vocantur. Homerus ſignificationem cacuminis ita ponit:

Ἴδην δ' ἵκανεν πολυπίδακα, μητέρα θηρῶν
Γάργαρον.

hic Gargarum pro excelſiſſimo montis loco accipi convenire & ipſe ſenſus indicium facit. nam de Jove loquitur. ſed & alibi eodem Homero teſte manifeſtius exprimitur: 516

Ὡς ὁ μὲν ἀτρέμας εὗδε πατὴρ ἀνὰ γαργάρῳ ἄκρῳ.

& Epicharmus vetuſtiſſimus poeta in fabula quæ inſcribitur, *Troes*, ita poſuit:

Ζεὺς ἄναξ ναίων γάργαρ' ἀγάννιφα.

ex his liquido claret Gargara cacumen Idæ montis appellitari. pro oppido autem Gargara qui dixerint enumerabo. Ephorus notiſſimus hiſtoriarum ſcriptor in libro quinto ſic ait:

Μετὰ δὲ τὴν Ἄσσον ἐστὶν γάργαρα πλησίον πόλις. nec Ephorus ſolus, ſed etiam Phileas vetus ſcriptor in eo libro qui inſcribitur, *Aſia*, ita meminit: Μετὰ Ἄσσον πόλις ἔστιν ὄνομα γάργαρα. ταύτης ἔχεται Ἀντανδρος.

Arati etiam liber fertur elegion: in quo de Diotimo quodam poeta ſic ait:

Αἰα-

Αἰάζω Διότιμον, ὃς ἐν πέζῃσι κάθηται,
Γαργαρέων παισὶν βῆπα καὶ ἄλφα λέγων.

ex his verſibus etiam civium nomen innotuit, quia Gargares vocantur. Cum igitur conſtet Gargara nunc pro montis cacumine, nunc pro oppido ſub eodem monte poſito accipienda; Vergilius non de ſummo monte ſed de oppido loquitur. cur tamen Gargara poſuerit ut locum frugum feracem requiramus; & omnem quidem illam Myſiam opimis ſegetibus habitam ſatis conſtat, ſcilicet ob humorem ſoli. unde & Vergilius in ſupradictis verſibus cum dixiſſet,

Humida ſolſtitia,

intulit:

Nullo tantum ſe Myſia cultu - - Jactat.

atque diceret: Omnis regio quæ opportunos habuerit humores æquiparabit fecunditates arvorum Myſiæ. ſed Homerus cum ait:

517 Ἴδην δ' ἵκανεν πολυπίδακα,

humidum deſignat ſubjacentem monti agrum. nam πολυπίδακα ſignificat fontibus abundantem. unde hæc Gargara tanta frugum copia erant, ut, qui magnum cujuſque rei numerum vellet exprimere, pro multitudine immenſa Gargara nominaret. teſtis Alcæus; qui in Cœlo tragœdia ſic ait:

Ἐτύγχανον μὲν ἀγρόθεν πλείστους φέρων
Εἰς τὴν ἑορτὴν, ὅσον οἶον εἴκοσι.
Ὁρῶ δ' ἄνωθεν γάργαρ' ἀνθρώπων κύκλῳ.

Gargara, ut videtis, manifeſte poſuit pro multitudine. nec aliter Ariſtomenes ἐν μύθοις:

Ἔνδον γὰρ ἡμῖν ἐστὶν ἀνδρῶν γάργαρα.

Ariſtophanes autem comicus compoſito nomine ex arena & Gargaris innumerabilem, ut ejus lepos eſt, numerum conatur exprimere. in fabula enim Acharnenſium ait:

Ἀδ'

Αδ᾽ ὠθωνήθλω, ψαμμοκοσιογάργαρα.

ψαμμοκόσια autem ſeorſum pro multis Varro ſæpe in Menippeis ſuis poſuit. ſed Ariſtophanes adjecit *Gargara*; ad ſignificationem numeroſitatis innumeræ. eſt ergo ſecundum hæc ſenſus horum verſuum talis: Cum ea ſit anni temperies ut hiems ſerena ſit, ſolſtitium vero imbricum; fructus optime proveniunt. hæc autem adeo agris neceſſaria ſunt, ut ſine his nec illi natura fecundiſſimi Myſiæ agri reſponſuri ſint opinioni fertilitatis, quæ de his habetur. addit Myſiæ nominatim Gargara: quod ea urbs poſita in imis radicibus Idæ montis defluentibus inde humoribus irrigetur; poſſitque videri ſolſtitiales imbres non magnopere deſiderare. Hoc in loco ad fidem ſenſui faciendam quod uliginoſa ſint non ſola Gargara pro vicinia montis ſed & univerſæ Myſiæ arva, adhiberi poteſt teſtis Æſchylus:

Ιὼ χαίκε μύσιαί τ᾽ ἐπιῤῥοαί.

Quid de Græcis in hoc loco traxerit diximus. ad- 518
demus præterea hoc jucunditatis gratia, & ut liqueat Vergilium veſtrum undique veterum ſibi ornamenta traxiſſe, unde hoc dixerit:

Hiberno lætiſſima pulvere farra.

in libro enim vetuſtiſſimorum carminum, qui ante omnia quæ a Latinis ſcripta ſunt compoſitus ferebatur, invenitur hoc ruſticum vetus canticum: *Hiberno pulvere, verno luto, grandia farra, Camille, metes.*

CAPUT XXI.

De poculorum generibus.

NOmina poculorum Vergilius plerumque Græca ponit, ut carcheſia, ut cymbia, ut cantharos, ut ſcyphos. de carcheſiis ita:

Cape

Digitized by Google

Cape Mæonii carcheſia Bacchi :
Oceano libemus , ait .

& alibi :

Hic duo rite mero libans carcheſia Baccho .

de cymbiis :

Inſerimus tepido ſpumantia cymbia lacte .

de cantharo :

Et gravis attrita pendebat cantharus anſa .

de ſcyphis :

Et ſacer implevit dextram ſcyphus .

Ea autem cujus figuræ ſint quiſve eorum fecerit mentionem nemo quærit , contenti ſcire cujuſcemodi eſſe pocula . & ſcyphos quidem cantharoſque conſueta vulgi nomina ferendum ſi tranſeant ; ſed de carcheſiis cymbiiſque quæ apud Latinos haud ſcio an umquam reperias , apud Græcos autem ſunt rariſſima , non video cur non cogantur inquirere quid ſibi nova & peregrina nomina velint . eſt autem carcheſium poculum Græcis tantummodo notum . meminit
519 ejus Pherecydes in libris hiſtoriarum ; aitque Jovem Alcmenæ pretium concubitus carcheſium aureum dono dediſſe . ſed Plautus inſuetum nomen reliquit ; aitque in fabula Amphitryone pateram datam : cum longe utriuſque poculi figura diverſa ſit. patera enim , ut & ipſum nomen indicio eſt , planum ac patens eſt . carcheſium vero procerum & circa mediam partem compreſſum , anſatum mediocriter , anſis a ſummo ad infimum pertinentibus . Aſclepiades autem vir inter Græcos apprime doctus ac diligens , carcheſia a navali re exiſtimat dicta . ait enim navalis veli partem inferiorem πτέρναν vocari ; at circa mediam ferme partem τράχηλον dici ; ſummam vero partem carcheſium nominari , & inde diffundi in utrumque veli latus ea quæ cornua vocantur. Nec ſolus Aſclepiades meminit hujus poculi ; ſed & alii illuſtres poetæ ; ut Sappho quæ ait :

Κοι-

Digitized by Google

Κοινῇ δ' ἄρα πάντες καρχησί' εἶχον, καὶ ἔλειβον.
Αράσαντο δὲ πάμπαν ἐσθλὰ τῷ γαμβρῷ.

Κρατῖνος ἐν Διονυσαλεξάνδρῳ.

Στολὴν δὲ δή τινα εἶχεν τοῦ δ' ὁμόθεον,
Θύρσον, κροκωτὸν, ποικίλον καρχήσιον. 520

Sophocles in fabula quæ inſcribitur, Tyro:

Προσῆναι μέσην τράπεζαν ἀμφὶ σιτία τε καὶ καρχήσια.

Hæc de carcheſiis ignoratis Latinitati & a ſola Græcia celebratis. ſed nec *cymbia* in noſtro ſermone reperies. eſt enim a Græcorum paucis relatum. Philemon notiſſimus comicus in Faſmate ait:

Επεὶ δ' ἡ ῥόδη κυμβίον ἀκράτου
Κατασέσεικεν ὑμῖν ἄνω.

Anaxandrides etiam comicus in fabula Αγροίκοις:

Μεγάλ' ἴσως κυμβία προπινόμενα
Καὶ μετ' ἀκράτου ἐκάκωσεν ὑμᾶς.

Meminit ejus & Demoſthenes in oratione quæ eſt in Midiam: Επ' ἀστράβης δ' ὀχούμενος ἐξ Αργούρας τῆς Εὐβοίας, χλανίδας δὲ καὶ κυμβία ἔχων, ὧν ἐπελαμβάνοντο οἱ πεντηκοστολόγοι. Cymbia autem hæc, ut ipſius nominis figura indicat, diminutive a cymba dicta: quod & apud Græcos & apud nos ab illis trahentes navigii genus eſt. ac ſane animadverti ego apud Græcos multa poculorum genera a re navali cognominata; ut carcheſia ſupra docui, ut hæc *cymbia* pocula procera ac navibus ſimilia. Meminit hujus poculi Eratoſthenes vir longe doctiſſimus in epiſtola ad Hagetorem Lacedæmonium his verbis: Κρατῆρα γὰρ ἔστησαν τοῖς θεοῖς, οὐκ ἀργύρεον, οὐδὲ λιθοκόλλητον, ἀλλὰ τῆς Κωλιάδος. τοῦτον δ' ὁσάκις ἐπιπληρώσαιεν, ἀποσπείσαντες τοῖς θεοῖς ἐκ τῆς φιάλης, ᾠνοχόουν ἐφεξῆς βάπτοντες τῷ κυμβίῳ. fuerunt qui *cymbium* a *ciſſybio* per ſyncopam dictum exiſtimarent. Ciſſybii autem, ut de Homero taceam, qui hoc poculum Cyclopi ab Ulyſſe datum me- 521

morat, multi faciunt mentionem: voluntque nonnulli proprie *ciſſybium* ligneum eſſe poculum ex edera, id eſt κισσοῦ. & Nicander quidem Colophonius in primo Ætolicon ſic ait: Ἐν τῇ ἱεροποιΐῃ τοῦ Διδυμαίου Διὸς κισσοῦ σπονδοποιέοντα πετάλοισιν. ὅθεν τὰ ἀρχαῖα ἐκπόματα κισσύβια φωνέαται. ſed & Callimachus meminit hujus poculi:

Καὶ γὰρ ὁ Θρηΐκίην μὲν ἀπηύνατο χανδὸν ἄμυσιν
Ζωροποτεῖν, ὀλίγῳ δ' ἥδετο κισυβίῳ.

Qui autem ciſſybium ex edera factum poculum οἱονεὶ κισσινόν dici arbitrantur, Euripidis auctoritate niti videntur; qui in Andromeda ſic ait:

Πᾶς δ' ποιμένων ἔῤῥει λεώς.
Ο μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφον,
Πόνων ἀναψυκτῆρ', ὁ δ' ἀμπέλων γάνος.

hæc de cymbio. Sequitur ut, quando cantharum & poculi & navigii genus eſſe ſupra diximus, probetur exemplis. & pro poculo quidem nota res eſt vel ex ipſo Vergilio, qui aptiſſime proprium Liberi patris poculum aſſignat Sileno. ſed id, ut ſupra polliciti ſumus, etiam pro navigio poni ſolitum debemus oſtendere. Menander in Nauclero:

Ἥκει λιπὼν Αἰγαῖον ἁλμυρὸν βάθος
Θεόφιλος ἡμῖν ὦ Στράτων, ὡς εἰς καλὸν
Τὸν υἱὸν εὐτυχοῦντα καὶ σεσωσμένον.
Πρῶτος δ' ἐγώ σοι τόν δ' ἐχρύσου κάνθαρον.
Ποῖον; τὸ πλοῖον, οὐδὲ μ' οἶσθα σ' ἄθλιε.

& ſacer implevit dextram ſcyphus.

ſcyphus Herculis poculum eſt, ita ut Liberi patris cantharus: Herculem vero fictores veteres non ſine cauſa cum poculo fecerunt, & nonnumquam caſabundum & ebrium: non ſolum quod is heros bibax
522 fuiſſe perhibetur; ſed etiam quod antiqua hiſtoria eſt Herculem poculo tamquam navigio ventis immen-

menſa maria tranſiſſe. Sed de utraque re pauca ex Græcis antiquitatibus dicam. & multibibum heroa iſtum fuiſſe, ut taceam quæ vulgo nota ſunt, illud non obſcurum argumentum eſt, quod Ephippus in Buſiride inducit Herculem ſic loquentem:

Οὐκ οἶσθα μ' ὄντα, πρὸς θεῶν, Τιρύνθιον
Ἀργεῖον; οἱ μεθύοντες ἀεὶ τὰς μάχας
Πάσας μάχονται. τοιγαροῦν φεύγουσ' ἀεί.

Eſt etiam hiſtoria non adeo notiſſima nationem quamdam hominum fuiſſe prope Heracleam ab Hercule conſtitutam Cylicranorum compoſito nomine ἀπὸ τοῦ κύλικος. quod poculi genus nos una littera immutata calicem dicimus. poculo autem Herculem vectum ad Ἐρύθειαν Hiſpaniæ inſulam navigaſſe, & Panyaſis egregius ſcriptor Græcorum dicit, & Pherecydes auctor eſt: quorum verba ſubdere ſuperſedi, quia propiora ſunt fabulæ quam hiſtoriæ. Ego tamen arbitror non poculo Herculem maria tranſvectum ſed navigio cui ſcypho nomen fuit; ita ut ſupra cantharum & carcheſium & a cymbis derivata cymbia, omnia hæc aſſeruimus eſſe navigiorum vocabula.

CAPUT XXII.

De aliis quibuſdam locis Vergilii.

Nomina quoque Vergilius nonnumquam ex antiquiſſimis Græcorum hiſtoriis mutuatur. ſcitis apud illum unam ex comitibus Dianæ Opin vocari. quod nomen vulgo fortaſſe temere impoſitum vel etiam fictum putatur ab ignorantibus, ingenioſum poetam cognomen quod a veteribus Græcis ſcriptoribus ipſi Dianæ fuerat impoſitum, comiti ejus aſſignare voluiſſe. ſed Vergilius ſic ait:

Velocem interea ſuperis in ſedibus Opin

Digitized by Google

523 *Unam ex virginibus ſociis ſacraque caterva*
Compellabat, & has triſtis Latonia voces
Ore dabat.

& infra:

At Triviæ cuſtos jamdudum in montibus Opis.

Opin, inquit, comitem & ſociam Dianæ. Sed audite unde Vergilius hoc nomen acceperit; qui, ut dixi, quod epitheton ipſiuſce legerat, ſociæ ejus impoſuit: Alexander Ætolus poeta egregius in libro qui inſcribitur, Muſæ, refert quanto ſtudio populus Epheſius dedicato templo Dianæ curaverit præmiis propoſitis ut qui tunc erant poetæ ingenioſiſſimi in deam carmina diverſa componerent. in his verſibus Opis non comes Dianæ ſed Diana ipſa vocata eſt. loquitur autem, uti dixi, de populo Epheſio:

Ἀλλ' ὅγε πολθόμενος πάγχυ Γραικοῖσι μελέδαι
Τιμόθεον κιθάρης ἴδμονα καὶ μελέων,
Υἱὸν Θερσάνδροιο τὸν ἤνεσεν ἀνέρα σίγλων
Χρυσείων ἱερὴν δὴ τότε χιλιάδα.
Ὑμνῆσαι ταχέων Ὦπιν βλήτειραν ὀϊστῶν.
Ἡ δ' ἐπὶ Κεγχρείων τίμιον οἶκον ἔχει.

& mox:

Μηδὲ θεῆς προλίπῃ Λητωΐδος ἄκλεα ἔργα.

Apparuit, ni fallor, Opin Dianam dictam, & Vergilium de nimia doctrina hoc nomen in ejus comitem tranſtuliſſe.

524 *Exceſſere omnes adytis ariſque relictis*
Di.

Hoc unde Vergilius dixerit nullus inquirit. ſed conſtat illum de Euripide traxiſſe; qui in fabula Troadibus inducit Apollinem, cum Troja capienda eſſet, iſta dicentem:

Ἐγὼ δὲ (νικῶμαι γὰρ Ἀργείας θεοῦ

Ἥρας,

Digitized by Google

Ηρας, Αθάνας θ', αἳ συνεξεῖλον Φρύγας)
Λείπω τὸ κλεινὸν Ιλιον, βώμους τ' ἐμούς·
Ερημία γὰρ πόλιν ὅταν λάβῃ κακή,
Νοσεῖ τὰ τῶν θεῶν, οὐδὲ τιμᾶσθαι θέλει.

qui verſus docent unde Vergilius uſurpaverit diſceſſiſſe deos a civitate jam capta. nec hoc ſine auctoritate Græcæ vetuſtatis eſt quod ait:

Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem.

Euripides enim inducit Minervam ventos contrarios Græcorum claſſi a Neptuno petentem, dicentemque debere illum facere quod Juppiter fecerit, a quo in Græcos fulmen acceperit. Apud Vergilium Pan niveo lanæ munere Lunam illexiſſe perhibetur:

In nemora alta vocans,
Munere ſic niveo lanæ, ſi credere dignum eſt.

& reliqua. in hoc loco Valerius Probus vir perfectiſſimus notat neſcire ſe hanc hiſtoriam ſive fabulam quo referat auctore. quod tantum virum fugiſſe miror. nam Nicander hujus eſt auctor hiſtoriæ, poeta quem Didymus grammaticorum omnium quique ſint quique fuerint inſtructiſſimus fabuloſum vocat. quod ſciens Vergilius adjecit:

ſi credere dignum eſt.

adeo ſe fabuloſo uſum fatetur auctore. in tertio libro curſim legitur; neque unde tranſlatum ſit quæritur:

Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, &c.

in talibus locis grammatici excuſantes imperitiam ſuam inventiones has ingenio magis quam doctrinæ 525
Maronis aſſignant; nec dicunt eum ab aliis mutuatum, ne nominare cogantur auctores. ſed affirmo doctiſſimum vatem etiam in hoc Æſchylum eminentiſſimum tragœdiarum ſcriptorem ſecutum: qui in fabula quæ Latina lingua, Sacerdotes, inſcribitur, ſic ait:

Στέλλειν ὅπως τάχιστα. ταῦτα γὰρ πατὴρ
Ζεὺς ἐγκαθίει Λοξίᾳ θεσπίσματα.

& alibi:

Πατρὸς προφήτης ἐστὶ Λοξίας Διός.

Ecquid clarum factum eſt inde ſumſiſſe Vergilium, quod Apollo ea vaticinetur quæ ſibi Juppiter fatur? probatum ne vobis eſt Vergilium ut ab eo intelligi non poteſt qui ſonum Latinæ vocis ignorat, ita nec ab eo poſſe qui Græcam non hauſerit extrema ſatietate doctrinam? nam ſi faſtidium facere non timerem, ingentia poteram volumina de his quæ a penitiſſima Græcorum doctrina tranſtuliſſet, implere. ſed ad fidem rei propoſitæ relata ſufficient.

AURE-

AURELII MACROBII 526
AMBROSII THEODOSII
V. C. & INLUSTRIS
SATURNALIORUM
LIBER SEXTUS.
CAPUT I.

Quos vel ex dimidio ſui, vel ſolidos etiam verſus ab antiquis Latinis poetis ſit mutuatus Vergilius.

HIc Prætextatus, Mirum, inquit, in modum digeſſit Euſtathius quæ de Græca antiquitate carmini ſuo Vergilius inſeruit. ſed meminimus viros inter omnes noſtra ætate longe doctiſſimos Furium Cæcinamque Albinos promiſiſſe ſe prodituros quid idem Maro de antiquis Romanis ſcriptoribus traxerit. quod nunc ut fiat tempus admonet. cumque omnibus idem placeret; tum Furius Albinus: Etſi vereor ne, dum oſtendere cupio quantum Vergilius noſter ex antiquiorum lectione profecerit, & quos ex omnibus flo-

Digitized by Google

res vel quæ in carminis ſui decorem ex diverſis orna-
menta libaverit, occaſionem reprehendendi vel im-
peritis vel malignis miniſtrem exprobrantibus tanto
527 viro alieni uſurpationem; nec conſiderantibus hunc
eſſe fructum legendi, æmulari ea quæ in aliis probes,
& quæ maxime inter aliorum dicta mireris in ali-
quem uſum tuum opportuna derivatione converte-
re; quod & noſtri tam inter ſe quam a Græcis &
Græcorum excellentes inter ſe ſæpe fecerunt. &,
ut de alienigenis taceam, poſſem pluribus edocere
quantum ſe mutuo compilarint bibliothecæ vete-
ris auctores. quod tamen opportune alias, ſi volen-
tibus vobis erit, probabo. Unum nunc exemplum
proferam, quod ad probanda quæ aſſero pæne ſuf-
ficiet. Afranius enim togatarum ſcriptor, in ea to-
gata quæ, Compitalia, inſcribitur, non inverecun-
de reſpondens arguentibus quod plura ſumſiſſet a
Menandro, Fateor, inquit, ſumſi, non ab illo ſo-
lo modo, ſed ut quiſque habuit quod conveniret mi-
hi, quodque me non poſſe melius facere credidi, et-
iam a Latino. Quod ſi hæc ſocietas & rerum com-
munio poetis ſcriptoribuſque omnibus inter ſe exer-
cenda conceſſa eſt; quis fraudi Vergilio vortat, ſi
ad excolendum ſe quædam ab antiquioribus mutua-
tus ſit? cui etiam gratia habenda eſt quod non-
nulla ab illis in opus ſuum, quod æterno manſu-
rum eſt, transferendo fecit ne omnino memoria ve-
terum deleretur: quos, ſicut præſens ſenſus oſten-
dit, non ſolum neglectui verum etiam riſui habe-
re jam cœpimus. denique & judicio transferendi
& modo imitandi conſecutus eſt, ut quod apud il-
lum legerimus alienum, aut aliud eſſe malimus,
aut melius hic quam ubi natum eſt ſonare mire-
mur. Dicam itaque primum quos ab aliis traxit
528 vel ex dimidio ſui verſus vel pæne ſolidos. poſt
hoc locos integros cum parva quadam mutatione
tranſ-

Digitized by Google

translatos, ſenſuſve ita tranſcriptos ut unde eſſent eluceret, immutatos alios ut tamen origo eorum non ignoraretur. poſt hæc quædam de his quæ ab Homero ſumta ſunt, oſtendam non ipſum ab Homero tuliſſe, ſed prius alios inde ſumſiſſe, & hunc ab illis quos ſine dubio legerat tranſtuliſſe.

Vertitur interea cœlum, & ruit oceano nox.

Ennius in libro ſexto:

Vertitur interea cœlum cum ingentibus ſignis.

Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

Ennius in primo:

Qui cœlum verſat ſtellis fulgentibus aptum.

& in tertio:

Cœlum proſpexit ſtellis fulgentibus aptum.

& in decimo:

Hinc nox proceſſit ſtellis ardentibus apta.

Conciliumque vocat divûm pater atq; hominum rex.

Ennius in ſexto:

Tum cum corde ſuo divûm pater atq; hominum rex
Effatur.

Eſt locus, Heſperiam Graji cognomine dicunt.

Ennius in primo:

Eſt locus, Heſperiam quam mortales perhibebant.

Tuque o Tybri tuo genitor cum flumine ſancto.

Ennius in primo:

Teque, pater Tiberine, tuo cum flumine ſancto.

Accipe daque fidem. ſunt nobis fortia bello
Pectora.

Ennius in primo:

Accipe daque fidem, fœduſque feri bene firmum.

Et lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.

Ennius in primo:

Cum ſuperum lumen nox intempeſta teneret.

Tu tamen interea calido mihi ſanguine pœnas 529
Perſolves.

Ennius in primo:

Non

Non pol homo quiſquam faciet impune animatus
Hoc niſi tu ; nam mî calido das ſanguine pœnas.
- - - - Vergilius : *Concurrunt undique telis*
Indomiti agricolæ.

Ennius in tertio:

Poſtquam defeſſi ſunt ; ſtant & ſpargere ſeſe
Haſtis ; anſatis concurrunt undique telis.
Summa nituntur opum vi.

Ennius in quarto:

Romani ſcalis ſumma nituntur opum vi.

& in ſextodecimo:

Reges per regnum ſtatuaſque ſepulcraque quærunt ;
Ædificant nomen ; ſumma nituntur opum vi.
Et mecum ingentes oras evolvite belli.

Ennius in ſexto:

Quis potis ingentes oras evolvere belli?
Nequa meis dictis eſto mora. Juppiter hac ſtat.

Ennius in ſeptimo:

Non ſemper veſtra evertit. nunc Juppiter hac ſtat.
Invadunt urbem ſomno vinoque ſepultam.

Ennius in octavo:

Nunc hoſtes vino domiti ſomnoque ſepulti.
Tollitur in cœlum clamor ; cunctique Latini.

Ennius in ſeptimodecimo:

Tollitur in cœlum clamor exortus utriſque.
530 *Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campũ.*

Ennius in ſexto:

Explorant Numidæ. totam quatit ungula terram.

idem in octavo:

Conſequitur, ſummo ſonitu quatit ungula terram.

idem in ſeptimodecimo:

It eques, & plauſu cava concutit ungula terram.
Unus qui nobis cunctando reſtituit rem.

Ennius in duodecimo:

Unus homo nobis cunctando reſtituit rem.
Corruit in vulnus. ſonitum ſuper arma dedere.

En-

Ennius in ſextodecimo:

Concidit, & ſonitum ſimul inſuper arma dederunt.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras.

Lucretius in ſecundo:

Cum primum aurora reſpergit lumine terras.
Flammarum longos a tergo involvere tractus.

Lucretius in ſecundo:

Nonne vides longos flammarum ducere tractus?
Ingeminant abruptis nubibus ignes.

Lucretius in ſecundo:

Nunc hinc, nunc illinc abruptis nubibus ignes.
Belli ſimulacra ciebant.

Lucretius in ſecundo:

Componunt, complent; belli ſimulacra cientur.
ſimulacraque luce carentum.

Lucretius in quarto:

Cum ſæpe figuras
Contuitur mirans, ſimulacraque luce carentum.
Aſper acerba tuens retro redit.

Lucretius in quinto:

Aſper, acerba tuens, immani corpore ſerpens.
Tithoni croceum linquens aurora cubile.

Furius in primo annali: 531

Interea oceani linquens aurora cubile.
Quod genus hoc hominum, quave hunc tam barbara morem?

Furius in ſexto:

Quod genus hoc hominum, Saturno ſancte create?
Rumoreſque ſerit varios, ac talia fatur.

Furius in decimo:

Rumoreſque ſerunt varios, & multa requirunt.
Nomine quemque vocans, reficitque ad prœlia pulſos.

Furius in undecimo:

Nomine quemque ciet; dictorum tempus adeſſe
Commemorat.

deinde infra:

Co-

Confirmat dictis, ſimul atque exſuſcitat acres
Ad bellandum animos, reficitque ad prælia mentes.
Dicite, Pierides, non omnia poſſumus omnes.

Lucilius in quinto:

Major erat natu. non omnia poſſumus omnes.
Diverſi circumſpiciunt. hoc acrior idem.

Pacuvius in Medea:

Diverſi circumſpicimus, horror percipit.
Ergo iter inceptum peragunt rumore ſecundo.

532 Suevius in libro quinto:

Redeunt referunt petita rumore ſecundo.
Numquam hodie effugies, veniam quocumque vocaris.

Nævius in equo Trojano:

Numquam hodie effugies, quin mea manu moriare.
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Impoſuit; fixit leges pretio atque refixit.

Varius de morte:

Vendidit hic Latium populis, agroſque viritim
Eripuit; fixit leges pretio atque refixit,
Ut gemmâ bibat, & Sarrano dormiat oſtro.

Varius de morte:

Incubet & Tyriis, atque ex ſolido bibat auro.
Talia ſæcla ſuis dixerunt currite fuſis.

Catullus:

Currite ducenti ſubtemine currite fuſi.
Felix heu nimium felix, ſi litora tantum
Numquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ.

Catullus:

Iuppiter omnipotens, utinam non tempore primo
Gnoſia Cecropiæ tetigiſſent litora puppes.
magna oſſa lacertoſque
Extulit.

533 Lucilius in ſeptimodecimo:

magna oſſa lacertique
Apparent homini.
Placidam per membra quietem

Irri-

Digitized by Google

Irrigat.

Furius in primo:

Mitemque rigat per pectora ſomnum.

& Lucretius in quarto:

Nunc quibus ille modis ſomnus per membra quietem
Irrigat.

campoſque liquentes.

Lucretius in ſexto ſimile de mari:

Et liquidam molem, campoſque natantes.
Et geminos duo fulmina belli
Scipiadas.

Lucretius in tertio:

Scipiades belli fulmen, Karthaginis horror.
& ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.

Lucretius in ſecundo:

Fœdo pertorquent ora ſapore.
Morte obita quales fama eſt volitare figuras.

Lucretius in primo:

Cernere uti videamur eos, audireque coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur oſſa.

hinc eſt & illud Vergilii:

Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa.
Ora modis attollens pallida miris.

Lucretius in primo:

Sed quædam ſimulacra modis pallentia miris.
Tum gelidus toto manabat corpore ſudor.

Ennius in ſextodecimo: 534

Tunc tumido manat ex omni corpore ſudor.
Labitur uncta vadis abies.

Ennius in quartodecimo:

Labitur uncta carina; volat ſuper impetus undas.
Ac ferreus ingruit imber.

Ennius in octavo:

Haſtati ſpargunt haſtas, fit ferreus imber.
Apicem tamen incita ſummum
Haſta

Haſta tulit.

Ennius in ſextodecimo:

Tamen induvolans ſecum abſtulit haſta
Inſigne.
Pulverulentus eques furit: omnes arma requirunt.

Ennius in ſexto:

Balantum pecudes quatit. omnes arma requirunt.
Nec viſu facilis, nec dictu affabilis ulli.

Accius in Philoctete:

Quem neque tueri contra nec affari queas.
Aut ſpoliis ego jam raptis laudabor opimis,
Aut leto inſigni.

Accius in armorum judicio:

Nam tropæum ferre me a forti viro pulchrum eſt.
Si autem vincar; vinci a tali nullum eſt probrum.
nec ſi miſerum fortuna Sinonem
Finxit; vanum etiam mendacemque improba finget.

Accius in Telepho:

Nam ſi a me regnum fortuna atque opes
Eripere quivit, at virtutem non quiit.
Diſce, puer, virtutem ex me, verumque laborem;
Fortunam ex aliis.

535 Accius in armorum judicio:

Virtuti is par, diſpar fortunis patris.
Jamjam nec maxima Juno,
Nec Saturnius hæc oculis pater adſpicit æquis.

Accius in Antigona:

Jamjam neque dii regunt,
Neque profecto deûm ſummus rex omnibus curat.
Num capti potuere capi? num incenſa cremavit
Troja viros?

Ennius in undecimo cum de Pergamis loqueretur:

Quæ neque Dardaniis campis potuere perire,
Nec cum capta capi, nec cum combuſta cremari.
Multi præterea, quos fama obſcura recondit.

Ennius in Alexandro:

Multi

Digitized by Google

Multi alii advẽtãt, paupertas quorũ obſcurat nomina.
Audentes fortuna juvat.

Ennius in ſeptimo:

Fortibus eſt fortuna viris data.
recoquunt patrios fornacibus enſes;
Et curva rigidum falces conflantur in enſem.

Lucretius in quinto:

Inde minutatim proceſſit ferreus enſis;
Verſaque in obſcœnum ſpecies eſt falcis aena.
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina.

Lucretius in quinto:

Ad ſedare ſitim fluvii fonteſque vocabant.
Quos rami fructus, quos ipſa volentia rura
Sponte tulere ſua, carpit.

Lucretius in quinto: 536

Quod ſol atque imbres dederant, quod terra creârat
Sponte ſua, ſatis id placabat pectora donum.

CAPUT II.

Quos locos, aut integros, aut paucis admodum immutatis, ex antiquis Latinis ſcriptoribus Vergilius tranſtulerit: quoſque ita mutaverit ut origo tamen eorum facile deprehendatur.

POſt verſus ab aliis vel ex integro vel ex parte translatos, vel quædam immutando verba tamquam fuco alio tinctos, nunc locos locis componere ſedet animo, ut, unde formati ſint, quaſi de ſpeculo cognoſcas.

Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnaſſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor. juvat ire jugis, qua nulla priorum
Caſtaliam molli devertitur orbita clivo.

Lu-

Lucretius in primo:

Nec me animi fallit quam ſint obſcura ; ſed acri
Percuſſit thyrſo laudis ſpes magna meum cor ,
Et ſimul incuſſit ſuavem mi in pectus Amorem
Muſarum ; quo nunc inſtinctus mente vigenti ,
Avia Pieridum peragro loca , nullius ante
Trita ſolo .

Accipite & alterum locum Maronis , illi unde traxerat comparandum , ut eumdem colorem ac pæne ſimilem ſonum loci utriuſque reperias :

Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit ædibus undam ;
Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes .

& mox :

At ſecura quies & neſcia fallere vita
Dives opum variarum , at latis otia fundis ,
537 *Speluncæ , vivique lacus ; at frigida tempe ,*
Mugituſque boum , molleſque ſub arbore ſomni ,
Non abſunt illic , ſaltus ac luſtra ferarum ,
Et patiens operum exiguoque aſſueta juventus .

Lucretius in libro ſecundo :

Si non aurea ſunt juvenum ſimulacra per ædes
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris ,
Lumina nocturnis epulis ut ſuppeditentur ,
Nec domus argento fulgens auroque renidens ,
Nec citharam reboant laqueata aurataque templa ;
Cum tamen inter ſe proſtrati in gramine molli ,
Propter aquæ rivum ſub ramis arboris altæ ,
Non magnis opibus jucunde corpora curant ,
Præſertim cum tempeſtas arridet , & anni
Tempora conſpergunt viridantes floribus herbas .
Non umbræ altorum nemorum , non mollia poſſunt
Prata movere animum , non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis .

Lucretius in ſecundo :

Nec teneræ ſalices atque herbæ rore virentes

Flu-

Digitized by Google

Fluminaque ulla queunt ſummis labentia ripis
Oblectare animum, ſubitamque avertere curam.

Ipſius vero peſtilentiæ, quæ eſt in tertio Georgicorum, color totus & lineamenta pæne omnia tracta ſunt de deſcriptione peſtilentiæ quæ eſt in ſexto Lucretii. nam Vergiliana incipit:

Hic quondam morbo cœli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totoque autumni incanduit æſtu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.
Hæc ratio quondam morborum & mortifer æſtus
Finibus in Cecropis funeſtos reddidit agros,
Vaſtavitque vias; exhauſit civibus urbem.

Sed quatenus totum locum utriuſque ponere ſatis longum eſt; excerpam aliqua ex quibus ſimilitu- 538
do geminæ deſcriptionis appareat. Vergilius ait:

Tum vero ardentes oculi atque attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu gravis; imaque longo
Ilia ſingultu tendunt. it naribus ater
Sanguis; & oppreſſas fauces premit aſpera lingua.
Principio caput incenſum fervore gerebant
Et duplices oculos ſuffuſa luce rubentes:
Sudabant etiam fauces intrinſecus atro
Sanguine; & ulceribus vocis via ſæpta coibat;
Atque animi interpres manabat lingua cruore
Debilitata malis, motu gravis, aſpera tactu.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus.

& quæ darent ſupra retulit idem:

demiſſæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & attactu tractanti dura reſiſtit.
Multaque præterea mortis tunc ſigna dabantur:
Perturbata animi mens in mærore metuque,
Triſte ſupercilium, furioſus vultus & acer,
Sollicitæ porro plenæque ſonoribus aures,
Creber ſpiritus aut ingens, raroque coortus,
Sudoriſque madens per collum ſplendidus humor,

Tenuia ſputa, minuta, croci contacta colore,
Salſaque per fauces raucas vix edita tuſſis.

Vergilius ait:

Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenæos. ea viſa ſalus morientibus una;
Mox erat hoc ipſum exitio.

Lucretius ait:

539 *Nec ratio remedî communis certa dabatur.*
Nam quod aliis dederat vitalis aeris auras
Volvere in ore licere & cœli templa tueri;
Hoc aliis erat exitio, letumque parabat.

Vergilius ait:

Præterea nec mutari jam pabula refert;
Quæſitaque nocent artes; ceſſere magiſtri.

Lucretius ait:

Nec requies erat ulla mali, defeſſa jacebant
Corpora, muſſabat tacito medicina timore.

Vergilius ait:

Ipſis eſt aer avibus non æquus, & illa
Præcipites alta vitam ſub nube relinquunt.

Lucretius ait:

Nec tamen omnino temere illis ſedibus ulla
Comparebat avis; nec triſtia ſæcla ferarum
Exibant ſilvis; languebant pleraque morbo
Et moriebantur.

Nonne vobis videntur membra hujus deſcriptionis ex uno fonte manaſſe? Sed rurſus locos alios comparemus:

Gaudent perfuſi ſanguine fratrum,
Exſilioque domos & dulcia limina mutant.

Lucretius in tertio:

Sanguine civili rem conflant, divitiaſque
Conduplicant avidi, cædem cæde accumulantes;
Crudeles gaudent in triſti funere fratris.

Multa dies variuſque labor mutabilis ævi
Rettulit in melius, multos alterna reviſens

Luſit

Luſit & in ſolido rurſus fortuna locavit.

Ennius in octavo:

Multa dies in bello conficit unus:
Et rurſus multa fortuna forte recumbunt.
Haud quaquam quemquam ſemper fortuna ſecuta eſt.
O præſtans animi juvenis, quantum ipſe feroci
Virtute exſuperas, tanto me impenſius æquum eſt
Conſulere, atque omnes metuentem expendere cauſas.

Accius in Antigona:

Quanto magis te iſtiuſmodi eſſe intelligo,
Tanto, Antigona, magis me par eſt tibi
Conſulere & parcere.
O lux Dardaniæ, ſpes o fidiſſima Teucrûm.
& reliqua.

Ennius in Alexandro:

O lux Trojæ germane Hector,
Quid ita cum tuo lacerato corpore miſer?
Aut qui te ſic reſpectantibus tractavere nobis?
Frena Pelethronii Lapithæ gyroſque dedere
Impoſiti dorſo, atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.

Varius de morte:

Quem non ille ſinit lentæ moderator habenæ,
Qua velit ire; ſed anguſto prius ore coercens
Inſultare docet campis, fingitque morando.
Talis amor Daphnin; qualis cum feſſa juvencum
Per nemora atque altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ rivum, viridi procumbit in ulva
Perdita, nec ſeræ meminit decedere nocti.

Varius de morte:

Ceu canis umbroſam luſtrans Gortynia vallem,
Si veteris potuit cervæ comprendere luſtra,
Sævit in abſentem; & circum veſtigia luſtrans
Æthera per nitidum tenues ſectatur odores.
Non amnes illam medii, non ardua tardant;
Perdita nec ſeræ meminit decedere nocti.

Nec te tua funera mater
Produxi, preſſive oculos, aut vulnera lavi.

541 Ennius in Cteſiphonte:

Neque terram injicere, neque cruenta
Conveſtire mihi corpora licuit,
Neque miſeræ lavère lacrimæ ſalſum ſanguinem.

Namque canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque animæque mariſque fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis; ut his exordia primis
Omnia & ipſe tener mundi concreverit orbis.
Tum durare ſolum & diſcludere Nerea Ponto
Cœperit, & rerum paulatim ſumere formas.
Jamque novum terræ ſtupeant luceſcere ſolem.

Lucretius in quinto; ubi de confuſione orbis ante hunc ſtatum loquitur:

His neque tum ſolis rota cerni lumine claro
Altivolans poterat; neque magni ſidera mundi,
Nec mare, nec cœlum, nec denique terra, nec aer,
Nec ſimilis noſtris rebus res ulla videri.
Sed nova tempeſtas quædam moleſque coorta.
Diffugere inde loci partes cœpere, pareſque
Cum paribus jungi res, & diſcludere mundum,
Membraque dividere, & magnas diſponere partes.

& infra:

Hoc eſt a terris magnum ſecernere cœlum,
Et ſeorſum mare uti ſecreto humore pateret,
Seorſus item puri ſecretique ætheris ignes.

& infra:

Omnia enim magis hæc ex levibus atque rotundis.

Cum fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo.

Ennius in Alexandro:

Nam maximo ſaltu ſuperavit
Gravidus armatis equus,
542 *- - - Qui ſuo partu ardua perdat*
Pergama.

Tum

Tum pater omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas,
Inſit. eo dicente deûm domus alta ſileſcit;
Et tremefacta ſolo tellus; ſilet arduus æther.
Tum venti poſuere. premit placida æquora pontus.

Ennius in Scipione:

Mundus cœli vaſtus conſtitit ſilentio,
Et Neptunus ſævus undis aſperis pauſam dedit.
Sol equis iter repreſſit ungulis volantibus:
Conſiſtere amnes perennes, arbores vento vacant.
Itur in antiquam ſilvam, ſtabula alta ferarum.
Procumbunt piceæ, ſonat icta ſecuribus ilex,
Fraxineæque trabes: cuneis & fiſſile robur
Scinditur. advolvunt ingentes montibus ornos.

Ennius in ſexto:

Incedunt arbuſta per alta, ſecuribus cædunt,
Percellunt magnas quercus: exciditur ilex:
Fraxinus frangitur, atque abies conſternitur alta:
Pinus proceras pervertunt. omne ſonabat
Arbuſtum fremitu ſilvai frondoſai.
Diverſi magno ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyruſque, Notuſque, & lætus Eois
Eurus equis.

Ennius in ſeptimodecimo:

Concurrunt, veluti venti cum ſpiritus Auſtri
Imbricitor Aquiloque ſuo cum flamine contra
Indu mari magnos fluctus extollere certant.
Nec tamen, hæc cum ſint hominumq; boumq; labores
Verſando terram experti, nihil improbus anſer.

Lucretius in quinto:

Sed tamen interdum magno quæſita labore,
Cum jam per terras frondent atque omnia florent, 543
Aut nimiis torrens fervoribus æthereus ſol,
Aut ſubiti perimunt imbres gelidæque pruinæ,
Flabraque ventorum violento turbine vexant.

Sunt alii loci plurimorum verſuum, quos Maro in opus ſuum cum paucorum immutatione verborum a

Digitized by Google

veteribus tranſtulit. & quia longum eſt univerſos verſus ex utroque tranſcribere, libros veteres notabo; ut qui volet illic legendo, æqualitatem locorum conferendo miretur. In principio Æneidos tempeſtas deſcribitur, & Venus apud Jovem queritur de periculis filii, & Juppiter eam de futurorum proſperitate ſolatur. hic locus totus ſumtus a Nævio eſt ex primo libro belli Punici. illic enim æque Venus Trojanis tempeſtate laborantibus cum Jove queritur: & ſequuntur verba Jovis filiam conſolantis ſpe futurorum. item de Pandaro & Bitia aperientibus portas, locus acceptus eſt ex libro quintodecimo Ennii; qui induxit Hiſtros duos in obſidione erupiſſe portam, & ſtragem de obſidente hoſte feciſſe. Nec Tullio compilando, dummodo undique ornamenta ſibi conferret, abſtinuit.

O fama ingens, ingentior armis
Vir Trojane.

nempe hoc ait: Æneam famam ſuam factis fortibus ſupergreſſum, cum plerumque fama ſit major rebus. ſenſus hic in Catone Ciceronis eſt his verbis: *Contingebat in eo, quod pleriſque contra ſolet, ut majora omnia re quam fama viderentur: id quod non ſæpe evenit, ut exſpectatio cognitione, aures ab oculis vincerentur*. item:

Proximus huic longo ſed proximus intervallo.

Cicero in Bruto: *Duobus igitur ſummis Craſſo & Antonio L. Philippus proximus accedebat, ſed longo intervallo, tamen proximus.*

C A-

Digitized by Google

CAPUT III. 544

Quos locos primum alii ex Homero tranſtulerint, inde Vergilius operi ſuo aſciverit.

SUnt quædam apud Vergilium quæ ab Homero creditur tranſtuliſſe: ſed ea docebo a noſtris auctoribus ſumta; qui priores hæc ab Homero in carmina ſua tranſtulerant. quod quidem ſummus Homericæ laudis cumulus eſt, quod, cum ita a plurimis adverſus eum vigilatum ſit, coactæque omnium vires manum contra fecerint,

Ille velut pelagi rupes immota reſiſtit.

Homerus de Ajacis forti pugna ait:

Αἴας δ' οὐκέτ' ἔμιμνε· βιάζετο γὰρ βελέεσσιν.
Δάμνα μὶν Ζηνός τε νόος καὶ Τρῶες ἀγαυοὶ,
Βάλλοντες. δεινὴν δὲ περὶ κροτάφοισι φαεινὴ
Πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε. βάλλετο δ' αἰεὶ
Κὰπ φάλαρ' εὐποίηθ'. ὃ δ' ἀριστερὸν ὦμον ἔκαμνεν,
Ἔμπεδον αἰὲν ἔχων σάκος αἰόλον, οὐδὲ δύναντο
Ἀμφ' αὐτῷ πολεμίξαι, ἐρείδοντες βελέεσσιν·
Αἰεὶ δ' ἀργαλέῳ ἔχετ' ἄσθματι. καδδὲ οἱ ἱδρὼς
Πάντοθεν ἐκ μελέων πολὺς ἔρρεεν, οὐδὲ πῃ εἶχεν
Ἀμπνεῦσαι, πάντῃ δὲ κακὸν κακῷ ἐστήρικτο.

Hunc locum Ennius in duodecimo ad pugnam Cœlii tribuni his verſibus transfert:

Undique conveniunt velut imber tela tribuno;
Configunt parmam; tinnit haſtilibus umbo
Ærato ſonitu galea: ſed nec pote quiſquam
Undique nitendo corpus diſcerpere ferro.
Semper abundantes haſtas frangitque quatitque. 545
Totum ſudor habet corpus; multumque laborat:
Nec reſpirandi fit copia. prapete ferro
Hiſtri tela manu jacientes ſollicitabant.

Gg 4 hinc

Digitized by Google

hinc Vergilius eumdem locum de incluſo Turno gratia elegantiore compoſuit:

Ergo nec clypeo juvenis ſubſiſtere tantum,
Nec dextra valet; objectis ſic undique telis
Obruitur. ſtrepit aſſidua cava tempora circum
Tinnitu galea; & ſaxis ſolida æra fatiſcunt:
Diſcuſſæque jubæ capiti; nec ſufficit umbo
Ictibus. ingeminant haſtis & Troes & ipſe
Fulmineus Mneſtheus. tum toto corpore ſudor
Liquitur, & piceum (nec reſpirare poteſtas)
Flumen agit, feſſos quatit æger anhelitus artus.

Homerus ait:

Ἀσπὶς ἄρ᾽ ἀσπίδ᾽ ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ᾽ ἀνήρ.

Furius in quarto annali:

Preſſatur pede pes, mucro mucrone, viro vir.

hinc Vergilius ait:

Hæret pede pes, denſuſque viro vir.

Homeri eſt:

Οὐδ᾽ εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ᾽ εἶεν.

Hunc ſecutus Hoſtius poeta in libro ſecundo belli Hiſtrici ait: *non ſi mihi lingua*

Centum atque ora ſient totidem, voceſque liquatæ.

546 hinc Vergilius ait:

Non mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum.

Homerica deſcriptio eſt equi fugientis, in hæc verba:

Ὡς δ᾽ ὅτε τις στατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ,
Δεσμὸν ἀποῤῥήξας θείῃ πεδίοιο κροαίνων,
Εἰωθὼς λούεσθαι ἐϋῤῥεῖος ποταμοῖο,
Κυδιόων. ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται
Ὤμοις ἀΐσσονται. ὁ δ᾽ ἀγλαΐηφι πεποιθὼς,
Ῥίμφα ἑ γοῦνα φέρει μετά τ᾽ ἤθεα καὶ νομὸν ἵππων.

Ennius hinc traxit:

Et tum ſicut equus qui de præſepibus fartus
Vincla ſuis magnis animis abrupit, & inde

Fert

Fert ſeſe campi per cærula lætaque prata
Celſo pectore, ſæpe jubam quaſſat ſimul altam,
Spiritus ex anima calida ſpumas agit albas.

Vergilius:

Qualis ubi abruptis fugit præſepia vinclis &c.

Nemo ex hoc viles putet veteres poetas, quod verſus eorum ſcabri nobis videntur. ille enim ſtylus Enniani ſæculi auribus ſolus placebat: & diu laboravit ætas ſecuta, ut magis huic molliori filo acquieſceretur. Sed ulterius non moror Cæcinam quin & ipſe prodat quæ meminit Maronem ex antiquitate transtuliſſe.

CAPUT IV.

De vocabulis Latinis, Græcis, barbariſque, quibus Vergilius primus uſus eſſe videri poſſit, quum tamen ante & veteres iiſdem uſi ſint.

TUm Cæcina:. In verſibus vel in locis quantum ſibi Maro ex antiquitate quæſiverit, Furius ut memor & veteris & novæ auctorum copiæ diſſeruit. ego conabor oſtendere hunc ſtudioſiſſimum vatem & de ſingulis verbis veterum aptiſſime judicaſſe, & inſeruiſſe electa operi ſuo verba, quæ nobis nova videri facit incuria vetuſtatis. ut ecce, *addita*, pro, *inimica* & *infeſta*, qui 547
non æſtimet poetam arbitrio ſuo novum verbum ſibi voluiſſe fabricari? ſed non ita eſt. nam, quod ait:

nec Teucris addita Juno
Uſquam aberit;

Id eſt, adfixa & per hoc infeſta: hoc jam dixerat Lucilius in libro quartodecimo his verſibus:

Si mihi non prætor ſiet additus, atque agitet me:
Non male ſic ille, ut dico, me extenderat unus.

Mane

Mane ſalutantum totis vomit ædibus undam.

pulchre, *vomit undam* & antique. nam Ennius ait:

& Tiberis flumen vomit in mare ſalſum.

unde & nunc *vomitoria* in ſpectaculis dicimus, unde homines glomeratim ingredientes in ſedilia ſe fundunt. *Agmen* pro *actu* & *ductu* quodam ponere non inelegans eſt, ut:

Leni fluit agmine Tibris.

imo & antiquum eſt. Ennius enim quinto ait:

Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.

Quod ait:

Crepitantibus urere flammis,

non novum uſurpavit verbum, ſed prior Lucretius in ſexto poſuit:

Nec res ulla magis quam Phœbi Delphica laurus
Terribili ſonitu flamma crepitante crematur.
Tum ferreus haſtis
Horret ager.

horret, mire ſe habet. Sed & Ennius in quartodecimo:

Horreſcit telis exercitus aſper utrimque.

548 & in Erechtheo:

Arma arrigunt: horreſcunt tela.

& in Scipione:

Sparſis haſtis longis campus ſplendet & horret.

Sed & ante omnes Homerus:

Ἔφριξεν δὲ μάχη φθισίμβροτος ἐγχείῃσιν
Μακρῇς, ἃς εἶχον ταμεσίχροας.

Splendet tremulo ſub lumine pontus.

tremulum lumen de imagine rei ipſius expreſſum eſt. ſed prior Ennius in Menalippe:

Lumine ſic tremulo terra, & cava cærula candent.

& Lucretius in ſexto:

Præterea ſolis radiis jactatur aquai
Humor, & in lucem tremulo rareſcit ab æſtu.
Hic candida populus antro

Immi-

Digitized by Google

Imminet, & lenta texunt umbracula vites.

Sunt qui æſtiment hoc verbum, *umbracula*, Vergilio auctore compoſitum, cum Varro rerum divinarum libro decimo dixerit: *Nonnullis magiſtratibus in oppido id genus umbraculi conceſſum.* Et Cicero in quinto de legibus: *Vis ne igitur (quoniam ſol paululum a meridie jam devexus videtur, nequedum ſatis ab his novellis arboribus omnis hic locus opacatur) deſcendatur ad Lirim; eaque qua reſtant, in illis alnorum umbraculis proſequamur?* ſimiliter in Bruto: *Sed ut & Theophraſti doctiſſimi hominis umbraculis.*

Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fugâ glomerant.

Quod ait ſpecioſe, *tranſmittunt*, pro, *tranſeunt*; ſic & Lucretius in ſecundo:

Et circumvolitant equites; medioſque repente
Tranſmittunt valido quatientes impete campos.

*** ſed & Peſtanus Vibonenſis ſic ait: *Pedibus* 549
equos tranſmiſimus, quod eſt, *tranſivimus*.

Quam tota cohors imitata, relictis
Ad terram defluxit equis.

ſic Furius in primo:

Ille gravi ſubito devinctus vulnere habenas
Miſit equi, lapſuſque in humum defluxit, & armis
Reddidit æratis ſonitum.

Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea ponto
Cœperit.

ferit aures noſtras hoc verbum, *diſcludere*, ut novum: ſed prior Lucretius in quinto:

Diffugere inde loci partes cœpere, pareſque
Cum paribus jungi res, & diſcludere mundum.

Paſtorem, Tityre, pingues
Paſcere oportet oves, deductum dicere carmen.

deductum pro *tenui* & *ſubtili* eleganter poſitum eſt. ſic autem & Afranius in Virgine: *Verbis pauculis reſpondit, triſtis, voce deducta, malleque ſe non quie-viſ-*

Digitized by Google

viſſe dixit. item apud Cornificium:

550 *Deducta mihi voce garrienti.*

Sed hæc ab illo fluxerunt, quod Pomponius in Atellana, quæ, Kalendæ Martiæ, inſcribitur, ait: *Vocem deducas oportet, ut mulieris videantur verba. Jube modo afferatur munus; ego vocem reddam tenuem & tinnulam.* & infra: *Etiam nunc vocem deducam.*

Projectaque ſaxa Pachyni *Radimus.*

projecta, ſi ſecundum conſuetudinem dicatur, intelligitur *abjecta*; ſi ſecundum veteres, *projecta*, porro jacta; ut alibi ait:

Projecto dum pede lævo *Aptat ſe pugnæ.*

Sed & Siſenna in ſecundo dixit: *Et Marſi propius ſuccedunt. atque ita ſcutis projectis tecti, ſaxa certatim lenta manibus conjiciunt in hoſtes.* & in eodem: *Vetus atque ingens erat arbor ilex: qua circum projectis ramis majorem partem loci ſummi tegebat.*

& Lucretius in tertio:

Quamlibet immani projectu corporis exſtet.
Et tempeſtivam ſilvis evertere pinum.

Hoc verbum de pino tempeſtiva a Catone ſumſit, qui ait: *Pineam nucem cum effodies, luna decreſcente eximito, poſt meridiem ſine vento auſtro. tum vero erit tempeſtiva cum ſemen ſuum maturum erit.* Inſeruit operi ſuo & Græca verba; ſed non primus hoc auſus. auctorum enim veterum audaciam ſecutus eſt.

Dependent lychni laquearibus aureis.

551 ſicut Ennius in nono:

Lychnorum lumina bis ſex.

Et Lucretius in quinto:

Quin etiam nocturna tibi terreſtria quæ ſunt
Lumina, pendentes lychni.

Lucilius in primo:

Porro chænopodas, clinopodas, lychnoſque
ut diximus ſemnos ante pedes lecti atque lucernas.

& quod

Digitized by Google

& quod dixit :

nec lucidus æthra
Siderea polus :

Ennius prior dixerat in ſextodecimo :

interea fax
Occidit, oceanumque rubra tractim obruit æthra.

& Ilius in Theutrante :

Flammeam per æthram alte fervidam ferri facem.
Dædala Circe ;

quia Lucretius dixerat :

Dædala tellus.
Reboant ſilvæque & longus Olympus ;

quia eſt apud Lucretium :

Nec cithara reboant laqueata aurataque tecta.

Sed hac licentia largius uſi ſunt veteres, parcius
Maro. quippe illi dixerunt & *pauſam*, & *machæram*,
& *aſotiam*, & *malacen*, & alia ſimilia. necnon & 552
Punicis Oſciſque verbis uſi ſunt veteres: quorum
imitatione Vergilius peregrina verba non reſpuit,
ut in illo :

Silveſtres uri aſſidue.

uri enim Gallica vox eſt, qua feri boves ſignificantur. & : *camuris hirta ſub cornibus aures.* *camuris* peregrinum verbum eſt, id eſt, in ſe redeuntibus. & forte nos quoque *cameram* hac ratione figuravimus.

CAPUT V.

Epitheta quæ apud Vergilium nova videntur, vetuſtioribus quoque in uſu fuiſſe.

MUlta quoque epitheta apud Vergilium ſunt quæ ab ipſo ficta creduntur. ſed & hæc a veteribus tracta monſtrabo. Sunt autem ex his alia ſimplicia ; ut, *Gradivus*, *Mulciber* ; alia compoſita ; ut,

Digitized by Google

ut, *arquitenens*, *vitiſator*. Sed prius de ſimplicibus dicam:

Et diſcinctos Mulciber Afros.

Mulciber eſt Vulcanus; quod ignis ſit, & omnia mulceat ac domet. Actius in Philoctete:

Heu Mulciber,
Arma ignavo invicta es fabricatus manu.

& Egnatius de rerum natura libro primo:

553 *Denique Mulciber ipſe ferens altiſſima cœli*
Contingunt.

hædique petulci
Floribus inſultent.

Lucretius in ſecundo:

Præterea teneri tremulis in vocibus hædi
Corniferas norunt matres agnique petulci.

Illud audaciæ maximæ videri poſſit quod ait in Bucolicis:

Et liquidi ſimul ignis;

pro puro vel lucido, ſeu pro effuſo & abundanti, niſi prior hoc epitheto Lucretius uſus fuiſſet in ſexto:

Hac etiam fit uti de cauſa mobilis ille
Devolet in terram liquidi calor aureus ignis.

triſtis pro amaro translatio decens eſt. ut:

triſteſque lupini.

& ita Ennius in libro Sabiuarum quarto: *Neque triſte quæritat ſinapi, neque cæpe mæſtum.* *Auritos lepores* non Maro primus uſurpat, ſed Afranium ſequitur; qui in prologo ex perſona Priapi ait:

Nam quod vulgo prædicant
Aurito me parente natum; non ita eſt.

554 &, ut compoſita ſubjungam, quod ait Vergilius:

Vidi turicremis cum dona imponeret aris:

jam Lucretius in ſecundo dixerat:

Nam ſæpe ante deûm vitulus delubra decora
Turicremas propter mactatus concidit aras.

Quem

Quem pius arquitenens.

Hoc epitheto uſus eſt Nævius belli Punici libro ſecundo: *Deinde pollens ſagittis inclytus arquitenens, ſanctuſque Delphis prognatus Pythius Apollo.* idem alibi: *Cum tu arquitenens ſagittis pollens dea.* Sed & Hoſtius libro ſecundo belli Hiſtrici:

Dia Minerva, ſimul autem invictus Apollo,
Arquitenens, Latonius.

Silvicola Fauni.

Nævius libro primo belli Punici:

Silvicola homines bellique inertes.

Accius in Bacchis:

Et nunc ſilvicola ignota inviſentes loca.

Deſpiciens mare velivolum.

Livius in Helena:

Tu qui permenſus ponti maria alta velivola.

Ennius in quartodecimo:

Cum procul aſpiciunt hoſtes accedere ventis
Navibus velivolis.

Idem in Andromacha:

Rapit ex alto naves velivolas.

Vitiſator curvam ſervans ſub imagine falcem.

Accius in Bacchis: 555

O Dionyſe pater optime vitiſator Semela genitus Euthya,

Almaque curru noctivago Phœbe.

Egnatius de rerum natura libro primo:

Roſcida noctivagis aſtris labentibus Phœbe
Pulſa loco ceſſit concedens lucibus altis.

Tu nubigenas, invicte, bimembres.

Cornificius in Glauco:

Centauros fœdare bimembres.

Caprigenumque pecus nullo cuſtode per herbas.

Pacuvius in Paulo:

Quamvis caprigeno pecori grandior graſſio-ſt.

Accius in Philoctete:

Capri-

Digitized by Google

Caprigenûm trita ungulis.

Idem in Minotauro:

Taurigeno ſemine ortum an humano?

Decenter & his epithetis Vergilius uſus eſt; pro *ſagitta*, *volatile ferrum*, & pro *Romanis*, *gentem togatam*; quorum altero Suevius, altero Laberius uſus eſt. nam Suevius in libro quinto ait:

Volucrumque volatile telum.

Ac Laberius in Ephebo: *Licentiam ac libidinem ut tollam petis togatæ ſtirpis*. idem infra:

Idcirco ope noſtra dilatatum eſt dominiũ togatæ gentis.

556
CAPUT VI.

De figuris illis quæ ita ſunt peculiares Vergilio ut apud alios aut raro aut numquam reperiantur.

FIguras vero quas traxit de vetuſtate, ſi volentibus vobis erit, cum repentina memoria ſuggeſſerit, enumerabo. Sed nunc dicat volo Servius quæ in Vergilio notaverit ab ipſo figurata, non a veteribus accepta, vel auſu poetico nove quidem ſed decenter uſurpata. quotidie enim Romanæ indoli enarrando eumdem vatem neceſſe eſt habeat hujus annotationis ſcientiam promtiorem. Placuit univerſis electio in reliqua ſuffecti: & adhortati ſunt Servium ut quæ in ſe refuſa ſunt annotaret. Ille ſic incipit. Vates iſte venerabilis varie modo verba, modo ſenſus figurando multum Latinitati leporis adjecit. qualia ſunt hæc:

Suppoſita de matre nothos furata creavit:

ut ipſa creaverit quos creari fecit.

Tepidaque recentem

Cæde locum;

cum *locus recens cæde* nove dictus ſit. &:

Hæc ait, & ſocii ceſſerunt æquore juſſo:

pro

Digitized by Google

pro eo quod, *juſſi ceſſerunt.*

& caſo ſparſerunt ſanguine flammas.

qui ex cæſis videlicet profunditur.

Vota deûm primo victor ſolvebat Eoo:

pro, *quæ dis vota ſunt.*

Et me conſortem nati concede ſepulcro.

alius dixiſſet:

Et me conſortem nato concede ſepulcri. &:

Illa viam celerans per mille coloribus arcum;

id eſt, *per arcum mille colorum.* &:

Hic alii ſpolia occiſis derepta Latinis

Conjiciunt igni.

pro, *in ignem.* &: 557

Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit,

tela exit, pro, *vitat.* &:

Senior leto canentia lumina ſolvit.

pro, *vetuſtate ſenilia.*

Exeſaque arboris antro.

pro, *caverna.* &:

Frontem obſcœnam rugis arat.

arat, non nimie ſed pulchre dictum.

Ter ſecum arato circumfert tegmine ſilvam.

pro, *jaculis.* &:

Vir gregis, pro, *capro*. Et illa quam pulchra ſunt!

Aqua mons, telorum ſeges, ferreus imber:

ut apud Homerum:

Λάϊνον ἕσσο χιτῶνα κακῶν ἕνεχ' ὅσσα ἔοργας. &:

Dona laborata Cereris. &:

Oculiſque aut pectore noctem

Accipit. &:

Vociſque offenſa reſultat imago. &:

Pacemque per aras

Exquirunt. &:

Paulatim abolere Sichæum

Incipit.

Sæpe etiam verba pro verbis pulchre ponit.

Digitized by Google

Oraque corticibus ſumunt horrenda cavatis.

Ora, pro, *perſonis*. &:

Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.

quid eſt enim aura auri, aut quemadmodum aura refulget? ſed tamen pulchre uſurpavit. &:

Simili frondeſcit virga metallo.

558 quam bene uſus eſt, *frondeſcit metallo!* &:

Nigri cum lacte veneni.

nigro imponere nomen lactis. &:

Haud aliter juſtæ quibus eſt Mezentius iræ.

odio eſſe aliquem, uſitatum: *iræ eſſe*, inventum Maronis eſt. item de duobus incipit dicere, & in unum deſinit:

Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru.

ut eſt apud Homerum:

Οἱ δὲ δύω σκόπελοι, ὁ μὲν οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει
Ὀξείῃ κορυφῇ· νεφέλη δέ μιν ἀμφιβέβηκεν. &:
Protinus Orſilochum & Buten, duo maxima Teucrû
Corpora. ſed Buten averſum cuſpide fixit. &c.
Juturnam fateor miſero ſuccurrere fratri
Suaſi;

cum ſolitum ſit dici, *Juturnæ ſuadeo*.

Urbem quam ſtatuo veſtra eſt. &:
Tu modo quos in ſpem ſtatues ſubmittere gentis,
Præcipuum jam inde a teneris impende laborem.

pro, *in eos impende*. Facit pulcherrimas repetitiones:

Nam neque Parnaſſi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecere.
Quæ vobis quæ digna, viri, pro talibus auſis?
Vidiſtis quo Turnus equo, quibus ibat in armis?

Nec interpoſitiones ejus otioſæ ſunt.

Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
At ramum hunc (*aperit ramum qui forte latebat*)
Agnoſcas.
Ut ſceptrum hoc (*dextrâ ſceptrum nam forte gerebat*)
Num-

Digitized by Google

Numquam fronde levi.

Et illa mutatio elegantiſſima eſt; ut, de quo lo- 559
quebatur, ſubito ad ipſum verba converteret:

Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
Trojamque, OEchaliamque & duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo fatis Junonis iniqua
Pertulerit: tu nubigenas, invicte, bimembreis.

& reliqua. illa vero intermiſſio:

Quos ego. ſed motos praſtat componere fluctus;

tracta eſt a Demoſthene: ἀλλ' ἐμοὶ μέν. οὐ βούλομαι δὲ δυσχερὲς εἰπεῖν οὐδὲν ἀρχόμενος τοῦ λόγου. Hæc vero quam poetica indignatio!

Pro Juppiter! ibit
Hic, ait.

hæc miſeratio:

O patria, o rapti nequicquam ex hoſte penates!

& illa trepidatio:

Ferte citi ferrum, date tela & ſcandite muros;
Hoſtis adeſt.

& conqueſtio:

Mêne igitur ſocium tantis adjungere rebus,
Niſe, fugis?

Quid illa excogitatio novorum intellectuum? ut:

Mentitaque tela. &:
Ferrum armare veneno. &:
Cultuſque feros mollire colendo.
Exuerint ſilveſtrem animum. &:
Virgineumque alte bibit acta cruorem.

ut apud Homerum de haſta:

Λιλαιομένη χροὸς ἆσαι. &:
Pomaque degenerant ſuccos oblita priores. &:
Glacie curſus frenaret aquarum. &:
Mixtaque ridenti colocaſia fundat acantho. &:
Eſt mollis flamma medullas 560
Interea, & tacitum vivit ſub pectore vulnus. &:
Duro ſub robore vivit

Digitized by Google

Stuppa vomens tardum fumum. &:
Sævitque canum latratus in auras. &:
Calataque amnem fundens pater Inachus urna. &:
Aſſixa venis, animaſque in vulnera ponunt.

& quicquid de apibus dixit in virorum fortium ſimilitudinem, ut adderet quoque mores & ſtudia & populos & prœlia. quid plura? ut & Quirites vocaret. dies me deficiet, ſi omnia perſequi a Vergilio figurata velim. ſed ex his quæ dicta ſunt, omnia ſimilia diligens lector annotabit.

CAPUT VII.

Vexare, Illaudatus, & Squalere, apud Vergilium quid ſignificent.

CUm Servius iſta diſſereret; Prætextatus Avienum Euſtathio inſuſurrantem videns, Quin age, inquit, Euſtathi, verecundiam Avieni probi adoleſcentis juva: & ipſe publicato nobis quod immurmurat. Euſtathius, Jamdudum, inquit, multa de Vergilio geſtit interrogare Servium, quorum enarratio reſpicit officium litteratoris; & tempus indulgeri optat quo de obſcuris ac dubiis ſibi a doctiore fiat certior. Et Prætextatus, Probo, inquit, mi Aviene, quod ea de quibus ambigis clam te eſſe non pateris: unde exoratus ſit a nobis doctiſſimus doctor, ut te ſecum negotium habere patiatur. quia in commune proficient quæ deſideras audire: ne tu modo ultra ceſſes aperire Servio viam de Vergilio diſſerendi. Tunc Avienus totus converſus in Servium, Dicas volo, inquit, doctorum maxime, quid ſit quod cum Vergilius anxie ſemper diligens fuerit in verbis pro cauſæ merito vel atrocitate ponendis, incurioſe & abjecte in his verſibus verbum poſuit:

Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris

Duli-

Digitized by Google

Dulichias vexâſſe rates.

vexâſſe enim verbum eſt levis ac parvi incommodi 561
nec tam atroci caſui congruens, cum repente homines a belua immaniſſima rapti laniatique ſint. Sed & aliud hujuſcemodi deprehendi:

Quis aut Euryſthea durum
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?

hoc enim verbum, *illaudati*, non eſt idoneum ad exprimendam ſceleratiſſimi hominis deteſtationem, qui, quod homines omnium gentium immolare ſolitus fuit, non laude indignus ſed deteſtatione exſecrationeque totius humani generis dignus eſt. Sed nec hoc verbum ex diligentia Vergiliana venire mihi videtur:

Per tunicam ſqualentem auro.

non enim convenit dicere, *auro ſqualentem*: quoniam nitori ſplendorique auri contraria ſit ſqualoris illuvies. & Servius: De verbo, *vexâſſe*, ita reſponderi poſſe arbitror: *vexâſſe* grave verbum eſt, tractumque ab eo videtur quod eſt *vehere*; in quo ineſt jam vis quædam alieni arbitrii. non enim ſui potens eſt qui vehitur. *vexare* autem, quod ex eo inclinatum eſt, vi atque motu proculdubio vaſtiore eſt. nam qui fertur & raptatur atque huc & illuc diſtrahitur, is vexari proprie dicitur, ſicuti *taxare* preſſius crebriuſque eſt quam *tangere*; unde id proculdubio inclinatum eſt. & *jactare* multo fuſius largiuſque eſt quam *jacere*; unde id verbum traductum eſt. *quaſſare* etiam quam *quatere* gravius violentiuſque eſt. Non igitur, quia vulgo dici ſolet vexatum eſſe quem fumo aut vento aut pulvere, propterea debet vis vera atque natura verbi deperire, quæ a veteribus qui proprie atque ſignate locuti ſunt, ita ut decuit conſervata eſt. M. Catonis verba ſunt ex oratione quam de Achæis ſcripſit: *Cumque Hannibal terram Italiam laceraret atque vexaret,*

Digitized by Google

562 vexare Italiam Hannibalem, quando nullum calamitatis aut ſævitiæ aut immanitatis genus reperiri queat, quod in eo tempore Italia non perpeſſa ſit. M. Tullius in quarto in Verrem: *Quæ ab iſto ſic ſpoliata atque direpta eſt, non ut ab hoſte aliquo, qui tamen in bello religionem & conſuetudinis jura retineret, ſed ut a barbaris prædonibus vexata eſſe videatur.* De *illaudato* autem duo videntur reſponderi poſſe. Unum eſt ejuſmodi. Nemo quiſquam tam efflictis eſt moribus, quin faciat aut dicat nonnumquam aliquid quod laudari queat. unde hic antiquiſſimus verſus vicem proverbii celebratus eſt:

Πολλάκι γὰρ ϗ μωρὸς ἀνὴρ μάλα καίειον εἶπεν.

Sed enim qui omni in re atque omni tempore laude omni vacat, is illaudatus eſt; iſque omnium peſſimus deterrimuſque eſt. ac ſicuti omnis culpæ privatio inculpatum facit: inculpatus autem inſtar eſt abſolutæ virtutis; illaudatus quoque igitur finis eſt extremæ malitiæ. itaque Homerus non virtutibus appellandis ſed vitiis detrahendis laudare ampliter ſolet. Hoc enim eſt:

Τὸδ' ὐκ ἄκοντε πετέσθlω.

& item illud:

Ενθ' ὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Αγαμέμνονα δῖον,
Οὐ δὲ καταπτώσσοντ', ὐδ' ὐκ ἐθέλοντα μάχεσθαι.

Epicurus quoque ſimili modo maximam voluptatem privationem detractionemque omnis doloris definivit, his verbis: *ὅρος τῦ μεγέθυς τῶν ἡδονῶν παντὸς τῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις.* Eadem ratione idem Vergilius *inamabilem* dixit *Stygiam paludem*. nam ſicut *illaudatum κατὰ ςέρησιν* laudis, ita *inamabilem* per amoris *ςέρησιν* deteſtatus eſt. Altero modo *illaudatus* ita defenditur. *laudare* ſignificat priſca lingua nominare appellareque. ſic in actionibus civilibus auctor laudari dicitur, quod eſt nominari. *illaudatus* ergo
563 eſt, quaſi *illaudabilis*, id eſt, *numquam nominandus*;

ſicu-

ſicuti quondam a communi concilio Aſiæ decretum eſt, uti nomen ejus qui templum Dianæ Epheſiæ incenderat ne quis ullo in tempore nominaret. Tertium reſtat ex his quæ reprehenſa ſunt, quod *tunicam ſqualentem auro* dixit. id autem ſignificat copiam denſitatemque auri in ſquamarum ſpeciem intexti. *ſqualere* enim dictum eſt ab ſquamarum crebritate aſperitateque, quæ in ſerpentum piſciumve coriis viſuntur. quam rem & alii & hic idem poeta locis aliquot demonſtrat:

Quem pellis, inquit, *aenis*
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.

& alio loco:

Jamque adeo rutilum thoraca indutus aenis
Horrebat ſquamis.

Accius in Pelopidibus ita ſcribit: *Ejus ſerpentis ſquama ſqualido auro & purpura prætexta.* Quicquid igitur nimis inculcatum obſitumque aliqua re erat, ut incuteret viſentibus facie nova horrorem, id *ſqualere* dicebatur. ſic in corporibus incultis ſquamoſiſque alta congeries ſordium, *ſqualor*, appellatur. cujus ſignificationis multo aſſiduoque uſu totum id verbum ita contaminatum eſt, ut jam *ſqualor* de re alia nulla quam de ſolis inquinamentis dici cœperit.

CAPUT VIII.

Alii tres loci apud Vergilium explicati.

GRatum mihi eſt, Avienus ait, correptum quod de optimis dictis male opinabar. ſed in hoc verſu videtur mihi deeſſe aliquid:

Ipſe Quirinali lituo parvaque ſedebat 564
Succinctus trabea.

ſi enim nihil deeſſe concedimus; reſtat ut fiat lituo & trabea ſuccinctus, quod eſt abſurdiſſimum.

quippe cum lituus ſit virga brevis in parte qua robuſtior eſt incurva, qua augures utuntur; nec video qualiter lituo poſſit ſuccinctus videri. Reſpondit Servius ſic hoc dictum eſſe, ut pleraque dici per defectionem ſolent. veluti cum dicitur: M. Cicero homo magna eloquentia, & Roſcius hiſtrio ſumma venuſtate; non plenum hoc utrumque neque perfectum eſt, ſed enim pro pleno ac perfecto auditur; ut Vergilius alio in loco:

Victorem Buten immani corpore,

id eſt, corpus immane habentem. & item alibi:

In medium geminos immani pondere caeſtus
Projecit.

ac ſimiliter:

Domus ſanie dapibuſque cruentis.

Sic igitur id quoque dictum videri debet: *Ipſe Quirinali lituo*, id eſt, lituum Quirinalem tenens. Quod minime mirandum foret, ſi ita dictum fuiſſet, Picus Quirinali lituo erat: ſicuti dicimus; ſtatua grandi capite erat. Et, *eſt*, autem & *erat*, & *fuit*, plerumque abſunt cum elegantia ſine detrimento ſententiæ. Sed quoniam facta litui mentio eſt, prætermittendum non eſt, quod poſſe quæri animadvertimus, utrum a tuba lituus auguralis appelletur, an tuba a lituo augurum lituus dicta ſit. utrumque enim pari forma & pariter in capite incurvum eſt. Sed ſi, ut quidam putant, tuba a ſonitu lituus appellata eſt ex illo Homeri verſu λίγξε βιός: neceſſe eſt ut virga auguralis a tubæ ſimilitudine *lituus* vocetur. Utitur autem vocabulo iſto Vergilius & pro tuba, ut ibi:

Et lituo pugnas inſignis obibat & haſta.

Subjecit Avienus: *Maturate fugam*, quid ſit, parum mihi liquet. contraria enim videtur mihi fuga ma-
565 turitati, unde quid de hoc verbo ſentiendum ſit quæſo me doceas. Et Servius: Nigidius, homo omnium

bona-

bonarum artium diſciplinis egregius, *mature*, inquit, *eſt quod neque citius neque ſerius, ſed medium quiddam & temperatum eſt*. Bene atque proprie Nigidius. nam & in frugibus & in pomis *matura* dicuntur quæ neque cruda & immitia ſunt neque caduca & nimium cocta; ſed tempore ſuo temperate adulta. Hanc interpretationem Nigidianam divus Auguſtus duobus verbis Græcis eleganter exprimebat. nam & dicere in ſermonibus, & ſcribere in epiſtolis ſolitum ferunt, σπεῦδε βραδέως, per quod monebat ut ad rem agendam ſimul adhiberetur & induſtriæ celeritas, & tarditas diligentiæ. ex quibus duobus contrariis fit maturitas. Sic ergo & Vergilius inducit Neptunum diſceſſum ventis imperantem, ut & tam cito diſcedant tamquam fugiant, & tamen flandi mediocritatem in regreſſu teneant, tamquam mature, id eſt, temperate, abeuntes. veretur enim ne in ipſo diſceſſu claſſi noceant, dum raptu nimio tamquam per fugam redeant. Idem Vergilius duo iſta verba *maturare* & *properare* tamquam plane contraria ſcitiſſime ſeparavit in his verſibus:

Frigidus agricolas ſi quando continet imber;
Multa, forent quæ mox cœlo properanda ſereno,
Maturare datur.

Bene & eleganter duo iſta verba diviſit. namque in præparatu rei ruſticæ, per tempeſtates pluvias, quoniam ex neceſſitate otium eſt, maturari poteſt: per ſerenas vero, quoniam tempus inſtat, properari neceſſe eſt. Sane cum ſignificandum eſt coactius quid & feſtinantius factum, rectius hoc dicitur *præmature* factum, quam *mature*. ſicuti Afranius dixit in togata cui titulus νόμος eſt:

Appetis dominatum demens præmature præcocem. 566

in quo verſu animadvertendum eſt quod *præcocem* inquit non *præcoquem*, eſt enim caſus ejus rectus non

præ-

præcoquis, ſed *præcox*. Hic Avienus rurſus interrogat. Cum Vergilius, inquit, Ænean ſuum tamquam omnia pium a contagione atrocis viſus apud inferos vindicaverit, & magis eum fecerit audire reorum gemitus, quam ea ipſa videre tormenta, in ipſos vero campos piorum licenter induxerit: cur hoc tantum verſu oſtendit illi partem locorum quibus impii cohibebantur?

Veſtibulum ante ipſum primiſque in faucibus Orci.

qui enim veſtibulum & fauces videt, intra ipſam ædem jam ſine dubitatione ſucceſſit: aut ſi quid aliud de *veſtibuli* vocabulo intelligendum eſt, ſcire deſidero. Ad hæc Servius: Pleraque ſunt vocabula quibus vulgo utimur: neque tamen liquido animadvertimus quid ea ex vera proprietate ſignificent. ſicuti eſt *veſtibulum* in ſermonibus celebre atque obvium verbum; non omnibus tamen qui illo facile utuntur, liquido ſpectatum. putant enim
567 *veſtibulum* eſſe partem domus priorem, quam *atrium* vocant. ſed Cæcilius Gallus vir doctiſſimus in libro, de ſignificatione verborum quæ ad jus civile pertinent, ſecundo, veſtibulum dicit eſſe non in ipſis ædibus neque ædium partem, ſed locum ante januam domus vacuum, per quem de via aditus acceſſuſque ad fores ædium ſit. Ipſa enim janua procul a via fiebat, area interſita, quæ vacaret. Quæ porro huic vocabulo ratio ſit, quæri multum ſolet. ſed quæ ſcripta apud idoneos auctores legi, proferre in medium non pigebit. *Ve* particula, ſicuti quædam alia, tum intentionem ſignificat, tum minutionem. nam *vetus* & *vehemens* alterum ab ætatis magnitudine compoſitum eliſumque eſt, alterum a nimio impetu & vi mentis inſtructum. *vecors* autem & *veſanus* privationem ſignificant ſanitatis & cordis. diximus autem ſuperius, eos qui amplas domus antiquitus facie-

Digitized by Google

ciebant, locum ante januam vacuum relinquere ſolitos, qui inter fores domus & viam medius eſſet. in eo loco, qui dominum ejus domus ſalutatum venerant, priuſquam admitterentur, conſiſtebant: & neque in via ſtabant, neque intra ædes erant. ab illa ergo grandis loci conſiſtione & quaſi quadam ſtabulatione *veſtibula* appellata ſunt ſpatia in quibus multum ſtaretur ab advenientibus priuſquam intromitterentur in domum. Alii conſentientes veſtibula eadem eſſe quæ diximus, in ſenſu tamen vocabuli diſſentiunt; referunt enim non ad eos qui adveniunt, ſed ad illos qui in domo commanent: quoniam illic numquam conſiſtunt; ſed ſolius tranſitus cauſa ad hunc locum veniunt exeundo ſive redeundo. Sive igitur ſecundum prio- 568
res per augmentum, ſive per ſecundos per diminutionem intelligendum eſt; tamen *veſtibulum* conſtat aream dici, quæ a via domum dividit. *fauces* autem iter anguſtum eſt, per quod ad veſtibulum de via flectitur. Ergo Æneas, cum videt fauces atque veſtibulum domus impiorum, non eſt intra domum, nec contactu ædium ſævo exſecrabilique polluitur; ſed de via videt loca inter viam & ædes locata.

CAPUT IX.

Bidentes quid ſignificent, & unde dicta. Deinde, equitem id ipſum ſignificare nonnumquam quod ſignificaretur nomine equi.

B*identes hoſtia* quid eſſent, inquit Avienus, interrogavi quemdam de grammaticorum cohorte; & ille *bidentes* oves eſſe reſpondit, idcircoque *lanigeras* adjectum ut oves planius demonſtrarentur. Eſto, inquam, oves *bidentes* dicantur. Sed

Sed quæ ratio hujus in ovibus epitheti, ſcire, inquam, volo. Atque ille nihil cunctatus, Oves, inquit, *bidentes* dictæ ſunt, quod duos tantum dentes habeant. tunc ego: Ubi terrarum, quæſo te, inquam, duos ſolos per naturam dentes habere oves aliquando vidiſti? oſtentum enim hoc eſt & factis piaculis procurandum. tum ille permotus mihi & irritatus, Quære, inquit, ea quæ a grammatico quærenda ſunt. nam de ovium dentibus opiliones percunctator. Facetias nebulonis hominis riſi, & reliqui. ſed te percunctor quaſi ipſius verborum naturæ conſcium. tum Servius: De numero dentium quem ille opinatus eſt, reprehendendus a me non eſt, cum ipſe jam riſeris. verum procurandum mihi eſt, ne illud obrepat, quod *bidentes* epitheton ſit ovium; cum Pomponius egregius Atellanarum poeta in Gallis tranſalpinis hoc ſcripſerit:

Mars, tibi voveo facturum, ſi umquam rediero, bidente verre.

569 P. autem Nigidius, in libro quem de extis compoſuit, *bidentes* appellari ait, non oves ſolas, ſed omnes beſtias bimas. neque tamen dixit cur ita appellentur. ſed in commentariis ad jus pontificium pertinentibus legi: *bidennes* primo dictas, *d*, littera ex ſuperfluo, ut ſæpe aſſolet, interjecta: ſic pro, *reire*, *redire*, dicitur; & pro, *reamare*, *redamare*, & *redarguere*, non *rearguere*. ad hiatum enim duarum vocalium procurandum interponi ſolet, *d*, littera. ergo *bidennes* primum dictæ ſunt quaſi *biennes*; & longo uſu loquendi corrupta eſt vox ex *bidennibus* in *bidentes*. Higinus tamen qui jus pontificium non ignoravit, in quinto librorum quos de Vergilio fecit, *bidentes* appellari ſcripſit hoſtias quæ per ætatem duos dentes altiores haberent: per quos ex minore in majorem

tran-

Digitized by Google

tranſcendiſſe conſtaret ætatem. Iterum quærit Avienus in his verſibus:

Frena Pelethronii Lapithæ gyroſque dedere
Impoſiti dorſo, atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos:

cur Vergilius equi officium equiti dederit. nam *inſultare ſolo*, & *glomerare greſſus*, equi conſtat eſſe non equitis. Bene, inquit Servius, hæc tibi quæſtio nata eſt ex incuria veteris lectionis. nam, quia ſæculum noſtrum ab Ennio & omni bibliotheca vetere deſcivit, multa ignoramus, quæ non laterent ſi veterum lectio nobis eſſet familiaris. omnes enim antiqui ſcriptores ut hominem equo inſidentem, ita & equum cum portaret hominem equitem vocaverunt, & *equitare* non hominem tantum ſed equum quoque dixerunt. Ennius libro annalium ſeptimo ait:

Denique vi magna quadrupes eques atque elephanti
Projiciunt ſeſe.

Numquid dubium eſt quin equitem in hoc loco ipſum equum dixerit, cum addidiſſet epitheton *quadrupes?* ſic & *equitare*, quod verbum e vocabu- 570
lo equitis inclinatum eſt, & homo utens equo & equus ſub homine gradiens dicebatur. Lucilius namque vir apprime linguæ Latinæ ſcius equum equitare dicit hoc verſu:

Nempe hunc currere equũ nos atq; equitare videmus.

ergo & apud Maronem, qui antiquæ Latinitatis diligens fuit, ita intelligendum eſt:

Atque equitem docuere ſub armis,

id eſt, docuerunt equum portantem hominem

Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.

Subjecit Avienus:

Cum jam trabibus contextus acernis
Staret equus;

ſcire vellem, in equi fabrica caſúne an ex induſtria

hoc

hoc genus ligni nominaverit. nam licet unum pro
quolibet ligno ponere poeticæ licentiæ ſit; ſolet
tamen Vergilius temeritatem licentiæ non amare,
ſed rationis certæ vim in rerum vel nominum po-
ſitionibus ſervare. Tum Servius: Non ſine ratione
Vergilius hoc loco abietem commemorat, item
acerem & pinum paulo poſt; nam fulminata abies
interitum Dominæ ſignificabat: & Troja per fœ-
minam periit. Acer autem in tutela ſtuporis, &
viſo equo ſtupuere Trojani, ut: *Pars ſtupet innupta*
donum exitiale Minerva. Pinus quidem in tutela eſt
Matris deûm, ſed & fraudium & inſidiarum; quia
ejus poma cadentia per fraudem interimunt, &
hic ſcilicet equus plenus inſidiarum eſt. His a Ser-
571 vio peroratis ſtatuerunt in craſtino Flavianum au-
dire, quoniam Maro in Augurali jure refulſit.

AURE-

Digitized by Google

AURELII MACROBII 572
AMBROSII THEODOSII
V. C. & INLUSTRIS
CONVIVIORUM POSTREMI DIEI
SATURNALIORUM
LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.

Quando & quibus de rebus philoſophandum in convivio.

PRimis menſis poſt epulas jam remotis & diſcurſum variantibus poculis minutioribus; Prætextatus, Solet, inquit, cibus cum ſumitur tacitos efficere, potus loquaces: at nos & inter pocula ſilemus, tamquam debeat feriis vel etiam philoſophicis carere tractatibus tale convivium. & Symmachus; Verúmne? ita ſentis, Vetti, ut philoſophia conviviis interſit; & non tamquam cenſoria quædam

& plus

Digitized by Google

& plus nimio reverenda mater familias penetralibus ſuis contineatur; nec miſceat ſe Libero, cui etiam tumultus familiares ſunt; cum ipſa hujus ſit verecundiæ ut ſtrepitum non modo verborum ſed ne cogitationum quidem in ſacrarium ſuæ quietis admittat? Doceat nos vel peregrina inſtitutio vel diſciplina a Parthis petita; qui ſolent cum concu-
573 binis non cum conjugibus inire convivia: tamquam has & in vulgus produci & laſcivire quoque, illas non niſi domi abditas tueri deceat tectum pudorem. An ego cenſeam producendam philoſophiam, quo rethorica venire ars & profeſſio popularis erubuit? Iſocrates enim Græcus orator, qui verba prius libera ſub numeros ire primus coegit, cum in convivio a ſodalibus oraretur ut aliquid in medium de eloquentiæ ſuæ fonte proferret, hac venia deprecatus eſt. Quæ præſens, inquit, locus & tempus exigit ego non calleo: quæ ego calleo
574 nec loco præſenti ſunt apta nec tempori. Ad hæc Euſtathius: Probo, Symmache, propoſitum tuum, quod philoſophiam ea quam maximam putas obſervatione veneraris, ut tantum intra ſuum penetral æſtimes adorandam. ſed ſi propter hoc a conviviis exſulabit; procul hinc faceſſant & alumnæ ejus. honeſtatem dico & modeſtiam; nec minus cum ſobrietate pietatem. quam enim harum dixerim minus eſſe venerabilem? ita fit ut ab ejuſmodi cœtibus relegatus matronarum talium chorus libertatem conviviorum ſolis concubinis, id eſt, vitiis & criminibus addicat. Sed abſit ut philoſophia, quæ in ſcholis ſuis ſollicite tractat de officiis convivalibus, ipſa convivia reformidet; tamquam non poſſit rebus aſſerere quæ ſolet verbis docere; aut neſciat ſervare modum, cujus in omnibus humanæ vitæ actibus terminos ipſa conſtituit. Neque enim ita ad menſas invito philoſophiam,

ut

Digitized by Google

ut non ſe ipſa moderetur; cujus diſciplina eſt re-
rum omnium moderationem docere. Ut ergo in-
ter te & Vettium velut arbitrali judicatione com-
ponam; aperio quidem philoſophiæ tricliniorum fo-
res: ſed ſpondeo ſic interfuturam, ne menſuram
notæ ſibi ac ſectatoribus ſuis diſpenſationis exce-
dat. Tunc Furius, Quia te unicum, Euſtathi, in-
quit, ſectatorem philoſophiæ noſtra ætas tulit, ora-
tus ſis ut modum diſpenſationis quam das ei con-
vivanti, nobis ipſe patefacias. Et Euſtathius: Pri-
mum hanc eam ſcio ſervaturam, ut ſecum æſti-
met præſentium ingenia convivarum: &, ſi plu-
res peritos vel ſaltem amatores ſui in convivii ſo-
cietate repererit, ſermonem de ſe patietur agi-
tari. quia, velut paucæ litteræ mutæ diſperſæ in-
ter multas vocales in ſocietatem vocis facile man-
ſueſcunt, ita rariores imperiti gaudentes conſor-
tio peritorum aut conſonant ſi qua poſſunt, aut
rerum talium capiuntur auditu. ſi vero plures ab
inſtitutione diſciplinæ hujus alieni ſint; prudenti-
bus, qui pauciores intererunt, ſanciet diſſimula-
tionem ſui; & patietur loquacitatem majori par-
ti amiciorem ſociare: ne rara nobilitas a plebe tu-
multuoſiore turbetur. & hæc una eſt de philoſo- 575
phiæ virtutibus: quia, cum orator non aliter ni-
ſi orando probetur, philoſophus non minus tacen-
do pro tempore quam loquendo philoſophatur. ſic
ergo pauci qui aderunt doctiores in conſenſum ru-
dis conſortii, ſalva & intra ſe quieſcente veri no-
tione, migrabunt, ut omnis diſcordiæ ſuſpicio fa-
ceſſat. Nec mirum ſi doctus faciet quod fecit
quondam Piſiſtratus Athenarum tyrannus. qui, cum
filiis ſuis rectum dando conſilium non obtinuiſſet
aſſenſum, atque ideo eſſet in ſimultate cum libe-
ris, ubi hoc æmulis cauſam fuiſſe gaudii compe-
rit, ex illa diſcordia ſperantibus in domo regnan-

Digitized by Google

tis naſci poſſe novitatem; univerſitate civium convocata, ait ſuccenſuiſſe quidem ſe filiis non acquieſcentibus patriæ voluntati; ſed hoc ſibi poſtea viſum paternæ aptius eſſe pietati, ut in ſententiam liberorum ipſe concederet: ſciret igitur civitas ſobolem regis cum patre concordem. hoc commento ſpem detraxit inſidiantibus regnantis quieti. Ita in omni vitæ genere præcipueque in lætitia convivali omne quod videtur abſonum, in unam concordiam ſoni ſalva innocentia redigendum eſt. Sic Agathonis convivium, quia Socrates, Phædros, Pauſanias & Eriſymmachos habuit, ſic & cœna quam Callias doctiſſimus dedit, Charmadam dico Antiſthenen & Hermogenen ceteroſque his ſimiles, verbum nullum niſi philoſophum ſenſit. At vero Alcinoi & Didonis menſa, quaſi ſolis apta deliciis, habuit hæc Jopam, illa Demodocum cithara canentes. nec deerant apud Alcinoum ſaltatores viri, & apud Didonem Bitias ſic hauriens merum, ut ſe totum ſuperflua ejus effuſione prolue-
576 ret. Nonne, ſi quis aut inter Phæacas aut apud Pœnos ſermones de ſapientia erutos convivalibus fabulis miſcuiſſet, & gratiam illis cœtibus aptam perderet & in riſum plane juſtum moveret? Ergo prima ejus obſervatio erit æſtimare convivas. Deinde, ubi ſibi locum patere viderit, non de ipſis profunditatis ſuæ ſecretis inter pocula loquetur, nec nodoſas & anxias, ſed utiles quidem, faciles tamen quæſtiones movebit. Nam ſicut inter illos qui exercitii genus habent in mediis ſaltare conviviis, ſi quis ut ſe amplius exerceat, vel ad curſum vel ad pugilatum ſodales laceſſiverit, quaſi ineptus relegabitur ab alacritate conſortii; ſic apud menſam, quando licet, aptis philoſophandum eſt: ut crateri liquoris ad lætitiam nati adhibeatur non modo Nympharum ſed Muſarum quo-

que

Digitized by Google

que admixtione temperies. nam, ſicut fateri neceſſe eſt, in omni conventu aut tacendum eſt aut loquendum; quæramus ſilentiúmne conviviis an & opportunus ſermo conveniat. Nam ſi, ut apud Athenas Atticas Areopagitæ tacentes judicant, ita inter epulas oportet ſemper ſileri; non eſt ultra quærendum inter menſas philoſophandum nec ne ſit. Si vero non erunt muta convivia; cur, ubi ſermo permittitur, honeſtus ſermo prohibetur? maxime cum non minus quam dulcedo vini hilarent verba convivium. Nam, ſi Homeri latentem prudentiam ſcruteris altius, delenimentum illud quod Helena vino miſcuit:

Νηπενθές τ', ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων,

non herba fuit, non ex India ſuccus, ſed narrandi opportunitas, quæ hoſpitem mæroris oblitum flexit ad gaudium. Ulyſſis enim præclara facinora filio præſente narrabat:

Οἷον ϗ τὸ δ' ἔρεξε ϗ ἔτλη καρτερὸς ἀνήρ. 577

Ergo paternam gloriam & ſingula ejus fortia facta digerendo animum filii fecit alacriorem; & ita credita eſt contra mærorem vino remedium miſcuiſſe. Quid hoc, inquis, ad philoſophiam? immo nihil tam cognatum ſapientiæ quam locis & temporibus aptare ſermones, perſonarum quæ aderunt æſtimatione in medium vocata. alios enim relata incitabant exempla virtutum, alios beneficiorum, nonnullos modeſtiæ; ut qui aliter agebant, ſæpe auditis talibus ad emendationem venirent. Sic autem vitiis irretitos, ſi & hoc in conviviis exegerit loquendi ordo, feriet philoſophia non ſentientes, ut Liber pater thyrſo ferit per obliquationem circumfuſæ hederæ latentem mucronem: quia non ita profitebitur in convivio cenſorem ut palam vitia caſtiget. Ceterum his obnoxii repugnabunt: & talis erit convivii tumultus, ut ſub

Digitized by Google

hujuſmodi invitati videantur edicto:

Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
Procurate, viri, & pugnam ſperate parati.

aut, ut Homerus brevius & expreſſius dixit:

Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν ἄρηα,

Ergo ſi opportunitas neceſſariæ reprehenſionis emerſerit, ſic a philoſopho proficiſcetur, ut & tecta & efficax ſit. quid mirum, ſi feriet ſapiens, ut dixi, non ſentientes, cum interdum ſic reprehendat, ut reprehenſus hilaretur? nec tantum fabulis ſuis ſed interrogationibus quoque vim philoſophiæ nihil ineptum loquentis oſtendet. Hanc ergo nullus honeſtus actus locuſve, cœtus nullus excludat; quæ ita ſe aptat, ut ubique ſic appareat neceſſaria, tamquam abeſſe illam nefas fuerit.

578

CAPUT II.

De quibus libenter quiſque interrogetur.

ET Avienus: Novas mihi duas diſciplinas videris inducere interrogandi & reprehendendi, ut alacritas utrimque his ad quos ſermo eſt, excitetur: cum dolor ſemper reprehenſionem vel juſtam ſequatur. unde hæc, quæ leviter attigiſti, fac quæſo enarrando planiora. Primum, inquit Euſtathius, hoc teneas volo, non de ea me reprehenſione dixiſſe quæ ſpeciem accuſationis habet, ſed quæ vituperationis inſtar eſt. hoc Græci ſcomma vocant non minus quidem amarum quam accuſatio, ſi importune proferatur: ſed a ſapiente proferetur ut dulcedine quoque non careat. Et, ut prius tibi de interrogatione reſpondeam, qui vult amœnus eſſe conſultor ea interrogat quæ ſunt interrogato facilia reſponſu, & quæ ſcit illum ſedula exercitatione didiciſſe. gaudet enim quiſquis provoca-

Digitized by Google

vocatur ad doctrinam ſuam in medium proferendam: quia nemo vult latere quod didicit; maxime ſi ſcientia quam labore quæſivit, cum paucis illi familiaris & plurimis ſit incognita, ut de aſtronomia vel dialectica ceteriſque ſimilibus. tunc enim videntur conſequi fructum laboris, cum adipiſcuntur occaſionem publicandi quæ didicerant ſine oſtentationis nota; qua caret qui non ingerit ſed invitatur ut proferat. Contra magnæ amaritudinis eſt ſi coram multis aliquem interroges quod non optima ſcientia quæſivit. cogitur enim aut negare ſe ſcire (quod extremum verecundiæ damnum putant) aut reſpondere temere, & fortuito ſe eventui veri falſive committere. unde ſæpe naſcitur inſcitiæ proditio: & omne hoc infortunium pudoris ſui imputat conſulenti. Necnon & qui obierunt maria & terras gaudent cum de ignoto multis vel terrarum ſitu vel ſinu maris interrogantur; libenterque reſpondent & deſcribunt modo verbis, modo radio loca; glorioſum putantes quæ ipſi viderint, aliorum oculis objicere. Quid duces vel milites? quam fortiter a ſe facta ſemper dicturiunt & tamen tacent 579
arrogantiæ metu! nonne hi ſi ut hæc referant invitentur, mercedem ſibi laboris æſtimant perſolutam, remunerationem putantes inter volentes narrare quæ fecerint? Adeo autem id genus narrationum habet quemdam gloriæ ſaporem, ut ſi invidi vel æmuli forte præſentes ſint, tales interrogationes obſtrependo diſcutiant, & alias inſerendo fabulas prohibeant illa narrari quæ ſolent narranti laudem creare. Pericula quoque præterita vel ærumnas penitus abſolutas qui evaſit, ut referat gratiſſime provocatur. nam qui adhuc in ipſis vel paululum detinetur, horret admonitionem & formidat relatum. Id adeo Euripides expreſſit:

Ὡς ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

adjecit enim σωθέντα ut oſtenderet poſt finem malorum gratiam relationis incipere. & poeta veſter adjiciendo, *olim*, quid niſi poſt emenſa infortunia futuro tempore juvare dicit memoriam ſedati laboris?

Forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.

Nec negaverim eſſe malorum genera quæ non vult qui pertulit vel tranſacta meminiſſe: nec minus interrogatus offenditur, quam cum in ipſis malis fuit, ut qui carnifices expertus eſt & tormenta membrorum; aut qui infauſtas pertulit orbitates: vel cui nota quondam afflicta cenſoria eſt. cave interroges, ne videaris objicere. Illum ſæpe ſi potes ad narrandum provoca qui recitando favorabiliter exceptus eſt, vel qui libere & feliciter legationem peregit, vel qui ab imperatore comiter affabiliterque ſuſceptus eſt, vel ſi quis tota pæne claſſe a piratis occupata ſeu ingenio ſeu viribus ſolus evaſit. quia vix implet deſiderium loquentis
580 rerum talium vel longa narratio. Juvat, ſi quem dicere juſſeris amici ſui repentinam felicitatem, quam ſponte non audebat vel dicere vel tacere, modo jactantiæ, modo malitiæ metu. Qui venatibus gaudet, interrogetur de ſilvæ ambitu, de ambage luſtrorum, de venationis eventu. Religioſus ſi adeſt; da illi referendi copiam quibus obſervationibus meruerit auxilia deorum, quantus illi ceremoniarum fructus. quia & hoc genus religionis exiſtimant numinum beneficia non tacere. adde quia volunt & amicos ſe numinibus æſtimari. Si vero & ſenex præſens eſt; habes occaſionem qua plurimum illi contuliſſe videaris, ſi eum interroges vel quæ ad illum omnino non pertinent. eſt enim huic ætati loquacitas familiaris. hæc ſciens Homerus quamdam congeriem ſimul interrogationum Neſtori fecit offerri:

Ω Νέ-

Ω Νέστορ Νηληϊάδη, σὺ δ' ἀληθὲς ἔνισπε.
Πῶς ἔθαν' Ἀτρείδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων;
Ποῦ Μενέλαος ἔην;
Ἦ οὐκ Ἄργεος ἦεν Ἀχαιϊκοῦ.

Tot loquendi ſemina interrogando congeſſit, ut pruritum ſenectutis expleret. & Vergilianus Æneas gratum ſe ad omnia præbens Evandro varias illi narrandi occaſiones miniſtrat. neque enim de una re aut altera requirit:

ſed ſingula latus
Exquiritque, auditque virûm monumenta priorum.

& Evander conſultationibus captus ſcitis quam multa narraverit.

CAPUT III.

De vario ſcommatum genere: & quam caute his utendum inter convivas.

HÆc dicentem favor omnium excepit. ſed mox ſubjecit Avienus: Vos omnes qui doctorum doctiſſimi adeſtis oraverim, ut hortatu veſtro Euſtathius quæ de ſcommate paulo ante dixerit animetur aperire: omnibuſque ad hoc provocantibus 581
ille contexuit. Præter categoriam quæ ψόγος eſt & præter διαβολὴν quæ delatio eſt, ſunt alia duo apud Græcos nomina, λοιδορία & σκῶμμα, quibus nec vocabula Latina reperio, niſi forte dicas lœdoriam exprobrationem eſſe ac directam contumeliam. ſcomma enim pæne dixerim morſum figuratum, quia ſæpe fraude vel urbanitate tegitur, ut aliud ſonet aliud intelligas. nec tamen ſemper ad amaritudinem pergit, ſed nonnumquam his in quos jacitur & dulce eſt. quod genus maxime ſapiens vel alias urbanus exercet, præcipue inter menſas & pocula, ubi facilis eſt ad iracundiam pro-

Digitized by Google

am ſicut in præcipiti ſtantem vel levis [illegible] ellit; ita vino vel infuſum, [illegible] aſper[illegible] ioque dolor incitat in furo[illegible]? Er[illegible] onvivio abſtinendum ſcon[illegible], quod [illegible] intra ſe habet injur[illegible]. [illegible] preſ[illegible] hærent dicta talia quam [illegible] æ, ut hami anguloſi quam directi [illegible] ius infiguntur: maxime quia dicta hujuſmo[illegible] riſum præſentibus movent, quo velut aſſenſus genere confirmatur injuria. Eſt autem lœdoria hujuſmodi: *Oblitúſne [illegible] quia ſalſamenta vendebas?* Scomma autem, quod [illegible]iximus ſæpe contumeliam eſſe celatam, tale eſt: *Meminimus quando brachio te emungebas*. nam, cum res [illegible] utrobique dicta ſit; illud tamen lœdoria e[illegible] quod aperte objectum exprobratumque eſt, hoc ſcomma quod figurate. Octavius, qui natu nobilis videbatur, Ciceroni recitanti ait: *Non audio quæ dicis*. ille reſpondit: *Certe ſolebas bene foratas habere aures*. hoc eo dictum eſt, quia Octavius Libys oriundus dicebatur, quibus mos eſt au-
582 rem forare. In eumdem Ciceronem Laberius cum ab eo ad conſeſſum non reciperetur dicentem, *Reciperem te niſi anguſte ſederem*: ait mimus ille mordaciter: *Atquin ſolebas duabus ſellis ſedere*; objiciens tanto viro lubricum fidei. Sed & quod Cicero dixit; *niſi anguſte ſederem*, ſcomma fuit in C. Cæſarem; qui in ſenatum paſſim tam multos admittebat ut eos quatuordecim gradus capere non poſſent. Tali ergo genere, quod fœtum contumeliæ eſt, abſtinendum ſapienti ſemper, ceteris in conviviis eſt. Sunt alia ſcommata minus aſpera quaſi edentatæ beluæ morſus. ut Tullius in conſulem qui uno tantum die conſulatum peregit, *Solent*, inquit, *eſſe fla[illegible] es diales; modo conſules diales habemus*. & in eumdem: *Vigilantiſſimus eſt conſul noſter, qui in conſulatu ſuo ſomnum non vidit*, eidemque exprobranti ſibi quod ad eum

[illegible]um conſule[illegible] non ven[illegible] *Veniebam*, inquit, *ſed nox* *be comprehendit*. Hæc [illegible] alia ſunt quæ plus urillatatis [illegible] minus amarit[illegible]s habent: ut ſunt & *hil de* [illegible] nullis corporeis [illegible]tiis aut parum aut nidicgignentia doloris: ut ſ[illegible] calvitium [illegible]juſquam 583
vel in naſum ſeu curvam erectionem ſeu So[illegible]am depreſſionem. hæc enim, quar[illegible] mino[illegible]ortunii ſunt, tanto levioris doloris. Contra oculorum orbitas non ſine excitatione commotionis objicitur. quippe Antigonus rex Theocritum Chium, de quo juraverat quod ei parlurus eſſet, occidit propter ſcomma ab eodem de ſe dictum. cum enim quaſi puniendus ad Antigonum raperetur, ſolantibus eum amicis ac ſpem pollicentibus, quod omnimode clementiam regis experturus eſſet cum ad oculos ejus veniſſet; reſpondit: *Ergo impoſſibilem mihi dicitis ſpem ſalutis*. erat autem Antigonus uno orbatus oculo; & importuna urbanitas maledicacem luce privavit. Nec negaverim philoſophos quoque incurriſſe nonnumquam per indignationem hoc genus ſcommatis. nam cum regis libertus ad novas divitias nuper erectus philoſophos ad convivium congregaſſet, & irridendo eorum minutulas quæſtiones, ſcire ſe velle dixiſſet cur ex nigra & ex alba faba pulmentum unius coloris edatur: Aridices philoſophus indigne ferens, Tu nobis, inquit, abſolvas cur & de albis & nigris loris ſimiles maculæ gignantur. Sunt ſcommata quæ in ſuperficie habent ſpeciem contumeliæ, ſed interdum non tangunt audientes, cum eadem ſi obnoxio dicantur exagitent: ut contra ſunt quæ ſpeciem laudis habent, & perſonam audientis efficiunt contumeliæ plenam. De priore genere prius dicam. L. Quintius prætor de provincia nuper reverterat, obſervata, quod mirere Domitiani temporibus, præturæ maxima caſtitate. is cum æger 584
aſſi-

aſſidenti amico diceret [illegible] das ſe habere manus; renidens ille ait: *Atqui [illegible] de provincia calidas paulo ante revocaſti.* riſit Qu[illegible]s delectatuſque eſt, quippe alieniſſimus a ſuſpi[illegible]ne furtorum. contra ſi hoc diceretur male ſibi [illegible]ſcio & ſua furta recolenti, exacerbâſſet auditum. Critobulum famoſæ pulchritudinis adoleſcentem Socrates cum ad comparationem formæ provocaret; jocabatur, non irridebat. certe ſi dicas conſummatarum divitiarum viro, *Tibi excito creditores tuos*, aut ſi nimis caſto, *Grata ſunt tibi meretrices, quia continua eas largitate ditâſti:* uterque delectabuntur, ſcientes his dictis ſuam conſcientiam non gravari. ſicut contra ſunt quæ ſub ſpecie laudis exagitant, ſicut paulo ante diviſi. nam ſi timidiſſimo dixero, *Achilli vel Herculi comparandus es;* aut famoſæ iniquitatis viro, *Ego te Ariſtidi in æquitate præpono;* ſine dubio verba laudem ſonantia ad notam vituperationis ſuæ uterque tracturus eſt. Eadem ſcommata eoſdem modo juvare modo mordere poſſunt, pro diverſitate præſentium perſonarum. ſunt enim quæ ſi coram amicis objiciantur nobis, libenter audire poſſimus: uxore vero ſeu parentibus vel magiſtris præſentibus dici in nos aliquod ſcomma nolumus; niſi forte tale ſit quod illorum cenſura libenter accipiat. ut ſi quis adoleſcentem coram parentibus vel magiſtris irrideat, quod inſanire poſſit continuis vigiliis lectionibuſque nocturnis; aut uxore præſente, quod ſtulte faciat, uxorium ſe præbendo nec ullam elegantiam eligendo formarum. hæc enim & in quos dicuntur & præſentes hilaritate perfundunt. Commendat ſcomma & conditio dicentis ſi in eadem cauſa ſit: ut ſi alium de paupertate pauper irrideat, ſi obſcure natum natus obſcure. nam Tharſius Amphias, cum ex hortulano potens eſſet & in amicum quaſi degenerem nonnulla dixiſſet; mox ſubje-

ſubjecit: *Sed & nos de iſdem ſeminibus ſumus;* & omnes pariter lætos fecit. Illa vero ſcommata directa lætitia eum in quem dicuntur infundunt, ſi virum fortem vituperes quaſi ſalutis ſuæ prodigum 585
& pro aliis mori volentem, aut ſi objeceris liberali quod res ſuas profundat minus ſibi quam aliis conſulendo. Sic & Diogenes Antiſthenem Cynicum magiſtrum ſuum ſolebat veluti vituperando laudare. *Ipſe me*, ajebat, *mendicum fecit ex divite, & pro ampla domo in dolio fecit habitare.* Melius autem iſta dicebat quam ſi diceret: *Gratus illi ſum, quia ipſe me philoſophum & conſummatæ virtutis virum fecit.* Ergo, cum unum nomen ſcommatis ſit, diverſi in eo continentur effectus. ideo apud Lacedæmonios inter cetera exactæ vitæ inſtituta, hoc quoque exercitii genus a Lycurgo eſt inſtitutum, ut adoleſcentes & ſcommata ſine morſu dicere, & 586
ab aliis in ſe dicta perpeti diſcerent, ac ſi quis eorum in indignationem ob tale dictum prolapſus fuiſſet, ulterius ei in alterum dicere non licebat. Cum ergo videas, mi Aviene (inſtituenda eſt enim adoleſcentia tua, quæ ita docilis eſt ut diſcenda præcipiat) cum videas, inquam, anceps eſſe omne ſcommatum genus; ſuadeo, in conviviis, in quibus lætitiæ inſidiatur ira, ab ejuſmodi dictis faceſſas. & magis quæſtiones convivales vel proponas vel ipſe diſſolvas. quod genus veteres ita ludicrum non putarunt, ut & Ariſtoteles de ipſis aliqua conſcripſerit, & Plutarchus, & veſter Apulejus: nec contemnendum ſit, quod tot philoſophantium curam meruit.

C A-

Digitized by Google

CAPUT IV.

Cibum ſimplicem præferendum eſſe multiplici, ut qui ſit digeſtu facilior.

ET Prætextatus: Hoc quæſtionum genus, cum & ſenilem deceat ætatem, cur ſoli juveni ſuadetur? Quin agite omnes, qui adeſtis hic, apta convivio fabulemur; nec de cibatu tantum, ſed & ſiqua de natura corporum, vel alia; præſente maxime Diſario noſtro, cujus plurimum ad hoc genus quæſtionum poterit ars & doctrina conferre: ſortiamurque, ſi videtur, ut per ordinem unuſquiſque proponat quam ſolvendam æſtimat quæſtionem. Hic aſſenſi omnes Prætextato anteloquium detulerunt, orantes ut, cum ipſe cœpiſſet, ceteris ex filo conſultationis ejus interrogandi conſtitueretur exemplum. tum ille, Quæro, inquit, utrum ſimplex an multiplex cibus digeſtu ſit facilior: quia multos hunc, nonnullos illum ſectantes videmus. & eſt quidem ſuperba & contumax & veluti ſui oſtentatrix continentia: contra amœnam
587 ſe & comem appetentia vult videri. cum ergo una cenſoria ſit, delicata altera; ſcire equidem velim quæ ſervandæ aptior ſit ſanitati. Nec longe petendus aſſertor eſt, cum Diſarius adſit; qui quid conveniat corporibus humanis non minus callet, quam ipſa natura fabricæ hujus auctor & nutrix. dicas ergo velim quid de hoc quod quæritur medicinæ ratio perſuadeat. Si me, Diſarius, inquit, aliquis ex plebe imperitorum de hac quæſtione conſuluiſſet; quia plebeja ingenia magis exemplis quam ratione capiuntur, admonuiſſe illum contentus forem inſtitutionis pecudum: quibus cum ſimplex & uniformis cibus ſit, multo ſaniores ſunt corporibus

bus

Digitized by Google

bus humanis; & inter ipſas illæ morbis implicantur quibus ut altiles fiant, offæ compoſitæ & quibuſdam condimentis variæ farciuntur. Nec dubitaret poſt hac; cum advertiſſet animalibus ſimplici cibo utentibus familiarem ſanitatem, ægreſcere autem inter illa quæ ſaginam compoſita varietate patiuntur. quia conſtat id genus alimoniæ non magis copia quam varietate crudeſcere. Fortaſſe illum attentiorem exemplo altero feciſſem, ut conſideraret nullum umquam fuiſſe medicorum circa curas ægreſcentium tam audacis negligentiæ ut febrienti varium & non ſimplicem cibum daret. adeo conſtat quam facilis digeſtu ſit uniformis alimonia, ut ei vel cum infirma eſt natura ſufficiat. Nec tertium defuiſſet exemplum, ita eſſe vitandam ciborum varietatem, ut varia ſolent vina vitari. quis enim ambigat eum qui diverſo vino utitur in repentinam ruere ebrietatem, nec dum hoc potus copia poſtulante? tecum autem, Vetti, cui ſoli perfectionem diſciplinarum omnium contigit obtinere, non tam exemplis quam ratione tractandum eſt, quæ & me tacente clam te eſſe non poterat. Cruditates eveniunt aut qualitate ſucci in quem cibus vertitur ſi non ſit aptus humori qui corpus obtinuit, aut ipſius cibi multitudine, non ſufficiente natura ad omnia quæ congeſta ſunt concoquenda. ac primum de ſucci qualitate videamus. Qui ſimplicem cibum ſumit, facile quo ſucco corpus ejus vel juvetur vel gravetur uſu docente cognoſcit. nec enim ambigit cujus cibi qualitate poſſeſſus ſit, cum unum ſumſerit. & ita fit ut noxa, cujus cauſa deprehenſa ſit, facile vitetur. qui autem multiplici cibo alitur, diverſas patitur qualitates ex diverſitate ſuccorum: nec concordant humores ex materiæ varietate naſcentes, nec efficiunt liquidum purumve ſanguinem in

588

quem

Digitized by Google

quem jecoris miniſterio vertuntur, & in venas cum tumultu ſuo tranſeunt. hinc morborum ſcaturigo, qui ex repugnantium ſibi humorum diſcordia naſcuntur. Deinde quia non omnium quæ eſui ſunt una natura eſt, non omnia ſimul coquuntur; ſed alia celerius, tardius alia: & ita fit ut digeſtionum ſequentium ordo turbetur. Neque enim cibi quem ſumimus una digeſtio eſt: ſed ut corpus nutriat quatuor patitur digeſtiones. quarum unam omnes vel ipſi quoque hebetes ſentiunt; alias occultior ratio deprehendit. quod ut omnibus liqueat, paulo altius mihi cauſa repetenda eſt. Quatuor ſunt in nobis virtutes quæ adminiſtrandam alimoniam receperunt. quarum una dicitur καθεκτικὴ, quæ deorſum trahit cibaria confecta mandibulis. quid enim tam craſſam materiam per faucium anguſta fulciret, niſi eam vis naturæ occultior hauriret? hauſta vero ut non continuo lapſu per omne
589 corpus ſuccedentibus ſibi foraminibus pervium ad imum uſque deſcendant, & talia qualia accepta ſunt egerantur, ſed ſalutare officium digeſtionis exſpectent, ſecundæ hoc cura virtutis eſt; quam Græci, quia retentatrix eſt, vocant καταδεκτικήν. Tertia, quia cibum in aliud ex alio mutat, vocatur ἀλλοιωτική. Huic obſequuntur omnes; quia ipſa digeſtionibus curat. ventris enim duo ſunt orificia; quorum ſuperius erectum recipit devorata & in follem ventris recondit. hic eſt ſtomachus, qui paterfamilias dici meruit, quaſi omne animal ſolus gubernans. nam, ſi ægreſcat, vita in ancipiti eſt, titubante alimoniæ meatu; cui natura tamquam rationis capaci velle ac nolle contribuit. inferius vero demiſſum inteſtinis adjacentibus inſeritur, & inde via eſt egerendis. Ergo in ventre fit prima digeſtio, virtute ἀλλοιωτικῇ in ſuccum vertente quicquid acceptum eſt. cujus fæx retrimen-

ta

ta ſunt, quæ per inteſtina inferiore orificio tradente labuntur: & officio quartæ virtutis, cui ἀποκριτικὴ nomen eſt, procuratur egeſtio. Ergo, poſtquam in ſuccum cibus reformatur, hic jam jecoris cura ſuccedit. eſt autem jecur concretus ſanguis. & ideo habet nativum calorem quod confectum ſuccum vertit in ſanguinem. & ſicut cibum in ſuccum verti prima eſt, ita ſuccum tranſire in ſanguinem ſecunda digeſtio eſt. hunc calor jecoris adminiſtratum per venarum fiſtulas in ſua quæque membra diſpergit, parte quæ ex digeſtis frigidiſſima eſt in lienem refuſa. qui, ut jecur caloris, ita ipſe frigoris domicilium eſt. nam ideo omnes dexteræ partes validiores ſunt, & debiliores ſiniſtræ; quia has regit calor viſceris ſui, illæ contagione frigoris ſiniſtra obtinentis hebetantur. in venis autem & arteriis quæ ſunt receptacula ſanguinis & ſpiritus, tertia fit digeſtio. nam acceptum ſanguinem quodammodo defæcant; & quod
in eo aquoſum eſt, venæ in veſicam refundunt: 590
liquidum vero purumque & altilem ſanguinem ſingulis totius corporis membris miniſtrant. & ita fit ut, cum cibum ſolus venter accipiat, alimonia ejus diſperſa per univerſos membrorum meatus, oſſa quoque & medullas & ungues nutriat & capillos. & hæc eſt quarta digeſtio quæ in ſingulis membris fit, dum quod unicuique membro datum eſt ipſi membro fit nutrimentum. nec tamen huic totiens defæcato retrimenta ſua deſunt; quæ, cum membra omnia in ſua ſunt ſanitate, per occultos evaneſcunt meatus. ſi qua vero pars corporis ægreſcat; in ipſam quaſi infirmiorem ultima illa quæ diximus retrimenta labuntur. & hinc naſcuntur morborum cauſæ quæ ῥεύματα medicis vocare mos eſt. ſi enim fuerit ultimi ſucci juſto uberior multitudo; hanc a ſe repellit pars corporis illa quæ

ſanior

ſanior eſt, & ſine dubio labitur in infirmam, quæ vires non habet repellendi. unde alieni receptio diſtendit locum in quem ceciderit; & hinc creantur dolores. Hæc eſt ergo triplex cauſa vel podagræ vel cujuslibet morbi; multitudo humoris, fortitudo membri a ſe repellentis, & recipientis infirmitas. Cum igitur aſſeruerimus quatuor in corpore fieri digeſtiones quarum altera pendet ex altera, & ſi præcedens fuerit impedita nullus fit ſequentis effectus: recurramus animo ad illam primam digeſtionem quæ in ventre conficitur, & invenietur quid impedimenti ex multiformi naſcatur alimonia. diverſorum enim ciborum diverſa natura eſt: & ſunt qui celerius, ſunt qui tardius digeruntur. Cum ergo prima digeſtio vertit in ſuccum, quia non ſimul accepta omnia vertuntur, quod prius verſum eſt dum alia tardius vertuntur aceſcit: & hoc ſæpe etiam eructando ſentimus. Alia quoque quibus tarda digeſtio eſt, velut ligna humida quæ urgente igne fumum de ſe creant; ſic
591 & illa imminente igne naturæ fumant dum tardius concoquuntur. ſiquidem nec hoc ſenſum eructantis evadit. cibus autem ſimplex non habet controverſam moram, dum ſimul in ſimplicem ſuccum vertitur: nec digeſtio ulla turbatur, dum omnes ſibi ſtata momentorum dimenſione ſuccedunt. Siquis autem (quia nihil impatientius imperitiâ) rationes has dedignetur audire, æſtimans non impediri digeſtionem niſi ſola ciborum multitudine, nec velit de qualitate tractare; hic quoque multiformis alimonia deprehenditur cauſa morborum. nam pulmentorum varietas recipit varia condimenta, quibus gula ultra quam naturæ neceſſe eſt laceſſitur: & fit inde congeries, dum pruritu deſiderii amplius vel certe de ſingulis parva libantur. hinc Socrates ſuadere ſolitus erat illos cibos potuſve vitan-

tandos, qui ultra ſitim famemve ſedandam producunt appetentiam. denique vel propter hoc edendi varietas repudietur quia plena eſt voluptatis; a qua ſeriis & ſtudioſis cavendum eſt. quid enim tam contrarium quam virtus & voluptas? Sed modum diſputationi facio, ne videar hoc ipſum in quo ſumus, licet ſobrium ſit, tamen quia varium eſt, accuſare convivium.

CAPUT V.

Contra, cibum multiplicem aptiorem eſſe quam ſit ſimplex.

HÆc cum Prætextato & ceteris prona aſſenſione placuiſſent; Evangelus exclamavit: Nihil tam indignum toleratu, quam quod aures noſtras gratia linguæ captivas tenet, & verborum rotunditati aſſentire cogimur circumventi volubilitate ſermonis, qui ad extorquendam fidem agit in audientes tyrannum. & quia his loquendi labyrinthis impares nos fatemur; age, Vetti, hortemur Euſtathium ut, recepta contraria diſputatione, quicquid pro vario cibo dici poteſt velit communicare nobiſcum. ut ſuis telis lingua violenta ſuccumbat, & Græcus Græco eripiat hunc plauſum, tamquam cornix cornici oculos effodiat. & 592
Symmachus: Rem jucundam, Evangele, amarius poſtulaſti. audire enim contra tam copioſe & eleganter inventa, res eſt quæ habeat utilem voluptatem.ſed non tamquam ingeniis inſidiantes & glorioſis tractatibus invidentes hoc debemus expetere. nec abnego potuiſſe me quoque tamquam palinodiam canere. eſt enim rhetorica proluſio communes locos in utramvis partem inventorum alternatione tractare. Sed quia facilius Græcorum in-

Digitized by Google

ventionibus a Græcis forte aliis relatæ reſpondent; te, Euſtathi, oramus omnes ut ſenſa & inventa Diſarii contrariis repellendo in integrum reſtituas exauctoratum conviviorum lepôrem. Ille diu hoc a ſe officium deprecatus, ubi tot impellentium procerum quibus obviandum non erat, hortatui ſuccubuit, Bellum, inquit, duobus mihi amiciſſimis cogor indicere, Diſario & continentiæ: ſed ab auctoritate veſtra tamquam ab edicto prætoris impetrata venia gulæ patronum, quia neceſſe eſt, profitebor. In primo ſpecioſis magis quam veris, ut docebitur, exemplis pæne nos Diſarii noſtri cepit ingenium. ait enim pecudes uti ſimplici cibo & ideo expugnari difficilius earum quam hominum ſanitatem: ſed utrumque falſum probabo. nam neque ſimplex eſt animalibus mutis alimonia; nec ab illis quam a nobis morbi remotiores. teſtatur unum varietas pratorum quæ depaſcuntur, quibus herbæ ſunt amaræ pariter & dulces, aliæ ſuccum calidum aliæ frigidum nutrientes: ut nulla culina poſſit tam diverſa condire quam in herbis natura variavit. Notus eſt omnibus Eupolis inter elegantes habendus veteris comœdiæ poetas. is in fabula quæ inſcribitur Æges, inducit capras de cibi ſui copia in hæc ſe verba jactantes:

Βοσκόμεθ' ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς, ἐλάτης.
Πρίνου κομάρου τε, πτόρθους ἁπαλοὺς ἀποτρώγουσαι.
593 *Καὶ πρὸς τούτοισιν ἔτ' ἄλλ' οἷον κυτίσου τ' ἠδὲ*
Φάσκον εὐώδη, καὶ σμίλακα τὴν πολύφυλλον.
Κότινον, σχῖνον, μελίαν, πεύκην, ἀλίαν, δρῦν κιττὸν, ἐρείκην.
Πρόμαλον, ῥάμνον, φλόμον, ἀνθερικὸν, κισσὸν,
Φηγὸν, θύμα, θύμβραν.

Videtur ne vobis ciborum iſta ſimplicitas, ubi tot enumerantur vel arbuſta vel frutices, non minus ſucco diverſa quam nomine? Quod autem non facilius

cilius

cilius morbis homines quam pecudes occupentur Homero teſte contentus ſum, qui peſtilentiam refert a pecudibus inchoatam: quando morbus, antequam in homines poſſet irrepere, facilius captis pecoribus incubuit. Sed & quanta ſit multis animalibus infirmitas, vitæ brevitas indicio eſt. quod 594
enim eorum quibus notitia nobis in uſu eſt poteſt annos hominis æquare? niſi recurras forte ad ea quæ de corvis atque cornicibus fabuloſa dicuntur. quos tamen videmus omnibus inhiare cadaveribus, univerſiſque ſeminibus inſidiari, fructus arborum perſequi. nam non minus edacitatis habent, quam de longævitate eorum opinio fabulatur. Secundum, ſi bene recordor, exemplum eſt, ſolere medicos ægris ſimplicem cibum offerre non varium: cum hunc offeratis, ut opinor, non quaſi digeſtu faciliorem ſed quaſi minus appetendum; ut horrore uniformis alimoniæ edendi deſiderium langueſceret, quaſi multis concoquendis per infirmitatem non ſufficiente natura. ideo, ſiquis ægreſcentium vel de ipſo ſimplici amplius appetat, ſubducitis adhuc deſideranti. ideo vobis commento tali non qualitas ſed modus quæritur. Quod autem in edendo ſicut in potando ſuades varia vitari; habet latentis captionis inſidias: quia nomine ſimilitudinis coloratur. ceterum longe alia potus alia ciborum ratio eſt. quis enim umquam edendo plurimum mente ſauciatus eſt? quod in bibendo contingit. fartus cibo ſtomachum vel ventrem gravatur: infuſus vino fit ſimilis inſano. opinor, quia craſſitudo cibi uno in loco permanens exſpectat adminiſtrationem digeſtionis, & tunc demum membris ſenſim confectus illabitur: potus ut naturâ levior mox altum petit, & cerebrum, quod in vertice locatum eſt, ferit fumi calentis aſpergine. & ideo varia vina vitantur, ne res quæ ad poſſidendum caput repen-

tina eſt, calore tam diverſo quam ſubito conſilii ſedem ſauciet. quod æque in cibi varietate metuendum nulla ſimilitudo, ratio nulla perſuadet. In illa vero diſputatione qua digeſtionum ordinem ſermone luculento & vario digeſſiſti, illa omnia quæ de natura humani corporis dicta ſunt, & nihil nocent propoſitæ quæſtioni & eloquenter dicta non abnego. illi ſoli non aſſentior, quod ſuccos varios de ciborum varietate confectos dicis contra-
595 rios eſſe corporibus; cum corpora ipſa de contrariis qualitatibus fabricata ſint. ex calido enim & frigido, de ſicco & humido conſtamus. cibus vero ſimplex ſuccum de ſe unius qualitatis emittit. ſcimus autem ſimilibus ſimilia nutriri. dic quæſo unde tres aliæ qualitates corporis nutriantur? ſingula autem ad ſe ſimilitudinem ſui rapere, teſtis eſt Empedocles, qui ait:

Ὡς γλυκὺ μὲν γλυκὺ μάρπτε, πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν ὄρουσεν,
Ὀξὺ δ' ἐπ' ὀξὺ ἔβη, θερμὸν δ' ἐποχέετο θερμῷ.

te autem ſæpe audio Hippocratis tui verba cum admiratione referentem: *εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἤλγεεν· ἀλγεῖ δέ· οὐκ ἄρα ἓν ἐστι.* Ergo ſi homo non unum, nutriendus eſt non ex uno. nam & deus omnium fabricator aerem quo circumfundimur & cujus ſpiramus hauſtu non ſimplicem habere voluit qualitatem ut aut frigidus ſit ſemper aut caleat, ſed nec continuæ ſiccitati nec perpetuo eum addixit humori; quia una nos non poterat qualitate nutrire de permixtis quatuor fabricatos. ver ergo calidum fecit & humectum; ſicca eſt æſtas & calida; autumnus ſiccus & frigidus; hiems humida pariter & frigida eſt. Sic & elementa quæ ſunt noſtra principia, ex diverſitatibus & ipſa conſtant & nos nutriunt. eſt enim ignis calidus & ſiccus; aer humectus & calidus; aqua ſimiliter humecta

ſed

Digitized by Google

ſed frigida; at terra frigida pariter & ſicca. cur ergo nos ad uniformem cibum redigis, cum nihil nec in nobis nec circa nos nec in his de quibus ſumus uniforme ſit? Quod autem aceſcere vel nonnumquam fumare in ſtomacho cibum, vis aſſignare varietati; ut credamus, pronunties oportet, aut ſemper eum qui vario cibo utitur hæc pati, aut numquam illum pati qui ſimplicem ſumit. ſi vero & qui menſa fruitur copioſa hoc vitium ſæpe non ſentit, & qui ſe uno cibo afficit ſæpe ſuſtinet quod 596
accuſas; cur hoc varietati & non modo edacitatis aſſignas? nam & de ſimplici avidus noxam patitur cruditatis; & in vario moderatus digeſtionis commodo fruitur. At, inquies, ipſa immoderatio ex ciborum varietate naſcitur, titillante gula & ad ſumenda plura quam neceſſe eſt provocante. Rurſus ad ea quæ jam dixi, revolvor; cruditates de modo non de qualitate provenire. modum vero ſervat qui ſui potens eſt & in menſa Sicula vel Aſiana: excedit impatiens, etſi ſolis olivis aut holere veſcatur. & tam ille copioſus, ſi moderationem tenuit, ſanitatis compos eſt, quam inſanus ſit ille cui merus ſal cibus eſt, ſi hoc ipſum voraciter invaſerit. Poſtremo, ſi in his quæ ſumimus varietatem noxiam putas, cur potionum remedia quæ per os humanis viſceribus infunditis ex tam contrariis ac ſibi repugnantibus mixta componitis? ſucco papaveris admiſcetis euforbium; mandragoram aliaſque herbas conclamati frigoris pipere temperatis: ſed nec monſtroſis carnibus abſtinetis, inſerentes poculis teſticulos caſtorum & venenata corpora viperarum; quibus admiſcetis quicquid nutrit India, quicquid devehitur herbarum quibus Creta generoſa eſt. Cum ergo ad cuſtodiam vitæ hoc faciant remedia quod cibus (ſi quidem illa eam revocent, iſte contineat) cur il-

lis providere varietatem laboras, iſtum ſqualori uniformitatis addicis? Poſt omnia in voluptatem cenſurâ cothurnati ſermonis invectus es: tamquam voluptas virtuti ſemper inimica ſit, & non cum in
597 luxum ſpreta mediocritate prolapſa eſt. quid enim agit ipſe ſervus non edendo niſi cogente fame nec potando præter ſitim, niſi ut de utroque capiat voluptatem? ergo voluptas non mox nomine ipſo infamis eſt; ſed ſit modo utendi vel honeſta vel arguenda. Parum eſt ſi excuſata ſit & non etiam laudetur voluptas. nam cibus qui cum voluptate ſumitur, deſiderio tractus, in ventrem reconditur patula exſpectatione rapientem; &, dum animoſe fruitur, mox eum concoquit. quod non ex æquo cibis evenit, quos nulla ſui dulcedo commendat. Quid ergo accuſas varietatem quaſi gulæ irritamentum, cum ſalus ſit hominis vigere appetentiam? qua deficiente langueſcit & periculo ſit propior. Nam ſicut in mari gubernatores vento ſuo, etiam ſi nimius ſit, contrahendo in minorem modum vela prætervolant, & flatum cum major eſt coercent, ſopitum vero excitare non poſſunt: ita & appetentia cum titillatur & creſcit, rationis gubernaculo temperatur; ſi ſemel ceciderit, animal exſtinguitur. Si ergo cibo vivimus, & cibum appetentia ſola commendat; elaborandum nobis eſt commento varietatis ut hæc ſemper provocetur; cum præſto ſit ratio qua intra moderationis ſuæ terminos temperetur. Memineritis tamen lepido me convivio adeſſe non anxio. nec ſic admitto varietatem, ut luxum probem; ubi quæruntur æſtivæ nives & hibernæ roſæ; & dum magis oſtentui quam uſui ſervitur, ſilvarum ſecretum omne luſtratur, & peregrina maria ſollicitantur. ita enim ſit ut, etiam ſi ſanitatem ſumentium mediocritas obſervata non ſauciet, ipſe tamen luxus morum

ſit

ſit ægritudo. His favorabiliter excep Obſecutus es, inquit, Euſtathi, di medicinæ. qui volet eligere ſequenda, uſum conſulat: & quid ſit utilius ſanitati experientia docebit.

CAPUT VI. 598

Vinum natura frigidum potius videri quam calidum: & cur raro feminæ, ſenes cito inebrientur.

POſt hæc Flavianus: Et alios quidem medicos idem dicentes ſemper audivi vinum inter calida cenſendum. ſed & nunc Euſtathius cum cauſas ebrietatis attingeret prædicabat vini calorem. Mihi autem hoc ſæpe mecum reputanti viſa eſt vini natura frigori propior quam calori: & in medium profero, quibus ad hoc æſtimandum trahor, ut veſtrum ſit de mea æſtimatione judicium. Vinum, quantum mea fert opinio, ſicut natura frigidum eſt, ita capax vel etiam appetens eſt caloris cum calidis fuerit admotum. nam & ferrum cum tactu ſit frigidum, ψυχρὸν δ' ἕλε χαλκὸν ὀδοῦσιν, ſi tamen ſolem pertulerit concaleſcit; & calor advena nativum frigus expellit. hoc utrum ita eſſe ratio perſuadeat requiramus. Vinum aut potu interioribus conciliatur, aut fotu ut ſuperficiem curet adhibetur. cum infunditur cuti quin frigidum ſit nec medici inficias eunt: calidum tamen in interioribus prædicant, cum non tale deſcendat ſed admixtum calidis concaleſcat. Certe reſpondeant volo cur ſtomacho in laſſitudinem degeneranti ad inſtaurandas conſtrictione vires offerant ægreſcenti vinum, niſi frigore ſuo laſſata cogeret & colligeret diſſoluta? & cum laſſo, ut dixi, ſtomacho nihil adhibeant calidum, ne creſcat ulterius laſ-

i potu non prohibent , defectum in rotione mutantes. Dabo aliud indicium accidentis vino quam ingeniti caloris. nam , ſi quis aconitum neſciens hauſerit , non nego hauſtu eum meri plurimi ſolere curari. infuſum enim viſceribus trahit ad ſe calorem , & veneno frigido quaſi calidum jam repugnat. ſi vero aconitum ipſum cum vino tritum potui datum ſit ; haurientem nulla curatio a morte defendit. Tunc enim vinum natura frigidum admixtione ſui frigus auxit veneni ,
599 nec in interioribus jam caleſcit ; quia non liberum ſed admixtum alii , imo in aliud verſum , deſcendit in viſcera. ſed & ſudore nimio vel laxato ventre defeſſis vinum ingerunt , ut in utroque morbo conſtringat meatus. Inſomnem medici frigidis oblinunt modo papaveris ſucco modo mandragora vel ſimilibus ; in quibus eſt & vinum. nam vino ſomnus reduci ſolet. quod non niſi ingeniti frigoris teſtimonium eſt. deinde omnia calida Venerem provocant & ſemen excitant & generationi favent. hauſto autem mero plurimo fiunt viri ad coitum pigriores. ſed nec idoneum conceptioni ferunt ; quia vini nimietas ut frigidi facit ſemen exile vel debile. Hoc vero vel manifeſtiſſimam æſtimationis meæ habet aſſertionem , quod quæcumque nimium algentibus , eadem contingunt ebriis. fiunt enim tremuli , graves , pallidi , & ſaltu tumultuantis ſpiritus artus ſuos & membra quatiuntur. idem corporis torpor ambobus ; eadem linguæ titubatio. multis autem & morbus ille quem παράλυσιν Græci vocant ſic nimio vino ut multo algore contingit. Reſpicite etiam quæ genera curationis adhibeantur ebriis. nonne cubare ſub multis operimentis jubentur , ut exſtinctus calor refoveatur ? non & ad calida lavacra ducuntur ? non illis unctionum tepore calor corporis exsita-

citatur? Poſtremo qui fiunt crebro ebrii cito ſeneſcunt. alii ante tempus competentis ætatis vel calvitio vel canicie inſigniuntur. quæ non niſi inopia caloris eveniunt. Quid aceto frigidius, quod culpatum vinum eſt? ſolum enim hoc ex omnibus humoribus creſcentem flammam violenter exſtinguit; dum per frigus ſuum calorem vincit elementi. nec hoc prætereo quod ex fructibus arborum illi ſunt frigidiores quorum ſuccus imitatur vini ſaporem: ut mala ſeu ſimplicia ſeu granata vel cytonia, quæ cotonia vocat Cato. Hæc ideo dixerim, quod me ſæpe movit & exercuit mecum diſputantem: quia in medium proferre volui quid de vino æſtimaverim ſentiendum. Ceterum conſultationem mihi debitam non omitto. te enim, Di- 600
ſari, convenio ut quod quærendum mihi occurrit abſolvas. Legiſſe apud philoſophum Græcum memini (ni fallor, ille Ariſtoteles fuit in libro quem de ebrietate compoſuit,) mulieres raro in ebrietatem cadere, crebro ſenes. nec cauſam vel hujus frequentiæ vel illius raritatis adjecit. Et quia ad naturam corporum tota hæc quæſtio pertinet, quam nôſſe & induſtriæ tuæ & profeſſionis officium eſt, volo te cauſas rei, quam ille ſententiæ loco dixit, ſi tamen philoſopho aſſentiris, aperire. Tum ille: Recte & hoc Ariſtoteles; ut cetera. nec poſſum non aſſentiri viro cujus inventis nec ipſa natura diſſentit. Mulieres, inquit, raro ebriantur, crebro ſenes. rationis plena gemina iſta ſententia: & altera pendet ex altera. nam, cum didicerimus quid mulieres ab ebrietate defendat, jam tenemus quid ſenes ad hoc frequenter impellat. contrariam enim ſortita naturam ſunt muliebre corpus & corpus ſenile. mulier humectiſſimo eſt corpore. docet hoc & levitas cutis & ſplendor: docent præcipue aſſiduæ purgationes ſuper-

fluo

ſluo exonerantes corpus humore. cum ergo epotum vinum in tam largum ceciderit humorem, vim ſuam perdit & fit dilutius, nec facile cerebri ſedem ferit, fortitudine ejus exſtincta. Sed & hæc ratio juvat ſententiæ veritatem, quod muliebre corpus crebris purgationibus deputatum pluribus conſertum eſt foraminibus, ut pateat in meatus & vias præbeat humori in egeſtionis exitum confluenti. per hæc foramina vapor vini celeriter evaneſcit. Contra ſenibus ſiccum corpus eſt. quod probat aſperitas & ſqualor cutis. unde & hæc ætas ad fletum fit difficilior; quod eſt indicium ſiccitatis. intra hos vinum nec patitur contrarietatem repugnantis humoris, & integra vi ſua adhæret corpori arido; & mox loca tenet quæ ſapere homini miniſtrant. Dura quoque eſſe ſenum corpora nulla dubitatio eſt. & ideo etiam ipſi naturales meatus in membris durioribus obſerantur: & hauſto vino exhalatio nulla contingit; ſed totum ad
601 ipſam ſedem mentis aſcendit. hinc fit ut & ſani ſenes malis ebriorum laborent, tremore membrorum, linguæ titubantia, abundantia loquendi, iracundiæ concitatione: quibus tam ſubjacent juvenes ebrii quam ſenes ſobrii. Si ergo levem pertulerint impulſum vini, non accipiunt hæc mala ſed incitant; quibus ætatis ratione jam capti ſunt.

CAPUT VII.

Feminis frigidiórne ſit natura quam viris, an calidior. Et cur muſtum non inebriet.

PRobata omnibus Diſarii diſputatione, ſubjecit Symmachus: Ut ſpectata eſt tota ratio quam de mulieбris ebrietatis raritate Diſarius invenit; ita unum ab eo prætermiſſum eſt; nimio frigore, quod in ea-

Digitized by Google

in earum corpore eſt, frigeſcere hauſtum vinum, & ita debilitari, ut vis ejus quæ elanguit nullum calorem poſſit de quo naſcitur ebrietas excitare. Ad hæc Horus: Tu vero, Symmache, fruſtra opinaris frigidam eſſe mulierum naturam; quam ego calidiorem virili, ſi tibi volenti erit, facile probabo. Humor naturalis in corpore, quando ætas tranſit pueritiam, fit durior, & acuitur in pilos. ideo tunc & pubes & genæ & aliæ partes corporis veſtiuntur. ſed in muliebri corpore hunc humorem calore ſiccante fit inopia pilorum. & ideo in corpore ſexus hujus manet continuus ſplendor & levitas. Eſt & hoc in illis indicium caloris; abundantia ſanguinis, cujus natura fervor eſt, qui, ne urat corpus ſi inſidat, crebra purgatione ſubtrahitur. quis ergo dicat frigidas, quas nemo poteſt negare plenas caloris; quia ſanguinis plenæ ſunt? deinde licet urendi corpora defunctorum uſus no- 602
ſtro ſæculo nullus ſit, lectio tamen docet eo tempore quo igni dari honor mortuis habebatur, ſiquando uſu veniſſet ut plura corpora ſimul incenderentur, ſolitos fuiſſe funerum miniſtros denis virorum corporibus adjicere ſingula muliebria. & unius adiutu, quaſi natura flammei & ideo celeriter ardentis, cetera flagrabant. Ita nec veteribus calor mulierum habebatur incognitus. Nec hoc tacebo; quod, cum calor ſemper generationis cauſa ſit, feminæ ideo celerius quam pueri fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius. nam & ſecundum jura publica duodecimus annus in femina & quartuſdecimus in puero definit pubertatis ætatem. Quid plura? nonne videmus mulieres, quando nimium frigus eſt, mediocri veſte contentas nec ita operimentis plurimis involutas ut viri ſolent, ſcilicet naturali calore contra frigus quod aer ingerit repugnante? Ad hæc renidens

Digitized by Google

dens Symmachus, Bene, inquit, Horus noſter tentat videri orator ex cynico qui in contrarium vertit ſenſus quibus poteſt muliebris corporis frigus probari. nam quod pilis, ut viri, non obſidentur, inopia caloris eſt. calor eſt enim qui pilos creat. unde & eunuchis deſunt; quorum naturam nullus negaverit frigidiorem viris. ſed & in corpore humano illæ partes maxime veſtiuntur quibus amplius ineſt caloris. leve autem eſt mulierum corpus, quaſi naturali frigore denſetum. comitatur enim algorem denſitas, levitas denſitatem. Quod vero ſæpe purgantur, non multi ſed vitioſi humoris indicium eſt. indigeſtum eſt enim & crudum quod egeritur, & quaſi infirmum effluit; nec habet ſedem; ſed naturâ quaſi noxium & magis frigidum pellitur. quod maxime probatur quia mulieribus, cum purgantur, etiam algere contin-
603 git. unde intelligitur frigidum eſſe quod effluit, & ideo in vivo corpore non manere quaſi inopiâ caloris exſtinctum. Quod muliebre corpus juvabat ardentes viros, non caloris erat ſed pinguis carnis & oleo ſimilis; quod non in illis contingeret ex calore. Quod cito admonentur generationis; non nimii caloris ſed naturæ infirmioris eſt: ut exilia poma celerius matureſcunt, robuſta ſerius. Sed ſi vis intelligere in generatione veram rationem caloris, conſidera, viros longe diutius perſeverare in generando quam mulieres in pariendo: & hæc tibi ſit indubitata probatio in utroque ſexu vel frigoris vel caloris. nam vis eadem in frigidiore corpore celerius exſtinguitur, in calidiore diutius perſeverat. Quod frigus aeris tolerabilius viris ferunt; facit hoc ſuum frigus. ſimilibus enim ſimilia gaudent. ideo ne corpus earum frigus horreat, facit conſuetudo naturæ, quam ſortitæ ſunt frigidiorem. Sed de his ſinguli, ut vo-

Digitized by Google

volunt, judicent. Ego vero ad ſortem venio conſulendi; & quod ſcitu dignum æſtimo ab eodem Diſario quæro, & mihi uſque ad affectum nimio amico & cum in ceteris tum in his optime docto. Nuper in Tuſculano meo fui cum vindemiales fructus pro annua ſolemnitate legerentur. erat videre permixtos ruſticis ſervos haurire vel de expreſſo vel de ſponte fluente muſtum, nec tamen ebrietate capi. quod in illis præcipue admirabar quos impelli ad inſaniam parvo vino noveram. quæro quæ ratio de muſto ebrietatem aut tardam fieri faciat aut nullam. Ad hæc Diſarius: Omne quod dulce eſt, cito ſatiat nec diuturnam deſiderii ſui fidem tenet. ſed in locum ſatietatis ſuccedit horror. in muſto autem ſola dulcedo eſt; ſuavitas nulla. nam vinum cum in infantia eſt, dulce; cum pubeſcit, magis ſuave quam dulce eſt. eſſe autem harum duarum rerum diſtantiam certe Homerus teſtis eſt, qui ait:

μέλιτι γλυκερῷ, ἢ ἡδέϊ οἴνῳ; 604

vocavit enim mel dulce, & vinum ſuave. muſtum igitur, cum necdum ſuave eſt ſed tantummodo dulce, horrore quodam tantum ſumi de ſe non patitur quantum ſufficiat ebrietati. Addo aliud: naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare; adeo ut medici eos qui uſque ad periculum diſtenduntur vino plurimo, cogant vomere: & poſt vomitum contra fumum vini qui remanſit in venis panem offerunt melle illitum. & ita hominem ab ebrietatis malo dulcedo defendit. ideo ergo non inebriat muſtum, in quo eſt ſola dulcedo. Sed & hoc de idonea ratione deſcendit; quod muſtum grave eſt & flatus & aquæ permixtione, & pondere ſuo in inteſtina delabitur ac profluit, nec manet in locis obnoxiis ebrietati: delapſum vero relinquit ſine dubio in homine ambas qualitates naturæ

ræ ſuæ: quarum altera in flatu altera in aquæ ſubſtantia eſt. ſed flatus quidem quaſi æque ponderoſus in ima delabitur: aquæ vero qualitas non ſolum ipſa non impellit in inſaniam; ſed &, ſi qua vinalis fortitudo in homine reſedit, hanc diluit & exſtinguit. ineſſe autem aquam muſto vel hinc docetur; quod cum in vetuſtatem procedit fit menſura minus ſed acrius fortitudine: quia exhalata aqua qua molliebatur, remanet vini ſola natura cum fortitudine ſua libera, nulla diluti humoris permixtione mollita.

CAPUT VIII.

De facilitate vel difficultate digeſtionis quorumdam ciborum: deque aliis quibuſdam quæſtiunculis oppido quam argutis.

Poſt hæc Furius Albinus: Ego quoque pro virili portione Diſarium noſtrum inexercitum
605 non relinquo. dicas, quæſo, quæ cauſa difficile digeſtu facit inſicium: quod ab inſectione inſicium dictum (amiſſione enim litteræ poſtea quod nunc habet nomen obtinuit) cum multum in eo digeſtionem futuram juverit tritura tam diligens & quicquid grave erat carnis aſſumſerit conſummationemque ejus multa ex parte confecerit. Et Diſarius: Inde hoc genus cibi difficile digeritur, unde putas ei digeſtionem ante proviſam. levitas enim, quam tritura præſtitit, facit ut innatet udo cibo, quem in medio ventris invenerit; nec adhæreat cuti ventris, de cujus calore digeſtio promovetur: ſic & mox tritum atque formatum cum in aquam conjicitur natat. ex quo intelligitur quod idem faciens in ventris humore ſubducit ſe digeſtionis neceſſitati; & tam ſero illic coquitur quam tardius

Digitized by Google

dius conficiuntur, quæ vapore aquæ quam quæ igne ſolvuntur. deinde, dum inſtantius teritur, multus ei flatus involvitur, qui prius in ventre conſumendus eſt: ut tum demum conficiatur quod remanſit de carne jam liberum. Hoc quoque ſcire haveo, Furius inquit, quæ faciat cauſa nonnullos carnes validiores facilius digerere quam tenues. nam, cum cito coquant offas bubulas, in aſperis piſcibus concoquendis laborant. In his, Diſarius ait, hujus rei auctor eſt nimia in homine vis caloris: quæ, ſi idoneam materiem ſuſcipit, libere ſuſcipitur, libere congreditur, & cito eam in concertatione conſumit. levem, modo præterit ut latentem, modo in cinerem potius quam in ſuccum vertit: ut ingentia robora in carbonum fruſta lucentia igne vertuntur: paleæ ſi in ignem ceciderint, mox ſolum de eis cinerem reſtat videri. Habes & hoc exemplum non diſſonum quod potentior mola ampliora grana confringit, integra illa quæ ſunt minutiora tranſmittit. vento nimio abies aut quercus avellitur; cannam nulla facile frangit procella. Cumque Furius delectatus enarrantis ingenio plura vellet interrogare, Cæcina ſe Albinus objecit; Mihi quoque deſiderium eſt habendi pauliſper negotii cum tam facunda Diſarii doctrina. Dic, oro te, quæ facit cauſa ut ſinapi & piper, ſi appoſita cuti fuerint, vulnus excitent & loca perforent; devorata vero nullam ventris corpori inferant læſionem. Et Diſarius, Species, inquit, & acres & calidæ ſuperficiem cui opponuntur exulcerant: quia integra virtute ſua ſine alterius rei admixtione utuntur ad noxam. ſed ſi in ventrem recepta ſint, ſolvitur vis earum ventralis humoris alluvione, qua fiunt dilutiores. deinde prius vertuntur in ſuccum ventris calore, quam ut integra poſſint nocere. Cæcina ſubjecit: Dum de

calo-

calore loquimur, admoneor rei quam ſemper quæſitu dignam putavi: Cur in Ægypto, quæ regionum aliarum calidiſſima eſt, vinum non calida, ſed pæne dixerim, frigida virtute naſcatur. Ad hoc Diſarius: Uſu tibi, Albine, compertum eſt aquas, quæ vel de altis puteis vel de fontibus hauriuntur, fumare hieme, æſtate frigeſcere. quod fit non alia de cauſa niſi quod aere, qui nobis circumfuſus eſt, propter temporis rationem calente, frigus in terrarum ima demergitur & aquas inficit, quarum in imo eſt ſcaturigo. & contra, cum aer hiemem præfert, calor in interiora demergens aquis in imo naſcentibus dat vaporem. quod ergo ubique alternatur varietate temporis, hoc in Ægypto ſemper eſt, cujus aer ſemper eſt in calore. frigus enim ima petens vitium radicibus involvitur; & talem dat qualitatem ſucco inde naſcenti. ideo regionis calidæ vina calore caruerunt. Tractatus noſter, Albinus inquit, ſemel ingreſſus calorem non facile alio digreditur. Dicas ergo volo cur qui in aquam deſcendit calidam ſi ſe non moverit minus uritur; ſed, ſi agitatu ſuo aquam moverit, majorem ſentit calorem; & totiens aqua urit amplius, quotiens novus ei motus acceſſerit. Et Di-
607 ſarius, Calida, inquit, quæ adhæſerit noſtro corpori mox præbet tactum ſui manſuetiorem; vel quia cuti aſſuevit, vel quia frigus accepit a nobis. motus vero aquam novam ſemper ac novam corpori applicat: & ceſſante aſſuetudine, de qua paulo ante diximus, ſemper novitas auget ſenſum caloris. Cur ergo, Albinus ait, æſtate cum aer calidus flabro movetur, non calorem ſed frigus acquirit? eadem enim ratione & in hoc fervorem deberet motus augere. Non eadem ratio eſt, Diſarius inquit, in aquæ & aeris calore. illa enim corporis ſolidioris eſt; & craſſa materies cum movetur,

inte-

Digitized by Google

integra vi ſua ſuperficiem cui admovetur invadit: aer motu in ventum ſolvitur, & liquidior ſe factus agitatu flatus efficitur. porro ut flatus illud removet quod circumfuſum nobis erat (erat autem circa nos calor) remoto igitur per flatum calore reſtat ut advenam ſenſum frigoris præſtet agitatus.

CAPUT IX.

Cur ſe in orbem rotantes patiantur vertiginem capitis. Et quomodo cerebrum ipſum ſenſus expers, ſenſus tamen in ceteris membris gubernet. Ibique obiter, quæ partes humani corporis ſenſu careant.

INterpellat Evangelus pergentem conſultationem: &, Exercebo, inquit, Diſarium noſtrum, ſi tamen minutis illis ſuis & rorantibus reſponſionibus ſatisfaciet conſulenti. Dic, Diſari, cur qui ita ſe vertunt ut ſæpe in orbem rotentur, & vertiginem capitis & obſcuritatem patiuntur oculorum: poſtremo, ſi perſeveraverint, ruunt, cum nullus alius motus corporis hanc ingerat neceſſitatem. Ad hæc Diſarius, Septem, inquit, corporei motus ſunt. aut enim accedit prorſum, 608
aut retrorſum recedit; aut in dexteram lævamve divertitur; aut ſurſum promovetur, aut deorſum; aut orbiculatim rotatur. ex his ſeptem motibus unus tantum in divinis corporibus invenitur: ſphæralem dico quo movetur cœlum, quo ſidera, quo cetera moventur elementa. terrenis animalibus illi ſex præcipue familiares ſunt. ſed nonnumquam adhibetur & ſeptimus. ſed ſex illi ut directi, ita & innoxii. ſeptimus, id eſt, qui gyros efficit, crebro converſu turbat, & humoribus capitis involvit ſpiramentum, quod animam cerebro quaſi

omnes ſenſus corporis gubernanti miniſtrat. hoc eſt autem ſpiramentum quod ambiens cerebrum ſingulis ſenſibus vim ſuam præſtat; hoc eſt quod nervis & muſculis corporis fortitudinem præbet. Ergo vertigine turbatum & ſimul agitatis humoribus oppreſſum langueſcit & miniſterium ſuum deſerit. inde fit his qui raptantur in gyros hebetior auditus, viſus obſcurior; poſtremo nervis & muſculis nullam ab eo virtutem, quaſi deficiente, ſumentibus, totum corpus, quod iis ſuſtinetur & in robur erigitur, deſertum jam fulcimentis ſuis, labitur in ruinam. ſed contra hæc omnia conſuetudo, quam ſecundam naturam pronuntiavit uſus, illos juvat qui in tali motu ſæpe verſantur. ſpiramentum enim cerebri, quod paulo ante diximus, aſſuetum rei jam non ſibi novæ, non paveſcit hunc motum, nec miniſteria ſua deſerit. ideo conſuetis etiam iſte agitatus innoxius eſt. Et Evangelus: Irretitum te jam, Diſari, teneo: &, ſi vere opinor, nuſquam hodie effugies, & alios enim in arte tibi ſocios & ipſum te audivi ſæpe dicentem cerebro non ineſſe ſenſum; ſed ut oſſa, ut dentes, ut capillos, ita & cerebrum eſſe ſine ſenſu. Verúmne eſt hæc vos dicere ſolitos? an ut falſum refelles? Verum, ait ille. Ecce jam clauſus es. ut enim concedam tibi præter capillos in homine aliquid eſſe ſine ſenſu, quod non facile perſua-
609 ſu eſt; tamen cur ſenſus omnes paulo ante dixiſti a cerebro miniſtrari, cum cerebro non ineſſe ſenſum ipſe fatearis? potéſtne excuſare hujus contrarietatis auſum vel veſtri oris nota volubilitas? Et Diſarius renidens: Retia quibus me involutum tenes, nimis rara ſunt, nimis patula. ecce me, Evangele, ſine niſu inde exemtum videbis. Opus naturæ eſt ut ſenſum vel nimium ſicca vel nimium humecta non capiant, oſſa, dentes cum unguibus

&

& capillis, nimia ſiccitate ita denſeta ſunt, ut penetrabilia non ſint effectui animæ qui ſenſum miniſtrat. adeps, medulla & cerebrum ita in humore atque mollicie ſunt, ut eumdem effectum animæ, quem ſiccitas illa non recipit, mollicies iſta non teneat. ideo tam dentibus, unguibus, oſſibus & capillis, quam adipi, medullis & cerebro ſenſus ineſſe non potuit. & ſicut ſectio capillorum nihil doloris ingerit; ita ſi ſecetur vel dens, vel os ſeu adeps ſeu cerebrum ſeu medulla; aberit omnis ſenſus doloris. Sed videmus, inquies, tormentis affici, quibus ſecantur oſſa, torqueri homines & dolore dentium. hoc verum eſſe quis abneget? ſed, ut os ſecetur, omentum quod impoſitum eſt oſſi, cruciatum, dum ſectionem patitur, importat. quod cum medici manus tranſit, os jam cum medulla quam continet habent indolentiam ſectionis ſimilem capillorum: & cum dentium dolor eſt, non os dentis in ſenſu eſt, ſed caro quæ continet dentem. nam & unguis, quantus extra carnem creſcendo pergit, ſine ſenſu ſecatur: qui carni adhæret, jam facit ſi ſecetur dolorem non ſuo ſed ſedis ſuæ corpore. ſicut capillus dum ſuperior ſecatur neſcit dolorem: ſi avellatur ſenſum accipit a carne quam deſerit. & cerebrum, quod tactu ſui hominem vel torquet vel frequenter interimit, non ſuo ſenſu ſed veſtitus ſui, id eſt omenti, hunc importat dolorem. ergo diximus quæ in homine ſine ſenſu ſint & quæ hoc cauſa faciat indicatum eſt. reliqua pars debiti mei de eo eſt, cur cerebrum, cum ſenſum non habeat, ſenſus gubernet. ſed de hoc quoque tentabo ſi potero eſſe ſolvendo. Senſus, de quibus loquimur, quinque 610
ſunt; viſus, auditus, odoratus, guſtus & tactus. hi aut corporei ſunt aut circa corpus, ſoliſque ſunt caducis corporibus familiares. nulli enim divino corpori ſenſus ineſt; anima vero omni corpore, vel ſi di-

Digitized by Google

vinum eſt, ipſa divinior eſt. ergo ſi dignitas divinorum corporum ſenſum dedignatur, quaſi aptum caducis; multo magis anima majoris eſt majeſtatis quam ut ſenſu egeat. ut autem homo conſtet & vivum animal ſit, anima præſtat, quæ corpus illuminat. porro illuminat inhabitando; & habitatio ejus in cerebro eſt. ſphæralis enim natura & ad nos veniens de alto partem in homine & altam & ſphæralem tenuit, & quæ ſenſu careat qui non eſt animæ neceſſarius. ſed quia neceſſarius animali eſt, locat in cavernis cerebri ſpiramentum de effectibus ſuis. cujus ſpiramenti natura hæc eſt, ut ſenſus ingerat & gubernet. de his ergo cavernis, quas ventres cerebri noſtra vocavit antiquitas, naſcuntur nervorum ſeptem συζυγίαι: cui rei nomen quod ipſe voles Latinum facito. Nos enim συζυγίαν nervorum vocamus, cum bini nervi pariter emergunt & in locum certum deſinunt. ſeptem igitur nervorum συζυγίαι de cerebri ventre naſcentes vicem implent fiſtularum ſpiramentum ſenſificum ad ſua quæque loca naturali lege ducentes; ut ſenſum vicinis & longe poſitis membris animalis infundant. Prima igitur συζυγία nervorum talium petit oculos, & dat illis agnitionem ſpecierum & diſcretionem colorum. ſecunda in aures diffunditur; per quam eis innaſcitur notitia ſonorum. tertia naribus inſeritur, vim miniſtrans odorandi. quarta palatum tenet; quo de guſtatibus judicatur. quinta vi ſua omne corpus implet: omnis enim pars corporis mollia & aſpera, frigida & calida diſcernit. ſexta de cerebro means ſtomachum petit; cui maxime ſenſus eſt neceſſarius, ut quæ
611 deſunt appetat, ſuperflua reſpuat, & in homine ſobrio ſe ipſe moderetur. ſeptima συζυγία nervorum, infundit ſenſum ſpinali medullæ; quæ hoc eſt animali quod eſt navi carina, & adeo uſu aut digni-

gni-

Digitized by Google

gnitate præcipua eſt, ut longum cerebrum a medicis ſit vocata. ex hac denique ut ex cerebro diverſi naſcuntur meatus virtutem tribus animæ propoſitis miniſtrantes. tria ſunt enim quæ ex animæ providentia accipit corpus animalis; ut vivat, ut decore vivat, & ut immortalitas illi ſucceſſione quæratur. his tribus propoſitis, ut dixi, animæ per ſpinalem medullam præbetur effectus. nam cordi & jecori & ſpirandi miniſteriis, quæ omnia ad vivendum pertinent, vires de ſpinalibus, quos dixi, meatibus miniſtrantur, nervis etiam manuum, pedum aliarumve partium per quas decore vivitur, virtus inde præſtatur. & ut ex his ſucceſſio procuretur, nervi ex eadem ſpinali medulla pudendis & matrici, ut ſuum opus impleant, miniſtrantur. ita nulla in homine pars corporis ſine ſpiramento, quod in ventre cerebri locatum eſt, & ſine ſpinalis medullæ beneficio conſtat. Sic ergo fit ut, cum ipſum cerebrum ſenſu careat, ſenſus tamen a cerebro in omne corpus proficiſcatur. Euge Græculus noſter, Evangelus ait, tam plane nobis oſtendit res opertu naturæ tectas, ut quicquid ſermo deſcripſit oculis videre videamur. ſed Euſtathio jam cedo, cui præripui conſulendi locum. Euſtathius: Modo vel vir omnium diſertiſſimus Euſebius, vel quicumque volent alii ad exercitium conſultationis accedant, nos poſtea liberiore otio congrediemur.

Digitized by Google

CAPUT X.

Qui fiat ut calvicium pariter atque canicies anteriores capitis partes primum invadant. Deinde, cur feminis atque eunuchis vox ſit quam viris exilior.

ERgo, ait Euſebius, habendus mihi ſermo, Diſari, tecum de ætate cujus januam jam pæ-
612 ne ambo pulſamus. Homerus, cum ſenes πολιοκροτάφυς vocat, quæro utrum ex parte poetico more totum caput ſignificare velit, an ex aliqua ratione canos huic præcipue parti capitis aſſignet. Et Diſarius: Et hoc divinus ille vates prudenter ut cetera. nam pars anterior capitis humidior occipitio eſt; & inde crebro ſolet incipere canicies. Et ſi pars anterior, ait ille, humidior eſt, cur calvicium patitur? quod non niſi ex ſiccitate contingit. Opportuna, inquit Diſarius, objectio. ſed ratio non obſcura eſt. Partes enim priores capitis fecit natura rariores, ut quicquid ſuperflui aut fumei flatus circa cerebrum fuerit evaneſcat per plures meatus. unde videmus in ſiccis defunctorum capitibus velut quaſdam ſuturas, quibus hemiſphæria, ut ita dixerim, capitis alligantur. quibus igitur illi meatus fuerint ampliores, humorem ſiccitate mutant; & ideo tardius caneſcunt, ſed non calvicio carent. Si ergo ſiccitas calvos efficit, & poſteriora capitis ſicciora eſſe dixiſti; cur calvum occipitium numquam videmus? Ille reſpondit: Siccitas occipitii non ex vitio ſed ex natura eſt. ideo omnibus ſicca ſunt occipitia. ex illa autem ſiccitate calvicium naſcitur quæ per malam temperiem, quam Græci δυσκρασίαν ſolent vocare, contingit. unde quibus capilli ſunt criſpi, quia ita temperati

ti ſunt ut capite ſicciores ſint, tarde caneſcunt, cito in calvicium tranſeunt. contra qui capillo ſunt rariore, non eo facile nudantur, nutriente humore quod φλέγμα vocitatur; ſed fit illis cita canicies. nam ideo albi ſunt cani, quia colorem humoris quo nutriuntur imitantur. Si ergo ſenibus abundantia humoris capillos in caniciem tingit, cur ſenecta opinionem exactæ ſiccitatis accepit? Quia ſenecta, inquit ille, exſtincto per vetuſtatem naturali calore, fit frigida: & ex illo frigore gelidi & ſuperflui naſcuntur humores. ceterum liquor vitalis longævitate ſiccatus eſt. inde ſenecta ſicca eſt inopiâ 613
naturalis humoris; humecta eſt abundantiâ vitioſi ex frigore procreati. hinc eſt quod ex vigiliis ætas gravior afficitur: quia ſomnus qui maxime ex humore contingit, de non naturali humore naſcitur. ſicut eſt multus in infantia, quæ humida eſt, abundantiâ non ſuperflui ſed naturalis humoris. Eadem ratio eſt quæ pueritiam caneſcere non patitur, cum ſit humectiſſima. quia non ex frigore nato phlegmate humida eſt, ſed illo naturali & vitali humore nutritur. ille enim humor qui aut de ætatis frigore naſcitur aut cujuslibet vitioſitatis occaſione contrahitur, ut ſuperfluus ita & noxius eſt. hunc videmus in feminis niſi crebro egeratur extrema minitantem; hunc in eunuchis debilitatem tibiis ingerentem: quarum oſſa quaſi ſemper in ſuperfluo humore natantia naturali vigore caruerunt; & ideo facile intorquentur, dum pondus ſuperpoſiti corporis ferre non poſſunt: ſicut canna pondere ſibi impoſito curvatur. Et Euſebius: Quoniam nos a ſenectute uſque ad eunuchos traxit ſuperflui humoris diſputatio, dicas volo cur ita acutæ vocis ſint ut ſæpe mulier an eunuchus loquatur niſi videas ignores? Id quoque facere ſuperflui humoris abundantiam ille reſpondit. Ipſe enim ἀρτηρίαν,

per quam ſonus vocis aſcendit , efficiens craſſiorem anguſtat vocis meatum : & ideo vel feminis vel eunuchis vox acuta eſt ; viris gravis ; quibus vocis tranſitus habet liberum & ex integro patentem meatum . naſci autem in eunuchis & in feminis ex pari frigore parem pæne importuni humoris abundantiam etiam hinc liquet ; quod utrumque corpus ſæpe pingueſcit . certe ubera prope ſimiliter utrique grandeſcunt.

614
C A P U T XI.

Cur ii quos pudet , aut qui gaudent , rubeſcant : at metuentes pallor invadat .

HIs dictis , cum ad interrogandum ordo Servium jam vocaret ; naturali preſſus ille verecundia uſque ad proditionem coloris erubuit . Et Diſarius : Age , Servi , non ſolum adoleſcentium qui tibi æquævi ſunt ſed ſenum omnium doctiſſime , commaſcula frontem ; & , ſequeſtrata verecundia , quam in te facies rubore indicat , confer nobiſcum libere quod occurrerit ; interrogationibus tuis non minus doctrinæ collaturus quam ſi aliis conſulentibus ipſe reſpondeas . cumque diutule tacentem crebris ille exhortationibus excitaret ; Hoc , inquit Servius , ex te quæro , quod mihi contigiſſe dixiſti ; quæ faciat cauſa ut rubor corpori ex animi pudore naſcatur . Et ille , Natura , inquit , cum quid ei occurrit honeſto pudore dignum , imum petendo penetrat ſanguinem : quo commoto atque diffuſo cutis tinguitur ; & inde naſcitur rubor . dicunt etiam phyſici quod natura pudore tacta ita ſanguinem ante ſe pro velamento tendat , ut videmus quemque erubeſcentem manum ſibi ante faciem frequenter opponere . nec dubitare de his poteris , cum ni-

Digitized by Google

nihil aliud ſit rubor niſi color ſanguinis. Addit Servius: Et qui gaudent cur rubeſcunt? Et Diſarius, Gaudium, inquit, extrinſecus contingit, ad hoc animoſo occurſu natura feſtinat; quam ſanguis comitando quaſi alacritate integritatis ſuæ compotem tinguit cutem, & inde ſimilis color naſcitur. Idem refert: Contra qui metuunt qua ratione palleſcunt? Nec hoc, Diſarius ait, in occulto eſt. natura enim
cum quid de extrinſecus contingentibus metuit in 615
altum tota demergitur: ſicut nos quoque cum timemus latebras & loca nos occulentia quærimus. ergo tota deſcendens ut lateat trahit ſecum ſanguinem, quo velut curru ſemper vehitur. hoc demerſo humor dilutior cuti remanet; & inde palleſcit. ideo timentes & tremunt: quia virtus animæ introrſum fugiens nervos relinquit, quibus tenebatur fortitudo membrorum; & inde ſaltu timoris agitantur. hinc & laxamentum ventris comitatur timorem: quia muſculi, quibus claudebantur retrimentorum meatus, fugientis introrſum animæ virtute deſerti laxant vincula, quibus retrimenta uſque ad digeſtionis opportunitatem continebantur. Servius his dictis venerabiliter aſſenſus obticuit.

CAPUT XII.

De quæſtionibus quindecim Diſario ab Avieno propoſitis.

TUnc Avienus, Quia me ordo, ait, ad ſimilitudinem conſultationis applicat, reducendus mihi eſt ad convivium ſermo, qui longius a menſa jam fuerat evagatus & ad alias tranſierat quæſtiones. Sæpe appoſita ſalita carne, quam *laridum* vocamus, ut opinor, quaſi *large aridum*, quærere me-

eum ipſe conſtitui qua rat one carnem ad diuturnitatem uſus admixtio ſalis ſervet. hoc licet æſtimare mecum poſſim; malo tamen ab eo qui corporibus curat certior fieri. Et Diſarius: Omne corpus ſuapte natura diſſolubile & marcidum eſt, &, niſi quodam vinculo contineatur, facile defluit. continetur autem quamdiu ineſt anima reciprocatione aeris qua vegetantur conceptacula ſpiritus, dum ſemper novo ſpirandi nutriuntur alimento. hoc ceſſante per animæ diſceſſum membra marceſcunt: & omne pondere ſuo conflictum corpus obteritur.
616 tum ſanguis etiam, qui quamdiu fuit compos caloris dabat membris vigorem, calore diſcedente verſus in ſaniem non manet intra venas, ſed foras exprimitur: atque ita laxatis ſpiramentis effluit tabes fæculenta. id fieri ſal admixtus corpori prohibet. eſt enim naturâ ſiccus & calidus: & fluxum quidem corporis calore contrahit; humorem vero ſiccitate vel coercet vel exſorbet. certe humorem ſale differri ſive conſumi, fit hinc cognitu facile; quod ſi duos panes pari magnitudine feceris, unum ſale aſperſum, ſine ſale alterum; invenies indigentem ſalis pondere propenſiorem; ſcilicet humore in eo per ſalis penuriam permanente. Et hoc a Diſario meo quæſitum volo, cur defæcatum vinum validius ſit viribus ſed infirmius ad permanendum; & tam bibentem cito permovet, quam ipſum ſi manſerit facile mutatur. Quod cito, inquit Diſarius, permovet, hæc ratio eſt: quia tanto penetrabilius in venas efficitur bibentis, quanto fit liquidius fæce purgata. ideo autem facile mutatur; quod nullo firmamento nixum undique ſui ad noxam patet. fæx enim vino ſuſtinendo & alendo & viribus ſufficiendis quaſi radix ejus eſt. Et hoc quæro, Avienus ait, cur fæx in imo ſubſidit omnium niſi mellis: mel ſolum eſt quod in ſummum

mum fæcem exſpuat? Ad hæc Diſarius: Fæcis ma-
teria ut ſpiſſa atque terrena ceteris laticibus pon-
dere præſtat, melle vincitur. ideo in illis gra-
vitate devergens ad fundum decidit; in melle ve-
ro, ut levior, de loco victa ſurſum pellitur. Quo-
niam ex his quæ dicta ſunt ingerunt ſe ſimiles quæ-
ſtiones; cur, Diſari, ita mel & vinum diverſis
ætatibus habentur optima; mel quod recentiſſimum,
vinum quod vetuſtiſſimum; unde eſt & illud pro-
verbium, quo utuntur gulones: *Mulſum quod pro-*
be temperes miſcendum eſſe novo Hymettio & vetulo Fa- 617
lerno. Propterea, inquit ille, quia inter ſe inge-
nio diverſa ſunt. vini enim natura humida eſt,
mellis arida. ſi dicto meo addubitaveris, medici-
næ contemplator effectum. nam, quæ udanda ſunt
corporis, vino foventur; quæ ſiccanda ſunt, mel-
le detergentur. igitur longinquitate temporis de
utroque aliquid exſorbente vinum fit meracius, mel
aridius: & ita mel ſucco privatur, ut vinum aquâ
liberatur. Nec hoc, quod ſequitur, diſſimile quæ-
ſitis eſt: cur, ſi vaſa vini atque olei diutule ſemi-
plena cuſtodias, vinum ferme in acorem corrum-
pitur, oleo contra ſapor ſuavior conciliatur? Utrum-
que, Diſarius ait, verum eſt. in illud enim va-
cuum quod ſuperne liquido caret, aer advena in-
cidit, qui tenuiſſimum quemque humorem elicit &
exſorbet. eo ſiccato vinum quaſi ſpoliatum viribus
prout ingenio imbecillum aut validum fuit vel aco-
re exaſperatur vel auſteritate reſtringitur. oleum
autem, ſuperfluo humore ſiccato, velut mucore qui
in eo latuit abſterſo, acquirit novam ſuavitatem
ſaporis. Rurſus, ait Avienus, Heſiodus cum ad
medium dolii perventum eſt, compercendum, &
ceteris ejus partibus ad ſatietatem dicit abuten-
dum; optimum vinum ſine dubio ſignificans quod
in dolii medietate conſiſteret. ſed & hoc uſu pro-
ba-

Digitized by Google

batum eſt in oleo optimum eſſe quod ſupernatat; in melle quod in imo eſt. quæro igitur cur oleum quod in ſummo eſt, vinum quod in medio, mel quod in fundo, optima eſſe credantur? Nec cunctatus Diſarius ait: Mel quod optimum eſt reliquo ponderoſius eſt. in vaſe igitur mellis, pars quæ in imo eſt, utique præſtat pondere; & ideo
618 ſupernante pretioſior eſt. contra in vaſe vini, pars inferior admixtione fæcis non modo turbulenta ſed & ſapore deterior eſt: pars vero ſumma aeris vicina corrumpitur, cujus admixtione fit dilutior. unde agricolæ dolia non contenti ſub tecto repoſuiſſe defodiunt, & operimentis extrinſecus illitis muniunt, removentes in quantum fieri poteſt a vino aeris contagionem; a quo tam manifeſte læditur, ut vix ſe tueatur in vaſe pleno & ideo aeri minus pervio. ceterum ſi inde hauſeris, & locum aeris admixtioni patefeceris, reliquum quod remanſit omne corrumpitur. media igitur pars quantum a confinio ſummi utriuſque, tantum a noxa remota eſt quaſi nec turbulenta nec diluta. Adjecit Avienus: Cur eadem potio meracior videtur jejuno, quam ei qui cibum ſumſit? Et ille: Venas inedia vacuefacit, ſaturitas obſtruit. igitur cum potio per inanitatem penitus influit, quia non obtuſas cibo venas invenit, neque fit admixtione dilutior & per vacuum means guſtatu fortiore ſentitur. Hoc quoque ſciendum mihi eſt, Avienus ait; cur qui eſuriens biberit aliquantulum famem ſublevat; qui vero ſitiens cibum ſumſerit, non ſolum non domat ſitim ſed magis magiſque cupidinem potus accendit. Nota eſt, inquit Diſarius, cauſa. nam liquori quidem nihil officit, quin ſumtus ad omnes corporis partes quoquo verſus permanet, & venas compleat. & ideo inedia quæ inanitatem fecerat accepto potus remedio quaſi jam non in totum vacua

Digitized by Google

cua recreatur. cibatus vero utpote concretior & grandior in venas non niſi paulatim confectus admittitur. ideo ſitim quam reperit nullo ſubſidio ſublevat; immo quicquid foris humoris nactus eſt exſorbet: & inde penuria ejus quæ ſitis vocatur augetur. 619
Nec hoc mihi, Avienus ait, ignoratum relinquo: cur major voluptas eſt cum ſitis potu exſtinguitur, quam cum fames ſedatur cibo? Et Diſarius: Ex prædictis hoc quoque liquet. nam potionis totius hauſtus in omne corpus ſimul penetrat & omnium partium ſenſus facit unam maximam & ſenſibilem voluptatem: cibus autem exiguo ſubminiſtratu paulatim penuriam conſolatur. ideo voluptas ejus multifariam comminuitur. Hoc quoque, ſi videtur, addo quæſitis: cur qui avidius vorant facilius ſatias capit quam qui eadem quietius ederint? Brevis eſt, inquit illa reſponſio. nam, ubi avide devoratur, tunc multus aer cum edulibus infertur propter hiantium rictus & crebritatem reſpirandi. igitur ubi aer venas complevit ad objiciendum faſtidium pro cibo penſatur. Ni moleſtus tibi ſum, Diſari, patere plus nimio ex diſcendi cupidine garrientem; & dicas, quæſo, cur edulia ſatis calida facilius comprimimus ore quam manu ſuſtinemus; & ſi quid eorum plus fervet quam ut diutius poſſit mandi, illico devoramus, & tamen alvus non pernicioſe uritur? Et ille: Inteſtinus calor qui in alvo eſt quaſi multo major vehementiorque quicquid calidum accipit magnitudine ſua circumvenit ac debilitat. ideo præſtat ſi quid ori fervidum admoveris, non, ut quidam faciunt, hiare (ne novo ſpiritu fervori vires miniſtres) ſed pauliſper labra comprimere; ut major calor qui de ventre etiam ori opitulatur comprimat minorem calorem. manus autem ut rem fervidam ferre poſſit nullo proprio juvatur calore. Jamdudum, inquit Avienus

nus, noſſe haveo cur aqua quæ obſita globis nu-
bium perducitur ad nivalem rigorem minus in po-
620 tu noxia eſt, quam ex ipſa nive aqua reſoluta.
ſcimus enim quot quantæque noxæ epoto nivis hu-
more naſcantur. Et Diſarius: Addo aliquid a te
quæſitis. aqua enim ex nive reſoluta etiam ſi
igne calefiat & calida bibatur, æque noxia eſt,
ac ſi epota ſit frigida. ergo non ſolo rigore niva-
lis aqua perniciosa eſt, ſed ob aliam cauſam; quam
non pigebit aperire auctore Ariſtotele; qui in phy-
ſicis quæſtionibus ſuis hanc poſuit, & in hunc ſen-
ſum, ni fallor, abſolvit. Omnis aqua, inquit,
habet in ſe aeris tenuiſſimi portionem, quo ſa-
lutaris eſt; habet & terream fæcem, qua eſt cor-
pulenta poſt terram. cum ergo aeris frigore &
gelu coacta coaleſcit; neceſſe eſt per evaporatio-
nem velut exprimi ex ea auram illam tenuiſſimam:
qua diſcedente conveniat in coagulum ſola terrea
in ſe remanente natura. quod hinc apparet, quia,
cum fuerit eadem aqua ſolis calore reſoluta, mi-
nor modus ejus reperitur quam fuit antequam con-
gelaſceret. deeſt autem quod evaporatio ſolum in
aqua ſalubre conſumſit. nix ergo, quæ nihil aliud
eſt quam aqua in aere denſeta, tenuitatem ſui
cum denſeretur amiſit: & ideo ex ejus reſolutæ
potu diverſa morborum genera viſceribus inſemi-
nantur. Nominatum gelu veteris, quæ me ſole-
bat agitare, admonuit quæſtionis, cur vina aut
numquam aut rarenter congelaſcant, ceteris ex
magna parte humoribus nimietate frigoris cogi ſo-
litis? num quia vinum ſemina quædam in ſe ca-
loris habet, & ob eam rem Homerus dixit αἴθο-
621 πα οἶνον, non, ut quidam putant, propter colo-
rem? an alia quæpiam cauſa eſt? quam quia igno-
ro ſcire cupio. Ad hæc Diſarius: Eſto, vina na-
turali muniantur calore, num oleum minus igni-

tum

Digitized by Google

tum eſt, aut minorem vim in corporibus calefa-
ctandis habet? & tamen gelu ſtringitur. certe,
ſi putas ea quæ calidiora ſunt difficilius congela-
ſcere, congruens erat nec oleum concreſcere, &
ea quæ frigidiora ſunt facile gelu cogi. acetum
autem omnium maxime frigorificum eſt; atque id
tamen numquam gelu ſtringitur. num igitur ma-
gis oleo cauſa eſt coaguli celerioris quod & levi-
gatius & ſpiſſius eſt? faciliora enim ad coeundum
videntur quæ levigatiora denſioraque ſunt. vino
autem non contingit tanta mollicies; & eſt quam
oleum multo liquidius. acetum vero & liquidiſſi-
mum eſt inter ceteros humores, & tanto eſt acer-
bius, ut ſit acore triſtificum; & exemplo mari-
næ aquæ, quæ ipſa quoque amaritudine ſui aſpera
eſt, numquam gelu contrahitur. nam quod Hero-
dotus hiſtoriarum ſcriptor, contra omnium ferme
qui hæc quæſiverunt opinionem, ſcripſit, mare Bo-
ſporicum, quod & Cimmerium appellat, earum-
que partium mare omne quod Scythicum dicitur,
id gelu conſtringi & conſiſtere; aliter eſt quam
putatur. nam non marina aqua contrahitur: ſed
quia plurimum in illis regionibus fluviorum eſt &
paludum in ipſa maria influentium, ſuperficies ma-
ris cui dulces aquæ innatant congelaſcit: & in-
columi aqua marina videtur in mari gelu ſed de
advenis undis coactum. hoc & in Ponto fieri vi-
demus, in quo fruſta quædam, &, ut ita dixerim,
proſiciæ gelidæ feruntur contractæ de fluvialium
vel paluſtrium undarum multitudine: in quas li-
cet frigori quaſi levatiores marina. plurimum au- 622
tem aquarum talium influere Ponto & totam ſu-
perficiem ejus infectam eſſe dulci liquore, præter
quod ait Salluſtius, *Mare Ponticum dulcius quam ce-
tera*; eſt hoc quoque teſtimonio: quod ſi in Pon-
tum vel paleas vel ligna ſeu quæcumque alia na-
tan-

tantia projeceris, foras extra Pontum feruntur in Propontidem, atque ita in mare quod alluit Aſiæ oram; cum conſtet in Pontum influere maris aquam, non effluere de Ponto. meatus enim qui ſolus de oceano receptas aquas in maria noſtra tranſmittit, in freto eſt Gaditano, quod Hiſpaniam Africamque interjacet, & ſine dubio inundatio ipſa per Hiſpanienſe & Gallicanum litora in Tyrrhenum prodit: inde Hadriaticum mare facit. ex quo dextra in Parthenium, læva in Ionium, & directim in Ægeum pergit; atque ita ingreditur in Pontum. Quæ igitur ratio facit ut rivatim aquæ de Ponto fluant, cum foris influentes aquas Pontus accipiat? ſed conſtat utraque ratio. nam ſuperficies Ponti propter nimias aquas quæ de terra dulces influunt, foras effluit: deorſum vero intro pergit influxio. unde probatum eſt natantia, quæ, ut ſupra dixi, jaciuntur in Pontum, foras pelli; ſi vero columna deciderit, introrſum minari. & hoc ſæpe uſu probatum eſt, ut graviora quæque in fundo Propontidis ad Ponti interiora pel-
623 lantur. Adjecta hac una conſultatione reticebo. Cur omne dulcium magis dulce videtur cum frigidum eſt quam ſi caleat? Reſpondit Diſarius: Calor ſenſum occupat, & guſtatum linguæ fervor interpedit. ideo ex aſperatione oris præventa ſuavitas excluditur. quod ſi caloris abſit injuria; tum demum poteſt lingua incolumi blandimento dulcedinem pro merito ejus excipere. præterea ſuccus dulcis per calorem non impune penetrat venarum receptacula: & ideo noxa minuit voluptatem.

CA-

Digitized by Google

CAPUT XIII.

De quæſtionibus tribus quas Horus Diſario propoſuit.

SUcceſſit Horus, &, Cum multa, inquit, de potu & cibatu quæſiſſet Avienus, unum maxime neceſſarium, ſponte an oblitus ignoro, prætermiſit; cur jejuni magis ſitiant quam eſuriant. hoc in commune nobis, Diſari, ſi videtur, abſolve. Et ille, Rem tractatu dignam, inquit, Hore, quæſiſti; ſed cujus ratio in aperto ſit. cum enim animal ex diverſis conſtet elementis; unum eſt de his quæ corpus efficiunt, quod & ſolum aut maxime ultra cetera aptum ſibi quærat alimentum: calorem dico, qui liquorem ſibi exigit miniſtrari. Certe de ipſis quatuor elementis extrinſecus videmus nec aquam, nec aerem, neque terram aliquod quo alatur aut quod conſumat exigere, nullamque noxam vicinis vel appoſitis ſibi rebus inferre. ſolus ignis alimenti perpetui deſiderio quicquid offendit abſumit. Inſpice & primæ ætatis infantiam, quantum cibum nimio calore conficiat: & contra, ſenes cogita facile tolerare jejunium; quaſi exſtincto in ipſis calore, qui nutrimentis recreari ſolet. ſed & media ætas, ſi multo exercitio excitaverit ſibi naturalem calorem, animoſius cibum appetit. conſideremus & animalia ſanguine carentia, quæ nullum cibum quærant penuria caloris. Ergo ſi calor ſemper eſt in appetentia; liquor autem proprium caloris alimentum eſt; bene in nobis, 624 cum ex jejunio corpori nutrimenta quærantur, præcipue calor ſuum poſtulat: quo accepto corpus omne recreatur, & patientius exſpectat cibum ſolidiorem. His dictis anulum Avienus de

Digitized by Google

menſa retulit, qui illi de breviſſimo dexteræ manus digito repente deciderat. cumque a præſentibus quæreretur cur eum alienæ manui & digito & non huic geſtamini deputatis potius inſereret: oſtendit manum lævam ex vulnere tumidiorem. Hinc Horo nata quæſtionis occaſio. & dic, inquit, Diſari, (omnis enim ſitus corporis pertinet ad medici notionem. tu vero doctrinam & ultra quam medicina poſtulat conſecutus es) dic, inquam, cur ſibi communis aſſenſus anulum in digito qui minimo vicinus eſt, quem etiam medicinalem vocant, & manu præcipue ſiniſtra geſtandum eſſe perſuaſit? Et Diſarius: De hac ipſa quæſtione ſermo quidam ad nos ab Ægypto venerat, de quo dubitabam fabulámne an veram rationem vocarem. ſed libris anatomicorum poſtea conſultis verum reperi, nervum quemdam de corde natum priorſum pergere uſque ad digitum manus ſiniſtræ minimo proximum, & illic deſinere implicatum ceteris ejuſdem digiti nervis: & ideo viſum veteribus, ut ille digitus anulo tamquam coronâ circundaretur. Et Horus, Adeo, inquit, Diſari, verum eſt ita ut dicis Ægyptios opinari, ut ego ſacerdotes eorum, quos prophetas vocant, cum in templo vidiſſem circa deorum ſimulacra hunc in ſingulis digitum confictis odoribus illinire, & ejus rei cauſas requiſiſſem: & de nervo quod jam dictum eſt principe eorum narrante didicerim, & inſuper de numero qui per ipſum ſignificatur. complicatus enim ſenarium numerum digitus iſte demonſtrat, qui omnifariam plenus, perfectus, atque divinus eſt. cauſaſque cur plenus ſit hic numerus ille multis aſſeruit. ego nunc ut præſentibus fabulis minus aptas relinquo. Hæc ſunt quæ in Ægypto divinarum omnium diſciplinarum compote cur anulus huic digito magis inſe-

ſeratur agnovi. Inter hæc Cæcina Albinus, Si vo- 625
lentibus vobis erit, inquit, in medium profero
quæ de hac eadem cauſa apud Ateium Capitonem
pontificii juris inter primos peritum legiſſe me-
mini: qui, cum nefas eſſe ſanciret deorum formas
inſculpi anulis eo uſque proceſſit, ut & cur in
hoc digito vel in hac manu geſtaretur anulus non
taceret. *Veteres*, inquit, *non ornatus, ſed ſignandi
cauſa anulum ſecum circumferebant. unde nec plus ha-
bere quam unum licebat, nec cuiquam niſi libero.
quos ſolos fides deceret, quæ ſignaculo continetur. ideo
jus anulorum famuli non habebant. imprimebatur au-
tem ſculptura materiæ anuli ſive ex ferro ſive ex au-
ro foret: & geſtabatur ut quiſque vellet, quacumque
manu, quolibet digito. poſtea*, inquit, *uſus luxurian-
tis ætatis ſignaturas pretioſis gemmis cœpit inſculpere:
& certatim hac omnis imitatio laceſſivit, ut de aug-
mento pretii quo ſculpendos lapides paraſſent gloriaren-
tur. hinc factum eſt ut uſus anulorum exemtus dex-
tera, quæ multum negotiorum gerit, in lævam rele-
garetur, quæ otioſior eſt: ne crebro motu & officio ma-
nus dextræ pretioſi lapides frangerentur. Electus au-
tem*, inquit, *in ipſa læva manu digitus minimo pro-
ximus, quaſi aptior ceteris, cui commendaretur anu-
li pretioſitas. nam pollex, qui nomen ab eo quod pol-
let accepit, nec in ſiniſtra ceſſat, nec minus quam to-
ta manus ſemper in officio eſt. unde apud Græcos ἀν-
τίχειρ*, inquit, *vocatur, quaſi manus altera. pollici
vero vicinus nudus & ſine tuitione alterius appoſiti
videbatur. nam pollex ita inferior eſt ut vix radicem
ejus excedat. medium & minimum vitaverunt*, in-
quit, *ut ineptos, alterum magnitudine, brevitate al-
terum: & electus eſt qui ab utroque clauditur, & mi-
nus officii gerit, & ideo ſervando anulo magis accom-
modatus eſt*. Hæc ſunt quæ lectio pontificalis ha-
bet. unuſquiſque ut volet vel Etruſcam vel Ægy-

Mm 2 ptia-

Digitized by Google

ptiacam opinionem ſequatur. Inter hæc Horus
626 ad conſulendum reverſus, Scis, inquit, Diſari, præter hunc veſtitum qui me tegit, nihil me in omni cenſu aliud habere. unde nec ſervus mihi eſt, nec ut ſit opto: ſed omnem uſum qui vivo miniſtrandus eſt, ego mihimet ſubminiſtro. Nuper ergo, cum in Hoſtienſi oppido morarer, ſordidatum pallium meum in mari diutule lavi; & ſuper litus ſole ſiccavi: nihiloque minus eædem in ipſo poſt ablutionem maculæ ſordium viſebantur. cumque me res iſta ſtupefaceret; aſſiſtens forte nauta, Quin potius, ait, in fluvio ablue pallium tuum, ſi vis emaculatum? parui ut verum probarem; & aqua dulci ablutum atque ſiccatum vidi ſplendori ſuo redditum: & ex illo cauſam requiro, cur magis dulcis quam ſalſa aqua idonea ſit ſordibus abluendis. Jamdudum, Diſarius inquit, hæc quæſtio ab Ariſtotele & propoſita eſt & ſoluta. ait enim aquam marinam multo ſpiſſiorem eſſe quam eſt dulcis: immo illam eſſe fæculentam, dulcem vero puram atque ſubtilem. hinc facilius ait, vel imperitos nandi mare ſuſtinet: cum fluvialis aqua quaſi infirma & nullo adjumento fulta mox cedat, & in imum pondera accepta tranſmittat. ergo aquam dulcem dixit quaſi naturâ levem celerius immergere in ea quæ abluenda ſunt; & dum ſiccatur, ſecum ſordium maculas abſtrahere: marinam vero quaſi craſſiorem nec facile penetrare purgando propter denſitatem ſui, & dum vix ſiccatur non multum ſordium ſecum trahere. cumque Horus his aſſentiri videretur; Euſtathius ait: Ne decipias, quæſo, credulum, qui ſe quæſtionemque ſuam commiſit fidei tuæ. Ariſtoteles enim, ut nonnulla alia, magis acute quam vere iſta diſſeruit. adeo autem aquæ denſitas non nocet abluendis, ut ſæpe qui aliquas ſpe-

ſpecies purgatas volunt, ne ſola aqua vel dulci tardius hoc efficiant, admiſceant illi cinerem, vel, ſi deſuerit, terrenum pulverem; ut craſſior facta celerius poſſit abluere. nihil ergo impedit marinæ aquæ denſitas. ſed nec ideo quia ſalſa eſt 627
minus abluit. ſalſitas enim findere & velut aperire ſolet meatus: ideo magis elicere debuit abluenda. Sed hæc una cauſa eſt cur aqua marina non ſit ablutioni apta, quia pinguis eſt; ſicut & ipſe Ariſtoteles ſæpe teſtatus eſt; & ſales docent, quibus ineſſe quiddam pingue nullus ignorat. eſt & hoc indicium pinguis aquæ marinæ, quod, cum inſpergitur flammæ, non tam exſtinguit quam pariter accenditur, aquæ pinguedine alimoniam igni ſubminiſtrante. poſtremo, Homerum ſequamur, qui ſolus fuit naturæ conſcius. facit enim Nauſicaam Alcinoi filiam abluentem veſtes, cum ſuper mare eſſet, non in mari ſed fluvio. idem locus Homeri docet nos marinæ aquæ quiddam ineſſe pingue permiſtum. Ulyſſes enim cum jamdudum mare evaſiſſet, & ſtaret ſiccato corpore, ait ad Nauſicaæ famulas:

Αμφίπολοι ςῆθ' ὕτω ἀπόπροθεν, ὄφρ' ἐγὼ αὐτὸς
Αλμην ὤμοισιν ἀπολέσομαι.

poſt hoc cum deſcendiſſet in fluvium,

Εκ κεφαλῆς ἔσμυχεν ἁλὸς χνόον.

divinus enim vates, qui in omni re naturam ſecutus eſt, expreſſit quod fieri ſolet; ut, qui aſcendunt de mari ſi in ſole ſteterint, aqua quidem celeriter ſole ſiccetur, maneat autem in corporis ſuperficie veluti flos quidam, qui & in detergendo ſentitur. & hæc eſt aquæ marinæ pinguedo, quæ ſola impedit ablutionem.

CAPUT XIV.

Simulacra cur ſub aquis majora eſſe videantur quam revera ſint. Tum in univerſum quomodo viſio fiat: an ſuſceptione ſimulacrorum quæ a rebus in oculos promanant, an potius emiſſione radiorum ex ipſis oculis.

ET, quia a ceteris expeditus mihi te pauliſper indulges, modo autem nobis de aqua ſermo fuit; quæro cur in aqua ſimulacra majora ve-
628 ris videntur. quod genus apud popinatores pleraque ſcitamentorum cernimus propoſita, ampliora ſpecie quam corpore. quippe videmus in doliolis vitreis aquæ plenis & ova globis majoribus & jecuſcula fibris tumidioribus & bulvas ſpiris ingentibus. & omnino ipſum videre, qua nobis ratione conſtat? quia ſolent de hoc nonnulli nec vera nec veriſimilia ſentire. Et Diſarius, Aqua, inquit, denſior eſt aeris tenuitate; ideo eam cunctatior viſus penetrat. cujus offenſa repercuſſa videndi acies ſcinditur, & in ſe recurrit. ſciſſa dum redit, jam non directo ictu ſed undique verſum incurrit liniamenta ſimulacri: & ſic fit ut videatur imago archetypo ſuo grandior. nam & ſolis orbis matutinus ſolito nobis major apparet: quia interjacet inter nos & ipſum aer adhuc de nocte roſcidus: & grandeſcit imago ejus tamquam in aquæ ſpeculo viſatur. ipſam vero videndi naturam non inſubide introſpexit Epicurus: cujus in hoc non eſt ut æſtimo improbanda ſententia, adſtipulante præcipue Democrito. quia ſicut in ceteris ita & in hoc paria ſenſerunt. Ergo cenſet Epicurus ab omnibus corporibus jugi fluore quæpiam ſimulacra manare; nec umquam tantulam moram intervenire, quin

Digitized by Google

quin ultro ferantur inani figura cohærentes corporum exuviæ, quarum receptacula in noſtris oculis ſunt: & ideo ad deputatam ſibi a natura ſedem proprii ſenſus recurrunt. hæc ſunt quæ vir ille commemorat. quibus ſi occurris obvius, exſpecto quid referas. ad hæc renidens Euſtathius, In propatulo eſt, inquit, quod decepit Epicurum. a vero 629
enim lapſus eſt, aliorum quatuor ſenſuum ſecutus exemplum: quia in audiendo, guſtando & odorando atque tangendo nihil e nobis emittimus, ſed extrinſecus accipimus quod ſenſum ſui moveat. quippe & vox ad aures ultro venit; & auræ in nares influunt; & palato ingeritur quod gignat ſaporem; & corpori noſtro applicantur tactu ſentienda. hinc putavit & ex oculis noſtris nihil foras proficiſci; ſed imagines rerum in oculos ultro meare. cujus opinioni repugnat, quod in ſpeculis imago adverſa contemplatorem ſuum reſpiciat: cum debeat, ſiquidem a nobis orta recto meatu proficiſcitur, poſteram ſui partem cum diſcedit oſtendere, ut læva lævam, dextera dexteram reſpiciat. nam & hiſtrio perſonam ſibi detractam ex ea parte videt qua induit; ſcilicet non faciem ſed poſteriorem cavernam. Deinde interrogare hunc virum vellem, an tunc imagines e rebus avolant cum eſt qui velit videre: an & cum nullus aſpicit emicant undique ſimulacra. nam ſi quod primum dixi teneat, quæro cujus imperio ſimulacra præſto ſint intuenti, & quotiens quis voluerit ora convertere, totiens ſe & illa convertant. ſin ſecundo inhæreat, ut dicat perpetuo fluore rerum omnium manare ſimulacra: quæro quamdiu cohærentia permanent nullo coagulo juncta ad permanendum. aut ſi manere dederimus, quemadmodum aliquem retinebunt colorem: cujus natura cum ſit incorporea, tamen numquam poteſt eſſe ſine corpore? Dein quis pot-

eſt in animum inducere ſimulatque oculos verteris , incurrere imagines cœli , maris , litoris , prati , navium , pecudum , & innumerabilium præterea rerum quas uno oculorum jactu videmus ; cum ſit pupula quæ viſu pollet oppido parva ? & quonam modo totus exercitus viſitur ? an de ſingulis militibus profecta ſimulacra ſe congerunt , atque ita collecta tot milia penetrant oculos intuentis ? Sed quid laboramus opinionem ſic inanem verbis
630 verberare , cum ipſa rei vanitas ſe refellat ? conſtat autem viſum nobis hac provenire ratione . Geminum lumen e pupula , quacumque eam verteris , directâ lineâ emicat . id oculorum domeſticum profluvium ſi repererit in circumfuſo nobis aere lucem , per eam directim pergit , quamdiu corpus offendat: & ſi faciem verteris ut circumſpicias , utrobique acies videndi directa procedit . ipſe autem jactus , quem diximus de noſtris oculis emicare , incipiens a tenui radice in ſumma fit latior : ſicut radii a pictore finguntur . ideo per minutiſſimum foramen contemplans oculus videt cœli profunditatem . Ergo tria iſta nobis neceſſaria ſunt ad effectum videndi ; lumen quod de nobis emittimus , & ut aer qui interjacet lucidus ſit , & corpus quo offenſo deſinat intentio . quæ , ſi diutius pergat , rectam intentionem laſſata non obtinet ; ſed ſciſſa in dexteram lævamque diffunditur . hinc eſt quod ubicumque terrarum ſteteris videris tibi quamdam cœli concluſionem videre ; & hoc eſt quod *horizontem* veteres vocaverunt . quorum indago fideliter deprehendit directam ab oculis aciem per planum contra aſpicientibus non pergere ultra centumoctoginta ſtadia , & inde jam recurvari . *per planum* , ideo adjeci , quia altitudines longiſſime aſpicimus . quippe qui & cœlum videmus . Ergo in omni horizontis orbe ipſe qui intuetur centrum eſt . & quia diximus ,

Digitized by Google

mus, quantum a centro acies uſque ad partem orbis extenditur; ſine dubio in horizonte διάμετρος orbis trecentorum ſexaginta ſtadiorum eſt: &, ſi ulterius qui intuetur acceſſerit ſeu retrorſum receſſerit, ſimilem circa ſe orbem videbit. Sicut igitur diximus, cum lumen quod pergit e nobis per aeris lucem in corpus inciderit, impletur officium videndi: ſed ut poſſit res viſa cognoſci, renuntiat viſam ſpeciem rationi ſenſus oculorum; & illam advocata memoria recognoſcit. Ergo videre oculorum eſt, judicare rationis, memoriæ meminiſſe. quia trinum eſt officium quod viſum complet ad dignoſcendam figuram, ſenſus, ratio, memoria. ſenſus
rem viſam rationi refundit: illa quid viſum ſit re- 631
cordatur. Adeo autem in tuendo neceſſarium eſt rationis officium, ut ſæpe in uno videndi ſenſu etiam alium ſenſum memoriâ ſuggerente ratio deprehendat. nam, ſi ignis appareat; ſcit eum & ante tactum ratio calere. ſi nix ſit illa quæ viſa eſt; intelligit in ipſa ratio etiam tactus rigorem. Hac ceſſante viſus inefficax eſt: adeo ut quod remus in aqua fractus videtur, vel quod turris eminus viſa cum ſit anguloſa rotunda exiſtimatur, faciat rationis negligentia: quæ, ſi ſe intenderit, agnoſcit in turre angulos & in remo integritatem; & omnia illa diſcernit quæ Academicis damnandorum ſenſuum occaſionem dederunt: cum ſenſus unus inter certiſſimas res habendus ſit, comitante ratione; cui nonnumquam ad diſcernendam ſpeciem non ſufficit ſenſus unus. nam ſi eminus pomi quod malum dicitur, figura viſatur; non omnimodo id malum eſt. potuit enim ex aliqua materia fingi mali ſimilitudo. advocandus eſt igitur ſenſus alter, ut odor judicet. ſed potuit inter congeriem malorum poſitum auram odoris ipſius concepiſſe. hic tactus conſulendus eſt, qui poteſt de pondere judicare. ſed

me-

metus eſt ne & ipſe fallatur, ſi fallax opifex materiam quæ pomi pondus imitaretur elegit. confugiendum eſt igitur ad ſaporem. qui ſi formæ conſentiat; malum eſſe nulla dubitatio eſt. Sic probatur efficaciam ſenſuum de ratione pendere. ideo Deus opifex omnes ſenſus in capite, id eſt, circa ſedem rationis, locavit.

632
CAPUT XV.

Satin' recte ſcriptum ſit a Platone, cibum per ſtomachum trahi: potum vero per arteriam quæ τραχεῖα dicitur, fibris pulmonis illabi.

HIs dictis, favor ab omnibus exortus eſt admirantibus dictorum ſoliditatem, adeo ut atteſtari vel ipſum Evangelum non pigeret. Diſarius deinde ſubjecit: Iſti plauſus ſunt qui provocant philoſophiam ad vindicandos ſibi de aliena arte tractatus, unde ſæpe manifeſtos occurrit errores. ut Plato veſter, dum nec anatomicâ quæ medicinæ propria eſt abſtinet, riſum de ſe poſteris tradidit. dixit enim diviſas eſſe vias devorandis cibatui & potui; & cibum quidem per ſtomachum trahi, potum vero per arteriam quæ trachia dicitur fibris pulmonis allabi. quod tantum virum vel æſtimâſſe vel in libros retuliſſe mirandum eſt, vel potius dolendum. unde Eraſiſtratus medicorum veterum nobiliſſimus in eum jure invectus eſt, dicens retuliſſe illum longe diverſa quam ratio deprehendit. duas enim eſſe fiſtulas inſtar canalium, eaſque ab oris faucibus proficiſci deorſum; & per earum alteram induci delabique in ſtomachum eſculenta
633 omnia & poculenta, ex eoque ferri in ventriculum, quod Græce appellatur ἡ κάτω κοιλία, atque illic ſubigi digerique; ac deinde aridiora ex

his

his retrimenta in alvum convenire, quod Græce κῶλον dicitur; humidiora autem per renes in veſicam trahi: & per alteram de duabus ſuperioribus fiſtulam, quæ Græce appellatur τραχεῖα ἀρτηρία, ſpiritum a ſummo ore in pulmonem, atque inde rurſum in os & in nares, commeare; perque eamdem vocis fieri meatum: ac ne potus cibuſve aridior, quem oporteret in ſtomachum ire, procideret ex ore labereturque in eam fiſtulam per quam ſpiritus reciprocatur, ex eaque offenſione intercluderetur animæ via, impoſitam eſſe arte quadam & ope naturæ ἐπιγλωττίδα, quaſi clauſtrum mutuum utriuſque fiſtulæ, quæ ſibi ſunt cohærentes: eamque ἐπιγλωττίδα inter edendum bibendumque operire ac protegere τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν, ne quid ex eſca potuve incideret in illud quaſi æſtuantis animæ iter; ac propterea nihil humoris influere in pulmonem ore ipſo arteriæ communito. Hæc Eraſiſtratus. cui, ut æſtimo, vera ratio conſentit. cum enim cibus non ſqualidus ſiccitate ſed humoris temperie mollis ventri inferendus ſit; neceſſe eſt eamdem viam ambobus patere; ut cibus potu temperatus per ſtomachum in ventrem condatur: nec aliter natura componeret niſi quod ſalutare eſſet animali. Deinde, cum pulmo & ſolidus & levigatus ſit, ſi quid ſpiſſum in ipſum deciderit, quemadmodum penetrari aut tranſmitti poteſt ad locum digeſtionis; cum conſtet ſi quando caſu aliquid paulo denſius in pulmonem violentia ſpiritus trahente deciderit, mox naſci tuſſim nimis aſperam, & alias quaſſationes uſque ad vexationem ſalutis? ſi autem naturalis via potum in pulmonem traheret; cum polenta bibuntur, vel cum hauri- 634
tur potus admixtis granis ſeu ex re aliqua denſiore, quid his ſumtis pulmo pateretur? unde ἐπιγλωττὶς a natura proviſa eſt; quæ, cum cibus ſumi-

mitur, operimento ſit arteriæ, ne quid per ipſam in pulmonem ſpiritu paſſim trahente labatur. ſicut, & cum ſermo emittendus eſt, inclinatur ad operiendam ſtomachi viam, ut ἀρτηρίαν voci patere permittat. Eſt & hoc de experientia notum quod qui ſenſim trahunt potum ventres habent humectiores, humore qui paulatim ſumtus eſt diutius permanente. ſi quis vero avidius hauſerit, humor eodem impetu quo trahitur prætérit in veſicam; & ſicciori cibo provenit tarda digeſtio. hæc autem differentia non naſceretur, ſi a principio cibi & potus diviſi eſſent meatus. Quod autem Alcæus poeta dixit & vulgo canitur:

Οἴνῳ πνεύμονα τέγγε,
Τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται,

635 ideo dictum eſt, quia pulmo revera gaudet humore, ſed trahit quantum ſibi æſtimat neceſſarium. Vides ſatius fuiſſe philoſophorum omnium principi alienis abſtinere, quam minus nota proferre. Ad hæc Euſtathius paulo commotior, Non minus te, inquit, Diſari, philoſophis quam medicis inſerebam. ſed modo videris mihi rem conſenſu generis humani decantatam & creditam oblivioni dare; philoſophiam artem eſſe artium & diſciplinam diſciplinarum. & nunc in ipſam invehitur paricidali auſu medicina: cum philoſophia illic ſe habeatur auguſtior ubi de rationali parte, id eſt, de incorporeis diſputat; & illic inclinetur ubi de phyſica, quod eſt, de divinis corporibus vel cœli vel ſiderum, tractat. medicina autem phyſicæ partis extrema fæx eſt, cui ratio eſt cum terreis terreniſque corporibus. ſed quid rationem nominavi, cum magis apud ipſam regnet conjectura quam ratio? quæ ergo conjicit de carne lutulenta, audet inequitare philoſophiæ de incorporeis & vere divinis certa ratione tractanti. Sed ne videa-

tur

tur communis iſta defenſio tractatum vitare pulmonis; accipe cauſas quas Platonica majeſtas ſecuta eſt. ἐπιγλωττὶς quam memoras, inventum naturæ eſt ad tegendas detegendaſque certa alternatione vias cibatus & potus; ut illum ſtomacho tranſmittat, hunc pulmo ſuſcipiat. propterea tot meatibus diſtinctus eſt & interpatet rimis, non ut ſpiritus egreſſiones habeat, cui exhalatio occulta ſufficeret; ſed ut per eos, ſi quid cibatus in pulmonem deciderit, ſuccus ejus mox migret in ſedem digeſtionis. deinde ἀρτηρία ſi quo caſu ſciſſa fuerit, potus non devoratur, ſed quaſi fiſſo meatu ſuo rejectatur foras incolumi ſtomacho. quod non contingeret niſi ἀρτηρία via eſſet humoris. Sed & hoc in propatulo eſt; quia quibus æger eſt pulmo accenduntur in maximam ſitim. quod non eve- 636
niret niſi eſſet pulmo receptaculum potus. Hoc quoque intuere; quod animalia quibus pulmo non eſt, potum neſciunt. natura enim nihil ſuperfluum, ſed membra ſingula ad aliquod vivendi miniſterium fecit; quod cum deeſt, uſus ejus non deſideratur. Vel hoc cogita; quia ſi ſtomachus cibum potumque ſuſciperet, ſuperfluus foret veſicæ uſus. poterat enim utriuſque rei ſtomachus retrimenta inteſtino tradere, cui nunc ſolius cibi tradit: nec opus eſſet diverſis meatibus quibus ſingula traderentur, ſed unus utrique ſufficeret ab eadem ſtatione tranſmiſſo. modo autem ſeorſum veſica, & inteſtinum ſeorſum ſaluti ſervit: quia illi ſtomachus tradit, pulmo veſicæ. Nec hoc prætereundum eſt, quod in urina, quæ eſt retrimentum potus, nullum cibi veſtigium reperitur; ſed nec aliqua qualitate illorum retrimentorum vel coloris vel odoris inficitur. quod ſi in ventre ſimul fuiſſent; aliqua illarum ſordium qualitas inficeretur. nam poſtremo lapides qui de potu in veſica naſcun-

ſcuntur, cur numquam in ventre coaleſcunt, cum non niſi ex potu fiant & naſci in ventre quoque debuerint, ſi venter eſſet receptaculum potus? In pulmonem defluere potum nec poetæ nobiles ignorant. ait enim Eupolis in fabula quæ inſcribitur Colaces: Πίνειν γὰρ ὁ Πρωταγόρας ἐκέλευεν, ἵνα πρὸ τὸν κυνὸς τὸν πνεύμον' ἔκλυτον φορῇ. & Eratoſthenes teſtatur idem:

Καὶ βαθὺν ἀκρήτῳ πνεύμονα τεγγόμενος.

Euripides vero hujus rei manifeſtiſſimus aſtipulator eſt:

Οἶνος περάσας πνευμόνων διαῤῥοάς.

Cum igitur & ratio corporeæ fabricæ, & teſtium nobilis auctoritas aſtipuletur Platoni; nonne quiſquis contra ſentit inſanit?

637 C A P U T XVI.

Ovúmne prius fuerit an gallina.

INter hæc Evangelus gloriæ Græcorum invidens & illudens, Faceſſant, ait, hæc quæ inter vos in oſtentationem loquacitatis agitantur. quin potius, ſi quid callet veſtra ſapientia, ſcire ex vobis volo ovúmne prius exſtiterit an gallina. Irridere te putas, Diſarius ait; & tamen quæſtio quam moviſti, & inquiſitu & ſcitu digna eſt. cur enim tibi de rei utilitate comparans conſuluiſti, utrum prius gallina ex ovo an ovum ex gallina cœperit? * * * ſed hoc ita ſeriis inſerendum eſt, ut de eo debeat vel anxie diſputari. & proferam quæ in utramque partem mihi dicenda ſubvenient, relicturus tibi utrum eorum verius malis videri. Si concedimus omnia quæ ſunt aliquando cœpiſſe; ovum prius a natura factum jure æſtimabitur. ſemper enim quod incipit, imperfectum adhuc & informe eſt, & ad perfe-

fe-

Digitized by Google

fectionem ſui per procedentis artis & temporis additamenta formatur. ergo natura fabricans avem ab informi rudimento cœpit, & ovum, in quo necdum eſt ſpecies animalis, effecit. ex hoc perfectæ avis ſpecies exſtitit procedente paulatim maturitatis effectu. deinde, quicquid a natura variis ornatibus comtum eſt, ſine dubio cœpit a ſimplici; & ita contextionis acceſſione variatum eſt. ergo ovum viſu ſimplex & undique verſum pari ſpecie creatum eſt: & ex illo varietas ornatuum quibus conſtat avis ſpecies abſoluta eſt. Nam ſicut elementa prius exſtiterunt; ita & reliqua corpora de commixtione eorum creata ſunt: ita rationes ſeminales quæ in ovo ſunt, ſi venialis erit iſta tranſlatio, velut quædam gallinæ elementa credenda ſunt. Nec importune elementis de quibus ſunt omnia ovum comparaverim. in omni enim genere animantium quæ ex coitione naſcuntur, invenies ovum aliquorum eſſe principium inſtar elementi. aut enim gradiuntur animantia, aut ſerpunt, aut nando vo- 638
landove vivunt. in gradientibus, lacertæ & ſimilia ex ovis creantur. quæ ſerpunt, ovi naſcuntur exordio. volantia univerſa de ovis prodeunt; excepto uno quod incertæ naturæ eſt. nam veſpertilio volat quidem pellitis alis, ſed inter volantia non habendus eſt; quia quatuor pedibus graditur formatoſque pullos parit & nutrit lacte quos generat. 'nantia pæne omnia de ovis oriuntur generis ſui; crocodilus vero etiam de teſteis, qualia ſunt volantium. Et, ne videar plus nimio extuliſſe ovum elementi vocabulo, conſule initiatos ſacris Liberi patris; in quibus hac veneratione ovum colitur, ut ex forma tereti ac pæne ſphærali atque undique verſum clauſa & includente intra ſe vitam, mundi ſimulacrum vocetur. mundum autem conſenſu omnium conſtat univerſitatis eſſe principium. Prodeat qui priorem vult

Digitized by Google

vult eſſe gallinam ; & in hæc verba tentet quod defendit aſſerere. Ovum rei cujus eſt nec initium nec finis eſt. nam initium eſt ſemen, finis avis ipſa formata. ovum vero digeſtio eſt ſeminis. Cum ergo ſemen animalis ſit, & ovum ſeminis : ovum ante animal eſſe non potuit ; ſicut non poteſt digeſtio cibi fieri antequam ſit qui edit. & tale eſt dicere ovum ante gallinam factum, ac ſi quis dicat matricem ante mulierem factam. & qui interrogat quemadmodum gallina ſine ovo eſſe potuit, ſimilis eſt interroganti quonam pacto homines facti ſint ante pudenda ; de quibus homines procreantur. unde ſicut nemo recte dicet hominem ſeminis eſſe ſed ſemen hominis ; ita nec ovi gallinam ſed ovum eſſe gallinæ. Deinde ſi concedamus, ut ab adverſa
639 parte dictum eſt, hæc quæ ſunt, ex tempore aliquod ſumſiſſe principium ; natura primum ſingula animalia perfecta formavit ; deinde perpetuam legem dedit ut continuaretur procreatione ſucceſſio. perfecta autem in exordio fieri potuiſſe teſtimonio ſunt nunc quoque non pauca animantia, quæ de terra & imbre perfecta naſcuntur : ut in Ægypto mures, & aliis in locis ranæ, ſerpenteſque, & ſimilia. ova autem numquam de terra ſunt procreata ; quia in illis nulla perfectio eſt. natura vero perfecta format, & de perfectis iſta procedunt, ut de integritate partes. Nam, ut concedam ova avium eſſe ſeminaria ; videamus quod de ſemine ipſa philoſophorum definitio teſtatur. quæ ita ſancit : Semen generatio eſt ad ejus ex quo eſt ſimilitudinem pergens. non poteſt autem ad ſimilitudinem pergi rei quæ necdum eſt : ſicut nec ſemen ex eo quod adhuc non ſubſiſtit emanat. Ergo in primo rerum ortu intelligamus cum ceteris animantibus quæ ſolo ſemine naſcuntur, de quibus non ambigitur quin prius fuerint quam ſemen ſuum, aves quoque opifice

Digitized by Google

fice natura exſtitiſſe perfectas. &, quia vis generandi inſerta ſit ſingulis, ab his jam procedere naſcendi modis quos pro diverſitate animantium natura variavit. Habes, Evangele, utrobique quod teneas: & diſſimulata pauliſper irriſione tecum delibera quid ſequaris. Et Evangelus: Quia & ex jocis ſeria facit violentia loquendi; hoc mihi abſolvatis volo, cujus diu me exercuit vera deliberatio. Nuper enim mihi de Tiburti agro meo exhibiti ſunt apri, quos obtulit ſilva venantibus. &, quia diutule continuata venatio eſt; perlati ſunt alii interdiu, noctu alii. quos perduxit dies, integra carnis incolumitate durarunt: qui vero per noctem lunari plenitudine lucente portati ſunt, putruerunt. quod ubi ſcitum eſt; qui ſequenti nocte deferebant infixo cuicumque parti corporis acuto æneo apros carne integra pertulerunt. quæro igitur, cur noxam quam pecudibus occiſis ſolis radii non dederunt, lunare lumen effecit? Facilis eſt, Diſarius inquit, & ſimplex iſta reſponſio. nullius enim rei fit aliquando putredo niſi calor humorque 640
convenerint. pecudum autem putredo nihil aliud eſt niſi cum defluxio quædam latens ſoliditatem carnis in humorem reſolvit. calor autem, ſi temperatus ſit & modicus, nutrit humores: ſi nimius, exſiccat & habitudinem carnis extenuat. Ergo de corporibus enectis ſol ut majoris caloris haurit humorem: lunare lumen, in quo eſt non manifeſtus calor ſed occultus tepor, magis diffundit humecta, & inde provenit injecto tepore & aucto humore putredo. His dictis Evangelus Euſtathium intuens, Si rationi dictæ aſſentiris, ait, annuas oportet; aut ſi eſt quod moveat, proferre non pigeat: quia vis veſtri ſermonis obtinuit ne invita aure vos audiam. Omnia, inquit Euſtathius, a Diſario & luculente & ex vero dicta ſunt, ſed illud

Digitized by Google

preſſius intuendum eſt utrum menſura caloris ſit cauſa putredinis, ut ex majore calore non fieri & ex minore ac temper: to provenire dicatur. Solis enim calor, qui nimium fervet quando annus in æſtate eſt, & hieme tepeſcit, putrefacit carnes æſtate non hieme. ergo nec luna propter ſummiſſiorem calorem diffundit humores. ſed neſcio quæ proprietas, quam Græci ἰδίωμα vocant, & quædam natura ineſt lumini quod de ea defluit; quæ humectet corpora & velut occulto rore madefaciat: cui admiſtus calor ipſe lunaris putrefacit carnem, cui diutule fuerit infuſus. neque enim omnis calor unius eſt qualitatis, ut hoc ſolo a ſe differat ſi major minorve ſit. ſed eſſe in igne diverſiſſimas qualitates nullam ſecum habentes ſocietatem rebus manifeſtis probatur. Aurifices ad formandum aurum nullo niſi de paleis utuntur igne: quia ceteri ad producendam hanc materiam inhabiles habentur. medici in remediis concoquendis magis de ſarmentis quam ex alio ligno ignem requirunt. qui
641 vitro ſolvendo firmandoque curant, de arbore cui myricæ nomen eſt igni ſuo eſcam miniſtrant. calor de lignis oleæ, cum ſit corporibus ſalutaris, pernicioſus eſt balneis, & ad diſſolvendas juncturas marmorum efficaciter noxius. Non eſt ergo mirum ſi ratione proprietatis quæ ſingulis ineſt, calor ſolis arefacit, lunaris humectat. Hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt cum ſub
642 luna prætereunt; ne plenos per ætatem naturalis humoris amplius lunare lumen humectet; & ſicut ligna adhuc virore humida accepto calore curvantur, ita & illorum membra contorqueat humoris
643 adjectio. Hoc quoque notum eſt; quia ſi quis diu ſub luna ſomno ſe dederit, ægre excitatur & proximus ſit inſano, pondere preſſus humoris, qui in omne ejus corpus diffuſus atque diſperſus eſt proprie-

tate

Digitized by Google

tate lunari: quæ ut corpus infundat omnes ejus aperit & laxat meatus. Hinc eſt quod Diana, quæ luna eſt, *ἄρτεμις* dicitur, quaſi *ἀερότεμις*, hoc eſt, *aerem ſecans*. Lucina a parturientibus invocatur; quia proprium ejus munus eſt diſtendere rimas corporis, & meatibus viam dare; quod eſt ad celerandos partus ſalutare. & hoc eſt quod eleganter poeta Timotheus expreſſit:

Διὰ λαμπρὸν πόλον ἄστρων
Διὰ τ' ὠκυτόκοιο σελάνας.

Nec minus circa inanima lunæ proprietas oſtenditur. nam ligna quæ lunâ vel jam plenâ vel adhuc creſcente dejecta ſunt, inepta fabricis ſunt, quaſi emollita per humoris conceptionem. & agricolis cura eſt frumenta de areis non niſi luna deficiente colligere, ut ſicca permaneant. contra, quæ humecta deſideras, luna creſcente conficies. tunc & arbores aptius ſeres, maxime cum illa eſt ſuper terram: quia ad incrementa ſtirpium neceſſarium eſt humoris alimentum. Aer ipſe proprieta- 644
tem lunaris humoris & patitur & prodit. nam cum luna plena eſt vel cum naſcitur, (& tunc enim a parte qua ſurſum ſuſpicit plena eſt) aer aut in pluviam ſolvitur, aut ſi ſudus ſit, multum de ſe roris emittit. unde & Alcman Lyricus dixit, rorem Aeris & Lunæ filium. ita undique verſum probatur ad humectandas diſſolvendaſque carnes ineſſe lunari lumini proprietatem; quam magis uſus quam ratio deprehendit. Quod autem dixiſti, Evangele, de acuto æneo, ni fallor, conjectura mea a vero non deviat. eſt enim in ære vis acrior, quam medici ſtipticam vocant. unde ſquamas ejus adjiciunt remediis quæ contra perniciem putredinis advocantur. deinde qui in metallo æris morantur, ſemper oculorum ſanitate pollent, & quibus ante palpebræ nudatæ fuerant, illic conveſtiun-

Nn 2 tur.

tur. aura enim quæ ex ære procedit, in oculos incidens haurit & exſiccat quod male influit. unde & Homerus modo ἠλιώπα, modo νώροπα χαλκὸν has cauſas ſecutus appellat. Ariſtoteles vero auctor eſt, vulnera quæ ex æreo mucrone fiunt minus eſſe noxia, quam ferro, faciliuſque curari. Quia ineſt, inquit, æri vis quædam remedialis & ſiccifica, quam demittit in vulnere. Pari ergo ratione infixum corpori pecudis, lunari repugnat humori.

* * * *
* * *

A. Macrobii Saturnaliorum Finis.

A M-

AMBROSII MACROBII THEODOSII

DE

DIFFERENTIIS

ET SOCIETATIBUS

Græci Latinique verbi

LIBELLUS.

Digitized by Google

Digitized by Google

EX LIBRO
AMBROSII MACROBII THEODOSII
DE
Differentiis & Societatibus Græci Latinique verbi.

GRæcæ Latinæque linguæ conjunctiſſimam cognationem natura dedit. Nam & iiſdem orationis partibus abſque articulo, quem Græcia ſola ſortita eſt, iiſdem pæne obſervationibus, figuris, conſtructionibuſque uterque ſermo diſtinguitur; ut propemodum qui utramvis artem didicerit, ambas noverit: in multis tamen differunt, & quaſdam proprietates habent; quæ Græce idiomata vocantur.

De

Magna cum religione ſecuti ſumus veteris codicis auctoritatem, ita ut Græca vocabula Latinis

648 *De verborum utriuſque differentiis vel ſocietatibus.*

Accidunt verbis utriuſque linguæ perſona, numeri, figura, conjugatio, tempus, [a] modus quem Græci enclisin vocant. Latini cum formis qualitatem poſuerunt. genus, quod apud Græcos diatheſis nuncupatur. eamdem pæne cum caſibus conſtructionem ſervant, ut *miſereor illius*, *pareo illi*, *veneror illum:*

litteris ſcripta, iiſdem hic quoque repræſentaverimus, ut *idiomata*, *encliſis*, *diatheſis*, *periſpomenon*, *barytonon*, *aparemphaton*, & ſimilia: quia τεχνικὰ iſta Latinis ſatis trita ſunt. Iῶτα quod vulgo ſubſcriptum vocant, in pleriſque neglleximus, quod auctor ne hujus quidem uſquam meminerit. At ubi adſcriptum fuit, fideliter expreſſimus. & pag. 659. σωγράφω cum eodem ſcribere voluimus, quamquam Grammaticorum conſuetudo συγγράφω probet. Verum licentia majore uſi ſumus in accentuum notatione, & Græcarum vocum repræſentatione, quæ in antiquo exemplari partim Latinis, partim Græcis characteribus deformatæ, nullis aut pravis apicibus inſignitæ, perperam modo coactæ, modo diſtractæ fuerant. De mendoſis vero in ſequentibus monuimus. *Jo. Iſaacus Pontanus.*

(a) *Modus quem*) Hic verſus & duo ſequentes non bene cohærent. Concinnior foret lectio: *modus quem Græci* ἔγκλισιν *vocant, qualitas, forma ſive ſpecies, genus quod apud Græcos* διάθεσις *nuncupatur. Latini eamdem pæne cum Græcis in caſibus conſtructionem ſervant.* Jo. Opſopœus.

(a) Ex

lum: φροντίζω τȣ͂δε, πείθομαι τῷδε, φιλῶ τόνδε. Ablativum Græcia non recipit. Eadem illis perſonarum ſimilitudo: prima *voco*, ſecunda *vocas*, tertia *vocat:* καλῶ, καλεῖς, καλεῖ. In numeris una diſſenſio eſt, quod δυϊκὸν, id eſt, dualem, nulla Latinitas admiſit, Græci vero in verbis nominibuſque δυϊκὰ videntur habere.

De figuris.

Figuræ ambobus non ſine diſcretione pares. Nos dicimus *curro*, *percurro:* illi ζέχω, διαζέχω. Quatuor quoque modis & hæc & illa componuntur: ex duobus integris, *produco;* ex integro & corrupto, *perficio;* ex corrupto & integro, *accedo*; ex duobus corruptis, *occipio*. Similiter [a] ἐκ δύο τελείων, συνζέχω· ἐκ τελείȣ καὶ ἀπολείποντος, προσκυνῶ. ἐξ ἀπολείποντος καὶ τελείȣ, συμβάλλω· ἐκ δύο ἀπολειπόντων, κω-
μῳδῶ. Sunt quædam compoſita quæ non poſ- 649
ſunt reſolvi, ut *ſuſpicio*, *complector;* ita apud illos τὸ μὲν συνζέχω. Sunt apud Græcos admiſſa poſt compoſitionem, cum eſſent ſimplicia non recepta: νομῶ nihil ſignificat, tamen οἰκονομῶ dicitur. ſimiliter δομῶ & [b] δομεύω, οἰκοδομῶ

(a) Ex δύο τελείων, συνζέχω·) Exemplum non convenit. Nam συνζέχω ἐκ δύο τελείων compoſitum, ut auctor ipſe præmiſit, & in duo integra reſolvi poteſt. aliud itaque exemplum quærendum erit. Vet. cod. habebat TOMeN CINTPeXω. *Opſopœus*.

(b) Δομεύω) δομεύω quidem nihil ſignificat, at δο-

δομῶ & βοσοδομέω componuntur. Ita *facior* & *grego* non dicunt; *conficior* vero, & *afficior*, & *congrego*, probe dicunt. Utrique verbo binæ præpoſitiones junguntur. Homerus, προπροκυλινδόμενος. Vergilius, *pede proſubigit terram*. Latinitas compoſiti verbi ſæpe primam ſyllabam mutat, *teneo*, *contineo*; ſæpe non mutat, *lego*, *neglego*. In Græco verbo numquam prima ſyllaba adjectâ præpoſitione violatur, βάλλω, ἀμφιβάλλω, διαβάλλω, καταβάλλω· ἄγω, συνάγω, προάγω, διάγω· φέρω, προφέρω, διαφέρω, ἀναφέρω· δέρω, ἐκδέρω· φιλῶ, καταφιλῶ. Ultro equidem intemerato verbo præpoſitio ſæpe corrumpitur, λέγω, συλλέγω, βάλλω, συμβάλλω, ξέχω, ἐκξέχω. Hoc item in Latinis; *fero*, *ecfero*: *aufugio* & *aufero* a præpoſitione *ab* componuntur, & in his ſolis [*c*] *ab* movetur in auctore Cicerone, ſenſumque habent retrorſum trahendi. Nigidius tamen putat verbum *autumo* eadem præpoſitione componi, quaſi *ab* & *æſtimo*, ſicut *abnumero* idem eſt & *numero*. *autumo* vero & *dico* & *cenſeo* ſignificat. Græca ver-

δομῶ Heſychio idem eſt quod compoſitum *οἰκοδομῶ*, *ædifico*. ſed id apud majorum gentium auctores vix reperias. *Idem*.

(*c*) *Ab movetur in auctore Cicerone*) Turbat locum immiſſa vocula *in*. Delenda omnino ea: & verba quæ aſpexit Macrobius, ſunt in Oratore Tullii iſta: *Quid ſi etiam abſugit turpe viſum eſt; & abſer noluerunt. auſer maluerunt: quæ præpoſitio præter hæc duo verba nullo alio in verbo reperitur*. Indicavit Scriverius. *Pontanus*.

(d) Ενῖ-

verba quando componuntur cum præpoſitione,
eumdem accentum ſine dubio ſervant, καταγρά-
φω, περιφέρω, ἀναγλύφω, ὑπομένω, διαζέχω, κα-
τακαλῶ, προορῶ. Cum vero eis alia pars ora-
tionis adjungitur, modo mutant priorem, mo- 650
do tuentur accentum. Servant in his, τίω,
ἀτίω· ὄσσω, κακόσσω, unde κακοσσόμενος· νίπτω,
χερνίπτω, unde eſt, χερνίψαντο δ' ἔπειτα· κιθαρί-
ζω, χοροκιθαρίζω. In aliis mutant, γλύφω, κα-
λαμογλυφῶ· γράφω, χειρογραφῶ· σθένω, ἀσθενῶ·
σέβω, ἀσεβῶ. Latini ſimiliter ſervant, *præpo-
no*, *præcurro*; mutant, *colligo*, *affero*. Apud La-
tinos nulla præpoſitio adjuncta mutat conju-
gationem, *clamo clamas*, *declamo declamas*: Græ-
ci nonnumquam in compoſitione mutant con-
jugationem, συλῶ συλᾷς, ἱεροσυλῶ ἱεροσυλεῖς·
τιμῶ τιμᾷς, ἀτιμῶ ἀτιμοῖς· πειρῶ πειρᾷς, ἐμπει-
ρῶ ἐμπειρεῖς· licet ſint qui dicant hæc non σύν-
θετα, ſed παρασύνθετα, id eſt, non ipſa compo-
ſita, ſed ex compoſitis facta nominibus; ut
ἱεροσυλῶ non ſit ἀπὸ τοῦ συλῶ, ſed ἀπὸ τοῦ ἱερό-
συλος: & ἀτιμῶ, non ἀπὸ τοῦ τιμῶ, ſed ἀπὸ
τοῦ ἄτιμος. & ἐμπειρῶ, non ἀπὸ τοῦ πειρῶ, ſed
ἀπὸ τοῦ ἔμπειρος. & hæc vocant παρασύνθετα. quæ
ex συνθέτοις, id eſt, ex compoſitis veniunt. nam
ἀβλεπτῶ non ἀπὸ τοῦ βλέπω derivatum eſt (cæ-
terum τ non haberet) ſed ἀπὸ τοῦ ἄβλεπτος. Con-
tra χειροκοπῶ non ἀπὸ τοῦ κόπτω (cæterum τ ha-
beret) ſed ἀπὸ τοῦ χειροκόπος. Unde hæc nomi-
na σύνθετα vocant, & verba ex ipſis facta παρα-
σύνθετα. Sunt alia compoſita quæ foris decli-
nan-

nantur; *κιθαρῳδῶ ἐκιθαρῴδουν*, *δημηγορῶ ἐδημηγόρουν*, *παιδαγωγῶ ἐπαιδαγώγουν*, *δυσφορῶ ἐδυσφόρουν*. Intus vero declinantur; *καταγράφω κατέγραφον*, *ὑπερέχω ὑπερεῖχον*. *διαβάλλω διέβαλλον*: quæ imperativo faciunt *κατάγραφε*, *ὑπέρεχε*, *διάβαλλε*. Accentus autem de verbo non tolleretur, niſi ei præcedentem partem orationis compoſitio agglutinaſſet: quod evenit & in aliis verbis, in quibus modo longi temporis pondus priorem retinet accentum, modo correpti le-
651 vitas ſurſum repellit: [*d*] *ἐνῆσαν*, *ἔνεσαν*, *πολλοὶ δ᾽ ἔνεσαν στονόεντες ὀϊστοί· ἀνῆσαν*, *ἄνεσαν*, *ἄλλοτε δ᾽ ἦεν ἀνῆσαν· κατεῖχε*, *κάτεχε*, *νὺξ δ᾽ μάλα* [*e*] *ἀνωφερῆ κάτεχ᾽ οὐρανόν*: item *συνήψας σύναψον*, *συνήξας σύναξον*, *συνεῖλον σύνειλε*, *συνῆλθον σύνελθε· οὕτως καὶ προεῖπον*, *πρόειπε*. Memineris nullam fere inveniri apud Latinos præpoſitionem quæ nihil addat ſenſui, ſicut apud Græcos ſæpe præpoſitio nullam ſenſus facit permutationem: hoc eſt enim *εὕδω* quod *καθεύδω*, hoc *ἕζομαι* quod

καθέ-

(d) *Ἐνῆσαν*, *ἔνεσαν*, *πολλοὶ δ᾽ ἔνεσαν*, *στονόεντες ὀϊστοί· ἀνῆσαν*, *ἄνεσαν*, *ἄλλοτε δ᾽ ἦεν ἀνῆσαν·*) Verſus eſt ex Hom. Odyſ. φ. Sequens exemplum ex eodem videtur depromtum, ſed, ut hic legitur, metro repugnat. Lector viderit num verius aliquid elicere poſſit ex hac vet. cod. ſcriptura ΝΥξ deΜαΛa aΝο φePH; KaTAIX ΟΥΡaΝΟΝ. *Opſop.*

(*e*) *Ἀνωφερῆ κάτεχ᾽ οὐρανόν*) Repoſuimus Scaligeri conjecturam ſive correctionem. Vulgo erat: *ἄνω φέρει*, *κατεῖχ᾽ οὐρανόν*. Veſtigia ſcripturæ veteris poſuit ſupra Opſopœus. *Pontan.*

(a) *Ψάλ-*

καθίζομαι, hoc μύω quod καμμύω: ſicut *ſurgo* & *conſurgo*.

De conjugationibus.

APud Græcos eorum verborum in quorum prima poſitione circumflexus accentus ultimam ſyllabam tenet, tres ſunt conjugationes, quibus diſcretionem facit ſecunda perſona, quia prima conjugatio habet in εῖς diphthongum deſinentem, ut λαλεῖς: ſecunda in ᾶς, cui aſcribitur quidem ι, ſed nihil ſono confert, ut τιμᾶς: tertia in οῖς diphthongum, ut ςεφανοῖς. Eorum vero verborum in quorum prima poſitione gravis accentus pænultimam ſyllabam ſignat, ſex ſunt conjugationes, ſed in his non ſecunda perſona diſcretionem facit; quippe cum in omnibus ſecunda perſona in εις diphthongum finiatur: ſed harum conjugationum in prima perſona differentiæ deprehenduntur. quæritur enim in prima poſitione verbi cujuſque, quæ litteræ præcedant ω finalem litteram verbi, & ſi inveneris ante ω, β, φ, π, 652
πτ, λείβω, γράφω, τέρπω, κόπτω, primæ conjugationis pronuntiabis. ſi autem repereris γ, κ, χ, λέγω, πλέκω, ζέχω, ſecundam vocabis. quod ſi δ, θ, τ, ᾄδω, πλήθω, ἀνύτω, tertiam dices. quarta erit, ſi habuerit ζ, aut duo σς, φράζω, ὀρύσσω. ſi vero fuerint liquidæ λ, μ, ν, ρ, [a] ψάλλω, νέμω, κείνω, σπείρω, quintam

(a) Ψάλλω) Vet. c. πωλω cum ſuperſcripta ſigni-

tam notabunt. Sexta profertur διὰ καθαροῦ τοῦ ω, ῥέω, θεραπεύω. Nonnulli & ſeptimam eſſe voluerunt præcedentibus ξ, ψ, ἀλέξω, ἕψω. Apud Latinos, quorum nullum verbum in finalem ſyllabam admittit accentum, ceſſant differentiæ quas apud Græcos circumflexus graviſve fecerunt; quorum alterum in verbis ultimæ, alterum pænultimæ Græciam diximus deputâſſe. Reſtat igitur in his Latinitati unus accentus, gravem dico, qui ſolus Romana verba ſortitus eſt; ſed hoc proprium in verbis Latinis habet, quod non ſemper, ut apud Græcos, ubi fuerit in pænultimam ſyllabam cadit, ſed ſæpe & a fine tertiam tenet, ut *aggero*, *refero*. quod apud Græcos non poteſt evenire; apud quos in communi lingua fieri non poteſt, ut cum finalis ſyllaba longa eſt, tertius a fine habeatur accentus. ω autem naturaliter longa eſt. ergo numquam accentus in hujuſmodi verbis apud illos in tertium gradum ſyllabarum recedit. Singula tempora Græcorum verborum non ſimpliciter, ſicut Latinitas compendio utitur, proferuntur; &, ut exempli cauſa unius verbi declinatio notetur, τύπτω perfectum facit τέτυφα, & ſequitur altera ejuſdem temporis declinatio, quod medium perfectum vocant, τέτυπα: item pluſquam per-

fe-

gnificatione *vendo*. quod primæ declinationis contractorum eſt, nec ad quintam ſimplicium referri poteſt. Idcirco ψάλλω ſubſtitui. at propius accedit πάλλω, *vibro*. Opſopœus.

(2) *Pi-*

fectum ἐτετύφειν, medium pluſquam perfectum ἐτετύπειν: ἀοριστος ἔτυψα, μέσος ἀοριστος ἔτυπον: futurum primum facit τύψω, futurum ſecundum τυπῶ. ſimiliter in paſſivo variantur tempora.

De tempore præſenti. 653

Græcorum verba omnia quæ in ω exeunt, ſeu periſpomena ſeu barytona ſint, in quacumque conjugatione eumdem tam in prima quam in ſecunda perſona ſervant numerum ſyllabarum: omnia vero in μαι terminata, varia ſyllabarum viciſſitudine penſantur. Porro præſens omne tempus quod in μαι terminatur, omnimodo in ſecunda perſona unam ſyllabam minuit, φιλοῦμαι φιλῇ, τιμοῦμαι τιμᾷ, στεφανοῦμαι στεφανοῖ, λέγομαι λέγῃ, γράφομαι γράφῃ: cum in activo pares ſyllabas utraque perſona ſervaverit. Item præſens tempus apud Græcos primæ poſitionis quod in ω exit, alios modos de ſe generat. Nam tertia perſona ejus adhibito ſibi ν, facit ex ſe infinitum modum, ποιεῖ ποιεῖν, τιμᾷ τιμᾷν, χρυσοῦ χρυσοῦν. Tertia enim conjugatio περισπωμένων ει diphthongum in prima poſitione tantum tenet, in reliquis autem verbi declinationibus mutat eam in ου. Sed & in barytonis eadem infiniti modi creandi obſervatio reperitur: τύπτει τύπτειν, λέγει λέγειν, &c. Necnon & imperativum modum eadem tertia perſona de ſe creat: in periſpomenis quidem accentu ad ſuperiorem ſyllabam

bam translato, ποιεῖ ποίει, τιμᾷ τίμα, χρυσοῖ χρύσοι: in barytonis autem ſubtracto ι, λέγει λέγε, γράφει γράφε, ἄρχει ἄρχε. In conjunctivo modo nihil omnino mutatur, ſed prima perſona præſentis temporis modo indicativi, eadem in conjunctivo modo prima perſona præſentis, ποιῶ, ἐὰν ποιῶ· βοῶ, ἐὰν βοῶ· θέλω, ἐὰν θέλω· γράφω, ἐὰν γράφω. Verum differentiam facit ſecunda perſona, ποιῶ, ποιεῖς, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῇς. Item apud Græcos prima perſona præſentis adjecto ſibi ν, facit participium, λαλῶ λαλῶν, γράφω γράφων. Præſens tempus Græcorum verborum quod in μαι ſyllabam termi-
654 natur, in περισπωμένοις quidem ſi abjiciat μαι ſyllabam, facit imperativum, φιλοῦμαι φιλοῦ, τιμῶμαι τιμῶ, χρυσοῦμαι χρυσοῦ: in barytonis vero, ſi abjecta μαι ſyllaba, accipiat υ litteram, λέγομαι λέγου, γράφομαι γράφου.

De præterito imperfecto.

Græca verba omnia, ſeu barytona, ſive periſpomena, in tempore imperfecto eamdem habent primam perſonam numeri ſingularis quæ tertia pluralis, ἐποίουν ἐγὼ, ἐποίουν ἐκεῖνοι. Item in Græcis verbis omnibus quorum poſitio prima in ω deſinit, imperfectum tempus ultimam ſyllabam ſuam ab his incipere litteris facit a quibus ultima ſyllaba præſentis cœpit, τιμῶ ἐτίμων, γράφω ἔγραφον, βρέχω ἔβρεχον: aut ſi vocalis ſola illic fuit, &

hic

hic in capite ultimæ ſyllabæ vocalis erit, ποιῶ ἐποίουν, θεραπεύω ἐθεράπευον. Omne Græcorum imperfectum activum vel activo ſimile in ν litteram deſinit: ſed barytona in brevem ſyllabam finiuntur, id eſt, in ον ſemper, ἔβρεχον, ἔγραφον: periſpomena vero vel a verbis in μι exeuntibus, longâ terminantur, ἐκάλουν, ἐτίμων, ἐδίδουν, ἐτίθην. Denique (*a*) ῥίπτω, quia modo acuto, modo circumflexo accentu pronuntiatur, & (*b*) ἔριπτον & ἐρίπτουν facit. Κίω propter eamdem cauſam & ἔκιον & 655
ἐκίουν. Et hoc etiam obſervandum, ut aut imperfectum retineat numerum ſyllabarum quem præſens habet, aut creſcat unâ. Manet æqualitas in illis quorum præſens a vocali cœpit: incrementum patiuntur quorum præſens a con-

fo-

(a) Ριπτω) ριπτω & κιω apicibus notata non ſunt, quod accentus diverſitatem, quæ eſt in ῥίπτω & ῥιπτῶ, κίω & κιῶ, in una eademque voce exprimere non licebat. *Opſopœus*.

(b) ἔριπτον) In hiſce Grammatici ρ geminare ſolent, ἐρρίπτον, ἐρρίπτουν. at vet. cod. ρ unicum utrobique habet, idque ab analogia non alienum eſſe his teſtimoniis confirmari poteſt. In oraculo Athenienſibus dato apud Euſebium lib. 5. de Evang. Præparat. Πολλὰ δὲ τῆδ' ἀπολεῖ πυργώματα, καὶ καταρίψει. quod vulgus καταρρίψει ſcribit. Lib. 8. Sibyllin. Orac. ut vet. cod. refert, Αὐτοὺς δ' εἰς θάνατον καὶ πῦρ αἰῶσιν ἔριψεν, ubi vulgatæ editiones præter metri regulam ἔρριψεν. Zoſimus lib. 2. in oraculo de Byzantina urbe, ---- πάχυ δὴ ῥαγὲν αἱμορονήσει. quod Grammaticis eſt, αἱμορροήσει. *Idem*.

ſonante inchoat: ἄγω ἦγον. λέγω ἔλεγον. Nec ſine ratione. Nam quæ ſyllabâ non creſcunt, adjectione temporis creſcunt, dum incipientem vocalem de brevi longam faciunt, ut ἄγω, α brevis mutata eſt in η longum, ἦγον. Sæpe tamen licentiâ poeticâ incremento carent. Nonnumquam prima ipſa vocalis, ſi brevis eſt, immobilis manet, ſed vocalem alteram recipit, ut junctæ longam faciant ſyllabam: ἔχω εἶχον, [c] ἕλκω εἷλκον, ἕρπω εἷρπον. Aliquotiens nec mutata, nec alterâ receptâ, quæ fuit ipſa producitur, ἱδρύω ἵδρυον, ὑδρεύω ὕδρευον. hic enim ι & υ in præſenti correpta, in imperfecto vero longa pronuntiantur. ὑοθετῶ autem manet ut fuit, ὑοθέτουν, quia non potuit habere quo creſceret. in præſenti enim longa fuit diphthongi privilegio. Licet in diphthongis maxime communibus permutatio ſit recepta in diphthongos longiores. Ut αι &

οι

(c) ἕλκω, εἷλκον) Vet. eaKω eIaKON. tale thema nullum eſt apud Græcos. nam ἔακεν, ἐακώς & ἐακότες, *dolentes*, quæ Heſychius habet, derivantur ab inuſitato ἄχω, unde ἀχέω, doleo. Quare vel demto κ, ἐάω, εἴαον, *ſino*, vel α in λ mutato, ἕλκω εἷλκον ſcribendum erit. Et de hoc poſteriori non dubito, quod in ſcripto cod. α, λ & δ ſæpe confundantur. *Idem*.

ἕλκω, εἷλκον) Editum erat, ἐάκω εἴακον. Sed illud ejuſdem Scaligeri judicio confirmabitur; nam & ita Opſopœus divinaverat, uti liquet ex præmiſſis. *Pontan.*

(d) Ar-

οι quia communes ſunt, & nonnumquam pro brevibus habeantur, in η aut in ω mutantur, αἰνῶ ᾔνουν, οἰκῶ ᾤκουν. Nec me præterit etiam αὐ diphthongum, quæ numquam pro communi habita eſt, ſolere mutari, αὐδῶ ηὔδουν, αὐχῶ ηὔχουν: licet ου & ει immutabiles maneant, οὐρῶ οὔρουν, οὐτάζω οὔταζον, εἰκονίζω εἰκόνιζον, εἰκάζω 656
εἴκαζον. τὸ γὰρ ᾔκαζον [d] ἀττικόν ἐστι. Multo conſtantius manent, quod incrementum perfectio tanta non recipit; ὠνοῦμαι ὠνούμην, ἠχῶ ἤχουν. excipiuntur ἑορτάζω & ὀψείω. Cum enim apud Græcos omnia imperfecta numquam medias, ſed tantum ultimam vel primam moveant, illorum alterum ſolam mediam movit, ἑώρταζον, cum ἠόρταζον facere debuiſſet: alterum & primam & mediam, ὀψείω ὤψεον. ὁρῶ enim & ἑώρων non ſunt contra regulam; quia ὁρῶ cum ὤρων facere debuit, ex abundanti principio ε addita eſt, & fecit pro ὤρων ἑώρων: ut οἰνοχόω ᾠνοχόουν, & tamen dicitur ἑῳνοχόουν: & pro ἐῶ εἴων dicunt. Non ſolum in verbis hæc ſupervacua adjectio, ſed etiam in nominibus uſurpata eſt, ἕδνα ἔεδνα, & ſimilia. ἀναβαίνω & ἐπέχω non primam ſed ſecundam ſyllabam mutaverunt, quia prima non ver-

(d) *Αττικόν ἐστι*) Temere excuſum eſt *ἀττικόν ἐστι*. Vetus ſcriptura aTTIKONωC. *Multo*, veſtigia veræ lectionis retinet, quæ (ut exempla ab auctore ſubjuncta indicant) hujuſmodi eſt: *ἀττικόν. ω & η multo conſtantius manent*. harum enim vocalium tempus creſcere nequit. *Opſopæus*.

 (e) Ευ-

verbi ſed præpoſitionis eſt. Verba enim ſunt *βαίνω*, *ἔχω*, & faciunt *ἔβαινον*, *εἶχον*: inde *ἀνέβαινον*, *ἐπεῖχον*· *ἀναισχυντῶ* mutat primam, *ἠναισχύντουν*, quia ex nomine compoſitum eſt, id eſt, *ῥῆμα ὀνοματικόν*· *ἀναίσχυντος*, *ἀναισχυντῶ*. Verba autem ex compoſitis nominibus paraſyntheta vocantur, & a prima ſyllaba declinantur, ut *φίλιππος*, *φιλιππίζω*, *ἐφιλίππιζον*. Licet non ignorem, quod *σύμμαχος* & *συνήγορος* compoſita ſint nomina, & ex ſe faciant verba paraſyntheta, *συμμαχῶ*, *συνηγορῶ*: quæ tamen non foris, ſed intus declinantur, *συμμαχῶ*, *συνεμάχουν*, *συνηγορῶ συνηγόρουν*. Sed hoc ideo, quia præpoſitio hic habet ſignificationem ſuam. Ceterum ubi nullus ex præpoſitione ſenſus accedit, foris declinatur imperfectum, id eſt, adjicitur illi
657 vocalis, tamquam præſens tempus incipiat a conſonanti, *καθίζω ἐκάθιζον*, *καθεύδω ἐκάθευδον*. hoc eſt *ἵζω* quod *καθίζω*, hoc *εὕδω* quod *καθεύδω*, quia præpoſitio nihil ſignificat. ubi vero additur ex præpoſitione ſenſus, tunc in declinatione imperfecti quærimus unde incipiat verbum ipſum ſine præpoſitione: & ſi verbum a vocali incipit, quamvis præpoſitio habeat conſonantem verbi, tamen vocalem ex brevi mutamus in longam: ut *συνάγω*, *συνῆγον*, quia aliud eſt *ἄγω*, aliud *συνάγω*. Item ſi præpoſitio quæ ſenſum confert, incipiat a vocali, incipiente verbo a conſonante, imperfectum manente eadem nec mutata præpoſitionis vocali aliam addit conſonanti verbi

vo-

vocalem, ut eſt ἐνιχαίρω, ἐνέχαιρον, quia aliud eſt [e] ἐνιχαίρω, aliud χαίρω. Sane hoc obſervatur, ut vocalis quæ additur conſonanti, brevis ſit, quia non poteſt ultra unum tempus excreſcere: λέγω ἔλεγον, λέγομαι ἐλεγόμην. unde βούλομαι & δύναμαι ſecundum communem regulam ex ſe faciunt ἐβουλόμην, ἐδυνάμην. ſed quod ſæpe legimus ἠβουλόμην, ἠδυνάμην, Attica licentia eſt. Ultima quoque ſyllaba imperfecti nonnihil diverſitatis habet, ut in periſpomenis prima & tertia in ουν mittunt, ἐποίουν, ἐχρύσουν: ſecunda in ων, ἐβόων: quæ fiunt in paſſivo vel paſſivis ſimilibus, ἐποιούμην, ἐχρυσούμην, ἐβοώμην. Apud Græcos ſolus diffinitivus modus præſens ab imperfecto disjungit, ceteri omnes modo jungunt, ut φιλῶ, ἐφίλουν. At in imperativo φίλει, præſens & imperfectum confunditur: ſimiliter in conjunctivo ἐὰν φιλῶ, & in optativo εἰ φιλοῖμι, & in infinitivo φιλεῖν, utrumque ſimul tempus appellant.

De tempore perfecto. 658

PErfectum tempus apud Græcos non a præſenti, ſed a futuro figuratur: nec ſine ratione. omne enim quod factum eſt, prius faciendum fuit. In Græcis omne perfectum aut ſyllabâ aut uno tempore majus prima poſitione

(e) Ενιχαίρω) Forte ἐγχαίρω. ἐνιχαίρω poeticum eſt, *Idem*.

ne ſui profertur, ut λέλυκα, ὤπληκα. Nec moveat quod πεποίηκα vel πεφίληκα, & ſimilia, non unâ, ſed duabus ſyllabis primam verbi vincunt poſitionem. Diximus enim primam perfecti poſitionem non eſſe præſens, ſed futurum, quod unâ, non duabus ſyllabis, ſuperant: ut ποιήσω πεποίηκα, φιλήσω πεφίληκα. Hoc etiam argumento probatur. nam cum numquam perfectum tempus a prima poſitione ſui & ſyllabâ creſcat & tempore, ſed tantum altero: reſtat ut ὤπληκα, ἠγάπηκα, ſi a præſentibus facta ſunt ὀπλῶ, ἀγαπῶ, & ſyllaba majora inveniantur & tempore: quod fieri per regulam non poteſt. a futuro igitur veniunt, ὀπλήσω, ὤπληκα, & ἀγαπήσω, ἠγάπηκα, primæ vocalis correptæ productione facta. Item cum numquam perfectum a conſonanti incipiens par origini ſuæ ſit numero ſyllabarum, adverſabitur regulæ omne perfectum τ̃ εἰς μι, quia parem præſentis ſyllabarum numerum tenet, δίδωμι δέδωκα, τίθημι τέθεικα. Sed non ita eſt. δώσω enim δέδωκα fecit, & θήσω τέθεικα, & crevit ſyllabâ. Numquam apud Græcos perfectum minus præſenti vel futuro invenitur. Item cum præſens a vocali incipit, omnimodo in præterito movetur in longam. Numquam apud Græcos præteritum perfectum in duabus ſyllabis invenitur, ſed eſt interdum ſex ſyllabarum, ut πεπολεμάρχηκα, eſt quinque πεπολέμηκα, eſt quatuor πεποίηκα, eſt trium λέλυκα. Nec umquam invenies triſyllabâ

Digitized by Google

labâ minus. Neceſſe eſt enim ut prima ſyl-
laba declinationis ſit, ut λε: ſecunda origi-
nis, ut λυ: tertia finalis, ut κα. Quidquid 659
igitur plus fuerit, ad mediam ſyllabam, quæ quidem originis eſt, refertur: declinatio vero & finis ſingulas poſſident, ut eſt, πεφίληκα, πε declinationis, φιλη originis, κα finis. Ergo παρακείμενος, id eſt, perfectum minus triſyllabo non invenitur, excepto οἶδα, quod biſſyllabum eſt & παρακείμενος. Nec mirum, cum hoc verbum in multis regulæ reſiſtat. Nullum namque perfectum, hoc excepto, ab οι diphthongo inchoare reperies. Item cum prima verbi poſitio ει diphthongo inchoat, in nullo tempore mutatur. Hujus verbi origo, id eſt, εἴδω, mutavit ει in οι. Quotiens perfectum a longa oritur, neceſſe eſt pluſquam perfectum ab eadem ſemper incipere: quod hoc verbum neglegit. nam pluſquam perfectum εἴδειν eſt, cum perfectum οἶδα ſit. Deinde omne participium in ως deſinens ſolam ultimam ſyllabam in α mutando idem tempus efficit, γεγραφηκὼς γεγράφηκα, λελυκὼς λέλυκα· εἰδὼς autem non facit εἶδα, ſed οἶδα. Solus igitur iſte παρακείμενος, vitiis obſeſſus non nocebit. Omne verbum Græcum ſi in præſenti a ſimplici (excepto γ) incipit conſonante, primam in tempore perfecto ſyllabam geminat, γράφω γέγραφα, λέγω λέλεχα. Nec talis geminatio præpoſitionis adjectu impeditur, προκομίζω προκεκόμικα, συγγράφω συγγέγραφα. Omne perfectum tempus in pe-

riſpomenis, vel ſolum primum in barytonis, deſinit aut in κα, aut in φα, aut in χα, τετήρηκα, γέγραφα, πέπληχα. adeo ut omne pæne verbum ſimilium declinationem ſequatur: τηρῶ τηρεῖς, χωρῶ χωρεῖς, τετήρηκα, κεχώρηκα· γράφω γράφεις, ξέφω ξέφεις, γέγραφα, τέτραφα· πλήττω πλήττεις, πέττω πέττεις, πέπληχα, τέπαχα. Nec te moveat, quod ſi Græcum verbum incipiat ab una de his litteris quas δασέα ψύμφωνα vocant, cum ad geminationem venitur, non
660 δασὺ iteratur, ſed ἀντίςοιχον ejus, θαῤῥῶ τεθάῤῥηκα, φωνδίω πεφόνδικα, χλίω κέχλικα. In Latinis vero eadem littera geminatur, *fallo*, *fefelli*. *f* enim apud Latinos δασὺ non eſt, quia nec habent conſonantes δασείας, [*a*] & *f* digammon eſt Αἰολέων: quod illi ſolent magis contra vim aſpirationis adhibere; tantum abeſt ut φ habendum ſit. Ipſum autem φ adeo Latinitas non recipit, ut pro ea etiam in Græcis nominibus *p* & *h* utatur, ut *Philippus*, *Phædon*. *Frigeo frixit* facit a ſecunda conjugatione: *frigo* vero *frixi*. a tertia: unde *frixum*, *frixorium*, id eſt, calefactorium. Similiter *aceo*, *aces*, *acui*, unde inchoativum *aceſco*; & *acuo*, *acuis*, *acuit*. *fero*, *tuli*, & *tollo*, *tuli*; *ſuſtulo*, *ſuſtuli*; *adtulo*, *adtuli*. Accius vero in Andromeda et-

iam

(a) *Et f digammon eſt* Αἰολέων) Monuit recte amicus, F majuſculâ hæc commode illuminanda. Ea enim apud Æoles digamma. Laudat ex Tripode Apollinis, qui Byzantii, Priſcianus, ΔημαφαFων, ΔαFοκάFων. *Pont.*

(a) Ἐθφαρ-

iam ex eo quod eſt *tulo*, quaſi a themate, *tuli* declinat: *niſi quod tua facultas nobis tulat operam*. *Vertor* & *verror*, *verſus ſum*. *Patior* & *pandor*, *paſſus ſum*, non *panſus*. Vergilius, *paſſis crinibus*. *Explico*, *explicui*, quia *plico*, *plicui*: ſed Cicero pro Tullio *explicavit* ait.

De pluſquam perfecto.

IN Græcis verbis quæ in ω exeunt, omne perfectum tempus mutat in fine α in ειν, & facit pluſquam perfectum, quod illi ὑπερσυντελικὸν vocant. In capite vero ſi perfectum a vocali incipit, ab eadem vocali & pluſquam perfectum incipiat neceſſe eſt. [a] ἔϑφαρκα ἐφϑάρκειν, εἴρηκα εἰρήκειν: ſi vero initium perfecti conſonans fuerit, tunc ὑπερσυντελικὸς ab adjecta ſibi vocali incipit, πεποίηκα ἐπεποιήκειν, γέγραφα ἐγεγράφειν. nec immerito. Bina enim tempora, ut & ſupra diximus, naturalis quæ- 661
dam cognatio copulavit: cum præſenti imperfectum, cum perfecto pluſquam perfectum, cum aoriſto Græcorum futurum. Ideo apud illos ſicut incipiente præſente a vocali, imperfectum ſimiliter a vocali incipit, ſi vero præſens a conſonante cœpit, additur imperfecto vocalis, φϑείρω, ἔφϑαρκα, ita & pluſquam perfectum ſi-

(a) Εϑφαρκα) Vet. c. perfectum habet ἔφϑαρκα. ſed præcedentia minus perfectum poſtulant, ἔφϑειρον. *Opſopœus*.

(a) χραί-

ſimili obſervatione de initio perfecti cognati ſibi leges aſſumit, excepto eo quod brevem quam in principio perfecti reperit, non mutat in longam, ſicut mutat imperfectum de capite præſentis acceptam, ἄγω ἦγον. Poſt pluſquam perfectum conſequens erat ut de infinito tempore, id eſt περὶ ἀοείςϗ, tractaremus, ſed ideo prætermittimus, quia eo Latinitas caret. .

De futuro.

TRes ſunt omnino ſyllabæ quæ in Græcis verbis futuro tempori terminum faciunt. Aut enim in σω exit, aut in ξω, aut in ψω, λαλήσω, πράξω, γράψω, niſi quod quinta barytonωn ante ω liquidam ſuam retinet. Item Græca verba, ſi periſpomena ſint, cujuſcumque conjugationis, ultra numerum ſyllabarum præſentis augent una ſyllaba futurum, ποιῶ ποιήσω, τιμῶ τιμήσω, δηλῶ δηλώσω. Barytona in quacumque conjugatione eumdem numerum ſervant. λέγω λέξω, ἄγω ἄξω, ἐγείρω, ἐγερῶ, ἐυωχέω ἐυωχέσω. In Græcis Latiniſque verbis pænultima præſentis manet in futuro, ἀγαπῶ, ἀγαπήσω, γα manſit; θεραπεύω, θεραπεύσω, πευ manſit; *cogito*, *cogitabo*, *gi* manſit. Si verbum barytonon ſit habens in præſenti μετάβολον ante ω, id eſt, liquidam conſonantem, tunc pænultima, quæ in præſenti longa fuit, fit brevis in futuro, πλυνω πλυνῶ,

[a] πλαί-

[a] Χραίνω Χρανῶ, ἐγείρω ἐγερῶ. Diximus peri-
ſpomena augere una ſyllaba futurum, quia 662
creſcit ultima, φιλῶ φιλήσω, νικῶ νικήσω, στεφα-
νῶ στεφανώσω, ſed non ſemper ſub eadem præ-
cedentis litteræ obſervatione ſuccedit adjectio.
Nam in prima conjugatione aut η, aut ε, an-
te ω reperitur, πωλῶ πωλήσω, φορῶ φορέσω. Et
apud illos quotiens in futuro ε ante ω poni-
tur, brevem eſſe præſentis pænultimam obſer-
vatum eſt. Nec tamen reciproca eſt neceſſitas,
ut quotiens brevis eſt pænultima præſentis, ε
ante ω ſit in futuro: ecce enim νοῶ νοήσω, φι-
λῶ φιλήσω. Secunda conjugatio aut η ante ω
in futuro habet, ut ὀπτῶ ὀπτήσω: aut α produ-
ctum, ut περάσω: aut α correptum, ut γελά-
σω. Deprehenſumque eſt eorum futurorum α in
pænultima produci quorum præſens aut nul-
lam conſonantem ante ω, aut ρ habet, ἐῶ ἐά-
σω, περῶ περάσω, [b] contrarium non redeun-
te neceſſitate: ſiquidem χρῶ χρήσω facit, ἐγ-
γυῶ ἐγγυήσω. Illic vero corripi ubi in præſen-
ti ante ω, λ invenitur, γελῶ γελάσω: ſed nec
in hoc hæc in ſe neceſſitas redit, κολλῶ κολ-
λήσω. πινάσω autem & διψάσω Dorica ſunt per
ſolam litteram, non etiam per accentum. Illi
enim in omni futuro in ω deſinente ultimam
cir-

(a) Χραίνω Χρανῶ) Vet. Χριύω Χριυῶ. quod nemo agnoſcit. repoſui Χραίνω. *Opſopæus*.

(b) *Contrarium non redeunte neceſſitate*) Forte leg. *in contrarium non redeunte neceſſitate*, ut infra: *Hæc in ſe neceſſitas redit*. Idem.

(c) *Si*

circumfleƈtunt. Tertia aut ω in pænultima futuri habet, aut ο: ſed hic certa diſtinƈtio eſt. Nam verba quæ derivativa ſunt, ω habent; quæ vero principalia, nec ex alio traƈta, ο: τέκνον, τεκνῶ, τεκνώσω· ςεφανῶ, ςεφανώσω· ὁμῶ autem, ὁμοῖς, quia non derivatum eſt, ὁμόσω facit, & ἀρῶ ἀροῖς, ἀρόσω. Apud Græcos non facile prima ſyllaba præſentis mutatur in futuro, quod præmiſſis patebit regulis. Futurum apud illos altero e duobus locis movetur, aut ultimo, aut pænultimo.
663 Ultimus duobus modis movetur, aut litteris, aut accentu: litteris, ut γράφω γράψω, νύσσω νύξω: accentu, ut νέμω νεμῶ, δέρω δερῶ. Et cum movetur ultimus, non omnimodo movet pænultimum: motus autem pænultimæ omnimodo ultimam movet, ἀγείρω ἀγερῶ, μιαίνω μιανῶ. hic enim & de pænultima ſubtraƈta eſt littera, & in ultimam cecidit accentus. nec non & πνίγω πνίξω, ἐρύκω ἐρύξω, mutata eſt & finalis in littera, & quæ antecedit in tempore. ſiquidem ι & υ verborum ſupra diƈtorum in præſenti quidem producuntur, corripiuntur autem in futuro. Si ergo neceſſe eſt ut in barytonis verbis quæ habent in præſenti ante ω liquidam conſonantem, in futuro pænultima ex longa brevis fiat, ut ἀγείρω ἀγερῶ, μιαίνω μιανῶ; ſequitur ut cum hujuſmodi verba biſſyllaba reperiuntur, in quibus ſyllaba quæ incipit ipſa eſt utique in pænultima, tunc mutetur non quaſi prima, ſed quaſi

Digitized by Google

ſi pænultima, *κείρω κερῶ*, *σπείρω σπερῶ*. Ita fit ut apud Græcos mutari nonnumquam futuri ſyllaba prima dicatur. Item τρέφω primam litteram permutantes θρέψω faciunt, & ἔχω ψιλὸν, ἕξω δασὺ pronuntiant: ſed θρέψω quidem ut diceretur, Ἴωνες obtinuerunt, quibus libido eſt aſpirationem modo addere, modo demere: addere, ut τρέφω, θρέψω, & τρέχω, θρέξω: demere, cum θρὶξ τριχὸς faciunt. Ἔχω autem & ἕξω circa aſpirationem certa ratione diſſentiunt, quia cum fas eſſet utrique aſpirationem dari, ut ἕλκω ἕλξω, hanc τῷ ἔχω aſſignari neceſſitas illa non paſſa eſt, quia fieri non poteſt ut ulla vocalis præpoſita χ litteræ aſpirationem habeat. Denique υ quia numquam ſine aſpiratione incipit, numquam χ litteræ præponitur, ne alterius natura violetur, aut τοῦ υ, ſi incipiat ſine aſpiratione; aut τοῦ χ, [c] ſi qua vocalem cum aſpiratione ſuſtineat. Futurum ergo ἕξω, ſubducta aſpiratione neceſ- 664
ſitate χ litteræ, [*d*] ſpiritum vehementiorem aut recipit aut tenuit. In nonnullis vero verbis in *μι* exeuntibus fit primæ ſyllabæ non

(c) *Si qua vocalem*) Ita v. c. ſed legendum eſt, *ſi quam vocalem*. Mox p. ſeq. lin. 2. ſuſpectum eſt verbum *tenuit*. forte leg. *renuit*. *Opſopæus*.

(d) *Spiritum vehementiorem aut recipit aut tenuit*) Conjectaverat Opſopœus, *renuit*. Ego putem verius, *tenuat*. Tenuat, inquit, vehementiorem illum ſpiritum. Hodiernis Grammaticis *levigare* eſt. *Pontanus*.

(a) γ, κ)

non permutatio, ſed amiſſio, ut τίθημι θήσω, δίδωμι δώσω, κίχρημι χρήσω.

De præſenti tempore paſſivo.

OMne præſens tempus apud Græcos in ω deſinens modi indicativi, generis activi, verbi periſpomeni, ſi ſecundæ conjugationis ſit, adhibet fini ſuo μαι ſyllabam, & facit de ſe paſſivum; βοῶ βοῶμαι, τιμῶ τιμῶμαι. Si vero ſit primæ vel tertiæ, ω in ȣ mutato & accepta ſimiliter μαι paſſivum creat; φιλῶ φιλȣ͂μαι, χρυσῶ χρυσȣ͂μαι. Permutationem autem ω in ȣ de circumflexo accentu naſci, indicium eſt futurum linguæ Doricæ, quod hanc permutationem cum in alterum genus tranſit, ſibi vindicat; ποιήσω ποιησȣ͂μαι, λέξω λεξȣ͂μαι. At in barytonis omnibus ω in ο mutato & adjecta μαι paſſivum figuratur, λέγω λέγομαι, τύπτω τύπτομαι, ἀνοχλῶ ἀνοχλοῦμαι. Ita ergo breviter diffiniteque dicendum eſt: Omne præſens paſſivum habet in pænultima aut ω, aut ȣ, aut ο: τιμῶμαι, φιλȣ͂μαι, γράφομαι. Quæ aliter habuerint, ex illis verbis ſunt quorum prima poſitio in μι exit, quæ ſemper paſſivi pænultimam brevem faciunt, ut τίθεμαι, ἵσταμαι, δίδομαι. Item ex ſecunda vel tertia conjugatione eadem eſt ſecunda perſona paſſivi quæ activi tertia, νικᾷ ἐκεῖνος, νικᾷ σύ. ςεφανοῖ ἐκεῖνος, ςεφανοῖ σύ. Item præſens quod in μαι deſinit, ſeu periſpomenon, ſeu barytonon, &

& cujuſcumque conjugationis ſit, præter illa 665 quorum prima poſitio in μι exit, ſecundam perſonam una ſyllaba minorem profert, λαλοῦμαι λαλῇ, τιμῶμαι τιμᾷ, στεφανοῦμαι στεφανοῖ, λέγομαι λέγῃ, θεραπεύομαι θεραπεύῃ.

De tempore minus quam perfecto paſſivo.

MInus quam perfectum paſſivum apud Græcos duobus naſcitur modis. Aut enim omne præſens tempus paſſivum mutata in fine αι diphthongo in ην, cum adjectione temporis creſcentis in capite, facit ex ſe minus quam perfectum, ἄγομαι ἠγόμην, γράφομαι ἐγραφόμην: aut minus quam perfectum activum ante ultimam litteram ſuam inſerit μη, & facit ex ſe paſſivum, ἐποίουν ἐποιούμην, ἔγραφον ἐγραφόμην. Apud Græcos minus perfecto paſſivum minorem ſyllabam in verbis omnibus profert ſecundam perſonam, præter illa quæ in μι exeunt: ἐποιούμην ἐποιοῦ, ἐτιμώμην ἐτιμῶ, ἐδηλούμην ἐδήλου, ἐλεγόμην ἐλέγου.

De perfecto & pluſquam perfecto paſſivis.

PErfectum activum quod in κα deſinit, ſi habuerit pænultimam natura longam, transfert finalem ſyllabam in μαι, & facit de ſe paſſivum: νενόηκα νενόημαι, τετίμηκα τετίμημαι, κεχρύσωκα κεχρύσωμαι. Si vero pænultima brevis ſit, σῖγμα ſuperaddit ultimæ. Opor-

Oportet enim pænultimam in hoc tempore aut natura aut poſitione longam fieri, τετέλεκα τετέλεσμαι, γεγέλακα γεγέλασμαι, ἤροκα ἤροσμαι. Denique & in ſexta verbi barytoni, quia interdum in illa παρακείμενος habet pænultimam longam, interdum brevem; ubi longa eſt, tantum mutat κα in μαι: ubi verbo brevis eſt, addit & σῖγμα: θεραπεύω, τεθεράπευ-
666 κα, τεθεράπευμαι· σβεννύω, ἔσβεκα, ἔσβεσμαι. ξύω, ἔξυκα, ἔξυσμαι· λέλυκα autem λέλυμαι, & τέθυκα τέθυμαι, non carent vitio: quia cum brevis υ, σ non recipit. Sane in barytonis tertia conjugatio & cum pænultimam longam habeat, tamen adhibet σῖγμα, πέπεικα πέπεισμαι. Quæ in φα deſinunt, vel quæ ante α habent [a] γ, κ, hæc διὰ δύο μῦ in paſſivo pronuntiantur; τέτυφα, τέτυμμαι. Quæ vero in χα, tranſeunt in γμαι; νένυχα νένυγμαι, πέπληκα πέπληγμαι. Cum ante ultimam ſyllabam aut ρ, aut λ reperitur, κα tranſit in μαι, ἔψαλκα, ἔψαλμαι, κέκαρκα κέκαρμαι. Idem ſervant & verba quæ in prima poſitione ν habent in ultima ſyllaba, κείνω, κέκεικα, κέκειμαι· πλύνω, πέπλυκα, πέπλυμαι· Ὑπερσυντελικὸς paſſivi generis de paracειmeno ſuo naſcitur. ille enim incipiens a vocali in ην terminum mutat, & hunc efficit, ἔφθαρμαι, ἐφθάρμην, ἤττημαι ἠττήμην: aut ſi ille cœpit a conſo-

(a) γ, κ) Lege ſine virgula γκ. Hujus exemplum omiſſum repræſentabit πέφαγκα, πέφαμμαι. *Opſopœus*.

(a) *Ut*

ſonanti, hic præter finis mutationem quam diximus, etiam vocalem principio ſuo adhibet, πεποίημαι ἐπεποιήμην, λέλεγμαι ἐλελέγμην.

De futuro paſſivo.

PÆnultima ſyllaba apud Græcos futuri activi, quarta fit a fine paſſivi, νοήσω νοηθήσομαι, θεραπεύσω θεραπευθήσομαι, ἐλάσω ἐλαθήσομαι. Secunda perſona minor ſyllabâ fit quam prima, λαληθήσομαι λαληθήσῃ, τιμηθήσομαι τιμηθήσῃ. Illa vero ſpecies propria Græcorum eſt, quod habet in genere paſſivo futurum quod rem ſignificat non multo poſt ſed mox futuram, ut πεποιήσομαι, γεγράψομαι. Hoc autem tempus ex perfecto ejuſdem generis naſcitur. 667
Inſertis enim ſecundæ perſonæ perfecti duabus litteris ο καὶ μ, futurum paulo poſt, quod Atticum vocatur, efficitur; πεποίησαι πεποιήσομαι, γέγραψαι, γεγράψομαι. Nec ab re erat paulo poſt futurum ex paulo ante tranſacto tempore procreari. Inveniuntur hujuſmodi tempora figurata & ex verbis in ω exeuntibus, ut eſt δεδοικήσω, quod proprium Syracuſanorum eſt, & δεδώσω, [a] ut apud Draconem, ἀπὲρ καὶ δῶρα δεδώσομεν, quaſi *paulo poſt dabimus*.

(a) *Ut apud Dracontem* vel *Draconem*) Auſonius:
Quod jus Pontificum, veterum quæ ſcita Quiritum,
Quæ conſulta patrum, quid Draco, quidve Solon
Sanxerit. Pontanus.

De indicativo, qui & diffinitivus.

INdicativus habet ſolutam de re quæ agitur pronuntiationem. Nam qui dicit ποιῶ, oſtendit fieri; qui autem dicit ποίει, ut fiat imperat; qui dicit εἰ ποιοῖμι, optat ut fiat; qui dicit ἐὰν ποιῶ, necdum fieri demonſtrat; cum dicit ποιεῖν, nulla diffinitio eſt. Solus igitur diffinitus perfecta rei diffinitione continetur. Unde Græci ὁριστικὴν ἔγκλισιν, Latini modum diffinitivum vocitaverunt. Denique omnia tempora in hoc ſolo modo disjuncta & libera proferuntur. Dicunt enim ἐνεστῶτος ποιῶ, παρατατικοῦ ἐποίουν. At in imperativo junguntur hæc tempora ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, ποίει. item in conjunctivo ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, ἐὰν ποιῶ. & in optativo ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, εἰ ποιοῖμι. in infinito ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, ποιεῖν. Similiter indicativus παρακειμένου facit πεποίηκα, & ὑπερσυντελικοῦ ἐπεποιήκειν. Imperativus vero παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ facit πεποίηκε, πεποιηκέτω.
668 Et conjunctivus παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ: ἐὰν πεποιήκω. Optativus παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ, εἰ πεποιήκοιμι. Infinitus πεποιηκέναι. Rurſus indicativus utitur temporibus ſeparatis, cum dicit ἀορίστου ἐποίησα, μέλλοντος ποιήσω: ſed imperativus facit ἀορίστου καὶ μέλλοντος, ποίησον. Conjunctivus ἀορίστου καὶ μέλλοντος, ἐὰν ποιήσω. Optativus vero & infinitus hæc ſola tempora proferunt ſeparata, ποιήσαιμι καὶ ποιήσοιμι, & ille

ποιη-

Digitized by Google

ποιῆσαι καὶ ποιήσειν. Optativus Græcorum nec minus quam perfectum nec perfectum tempus admiſit. Utrique ergo modum integritate temporum liberum contractis & coartatis jure præponunt. Derivativa verba, id eſt, quæ ex verbis aliis derivantur, non niſi ex diffinitivo originem ſortiuntur, ut eſt θρῶ principale, & ex eo derivativum θραύω. Sic apud Latinos meditativa, & inchoativa, & frequentativa verba ſunt ex diffinitivo modo verborum principalium derivata. Speciatim vero verba apud Græcos quæ in μι exeunt, ex diffinitivo tracta ſunt verbi in ω exeuntis, ut τιθῶ τίθημι, διδῶ δίδωμι, ἱςῶ ἵςημι. Item nomina ex verbis naſcentia, quæ illi ὀνόματα ῥηματικὰ vocant, de hoc ſolo modo ſub varia vel perſonarum vel temporum declinatione procedunt. Nam nomen γράμμα ex prima perſona, id eſt, γέγραμμαι, natum, & nomen ψάλτης ex tertia perſona, quæ eſt ἔψαλται, profectum, litterarum quæ in utroque ſunt ſimilitudo docet. Item τύμμα ἀπὸ παρακειμένου τοῦ τέτυμμαι: ποίησις autem ἀπὸ μέλλοντος τοῦ ποιήσω compoſita ſunt. Omnia tamen hæc nomina ab indicativo veniunt. Denique Stoici hunc ſolum modum rectum veluti nominativum, & reliquos obliquos ſicut caſus nominum vocaverunt. Rationabiliter autem declinatio ab activo inchoat, quod actus paſſionem præcedit. Bene etiam a prima, non alia perſona; quod prima de tertia ad ſecundam loquitur. Apte quo-

Digitized by Google

669 que a ſingulari numero. εἰ γὰρ πᾶς ἀριθμὸς ἐκ μονάδων σύγκειται, [a] ἐκ μονάδος κατάγεται. Et ſi omnis multitudo conſtat ex ſingulis, recte eſt præmiſſa unitas & ſecuta populoſitas. Juſte etiam a præſenti. ex inſtanti enim tempore poſſunt reliqua cognoſci, non inſtans apparebit ex reliquis. Siquidem ἀπὸ τοῦ λείβω, λείβεις, ποιεῖ ἀόριστον ἔλειψα, μέλλοντα λείψω· item ἀπὸ τοῦ λείπω fit ἀόριστος ἔλειψα, καὶ μέλλων λείψω. Cum ergo dico vel ἔλειψα vel λείψω, quod eſſe velim hujus præſens verbi tempus incertum eſt: cum autem dico λείπω aut λείβω, de reliquis ejus temporibus nemo dubitat. ἠρχόμην imperfectum tempus eſt a præſenti ἔρχομαι, ſimiliter a præſenti ἄρχομαι. Cum ergo dico ἠρχόμην, incertum relinquo utrum *veniebam* an *incipiebam* intelligi velim, & ideo ἐνεστὼς ejus in dubio eſt ἔρχομαι ſit an ἄρχομαι: cum vero dico ἄρχομαι aut ἔρχομαι, nihil de imperfecto dubitabitur. Conjugationum quoque diverſitates in Græco Latinoque verbo præſens facit. ποιεῖς, τιμᾷς, στεφανοῖς, non niſi inſtantis ſecunda perſona diſcernit. Ceterum

in

(a) Ex μονάδος κατάγεται) Græcum membrum corruptum ita videtur corrigi poſſe, ἡ μονὰς ὀρθῶς καθηγεῖται: quæ verba reſpondebunt totidem Latinis, *recte eſt præmiſſa unitas*. Opſopœus.

Ex μονάδος κατάγεται) Ita inveni emendatum ad oram Scaligeri libri ex vulgato ſeu corrupto, ἠρμονάδος. Opſopœi conjecturam ſuperius habes. tu comparabis. *Pontanus*.

(b) Ev

in πεποίηκα & τετίμηκα, in ποιήσω & τιμήσω, item in ἐποίουν & ἐχρύσουν, nulla diſcretio. Sed & in barytonis τύπτω primæ eſſe conjugationis faciunt π καὶ τ, quæ in præſentis primæ perſona ω litteram antecedunt: quæ ſigna deſunt & in τέτυφα, & in ἔτυψα, & in τύψω. λέγω propter γ ſecundæ eſt; quod ſignum habere deſinit in λέλεχα, ἔλεξα, λέξω. ſic in reliquis conjugationibus. præſens tempus oſtendit & genera verborum. Nam activum aut neutrum Græcus intelligit, ſi in præſens deſinat: paſſivum vel commune & his ſimilia, 670
ſi in μαι. Declinandi autem verbi ſeries non niſi cum de modis tractatur, apparet. hinc modus apud Græcos ἔγκλισις nuncupatur, id eſt, [b] ἐν ᾧ ἡ κλίσις.

De declinatione indicativi.

OMne apud Græcos verbum indicativum in ω deſinens ſeu barytonum, ſeu periſpomenum ſit ſeu præſentis, ſeu futuri, omnimodo in ſecundæ perſonæ fine diphthongum habeat neceſſe eſt, id eſt, ἰῶτα vel cum ε, ut ποιεῖς, vel cum α, ut τιμαῖς, vel cum ο, ut δηλοῖς. In omni autem futuro cum ε, ut ποιήσεις, βοήσεις, χρυσώσεις, λέξεις, τύψεις. Item in omni Græco verbo cujus prima poſitio in ω de-

(b) Εν ᾧ ἡ κλίσις) In vet. ſcribitur eNωeKaICIC; ne quem de impreſſa lectione dubitantem lateat. *Opſopœus*.

ω deſinit, ſecunda perſona amiſſo σῖγμα tertiam facit: Omne verbum in ω deſinens, cujuſcumque conjugationis & temporis, ἰσοσυλλαβεῖ in prima, ſecunda, & tertia perſona, ποιῶ, ποιεῖς, ποιεῖ· ἐρῶ, ἐρᾷς, ἐρᾷ· ἀργυρῶ, ἀργυροῖς, ἀργυροῖ· λέγω, λέγεις, λέγει· λέξω, λέξεις, λέξει· νοήσω, νοήσεις, νοήσει. In verbis in ω deſinentibus prima pluralis a prima ſingulari fit, operoſe tamen ac varie. In præſenti enim tempore μεν ſyllaba ſemper adjicitur, ſed modo nihil additur vel permutatur, ut in ſecunda περισπωμένων, βοῶ βοῶμεν, τιμῶ τιμῶμεν: modo ω in ου diphthongum mutantes, ut in prima & tertia περισπωμένων, νοῶ νοοῦμεν, φανερῶ φανεροῦμεν: in reliquis autem, ideſt, barytonis omnibus, vel etiam periſpomenωn futuris, ω in ο transferentes, λέγω λέγομεν, βρέχω βρέχομεν, θεραπεύω θεραπεύομεν, χαλήσω χαλήσομεν, ἐάσω ἐάσομεν, ἀργυρώσω ἀργυρώσομεν. Secunda pluralis a tertia ſingulari naſcitur;
671 primæ quidem & ſecundæ ſyzygiæ periſpomenωn inſtanti τε addentes, ποιεῖ ποιεῖτε, βοᾷ βοᾶτε: in tertio vero ultimum ἰῶτα in υ mutantes, & idem τε addentes, χρυσοῖ χρυσοῦτε: at in omnibus barytonis & in περισπωμένων futuris ipſum ἰῶτα ultimum detrahentes, & eamdem addentes ſyllabam, τε, πέμπει πέμπετε, βρέχει βρέχετε, ἀθλεύει ἀθλεύετε, ποιήσει ποιήσετε, ἀροτειάσει ἀροτειάσετε, ἱδρώσει ἱδρώσετε. Tertiam quoque perſonam pluralem eorumdem verborum de prima ejuſdem numeri faciunt, μεν

mu-

mutantes in σι, & quia pluralis tertia ſemper exigit pænultimam longam, ideo in præſentibus periſpomenis in quibus hoc evenit, ſolam facit mutationem ſyllabæ, ut diximus, μεν in σι, φιλοῦμεν φιλοῦσι, τιμῶμεν τιμῶσι, ςεφανοῦμεν ςεφανοῦσι. At in barytonis & in περισπωμένων futuris addit pænultimæ υ, ut longam ex brevi faciat, ἔχομεν ἔχουσι, πέμπομεν πέμπουσι, ἀλλήσομεν ἀλλήσουσι. ο enim littera cum apud illos naturaliter corripitur, adjecta υ producitur, ut in nominibus κόρη, κόρος, κούρη, κοῦρος· ὄλυμπος, οὔλυμπος; eademque retractâ corripitur, βούλεται βόλεται, τετράπους [a] τετράπος. Omne ergo verbum Græcum quod in σι repereris terminari, tertiæ perſonæ pluralis eſſe pronuntia, excepto ἐσσὶ, quod ſolum cum ſic deſinit, ſecundæ eſt, cujus prima ἐσμὶ, & pluralis prima ἐσμέν. Omnia autem verba in μι mutant μι in σῖγμα & faciunt ſecundam perſonam, φημὶ φὴς, τίθημι τίθης. ſic debuerat ἐσμὶ ἔς, ſed quia nulla ſyllaba in geminum σῖγμα deſinit, additum eſt ἰῶτα, ἐσσὶ, & propter differentiam a ſecunda ſingulari, tertia pluralis quæ ſimiliter ἐσσὶ debuerat fieri, aſſumſit τ, ἐσσίτ. Verba enim in μι terminata, tertiam pluralis in σι mittunt, διδῶσι, ἱςᾶσι. Omne παρατατικὸν naturaliter in ον terminatur, & ſecundam per- 672
ſo-

(a) Τετράπος) Retrahe accentum in primam, τέτραπος. *Opſopœus.*

 (b) *Ra-*

ſonam ν in σίγμα mutando, & ο in ε transferendo figurat, ἔλεγον ἔλεγες, ἔφερον ἔφερες. Tertia de ſecunda ultimæ litteræ detractione procedit. Sed quod periſpomena in ȣν vel in ων deſinunt, ἐκάλȣν, ἐλ૪ύσȣν, ἐτίμων, duarum ſyllabarum in unam contractio fecit. Nam integrum erat ἐκάλεον, ἐλ૪ύσεον, ἐτίμαον, ex quo cum breves duæ contrahuntur, in unam longam coaleſcunt. Ideo ε & ο in ȣ familiarem ſibi diphthongum convenerunt, ἐκάλεον ἐκάλȣν, ἐλ૪ύσεον ἐλ૪ύσȣν: α vero & ο in ω, ἐτίμαον ἐτίμων. Ideo & ſecunda perſona ω in α, unde fuerat natum reducit, ἐτίμων, ἐτίμας. ȣ autem diphthongum illic ſervat ubi reperit primam ejus litteram familiarem primæ poſitioni fuiſſe, χ૪υσοῖς, ἐλ૪ύσȣν ἐλ૪ύσȣς: ibi tranſit in ει ubi εις primæ poſitioni meminit contigiſſe, καλεῖς, ἐκάλȣν ἐκάλεις. In omnibus vero his diverſitatibus detractio finalis litteræ perſonam (ut diximus) tertiam facit, ἐποίεις ἐποίει, ἐβόας ἐβόα, ἐκεραύνȣς ἐκεραύνȣ, ἔλεγες ἔλεγε, ἔφερες ἔφερε. Ex hoc apparet quod in ἔλεγεν & ἔφερεν ν ſupervacuum eſt, & integrum eſt ἔλεγε, ἔφερε, quod aſſerit & apoſtrophus, quæ facit ἔλεγ', ἔφερ'. quando enim hæc uſurparetur; ſi ν naturaliter adhæreret, cum duas litteras numquam apoſtropho liceat excludi? Indicio eſt imperativus, cujus ſecunda perſona præſentis ſemper de tertia imperfecti indicativi naſcitur, amiſſa in capite vel ſyllaba, vel tempore: ἐκάλει κάλει, ἐτίμα τίμα, ἐδήλȣ δήλȣ,

ἦγȣ

ἦγε ἄγε. Ergo ſi imperativus λέγε, ibi ſine dubio ἔλεγε, non ἔλεγεν. Sed ε littera ſæpe ſibi τὸν familiariter adhibet. Teſtes hujus rei Αἰολεῖς, apud quos λεγόμεθα, φερόμεθα, & ſimilia, finale ἄλφα in ε mutatur, & mox ε advocat ſibi τὸ ν, & fit prima perſona λεγόμεθεν, φερόμεθεν. Contra ſi quando ε in ἄλ-
φα mutatur, ν inde diſcedit, ſicut Δωριεῖς τὸ 673
πρόσθεν, πρόσθα dicunt, καὶ τὸ ἔνθεν, ἔνθα. Sed & Ἴωνες cum ἤδειν ἤδεα faciunt, & ἑστήκειν ἑστήκεα, ν repudiant, ne cum ἄλφα jungatur. Ex his omnibus facile colligitur ſufficere tertiæ perſonæ de ſecunda faciendæ, ſi σῖγμα retrahatur. quod in capite Græci pronominis ſæpe contingit, σέθεν ἔθω, σοὶ οἶ. Græci primam pluralem πραγματικοῦ faciunt interponentes με ante ν finalem primæ ſingularis, ἐνόουν ἐνοοῦμεν, ἑώρων ἑωρῶμεν, ἐφανέρουν ἐφανεροῦμεν, ἔλεγον ἐλέγομεν. Et ſecunda illis pluralis efficitur addita τε tertiæ ſingulari, ἐποίει ἐποιεῖτε, ἐτίμα ἐτιμᾶτε, ἵδρυ ἱδρῦτε, ἔλεγε ἐλέγετε. Ex quo iterum ν littera ſupervacua probatur. Tertia vero pluralis in hoc tempore ſemper eadem eſt primæ ſingulari, ἐγάμουν ἐγώ, ἐγάμουν ἐκεῖνοι. ſic ἐτίμων, ſic ἐστεφάνουν, ſic ἔβρεχον. Unde Δωριεῖς in illis verbis quæ in ον mittunt parataticon, & propter βραχυκαταληξίαν tertiam a fine patiuntur accentum, tertiam numeri pluralis diſcretionis gratia βαρυτονοῦσιν: ἔβρεχον ἐγώ, προπαροξυτόνως, ἐβρέχον ἐκεῖνοι, βαρυτόνως. Prima perſona paraceimeni ſemper in α termi-

minatur, & de hac ceteræ ſine operoſa circuitione naſcuntur. Accepto enim σῖγμα facit ſecundam; & hoc rurſus abjecto, atque ἄλφα in ε mutato, tertiam creat, πεποίηκα, ϖεποίηκας, ϖεποίηκε. Primam quoque pluralem additâ ſibi μεν ſyllabâ, πεποίηκα ϖεποιήκαμεν. Si pro μεν, τε acceperit, ſecunda pluralis eſt, πεποιήκατε: ſi σι, tertia, ϖεποιήκασι. Υϖερσυντελικὸς de prima perſona facit tres ſingulares, tres vero plurales de tertia ſingulari, ἐπεποιήκειν, ν in σῖγμα mutato fit ἐπεποιήκεις, ν abjecto fit ἐπεϖοιήκει: ipſum vero ἐπεϖοιήκει aſſumta μεν facit ἐπεϖοιήκειμεν, aſſumta τε ἐϖεποιήκειτε: ſi σαν acceperit, pluralem tertiam
674 ἐπεποιήκεισαν. Nam ἐπεποιήκεσαν correpta pænultima Ιωνες protulerunt. Ideo autem prætermiſimus diſputare de duali numero, & de tempore aoriſto, & de multiplici [b] ratione temporum, quia his omnibus carent Latini, id eſt, ϖεὶ δευτέρων ϰ μέσων, ἢ ϖαρῳχημένων, ἢ ὑπερσυντελικῶν, ἢ μελλόντων. quibus latius gratia ſola diffunditur. De paſſiva igitur declinatione dicamus.

De paſſiva declinatione.

GRæci activo inſtanti verborum in ω exeuntium addunt ſyllabam μαι, & fit paſſi-

(b) *Ratione temporum*) Diſtingue poſt *temporum*. Idem.

(a) Απο-

ſivum. quæ ſyllaba omni verbo ſola ſociatur, ita ut ω prius ultimum, nunc pænultimum, aut maneat, ut in ſecunda periſpomenων [a] ἀποξιῶμαι: aut in ου diphthongum tranſeat, ut in prima & tertia ποιοῦμαι, στεφανοῦμαι: aut in ο corripiatur, ut in omnibus barytonis, πλέκομαι, ἄγομαι. Ergo numquam paſſivum Græcum invenitur non ſuo activo majus. Verbum Græcum in μαι deſinens ſi in ſecunda perſona μ in σῖγμα demutet, hoc aut eſt præſens τῶν εἰς μι, ut τίθημι, τίθεμαι, τίθεσαι· δίδωμι, δίδωμαι, δίδοσαι· ἵστημι, ἵσταμαι, ἵστασαι: aut eſt τῶν εἰς ω temporis præteriti perfecti, πεφίλημαι πεφίλησαι, τετίμημαι τετίμησαι. Et in his ſemper ἰσοσυλλαβεῖ primæ ſecunda perſona. alioquin reliqua omnia quæ in μαι deſinunt, ſive præſentis ſeu futuri ſint, tam paſſivi generis quam communis, unam ſecundæ perſonæ ſyllabam detrahunt: καλοῦμαι καλῇ, ὁρῶμαι ὁρᾷ, δηλοῦμαι δηλοῦ, βλέπομαι βλέπῃ, τιμηθήσομαι τιμηθήσῃ, λεχθήσομαι λεχθήσῃ, τιμήσομαι τιμήσῃ, λέξομαι λέξῃ. Et ut advertas faciliori compendio quæ Græca verba 675 paſſiva ſecundam perſonam minorem ſyllaba proferunt, accipe generalis regulæ repertam neceſſitatem. Omnis apud illos prima perſo-

na

(a) Αποτειῶμαι) Neſcio quid ſit. ἀποτειάζομαι quidem reperitur, ſed id nihil ad rem facit. arbitror ἀροτειῶμαι legendum eſſe, quod etiam ſupra pagina 671. in exemplum Macrobius citaverat. *Opſopæus*.

(b) Εἰρή-

na paſſiva quæ activo ſuo ſyllabâ major eſt, hæc ſyllabam detrahit de ſecunda: quæ æqualis activo eſt, parem & in ſecunda tenet: φιλῶ, φιλοῦμαι, quia paſſivum majus activo eſt, φιλῇ facit: ἕλκω, ἕλκομαι, ἕλκῃ· ἕλεγον, ἐλεγόμην, ἐλέγου· ἐβόων, ἐβοώμην, ἐβοῶ· λαλήσω, λαληθήσομαι, λαληθήσῃ. Contra εἴρηκα, εἴρημαι, quia par activo ſuo eſt, facit ſecundam ἰσοσύλλαβον primæ, εἴρησαι. [b] εἰρήκειν, εἰρήμην, εἴρησο· λελάληκα, λελάλημαι, λελάλησαι· ἐλελαλήκειν, ἐλελαλήμην, ἐλελάλησο. In omni verbo cujuſcumque temporis prima perſona in μαι terminata, tranſlato μ in τ litteram, migrat in tertiam ſervato numero ſyllabarum. Sed pænultimam retinet in παρακειμένῳ quidem omne verbum, πεφίλημαι, πεφίληται: in præſenti vero ſola tertia συζυγία περισπωμένων, χρυσοῦμαι, χρυσοῦται. Ceterum prima transfert in ει diphthongum, quæ in prima verbi poſitione fuerat ejus indicium, καλοῦμαι, καλεῖται, ὅτι καλῶ, καλεῖς: ſecunda in α propter eamdem cauſam τιμῶμαι, τιμᾶται, ὅτι τιμᾷς. nam & χρυσοῦται ideo retinuit ου, quia propinqua priori eſt. Utraque enim diphthongus οι & ου per ο litteram componuntur. Futurum autem periſpomenωn, & in barytonis tam præſens quam futurum, ο litteram quæ fuit pænultima primæ, per tertiam in ε transfert,

(b) Εἰρήκειν, εἰρήμην) Alias εἰρήσαι erat vulgatum, ſed operarum, ut vides, lapſu. *Pontanus*.

(a) Δου-

ſert, ut naturalis brevis in natura brevem,
φιληθήσομαι φιληθήσεται, λέγομαι λέγεται, λεχθή-
σομαι λεχθήσεται. Cujuſcumque verbi paſſivi
vel paſſivo ſimilis prima perſona pluralis in
quocumque tempore in θα ſyllabam deſinit, 676
νοούμεθα, ἐνοούμεθα, νενοήμεθα, ἐνενοήμεθα, νοη-
θησόμεθα. ἀόριστον enim qui ſolus in μεν exit,
ἐνοήθημεν, tranſeo, quia Latini ignorant. Per
omnia tempora primam perſonam pluralem
majorem præferunt ſingulari, ποιῶ ποιοῦμεν,
ἐποίουν ἐποιοῦμεν, πεποίηκα πεποιήκαμεν, ἐπεποιή-
κειν ἐπεποιήκειμεν, ποιήσω ποιήσωμεν· ſic & ποιοῦ-
μαι ποιούμεθα, ἐποιούμην ἐπαιούμεθα, πεποίη-
μαι πεποιήμεθα, ἐπεποιήμην ἐπεποιήμεθα, ποιη-
θήσομαι ποιηθησόμεθα. Sic & apud Latinos,
amo amamus, *amabam amabamus*, *amavi ama-
vimus*, *amaveram amaveramus*, *amabo amabi-
mus*: ſic & *amor amamur*, *amabar amabamur*,
amabor amabimur. In Græcis verbis ſecun-
da perſona pluralis activa unam ultimæ ſyl-
labæ ſuæ litteram τ mutat in σ καὶ θ, & fit
paſſiva, ποιεῖτε ποιεῖσθε, γράφετε γράφεσθε, quod
non mireris in præteritis perfectis non eve-
nire, cum πεποιήκατε πεποιήκασθε non faciat,
ſed πεποίησθε, nec λελύκατε λελύκασθε, ſed λέ-
λυσθε, nec πεφράκατε πεφράκασθε, ſed πέφρασθε,
& ſimilia. Alia enim regula his temporibus
obviavit, cujus imperium eſt ut omnia ver-
ba quorum prima perſona in θα exit, ſecun-
dam minorem ſyllaba proferant. Si ergo fe-
ciſſet πεποιήκασθε, par foret numerus ſyllaba-
rum

Digitized by Google

rum cum prima πεποιήμεθα, ſi λελύκαθε, cum
λελύμεθα, ſi πεφράκαθε, cum πεφράμεθα. ideo
neceſſaria ſyllaba media ſubtracta reſedit, πε-
ποίηθε, λέλυθε, πέφραθε. Ceterum ποιεῖτε
ποιεῖθε, λέγετε λέγεθε, priori regulæ obſequi-
tur, quia non repugnat ſequenti. ποιούμεθα
enim ποιεῖθε, λεγόμεθα λέγεθε. In verbis paſ-
ſivis vel paſſivo ſimilibus perſona ſecunda plu-
ralis addito ν ante τ cum primæ perſonæ pæn-
ultima tertiam pluralem facit, λέγεται λέ-
γονται, ποιεῖται ποιοῦνται, πεποίηται πεποίην-
677 ται, εἴρητο εἴρηντο, ἐλέγετο ἐλέγοντο· ἐὰν λέγηται,
ἐὰν λέγωνται, εἰ λέγοιτο, εἰ λέγοιντο. Unde illa
præterita perfecta quæ his litteris in medio
contexta ſunt, ut in tertia perſona plurali ν
non poſſit adjungi, advocant ſibi participia.
τέτιλται, quia inter λ & τ, ν eſſe non potuit,
cum nec finali eſſe poſt λάμβδα, nec incipe-
re ante ταῦ fas erat, factum eſt τετιλμένοι εἰσί.
γέγραπται ſimiliter, quia inter π & τ non ad-
mittebat ν, γεγραμμένοι εἰσί, ſic τέτυπται, τε-
τυμμένοι εἰσίν. ἐσφράγισαι, ἐσφραγισμένοι εἰσὶν, &
ſimilia. Omne Græcum verbum indicativum
cujuſque generis in prima ſui poſitione aut in
ω exit, ut λαλῶ, πλεῶ: aut in μαι, ut λα-
λοῦμαι, βούλομαι: aut in μι, ut φημὶ, τίθημι.
licet & in α eſſe credatur, quia ἐγρήγορα non-
nulli auſi ſunt primum thema verbi pronun-
tiare. Apud Græcos ω non ſolum in verbis,
ſed in omni parte orationis littera eſt natu-
raliter longa. Latinorum verborum finale ο
ſunt

ſunt qui longum æſtiment, ſunt qui breve diffiniant. Nam *ſcribo ne*, *cædo ne*, *o* non minus conſenſu omnium productum habet, quam *amo ne*, *doceo ne*, *nutrio ne*. Ego tamen de re quæ auctores magni nominis dubitare fecit, certam quidem non auſim ferre ſententiam: aſſeveraverim tamen, Vergilium, cujus auctoritati omnis retro ætas & quæ ſequuta eſt vel ſequetur, libens ceſſerit, *o* finale in uno omnino verbo, adverbio, nomine, uno pronomine corripuiſſe; *ſcio*, *modo*, *duo*, *ego*:

---- Scio me Danais e claſſibus unum.
---- Modo Juppiter aſſit.
Si duo præterea. ----
Non ego cum Danais. ----

De imperativo modo. 678

SEmper apud Græcos modi indicativi temporis præſentis ſecunda perſona pluralis eadem eſt quæ & imperativi. ποιεῖτε & *in* indicativo ſecunda eſt & in imperativo. τιμᾶτε, χρυσοῦτε, γράφετε, ποιεῖσθε, τιμᾶσθε, χρυσοῦσθε, λέγεσθε, γράφεσθε, & ſimilia. Hac regula memoriæ mandata alteram ſubjicimus, ut una ex utraque obſervandæ rationis neceſſitas colligatur. Omne verbum quod in μαι deſinit, qualem pænultimam habuerit in prima perſona, talem tranſmittit ſecundæ, id eſt tempus retinet vel productæ vel brevis ſyllabæ: λαλοῦμαι λαλεῖτε, quia in prima ου erat, & in

in ſecunda ει diphthongus æque longa ſucceſſit. τιμῶμεν τιμᾶτε, μα longa ſyllaba locum quem in μω habuerat, occupavit. στεφανοῦμεν στεφανοῦτε, eadem diphthongus perſeveravit. λέγομεν quia ο littera brevis eſt, λέγετε, ε æque naturâ brevem recipit. At in conjunctivo quia producit pænultimam, ἐὰν λέγωμεν, ideo & in ſecunda perſona, ἐὰν λέγητε produxit, ε in η mutando. Si igitur φεύγωμεν primam perſonam imperativi eſſe dicemus, ſequitur ut quia in μεν exit ω præcedente, etiam ſecundæ perſonæ pænultimam ex neceſſitate producat. quod ſi eſt, φεύγητε faciet, quemadmodum ἐὰν λέγωμεν, ἐὰν λέγητε. ſed conſtitit eamdem ſemper eſſe ſecundam perſonam imperativi, quæ & indicativi fuit: φεύγετε autem in indicativo fuit, non φεύγητε. Ex his colligitur neque aliam imperativi ſecundam perſonam eſſe niſi φεύγετε, nec in declinatione φεύγετε ſecundam eſſe poſſe poſt φεύγωμεν, & ideo φεύγωμεν non poteſt imperativi prima eſſe perſona. Manifeſtum eſt ergo imperativum nec ſingularem nec plu-
679 ralem habere primam perſonam. Cum autem dicimus, *fugiamus*, *diſcamus*, *nutriamus*, *aremus*, *doceamus* & ſimilia, ad exhortativum ſenſum, non ad imperativum modum pertinere dicenda ſunt. Apud Græcos imperativus ſingularis activus temporis præſentis & præteriti imperfecti, in ſecunda ſcilicet perſona, aut in ει aut in α aut in ου aut in ε aut in θι

ter-

terminatur. prima tria ad periſpomena pertinent, νόει, τίμα, δήλου: quartum ad barytona, λέγε, γράφε: quintum ad verba τὰ εἰς μι, ut ἵςαθι, ὄμνυθι, φᾶθι. Sed & illa ſimilem habent terminum quorum infinitivus in ναι exit, etſi non ſint τῶ εἰς μι, βῆναι βῆθι, νυγῆναι νύγηθι, δαμῆναι δάμηθι, excepta ſunt εἶναι, [a] δοῦναι, θῖναι. Ceterum νενοηκέναι vel huic ſimilia, ut magis νενόηκε νενοηκέτω quam νενόηθι faciat, multiplex ratio cogit: de qua unum pro exemplo argumentum ponere non pigebit. Quæ in θι exeunt ab infinitis in ναι deſinentibus, neceſſe eſt ut ſint infinitis ſuis ἰσοσύλλαβα, νύγηθι νυγῆναι, δάμηθι δαμῆναι, βῆθι βῆναι. πεποίηθι autem πεποιηκέναι æqualitate jam caruit; inde non receptum eſt πεποίηθι, ſed πεποίηκε. Similiter apud Latinos imperativus naſcitur ab infinito abjecta ultima, *cantare canta*, *monere mone*, *legere lege*, *ambire ambi*, *ferre fer*, *eſſe es*, & *ades*, & *prodes*. Lucilius, *Prodes amicis*. Vergilius, *Huc ades*, o *Lenæe*. Terentius, *Bono animo es*. *Facere face*, *dicere dice*, & per ſyncopam *fac*, *dic*. Græci ſecundæ perſonæ addita τω ſyllaba tertiam ejuſdem præſentis efficiunt, ποιεῖ ποιείτω, τιμᾶ τιμάτω, χρυσοῦ χρυσούτω, λέγε λεγέτω. Quod ſi ſecunda in θι deſiit, ipſam mutat in τω, βῆθι βήτω.

τε

(a) Δοῦναι) δοῦναι ſubſiſtere non poteſt. nam δίδοθι facit. forſan δαμῆναι ſcripſerat. Sed & ſequens θῖναι corruptum eſt, an θεῖναι reponere licet? quod in imperativo non τίθηθι, ſed τίθετι facit. *Opſopœus.*

 (b) πρὸ

Digitized by Google

τε vero ſyllabam adjicientes præſenti ſingulari imperativo pluralem faciunt, ποιεῖ ποιεῖ-
680 τε, βοᾶ βοᾶτε, δήλου δηλοῦτε, τύπτε, τύπτετε. Tertiam pluralem faciunt addendo σαν tertiæ ſingulari, ποιείτω ποιείτωσαν. Hanc declinationem quæ decurſa eſt, Græci duobus ſimul temporibus aſſignant, inſtanti & præterito imperfecto. Et re vera ſi preſſius quæras, magis de imperfecto quam de inſtanti tantum apud illos imperativum videbis. Tertia enim imperfecti indicativi perſona capite deminuta, vel in ſyllaba, vel in ſyllabæ tempore, facit imperativi ſecundam, ἐλάλει λάλει, ἐβόα βόα, ἐστεφάνου στεφάνου, ἔλεγε λέγε, ἦγε ἄγε, εἷλκε ἕλκε. ita & in paſſivis, ἐνοοῦ νοοῦ, ἐτιμῶ τιμῶ, ἐχρυσοῦ χρυσοῦ, ἐτύπτου τύπτου, ἤγου ἄγου, εἵλκου ἕλκου. Latini non æſtimaverunt ullum præteritum imperativo dandum, quia imperatur quid, ut aut nunc, aut in poſterum fiat. ideo præſenti & futuro in modi hujus declinatione contenti ſunt. Sed Græci introſpecta ſollertius jubendi natura, animadverterunt poſſe comprehendi præcepto tempus elapſum, ut eſt ἡ θύρα κεκλείσθω, quod aliud eſt quam ἡ θύρα κλειέσθω. Nam κλειέσθω cum dico, oſtendo hactenus patuiſſe, cum vero dico κεκλείσθω, hoc impero ut claudendi officium jam peractum ſit: quod & Latinitas jubendum novit, cum περιφραστικῶς dicit, *oſtium clauſum ſit*. Hinc jam per omnia præteriti tempora declinatio vagatur, ſed utroque perfecto ſimul juncto.

Di-

Dicunt enim παρῳχημένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ, νενί-
κηκε νενικηκέτω; & νενίκησο νενικήσθω. quod quam
neceſſarium ſit, hinc ſumto argumento requi-
ratur. Præponamus ſenatum pugnaturo con-
ſuli vel militibus imperare conficiendi belli
celeritatem, [*b*] πρὸ ὥρας ἕκτης ἡ συμβολὴ πε-
πληρώσθω, ἢ ἡ μάχη πεπλήσθω, ἢ ὁ πόλεμος νε- 681
νικήσθω. Futurum quoque ſuum Græci cum
aoriſto jungunt, quia iiſdem ſignis indicati-
vo utrumque dinoſcitur. Nam ſi aoriſtus de-
ſinat in σα, futurum in σω terminatur, ἐλά-
λησα, λαλήσω: ſi hoc in ξα, illud in ξω, ἔ-
πραξα, πράξω: ſi in ψα, in ψω, ἔπεμψα, πέμ-
ψω. Ergo λάλησον, πράξον, πέμψον, aſſigna-
tur ſimul utrique tempori, quod utriuſque
ſigna demonſtrant. Tertia vero perſona ma-
gis aoriſtum reſpicit quam futurum. facit
enim λαλησάτω, πραξάτω, πεμψάτω, cum σα,
ξα, ψα, χαρακτῆρες ſint ἀοείςου. Idem ſonat &
plurale ποιήσατε: cujus tertia perſona rurſus cum
additamento tertiæ ſingularis efficitur ποιησά-
τωσαν. Et ut hoc idem tempus, id eſt, futu-
rum imperativi, paſſivum fiat, ſumitur aori-
ſtus infiniti, & nulla omnino littera mutata,
tantumque accentu ſurſum ad præcedentem
ſyl-

(b) πρὸ ὥρας ἕκτης ἡ συμβολὴ πεπληρώσθω, ἢ ἡ μάχη πεπλήσθω, ἢ ὁ πόλεμος νενικήσθω) Vet. cod. ſcriptura hæc eſt, προ ωραC CK THCH CΥMBOλH πεπλHρωCΘω λeλHMaXH πeπλΥCϑω λHOπολe-MOC NeNIKeCΘω, *Idem.*

ſyllabam tracto, futurum imperativum paſſivum fit, ποιῆσαι ποίησαι, λαλῆσαι λάλησαι. Cujus tertia perſona fit de tertia activi mutato τ in θ, ποιησάτω ποιησάσθω: ſicut & ποιεῖτε ποιεῖσθε. & ποιήσατε ποιήσασθε.

De conjunctivo modo.

CONjunctiva Latinorum, quæ ὑποτακτικὰ Græcorum, cauſam vocabuli ex una eademque origine ſortiuntur. Nam ex ſola conjunctione quæ ei accidit, conjunctivus modus appellatus eſt. unde & Græci ὑποτακτικὸν διὰ τοῦ ὑποτετάχθαι vocitaverunt. Apud quos hoc habet præcipuum hic modus, quod omne tempus ejus activum primam perſonam ſingularem in ω mittit, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν πεποιήκω, ἐὰν ποιήσω: adeo ut & illa verba quæ in μι exeunt, cum ad hunc modum venerint, redeant ad illa in ω deſinentia, de quibus derivata
682 ſunt, τιθῶ, τίθημι, & in conjunctivo ἐὰν τιθῶ, item διδῶ, δίδωμι, ἐὰν διδῶ. Ὑποτακτικὰ Græcorum ſyllabas quæ in aliis modis breves fuerunt, in ſua declinatione producunt, λέγομεν, ἐὰν λέγωμεν: ſed & ει diphthongum in ἦτα mutant, λέγω, λέγεις, ἐὰν λέγω, ἐὰν λέγῃς, & quia natura verborum omnium apud Græcos hæc eſt, ut ex prima perſona in ω exeuntium, ſecunda in duas vocales deſinat, ideo ἐὰν λέγηις cum ι aſcripto poſt η profertur, ut duarum vocalium ſalva ſit ratio. Ter-

tia

tia vero perſona de ſecunda fit retractâ ultimâ litterâ, ἐὰν ποιῇς, ἐὰν ποιῇ. & quia, ut diximus, amore productionis ο pluralis indicativi in ω mutant, λέγομεν, ἐὰν λέγωμεν, in ſecunda quoque perſona ε in η transferunt, λέγετε, ἐὰν λέγητε. Tertia, ἐὰν λέγωσιν: quia omne verbum apud Græcos quod exit in μεν, mutat μεν in σιν, & perſonam tertiam facit. Horum paſſiva de activis ita formantur, ut primæ perſonæ activæ ſi addas μαι ſyllabam, paſſivum ejuſdem temporis facias, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῶμαι, ἐὰν πεποιήκω, ἐὰν πεποιήκωμαι, ἐὰν ποιήσω, ἐὰν ποιήσωμαι. Item activi tertia, ſecunda paſſivi eſt, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῇς, ἐὰν ποιῇ, ἐὰν ποιῶμαι, ἐὰν ποιῇ. hæc eadem activi tertia, addita ſibi ται ſyllaba, paſſivam tertiam facit, ἐὰν ποιῇ, ἐὰν ποιῆται. Græci in conjunctivo modo tempora bina conjungunt. Proprium Latinorum eſt ut modo indicativa pro conjunctivis, modo conjunctiva pro indicativis ponant. Cicero de Legibus tertio: *Qui poterit ſocios tueri*. Idem Cicero in primo de Republ. *Libenter tibi, Læli, uti eum deſideras, equidem conceſſero*.

De optativo modo.

DE hoc modo quæſtio Græca præceſſit, ſi præteritum tempus poſſit admittere,
cum vota pro rebus aut præſentibus aut futuris ſoleant accitari, nec in ſpecie poſſint 683

Qq 3 tranſ-

tranſacta revoc :i; pronuntiatumque eſt præteritum quoque tempus optanti neceſſarium, quia ſæpe in longinquis quid evenerit neſcientes, optamus eveniſſe quod nobis commodet. Qui enim Olympiacæ palmæ deſiderium habuit, domi reſidens ipſe, certatum equos ſuos cum aurigante filio miſit, tranſacto jam die qui certamini ſtatus eſt, exitum adhuc neſciens, & deſiderium vocis adjuvans, quid aliud dicere exiſtimandus eſt, quam *εἴθε ὁ υἱός μου νενικήκοι*? Hæc & quæſtio & abſolutio cum Latinitate communis eſt, quia in cauſa pari hæc vox eſſe deberet optantis, *Utinam filius meus vicerit*. Sed rari Latinarum artium auctores admiſerunt in optativo declinationem perfecti, *utinam vicerim*. In hoc enim modo Latini tempora Græcorum more conjungunt, imperfectum cum præſenti, pluſquam perfectum cum perfecto: & hoc aſſignant duobus antecedentibus, quod in conjunctivo præteriti imperfecti fuit, *utinam legerem*: hoc duobus ſequentibus, quod in conjunctivo pluſquamperfecti fuit, *utinam legiſſem*: & hoc dant futuro, quod habuit conjunctivus præſens, *utinam legam*. Sunt tamen qui & præterito perfecto adquieſcant, *utinam legerim*. quorum ſententiæ Græca ratio quam ſupra diximus, opitulatur. In Græco optativo quæ in *μι* exeunt, activa tantum ſunt; quæ in *μην*, paſſiva tantum vel paſſivis ſimilia, *λέγοιμι*, *λεγοίμην*. Sed quæ in *ην* exeunt

præ-

præcedente vocali, modo activa, modo paſſiva ſunt, & non niſi ex illis verbis veniunt quæ in μι exeunt, φαίην, δοίην. Paſſiva autem & de iiſdem verbis fiunt, ut δοθείην, τιθείην: & de exeuntibus in ω ut νυγείην, [a] δαρείην. Activa ergo quæ in μι exeunt, mutant μι in μην, & paſſiva faciunt λέγοιμι, λεγοίμην: quæ 684
vero in ην exeunt, μ interſerunt, & in paſſivum tranſeunt, τιθείην τιθείμην, διδοίην διδοίμην. Græci omne tempus optativi modi majus ſyllaba proferunt quam fuit in indicativo, ποιῶ ποιοίμην, πεποίηκα πεποιήκοιμι, ποιήσω ποιήσοιμι. Aoriſton enim prætereo quem Latinitas neſcit. Ideo ἡβῷμι & ἡβώοιμι apud Græcos legimus, quia propter neceſſarium augmentum ſyllabæ ἀπὸ τοῦ ἡβῶ fit ἡβῷμι, καὶ ἀπὸ τοῦ ἡβώω fit ἡβώοιμι. Omne apud Græcos optativum ſingulare habet ſine dubio in pænultima diphthongum quæ per ι componitur, λέγοιμι, γράψοιμι, σταίην, δοίην: unde eſt ἡβῷμι. poſt ω aſcribitur ι, ne ſine hac vocali optativi pænultima proferatur. Græca quæ in μι exeunt, ι ultimum in εν mutant, & fiunt pluralia, ποιοῖμι ποιοῖμεν, γράφοιμι γράφοιμεν. Semper apud Græcos pluralis prima perſona aut unam vocalem habet in pænultima præcedentem, ut σταίημεν, νυγείημεν: aut duas, ut λέγοιμεν, γράφοιμεν. ſed priora, ſine mutato in

(a) Δαρείην) V. c. λαρείην. prima littera laborat. vel igitur nobiſcum δαρείην lege, a δέρομαι, vel, ſi mavis, καρείην, κείρομαι. *Opſop.*

in σαν, tertiam perſonam de ſe efficiunt; ſequentia vero, μ ſubtracto, idem faciunt, σταίημεν σταίησαν, λέγοιμεν λέγοιεν. Paſſiva Græcorum quæ in μην exeunt, hanc ipſam ſyllabam in ο mutant, & ſecundam perſonam faciunt, ποιοίμην ποιοῖο, γραφοίμην γράφοιο. quæ vero exeunt in ην, ν in σ mutant, & faciunt ſecundam, σταίην σταίης, δοίην δοίης. Ipſa vero ſecunda perſona ſi in ο exit, addit τ & facit tertiam, ποιοῖο ποιοῖτο, γράφοιο γράφοιτο: quæ in σ deſinit, hoc amittit, & facit tertiam, σταίης σταίη, δοίης δοίη.

De infinito modo.

INfinitum modum, quem ἀπαρέμφατον dicunt, quidam Græcorum inter verba nu-
685 merare noluerunt, quia nullius ἐγκλίσεως verbum verbo alterius junctum efficit ſenſum. Quis enim dicat, βουλοίμην λέγω, λέγοιμι βούλομαι, γράφοιμι τρέχω? Paremphatum vero cum quolibet modo junctum, facit ſenſum, θέλω γράφειν, θέλε γράφειν, ἐὰν θέλω γράφειν, εἰ θέλοιμι γράφειν. Similiter & apud Latinos dici non poteſt *velim ſcribo*, *debeam curre*, & ſimilia. Dicuntque adverbium eſſe magis, quia infinitum, ſicut adverbium, præponitur & poſtponitur verbo, ut γράφω καλῶς, καλῶς γράφω, *ſcribo bene*, *bene ſcribo*: ἑλληνιστὶ διαλέγομαι, διαλέγομαι ἑλληνιστὶ, * *latine loquor*, *loquor latine*. ita & hoc, θέλω γράφειν, γράφειν θέλω: *volo ſcribere*, *ſcribere volo*: ἐπίσταμαι τρέχειν, τρέχειν ἐπί-

ἐπίϛαμαι, * *ſcio loqui*, *loqui ſcio*. Nec mirum, ajunt, cum multa adverbia naſcantur a verbis, hoc quoque ex verbo eſſe profectum. ſi enim ἑλληνίζω, ἑλληνιϛὶ facit, & κάμνω, ἀκμητὶ, cur non & ἀπὸ τοῦ γράφω naſcatur adverbium γράφειν? hoc etiam addunt: ſi ab eo quod eſt γράφω, cum fit γράφων, jam verbum non dicitur, ſed participium, quia ultimam mutat & perſonam amittit; cur non & γράφειν in alterum nomen migret ex verbo, cum non ſolum finem moveat, ſed etiam ſignificationem perſonæ numerique perdat? maxime cum ſicut participium in diſtinctionem perſonarum additamento pronominis mutatur, ἐμὲ φιλῶν, σὲ φιλῶν, ἐκεῖνον φιλῶν: ita & ἀπαρεμφάτῳ contingit, ἐμὲ φιλεῖν, σὲ φιλεῖν, ἐκεῖνον φιλεῖν. Sed illi qui talia de infinito putant, hac maxime ratione vincuntur, quod in adverbio temporum ſignificationes non de ejuſdem ſoni inflexione naſcuntur, ſed ut tempora, mutantur & voces, νυῶ, πάλαι, ὕϛερον, *nunc*, *antea*, *poſtea*: in infinito autem vox eadem paululum flexa tempus immutat, γράφειν, γεγραφέναι, γράψειν, *ſcribere*, *ſcripſiſſe*, *ſcriptum ire*. Nec omne ἀπαρέμφατον cuicumque verbo junctum
ſenſum exprimit, ſed illis tantum quæ nul- 686
lam rem per ſe dicta ſignificant, quæ ab illis προαιρετικὰ, ab his *arbitraria* non abſurde vocari poſſunt; quia per ipſa ſignificatur diſpoſitionem ſeu amorem vel arbitrium ſubeſſe nobis rei adhuc incertæ, ſed per adjunctio-

ctionem verbi alterius exprimendæ. Nam ἐσθίω μετὰ τοῦ τύπτειν, aut περιπατῶ μετὰ τοῦ πλουτεῖν jungi non poſſunt. Item *lego* cum *ſedere* junctum, aut *ſcribo* cum *cadere*, nullam efficit ſenſus perfectionem; quia & *lego* rem ſignificat & *ſedere*, & *ſcribo* ſimiliter & *cadere*. Si vero dixero *volo*, aut *opto*, aut *ſoleo*, aut *incipio*, & ſimilia, nullam rem ex hujuſmodi verbi pronuntiatione ſignifico. Et hæc ſunt, vel talia, quæ bene à paremphatis implicantur, ut ex uno arbitrium, ex altero res notetur: *volo currere*, *opto invenire*, *diſpono proficiſci*, *ſoleo ſcribere*. Ex hoc intelligitur maximam vim verbi in infinito eſſe modo: ſiquidem verba rerum nomina ſunt. Et videmus ab aparemphatis rei ſignificationem alteris quoque verbis non habentibus accommodari. Adeo autem hic modus abſolutum nomen rerum eſt, ut in ſignificationibus rerum quas Ariſtoteles numero decem κατηγορίας vocat, quatuor per ἀπαρέμφατον proferantur κεῖσθαι, ἔχειν, ποιεῖν, πάσχειν. Græco vocabulo propterea dicitur ἀπαρέμφατον, quod nullum mentis indicat affectum. Nam γράφω, τύπτω, τιμῶ, & rem & ipſum animi habitum expreſſit agentis: γράφειν vero, vel τύπτειν, vel τιμᾶν, nullam continet affectus ſignificationem; quia incertum eſt quid ſequatur, θέλω, μέλλω, διατυπῶ, an contra οὐ θέλω, οὐ μέλλω, οὐ διατυπῶ. Hinc de ipſius declinatione tractemus.

Græ-

Græci infiniti unum tempus duo tempora complectitur indicativi modi: ποιῶ, ἐποίουν in indicativo; in infinitivo autem ita pronuntiatur, ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, ποιεῖν, item πεποίηκα, ἐπεποιήκειν, & in infinitivo παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ, πεποιηκέναι. Apud Græ- 687
cos omne ἀπαρέμφατον aut in ν deſinit, aut in αι diphthongum: ſed & cum in ν deſinit, diphthongus præcedat neceſſe eſt, ut ποιεῖν, χρυσοῦν. ideo τῷ βοᾷν, ἰῶτα aſcribitur, ne ſit ἀπαρέμφατον ſine diphthongo. Unde quæ in ην deſinunt, ut ζῆν, πεινῆν, διψῆν, non ſunt communia, ſed Dorica, ut ὁρῆν. Ejuſdem ſunt dialecti & quæ in εν exeunt, ut ἀπὸ τοῦ νοεῖν νόεν, & ἀπὸ τοῦ δασμηφορεῖν δασμηφόρεν. Licet ſint & communia in εν, ſed integritatis extremitate præciſa, ut eſt ἀπὸ τοῦ ἔμεναι ἔμεν, ἀπὸ τοῦ δόμεναι δόμεν. Perfecti temporis indicativi Græcorum tertia perſona, fini ſuo adjectâ ναι ſyllabâ, tranſit in ἀπαρέμφατον, πεποίηκε πεποιηκέναι, λέλεχε λελεχέναι. Latini primæ perſonæ perfecti addunt geminatum *ſſ* & *e*, *dixi dixiſſe*. Græci ἀπαρέμφατα ſua activa in αι deſinentia per omnes ſemivocales litteras proferunt, excepto ζ, στεῖλαι, νεῖμαι, κτεῖναι, σπεῖραι, νοῆσαι, λέξαι, γράψαι. excepta ſunt εἶπαι καὶ ἐνέγκαι, quæ ſola non ſemivocales ſortita, ſed mutas. Paſſiva vero per unam tantum litteram θ proferuntur, præmiſſâ aut liquidâ, κεχάρθαι, τετίλθαι, ἐρράνθαι: aut σ, λέγεσθαι, φιλεῖσθαι: aut alterâ ex mutis quæ vocantur

δα-

δασεῖαι, id eſt, ſive χ, ut κενύχθαι, ſive φ, ut γεγράφθαι. Cum Latini nullum infinitum monoſyllabum habeant, Græci pauciſſima habent quæ referantur ad ſolam ſecundam συζυγίαν περισπωμένων, ut σπᾶν, θλᾶν. etenim πνεῖν, χεῖν, ῥεῖν, non ſunt integra, ſed ex colliſione contracta. fuit enim integritas, πνέειν, χέειν, ῥέειν, & medio ε ſubtracto in unam ſyllabam ſunt redacta, & ex themate verborum veniunt πνέω, χέω, ῥέω. Nullum enim Græcum verbum ἀπαρέμφατον ex verbo in ω deſinente factum non eumdem numerum ſyllabarum tenet
688 qui in prima poſitione verbi fuit, νοῶ νοεῖν, τιμῶ τιμᾶν, χρυσῶ χρυσοῦν, βρέχω βρέχειν, τύπτω τύπτειν. ſic πνέω πνέειν, χέω χέειν, ῥέω ῥέειν. ex quibus πνεῖν, χεῖν, ῥεῖν ſunt facta. Απαρέμφατα quæ in ν deſinunt, ſi de verbo ſunt periſpomeno, amiſſo ν, & accepta ſyllaba σθαι, faciunt ex ſe paſſiva, ποιεῖν ποιεῖσθαι, τιμᾶν τιμᾶσθαι, δηλοῦν δηλοῦσθαι. quod ſi ſint de barytono, etiam ι amittunt, λέγειν λέγεσθαι, γράφειν γράφεσθαι. Fiunt & de indicativo paſſivo. Mutat enim τ in σ καὶ θ, & facit ἀπαρέμφατον. Nec ſolum hoc in præſenti tempore, ſed & in præterito & futuro, φιλεῖται φιλεῖσθαι, πεφίληται πεφιλῆσθαι, πεφιληθήσεται πεφιληθήσεσθαι. Eſt & alia diligentior obſervatio circa παρακείμενον. Nam quotiens in pænultima habet κ, tunc amiſſâ utrâque ſyllabâ & acceptâ σθαι in paſſivum tranſit, πεπατηκέναι πεπατῆσθαι, γεγελακέναι γεγελάσθαι, πε-

πλυ-

πλυκέναι πεπλύσθαι. aut interdum θαι ſolam accipit ſine σ, ſed tunc quotiens ante κ, liquida reperitur, ut τετιλκέναι τετίλθαι, κεκαρκέναι κεκάρθαι, ἐῤῥαγκέναι ἐῤῥάνθαι. Unde intelligitur in hoc verbo γ quod fuit ante κ, δυνάμει ν fuiſſe. Quod ſi παρακείμενος activus habuit in pænultima aut φ, aut χ, tunc quoque θ accipit, γεγραφέναι γεγράφθαι, νενυχέναι νενύχθαι. Latini futuri infinitum faciunt adjuncto participio vel magis gerundi modo, *ire* ſeu *iri*; & vel in paſſivo *doctum iri*, vel in activo *doctum ire* pronuntiant. Απαρέμφατα quæ in θαι exeunt, aut tertium a fine acutum ſortiuntur accentum, ut λέγεσθαι, γράφεσθαι: aut ſecundum, ut τετίλθαι, κεκάρθαι: aut circumflectunt pænultimam, ut ποιεῖσθαι, νοεῖσθαι. Απαρέμφατον quod in θαι exit, ſi habeat in pænultima υ, modo præſentis temporis eſt, modo præteriti perfecti: & hanc diverſitatem diſcernit accentus. Nam ſi tertius a fine ſit, præſens tempus oſtendit, ut ὄλλυ- 689
σθαι, ῥήγνυσθαι, ζεύγνυσθαι: ſi ſecundus, præteritum perfectum, ut λαλύσθαι, ὀξύσθαι. unde εἴρυσθαι ſi in capite habeat accentum, σημαίνει ἕλκεσθαι, quod eſt præſentis; ſi in pænultima ſit, σημαίνει εἱλκύσθαι, quod eſt præteriti: νῦα κατειρύσθαι. In ἀπαρεμφάτοις compoſitio non mutat accentum, ſed hunc compoſita cuſtodiunt qui ſimplicibus adhærebat, φιλεῖσθαι καταφιλεῖσθαι, κεῖσθαι κατακεῖσθαι. Denique καταγράψαι, quia & activi aparemphati eſt & paſſi-

vi

vi imperativi, cum eſt aparemphatum in verbo, habet accentum, καταγράψαι: & cum eſt imperativum, ad præpoſitionem recurrit, κατάγραψαι. In infinito Græco præteritum perfectum ſi diſſyllabum fuerit, omnimodo a vocali incipit, ὦφθαι, εἷρχθαι. Si ergo inveniantur diſſyllaba hujuſmodi a conſonantibus incipientia, manifeſtum eſt non eſſe integra, ut πέρθαι, βλῆσθαι, δέχθαι. quorum integra ſunt πεπέρθαι, βεβλῆσθαι, δεδέχθαι. Græci aparemphato nonnumquam pro imperativo utuntur: Latini pro indicativo. θαρσῶν νυῦ Διόμηδες ἐπὶ Τρώεσσι μάχεσθαι. id eſt, μάχου. hic pro imperativo. At pro indicativo Saluſtius: *Hic ubi primum adolevit, non ſe luxuriæ neque inertiæ corrumpendum dedit, ſed, ut mos gentis illius eſt, jaculari, equitare, & cum omnes gloriâ anteiret, omnibus tamen charus eſſe. Idem pleraque tempora in venando agere, leonem atque alias feras primus, aut in primis ferire, plurimum facere, minimum de ſe loqui*. Infinitum nonnumquam pro conjunctivo ponunt. Cicero pro Seſtio: *Reipublicæ dignitas me ad ſe rapit, & hæc minora relinquere hortatur*; pro *hortatur ut relinquam*. *Hortor amare focos*, pro *hortor ut ament*. Ponuntur & pro gerundi modo. Cicero pro Quintio: *Conſilium cepiſſe hominis fortunas funditus evertere*, pro *evertendi*. Vergilius: *Sed ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros*, pro *co-*
690 *gnoſcendi*. Et aliter Terentius in Hecyra: *It ad eam viſere*, pro *viſitatum*. &, *Cantare pa-*

res

res & reſpondere parati, pro *ad reſpondendum*. Ponuntur & pro participio præſentis. Varro in Scævolam: *Et ut matrem audivi dicere*. Cicero in Verrem: *Charidemum cum teſtimonium dicere audîſtis*, pro *dicentem*. Eant nunc qui infinito calumniantur, & verbum non eſſe contendant, cum pro omnibus fere verbi modis probetur adhiberi.

De imperſonalibus.

SUnt imperſonalia Græcis Latiniſque communia, ſunt tantum conceſſa Latinitati. *Decet me, te, illum, nos, vos, illos*, imperſonale eſt. Sed & Græci hoc verbo ſimiliter utuntur, πρέπει ἐμοὶ, σοὶ, ἐκείνῳ, ἡμῖν, ὑμῖν, ἐκείνοις. Hoc autem imperſonale naſcitur [*a*] a verbo *deceo, deces, decet*; πρέπω, πρέπεις, πρέπει, πρέπομεν, πρέπετε, πρέπουσιν. *Decent domum columnæ*, πρέπουσιν τῇ οἰκίᾳ οἱ κίονες. *Placet mihi lectio*, verbum eſt: *placet mihi legere*, im-

(*a*) A verbo, *deceo*, *deces*, *decet*; πρέπω πρέπεις) Euripides, πρέπω τῇ χυρᾷ. Quomodo reſcribendum in Tibullo cenſeam lib. 3. eleg. 1.

Illam quicquid agit, quoquo veſtigia movit,
Componit furtim ſubſequiturque decor.
Seu ſolvit crines, fuſis decet illa capillis,
Seu comſit, comtis eſt veneranda comis.

Eleganter enim ita ad Grajam formam. Vulgo eſt *decet eſſe*. Sed de hoc alibi & plura dicenda ſint. *Pontanus*.

(b) *Con-*

impersonale eſt. Ita & apud Græcos, *ἀρέσκει μοι ἡ ἀνάγνωσις*, ad perſonam relatum eſt: *ἀρέσκει μοι ἀναγιγνώσκειν*, impersonale eſt. * [*b*] *Contingit me veniſse*. ſimiliter apud Græcos, *συνέβη μοι ἡ ἐλπὶς*, declinationis eſt: *συνέβη με*
891 *ἐληλυθέναι*, impersonale eſt. *Pænitet me*, hoc eſt quod apud illos *μεταμέλει μοι*. imperſonalia apud Græcos per tempora non flectuntur. Nam impersonaliter *ξέχειν*, *ἀστραπτεῖν*, nemo dicit. Nullum imperſonale in pluralis numeri forma invenitur. Nam *bene legitur liber*, impersonale eſt: *libri* autem *bene leguntur*, elocutio eſt Græcæ ſimilis, *αἱ βίβλοι ἀναγινώσκονται*.

De formis vel ſpeciebus verborum.

HIs ſubjunguntur quæ verborum formæ vel ſpecies nominantur, meditativa, inchoa-

(b) *Contingit me veniſſe*) Appinxerat & aſteriſmum Opſopœus, putem quia fors ſuſpectum habuit locum. Et certe ſequentia iſta, *ſimiliter apud Græcos, συνέβη μοι ἡ ἐλπὶς declinationis eſt*; arguunt falſitatis. Quid tamen ſcriptum, difficile ſit dicere, cum ipſe libelli hujus deflorator multa, ut fatetur, aut ambigua ſibi aut auctoritatis incertæ vel prætermiſerit vel immutârit. Interim ex reliquiis illis Græcis videamus ſi fuerit fors, *contigit mihi venilia*. *Venilia* enim, ut ait Varro, *a veniendo* & illa Plautina formula, *Ventum gaudeo*. Sed omnium appoſitiſſime ad mentem noſtram Auguſtinus lib. 4. cap. 11. de Civitate Dei: *De ſpe*, inquit, *qua venit Venilia*. Tamen cogitabimus. *Idem*.

(a) Ki-

Digitized by Google

choativa, frequentativa & uſurpativa: quæ ſunt fere propriæ Latinitatis; licet meditativa etiam Græci habere putantur.

De meditativa.

Est autem meditativa, quæ ſignificat meditationem rei cujus imminet & ſperatur effectus; ut *parturio* quod eſt *parere meditor*; *eſurio*, *eſſe meditor:* & ſunt ſemper tertiæ conjugationis productæ. Huic ſimilis in Græcis quoque verbis invenitur ſpecies, θανατιῶ, δαιμονιῶ, [a] κιννητιῶ, οὐρητιῶ, ἐρωτιῶ. his enim verbis tentamentum quoddam rei & meditatio, non ipſe effectus exprimitur. his ſimilia videntur, ῥιγείω, ὀκνείω, γαμησείω, πολεμησείω, βρωσείω.

De inchoativa.

Inchoativa forma eſt, quæ jam aliquid inchoaſſe teſtatur, ut *palleſcit*, cui necdum diffuſus eſt totus pallor. Et hæc forma ſemper in *ſco* quieſcit; nec tamen omnia in *ſco* inchoativa ſunt, & ſemper dum ſit derivativa, tertiæ conjugationis fieri cogitur. Hæc 692 forma præteritum neſcit habere tempus perfectum. Quid enim ſimul & adhuc incipere, &

(a) Κιννητιῶ) κιννητιῶ alibi non exſtat. Non longe recedit ejuſdem formæ verbum βινητιῶ, *inire cupio*, vel κυνητιῶ, *catullio*. Opſopœus.

& jam præterîſſe dicatur? Hanc quoque formam ſunt qui Græcis familiarem dicant, aſſerentes hoc eſſe *μελαίνομαι* ϗ *θερμαίνομαι*, quod eſt *nigreſco* & *caleſco*: ſed apud illos aliqua hujus ſignificationis in *σκω* exire contendunt, *τελίσκω*, *γαμίσκω*, *τιϐώσκω*, *γεράσκω*. *διδάσκω* autem licet ejuſdem finis ſit, nemo tamen perfectum, & non inchoativum eſſe dubitabit.

De frequentativa.

FRequentativa forma compendio Latinitatis obſequitur, cum uno verbo frequentationem adminiſtrationis oſtendit. Hæc forma nonnumquam uno gradu, nonnumquam duobus derivatur, ut *cano*, *canto*, *cantito*: nec tamen eſt in poſterioribus major quam in prioribus frequentationis expreſſio. Sicut nec in diminutivis ſecundus gradus minus priore ſignificat, *anus*, *anilla*, *anicula*. *Sternuto* frequentativum eſt a principali *ſternuo*. Proper-
693 tius: [*a*] *Candidus Auguſtæ ſternuit omen Amor*. *Pul-*

(a) *Candidus Auguſtæ ſternuit omen Amor*) Hodie in Propertio & paſſim editur: *Aridus argutum ſternuit omen Amor*. Quod interpretem deſideravit; & conatum nupere reperio juvenem eruditum & nobilem Scoppium. *Aridus*, ait, dictus *Amor* ob ſonum quem ſternutans edit, quomodo & *argutum*. His deinde & rationes jungit, *& errorem quo tueatur*, *habet*. Quocirca laudo conatum; ſed quæ tandem hinc Propertiana majeſtate vel gratia digna vel

Pulto ſunt qui accipiant pro eo quod eſt *pulſo*, & ἀττικισμὸν quemdam Latinitatis exiſtiment, ut apud illos θάλασσα θάλαττα, πλάσσω vel lepos? Omnino ex Macrobianæ lectionis faciendum veſtigiis: *Candidus auguſtum ſternuit omen Amor*. *Auguſtum omen* artis auguralis propria dictio. Ennius: *Auguſto augurio poſtquam incluta condita Roma eſt*. *Candidus Amor*; idem Propertius: *Roma, fave: tibi ſurgit honos: date candida, cives, Omina*. Deinde *ſternuit* non capiendum craſſiori illa Minerva & quaſi naturalis hic aliquis fuerit πταρμός: ſed dicere ita ſolebant cum vel annuerent vel faverent. Catullus, uti emaculavimus ſupra:

Hoc ut dixit, Amor ſiniſtrâ amanti
Dextram ſternuit approbationem.

Poſſim denique erroris hujus originem adnectere; eraſam videlicet in Propertianis exemplaribus ſive evanuiſſe (ut ſæpe in obſoletis iſtis & ſitu & carie codicibus deprehendimus) primorem ſeu capitalem litteram in voce *Candidus*, remanſumque *andidus*, unde enatum poſtmodum ineptum iſtud *Aridus*. Hæc, inquam, poſſim. Sed ſufficiet probâſſe nos aliquando hanc qualemcumque conjecturam noſtram illi Poetarum veterum omniſque doctrinæ antiquæ Genio, illuſtri Joſepho Scaligero; qui & obiter Catulliani loci, ubi Cupido ſive Amor *candidus* quoque inſignitur, tunc admonebat. Locus hic eſt:

Quam circumcurſans hinc illinc ſæpe Cupido
Fulgebat crocina candidus in tunica.

Propertii itaque verſus totus erit ejuſmodi:

Num tibi naſcenti primis, mea vita, diebus
Candidus auguſtum ſternuit omen Amor?

Exſtat lib. II. Eleg. 2. *Pontanus*.

σω πλάτω: ſed *pultare* eſt *ſæpe pulſare*, ſicut *tractare* eſt *ſæpe trahere*. *Eructat* frequentativum eſt a principali *erugit aqua vis*. & *graſſatur* iteratio eſt a *graditur*. Saluſtius: *Cum inferior omni via graſſaretur*. Sunt quædam hujus formæ ſine ſubſtantia principalis, *cyathiſſare*, *tympaniſſare*, *crotaliſſare*. Sunt quæ magis moram quam iterationem explicant:

-- *Haſtamque receptat Oſſibus hærentem*.

Hic enim recipiendi difficultas ſub ſpecie frequentationis exprimitur. Hanc formam in Græcis verbis invenire non potui.

De uſurpativa.

HAnc quidam gerundi modi vel participalem vocant, quia verba ejus pæne omnia ſimilia participiis ſunt, & ſolâ ſignificatione diſtantia. Nam *vado ſalutatum*, hoc eſt dicere *vado ſalutare*, aut *ut ſalutem*. item *ad ſalutandum eo*, participium eſſe jam deſinit, niſi adjeceris vel *hominem*, vel *amicum*. hac enim adjectione participii vim tenebit; ſed tunc cum ex verbo eſt habente paſſivam declinationem, ut, *ad videndum*, *ad ſalutandum*. *Ad declamandum* vero cum dico, non poſſum adjicere *illum*, quia *declamor* Latinum non eſt. Hæc forma Latinitati non ſolum præſtat ornatum, ſed illud quoque ut aliquid habere videatur quæ Græci jure deſiderent.

De

Digitized by Google

De generibus verborum. 694

QUod Græci διάθεσιν ῥημάτων vocant, hoc Latini appellant genera verborum. Affectus enim Græco nomine διάθεσις nuncupatur. Græci igitur διαθέσεις hac diſtinctione definiunt. Quæ in ω exeunt activam vim ſignificantia, & junguntur caſibus vel genitivo, vel dativo, vel accuſativo, & accepta μαι ſyllaba tranſeunt in paſſiva; hæc activa dixerunt: ut ἄρχω σου, κελεύω σοι, τιμῶ σε. hæc aſſumtâ μαι paſſiva fiunt. Contra παθητικὰ dixerunt quæ in μαι deſinentia ſignificant paſſionem, & neceſſe habent jungi genitivo cum præpoſitione ὑπὸ, ac poſſunt amiſſa μαι ſyllaba in activum redire, ἄρχομαι ὑπό σου, κελεύομαι ὑπό σου, τιμῶμαι ὑπό σου. Cui ex ſupra ſcriptis diffinitionibus una defuerit, nec ἐνεργητικὸν, nec παθητικὸν dicitur. Sed ſi in ω exit, οὐδέτερον vel ἀπολελυμένον vocatur; ut eſt ζῶ, πλουτῶ, ὑπάρχω, ἑορτάζω. In his invenies, aliqua aperte & abſolute actum, aliqua deſignare paſſionem. Nam τρέχω, ἀριστῶ, περιπατῶ, de agente dicuntur: νοσῶ autem & ὀφθαλμιῶ ſine dubio paſſionem ſonant. Sed neque activa illa dicuntur, quia & nulli de ſupradictis caſibus jungi poſſunt, nec μαι recipiunt. Nam nec τρέχω σε, nec ἀριστῶ σε, nec περιπατῶ σε dicitur: nec poteſt tranſire in τρέχομαι ὑπό σου, ἀριστῶμαι ὑπό σου, περιπατοῦμαι ὑπό σου.

Sed nec *νοσῶ* & *ὀφθαλμιῶ*, quamvis verba ſint paſſionis, dici *παθητικὰ* poſſunt, quia nec in *μαι* deſinunt, nec quiſquam ſignificatur paſſionis auctor, nec ſubjungitur illis *ὑπό σου*, quod proprium paſſivorum eſt. nam & in activo & paſſivo debent omnimodo duæ, & adminiſtrantis & ſuſtinentis, ſubeſſe perſonæ. Hæc igitur quia utroque nomine carent,
695 apud illos *οὐδέτερα* vel *ἀπολελυμένα* dicuntur; ſicut apud Latinos *volo*, *vivo*, *valeo*. Sed ſicut aliqua apud Græcos in *ω* exeuntia ſignificant paſſionem, [*a*] ita multa reperies in *μαι* deſinentia, & activam tantum habent ſignificationem: ut *κίδομαί σου*, *φείδομαί σου*, *ἐπιμέλομαί σου*, *ἱππάζομαί σου*, *μάχομαί σοι*, *διαλέγομαί σοι*, *δωροῦμαί σοι*, *χαρίζομαί σοι*, *εὔχομαί σοι* *ἄγαμαί σε*, *περιβλέπομαί σε*. Sunt apud Græcos communia quæ ab illis *μέσα* vocantur, quæ dum in *μαι* deſinant, & actum & paſſionem una eademque forma deſignant; ut *βιαζομαί σε*, *καὶ βιάζομαι ὑπό σου*, *ἀνδραποδίζομαί σε*, *καὶ ἀνδραποδίζομαι ὑπό σου*. Sola quoque paſſiva hoc nomine, id eſt, *μέσα* vocantur, ut *ἠλειψάμην*, *ἠσάμην*, *ἐλουσάμην*. hæc enim licet *τῆς μέσης διαθέσεως* dicant, nihil tamen aliud ſignificant niſi *πάθος*. Nam hoc eſt *ἠλειψάμην* quod *ἠλείφθην*, hoc eſt *ἠσάμην* quod *ἤσθην*. Item *ἐγραψά-*

(a) *Ita multa reperies in μαι deſinentia*) Videtur deeſſe membrum hoc, *quæ caſibus junguntur*, *& activam* &c. *Opſopæus*.

(a) *Ver-*

Digitized by Google

ψάμλω, ἰφάμλω, ἐδόμλω, μέσα appellant, cum nihil ſignificent præter actum. hoc eſt enim ἐγράψάμλω quod ἔγραψα, nec umquam dicitur * προεγραφάμλω. & hoc ἐφάμλω quod ἔφλω. hoc eſt ἐδόμλω quod ἔδων. Ergo & illa quæ ſuperius diximus, φιλομαί σε, κήδομαί σε, ἀσπάζομαι, μάχομαι, διαλέγομαι, περιβλέπομαι, δωρῦμαι, χαρίζομαι, ἔρχομαι, ἄγαμαι, cum actum ſolum ſignificent, μέσα tamen appellantur: licet his ſimilia Latini non communia, ſed deponentia nominent. Eſt & hæc Græcorum a Latinitate diſſenſio, quod cum Latini numquam verbum commune dicant, niſi quod ſit ſimile paſſivo; Græci tamen quædam & activis ſimilia μέσα dixerunt, ut πέπηγα quod μέσον dicitur, & ſub activo ſono ſolam ſignificat paſſionem, hoc eſt enim πέπηγα quod πέπηγμαι. πέπληγα vero, ἀφ' ὗ τὸ πεπληγὼς ἀγορητλὼ· καὶ κέκοπα, ἀφ' ὗ τὸ ἀμφοτέρω κεκοπὼς, tam de actu quam de paſſione dicuntur. Lectum eſt enim & πεπληγώς σε, & πεπληγὼς ὑπό σε, πεπληγὼς ἀγορητλὼ, καὶ ῥάβδωι πεπληγυῖα. Similiter apud Latinos quædam modo neutra, modo fiunt deponentia, ut *labo labor*, *fabricor fabrico*, *ructo* & *ructor*. quod etiam Græci non ignorant, βȣλεύομαι βȣλεύω, πολιτεύομαι πολιτεύω. 696

Digitized by Google

De defectivis verbis.

TAm apud Græcos quam apud Latinos deficiunt verba in declinatione. Tribus enim modis dicunt verborum evenire defectum, aut intellectu exigente, aut litteris non convenientibus, aut uſu deſiſtente. In primis duobus neceſſitati, in tertio vero reverentiæ obſequimur vetuſtatis. Intellectu deficiunt illa quæ dicuntur πεποιημένα, id eſt, quæ ad ſimilitudinem ſoni alicujus expreſſa ſunt, ut λίγξε βιός, σίζε ὀφθαλμός, & ſimilia. In his enim verbis nec ulla perſona, nec modus declinationis quæritur. Litterarum inconvenientiâ deficiunt, quotiens verbum habet ante ω, μ vel μν. hæc enim ſecundum regulam ſuam proferri vel in παρακειμένῳ, ſeu ὑπερσυντελικῷ, vel in ἀορίστῳ, ſeu μέλλοντι non poſſunt; ut νέμω cum regulariter fieri debuiſſet νενέμκα, ἐνενέμκειν, quia non potuerunt hæ litteræ convenire, interceſſit η, νενέμηκα, ἐνενεμήκειν. item ἐνέμφθην vel νεμφθήσομαι eamdem ſumſere litteram propter euphoniam, ἐνεμήθην, νεμηθήσομαι. Item in tertia perſona ſingulari quæ τ habet in ultima ſyllaba, accepta ν facit pluralem, λέγεται λέγονται, μάχεται μάχονται. Verum κέχαρται in plurali declinatione ν non
697 potuit admittere, ideoque defecit. ſic ἔσαλται, ſic κέκοπται, & alia mille, & remedium de participio mutuata ſunt. Alia ſunt apud il-

illos quæ conſuetudo deſtituit, ut omnia verba quæ deſinunt in νω, λανθαίνω, αἰθαίνω, μανθαίνω, quæ non niſi uſque ad præteritum imperfectum declinantur. Similiter quæ in σκω, γηράσκω, τελίσκω, γαμίσκω, τιβώσκω. Nam quod legimus διδάξω, a themate eſt non διδάσκω, ſed διδάχω, cujus indicium eſt διδαχή. Item patiuntur quæ in νω exeunt diſſyllabis majora, ὀμνύω ὄμνυμι, πηγνύω πήγνυμι, ῥηγνύω ῥήγνυμι. Similiter imperfectum præteritum non excedunt & quæ in εω exeunt, ut ὀκνείω, γαμησείω, βρωσείω. necnon & quæ ex monoſyllabo per ἰῶτα geminantur, ut βῶ τιβῶ, βῶ βιβῶ, κλῶ κιχλῶ. Hæc omnia uſque ad imperfectum tempus poſſunt extendi, non plus. Apud Latinos deficiunt *inquam* & *ſum*. nam ſequentes perſonæ analogiam primæ perſonæ non ſervant. alterum enim facit *inquam*, *inquis*, *inquit*, alterum *ſum*, *es*, *eſt*. & illud quidem in reliquis omnibus defecit temporibus, *ſum* vero in aliud tranſit, ut tempora compleat, *eram*, *fui*, *ero*. Sunt quæ in prima ſolum perſona deficiunt, *ovas*, *ovat*; *ovo* enim lectum non eſt. Similiter *daris*, *datur*. *Soleo* neſcit futurum. [*a*] *Verro* perfectum ignorat. *Genui* ex quo themate venit, nullus ſcit, [*b*] licet Varro dixerit *genunt*. nec mirum.

(a) *Verro perfectum ignorat*) Apud Senecam tamen in Dialogo de ſuperſtitione, *verſa templa* invenit Diomedes. *Pontanus*.

(b) *Licet Varro dixerit* genunt) Varronis locus for-

rum. nam & apud Græcos tam præterita invenies quam futura quæ præſenti careant, ἐώϋγκα, ἔδραμον, οἴσω.

698 *Explicit defloratio de libro* Ambrosii Macrobii Theodosii, [*c*] *quam* Johannes *carpſerat ad diſcendas Græcorum verborum regulas.*

fortaſſis ex Andabatarum Satyra Menippæa, iſte: *Sed quod hæc loca aliquid genunt.* Arnobio obiter reddiderim lib. 2. pag. 76. ubi de animarum origine diſſerit; ita: *Atque ut exercerent, ut generent, ut percelebrarent hæc mala.* vulgo eſt, *gererent*, quod a priore *exercerent*, qua notione vix abit. Sed dixit & infra Arnobius: *mali eſſe conſcium generatoremque nullius.* Idem.

(c) *Quam Iohannes carpſerat*) Cenſet Pithœus eſſe hunc Johannem Scotum, virum illum Græcæ Latinæque linguæ peritiſſimum, qui Carolo imperatori coætaneus, & Dionyſii libros Latinos fecit. Meminerit quoque ejuſdem interpretationis in epiſtola quadam ad Carolum Regem Pontifex Nicolaus. *Suggeſſit Opſopœus.*

Hic Johannes Scotus dictus Erigena, claruitque anno Domini 850. ſub Carolo filio Ludovici fratre Lotharii. Trithemius alium *Johannem Scotum* nominat, qui claruerit ante eum ſub Carolo Magno ann. circiter 800. Fuitque & poſt utrumque *Johannes Duns Scotus* anno Ch. 1308. ſub Alberto Imp. At Erigena iſte Græcæ linguæ peritiſſimus fuit, vertitque, ut dictum, e Græco Dionyſium Areopagitam, teſte etiam quem diximus Trithemio. *Pont.*

Τὸ

Digitized by Google

Τό ῥῆμα ἐνεργητικὸν τῆς ὁριστικῆς ἐγκλίσεως κατὰ 699
τὴν πρώτην συζυγίαν τῶν περισπωμένων.

ἐνεστῶτος.

ποιῶ, ποιεῖς, ποιεῖ·
ποιοῦμεν, ποιεῖτε, ποιοῦσι.

παρατατικοῦ.

ἐποίουν, ἐποίεις, ἐποίει·
ἐποιοῦμεν, ἐποιεῖτε, ἐποίουν.

παρακειμένου.

πεποίηκα, πεποίηκας, πεποίηκε·
πεποιήκαμεν, πεποιήκατε, πεποιήκασι.

ὑπερσυντελικοῦ.

ἐπεποιήκειν, ἐπεποιήκεις, ἐπεποιήκει·
ἐπεποιήκειμεν, ἐπεποιήκειτε, ἐπεποιήκεισαν.

μέλλοντος.

ποιήσω, ποιήσεις, ποιήσει·
ποιήσομεν, ποιήσετε, ποιήσουσι.

Imperativus ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

ποίει, ποιείτω·
ποιεῖτε, ποιείτωσαν.

παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ.

πεποίηκε, πεποιηκέτω·
πεποιήκετε, πεποιηκέτωσαν.

ποεί-

Digitized by Google

700 ἀορίστου καὶ μέλλοντος.

ποίησον,	ποιησάτω·
ποιήσατε,	ποιησάτωσαν.

Conjunctivus, ὑποτακτικὸς, ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

ἐὰν ποιῶ,	ἐὰν ποιῇς,	ἐὰν ποιῇ·
ἐὰν ποιῶμεν,	ἐὰν ποιῆτε,	ἐὰν ποιῶσιν.

παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ.

ἐὰν πεποιήκω,	ἐὰν πεποιήκῃς,	ἐὰν πεποιήκῃ·
ἐὰν πεποιήκωμεν,	ἐὰν πεποιήκητε,	ἐὰν πεποιήκωσιν.

μέλλοντος.

ἐὰν ποιήσω,	ἐὰν ποιήσῃς,	ἐὰν ποιήσῃ·
ἐὰν ποιήσωμεν,	ἐὰν ποιήσητε,	ἐὰν ποιήσωσιν.

Optativus, ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

εἰ ποιοῖμι,	ποιοῖς,	ποιοῖ·
ποιοῖμεν,	ποιοῖτε,	ποιοῖεν.

παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ.

εἰ πεποιήκοιμι,	πεποιήκοις,	πεποιήκοι·
πεποιήκοιμεν,	πεποιήκοιτε,	πεποιήκοιεν.

701 ἀορίστου.

εἰ ποιίσαιμι,	ποιήσαις,	ποιήσαι·
ποιήσαιμεν,	ποιήσαιτε,	ποιήσαιεν.

μέλλοντος.

εἰ ποιήσοιμι,	ποιήσοις,	ποιήσοι·
ποιήσοιμεν,	ποιήσοιτε,	ποιήσοιεν.

Infi-

Digitized by Google

Infinit. ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

ποιεῖν.

παρακειμένου & ὑπερσυντελικοῦ.

πεποιηκέναι.

ἀορίστου.

ποιῆσαι.

μέλλοντος.

ποιήσειν.

Excerptoris Monitio. 702

QUoniam Macrobius Theodoſius librum de differentiis deque ſocietatibus verborum utriuſque linguæ, Græcæ ſcilicet atque Latinæ, compoſuit, in quo varie confuſeque verborum regulas miſcuerit; viſum mihi eſt primo eumdem ejuſdem eodem quo ipſe uſus eſt ordine breviter deflorare, aliquando permutatis, ſæpius eiſdem quibus & ille utendo ſermonibus: deinde ſingularum conjugationum regulas in quantum ex rationibus prædicti auctoris colligi potuerunt, exponere. In quibus ſi quis multa nos prætermiſiſſe perſpexerit, ſciat, illud non noſtra deſidia eſſe factum, ſed quia de his quæ intacta videntur, aut ambiguam, aut nullam potuimus invenire rationis auctoritatem. Quædam tamen inſeruimus, quæ nobis ex proportione aliorum veriſimilia fie-

Digitized by Google

fieri viſa ſunt. Cum igitur Græci conjugationum ſuarum numerum denario contineant, verborum tamen omnium bina diviſio eſt: aut enim in περισπώμενα, id eſt, ea quæ ultimam circumflectunt, aut in βαρύτονα, hoc eſt pænultimam gravem habentia, dividuntur. Addunt quidam tertiam ſpeciem, quam * ηρησωυλεω vocant, id eſt, acualem. habet enim, ut dicunt, acutum in ultima. Macrobius vero duas tantum ſpecies oſtendit. Unam in his quibus, ut diximus, ultimam ſemper circumflexus tenet accentus, atque ideo περισπωμένην meruit appellari, quæ dum immutabiliter in pænultima gravem teneat, nullum tamen in fine certum poteſt habere ſonum. Denique barytona dicitur, id eſt, tono extranea in ultima, non quia non habeat, ſed quod certum ſtabilemque habere non poſſit. Aliquando namque gravatur, aliquando vero acuitur, numquam tamen circumflectitur. Hoc etiam videtur non eſſe tranſeundum, quod cum quorumdam auctoritas ſola periſpomena ipſiuſque tertiæ ſpe-
703 ciei quam illi addunt verba ω naturaliter producto terminari contendat; barytona vero ſemper ο naturaliter correpto; omnia Græcorum verba una eademque littera producta ſcilicet ω Theodoſius finiri pronuntiet. Inde fit ut illorum finem accentus diſcernat, non tempus. Videtur quoque idem ſimili ratione velle, non tamen affirmare, omnia Latinorum verba rationabilius ſecundum Græcam formam

ο pro-

ο producto concludi quam correpto, cum juxta pæne omnes dichronum ſit. Prima igitur ſpecies in tribus conjugationibus concludetur, in quibus circumflexus ultimam tamquam perpetuam poſſidet ſedem. Secunda vero ſex vel ſeptem videtur comprehendere ſyzygias, quarum pænultimas gravi accentu non dubitant naturaliter eſſe poſſeſſas. Quorum omnium regulas modo generales modo ſpeciales, non tamen plene docendas eſſe promiſimus. in qua tamen promiſſione lectorem præmonemus ne plus quærat, quia nec plus inveniet quam quæ pertinent ad declinationem conformationemque verborum, in quibus pæne tota hujus libelli utilitas, ſi aliquantula quidem eſt, verſatur. Hinc jam tractare incipientes, primo de periſpomenis dicemus. quorum prima ω productum primæ perſonæ in ει̋ς diphthongum convertens, ſecundam efficit perſonam, ut φιλῶ φιλει̃ς, ipſa autem ſecunda σῖγμα ſublato tertiam gignit, φιλει̃. Notandumque quod omnes perſonæ ſingulares in hac conjugatione, ſicut & in aliis duabus ejuſdem ſpeciei, & æqualem ſyllabarum numerum teneant, & circumflexum ſemper in ultima cuſtodiant. Prima etiam pluralis a ſingulari prima egreditur, converſâ ſcilicet ω in ȣ diphthongum adjectâ ſyllabâ μεν, φιλῶ φιλȣ̃μεν: ſecunda pluralis a tertia ſingulari addita τε, φιλει̃ φιλει̃τε: tertia vero pluralis a prima ejuſdem numeri naſcitur, mutata με in σι,

φι-

φιλοῦμεν φιλοῦσιν: Sic igitur verbum activum præſentis temporis indicativi modi primæ conjugationis circumflexibilium flectitur, φιλῶ,
704 φιλεῖς, φιλεῖ: pluraliter φιλοῦμεν, φιλεῖτε, φιλοῦσιν. Paſſivi quoque generis prima perſona ſingularis ab activa prima ſingulari fit converſo ω in ου & adſumta μαι, φιλῶ φιλοῦμαι. ſecunda ſemper minor unâ ſyllabâ quam prima invenitur, & in ητα deſinit, φιλοῦμαι φιλῆ. tertia vero a prima ejuſdem generis mutato μ in τ, & diphthongo ου in ει diphthongum converſa, φιλοῦμαι φιλεῖτε, ſemperque prima & tertia æquaſyllabæ fiunt. Prima perſona pluralis a prima plurali activa abjecta ν, & addita θα, ubique fit, φιλοῦμεν φιλούμεθα. ſecunda pluralis activa movet ταῦ ultimæ ſuæ in σῖγμα & θῆτα, fitque paſſiva, φιλεῖτε φιλεῖσθε. tertia pluralis a tertia ſingulari paſſiva oritur addito ν ad τ, & pænultima primæ perſonæ ſingularis ſervata, φιλεῖτε, φιλοῦνται. Igitur paſſivi verbi declinatio ſic eſt, φιλοῦμαι, φιλῆ, φιλεῖται. pluraliter φιλούμεθα, φιλεῖσθε, φιλοῦνται.

F I N I S.

SYL-

SYLLABUS AUCTORUM

QUI

MACROBIO

Nominatim laudati.

In hoc & ſequenti Indice notantur numeri paginarum Editionis Gronovianæ an. 1670. quos ad noſtrarum latera apponi ubique curavimus.

A

Accius, Lucius 221. 534. 535. 540. 552. 554. 555. 563. 660
Acerianus 401
Aeſchylus 287. 512. 517. 525
Afranius 378. 527. 549. 553. 565
Alcæus 517. 634
Alcman Lyricus 644
Alexander 288
Alexander Aetolus 523
Anaxandrides 520
Anaximenes 76
Antias 253
Antipater Stoicus 278. 283
Antonius Gnipho 412
Apollodorus 223. 275. 296
Apollonius 499
Apulejus 6. 586
Aratus 87. 289. 440. 516
Arbiter 6. vide Petronius.
Archilochus 273
Archimedes 92. 128
Ariſtomenes 517
Ariſtophanes 401. 505. 517
Ariſtoteles 76. 165. 286. 350. 351. 500. 508. 586. 620. 626. 627. 644. 685
Aſclepiades 76. 519
Aſinius Pollio 200
Aſper 398. notatus 395
Atta 373
Attejus Capito 255. 408. 409. 625

B

Boethos 76

C

Cæcilius 362. 567
Cælius 202. 203
Callias 513
Callimachus 401. 521
Calvus 401
Carminius 511
Caſſius Hemina 254. 266. 268. 392
M. Cato 203. 230. 255. 358. 367. 369. 395. 396. 550. 561. 599
Catullus 532
C. Gellius 222
Chryſippus 272
Cicero 13. 14. 20. 32. 92. 98. 204. 319. 321. 363. 378. 423. 424. 425. 543. 548. 562. 649. 682. 689. 690
Cincius 244. 245. 246. 356
Claudius Quadrigarius 201

Digitized by Google

Cleanthes 272. 277. 278. 289. 308
Cloatius Verus 371. 373. 375. 376 377. 395
Cornelius Balbus 398
Corn. Labeo 245. 268. 291. 391. 408
Cornificius 226. 273. 278. 284. 308. 555
Cornutus 509
Critias 76
Critolaus *ibid.*

D

Democritus 76. 79. 628
Demoſthenes 423. 424. 520. 559
Didymus 506. 524
Diodorus 79
Draco 667

E

Egnatius 552. 555
Empedocles 10. 76. 280. 595
Ennius 201. 413. 528. 529. 530. 534. 535. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 546. 547. 548. 551. 554 569
Epaphus 396
Ephippus 522
Ephorus 505. 516
Epicadus 240
Epicharmus 516
Epicurus 5. 76. 562. 628
Eraſiſtratus 632
Eratoſthenes 100. 520. 636
Eupolis 592. 636
Euripides 273. 280. 283. 286. 287. 310. 507. 509. 521, 524. 579. 636

F

Favorinus 374
Feneſtella 229
Fulvius Nobilior 244. 254
Furius 531. 533. 545. 549
Fuſius Bibaculus 321

G

Gavius Baſſus 227. 371. 399
Gellius 266. 367
Geminus 268
Glaucippus 252
Granius Flaccus 286
Granius Licinianus 268

H

Heraclitus 10. 76. 99
Heraclitus Ponticus 76
Herodotus 621
Heſiodus 7. 51. 126. 440. 617
Hipparchus 76
Hippocrates 29. 39. 76. 296. 352. 595
Homerus 16. 17. 60. 243 270. 273 275. 279. 280. 293. 376. 307. 308. 431. 440. 447, 448. & deinceps 515. 516. 520. 544. 545. 546. 548 557. 558. 559. 562. 564. 576. 580. 593. 603. 611. 612. 620. 621. 627. 644. 649
Horatius 374
Hoſtius 545. 554
Hyginus 216. 402. 392. 569
Hyllus 386

I

Ilius 551
Julius Cæſar 267
Julius Feſtus 403
Julius Hyginus 507
Julius Modeſtus 199. 229. 267
Junius 253
Iſocrates 573

L

Laberius 555
Lævinus 401

Livius 554
Lucanus 146
Lucilius 204. 366. 368. 531. 533. 547. 551. 570
Lucretius 530. 533. 535. 536. 537. 538. 539. 541. 542. 547. 548. 549. 550. 551. 553. 554. 679

M

Macer Licinius 230. 253
Mallius 229
Maſurius Sabinus 229. 397. 199. 200
Mattius 379
Meandrius 275
Memmius 229
Menander 6. 521
M. Meſſala 227
Metelli Pontificis Index 354
Muſonius 205

N

Nævius 289. 376. 372. 532. 543. 554
Nicander Colophonius 521. 524
Nigidius 225. 226. 391. 565. 569. 649
Niſus 248
Novius 228. 321
Numenius 9. 284

O

Octavius Herſennius 412
Oenopides 277
Oppius 373. 375
Orpheus 7. 280. 288. 290. 291. 313

P

Pacuvius 402. 531. 555
Panyaſis 522
Papyrianum Jus 410
Parmenides 10. 76
Petronius Arbiter 6
Pherecydes 275. 519. 522
Phileas 516
Philemon 520
Philochorus 231. 402
Philolaus 26
Pindarus 500. 501
Piſander 440
Piſo 245
Plato 1. 2. 8. 20. 26. 30. 31. 57. 61. 62. 68. 69. 76 92. 98. 121. 125 155. 163 170 171. 190. 191. 272 309. notatus 632. 633
Plautus 265. 363. 373. 374. 409. 511. 519
Plinius 362. 363. 364
Plotinus 47. 70. 87. 97. 160. 161. 272
Plutarchus 586
Polemon 514
Pompejus Feſtus 389. 394
Pomponius 229. 321. 550. 568
Porphyrius 17. 129 286
Poſſidonius 76. 79. 100. 308. 310
Poſtumius Albinus 379
Propertius 692
Protarchus Trallianus 216
Ptolemæus 96
Pythagoras 10. 57. 60. 76. 118. 119. 725

Q

Q. Claudius Quadrigarius 204. 267

R

Rutilius 268

Sa-

S

Saluſtius 199. 354. 357. 622. 689. 693
Sammonicus Serenus 364.367. 405
Sappho 519
Servius Sulpicius 389
Siſenna 550
Sophocles 510. 511.520
Speuſippus 272
Statius Tullianus 402
Suevius 373. 375. 532. 555

T

Tarquinius Priſcus 378
Tarquitius 399
Terentius 679.689.
Terentius Varro 412
Tertius 410
Theocritus 440
Theophraſtus 79
Thucydides 397
Timotheus 275. 643
C. Titius 267.365.386
Trebatius 267.387.388. 393. 401
Tuditanus 253.268

V

Varius 532.540
M. Varro 195. 200. 214. 219. 222. 227.240.244.247.253. 254.262 266. 267.268.286. 348.352.356.361. 362.365. 372.385. 386.390.391.397. 399.403. 412. 517.548.690. 697
Vatinius 321
Velius Longus 396
Veranius 377.384.394
Veratius Pontificalis 398
Vergilius 12.13.17. 34.51. 75. 80 85.90.135. 147. 148.157. 161. 196. 217.255.265. 270. 272.278.291.313. 318.371. 373. 375. 381. & deinceps 511,521. 563.564. 579. 580. 649. 660. 677. 689
Verrius Flaccus 199.209.223. 229. 244. 262

X

Xenagoras 515
Xenocrates 76
Xenon 76. 225
Xenophanes 76

IN-

INDEX
RERUM & VERBORUM
Copioſiſſimus in MACROBII *Opera*.

A. Albinus a Catone reprehenſus 189
abies, & cur ex ea equus Trojanus fabricatus 570
Acarnanum annus qualis 242
Acca Larentia nobiliſſimum ſcortum, populum Rom. hæredem moriens nuncupavit, Fauſtuli conjux, Romuli & Remi nutrix 230
Accæ Larentiæ ſacrificium conſtitutum 230
Accitani 292
accuſatori qualis oratio neceſſaria 417
acer, & cur ex ea equus Trojanus Vergilio fabricatus 570
ἀκέφαλοι verſus 487
acetum gelu non ſtringi 621
ἀκερσεκόμης Apollo cur dictus 281
acetum frigidum 599
Achelous pro aqua apud Græcos 505. 506. & Vergilium *ibid.*
Acheron fluvius quid 53
Achilles 44
acipenſer in deliciis 363. 364
acipenſer Trajani tempore non in magno pretio 364
acipenſeris ſquama adverſa 364
ἀκόλαστοι quinam 351
aconitum hauſtum cur plurimi meri potu curetur 598
ἀκρατεῖς quinam 351
Adad quid ſignificet 312
Adad ſummus Deus apud Aſſyrios 312
Adad ſimulachrum ſolem deſignare 312
Adargatis dea apud Aſſyrios 312
Adargatis ſimulachrum quid ſignificet 312
addita pro *infeſta & inimica* 547
addubitatio ad pathos movendum 432
ἀδελφὸς unde dictum 284
ἀδελφὸς frater dictus quaſi *non unus* 284
adeps cur ſine ſenſu 609
adjectivum Græcis ἐπίθετον 200
Adonis apud Aſſyrios cultus 300
Adonis ab apro interemtus quid ſignificet 301
Adonis pro ſole 300
Adonis quando Veneri redditus intelligatur 301
adſperſionem ad litandum inferis ſufficere 383
adverſa quædam ineluctabilia 43

ad-

Digitized by Google

adverſa quibus modis vitentur 43. 44
adverſi nobis Auſtrales 140
ad unguem proverbium 269
Aegeon aliter ab Homero quam Vergilio deſcriptus 497
Aegeum mare 622
Aegypti calidiſſimæ regionis cur frigida vina 606
Aegyptia olea 379
Aegyptii cur Saturni & Serapis fana extra urbes ſtruxerint 215
Aegyptii divinarum rerum maxime periti quondam 255
Aegyptii philoſophicæ diſciplinæ parentes 92
Agyptii primi aſtrorum ſcrutandorum auctores 107
Aegyptii quando coacti Saturnum & Serapim ut deos colere 215
Aegyptii quomodo ſolis magnitudinem explorarint 100. 101
Aegyptii quomodo Zodiaci in duodecim ſigna diviſionem repererint 107. 108. 109
Aegyptii religioſiſſimi 215
Aegyptiorum adminiſtrationes ſacrorum Herculem ſolem eſſe demonſtrant 297. 298
Aegyptiorum cœlum perpetuo ſerenum 107
Aegyptiorum de ſphæræ ſolaris ordine ſententia 92
Aegyptiorum ſacerdotes prophetæ dicti 624
Aegyptios Herculem quam religioſiſſime colere 297
Aegyptios ſub variis denominationibus ſolem coluiſſe 300. 301. 302
Aegyptiis numquam fas pecudibus aut ſanguine litare 215
Aegyptiis ſolis certum modum fuiſſe anni 242
Aegypto humoris vel caloris nimietas numquam nocuit 155
Aegyptus artium mater 258
Aegyptus torridæ zonæ vicina 147
ægris ſimplexne an varius cibus offerendus 587. 594
Aemilia virgo quando damnata 229
Aemilianus ab Aemilio dictus 211
Aemilius Poſtumius tribunus militum 266
Aemilius Regillus prætor 229
æmulationem in invidiam evadere 156
ænea ſacris plerumque adhiberi ſolita 511
aneæ falces Vergilio unde 511
Aeneas pontifex 382. 387
Aeneis Vergiliana quomodo ad Homeri Iliada & Odyſſeam effigiata 440 441. *& ſeqq.*
æquinoctialis circulus 143
æquinoctialis ambitus 104
æquinoctialis parallelus 80
ἀειγενέτης cur dictus Apollo 278
aer cælo ſubjectus 87
aer denſatus imbres efficit 114
aer humidus & calidus 30 595
aer terram moveri non patitur 113
ærarium Romanum cur Saturni

ni templum 223
aerem motum in ventum ſolvi 607
aerem univerſam terram ambire 114
aeris & aquæ per humidum conjunctio 30
aeris & ignis per calorem conjunctio 30
aeris non ſimplex qualitas 525
aeris ſitus 113
æris in re divina apud veteres uſus 512
æris ſquamæ contra putredinem 644
æris ſtyptica vis 644
æs primum quomodo ab Jano ſignatum 217
Aeſculapii ſimulachrum cur cum dracone 295
Aeſculapius Apollinis filius 296
Aeſculapius idem cum Apolline, divinationibus & auguriis præfectus 296
Aeſculapius pro ſole 295
Aeſculapius quid 295
Aeſopi fabulæ illuſtres 7
Aeſopi in Demoſthenem patronum fides 236
Aeſopus hiſtrio 359
æſtas calida 37
æſtas calida & ſicca 595
æſtas quando fiat 145
æſtate cur aer flabro motus frigidior ſentiatur 607
ætas hominis perfecta & robuſta quæ 41
ætas perfecta ſeptenarii multiplicatio 41
æther omnium puriſſimum 113
ætherea terra 58
ætheræ lucis converſiones 37
ætheris puriſſimi lux naturalis cum igne ſuo ſolis ſphæræ incumbit 94
Aethiopes cur nigri 154
Aethiopia torridæ zonæ vicina 147
æthra 551
Aetnæ deſcriptio ex Pindaro & Vergilio 501. 502
Aetolorum mos uno tantum pede calceato bellum ingredi 507. notatus Ariſtoteli 508
affectus quomodo vel boni vel mali 181
affectuum movendorum ratio quam egregie Vergilio obſervata 438. 439
Africa ficus 377
Africana olea 379
Agamemnon ſomnium ſuum publicans 16
Agathonis convivium 318. 319. 575
agendi vis animæ unde 63
agitatum corpus vitale 86
agmen pro *actu* & *ductu* 547
ἀγνίσαι quid ſignificet 510
Agonalia 200. 263
Agonaliorum pro *Agonalium* 199
Agonium Martiale 200
Agrippa 339
agrorum fecunditatem quomodo Saturnus primus promoverit 218
ἀγυιαὶ viæ appellatæ 225
ἀγυιεὺς cur Apollo 225
αἰσθήσεις 351
αἰσθητικὸν ad nos de ſole 97

αἰσθητικὸν animæ 73
αἰσθητικὸν naturæ unde 62
alba nigra ficus 377
albena uva 379
Albidii ſtatus, Catonis ſcommate notatus 322. 323
albigerus olea 379
albiverus uva 379
albula ficus 377
Alcibiades fortis tantum ad crimina 319
Alcinoi convivium 575
Alcmena natus unde nomen Herculis adeptus 296. 297
Alexander Macedo 215
Alexandrina olea 379
Ἀλεξίκακος dictus Apollo 274
alienum ſomnium quid 15
alimenta quomodo in ſanguinem tranſeant 188
alimonia quomodo totum hominem nutriat 590
ἀλλοιωτικὴ vis 589
amatur quicumque colitur, non autem qui timetur 235
Amazonæ 274
ambarvales hoſtiæ 394
ambire pro *circumire* 255
Amerinum malum 375
amicum non foris tantum quærendum, ſed reperiri etiam domi 234. 235
Aminea uva 379
Aminei ubi 379
Ammon ſive Hammon pro ſole occidente 305
amor liberorum naturalis 186
amoris curam ſequuntur inſomnia 15
amoris inſomnium 11
Amphionis fabula unde orta 127
ἀμφικύρτος luna 36
amygdala nux 373
an pro *circum* 255
ἀνάγκη 295
Anagnia Hernicorum urbs 507
ἀνάγνωσις Græcis (ceu repetita cognitio) Latinis lectio 62
anatomica 632
Anaxilaus Meſſenius Rheginorum tyrannus 238
anciliorum pro *ancilium* 200
ancillarum feſtum Nonis Juliis 239
ancillarum inſigne facinus 238. 239
Andron Laodicenus 329. Ciceronis in eum mordacitas *ibid.*
Andromeda ſidus 77
Angeronia dea unde dicta 229
Angeronia angores animorum depellens dea 229
Angeroniæ deæ cur ſacrificatum 229
Angeroniæ feriæ 229
Angeroniæ deæ ſimulachrum quale 229. cur ore obligato *ibid.*
angina morbus 229
anguillæ ubi optimæ 362
anguis inter Septemtriones 89, 149
Anicianum pirum 376
Anima αὐτοκίνητος 170. 172. 173
anima cœleſtis ex muſica orta 128

Digitized by Google

anima corpus regit 161
anima deus dicta 161
anima ex eſſentia ſua movetur 178
anima cur corpus deſerere perhorreſcat 50
anima ex mente 73. 87
anima incorporea & eſſentia ejus in motu 86
anima in Leone futuræ vitæ auſpicatur exordium 61
anima immortalis 64. 65. 70
anima ipſa verus homo 161
anima libera quænam 70
anima motus initium & cauſa 163. 164. 178
anima motus ſe movens 176
anima mundana ex pari & impari intertexta 26
anima mundana primum ſeptenario numero generata 35
anima mundi mens 75
anima mundi omnium animarum fons 29. 128
anima mundi quomodo & ex quibus numeris fabricata 35. 121. 123. & quare 123
anima mundi numeris contexta quomodo ſonū efficiat 124
anima muſicæ in cœlo perceptæ conſcia ea delectatur 127
anima non ſolum immortalis, ſed deus etiam 160
anima numerus ſe movens 26
anima per animalis mortem ad propriam redit libertatem 57
anima pro hoſtia animali 393
anima pro mente 73
anima pro ſpiritu ſive ſpiramento 75
anima quando mori dicitur 64
anima quare immortalis 163
anima quid ſecundum diverſorum philoſophorum ſententias 76
anima quo reſpectu in corporea degeneret 73. 74
anima quomodo a ſe moveatur 171
anima quomodo corpus amet 179. 180
anima quomodo etiam de loco in locum moveatur 179
anima quomodo fons & principium movendi 180. 181
anima quomodo monas 27
anima quomodo pro ſphærarum per quas delabitur diverſitate, diverſis etiam virtutibus amiciatur 59. 60 63
anima quomodo verum latens perſpiciat 17
anima ſenſum ſubminiſtrat 608
animæ ſimplicem eſt ſortita naturam 27
anima verus homo 161
anima virtutibus in cœlum reportatur 50
animâ univerſa animari 74 75
animæ ad originis ſuæ ſedem migratio neceſſaria 184
animæ ante conjunctionem cum corpore ubi habitent 51
animæ delinquentes quænam poſſint reſurgere 71
animæ eſſentia motus 172
animæ forma divina 61
animæ habitacio in cerebro 610
animæ immortalitas 161. 164. qualis 163
animæ immortalitatem Plato perpetuo inculcavit 3

animæ in Cancro in numero ſunt deorum 61
animæ incorporalitas 76
animæ in ultimam ſphæram recipiuntur 51
animæ mors quæ 57. 58
animæ motus ratione gubernandi 181
animæ motus quales effectus producat 181
animæ mundanæ motus 86. 181
animæ nocentum quibuſnam pœnis afficiantur 184
animæ partes tres 34
animæ perfecta ſapientia 50
animæ per Cancrum deſcendunt, per Capricornum in cœlum aſcendunt 60
animæ quædam poſt mortem aut oberrant cadaver, aut aliud corpus quærunt 50
animæ puriſſima pars nectar vocatur 63. pars turbidior animarum potus *ibid.*
animæ quomodo diviſionis nunc capaces, nunc expertes 61
animæ triplex providentia 611
animæ vita & mors quæ 53. 56. 57
animam abſolute a ſe moveri 171
animam conſtare ex ſymphoniis muſicis 34
animam corpus animare, validiſſimum ejus immortalitatis argumentum 162
animam de mente creari 73
animam ex Elyſiis campis per tres elementorum ordines in corpus deſcendere 59
animam ex ſe & ſemper moveri 164
animam ex ſe non moveri quomodo Ariſtoteles probaverit 167
animam in hac vita purgandam eſſe 71
animam morte ſua non extingui, ſed ad tempus obrui 65
animam morte liberam ab onere corporis fieri 400
animam numquam ſtare aut quieſcere 86. 177. 178
animam omnino non moveri Ariſtoteli 165. 166 167. 168. 169
animam ſemper moveri, quomodo dicatur 170. 171. 172 173
animam ſenſu non egere & carere 610
animarum ebrietas 62. 93
animarum in corpora deſcenſus 57
animarum oblivio ex ebrietate 62
animarum omnium fons mundi anima 29
animarum origo de cœlo 49. atque eo reditus 50
animarum circa corpus aut ſepulturæ locum vagatio 70
animas a Jove dari, eidemque poſt mortem reddi, veteribus perſuaſum 230
animas de republ. bene meritorum cœlum & beatitudinem ſortiri 18
animas beatas cœlum poſſidere 59
animas poſt defuncta corpora vi-

vivere 52. 53
animis certa loca defunctis corporibus deputata 3
animis juſtitiæ cultæ præmium vel ſpretæ pæna ſervatur *ib.*
animis pro meritis remunerationem paratam eſſe 71
animal corpus animatum 161
animal ex corpore & anima conſtare 57
animal ex diverſis conſtat elementis 623
animales hoſtiæ 393
animalia cetera, excepto homine, cur prona & rationis expertia 74
animalibus non ſimplex alimonia 592
animalibus ſola ſentiendi creſcendique vis cum homine communis 74
animalis mors 57
animalis prima ſubſtantia corpus 63
animalia quomodo moveantur 471
animalium ex ſimplici alimonia ſanitas 587
animalium mutorum quanto major quam hominum infirmitas 593. 594
animoſitas pars animæ 34
animoſitatis ardore animam per Martis ſphæram dum labitur, indui 63
animi hominum immortales 85
animi jam purgati virtutes 48
animi natura ac vis 163
animi noſtri quomodo hic in terris eſſe dicantur 112
animi voluptatibus dediti qualem exitum ſortiantur 182
animi vim corporis denſitate hebeſcere 75
animum bifariam ſumi 73
animum corpus movere 159
animum remittere, eſſe quaſi amittere 205
animum vini moderato uſu reficí 349. 350
animorum cœleſtis origo 112
animus a corporeis abſtrahendus 182
animus proprie mens 73
animus quomodo nobis cum ſideribus communis 73
animus retinendus in cuſtodia corporis 68
animus unde hominibus inditus 68. 72
Anna Perenna, annare, perennare 243
annales maximi, cur ita dicti 387
Annibalis joci 322
Annibalis ſcomma in Antiochum 322
anni converſio maxima fit quatuor modis 37
anni correctio per Auguſtum facta 257
anni dimenſio, præcipua Solis poteſtas 226
anni diviſio per Numam 250
anni diverſitas apud diverſos 242
anni mundani finis quando 157. 158
anni quatuor tempora hora dicta 303
Annii ob neglectum deorum per quiete commiſſum pæna 233

annorum diverſitas 156
annuli geſtandi quæ cauſa veteribus 625
annulus cur in ſiniſtra, & digito qui minimo proximus eſt, geratur 624. 625
annus ad curſum ſolis dimenſus 255
annus ad lunæ curſus conſtitutus 251
annus civilis J. Cæſaris 257
annus λυκαβας cur dictus 279
annus magnus, ſolaris 157
annus mundanus, vere vertens qualis 157
annus mundanus quot annorum ſolarium 158
annus Romuli decem menſium, & a Martio incipiens 242
annus ſolis amfractus & reductus 43
annus ſolaris qualis 158
annus vertens 156
annus vertens ſive magnus, ſolaris dictus 255
annus unde dictus 255
anſæ pro aris 385
Antevorta apud Romanos divino afficitur cultu 217
ἀνθεστηριὼν menſis apud Athenienſes qui Romanis Aprilis 244
ἀντίχειρ cur pro pollice 625
Antigonus rex Theocritum ob ſcomma in ſe dictum occidit 583
Antigonus unoculus 583
Antii Reſtionis lex 369
Antiochi magnificentia in exercitu, Annibalis ſcommate notata 322
antipodes 115
antipodes cur in cœlum non decidant 138. 139
antipodum aſſertio 138. 139. 140
antipodum numen Proſerpina 301
antiquitas artium parens 204
antiquitas vocabulorum auctor 80
antiquitatem moribus potius quam verbis eſſe commendabilem 203
Antiſthenis ſecta 213
Antiſthenes Cynicus Diogenis magiſter 585
antiſtrophe hymnorum 126. 127
Antius Reſtio numquam foras cœnavit 369
Antius Reſtio ſervi fide liberatus 236
ἄντοικοι 140
Antonii edictum de ſumtibus, ejuſque luxus 369. 370
Antonii fuga ſcommate notata 324
Antonii ſtylus ardens & erectus 438
Antonius Gnipho 412
aoriſtum Græci proprium habent, Latini neſciunt 661. 674. 676. 684
aparemphaton idem quod infinitivus 684 & ſeqq.
aper hiemis imago 301
Ἀφρόδιτος Venus 401

Digitized by Google

Α'φροδίτη unde Venus dicta 224
apiana uva 379
apicia uva ibid.
Apis bos Memphi pro Sole 257
aplanes ſphæra 29. 51. 57. 59
ἀποχετικὴ vis 589
Apollini cur medendi poteſtas tribuatur 273
Apollini decima prædæ a Pelaſgis conſecrata 219
Apollini quomodo apud Romanos ſacrificatum 277
Apollini taurum immolari 408
Apollinis ad Pelaſgorum poſtulatum reſponſum 219
Apollinis duplex & diverſa poteſtas 273. 274
Apollinis γενήτορος ara 396
Apollinis ludi Romæ, qui Apollinares, unde 276. 277
Apollinis naſcentis & Pythonem occidentis fabula, ejuſque ſignificatio 282
Apollinis ſagittæ pro radiis Solis 273. 283
Apollinis ſimulacrum ſive imago 285
Apollinis ſimulacrum arcu & ſagittis decoratum 273
Apollinis ſimulacrum cur manu dextra Gratias, arcum cum ſagittis ſiniſtra geſtet 273
Apollinis templum cur ſaxo vetuſto dicatur exſtructum Vergilio 369. 397
Apollo ἀλεξίκακος 274
Apollo Clarius 290
Apollo cur dictus ἀγυιεὺς, θυραῖος 225. ἰήιος, παιὰν 274. οὔλιος 275. Libyſtinus 276. Loxias 277. Delius, ἀεὶ γεννήτης, Phaneta, φοῖβος, Lycius 278. ἐπιμήλιος, πατρῷος, ναπαῖος, ποίμνιος, ἀρνοκόμης, ἐλελεῦς, νόμιος 280. Smyntheus, argyrotoxus, σκιάλλιος, θυμβραῖος, φιλήσιος, Chryſocomes, πύθιος, ἀκερσεκόμης, καρνεῖος 281. ἑκηβόλος, καὶ ἑκατηβόλος 283. δέλφιος, διδυμαῖος 284
Apollo Admeti paſtor 280
Apollo ceterorum orbium dux 126
Apollo & Neptunus Trojanorum dii 391
Apollo idem cum Jano 225. 226
Apollo idem cum Libero patre 286. 287
Apollo idem cum Mercurio 293
Apollo idem qui & Sol 303. 304
Apollo λοίμιος 274
Apollo Medicus Pæan 274
Apollo μουσηγέτης 126
Apollo Muſarum præſes 293
Apollo unde dictus 272. 273
Apollo quaſi aſpellens mala 274
Α'πόλλων Sol unde dictus 272. 273
Apollonium in quibus imitatus fuerit Vergilius 499
Α'πολλωνόβλητοι 273

apo-

Digitized by Google

apophthegmata Homeri & Vergilii proverbiorum vice 496
ἀπόρησις 432
appetentia comis 586
appetentiæ vigor hominis ſalus, unde varietate provocanda 597
Appii Claudii ſaltandi peritia 360
Aprilis dictus quaſi aperilis 244
Aprilis menſis cur Veneri ſacer 301
Aprilis ſecundus anni menſis unde dictus 243. 244
apum imitatio ſapientiam affectantibus propoſita 187
aqua aere denſior 628
aqua calida cur mota fiat calidior 606. 607
aqua dulcis cur abluendis ſordibus magis idonea, quam ſalſa 626
aqua frigida & humida 30. 595
aqua marina pinguis 627
aqua nivalis cur potui inſalubris 619. 620
aqua omnis aeri & terræ quomodo participet 620
aquæ corpus & ſitus 113
aquæ & aeris per humidum conjunctio 30
aquæ & terræ per frigidum conjunctio 30
Aquarius cur Saturno aſſignetur 110
Aquarius Leoni adverſus 61
Aquarius quomodo Solis naturam referat 306. 307
aquilia olea 379
ara maxima 399
ara pinguis 513
aræ primum anſæ dictæ 385
aræ vicem præſtare menſam dicatam 410
aras tangendi inter litandum mos 385
Arabia torridæ zonæ vicina 147
Arati locus de cœlo 87
Aratum in quibus imitatus fuerit Vergilius 440
arbores felices & infelices quæ 378
arbores quomodo moveantur 171
arbores ſola creſcendi vi vivere 74. 75
arborum ſerendarum obſervatio 643
Arcadum annus qualis 242
arcana naturæ quare per fabuloſa tractanda 9
arcitenens vel arquitenens 554
Archimedes intervallorum cœleſtium ſphærarum inventor 128
Architidis Veneris apud Aſſyrios cultus 300
Arctos numquam mergi 83
Areopagitas tacentes judicare 576
Argiphontes Mercurius cur dictus 293
Argus multoculus pro cœlo ſtellato 293
Argus unde cœlum dictum 293
argyrotoxus Apollo cur dictus 281
Aricini 248
Aridicis philoſophi ſcomma 583
Aries apud Græcos unde dictus

Digitized by Google

ctus 305
Aries æquinoctiale ſignum 90
Aries colorem mutans quid portendat 399
Aries cur Marti aſſignetur 110. 243
Aries cur primus inter ſigna 110
Aries horas diei & noctis pares facit 90
Aries ſidus 77
Arietis ſigni appellatio unde 109. 110
Arietis ſignum quatenus ad naturam Solis referatur 305
Ariſtomenes 517
Ariſtidis æquitas 584
Ariſtophanis locus 517
Ariſtoteles adverſus Platonem de animæ motu 165. 166
Ariſtotelis de ebrietate liber 600
Ariſtotelis theologumena 286
arithmetici numerum imparem patrem, parem matrem appellant 26
ἀφμονία ſpatium inter aquam & aerem 33
ἀφνοκόμης Apollo 280
Arruntia 355
arquitenens 552. 554
ἀφτεμιδόβλητοι 273
Ἄρτεμις cur dicta Luna 262. 643. & Diana *ibid.*
arteriæ receptacula ſpiritus 589
arteria τραχεία 632. 633
articulo Græci ſolummodo gaudent 647
articulorum ſeptenarius 42
artium parens antiquitas 204
aſa & anſa idem quod ara 385
aſinaſtra ficus 377
Aſinæ cognomentum unde 211
Aſinius Celer 364
Aſinius Pollio quomodo Patavinorum ſervorum fidem expertus 237
aſinuſca uva 379
aſotia apud veteres 551
ἀσφαλίων cur Neptunus 275
aſperſio in ſacris inferis pro purgatione 383
Aſſyriorum Veneris Architidis & Adonis veneratio 300
Aſſyriis Juppiter pro Sole 310
ἀστὴρ, ἄστρον 77
ἄστρον ſidus *ibid.*
aſtrorum poteſtas an aliquid in homines operetur 96. 97
aſtris volucres immolandas 402
Athenienſes 270. 274
Athenienſes cur ſervis libertatem dederint 238
Athenienſium contra Amazonas bellum 274. 275
Athenienſium dies qualis 195
Atlanticum mare 134
Atlantici maris exiguitas 152
atra ficus 377
atri dies 263. qui & communes 266
atro die nefas ſacra celebrari 263
atrium prior pars domus 567
atruſca uva 379
atteſtatio rei viſæ pathetica 432
Attinis ſimulacrum 302
Attis idem cum Sole 302
avari quibus aſſimilentur 54

avel-

avellana nux 371
aves cantum exercere 127
aves quomodo futura ſignificet 98
auſero dicendum non *abſero* 649
auſugio non *abſugio* dicendum 649
aves ſtellis ad litandum datæ 402
auguſta ficus 377
Auguſti duæ filiæ Julia & Reſpublica 339
Auguſti in alios joci, & aliorum in ipſum viciſſim 331. 332. 333. 334. 335
Auguſti patientia 336
Auguſti proverbium 565
Auguſtus menſis, qui antea Sextilis 248
Auguſtus quomodo annum correxerit 257
auratæ piſces 361
aurea ſecula 153. unde dicta 156
aurem perforandi mos 581
aurifices igne de paleis uti 640
auriti lepores 553
aurium ſenſus 610
Aurunci 203
auſpiciorum tempus quando Romæ 196
Auſter cur ad nos calidus perveniat, cum ſit natura frigidus 138
Auſtrales nobis adverſi 140
Auſtralis cardo 137
Auſtralis extremitas cur inhabitabilis 135
Auſtralis extremitas perpetuo frigore oppreſſa 146
Auſtralis parallelus 80
Auſtralis vertex ejuſque ſtellæ numquam a nobis videntur 83
αὐτοχίνητον 170. 172. 173
Autronii Maximi in ſervum ſævitia 232
Autumnus ſiccus 37. & frigidus 595
Autumo quaſi ex *ab* & *æſtimo* 649

B

Babyloniorum dies qualis 195
Bacchanalia 200
Bacchanalia in Parnaſſo alternis tantum annis 287
Bacchanaliorum pro *Bacchanalium* 199
Bacchus cur εὐάλιος dictus 292
Bacis vel Pacis taurus pro Sole 305
Bæotii 246
Bæotii quomodo Apollinem & Liberum patrem in eodem monte colant 286
βάλλε παιάν 274
balneæ penſiles Sergii Oratæ 361
barbæ initia 40
baſilica nux 372
Baſſareus Liber Pater dictus 288
beare virtutum effectus 49
beatitas quomodo acquiri poſſit 50
beatos quomodo deſcribat Vergilius 34
bellaria quid 348. 349
bellaria mellita quæ 348. 349

Digitized by Google

bellum quo tempore inchoari nefas 266
bibendi major cur ſitienti voluptas, quam edendi famelico 619
bibendum & edendum ut vivas, non contra 552
bibentium ſenſim ventres humectiores 644
bidentes hoſtiæ quæ 568. 569
bidentes, *bidennes* quaſi *biennes* dictæ prius 569
bifera ficus 377
bimembres Centauri 555
bis bina bis corpus ſolidum 25. 26. 122
bis bini ſuperficiem faciunt 26
biſſextus annus 256
Bitias 575
Bona dea cur dicta 245
Bona dea eadem cum terra 245
Bona dea Proſerpina dicta 246
Bonæ deæ ædes Calendis Majis dicata 245
Bonæ deæ templum & ſacrorum ritus 246
Bonam deam Junonis potentiam habere 245
Boryſthenitæ quomodo ſervorum ope ſervati 238
Boſphorum mare an gelu contrahatur 621
brachio ſe emungere 581
bractea quid 434
βραχὺ ἦμαρ 304
Briſeus Liber pater dictus 188
bruma unde dicta 304
brumale ſolſtitium 303
bulla aurea triumphantium geſtamen 208
bulla aurea quare pueris conceſſa 210
bumamma uva, quæ Græce βούμαμος 379
Buſiris cur *illaudatus* Vergilio dictus 395
Buſiris homines immolare ſolitus 561

C

Caduceus Mercurii quomodo ab Aegyptiis figuratus, quidque ſignificet 294. 295
Cæcilius Gallus 567
Cæcilius ſpatiator vocatus & Feſcenninus 358. 359
cæleſte corpus ad immortalitatem creatum 86
cæleſte corpus numquam ſtare, ſemper moveri 86
cæleſtis harmonia ex quibus conſtet 120
cæleſtium corporum concentus 116. 118
cæleſtium corporum intervalla 128. 129
cæleſtium corporum motus non caret harmonia 118. 125
cæleſtium corporum ordinata gubernatio 118
cæli concentum cur non audiamus 132
cæli extremitates perpetuo frigore oppreſſas eſſe 100
cæli menſura quomodo per magnitudinem terræ reperta 101. 102
cæli motus quare circularis 86
cæli natura 302
cæli præſtantia 87
cæli pudenda a Saturno reſecta

ſta 7. & cur 224
cæli ſphæra, ejuſque motus 83
cæli totius integra converſio diem noctemque concludit 103
cæli zonæ cur perpetuo frigore oppreſſæ 94. 100
Cælius mons 248
Cælius ſenator 206
cælum ab ortu in occaſum moveri 88
cælum animæ fabrica 87
cælum animam mundanam ſemper ſequi 86
cælum ante omnia corpora fabricatum 86
cælum a ſole temperari 100
cælum æquabiliter ab omni parte terræ diſtare 114
cælum cur moveatur & quomodo 86
cælum Jovem veteres vocaverunt 87
cælum mundum vere vocari 99. 100
cælum non patere niſi perfecte puris 72
cælum octava ſphæra 126
cælum prima ſphæra & aplanes 131
cælum pro vivorum regione 12
cælum quibuſnam cedat in præmium 182
cælum quomodo & cur ſummus deus dicatur 87
cælum ſemper moveri 86
cælum ſphæra aplanes 59
cælum ſphæra maxima 78
cælum ſummus deus 72. 85
cælum totum per diem & noctem volvi 109
cælum unde Argus dictum 293
cæna pontificis luxurioſa 354
Cæpio ſervi fide liberatus 236
Cære oppidum 491
Cæſaris facilitas in allegendo ſenatu 329
Cæſaris impotentia Laberii dicto notata 344
Cæſaris in veſtitu mollities 329. Ciceronis dicterio notata *ib.*
cætibus & conciliabulis quomodo homines aſſueti 155
cætus jure ſociati civitates 49
Cajeta Aneæ nutrix 382
calata plebs 260
calculoſum pyrum 376
caldica ficus 377
Calendaris Juno 262
Calendæ nuptiis copulandis religioſæ 262
Calendæ omnes Junoni dicatæ 227. 262
Calendis primis cur nundinæ vitandæ 253
calida omnia generationi favere 599
calidi nomen quomodo de igne & ferro uſurpetur 171
calix Herculis 522
Calliæ cæna 575
Calliope nona Muſa univerſitatem denotat 126
καλῶ 260
calor aquæ calidæ cur ex motu vehementior 606
calor generationis cauſa 602
calor ſolis cur arefaciat, lunæ autem humectet 640
caloris alimentum liquor 623
caloris vel humoris exuberantia re-

rerum terrenarum viciſſitudinis cauſa 154. 155
calorem humore nutriri 154. 309
Calpurnia alba nigra ficus 377
calvitium cur priorem capitis partem primo occupet 612
calvitium ex ſiccitate *ibid.*
calvitii cauſa 599
Camænæ quaſi canenæ cur Muſæ dictæ 126
camera unde 552
Cameriēſes inſulam incolunt Soli ſacram 278
Cameſe 216
Cameſene regio 216
Camilla unde 402
Camilli, Camillæ flaminum præminiſtri 402. 403
Camillus Tuſcis Mercurius 402
Camirenſes 280
Campania 288
camurum quid 552
Cancer & Capricornus Solis portæ 284
Cancer in æſtivo tropico 276
Cancer quomodo pro Sole 306
Cancer ſignum 89
Cancer Solis portarum una, quæ hominum dicitur 60
candelabrum unde dictum 390
candens unde dicatur 502
canes in Aegypto fugiendo bibere 324
cani quare albi 612
Caninius Revilius dialis conſul a Cicerone ſcommate notatus 325. 328
canities cur priorem capitis partem primum occupet 612
canities unde 599
Canis Tauro vicinus 90. 91
Cannenſis clades 238. quo die accepta 267
cantandi ſtudium reprehenſum, & inter mollia numeratum, ſed non ſemper 359
cantandi ſtudium apud quaſlibet nationes in uſu eſſe 127
cantharus poculi & navigii genus 521. Liberi patris poculum *ibid.*
canticum vetus ruſticum 518
cantus ad mutandos animos vis 127
cantu aves in retia allici 127
cantu gentes barbaras emollitas eſſe 127
capilli cur ſine ſenſu 608. 609
capilli dolor unde 609
capita, aut navia, luſus puerilis 217
capitibus pro capitibus quomodo ſupplicatum 221
capitis humani cur ſphærica forma 74
capitis velandi in ſacris mos 399
Capricornus 60
Capricornus & Cancer Solis portæ 284
Capricornus quomodo pro Sole 306
Capricornus Solis portarum altera, quæ deorum dicitur 60
caprigenum pecus 555
Caprotinæ Junonis ſacra 239
Caprotinæ Nonæ 239
caput in corpore arcis loco 42
caput mentis ſedes 74

Digitized by Google

carcheſium ſumma veli pars 519
carcheſium quid 518. 519
cardines noſtræ habitationis 137
carica ficus 377
Carmentalia 263
carmen quo dii tutelares in obſidione urbis evocantur 405
Carna dea quibus præſit 248
Carnæ deæ quidnam ſacrificetur 248
Carneades Romam legatus 206
Carneadis facundia 206
Καρνεῖος Apollo cur dictus 281
carnes validiores cur aliquando facilius digerantur quam tenues 605
caro cur ad uſum diuturnum ſaliatur 615. 616
Carſitani populi 372
Carthago devota Romanis 407
Carucius Accæ Larentiæ maritus 230
Carucius Tuſcus *ibid*
Caſcellii juriſconſulti jocus 341
Caſpium mare unde oriatur 150
caſtanea nux 373
καταδεκτικὴ vis 589
catalogorum apud Vergilium & Homerum diverſitas 490
categoria, ψόγος 581
catena Homeri aurea 75
καθεκτικὴ vis 588
catillo, liguritor lupus Tiberinus dictus 366
catillones proprie qui 366
Cato ab Auguſto quomodo laudatus 334. 335
Catonis Cenſorii jocandi feſtivitas 321
Catonis in Albidium ſcomma 322. 323
Catonis jocus 322
Catonis ſcomma in A. Albinum 189
Catonum virtus 183
Caucaſum tranſcendere nomen Romanorum non potuiſſe 152
cauſæ vere inſolubiles quæ 112
C. Cæſar Ciceronis ſcommate notatus 582
C. Cæſar rex ſacrorum 355
C. Cæſar ſervorum opera in bellis uſus 238
C. Cæſaris dictatoris dictum 204
C. Cæſaris in diſponendo anno induſtria 254. 255. 256
C. Cæſaris in murænis luxus 362
C. Caſſius Ciceronis cavillo notatus 330
Cecrops primus in Attica Saturnum & Opem coluit 231
centrum quid 101
centrum ſolum non moveri in ſphæra 113
cerebri dolor ubi 609
cerebri ventres 610
cerebrum conſilii ſedes 594
cerebrum cur ſine ſenſu 208. 609
cerebrum ſenſu carens, quomodo corporis ſenſus gubernet 609. 610. 611
cereorum miſſitandorum mos in Saturnalibus unde 220. 241

Ce-

Digitized by Google

Cereri cur porca ſacrificetur 246. 411
Cereri vinum non libari ſed mulſum 409. 410
Cereris & Herculis XII. Cal. Januar. ſacra 411
Ceres cur leges inveniſſe dicatur 413
Ceres mortalibus ſegetem tribuit 246
Ceres pro Luna 291
cerviſca pirum 376
C. Gracchus, & ſervi in eum pietas 237
Chaldæorum de ſphæræ ſolaris ordine ſententia 92
Chaos 282
Chia alba nigra ficus 377
Χίλια, Χίλιας 205
C. Hirrii villa & vivaria 362
chlamydi extentæ terra noſtra ſimilis dicta 151
chorum ex multorum vocibus conſtare 188
χρηματισμὸς oraculum 10. quid 13
χρηςοὶ θεοὶ Penates dicti 391
χρόνος Saturnus 223
chromaticum melodiæ genus 132
Chryſocomes Apollo cur dictus 281
cibariæ leges 369
cibi expertem vivere ultra ſeptem dies non poſſe 42
cibi varietas non gulæ irritamentum 596. 597
cibi vitandi qui 591
cibo gravatus non æque mente ſauciari ac potu 594
ciborum diverſorum diverſa natura 590
ciborum varietas vitanda 587
cibos calidos cur ore facilius quam manibus comprimamus 619
cibum ſimplicem multiplici præferendum, quia digeſtu facilior 587
cibus multiplex morborum causa 591
cibus per ſtomachumne trahatur juxta Platonem 632
cibus multiplex ſimplici aptior 591. 592. 593
Cicero conſularis ſcurra dictus 320. 321
Cicero convitiis impenetrabilis 313
Cicero duabus ſellis ſedere ſolitus, notante eum Laberio 329. 582
Cicero in omnibus palmam juſtitiæ dedit 3
Cicero Laberii ſcommate notatus 582
Cicero non minus philoſophus quam orator 313
Cicero nullius ſectæ veteribus approbatæ inſcius 88
Ciceronem a Platone diſſentire in ſolaris ſphæræ ordine 91. 92
Ciceronis varices cavillo Vatinii objecti 328
Ciceronis copia 436
Ciceronis cum Roſcio & Aeſopo familiaritas 359
Ciceronis cum Vergilio comparatio 435

Ci-

Digitized by Google

Ciceronis & Platonis de Republica librorum differentia & ſimilitudo 1.2
Ciceronis exſilium 329.342
Ciceronis in Cæſarem mordacitas 319
Ciceronis jocandi venuſtas 320. 326
Ciceronis joci 327.328.329
Ciceronis mordacitas 328
Ciceronis ſcomma in C. Cæſarem 582
Ciceronis ſcomma in conſulem quemdam dialem 328.582
Ciceronis ſcomma in Octavium 581
Ciceronis varia reſponſa ad Pompejum 328
Cimmerium mare 621
cinguli in cælo, quæ in terra zonæ 135
cingulorum terræ habitabilium & inhabitabilium deſcriptio 135.136
Circenſibus additus dies inſtauratitius 233
circi 77
circuli cælum ambientes undecim 79
circuli menſura quomodo invenienda 101
circulorum cæleſtium natura incorporalis linea 80
circulorum Solis, Mercurii & Veneris ordo 93
circulus lacteus ſolus præ omnibus viſibilis 79
circulus per quem ſol currit, quot ſtadiorum 103
circulus quid 101
circus lacteus 77
circus quid 78
cirritum pirum 376
ciſſybium, cymbium quid 520. 521
citreum malum 375
citreum malum contra tineas & venena 375
citroſa veſtis 376
civitates cætus jure ſociati 49
civitates Deo acceptiſſimæ 45
Clarium oraculum 286
Clarius Apollo 290
Claudia 339
Cleomenes Lacedæmonius ſervorum opera in bello uſus 238
Cleopatræ luxus in unione abſumto 369.370
Cluſivius cur dictus Janus 228
Cn. Domitius 227
Cn. Domitius cenſor 361
Cn. Flavius ſcriba faſtorum editor aut proditor 259
Cn. Matius vel Mattius 202
coccymelum malum 375
cochleæ ſaginatæ 356
Cocytus fluvius infernalis quid 53
cognitio ſui ipſius qualis 50
cognomina ex propriis nominibus tracta 211
cohòrtes voluntariæ 238
coitu maris fœminæque cuncta gigni 224
coitus Venereus parvus morbus comitialis 352
color quamquam incorporeus, numquam tamen ſine corpore 629
Colotes Epicureus loquax 5. quid Platoni objecerit *ibid.*

ta-

taxatus 6
coluri duo 80. nomen eorum unde *ib.* eorum curſus 81
comœdiarum fabulæ 6
comitia menſe Martio auſpicari ſolita 243
comitiales dies quinam 263.265
comitialis morbi pars quædam coitus Venereus 352
commaſculare frontem 614
commiſſione, id eſt recitatione 345
commune ſomnium quid 15
compagibus ſeptem membra quæ dividuntur juncta ſunt 42
comperendini dies quinam 263. 265
Compitalia 200. 264. unde dicta 220. 221
Compitalia quibus verbis concipiantur 203
concentuum ratio ſphærarum cæleſtium quomodo recepta Pythagoræ 118 119
conceptionis fœtus in utero diſpenſatio per hebdomadas 39
conceptivæ feriæ 263. quales 264
concilii Aſiæ decretum de nomine ejus non nominando qui templum Dianæ incenderat 563
concilia hominum quænam juſta 49
conclamatum frigus pro maximo 596
concubia 198
concubia nox 201
conditione non æſtimandos homines, quam caſus aſſignat 234
conditiva olea 379
conditivum malum 375
conjunctivus modus a conjunctione, quæ ei accidit, nomen habet 681
connexio omnium rerum a ſummis ad ima 75
conſcientia virtutis ampliſſimum præmium 19. 152
conſcientiæ malæ tormenta, vulturis jecur depaſcentis imagine ſignificari 53. 54
conſcio ſibi male quantumlibet levia ſcommata, videri acerba 584
Conſivia Ops Romæ urbis tutelaris dea 405
Conſivius cur dictus Janus 227
conſuetudo altera natura 608
conſuetudo morem ſequitur 403
conticuum vel conticinium, diei civilis pars 197
continentia oſtentatrix 586
contraria uni rei accidere ſimul non poſſe 168
converſiones lucis tres 37. quales *ibid.*
convivales quæſtiones 586
convivarum ingenia primum philoſopho ſpectanda 574
convivarum numerus 214
convivia nihil magis decere quam concordiam 577
conviviales ſermones quales 576
convivio an intereſſe etiam philoſophia debeat 572. 573. 574
convivium tumultuoſum & ſobrium 318
κῶλον 633

Digitized by Google

copia rerum non negligenda grammatico 315
copiæ quomodo veteres indulſerint 201
cor cæli ſol 99. & Jovis oculus 302
C. Orchius trib. plebis 367
cordis figura in bulla cur geſtata 210
cor in animalibus cur in perpetuo motu 99
Corinthus devota 407
Cornelia lex 369
Cornelius Sulla dictator 369
Cornix cornici oculos, proverbium 592
Corn. Rufus Decemvir cur Sibylla cognominatus, & deinde Sylla 276
cornu pellucidum natura 17
cornua veli 519
Corona ſidus 77
corpora caduca divinitatis mentis haud capacia 74
corpora divina ſtellæ & ſidera 76. unde animata *ibid.*
corpora ex quatuor elementis & tribus eorum interſtitiis conſtant 33
corpora humana ſola erecta 74
corpora mathematica 23. 121. ex quibus conſtent 32
corpora metallica vaſta 21
corpora noſtra inferi & animæ ſepulcra 53
corpora omnia ſuperficie terminari 22
corpora quædam luna creſcente vel decreſcente augeri vel minui 58
corpora ſolida quibus dimenſionibus conſtent 121
corpora vel ſunt mathematica, vel videntur 32
corporis denſitate animi vim hebetari 75
corporis dimenſiones longitudo, latitudo, altitudo 23. 33
corporis humani membra ſeptenario diſponi 41. 42
corporis omnis motus ſeptenarius 43
corporis ſeptem gradus, & partes totidem exteriores 42
corporis vires quibus maxime roborentur 248
corporum caducorum propria hæc duo ſentire & creſcere 74. 97
corporum qualitates contrariæ 595
corporum ſoliditas quibus conſtet 23. 24
corporum termini incorporei 22
corporum termini quatuor 33
corporum terrenorum & ſuperorum differentia 74
corpus animæ cuſtodia 64
corpus animæ ſarcina 184
corpus cur δέμας & σῶμα 57
corpus fœx rerum divinarum 63. prima ſubſtantia animalis *ibid.*
corpus geometricum quale 30
corpus ideo non immobile, quia non videtur agitari 177
corpus mortale 159
corpus nominando & ſuperficies continetur 22

cor-

Digitized by Google

corpus nullum proprie plenum 21
corpus omne naturâ diſſolubile 615
corpus quadratum 23
corpus quamdiu animetur 70
corpus ſolidum ϛερεὸν 23. eſt octonarius numerus *ibid.*
corpus ſolum hominem non poſſe movére 175
corpus tantummodo in homine mortale 161
corpus trigonum 23
corpus velut carcer animæ 53
corpus vinculum, carcer, ſepulcrum 57
corvi edaces 594
corvi ſalutatores 337
corvorum & cornicum ætas fabuloſa 594
Coruncanius 203
corylos arbor 371
cotonea mala frigida 599
cotonium malum 375
Craſſi ſervitus 234
Craſſi in dicendo maturitas & gravitas 438
Craſſum ſemel tantum in vita riſiſſe 319
Crater Liberi patris inter Cancrum & Leonem 62
crateres Delii, in Sicilia 512
Cratetis ſecta 213
Cremera 267
crepitantibus flammis, antique dictum 547
creſcendi in longum & latum quando finis 40
creſcendi natura ad nos de luna 97
creſcendi vi ſola vivere arbores & herbas 74. 75
creſcendi vis animæ cur indita 74. 75
creſcere & ſentire animalibus cæteris cum homine commune 74
Creta 45. 279
Creten ſes 261
crines abſcindendi morituris mos 509
Κειὸς unde dictus Aries 305
criſpi capilli quare ſero caneſcant 612
Critobulus Socratis ſcommate notatus 584
Critolai facundia 206
Critolaus Peripateticus Romam legatus 206
crocodilus de teſteis ovis naſcitur 638
Cronia ſacra 221
Κρόνος Saturnus 223
Κρόνος & χρόνος cur dictus Saturnus 308
χρυσοὶ 502
cruditates unde 587. 588. 596
Cruſtuminium pirum 376
C. Titii, de moribus ſui ſæculi querimonia 366
cubus 23. 122
cubus ſoliditatis perfectio 23. 122
cucurbitivum pirum 376
C. Vettius Pelignus a proprio ſervo necatus 237
culminea olea 379

Digitized by Google

cultus maximus Deo debetur 72
cupiditas pars animæ 34
curis haſta Sabinis 227. 228
Curius 203
Curtii equitis Romani delicatum ſcomma in Auguſtum 335
cuſtos pro *miniſtro* 398
Cutylienſis lacus 219
Cybele cur leonibus vehi fingatur 302. 312
Cybele, ſive mater deûm pro terra 302. 312
Cylicranorum natio 522
cymbia 518. 519. quid & unde dicta 520
Cynicæ Satyræ Varronis, quæ & Menippeæ 240
Cyrenenſium mos 217. 218
cytonea mala frigida 599

D

D litera inter duas cur ſæpe ponatur vocales 569
D literam ſæpe literæ *I* apponi, decoris cauſa 226
dædala Circe 551
dæmones unde dicti 310
dæmonum nomen quomodo diis conveniat 310
δαίμων numen 295
Damaſippus Ciceronis ſcommate notatus 327
damnatus ſacrorum quis 385
daris datur, dicitur, *dor* non dicitur 697
Dardanus 45
Darii matris ſervitus 234
deæ Eleuſiniæ 9
debita totius anni ſoluta menſe Martio 243
decadis perfectio 41
December Saturno ſacer 217
decemviri 201. 253
decimam Herculi vovere ſoliti veteres 412
decimanum pirum 376
decreti neceſſitas 97
decretum, hoc eſt μοῖρα, ſive providentia 497
deducere idem quod *detergere*. 389
deductum carmen, *deducere vocem* 549
defunctorum corpora cremandi mos 602
δείνωσις 417
Dei omnipotentia 72
Dei templum mundus 68. 72
delatio, διαβολή 581
Delebores Rex Aſſyriorum 310
Deli inſulæ fluctuatio 219
Delius cur dictus Apollo 278
Delii, crateres in Sicilia 522
Delos inſula unde dicta 283. curque in ea natus Apollo dicatur 282. 283
Delphicum oraculum 50. 274. 286
Δέλφιος Apollo cur dictus 284
Delphis templum Apollinis incenſum 396
δέλφον pro *uno* 284
delubrum quid, & unde dictum 390
Demaratus Corinthius 208
δέμας corpus dictum 57
Demodocus citharœdus 575

Digitized by Google

Demoſthenis ad Laidem reſponſio 324
Demoſthenis adulterium 236
denarius primus numerorum limes 28
dentes cur ſine ſenſu 609
dentium dolor ubi 609
dentes quando incipiant e mandibulis infantium emergere 40
Deo cultus maximus debetur 72
Deo cur nullum ſimulacrum apud veteres 9
Deo nihil acceptius quam civitates 45. 46
Deo ſive τῷ ἀγαθῷ Sol apud Platonem ſimillimus 9
deorum adulteria 7
deorum deus Janus 227
deorum numero recte adſcribi urbium conditores 51
deorum tutela & providentia nos gubernari 69
deos a civitate jam capta diſcedere, unde traxerit Vergilius 524
deos omnes quotquot ſunt ad Solem referri 272
deos tutelares evocandi mos 404. 405
deſiderium motus animæ unde 63
deſpici quomodo dii dicantur 209
devotionis urbium & exercitus verba 406
Deus & Mens ultra animam & naturam 8. 9
Deus mundanæ molis artifex 30. 123. 124. 154
Deus prima rerum omnium cauſa & origo. 73
Deus qualis ſit ſciri non poteſt 9
Deus quid 60. 159
Deus ſummus. & omnium princeps 87
ἀγαθὸν καὶ πρῶτον αἴτιον 8
deus ſummus cœlum 72. 87
Deum ſola mente concipi 72
dextræ partes omnes cur validiores 589
Δία vocari Cretenſibus τὴν ἡμέραν 261
διαβολὴ, delatio 581
diales conſules ut diales flamines 325
diametros quid 37. 101
diametros orbis CCCLX. ſtadiorum 630
diametros quomodo efficiat menſuram circuli 101
Diana idem cum Jano 225
Diana *Opis* vocata 523
Diana quomodo *Jana* dicta 226
Diana quæ Luna ἄρτεμις dicta, quaſi ἀεροτεμις 643
Diana viarum præſes, unde & Trivia dicta 225
διὰ πασῶν harmonia 34
duplari numero naſci *ibid.*
διὰ πασῶν quot tonis conſtet 120
διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε ex triplari numero 119
διὰ πέντε 34. ex hemiolio naſci 34. 119
διὰ πέντε quot tonis conſtet 120

διὰ τεσσάρων 34. ex epitrito naſcitur 34. 119
διὰ τεσσάρων quot tonis conſtet 120
diatonum melodiæ genus 132
dicendi genera quatuor 436
dicteria idem quod *joci* 321
dicteria atque joci diverſorum 322. 323. 324. 325.
Didia lex 368
Dido quomodo apud menſam libat 410. 411
Dido cur ante nuptias Cereri, Apollini & Libero ſacrificarit 414
Didonis convivium 575
Didonis fabula falſa 500
διδυμαῖος Apollo cur dictus. 284
die atro nefas ſacra celebrari 263
die craſtini 201. 202
die noni 203
die priſtine 202
die quarto & die quarti ibid.
die quarto de præterito, *die quarti* de futuro dictum ibid.
die quinti & die quinte ibid.
diei converſio minima 37
diei obſervatio & diviſio 195. 196
dierum diſcrimina quæ apud Romanos 259
dierum in menſibus numerandis ratio 269. 270
dies atri 263. qui & communes 266 unde dicti 267
dies civilis 196. 197. ejus diviſio 197
dies horis duodecim abſolvitur 104
dies intercalaris 253
dieſis ſemitonium dictum 120
dies longiſſimus ſole in Cancro, breviſſimus in Capricorno exſiſtente 283. 284
dies feſti, profeſti, interciſi 263
Dieſpiter dictus Juppiter quare 261
differentia corporum terrenorum & ſuperorum 64
digeſtiones quatuor 588
digeſtionum varietas ibid.
digitus medicinalis, quique per ipſum numerus ſignificetur 624
dii Penates, qui μεγάλοι, χρηςοὶ, δυνατοὶ, πατρῷοι 392
dii laneos habent pedes, proverbium 223
dii ſub ſimulacris & imaginibus coli maluerunt 10
a diis quid petendum 213
diluculum, diei civilis pars 197
dimenſio ſolidi corporis triplex 33. 121
Diocles Caryſtius 39
Diogenes Cynicus ſervus philoſophus. 240
Diogenes Stoicus Romam legatus 206
Diogenis facundia 206
Diogenis in Anthiſthenē ſcomma innoxium 585
Diogenis ſecta 213
Diogenis ſervitus 234
Dionyſius idē qui Sol 287. 289
Dionyſius Siculus tyrannus 55

Διὸς

Διὸς βάλανος 371
Diſarius Medicus. 586. 587
diſcludere 549
δὶς διὰ πασῶν, ſymphonia ex quadruplo numero 120. quot tonis conſtet *ibid.*
Dis mortis deus 57
diſtinctionis neceſſitas 187
Diti humana capita ſacrificata 219
Diti oſcilla ſacrificari cœpta 220
Diti ſacellum erectum 219
Ditis & Proſerpinæ ſacrum, mundo patente 266
Ditis imperium a lacteo circulo incipit 60
divinationis & medicinæ cognatio 296
divinationum affectata confuſio 44
divinitatem humano generi ineſſe 73
divinorum una natura 98
D. Laberii dictum 342
docenti modus quomodo ſervandus 132
doctrinæ cuique ſuæ prolatio jucunda 578
Dodona 219
Dolon qualis ab Homero & Vergilio fingatur 497
dolores unde oriantur 590
domini patresfamilias dicti 235
domino invito nihil auferendum 70
dominorum in ſervos tyrannis 235
Domitiani appellatio Octobri indita 249
draco ἀπὸ τοῦ δέρκειν dictus 298
draco caudam ſuam vorans cur Jani imago 226
dracones cur Aeſculapii & Salutis ſimulacris jungantur 295
dracones quomodo rejuveneſcant *ibid.*
draconis ſpecies & nomen quomodo ad ſolem referatur *ib.*
draconibus cur ædium ſacrarum & theſaurorum cuſtodia aſſignetur 296
D. Silanus 355
duabus ſellis ſedere, proverbium 329
duali numero carent Latini 648
dulce vocari mel, ſuave vinum 604
dulce cito ſatiare 603
dulce & ſuave differre *ibid.*
dulcedo ebrietati adverſa 604
dulcis nomen quomodo melli & mulſo attribuatur 171
dulcia cur frigida dulciora quam calida 623
duo numerus lineæ ſimilis 122
duplaris numerus 97. quid 119
duplum, duo ad unum 124
duracina uva 379
duricoria ficus 377
δυσκρασία 612
dyadis vis 29
dyas prima lineæ protractio 61

E

E & *I*. indifferenter uſos veteres in fine 202

Eanus

Eanus qui & *Janus* 226
Εαυτὸν τιμωρȣ́μενος 173
Ebon vel Hebon Bacchus 288
ebrietas ex calore 601
ebrietati adverſa dulcedo 604
ebrietatis comes oblivio 62
ebriis eadem quæ nimium frigentibus contingere 599
ebriorum curationes *ibid.*
ebriorum mala, atque his laborare ſenes etiam ſanos 602
ebrios cito ſeneſcete 599
ebur, natura denſatum 17
Εκάτη χθονία 246
Εκηβόλος ϗ ἑκατήβολος Apollo unde dictus 283
ἐχῖνος erinaceus, animal 593
ecliptica linea 80
eclipticus locus 36
ἐκφώνησις 418. 433
edacitas aciditatis & fumorum e ſtomacho aſcendentium cauſa, non cibi varietas 596
edecumati joci 320
edecumati ſodales 206
edentes avide cur citius ſatientur 619
Ηχὼ Inui ſive Panos amica 308
Ηλιοβλήτοι 273
Ηρακλῆς unde & cur dictus Hercules 297
Εικὼν 427
Ελελεῦς Apollo cur dictus 280
elementa cum fluant, cur numquam ſolvantur 162
elementa quatuor 30. quomodo vinciantur, eorumque diſcors concordia & ordo 30. 31. 32.
elementa tribus interſtitiis ſeparantur 33
elementis in ſingulis binæ qualitates 30
elementorum diverſitas 595
elementorum in animalibus diſpoſitio 595. 637. 638
elementorum jugabilis competentia 32
elementorum ordines tres 59
Eleuſiniæ deæ 9
Eleuſinia ſacra a Numenio vulgata 9
Elyſii campi ubi 59
ἐμβολιμοι menſes qui 252
Εν̈ τὸ πᾶν 272
enarmonium melodiæ genus 132
enclisis Græcis, quæ Latinis *modus* 648
Enniani ſæculi ſtylus 546
Ενοσίχθων cur Neptunus 275
ἐντελέχεια 76
enuntiatione mala quædam apud Vergilium corrumpi 401
ἐνύπνιον inſomniũ quid 11
ἐπαναφορά 434
ἐφιάλτης quid 13
Epictetus ſervus philoſophus nobilis 240
Epicurei a vero devii 5
Epicurus 240
ἐπιγλωττὶς 633. 634. 635
Επιμήλιος Apollo dictus 280

ἐπι-

ἐπιμηλὶς malum 375
ἐπιφάνεια planities 23
epitheta Vergiliana 552. 553. 554
ἐπίθετον 200
ἐπιθυμητικὸν animæ pars 34
ἐπιθυμητικὸν animæ unde 63
ἐπιτίμησις 434
epitritus primus 34. 97
epitritus quid 119
epogdous numerus 97. quid 120
ἑπτάς ſeptenarius 35
epulæ 263
eques pro equo & ſeſſore, ſicut *equitare* tam equi quam hominis 569. 570
equitis Romani in Auguſtum ſcomma 336
Er Platonicus 4. 184. natione Pamphylus 4
Eraſiſtratus in Platonem jure invectus 632
Eridanus 181
Ἔρες 484
ἑρμηνευτικὸν animæ unde 63
Ἑρμῆς Mercurius ab ἑρμηνεύειν 272
ἔρως lumen 295
errantes ſtellæ cur appellatæ 78. earum motus *ibid.*
erraticarum ſtellarum celeritas mirabilis 78
erraticis ſtellis certum ſpatium curſus datum 99
eructationis cauſa edacitas 593
Ἐρύθεια Hiſpaniæ inſula 522
Ἑσπέρα, Heſperus ſtella 198
eſſentia individua & dividua 61
eſſentiæ ſuæ contrarietatem nihil recipit 168
eſuriens quomodo bibendo famem ſublevet 618
et pro *ac* vel *atque* 548
Etruſcæ ab Hoſtilio debellatæ 208
Etruſcorum magiſtratuum geſtamen 208
ἐτυμολογία 512
Εὐάλιος cur Bacchus dictus 292
Εὐάλιος Martis nomen proprium 292
Evandri mater 203
Εὐβουλῆς cur Sol dictus 290
eunuchi cur pilis careant 602
eunuchis debilitas unde, item vocis gracilitas 613
evocandi deos tutelares mos 404. 405.
evocationis deorũ carmen 405
Euporus C. Gracchi ſervus 237
Euripidem Ariſtoteli cur & quomodo prætulerit Vergilius 509
Euſebius rhetor 192. 207
Euſtathius 206
Euſtathius & Flavianus amicitiæ par inſigne 207
exanimos & *exanimes* pariter dixere veteres 201
exclamatio pathetica, ἐκ-

φώ-

φώνησις 433
exemplares virtutes 48
exemplis quam ratione magis capi plebeja ingenia 587
exemplum patheticum, παράδειγμα 427
eximiæ hoſtiæ 394
eximii vocabulum, ſacerdotale nomen *ibid.*
exit pro *vitat* 557
exprobratio ad contumeliam, quæ Græcis λοιδορία 581

F

Fabariæ Calendæ Juniæ 248
Fabii Gurgitis luxus 354
Fabius Max. Servilianus 267
Fabricius 203
Fabulæ Aeſopi illuſtres 7
fabulæ nomen quid indicet 6
fabulæ cur repertæ *ibid.*
fabularum diverſitas 6. 7
fabulas philoſophia quas rejiciat, quaſve recipiat 6. 7. 8
fabulis uti an conveniat philoſopho 6. & quibus & quando 7. 8
fabuloſa narratio 7
fabuloſa a fabulis ſecernenda ſunt *ib.*
facere, in mundo quid 57
fæx mellis cur in ſummo, cum omnium aliarum rerum in imo ſit 616
fæx vini quaſi radix ejus eſt *ib.*
falx cur Saturno attributa 217. 225. in Siciliam decidit 225
famæ incrementum 484
familiarum appellatio 235
Fannia lex 356. 367. ejus ſeveritas 368
Fannia lex centuſſis appellata Lucilio 368
fari quibuſnam horis fas vel nefas 263
farra grandia hyberno pulvere, verno autem luto 518
faſti dies 263. quinam 265
faſtus dies an nefaſtus ſit, ad rem militarem nihil pertinere 267
fatalis Scipionis LVI. annus 43
fatalis Scipioni non poterat vitari 45
fatum, fatalia vitæ tempora 70
Fatua dea cur dicta 245
fauces quid 568
Fauna dea cur dicta 245
Fauſti Syllæ in ſororem jocus 324
Fauſtuli conjux Acca Larentia 230
fax prima 198
febrienti ſimplex cibus dandus 587
Februarius cur ſolus XXVIII. dierum tantum 251
Februarius ſecundus a Numa menſis conſtitutus 250
Februarius ultimus anni menſis intercalationi deputatus 252
Februus deus luſtrationum potens 250
feriæ 263
feriæ familiarum propriæ 264
feriæ quomodo polluantur 264
feriæ ſingulorum 264
feriæ viduis magis quam virgini-

nibus ad nubendum aptæ 262
Ferialium dies unde dictus 200
Ferialium non *Ferialiorum* *ibid.*
feriarum publicarum quatuor genera 263
feriis cuiquam vim facere, piaculare 262
feriis quid agi liceat 264
ferrea ſecula 153
ferrum natura frigidum 598
Feſcennini Auguſti 335
feſti dies 263
feſtis diebus quid facere liceat 390
feſtorum nomina neutra *orum* & *ium* in genitivo plurali 200
feſtra quid 412. 413
fici groſſi 379
ficorum genera 377
ficum ſolam ex omnibus arboribus non florere 379
ficus alba ex felicibus arboribus, nigra ex infelicibus 377
ficus a pomis cur ſecernatur 378
Fidenæ oppidum devotum 407
Fidenates ancillarum in Romanos fide oppreſſi 239
fidium natura ſonora 119
Flamineæ feriæ, vel Flaminicæ 264
flatus ex aere liquidiore ſe facto 607
Floralia feſtum 200
Floralium non *Floraliorum* *ibid.*
flutæ 362
fluvius oblivionis quis 53
fœminæ duodecimo ætatis anno puberes 602
fœminarum vox cur gracilior 613
folliculus ſeminis receptaculum 39
fons a nullo naſci dicitur 180. 181
fontium aquæ hieme calidæ, æſtate frigidæ 606
formæ geometricæ linearum ex diverſis numeris deſcribuntur 24
fortitudo animi jam purgati 48. politica 47. exemplaris 49
fortitudo corporis unde 608
fortitudo Scipionis 52
fortitudinis excellentia 47
fortitudinis officium 46
Fortuna cur Homero neglecta 497. 498
Fortuna omnipotens dicta Vergilio 497. eadem providentiæ miniſtra *ibid.*
Fortunarum ſimulacra apud Antium 311
Fregellæ oppidum devotum 407
frequentativa verba Latinis ſolis propria 692
frigidi nomen quomodo de nive & ſaxo uſurpetur 171
frigus ex aeris motu æſtate 607
Frontonis ſiccum dicendi genus 436
fructus acidi, aut vini ſaporem referentes frigidi 599
fructuum aut frugum repertor Saturnus 217
frumenta, luna deficiente colligenda 643

Fullianum pyrum 376
Fulvius fullonis filius 324
Furius conſul 254
furtum nullum ſub Saturno commiſſum 223
Fuſii pro *Furiis* 385
Fuſius Bibaculus 321

G

Gabii oppidum devotum 407
Gabinii ſaltandi peritia 360
Gaditanorum pro Herculis templo defenſio quid ſignificet 298
Gaditanum fretum 622
Galaxias, lacteus circulus 20
Galaxiam ultima ſphæra, quæ aplanes dicitur, contineri 52
Galbæ eloquentia & corporis habitus 342
Galbæ gibbus Auguſti ſcommate notatus 332
galla inſtrumentum ſutorium 332
gallicinium diei civilis pars 197
gallinane an ovum extiterit prius 637. 638
Galli quando vitis aut oleæ cultum didicerint 153
Gangem tranſcendere nomen Romanum non potuiſſe 152
Ganymedes qualis apud Homerum & Vergilium 497
Gargara cur frugifera 516
Gargara Idæ montis cacumen 515
Gargara in Myſia *ibid.*
Gargara oppidum 516
gargara pro *multitudine* 517
Gargares cives 516
gaudentes cur rubeant 614
Gemini cur Mercurio aſſignati 111
Gemini quomodo pro Sole 306
Geminorum ſignum 36. 89
genera verborum quæ & quot 693. 694.
generandi facultas ex humore tranſlata 224
generationis vis quando in maſculis ſe prodat 40
geneſis ſeu genitura hominum 295
genethliaci 96
gens togata pro *Romanis* 555
genui ex quo themate veniat nullus ſcit 697
geometricum corpus quale 30
Germanici appellatio Septembri menſi indita 249
gerundi modus 693
Geryonis armenta Herculi abacta 240. 241
gigantes qui fuerint 297
globis novem connexa omnia 85
gloria, apud indoctos virtutis præmium, ſpernenda 152. 160
gloriæ apud poſteros cur ſperari non poſſit perpetuitas 153
Γνώμων quid 146
Γνῶθι σεαυτόν Delphico templo inſcriptum 50. 208
Gradivus 552
Græca nux 373
Græci ablativum non recipiunt 648

Græ-

Græcorum catalogus apud Homerum 490. 491
Græcorum quorumdam annus qualis 242
Græcorum verborum uſus apud Vergilium & alios Latinos veteres 546
Græcos ſua omnia in immenſum tollere 313
Græculi cujuſdam verſificatoris apud Auguſtum impudentia 338
Græculum pyrum 376
grammatico rerum copia minime negligenda 315
gravia per ſe deorſum ferri 166
Graviſcæ oppidum 491
groſſi fici 379
Grumenti obſidio, in eaque ſervorum quorumdam in dominas fides 237
gulæ irritamentum non cibi varietas 596. 597
gulæ patrocinium 592
γυναικωνῖτις 247
Gurges Fabius a luxu ſic dictus 354
guſtus vis unde 610

H

Habitationis noſtræ cardines 137
Hadriaticum mare 622
Hammonis dei effigies 305
harmonia cœli 24. 97
harmonia cœli Soli amica 308
harmoniæ vocis & numerorum Pythagoras inventor 118. 119. 120
harmoniam cœli cur non ſentiamus 132
harundinea ficus 377
Hebon Liber pater dictus 288
Hecubæ ſervitus 234
hederæ natura 292
Heliopolis 310
Heliopolites Juppiter 310
hemiolius numerus 97. primus 34
quid 119
hemiſphærium 79. 60. 102
hemitonium, ἡμιτόνιον 120
Heraclea urbs ab Hercule ſtructa 522
Heracleotica nux 373
herbarum diverſi ſucci & qualitates 592
herbas ſola creſcendi vi vivere 74. 75
Herculanea ficus 377
Hercules apud quos maxime colatur 297
Hercules cur cum ſcypho fingatur 521. 522
Hercules Geryone occiſo ejus armenta abegit 240. 241
Hercules idem apud Rom. Pontifices qui & Mars 412
Hercules idem cum Sole 297 298
Hercules unde & cur ἡρακλῆς dictus 297
Hercules unde Victor dicatur 397
Herculem multibibum fuiſſe 522
Herculem poculo vectum 522
Herculem quaſi deorum virtutem gigantas interemiſſe,

Digitized by Google

quid ſignificet 297
Herculi clavam ſubtrahere, impoſſibile 445
Herculi cur attributi Salii a Vergilio 412. 413
Herculi decimam voveri ſolitum 412
Herculis cum æditio ſuo luſus 230
Herculis & Cereris XII. Cal. Januarias ſacra 411
Herculis nodus 294
Herculis poculum ſcyphus 521
Herculis polluctus 366
Herculis ſacra cur aperto capite facta 398 399.
Herculis ſacro cur non liceat mulieribus intereſſe 247
Herculis ſacris epulari ſedentes 398
Herculis ſtella eadem Chaldæis quæ & Martis 412
Herculis Victoris ædes duæ 397
Herennius Auguſti ſcommate notatus 331. 332
Hermunthi taurum Pacin pro Sole coli 305
Hernici populi a Pelaſgis oriundi 507
Hernicus dux 507
Herodes ſcommate ab Auguſto notatus 332
heroes apud inferos cur Vergilius finxerit 51
Herſiliæ raptus 209
Heſiodi cerimoniarum ſacra 7
Heſiodum in Georgicis Vergilius imitatus 440
Heſperia pro *Italia* 198
Hierapolitani 284
Hilaria quando celebrĕtur 302
hilaros & *hilares* pariter dixiſſe veteres 201
Hippocratem tam fallere quam falli neſcire 39
Hippocratis laus 39. ejus de muliere quadam hiſtoria *ibid.*
hira præcipuum omnium inteſtinorum 42
hiſtoria poſt Saturni tempora clara & perſpicua 223
hiſtoriæ defectus ſupra Ninum 153
hiſtoricorum inchoandi narrandique lex 441
hiſtriones veteribus non inter turpes habiti 359
Homeri aurea catena 75
Homerica apophthegmata proverbiorum inſtar 496
Homeri divina providentia 60
Homeri & Vergilii par ſplendor 475. 476.
Homeri & Vergilii in fabulis inſerendis ſimilitudo 495
Homeri fabula de Jovis itinere ad Oceanum, quid ſignificet 154
Homeri majeſtas: & quatenus eam imitatus Vergilius 487 488
Homeri ſumma laus 544
Homeri vitia quomodo Vergilio expreſſa 486. 487
Homero verſum ſubtrahere, impoſſibile judicatum 445
Homerum in quibus & quomodo imitetur Vergilius 440. 441. 443. 448. & ſeqq.
Homerus divinarum omnium inventionū fons & origo 154
Homerus in quibus ſuperet Ver-

Digitized by Google

Vergilium 477. 478. & *ſeqq.*
Homerus naturæ conſcius 243
hominem ab anima moveri 175
hominem conſtare ſeptenario 38
homines an morbis facilius quam pecudes occupentur 587. 593
homines deorum providentia gubernari 69
homines non eſſe corpus ſed mentem 159
homines non fortuna ſed moribus æſtimandi 234
homines primi rudes atque ſilveſtres dicti 153
homini naſcenti quatuor numina adeſſe & quæ 295
homini non moriendum ſuapte ſponte 68
homini ſola mens ſive animus cum cælo & ſideribus communis 73. 75
homini unde datus animus 63
hominis ætas perfecta & robuſta quæ 41
hominis duplex mors 69
hominis in utero formatio 38. 39
hominis membra in formatione quando ſecernantur 39
hominis proſpectus non ultra centum & octoginta ſtadia 81
homo brevis mundus microcoſmus 161
homo ſolus rationis capax, eâ cæteris animalibus præſtat 74
horæ unde appellatæ 303
Horatii trigemini 203
horizon quid 81. 639. non ultra CLXXX. ſtadia 630
horizon quibuſnam in locis facillime proſpiciatur 82
horizon terram dividit 135
horizontis circus in quo efficiatur 82
horizontis cujuſque longitudo 81
horizontis diverſitas unde 81. 82
horrere 547
Hortenſius piſcinarius Ciceroni dictus 361
Horus Cynicus 212. 213
Horus idem cum Sole 303
hoſtes eſſe nobis tot, quot ſunt ſervi, proverbium 235
hoſtia ubi Apollini non cædatur 396
hoſtiæ ambarvales 394
hoſtiæ animales 393
hoſtiæ eximiæ 394
hoſtiæ injuges *ibid.*
hoſtiarum duo genera 393
hoſtis pro *peregrino* 265
Hoſtus, unde Hoſtilius natus 208
humana corpora cur erecta 74
humoris multitudo cauſa morborum 590
humoris vel caloris exuberantia rerum terrenarum viciſſitudinis cauſa 154. 155
Hyacinthia ſacra Apollinis 286
Hyades in Tauro clariores 90
Hyades Vergiliis vicinæ 89
hyberno pulvere, verno autem luto grandia farra 518
hyemis imago aper 301
hyemis ſimulacrum *ibid.*

Digitized by Google

hyems frigida 37. & humida 595
hyems quando fiat 145
Hylas hiſtrio 346
hyle format omne corpus 62. 63
hymni exordium 127
hymnorum ſtrophe & antiſtrophe 126. 127
hyperbole pathetica 418
Hyperborei populi cur dicti 147

I

I & E indifferenter in fine uſos veteres 202
Jactare & *jacere* quid differant 561
Jana pro *Diana* 226
Janiculum oppidum 216
Jani gemina facies quid denotet 216
Jani imago, draco caudam ſuam devorans 226
Jani portæ cur belli tempore apertæ, pace clauſæ 228
Jani ſimulacrum quadriforme Faleris advectum 226. 227
Jani tempore quomodo æra ſignata 217
Jani varia cognomina 227
Jano cur divini honores decreti, & quales 225
Jano cur duodecim aræ conſecratæ 227
Jano Januarius ſacer 217
Janualis porta 228
Januario duos dies addidiſſe C. Cæſarem 228
Januarius anni primus menſis ab Numa conſtitutus 250
Januarius Jano ſacer 217. 250
januis patentibus pranſitare & cœnare cur imperatum 367
Janum primum in Italia diis feciſſe templa 225
Janus ab *eundo* dictus, quaſi *Eanus* 226
Janus a Saturno agriculturam didicit 217
Janus cum clavi & virga 226
Janus cur bifrons 225. & quadriformis 227
Janus deorum deus *ibid.*
Janus idem cum Sole 226
Janus idem deus cum Apolline & Diana 225
Janus in deorum ſacris cur primus invocetur 226
Janus Italiam primus obtinuit 216
Janus Junonius 262
Janus pater pro *Sole* 280
Janus pro *mundo* 226
Janus quales honores Saturno exhibuerit 217
Janus, quia *januis* præſit, dictus 226
Janus Saturnum hoſpitio excepit 217
Ἰαὼς pro Sole 290
Jaſon Medeæ maritus 247
Idea, anima 76
ἰδεῖν videre; atque hinc dictus *Idus* 261
ἰδίωμα 640
iduare, Etruſca lingua, *dividere* 262
idulis ovis 261
Idus 259. unde dictæ 261. 262

Digitized by Google

Idus copulandis nuptiis religioſæ 262
Idus omnes Jovis feriæ 261
Idus quaſi *vidus* a videndo *ibid.*
Iduum dies ſemper in plenilunio 261
jecoris miniſterium ſuccos ciborum convertere in ſanguinem 588. 589
jecur concretus ſanguis, caloris domicilium 589
Ἰὴ παιὰν ἢ ἴε παιὰν quid ſignificet 274
jejuni cur magis ſitiant quam eſuriant 623
jejuno cur idem vinum quam ei qui cibum ſumſit, meracius 618
igne deficiente nihil poſſe videri 31
ignem æthereum nob[illegible] vitalem calorem communicaſſe 112
ignem æthereum nutriri humore 154
ignis calidus & ſiccus 30. 595
ignis cœleſtis & ſempiternus 75
ignis & aeris per calorem conjunctio 30
ignis natura in perpetuo motu 99
ignis qualitates diverſiſſimæ 640
illaudatus proprie quid 562
im pro *eum* 201
imagines rerum quomodo nobis repræſententur 629
imago pathetica εἰκὼν 427
imbres apud quos raro cadant 147
imbres, omnia in terram nutu ſuo ferri, probant 114
imbris cauſa *ibid.*
imitatio, lectionis fructus 527
immane pro *non bono* 197
immitis, mortis deus vocatus 57
immobile aliquid in rerum natura 165
immortalitas bifariam intelligitur 163
impar omnium primus numerus ternarius 25
imperativæ feriæ 263. quales 264
imperitiâ nihil impatientius 591
inamabilis 562
incedere firmiter quando incipiat infans 40
inchoativa verba quæ 691
incontinentes, qui Græcis ἀκρατεῖς 351
incorporalitatis prima perfectio in numeris 21. 24
inculpatus quis 562
Indici maris ortus 150
Indigetes dii 51
induciæ inter populum Romanum & Latinos quando firmatæ 266
inermes & inermos pariter dixiſſe veteres 201
infans quando pubeſcat 40
infans quando incipiat denteſcere, firmiter incedere & ſtare, lac nutricis horreſcere, loqui integre 40
infantiæ cur plurimus ſomnus 613
Inferi ſecundum Platonem & eo-

eorum locus 57. 58
Inferis diis parem numerum & diminutionem convenire 251
Inferos quid eſſe veteres putarint 54
Inferorum flumina quid 53
Inferorum locus quis 53. 54. 56. 57
Inferorum pœnæ quomodo intelligendæ 53. 54
initia & initiata quomodo differant 176
initium nullum idem eſſe cum eo cujus eſt initium 168. 169
initium omne rei ineſſe cujus eſt initium 176
Injuges hoſtiæ 393
innominalis dies quinam 267
inſicium cur digeſtu difficile 605
inſomnes cur frigidis oblinantur 599
inſomnia falſa eſſe 12
inſomnia amoris curam ſequi 13
inſomnium, ἐνύπνιον quid 11
inſomnium ex cura animi, corporis, fortunæ 11. 12
inſtaurare quaſi *inſtar novare* Varroni 233
intelligentia amiciri animam, dum per Saturni ſphæram delabitur 63
intemperantes qui Græcis ἀκόλαςοι 351
intempeſta 198
Intercalaris dies faſtorum præfectis permiſſus 253
intercalationis cauſa 251
intercalationis initium quo tempore 253
intercalationis intermiſſio propter ſuperſtitionem 254
intercifi dies 263
interpretandi vis animæ unde 63
interpreti quid obſervandum, & quomodo oſtentatio vitanda 578
interrogandi diſciplina 578
interrogationum congeries ex Homero 580
intervalla numerorum quomodo ſuppleta 125
inteſtina principalia tria 41. 42
Inuus qui & Pan 307
Io in vaccam converſa 293
joci atque dicteria diverſorum 322. 323. 324. 325.
jocorum venuſtas in Plauto & Cicerone 320. 321.
Ionium mare 622
Iopas citharœdus 575
Jovi fulmen ſubtrahere, impoſſibile 445
Jovi tauro, ariete, verre, immolari nefas 408
Jovis annus 157
Jovis feriæ Idus omnes 261
Jovis feriæ nundinæ 268. ſed lege Hortenſia faſtæ effectæ 268
Jovis fiducia, i. e. Itis, dictus Iduum dies 261
Jovis fulgor cur hominibus proſper & ſalutaris 81. 96
Jovis glans 371
Jovis Olympii fictio ex Homero 482

Jo-

Digitized by Google

Jovis ſimulacrum apud Aſſyrios 310. 311
Jovis ſphæra pro *aere* 59
Jovis Statoris ædes 390
Jovis ſtella duodecim annis zodiacum abſolvit 92
Jovis ſtellam fulgere 96
ira brevis furor 419
ira eſſe 558
iraſcentis proprium 418. 419
ironia 418
Iſidis atque Serapis ſimulacrum 298. 299
Iſis pro Sole culta 298
Iſis pro *terra* 300
Iſocrates primus verba prius libera ſub numeros ire coegit 573
Iſocratis in convivio quodam reſponſum 573
Ἱςάμενος μὴν 270
Iſter 147. 181
Italia 45. 216
Italia cur Heſperia dicta 198
Italia Saturnia dicta 217
Itis dies Tuſcis, qui nobis *Idus* 261
judicium animis exſpectadum 3
juglans nux 371. dicta quaſi *Jovis glans* *ibid.*
Julia 236
Juliæ ad patrem Auguſtum reſponſum 340
Juliæ Auguſti filiæ joci *ibid.*
Juliæ Auguſti filiæ mores 339 340
Julii Cæſaris de ſiderum motibus libri 269
Julii Cæſaris in anni diſpoſitione obſervatio 254. 255. 256. 257
Julius Cæſar Dictator 248
Julius menſis, antea Quintilis dictus 248
Juniæ Calendæ cur Fabariæ dictæ 248
Junia Tertia Serviliæ filia 325
Junius Brutus primus Romæ conſul 248
Junius Brutus quomodo Maniæ ſacra immutaverit 221
Junius menſis unde dictus 248
Junius quartus a Martio menſis *ibid.*
Juno aeris arbitra 262
Juno Calendaris *ibid.*
Juno cur Jovis ſoror & conjux 87
Juno eadem cum Luna 262
Juno Populonia 410
Juno pro *aere* 87. 282
Juno pro imo aere cum terra 392
Junoni Calendæ omnes dicatæ 217
Junoni Calendis omnibus ſacra fieri 262
Junoni nuptias curæ eſſe 413
Junonis Caprotinæ ſacra 239
Junonis Monetæ ædes Calendis Juniis dedicata 248
Junonius cur dictus Janus 227
Junonius menſis 248
Juppiter cur Majus dictus 245
Juppiter idem qui Sol 308. 309. 310
Juppiter lucis auctor, unde Lucetius dictus, & Dieſpiter 261
Juppiter mundi anima 87
Juppiter pro *cælo* 87. 289
Juppiter pro medio æthere 391

Digitized by Google

jura unde inventa 413
juſti dies quinam 265
juſtitia animi jam purgati 48. exemplaris 49. politica 47
juſtitia & pietate tenditur in cœlum 20
juſtitia Scipionis 52
Juſtitia, Virginis in zodiaco ſignum 306
juſtitiæ amor animis infundendus 2
juſtitiæ cultæ præmium vel ſpretæ pœna animis ſervatur 3
juſtitiæ fructum non terminari cum homine 2. 3
juſtitiæ effecta 48
juſtitiæ neceſſitas 2
juſtitiæ officium 46
Ixionis rota quid ſignificet 54

K

Kalabra curia, unde ſic dicta 260
kalata plebs *ibid.*
Kalendæ unde dictæ *ibid.*
reliqua vide in C.

L

Laquinius aruſpex 267
Laberii ſcomma in Ciceronem 342. 582
Laberius ſcommate Ciceronem notat 329
Labienus libertorum fide ſervatus 236
laboris fructus quis 578
labruſca uva 379
Lacedæmonii quo ritu Apollinis ſacra celebrent 286
lactei circuli cauſæ fabuloſæ vel naturales 79
lacteus circulus 20, 77. beatorum domicilium 78
lacteus circulus oblique zodiacum interſecat 60
lacteus circulus quid ſecundum diverſorum philoſophorum ſententias 79
lacteus circulus ſolus præ omnibus viſibilis *ibid.*
lactis alimonia cur prima naſcentibus offertur 61
lactis natura quantum ad mores referat 472
λαγαροὶ verſus 487
Lagea uva 379
Laidis libido ſumtuoſa 324
laneos pedes habere deos, cur dictum 223
Lanuvini 197
Lanuvinum pyrum 376
lapides in veſica de potu naſci 636
Larentia Acca Fauſtuli conjux 230
Larentinalia Jovis feriæ quæ, & quando celebratæ 230
Laribus Compitalia inſtituta 220
Laribus quando feriæ dicatæ 229
Laribus templum in campo Martio erectum *ibid.*
laridum unde dictum 615
lateresianum pyrum 376
Latiar, Latinorum ſolenne 265
Latina lingua an Græca brevior anguſtiorque 325
Latinæ feriæ 264

La-

Digitized by Google

Latini regni ſucceſſio 404
Latini veteres in diebus menſium numerandis Græcos ſecuti 269
Latini ſolummodo accentum gravem recipiunt 652
Latona pro *terra* 282
Latonæ partus *ibid.*
Latonæ quomodo ſacrificatum 277
laudare pro *nominare* 562
laurearum renovatio in curiis, Regia, flaminumque domibus per Martii initia 243
laureum pyrum 376
lauro ſacrificantes coronari 412
L. Cæcilii ad Cæſarem dictum 342
L. Craſſi eloquentia 361
lectio cur Græcis ἀνάγνωσις repetita cognitio 62
lectionis fructus 527
lectiſternium 209
leges bonæ ex malis moribus 369
leges ſumtuariæ unde 368. 369. quæ & cibariæ 369
leges ſanctæ quid 388
Lentulus Ciceronis gener, ab eo ſcommate notatus 327
Lentulus flamen Martialis 354
Leo cur Solis domicilium 304
Leonis ſignum 91. Aquario adverſum *ibid.*
Lepidi tumultus 253
Lepidus Ciceronis cavillo notatus 330
leporum ſagina 356
leptoludia ficus 377
Lesbii 280
Lethæus fluvius 53. potus animarum 63
levia per ſe ſurſum ferri 166
lex Antii Reſtionis 369. Cornelia *ibid.* Didia 368. Fannia 367. Lepidi cibaria 369. Licinia 368. Orchia 367
L. Furius trib. militum 222
Libanus mons 301
Liberalium dies agonium Martiale dictum 200
Liberalium non *Liberaliorum* 201
Liber Pater *Baſſareus* dictus 288
Liber Pater bellorum potens 292
Liber Pater *Briſeus* dictus 288
Liber Pater cur idem cum Marte 292
Liber Pater *Hebon* dictus 288
Liber Pater idem cum Apolline 286. 287.
Liber Pater idem cum Sole 287. 290
Liber Pater νῦς ὑλικὸς cur Orphaicis ſacris tradatur in membra diſcerptus 63. & ſepultus rurſus emerſiſſe *ib.*
Liber Pater vini auctor 292
Liber Pater unde Sol dictus 289
Liberi bellaria 349
Liberi Patris poculum cantharus 521
Liberi Patris ſimulacra 287. 288. 292
Libero Patri tumultus familiares 572
liberorum amor naturalis 186
libertinis prætexta uti non lici-

Digitized by Google

licitum 209. ſed libertinorum filiis *ibid.*
Libra ſignum 90. 306. Veneri aſſignatum 244
Libya torridæ zonæ vicina 147
Libyſtinus Apollo 276
Licinia 355
Licinia lex 368
Liciniana olea 379
Licinia virgo 229
Licinii Craſſi ſaltandi peritia 360
Licinii liberti in Auguſtum ſcomma 335. 336
Liciniorum in piſcibus luxus, unde Murænæ dicti 360. 361
lictorum a Tullo Hoſtilio inſtitutio 208
lien frigoris domicilium 589
ligna humida calore curvari 642
ligna quænā fabricæ utilia 643
liguritor lupus Tiberinus dictus 366
Ligyræi, apud quos adytum Libero conſecratum 286
limma a Platone ſemitonium vocatum 120
Lindii 274
linea a puncto naſcitur 61
linea de centro ducta partem circuli dividit 101
linea ex quibus conſtet 121
lineas finiri punctis 23
lineis ſuperficies terminatur 22
lineas Græci *grammas* nominarunt 22
liquidus ignis 553
liquor caloris alimentum 623. 624
litare, quid 393
literæ vocales ſeptem 40
literarum uſu memoriæ æternitas conſtat 153
lituus quid 564. ejus duplex ſignificatio *ibid.*
Liviana ficus 377
Liviæ comitatus a Juliæ comitatu diverſus 340
L. Julius Cæſar augur 355
L. Mallius pictor 324. ejus jocus *ibid.*
locorum communium in utramvis partem tractatio 592
λογικὸν animæ ratio 73
λογιϛικὸν animæ pars 34
λογιϛικὸν animæ unde 63
λοιδοεία quid 581
Λοίμιος Apollo 274
Lollianum pyrum 376
longitudo eſt ſine latitudine 23
loquendum ita cum hominibus tamquam dii audiant, cum diis ita, tamquam homines 213
loqui quando incipiat infans 40
lorum in collo pro bulla libertinorum filiis 209
Loxias cur Apollo dictus 277
L. Pinarius conſul 254
L. Quintius ſcommate ab amico notatus 583. 584
L. Syllæ cantandi peritia 359
λυκάβας unde dictus ſit annus 279
Lucarium non *Lucariorum* 200
Lucetius quare dictus Juppiter 251
Λύχη prima lux unde dicta 278

Lu-

Lucilius acer & violentus poeta 366
Lucilius *piſcinarius* Ciceroni dictus 361
Lucina cur a parturientibus invocetur 643
Lucius tragicus Poeta. Auguſti ad eum reſponſum 331
λύκοι ἀπὸ τῆς λύκης cur dicti 279
Λύκος Sol dictus 279
Lucumon dictus Tarquinius 208
ludi 263
ludia ficus 377
ludus ſaltatorius apud veteres 357
lumina duo 87
luna aeris & aquæ fæx 94
luna ætherea terra 58. 94
luna aliquando bis naſcitur in Geminis 36
luna ἀμφίκυρτος 36. quid 37
luna caducorum & divinorum confinium 112
luna Ceres dicta 291
luna cum Junone eadem, unde ἄρτεμις dicta 262
luna cur nobis nullum caloris ſenſum impertiat 94
luna διχότομος 36
luna & ſol duces anni 270
luna & ſole præcipue vitam noſtram moderari 97
luna ima pars ætheris 94
luna mortalium corporum auctor & conditrix 58
luna naſcentis hominis τύχη 295
luna per XXX. dies ad ſolem remeat 35
luna plena 36
luna præ cæteris cœleſtibus denſius corpus 94. præ terrenis purius *ibid.*
luna quomodo putredinis cauſa 639. 640. 641. 644.
luna quomodo ſolis luce tantum luceat 93. 94
luna quot diebus zodiacum abſolvat 35. & quomodo 36
lunares populi 58
lunaris annus menſis 157. 158. 255
lunaris orbis graviſſimo movetur ſono 130
lunaris orbis terrenorum primus, ſicut divinorum ultimus 85
lunaris ſphæra plantandi cognitionem animis incutit 63
lunaris ſphæra quam vim animæ incutiat 58
luna ſeptem permutationibus toto menſe diſtinguitur 36
luna ſola cur ex ſtellis omnibus proprio lumine careat 94
luna ſui claritate & velocitate notabilis 89
luna vitæ & mortis confinium 58
luna ultra ſuperficiem luce non penetratur 94
luna zodiacum menſis ſpatio percurrit 90. 93. 95. 255
lunæ calor quare humectet, & ſolis areſaciat 640
lunæ curſus, ortus & occaſus. lunæ defectus quando 80. unde demonſtretur 100. 101

Digitized by Google

lunæ defectus probat, ſolem terra eſſe majorem 100
lunæ ſphæra ultima cœleſtium & minima 84
lunæ vis circa inanima 640 643. 644
lunam a ſole lumen mutuari 80
lunam in defectu ſuo laborare 80
lunam lucere luce aliena 93. 94
lunam naſci quid 35. 36
lunam perpetuo circumvolvi 94
lunam radiis Solis accendi 85
lunam ſeptenario moveri 35
lunam ſoli eſſe ſubjectam 93. 94
lunam ſupra, æther idem ſemper, & incorrupta omnia: infra autem corruptioni & mutationi omnia obnoxia 112
Lupercalia 264
lupus germanus, piſcis 366
lupus pro Apolline ubi colatur 279. & cur *ibid.*
lupus Tiberinus in deliciis 365. præcipue qui inter duos pontes captus *ibid.*
luſtrare pro *circumire* 394
luſtrari civitatem Februario inſtitutum 250
luſtricus dies quis 269
Lutirius ager 230
lux prima λύκη unde dicta 278
luxus & mollities Q. Hortenſii 353
luxus morum ægritudo 597
luxus quatenus in cibi varietate reprehendendus 596 597
luxus veterum 354. 355. 356. 361. 362
lychni 550
Lycius Apollo cur dictus 278. 279
Lycophos 279
Lycopolitana Thebaidos civitas *ibid.*
Lycurgi virtus 283
lyra Apollini ſeptem chordarum attributa quid ſignificet 294

M

Machara apud veteres 551
Mæcenatis ſtylus mollis & remiſſus Auguſti cavillo notatus 332. 333
M. Aemilius Lepidus 355
Mæotis palus 147
Mævia Galla 323
Mævia lex 233
magiſtris mercedes Martio menſe perſolvi ſolitas 242
magiſtris præſentibus quibus ſcommatibus locus 584
Maja Mercurii mater 245
Maja pro *terra* *ibid.*
Maja Vulcani uxor *ibid.*
Majæ menſe Majo ſacrificari *ibid.*
Majeſta Vulcani uxor *ibid.*
Majus, Juppiter a majeſtate dictus 245
Majus tertius menſis, unde dicatur 244. 245
mala quænam frigida 599

ma-

malare apud veteres 552
mâlorum aliorum jucunda memoria, aliorum ſecus 579
malorum genera 375
malum a nuce quo differat *ibid.*
mane pro *bono* dictum 197
mane unde dictum *ibid.*
Mania Larium mater 221
Maniæ deæ ſacra 220.221
Maniæ effigies cur ſuſpenſa pro foribus 221
Manibus dis Februario juſta ſoluta 250
Manibus parentari Sole in Aquario exſiſtente 61
Manius conſul 254
Marcii vatis carmina 276
Marcus Octavius Herennius ædium Herculis Victoris fundator 397
Marcus Otacilius Pitholaus 325
mare Atlanticum & magnum 134
mareotis uva 379
margaritarum in aceto diſſolutio 370
marinam aquam gelu non conſtringi 621
marmorum juncturis ſolvendis noxius calor de lignis oleæ 641
Maro Homeri per omnia imitator 148
maronia uva 379
Mars *βροτολοιγὸς* & *μιαιφόνος* 243
Mars cur idem cum Libero Patre 292
Marſias Liberi miniſter 413. indicium libertatis *ibid.*
Marſica ficus 377
Mars idem cum Sole 285.292. 293
Marſpiter 292
Mars pro animi fervore 292. 293
Martem patrem in ſacris nuncupari 243
Martiale agonium 200
Marti Arietis ſignum in zodiaco dicatum 243
Marti cur primus menſis ſacer *ibid.*
Marti taurum immolari 408
Martis annus fere biennium 157
Martis ſimulacrum apud Accitanos 292
Martis ſphæra ignis 59
Martis ſphæra animoſitatem tribuit 63
Martis ſtella biennio zodiacum percurrit 92
Martis ſtella cur terribilis terris 85.96.97
Martis ſtellam rutilare 96
Martius anni Romani primus menſis 242
Mater deûm 301. pro *terra* 302
Mater deûm leonibus vehi cur dicatur *ibid.*
mathematica corpora 23. 121. ex quibus conſtent. 32
matrimæ patrimæque virgines 209
Martianum malum 375
mature, *maturare fugam* quid 565
matura quænam *ibid.*
M. Cato Uticenſis Lucilii hæres 361
M. Cælii ſaltandi peritia 360
Me-

Medea 247. ejus templum virum introire piaculum *ibid.*
medici requiſita 296
medicina phyſicæ philoſophiæ extrema fæx 635
medicinæ & divinationis cognatio 296
medicos igni ex ſarmentis libentius uti 640
meditativa verba quæ 691
medulla cur ſine ſenſu 609
medulla ſpinalis id animali, quod navi carina 611
medulla ſpinalis longum cerebrum a medicis dictum *ibid.*
μεγάλοι θεοὶ Penates dicti 392
melampſithia uva 379
mellarium 246. 247
mel cur quod recentiſſimum optimum 616. 617
mel in fundo cur optimum 617
mellis fæx cur in ſummo non in imo 616
mellis natura arida 617
mellis repertor Saturnus 218
melodiæ muſicæ tria genera 132
membra ſeptem Græcis nigra dicta 41. ad cibum & ſpiritum accipiendum reddendumque deputata 41
membra ſingula ad aliquod miniſterium facta 636
membrorum corporis humani diſpoſitio per ſeptenarium 41. 42
memoria animalibus ceteris pro ratione 74
memoriæ defectus, opinionis ortus 62
mene, μήνη, hinc *menſis* 157
Menelai imprecatio 33
Menippeæ Satyræ ſeu Cynicæ Varronis 214. 240
Menippus ex ſervo philoſophus 240
mens divina, quæ νοῦς 48
mens divina ſphæricis corporibus infuſa 74
mens divinior animâ 73
mens & Deus ultra animam & naturam 8. 9.
mens ex Deo nata 8. 27. 29. 73. 87
mens Græcis νοῦς rerum ideas continens 8
mens mundi anima 75
mens mundi officia implet 63
mens mundi Sol aut Juppiter 87. 98. 289
mens nobis cum cœlo ſideribuſque communis 73
mens proprie homo 159
mens quæ νοῦς 73
mens virtutum ideas continet 48
menſam dicatam aræ vicem præſtare 410
in menſam libare quando licuerit *ibid.*
menſis converſio media 37
menſis cujuſque initium, & quot ſingulorum fuerint dies ex Romuli ordinatione 242 243. 249. 259
menſis cujuſque quot fuerint dies ex Julii Cæſaris ordinatione 256. 257
menſis lunaris annus 157. 158
menſis ſingulus Aegyptiorum

tri-

Digitized by Google

triginta diebus conſtat. 258
menſium dies quomodo numerandi 269. 270
menſium initia ab exortu lunæ majoribus obſervata 259. 270
menſium ſingulorum quot fuerint dies Numæ ordinatione 251
mentem de ſe animam creare 73
mentis ſedes in capite 74. 294
mentis ſumma velocitas 293
menſtrua frigida eſſe 602
Mercurii annus 157
Mercurii caduceus quid ſignificet 294. 295
Mercurii duplex poteſtas 275
Mercurii & Veneris ſphæræ Solis quaſi comites 92
Mercurii mater Maja 245
Mercurii ſimulacrum cur quadratum, quidve ſignificet 294
Mercurii ſphæra pro ætherea aqua 58
Mercurii ſphæra ſermonem confert 63
Mercurii ſtella anno zodiacum abſolvit 92
Mercurio menſe Majo ſacrificari 245
Mercurium Argum interfeciſſe quid ſignificet 294
Mercurius Argiphontes cur dictus 293
Mercurius cur alatus *ibid.*
Mercurius deorum nuntius *ibid.*
Mercurius ἑρμῆς ab ἑρμηνεύειν *ibid.*
Mercurius & Venus Solis quaſi ſatellites 85. 231
Mercurius idem cum Apolline 293
Mercurius mentis potens *ibid.*
Mercurius pro Sole 272. 293
Mercurius ſermonis auctor 293
Mercurius Tuſcis Camillus 402
Mercurius vocis & ſermonis potens 245
meridiani circuli diverſitas unde 81
meridies 197
meridies cur potius quam Auſtralis cardo vocetur 137
meridies quaſi medidies *ibid.*
Meroes ſitus 148
μεσέντερον inteſtinum 42
meſpylum pyrum 376
Meſſala augur 267
Meſſalæ cognomentum unde 211
Meſſana 362
Meſſana Siciliæ urbs capta 211
Meſſanæ in Sicilia urbs capta 211
Meſſanæ in Sicilia conditor Anaxilaus 238
metallica corpora vaſta 21
Metelli Pii luxus 354
metuentes cur palleſcant 614. 615
Mezentius quare deorum contemtor vocatus Vergilio 395
M. Flavius ſcriba 254
Mileſios ἀπόλλωνι οὐλίῳ immolare 275
Mileſium pyrum 376
milia a mille 205
militiæ onere liberandi ſeptima annorum hebdomade 41
mille declinatū ſingulariter 205

mille verborum 204
milli paſſum pro *mille paſſibus*: & *milli nummûm* pro *mille nummis* 205
Minerva ex uno parente nata 28
Minerva Solis virtus 286. cur e Jovis capite prognata *ibid.*
Minerva ſummum ætheris cacumen 392
Minotaurus 275
M. Lælius augur 209
M. Lollii in Galbam jocus 342
mobile omne ab alio moveri, non a ſe 165. 166
Μοῖρα dea Homerica 497
molluſca nux 373
monadis laus 27
monas a prima cauſa orta *ibid.*
monas diviſionis expers 25
monas mas & fœmina, par & impar 27 124
monas omnium initium & finis 27
monas puncti inſtar 122. non numerus, quamquam numerorum origo 122. 27
monas punctum 61
monas ſeptenario aptiſſime jungitur 27
monetam ſignare & nummos cudere primus Saturnus aut Janus invenit 217
moralis philoſophia quænam 184
morborum cauſæ 588. 591
morbus κορυβαντιασμός 511
mores ſibi quiſque dat: unde ab his æſtimandi homines 234
moribus præteritis vivendum 203
moriendi meditatio Philoſophia 68
mors animalis 57
mors, animæ a corpore ſolutio 53. 69. 70
mors hominis duplex 69
mors naturalis quæ 70. 71. non timenda 72
mors voluntaria laudanda quæ 70
morſus figuratus, qui Græcis σχῶμμα 581
mortes duæ, animæ & animalis 57
mortis deus cur Dis *ibid.*
mortis locus *ibid.*
mortis naturalis & ſpontaneæ differentia 71
mortis voluntariæ dehortatio 70. 71
morte ſpontanea animam circa corpus vinciri 70
mortuos proſequi cantu ad ſepulturam quare inſtitutum 127
mos quid 403
mota ex ſe omnia non neceſſe eſt ut ab alio moveantur 170. 171. 172. &c.
motu in omni tria conſideranda 167
motus, animæ eſſentia 172
motus corporei ſeptem 607. 608
motus ex accidente 166
motus genera 169
motus omnis corporis ſeptenarius 43
motus omnis in duobus conſiſtit 174

mo-

Digitized by Google

motus omnis non neceſſario de loco in locum fit 179
motus per naturam 166
motus per ſe *ibid.*
motus per vim *ibid.*
motus principium anima 164
motus ratio ex Ariſtotele 165 166
motus ſemper vitæ comes 86
motus unde 165
movere eſt facere 168
movere ſe ipſum quomodo intelligendum 173.174
moveri aliquid ſemper bifariam intelligi 163
moveri an paſſionem etiam ſignificet 172
moveri eſt pati 168
moveri quænam aliquando deſiſtant, quænam numquam 171
Μαγηγέτης cur dictus Apollo 126
Mucii malevolentia Publii ſcommate notata 324
Mulciber cur Vulcanus dictus 552
mulier uſurpata quæ 196
mulieres cur frigoris tempore mediocri veſte utantur magis quam viri 602
mulieres cur rarius inebrientur 600
mulieres cur celerius idoneæ ad generandum 602.603
mulieres frigidas eſſe 602
mulieres humidæ 600
mulieres ſingulis menſibus purgari 38
mulierum corpus pluribus conſertum foraminibus 600
mulierum crebræ purgationes unde 600 602
mulierum levitas cutis & ſplendor unde 600. 601
mulierum natura calidior quam virorum 601. 602. & contra. frigidior 602.603
mullus ſeptem millibus nummûm emtus 364
mulſum Cereri libari 409.410
mulſum optimum quod 616
Munacius Plancus, Antonii & Cleopatræ luxus arbiter 370
mundanæ animæ motus 181
mundani anni finis quando 157. 158.
mundanus annus 157.158
mundi anima 26
mundi anima Juppiter 87
mundi anima mens 75
mundi anima quomodo & quare ex numeris fabricata 122 123
mundi anima numeris contexta quomodo ſonum efficiat 124
mundi anima viventibus omnibus vitam miniſtrat 123
mundi conditor Deus 154
mundi duæ partes, mutabilis & immutabilis 57
mundi elementa ter quaterna 58
mundi mens ſol 289
mundi motus animæ impulſu 124. 125. 128
mundi natalis 110
mundi nihil perire 161
mundi totius deſcriptio 85
mundi vertex, cœli medium 110

mundus an æternus 153. 154
mundus ante initium apud Philoſophos 153
mundus cœlum dictus 289
mundus Dei templum 72
mundus deorum domus 309
mundus homo dictus 161
mundus idem cum Jano 226
mundus magnum corpus apud Vergilium 85
mundus parvus, homo 161
mundus pro cœlo 99. 100
mundus proprie cœlum vocatur 158
mundus patens, Ditis & Proſerpinæ feſtum 266
mundus qua parte mortalis, & quid ejus intereat 161
mundus quomodo immortalis 162. 163
mundus τὸ πᾶν dictus 85
mundus univerſitatis principium 638
murapium pyrum 376
Murænæ cognomen 361
murænæ flutæ cur dictæ 362
murænæ piſcis mors luctu deplorata 361
murænæ ubi optimæ 362
mures in Aegypto de terra & imbre 639
murteum pyrum 376
Muſæ novem 126
Muſæ mundi cantus cur Camænæ dictæ 126
muſicæ melodiæ tria genera 132
muſicæ ſex tantum numeri apti 119
muſicæ vis 127. 128
muſicam plene pertractare impoſſibile 132
muſteum malum 375
muſteum pyrum 376
muſti qualitates duæ 604
muſto ineſſe aquam ibid.
muſtum dulce 603
muſtum cur non inebriet 603 604
Mycithi ſervi in Anaxilai liberos pietas 238
Mys Epicuri ſervus, philoſophus 240
Myſia frugifera 516
Myſia Helleſponti provincia 515

N

Nævianum pyrum 376
Ναπαῖος Apollo 280
narratio fabuloſa 7
naſcendi rudimenta in Leone 61
naſcenti homini quæ numina adſint 295
natura artifex 38
naturæ arcana quare per fabuloſa tractanda 9
naturalis philoſophia quænam 184
Naxii 280
Neapolitani 288
neceſſitas decreti 97
neceſſitas rerum 113
neceſſitas ſpatium a terra uſque ad aquam 33
nectar potus deorum 163
nefaſti dies 265
Nemeſin contra ſuperbiam coli 307
Nemeſin eſſe Solis poteſtatem 307

Digitized by Google

nepenthes apud Homerum quid 576
Neptuno taurum immolari 408
Neptunus cur ἐνοσίχθων ϰ ἀσφαλίων 275
Neptunus & Apollo Trojanorum dii 391
nervorum συζυγία 610
Neſtoris prudentia 16
Netos Mars Accitanis 292
Netos taurus Soli conſecratus apud Heliopolim 305
Nicocreonti regi quid de ſe reſponderit Serapis 299
Nili catadupa incolis non exaudiri 132
Nilus 181
Ninus 153
nivis aqua pota noxia 620
nix aqua in aere denſata 620
nocentem ſe judice abſolvi neminem 54
noctis mediæ inclinatio primum diei tempus 197
noctivagus 555
noctu futura 198
noctu concubia 201
nominata ex cognominibus 211
Νόμιος Apollo cur dictus 280
Nonæ 259. unde dictæ 261
Nonæ Caprotinæ 239
Nonæ copulandis nuptiis religioſæ 262
Nonæ cur a Romanis celebratæ 253
Nonæ cur a nundinis ſegregatæ *ibid.*
Nonis conventus populi cur vitari ſolitus *ibid.*
Nonis cur populares convenirent ex agris in urbem 260
novenarius numerus quomodo longum latumque corpus efficere dicatur 122
νῦς 8
νῦς Græcis, mens Latinis 73
Νῦς Mens divina 48
νῦς ὑλικὸς 63
nox concubia, intempeſta 198
nox pro *noctu* 202
nox, terræ umbra 102
nubes quid 114
nuces & mala quo diſtent 375
nucum genera 371. 372
nudius quartus 202
Numa quomodo menſes in dies diſtribuerit 263
Numæ induſtria in dividendo anno 250. 258
Numæ virtus 183
Numenii ſomnium 9. 10. ejuſque expoſitio *ibid.*
Numenius Eleuſinia ſacra vulgavit 9
Numentana uva 379
numeri ante animam mundi fuere 26
numeri per quos jugabilis fit rerum omnium competentia, qui 96. 124
numeri qui Scipionis vitale ſpatium incluſere, ex pari conſtiterunt & impari 25
numeri quinam neceſſarii ad ſolidum corpus efficiendum 122
numeri tantum ſex ad conficiendam muſicam apti 119
numeri tria & quatuor arcta

Digitized by Google

ſocietate conjuncti 33
numeris anima mundi contexta 26
numerorum certa ratione animas ſociari corporibus 70
numerorum intervalla quomodo ſuppleta 125
numerorum natura geometricis rationibus applicata 122
numerorum neceſſitas 121. 123
numerorum plenitudo, & qui numeri proprie pleni 21. 22. 24
numeros ſonum efficere 119
numerus impar in diebus menſium a Numa ſervatus 251
numeros omnium primus impar tria 25
numerus ſuperficie & lineis antiquior 24
Numidica ficus 377
Nundina dea 269
nundinæ a quo & cur inſtitutæ 268
nundinæ an feriæ 263. 267. 268. & quales 264
nundinæ Jovis feriæ 268. ſed lege Hortenſia faſtæ effectæ *ibid.*
nundinarum dies 253
nundinarum origo 268
nuptiis copulandis religioſi dies qui 262
nutrices pueros ſub luna deferentes cur tegant 641. 642
nutricis ingenium quantum ad mores referat 472
nux juglans baſilica 371
Avellana, Præneſtina 371
Pontica 372. caſtanea 373
Heracleotica *ibid.* Græca, amygdala, Thaſia, molluſca *ibid.* Tarentina, pinea 374

O

Obedientia ſpatium inter aerem & ignem 33
obliqui quinam nobis dicti 140
oblivio ebrietatis comes 62
oblivionis fluvius quis 53
occaſio Scipionis ſomnium narrandi 18. 19
occidens 137
occiduum tempus 197
occipitii ſiccitas 612
oceani acceſſio & receſſio unde 150
oceani alveus tenet zonam peruſtam *ibid.*
oceani exiguitas 134
oceani incrementum & decrementum 38
oceanus cur ſub zona peruſta locatus 154
oceanus omnem terram in quatuor partes inſulas dictas dividit 150
oceanus terram ambit & dividit 149. 150. 309
Octavii luxus 365
Octavius Ciceronis ſcommate notatus 581
octo ſolidum corpus imitatur 122
October menſis Domitianus appellatus 249
octo & ſeptem anima mundi contexta 26
octonarium numerum quare Pytha-

thagorici vocaverint juſtitiam 25
octonarius in numeros pares reſolvitur *ibid.*
octonarius numerus 20. 23. 24 ſolidum corpus efficit *ibid.* hinc ſingulariter plenus *ibid.* & 25. 122
octonarius numerus aptus ad cœli harmoniam 24
oculorum ſanitati conferre æris metallum 644
odorandi vis 610
officiis ineptus quando quis cenſeatur 41
ogratianum malum 375
οἶκτος 417
oleæ ignis balneo pernicioſus 641
olearum genera 379
oleaſter *ibid.*
oleum cur gelu ſtringatur, vinum non item 621
oleum, ſi vas diutule ſemiplenum cuſtodiatur, cur ſaporem ſuaviorem accipiat 617
oleum in dolii ſummitate cur optimum 617. 618
ὄλυνθοι fici quinam 379
ὁμοιοπάθεια 431
ὄνειρος ſomnium 10. quid 14
Opalia quando celebrata 231
Opias legatus 310
opinandi natura animæ a ſole 63
opinio incautos decipit 52
opinionis ortus memoriæ defectus 62
Opis Dianæ comes 522. ipſa Diana 523
oppida quædam devota 407
Ops cur terra dicta 231
Ops Conſivia Romæ urbis tutelaris dea 405
Ops dea cur dicta 245. Saturni conjux 231
Ops dea quæ & Fauna & Fatua & Bona. 245
ora pro *perſonis* 557
oraculum χρηματισμός 10. quid 13
ὅραμα viſio 10. quid 13. 14
Orata cognomen Sergii 362
oratio pathetica qualis eſſe debeat 417. 418
oratorem non niſi orando probari 575
oratorum diverſitas 436
orbiculatum malum 375
orbiculatum pyrum 376
Orbilii Grammatici in Galbam ſcomma 342
orbes 77
orbis idem quod circus 78
Orchas olea 379
Orchia lex 367
oriens 137
Orioni proximæ Vergiliæ & Hyades 89
Oropi vaſtatio 205
Orphei cerimoniarum ſacra 7
Orphei fabulæ origo 127
oſcilla Diti ſacrificari cœpta 220
Oſcis Puniciſque verbis uſi veteres 552
Oſiris idem cum ſole 302. 303

Oſi-

Oſiris ſimulacrum apud Aegyptios 303
oſſa cur ſine ſenſu 608. 609
oſſis ſecti dolor unde 609
oſtentatio quomodo vitanda interpreti 578
otium moleſtum quod 344
ova pavonum quinis denariis vendita 353
ovas, *ovat* lectum, *ovo* non lectum 697
oves abluere qua gratia feſtis diebus liceat, aut non 265. 390
oves cur bidentes dicantur 568
oves cur laventur 265
ovis purpureo colore quid portendat 400
ovum inſtar elementi omnibus fere animantibus 637. 638
ovum mundi ſimulacrum 638
ovúmne prius fuerit an gallina 637. 638

P

Pachynum Siciliæ promontorium 276
Pacuvius Taurus. in eum Auguſti jocus 331
Pæan cur dictus Apollo 274
pænitere tanti non emo, proverbium 324
pagani, ruſtici 264
Paganalia *ibid.*
P. Albinovanus 355
παιανίζειν quid 386
Palicus ſive Palici dii qui 512. eorumque hiſtoria 512. 513
palinodiam canere, proverbium 592
Pallas cur numerus ſeptenarius 28
pallor unde metuentibus 614. 615
paluſca ficus 377
πᾶν τὸ ἕν 272
Pan cur Arcadibus ὁ τῆς ὑλικῆς κύριος dictus 307
Pan, qui & Inuus, idem cum ſole 307
Panos ſimulacrum quid ſignificet 307. 308
pannuceum malum 375
Pantheum templum 371
Panyaſis 522
Papyrii Prætextati hiſtoria 210. 211
παραβολὴ 427
παράδειγμα *ibid.*
paralleli quinque 80
παράλυσις ex nimio vino & frigore 599
Paralus 291
parentare atro die non licere 267
parentibus præſentibus quibus ſcommatibus locus 584
parentum cura præcipua in educandis & erudiendis liberis 186. 187
Paridis judicium Homero neglectum 497
Parmenides 10. 190
Parnaſſus mons Apollini ſacer 286
Partemetis princeps ſacerdotum Aegyptiorum 310
Parthenium mare 622

Digitized by Google

Parthenius Grammaticus, quo uſus Vergilius 503
Parthi cum concubinis, non conjugibus, inire convivium ſoliti 572. 573
partus an vitalis ſeptima hora diſcernitur 40
partus futuri diſcretio quomodo noſcatur 29
partus humani diſpenſatio & maturitas 39
partus humani tempus 28
paſſiones animæ 70
paſſiones in homine quales 49
paſſiones an fint animæ ſolius, an animæ uteris corpore 260
Patavini ſervorum ſuorum fide ſervati 237
patera quid 519
patera ſeu πτέρνα pars veli inferior 519
Pater cur dictus Janus 227
pathetica oratio 415
pathos ex habitu apud Vergilium 415. 416. a tenore orationis 417. ab ætate 420. fortuna *ibid.* 421. debilitate *ibid.* loco *ibid.* præcipue ſacro 422. tempore *ibid.* cauſa 423. 424. modo 424. materia 426. ſimili 427. exemplo *ibid.* parabola 428. 429. imagine *ibid.* a minori 430. majori 430. 431. præter ſpem *ibid.* a ſimilitudine paſſionis *ibid.* ſermone converſo ad inanimata *ibid.* addubitatione 432. atteſtatione *ibid.* hyperbole 433. exclamatione *ibid.* ſilentio *ibid.* repetitione 434. objurgatione *ibid.*
pati, in mundo quid 57
patientia in doloribus perveniri ad maximã voluptatem 229
patientiæ major quam facundiæ laus 335
patriæ ſervatoribus certum beatitudinis præmium in cœlo 19. 45. 46
patrimæ matrimæque virgines 209
patrisfamilias appellatio 235
πατρῷοι θεοὶ Penates dicti 392
πατρῷος Apollo cur dictus 280
Patulcius cur dictus Janus 228
Paulia olea 379
pavonum ova quinis denariis vendita 353
pauſa apud veteres 552
pauſia olea 379
pede altero calceato, altero nudo eundi mos 507
Pelaſgi 203. a Pelaſgo 507
Pelaſgi ſedibus ſuis pulſi 219
πέμματα 349
Penates dii 205. quales 391
Penates dii Romanorum proprii quinam 391. 392. 393
per pro *inter* frequens apud Vergilium 148. 149
perfecta omnia a natura formari 639
perfectio prima incorporalitatis in numeris 21. 24
Pericles 291
periculorum præteritorum jucunda commemoratio 579
Perpenna 355
Perſeus fidus 77

Digitized by Google

Perſeus Zenonis ſervus, philoſophus 240
perſicum idem quod molluſca nux 373
perſicum inter mala potius quã nuces numerandum 375
perſicum malum 375
perſolvere, voti proprium 393
peſtilentia a pecudibus inchoata 593
peſtilentiæ deſcriptio ex Vergilio & Lucretio 537. 538
petulcus 553
Phædon Socraticus ex ſervo philoſophus 239
Phanes cur dictus Apollo 278
Phanes Sol unde dictus 289
φάντασμα viſum 11. quid 13
φανταστικὸν animæ unde 63
pharmaca cur ex contrariis 596
phaſes lunæ 36
Phidiæ reſponſum de Jove Olympio a ſe ficto 482
Φιλήσιος Apollo cur dictus 281
Philippus piſcinarius Ciceroni dictus 361
Philocrates C. Gracchi ſervus 237
philoſophandum moderate in conviviis 576
philoſophi an ſoli beati 46
philoſophi de Deo ac Mente acturi ad ſimilitudines & exempla confugiunt 8
philoſophia an etiam convivio intereſſe debeat 572. 573. 574
philoſophia ars artium & diſciplina diſciplinarum 635. 316
philoſophia meditatio moriendi 68
philoſophiæ doctrina vere hominem facit 83
philoſophiæ tres partes 184
philoſophiam rerum omnium moderationem docere 574
philoſophis quænam virtutes conveniant 182
philoſopho an conveniat fabulis uti 6. & quibus & quando 7. 8
philoſophum pro tempore non minus tacendo philoſophari quam loquendo 575
Philoſtratus Peripateticus 240
Philotidis ancillæ cum aliis inſigne facinus 239
Phlegethon fluvius infernalis quid 53
Phœbum auſpiciis præeſſe 413
φλέγμα 612
Φοῖβος cur dictus Apollo 278
Phœnices 226. 300
φῶτα quid ſignificent 220
Phryges 301
φθίνων μὴν 270
φυτικὸν ad nos de luna 97
φυτικὸν animæ 73
φυτικὸν naturæ unde 63
pietas Scipionis 52
pietate & juſtitia tenditur in cœlum 20
pilleolata uva 379
pilos creari calore 602
Pindarus imitationi inacceſſus Flacco 500
Pindarum quomodo imitatus ſit

Digitized by Google

ſit Vergilius 500. 501
Pinarii Herculeæ ædis cuſtodes 398
Pinarius & Potitius ſacrorum Herculis cuſtodes 247
pinea nux 374
pinus, & cur ex ea Vergilio equus Trojanus fabricatus 570
piper cur appoſitum cuti, lædat, devoratum non item 606
pirorum genera 376
Piſandri poetæ laus 440
Piſandrum in quibus imitatus fuerit Vergilius *ibid.*
Piſæ oppidum 491
piſcinæ Romæ pretioſiſſimæ 361
Piſcium ſignum cur Jovi aſſignetur 110
Piſcium ſignum quomodo ad ſolem referatur 307
Piſiſtrati tyranni prudens factum 575
Piſo Ciceronis gener ab eodem cavillo notatus 330
placentæ a ſecundis menſis Varroni remotæ 348
Planci libido ſutoris joco notata 323
planetæ cur alii breviori, alii longiori tempore zodiaci ſigna percurrant 106
planetæ ſeptem 35
planetæ tres Sol, Venus, Mercurius ſibi quam proximi 93
planetas omnes æque celeriter moveri 107
planetarum cur alii nobis proſperi, alii adverſi 96. 97. 98
planetarum motus contrarius cœli motui 85
planetarum ordo 111
planities, Græcis ἐπιφάνεια dicta, caret alto 23
plantationis auctor Saturnus 217
platani Hortenſii vino irrigari ſolitæ 353
Plato ipſius veritatis arcanum 30
Plato quem ordinem ſphæris planetarum aſſignârit 111
Platonicorum argumenta quibus adverſus Ariſtotelem probarunt animam a ſe moveri 170. 171. 172. *& ſeqq.*
Platonicorum de cœleſtium corporum intervallis ſententia 129
Platonicorum de inferis ſententiæ 57
Platonicorum ratiocinationes de animæ immortalitate 163. 164
Platonis, de animæ mundi fabrica, verba 123
Platonis de ſphæræ ſolaris ordine ſententia 92
Platonis de vini uſu ſententia 349. 350
Platonis dialogi 190
Platonis diſſertatio de conſtitutione mundi & diſpoſitione elementorum 31. 32
Platonis & Ciceronis de Republica librorum differentia & ſimilitudo 1. 2
Platonis fabula a veri ignaris irriſa 4
Platonis Phædon 239

Digitized by Google

Platonis ſcribendi ratio 1.2
Platonis ſervitus 234
Platonis ſympoſium 190
Plauti jocorum venuſtas 320
plebeja ingenia exemplis magis quam ratione capi 587
plebei genitivus antiquus 220
plebiſcitum quando factum 249
plenitudo ex numerorum partibus naſcitur 24
plenitudinem non niſi divinis rebus & ſupernis convenire 21
P. Licinius Craſſus Dives 368
Plinii Secundi pingue & floridum dicendi genus 436
Plotini, de planetarum in homines poteſtate, ſententia 97.98
Plotinus verborum parcus 160
πλῶται murænæ & anguillæ dictæ 362
pocula multa apud Græcos a re navali cognominata 520
poculorum genera, variaque nomina 518.519
podagræ cauſa 590
poetarum fabulæ ex philoſophiæ adytis 271.272
poeticam tubam omnia ſemper in majus tollere 148
Ποίμνιος Apollo 280
πολιοκρόταφοι ſenes cur dicti Homero 612
politica fortitudo 47. juſtitia *ibid.* temperantia *ibid.*
politicæ virtutes 47.183
politici prudentia 47
pollex digitus unde ſic dictus 625
Pollionis ſcomma in Auguſtum 335
pollucibilis cœna 370
polluctus Herculis 366
πόλος circuitus mundi 273
Pompejana ficus 377
Pompeji de Cicerone dictum 329
Pompejus Macula 324
Pompolus Philoſtrati ſervus philoſophus 240
pondera omnia nutu ſuo in terram ferri 113.114.115. 139
Ponti gelu unde 621
Pontica nux 372
Ponticum mare dulcius ceteris 622
pontificis cœnæ luxus 354.355
pontificum poteſtas res geſtas in tabulas referendi 387
populeæ coronæ quomodo in ſacris Herculis 412
populi Romani in majores, junioreſque diviſio 244
Popilia 355
Populiæ dictum 341
Populifugia 386
Populonia Juno 410
porcus Trojanus cur dictus 358
porricere, proprium ſacrificii verbum 384
portarum Solis altera hominum, altera deorum 60
Poſtumius Livius Fidenatium dictator 239
Poſtvorta apud Romanos divino afficitur cultu 217
poteſtas, etſi ſupplicet, cogit 343

po-

Digitized by Google

potionum remedia cur ex contrariis 596
Potitii 398
Potitius & Pinarius ſacrorum Herculis cuſtodes 247
potus per aſperamne arteriam pulmoni illabatur 632.633
potus vitandi qui 587
πρακτικὸν, animæ unde 63
præcianum pyrum 376
præcox ficus 377
præcox malum 375
præcox pyrum 376
prædictiones ſemper dubiæ 44. diligenti ſcrutatione inquirendæ *ibid.*
præfiſcine & *præfiſcini* pariter dixiſſe veteres 202
prælia les dies 263. quinam 265
prælium ſumere quando nefas 266
premature 565
præmia poſt obitum bonis ſperanda 46
præmortuum in utero quamdiu vivat 40
Præneſtina nux 371
Præneſtini 248
prætexta a Tullo Hoſtilio inſtituta 208. cur pueris conceſſa 210
prætexta magiſtratuum geſtamen 208
prætexta quinam pueri uſi 209
prætexta unde in nominis uſum abierit 208. 209 210
prætextæ origo & a pueris uſurpatio *ibid.*
prætori quando fari liceret 265
prannia uva 379
precia uva *ibid.*
pridie quaſi *priſtino die* 202
primum quod alia movet, immobile 166.167
principii nulla origo 154
priſtine & *priſtini* pariter dixiſſe veteres 202
proclive & *proclivi* pariter dixiſſe veteres 202
profanum quid 387.388
profeſti dies 263
projecta ſecundum veteres *porro jacta* 550
προνοίας Ἀθηνᾶς ναὸς in Delo 282
properare quid 565
proprium ſomnium quid 15
propter viam facere aut ſacrificare 322
Proſerpina Bona dea dicta 246
Proſerpina pro inferiore terræ hemiſphærio 300
Proſerpinæ porca ſacrificatur 246
profivum malum 375
Protagoras 191
πρῶτον αἴτιον 8
providentiæ miniſtra fortuna 497
provincialis cujuſdam jocus in Auguſtum 335
prudentia animi jam purgati 48. exemplaris 48. politica 47
prudentia Scipionis 52
prudentiæ officium 46
pſaltria illecebris philoſophantes exercebat 319
P. Scævola Sextus 355
ψωμμακοσία & ψαμμακοσία

σία γάργαρα apud Ariſtophanem pro *multis* 517
P. Scipio Africani pater quomodo ſervi fidem expertus 237
pſithia uva 379
ψόγος categoria 581
πτέρνα pars veli inferior 519
Ptolemæi libri de harmonia 96
pubertatis ætas 40
pubertatis annus in feminis duodecimus, pueris autem decimuſquartus 602
Publicia flaminica 355
Publicius trib. plebis 220
publicum ſomnium quid 15
Publii mimi ſales & joci 344
Publii ſententiæ 345. 346
Publius omnes alios mimos ſuperavit 345
pudentes cur rubeant 614
puellas biennio maturius quam pueros tutela liberari 40
pueri Maniæ deæ mactati 221
pueritia cur non caneſcat 613
pugilum in explorandis viribus conſuetudo 41
pulla ficus 377
pulmentorum varietas 591
pulmo receptaculum potus 636
pulmo ſolidus & lævigatus 633
Punicis Oſciſque verbis uſi veteres 552
Punico bello ſervi militarunt 238
Punicum malum 375
puncta duo, lineæ ductus 23
punctis finiri lineas 23
punctum corpus individuum 84. 121
punctum lineæ principium 168
punctum protractum lineam efficere 121
punctum pro uno 122
P. Volumnius 355
purgatio feminarum quando incipiat 40
purgatio an in ſacris inferis æque ut ſuperis neceſſaria 383
purgatoriæ virtutes 48. quibuſnam inſint *ibid.*
purificatio ſacrificantibus neceſſaria 382
purpuræ uſus cur in prætexta puerorum 209
πυθεῖν 281
Πύθιος Apollo cur dictus 281. 283
putredo pecudum quid 640
putredo unde generetur 283
putredinis cauſa 640
Pylades hiſtrio 346
Pyrgi oppidum 491
pyrorum genera 376
Pythagoræ virtus 183
Pythagoras concentuum cœleſtium inventor 118. & numerorum 119
Pythagoreorum ſymbola ſeu myſtica ſenſa 7
Pytho 274
Pythonis draconis ab Apolline occiſi fabula 282. ejuſque ſignificatio *ibid.*

Q

Q. Catulus 355
Q. Cicero M. Tullii frater, ſcom-

Digitized by Google

ſcommate ab eodem notatus 327
Q. Cornelius 355
Q. Hortenſii luxus & mollities 352. 353
Q. Mucius 106
Q. Sulpitii ad Alliam contra Gallos congreſſus 267
quadratum corpus 23
quadratum octo angulis *ibid.*
quadruplus numerus 97. quid 119
quæſtiones convivales 586
qualitates binæ in ſingulis elementis 30
quaſſare & *quatere* quid differant 561
quaternarius numerus 26
quaternarii laus 30
quaternarius jurisjurandi religione ſacer Pythagoricis 33. 34
quatuor corpori longo latoque prædito aſſimilatur 122
quatuor duplicata ſibique ſuperpoſita ſolidum corpus efficiunt 24
quinarii numeri excellentia & potentia 29
quinarius ad zonas cœli refertur 29
quinarius rerum omnium numerus *ibid.*
Quintilis menſis a Martio quintus 242
Quintilis menſis, qui poſtea Julius 248
quirianum malum 375
Quirinus cur dictus Janus 227
quod canis in Ægypto, proverbium 324

R

Radius olea 379
ranæ de terra & imbre 639
ratio, animæ puriſſima pars 73. 34
ratio, in cœleſtibus, ſono cauſa modulaminis 118
ratio, mentis vis, cujus ſedes in capite 74
ratio quid viſui conferat 630. 631
ratiocinatione amiciri animam, dum per Saturni ſphæram delabitur 63
rationalis philoſophia quænam 184
reboare 551
redamare pro *reamare* 569
redarguere pro *rearguere* 569
redire pro *reire* *ibid.*
regina ſacrorum 262
reipublicæ conſulitur politicis virtutibus 47
reipublicæ gubernator quibus virtutibus debeat eſſe inſtructus 48
reipublicæ ſervatores aut adjutores in cœlo præmium & beatitudinem conſecuti ſunt 19. 45
religio unde dicta 389
religioſi qui 389
religioſus de quibus interrogandus 580
remediorum varietas 596
Remi & Romuli nutrix Acca Larentia 230
remittere animum eſſe quaſi amittere 205
reo qualis oratio neceſſaria 419
re-

Digitized by Google

repetitio pathetica 434
reprehendendi diſciplina 578
reprehenſio qualis a philoſopho debeat proficiſci 577
reprehenſionem ſemper ſequitur dolor 578
rerumpublicarum quarumdam mos circa milites 41
rerumpublicarum rectoribus quænam virtutes conveniant 182
retrimenta 589. 590
ῥεύματα morborum cauſæ 590
reus voti aut ſacrorum quis 385
Rhegium 362
rhetores orationibus pathericis ſtudere 415
rhetorica an conviviis introducenda 573
rhetoricæ inventa plurima in Vergilio 315
Rhodia uva 379
Ῥιζοτόμοι Tragœdia Sophoclis 511
Romæ nomen Latinum & dei ipſius tutelaris cur ignotum 404. 405
Romanorum dies qualis 195. 196
Romanorum ſacra, diurna partim, partim nocturna 196
Romuli & Remi nutrix Acca Larentia 230
Romuli virtus 183
Romulus acri ingenio ſed agreſti 258
Romulus cum T. Tatio regnum communicavit 268
Romulus quomodo annum ordinarit 242. 243
Ros Aeris & Lunæ filius 644
Roſcii de hiſtrioniæ & eloquentiæ collatione liber 359
Roſcius hiſtrio, & Ciceronis cum eo certamen 359
Roſcius L. Syllæ cariſſimus 359. ejus diurna merces 360
rotantes ſe in orbem cur vertiginem patiantur 607. 608
rubile pyrum 376
rubor quid 614. unde pudentibus & gaudentibus *ibid.*
Rubri maris ortus 250
rubrum malum 375
ructuum cauſa 591. 595
ruſticum vetus canticum 518

S

Sabinarum raptus 209. 228
Sabini à Tarquinio domiti 208
Sabinorum cum Romanis prælium ad Viminalem collem 228
ſacerdotibus cura menſium & dierum commiſſa 256
ſacra celebritas quid 263
ſacra Romanorum diurna & nocturna 196
ſacri homines diis certis quinam 400
ſacrificia 263
ſacrificiis cur adhibiti muſici ſoni 126
ſacrificium dictum *propter viam* 322
ſacrorum ritus quomodo a Vergilio obſervati 381. 382
ſacrum quid 387. 400

ſa-

Digitized by Google

ſacrum hominem fas interficere 400.401
Sagittarius omnium zodiaci domiciliorum imus 306
Sagittarius quomodo pro ſole *ibid.*
ſalibus ineſſe pingue quiddam 627
Salii 227. 261. cur Herculi a Vergilio attributi 412.413
ſalis conſperſio qua ratione carnem ad diuturnum uſum conſervet 615.616
ſalis natura *ibid.*
Sallentina olea 379
ſalſamenta vendere 581
ſaltandi mos ante triclinia, & in eo luxus 357
ſaltare cum crotalis 358
ſaltare inter honeſta apud veteres 357
ſaltatorius ludus apud veteres 357
Salus, ejuſque feriæ 264
Salus idem cum Luna 295
Salus quid, & ejus ſimulacrum *ibid.*
Saluſtii brevitas 436
Saluſtius alienæ luxuriæ graviſſimus cenſor 354
Samothraces dii 391
ſanctæ leges quid 388
ſanctum quid *ibid.*
ſanguinis abundantia indicium caloris 601
ſanguis calore privatus in ſaniem vertitur 616
ſanguis quomodo in muliere imprægnata lactis naturam induat 472
ſapientes qui 46. perpetuo cœli poſſeſſionem expetunt 51
ſapientia 46. quibus modis acquirenda 188
ſapientia perfecta animæ 50
ſapienti morte in immortalitatem migrandum 159
ſapientibus qualis mors appetenda 69
Sathimni unde dicti ſint, qui Satyri vocari ſolent 224
Saturnalia dierum optimus 320
Saturnalia quando primum Romæ inſtituta 222
Saturnalia quo die celebrata 230
Saturnalia ſacra 217
Saturnalia tempus ſollemniter feriatum 190
Saturnalia uno die celebrati ſolita 228. 229. 230. trium dierum 229. 231. ſeptem dierum 228. 232.
Saturnalibus bellum ſumere nefas 266. 228. aut a nocentibus pœnas exigere 228
Saturnalibus cerei miſſitati 241
Saturnalibus famulos cum dominis epulari 222
Saturnalibus ſervis licentia magna conceſſa 218
Saturnalibus ſervis a dominis cur epulæ appoſitæ 243
Saturnaliorum initium 194
Saturnaliorum origo 216. 218
Saturnaliorum ritus 215
Saturnaliorum vetuſtas 221
Saturnalium & *Saturnaliorum* pariter dici 199
Saturnia dicta Italia 217
Saturnia ſphæra 85. 92

Saturni annus 157
Saturni falx cur in Siciliam dicatur decidiſſe 225
Saturni feſto bellum inchoare non licitum 228. 266
Saturni inſigne falx 217
Saturni Saturnius collis 218
Saturni ſphæra pro aqua 59
Saturni ſphæra ratiocinationem & intelligentiam dat 63
Saturni ſtella 85
cur malefica 96. 97
Saturni ſtella triginta annis zodiacum percurrit 92. 95
Saturni templi faſtigiis cur Tritones impoſiti 223
Saturni templum cur apud Aegyptios extra urbes ſtructum 215
Saturni templum cur ærarium Romæ 223
Saturni tempora feliciſſima 218
Saturni tempore quomodo æra ſignata 217
Saturno ara erecta 219
Saturno cur cerei oblati 220. 241
Saturno cur ſacrum aperto capite fiat 222. 223. 233
Saturno deberi plantationis diſciplinam, peritiam ruris, mellis etiam & fructuum inventionem 217. 218
Saturno December ſacer 217
Saturno falx cur attributa 224
Saturno quales honores a Jano exhibiti 217
Saturno regnante nullum furtum commiſſum 223
Saturno templum quando & a quo Romæ conſecratum 222
Saturno virorum victimis ſacrificatum 219
Saturnum ſervorum honore delectari 231
Saturnus ab Jano hoſpitio exceptus 217
Saturnus Cœli patris pudenda abſcindens 7
Saturnus cur a filio Jove pulſus, & cur vinctus 225
Saturnus cur Cœli patris pudenda abſcidiſſe dicatur 224
Saturnus cur cœlum dictum 231
Saturnus cur compedes geſtare fingatur 223
Saturnus cur filios ſuos devorare dicatur 224
Saturnus cur laneos pedes habeat 223
Saturnus deorum princeps 214. 215
Saturnus & ejus uxor Ops fructuum & frugum repertores 231
Saturnus temporum auctor, unde Græcis χρόνος & Χρόνος 223. 308
Saturnus idem qui Sol 308
Saturnus in vincula conjectus a filio 7
Saturnus maximo honore apud Romanos cultus 216
Saturnus primus æra ſignavit 217
Saturnus quaſi *Sathimus* 224
Saturnus *Sterentus* dictus 218
Saturnus unde dictus 224
Satyræ Menippeæ Varronis 214

Digitized by Google

Satyri in Parnaſſo monte auditi 287
Satyri qui & *Sathimni* dicti 224
Scævolæ reſponſum quid feriis agi liceat 264
Scandianum malum 375
Scantianum malum 375
ſcari in deliciis, & ab Octavio in Italicum mare primo illati 365
ſcarum cerebrum Jovis dictum 365
Σκιάλλιος Apollo cur dictus 281
Scipio quomodo deleta Carthagine triumphârit 158
Scipionis Africani Aemiliani, de ſæculi ſui luxuria, teſtimonium 357. 358
Scipionis perſonæ quomodo conveniant ſomnium generale & publicum 16
Scipionis pietas 68
prudentia *ibid.*
Scipionis ſomnium quale 15. 16
ejus propoſitum 16. 17
Scipionis virtutes 52
Scipionum nomen unde 211
ſcomma 578. 581. quid *ibid.*
ſcomma in eadem conditione jucundum 584
ſcommata contumelioſa, atque eorum duo genera 581. 582
ſcommata minus aſpera, qualia 581
ſcommatibus in convivio abſtinendum *ibid.*
ſcommatum varius uſus 583
ſcommatum uſus moderatus a Lycurgo inſtitutus Lacedæmone 585
σκοπὸς propoſitum 18
Scorpii chelæ, Libra 90
Scorpius Marti & Veneri dicatum ſignum 110. 243. 244
Scorpius quomodo Solem referat 306
Scropha cognomentum unde 212
ſcyphus Herculis poculum 521
Scythia frigidæ zonæ vicina 147
Scythicum mare gelu non conſtringi 621
Sebadius Sol & Liber Pater dictus 288
Segetia dea, ejuſque feriæ 264
Seja dea, ejuſque feriæ *ibid.*
Seleuci regis occiſi per ſervum ultio 237
σεληνόβλητοι 273
ſella curulis a Tullo Hoſtilio inſtituta 208
Semela Fauni filia 246. quomodo a patre compreſſa *ibid.*
Semelæ ſacrum 246
ſementivæ feriæ 264
ſementivum ſerum pyrum 376
ſemina omnium rerum de cœlo fluxiſſe 224
ſeminis definitio 639
ſeminiſne an alimenti major vis aut natura 472
ſemitonium quid 120
Semoniæ feriæ 264
Semiramis 153
Sempronia 355
Semproniæ laſcivia 357
Semurius ager 230
ſenarii vis ac religio 28
ſenarius unde conſtet *ibid.*
ſenarius numerus plenus atque perfectus 624

Digitized by Google

ſenectus cur frigida & ſicca 612. 613
ſenectus loquax, & fabulis referendis amica ætas 580
Senemuris Aegyptii rex 310
Senepos idem qui Senemuris 310
ſenes cur ad fletum difficiliores 600
ſenes cur facile inebrientur *ib.*
ſenes cur facile jejunium ferant 623
ſenes cur Homero πολιοκρόταφοι dicti 612
ſenes etiam ſanos ebriorum malis laborare 601
ſenex de quibus interrogandus 580
ſenſui quæ membra participent quæ non 609
ſenſus a cerebro miniſtrari 608
ſenſus cur in capite locati 611 642
ſenſus quid viſui conferat 631
ſenſus quinque 350. 610. nulli divino corpori inſunt *ibid.*
ſenſuum efficacia quomodo de ratione pendeat 631
ſenſuum officia ſeptem foraminibus celebrata 42
ſenſuum rationes 629. 631
ſententiam neminem de ſe ſuam poſſe vitare 54
ſentiendi natura ad nos de ſole 65
ſentiendi vis animæ cur indicta 74
ſentire & creſcere animalibus cæteris cum homine commune 74
ſenum corpora dura 600
ſenum corpus ſiccum 600
ſenum cutis aſpera *ibid.*
ſeptas, qui & ſeptenarius 35
ſeptem & octo anima mundi contexta 26
September menſis, Germanicus dictus 249
ſeptenarii decas vivendi meta 41
ſeptenarii gemina vinciendi vis 32
ſeptenarii multiplicationem perfectam ætatem facere 41
ſeptenarii potentia 35
ſeptenarii perfectio 31. 32. 33. & laus 34. 35. 36. 37. 38.
ſeptenario anima mundi generata 35
ſeptenario conſtare hominem 38
ſeptenario diſponi corporis membra 39
ſeptenario lunam moveri 35
ſeptenario monas aptiſſime jungitur 27
ſeptenarium multis rationibus plenum dici 26. 27
ſeptenarius numerus rerum omnium nodus 32. 131
ſeptenarius tribus modis conjungitur 27
ſeptenarius Virgo & Pallas vocatus 28
ſeptenarius unde conſtet 27
ſeptentrionalis extremitas inhabitabilis 135. quia perpetuo frigore oppreſſa 146
ſeptentrionalis parallelus 80
ſeptentrionalis vertex ſemper a nobis videtur 83
ſeptentrio 137
ventus rigidus 138
ſeptentrionem numquam admit-

mittere ſolem 145
ſeptentriones numquam occidere 83
ſeptentrionum compago 89
Serapis cultus 215
Serapis Aegyptiis deus maximus 299
Serapis idem cum Sole 300
Serapis quomodo ab Aegyptiis pro Sole cultus 298
Serapis templum cur apud Aegyptios extra urbes ſtructum 215
Sergiana olea 379
Sergius Orata oſtreis Lucrinis primus optimum ſaporem adjudicavit 361
Sergius Orata unde dictus 361
ſermones in convivio quales habendi 190
ſermonis pro loco & tempore applicatio, philoſophiæ non minima pars 577
ſervi dominis non contemnendi, & cur 234. 235
ſervi *familiares* cur dicti 235
ſervi philoſophi 239. 240
Servii inter Grammaticos præſtantia 316
Servii Tullii natalis 253
Servii verecundia 614
Servilia M. Bruti mater, Ciceronis joco notata 323
Servilianus a Servilio dictus 211
Servilii Gemini in Mallium dictum 324
ſervis cœnas apponi a matronis ſolitas menſe Martio 243
ſervis Saturnalibus licentia magna conceſſa 218
ſervitus nulla turpior quam voluntaria 734
Servius doctorum maximus 560
Servius Grammaticus 194
Servius Tullius 268
ſervorum opera & fortitudo in bellis 237. 238
ſervorum fidelium & fortium exempla 236. 237. 238
ſervorum honore delectari Saturnum 231
ſervorum in dominos odium & fides unde 235
ſervos cum dominis edere quando inſtitutum 231
ſervos diis curæ eſſe 232. 233. 234
ſervos non haberi hoſtes ſed fieri 235
ſerum pyrum 376
Severus Caſſius 332
ſexagenarios de ponte dejicere, proverbium 205
Sextilianum ſerum pyrum 376
Sextilis menſis, qui poſtea Auguſtus 248
Sextus Pacubius trib. pleb. 249
Sibylla cur cognominatus Corn. Rufus 276
Sibyllini libri conſulti 209
Sibyllinum carmen 276
Sicani 203
Sicilia admodum fertilis 225
Sicilienſes a Pelaſgis vaſtati 219
Sicula menſa, Siculæ dapes 596
Siculum fretum 362
ſidera & ſtellæ corpora divina 76
ſidera ignes cœleſtes 68. 75

ſidera & ſtellæ unde θεοὶ dicantur 309
ſidera moveri viſus humanus deprehendere non poteſt 157
ſidera ſoli vicina non videntur 90
ſidus ſignum ſtellis coactum 77
Sigillariorum celebritas 232
origo 240. 241
ſigna ζώδια 110
ſigna de adverſis ſemper obſcura & involuta 43
ſigna in zodiaco latitudinem exigere 80
ſigna poſteriora poſt ſolis occaſum videri 91
ſigna quænam ſingulis planetis deputata ſint 110. 111.
ſigna quænam & ſtellæ in mundi natali apparuerint 110
ſigna zodiaci cur diverſorum numinum poteſtati aſſignata 110
ſignifer qui & zodiacus ibid.
Signinum pyrum 376
ſignorum zodiaci obſervatio quomodo ab Aegyptiis excogitata 107. 108. 109
ſignorum zodiaci ordo 89
ſignum cum ſole oriens & occidens non videtur 90
ſilveſtre malum 375
ſimilia ſimilibus gaudere 603
ſimilia ſimilibus nutriri 595
ſimplicitas mali neſcia 155
ſimulacra rerum cur in aqua majora veris appareant 627. 628
ſinapi cur appoſitum cuti lædat, devoratum non item 606
ſiniſtræ partes cur imbecilliores 589
Sirenes cæleſtibus orbibus inſidentes 126
Siſyphi ſaxum quid ſignificet 54
ſitis cum domatur, cur major voluptas, quam cum ſedatur fames 619
ſitis cur edendo non ſublevetur, ut bibendo fames 618
Smintheus Apollo cur dictus 281
Socrates 190
Socratem non fuiſſe eodem tempore cum Timæo 191
Socratis ſcomma in Critobulum 584
ſolaris annus qualis 158
ſolaris annus magnus 157
ſol ætherei ignis fons 99
ſol annuo ſpatio zodiacum percurrit 92. 95
ſol cur cor cœli 99
ſol cur dux reliquorum luminum ibid.
ſol cur ὀβελὸς dictus 290
ſol cur mens mundi 99
ſol cur moderator & princeps reliquorum luminum 99. 272
ſol cur temperatio mundi 99
ſol Deo ſive τῷ ἀγαθῷ apud Platonem ſimillimus 9
ſol dux & princeps, reliquorum moderator luminum, mens mundi & temperatio 85. 98. 99.
Sol & Liber Pater Sebadius dictus 288
ſol & luna duces anni 270

Digitized by Google

Sol idem cum Libero Patre 287
ſol ἴτος unde dictus 275
ſol in Ariete & Libra horas diei & noctis pares facit 90. 91
ſol Jovis oculus 303
ſol λύκος dictus 279
ſol mundi caput rerumque ſator 294
ſol mundi mens 289
ſol naſcentis hominis dæmon 295
ſol octies terra major 104
ſol omnium vitæ auctor 37
ſol plures dies in Geminis conſumit 36
ſol quando Apollo vocandus, quando vero Bacchus 287
ſol quando in terris eſſe dicatur 112
ſol quem ordinem habeat inter planetas 92. 93
ſol qui & Janus geminus 226
ſol quia talis *ſolus* apparet 99
ſol ſingulis menſibus unum ſignum emetitur 90
ſol a terra quot ſpatiis diſtet 102
ſol terra major 84
ſol terrenæ fœcunditatis auctor 291
ſol unde dictus 272
ſol unde ἀπόλλων dictus 272. 273
ſol unde Dionyſius dictus 289
ſol unde Liber dictus *ibid.*
ſol unde Phanes dictus *ibid.*
ſolem & lunam præcipue vitam noſtram moderari 97
ſolem cur Cicero non abſolute, ſed fere planetarum medium dicat 95
ſolem in defectu ſuo nihil pati 80
ſolem luce ſua cuncta illuſtrare 85
ſolem numquam zodiaci terminos excedere 79
ſolem peruſtæ ſive torridæ zonæ fines numquam excedere 146
ſolem terra eſſe majorem lunæ defectus probat 100
ſolem tribus tantum cardinibus recipi 145
ſolem tropicos numquam excedere 147. 148
ſoleo neſcit futurum 697
ſoli omnium deorum nomina quomodo conveniant 272
ſolidi corporis dimenſio triplex 121
ſoliditas corporum quibus conſtet 23. 24
ſolidum corpus quomodo efficiatur 122
ſolidum nil eſt niſi terra 31
Solinius ager 230
ſolis amfractus & reditus pro anno 43
ſolis circuli, per quem meat, ambitus 84
ſolis cognomina 275. 276 &c.
ſolis curſus vices omnium rerum diſpenſat 99
ſolis curſus quanto tempore zodiacum abſolvat 251
ſolis defectus 80
ſolis diameter 104
ſolis diverſa cognomina 98. 99
ſolis diverſæ virtutes diverſis diis nomina dederunt 272

Digitized by Google

ſolis domicilium cur Leo 304
ſolis duo maximi effectus 274
ſolis effigies apud Aſſyrios 284
285
ſolis lumen maximum 98
ſolis magnitudo 84
ſolis magnitudo ſecundum quoſdam 100. quomodo deprehenſa 101. 102. 103. 104
ſolis meatus quatenus ſurſum & deorſum 145
ſolis motus per XII. ſigna 35
ſolis motus proprius ab Occaſu in Orientem 90
ſolis natura 305. 306. 307
ſolis omnes virtutes ad unius ſimulacri barbati ſpeciem redacti 284
ſolis orbis matutinus cur major ſolito appareat 628
ſolis ordinem ſpatii reſpectu non eſſe in medio planetarum, verum quidem numero 95
ſolis portæ 60
ſolis portæ Cancer & Capricornus 284
ſolis præ cæteris ſideribus & ſtellis præſtantia 309. 310
ſolis præcipua poteſtas anni dimenſio 270
ſolis quaſi ſatellites Mercurii & Veneris ſphæræ 85. 92. 131
ſolis radius ſecum naturam ignis devehit 94
ſolis ſimulacrum apud Aegyptios 288. 293. 303
ſolis ſphæra ignis elementum 58
ſolis ſphæra ſentiendi naturam dat 63
ſolis temperatus calor morborum omnium fuga 273
Solonis virtus 183
ſolſtitia duo 37. unde dicta 145
σῶμα corpus quaſi σῆμα 57
ſomnia de adverſis omnia ſemper obliqua & obſcura 43. 44
ſomnia de ſtatu civitatis pro veris habenda quæ 16. 17.
ſomnii ſpecies quinque 10. 11. 14. 15.
ſomniorum portæ quales, quiſve eorum uſus 17
ſomnium alienum quid 15
ſomnium commune quid *ibid.*
ſomnium generale quid *ibid.*
ſomnium Homericum quale 44
ſomnium Numenii, ejuſque expoſitio 9. 10
ſomnium ὄνειρος 10. quid 14
ſomnium proprium, alienum, commune, publicum, generale 15
ſomnium proprium quid *ibid.*
ſomnium publicum quid *ibid.*
Somnium Scipionis omnes philoſophiæ partes complecti 184. 185
Somnium Scipionis quale 15
ejus propoſitum 16. 17
ſomnum frigidis reduci 599
ſomnus ex humore 613
ſoni ſphærarum 7. 131
ſonorum quomodo alius acutior, alius gravior 130. 131
ſonum ex aere percuſſo & violen-

Digitized by Google

ſenta colliſione corporum oriri _ 117
ſonum produci numeris 119
ſonus circa terram denſus 131
ſonus dulcis aut aſper unde 117
ſonus ex epogdoo numero 120
ſonus ex motu 116. 118. 128
ſpatium a terra uſque ad aquam *neceſſitas* a Phyſicis dicitur 33
ſpatium inter aerem & ignem *obedientia* vocatur *ibid.*
ſpatium inter aquam & aerem ἁρμονία vocatur *ibid.*
ſpecierum mutatio rerum interitus 161
ſpecies rerum in mente contineri 29
ſpeculi ignem emittentis ad lunam comparatio 94
ſpeculorum imagines unde 629
ſpes paſſio 71
σπεῦδε βραδέως Auguſti dictum 565
ſphæra aplanes 29. 51. 57. 59. 77. 111
ſphæra ultima ἀπλανής 51
ſphæra extima cur ſummus vocetur deus 89
ſphæra maxima cœlum 78
ſphæra omnis circa centrum movetur 169
ſphæra ſolida 77
ſphærali motu cœlum moveri 608
ſphæræ curſus, rotari 86
ſphæræ in univerſum novem 131
ſphæræ medietas centrum 101
ſphæræ pro ſtellarum corporibus 77
ſphæræ, quæ moventur, octo 24
ſphæræ quot 77
ſphæræ vagæ ſeptem 35. 59
inferiora gubernant 35
ſphæræ ultimus locus qui medius 131
ſphærarum cœleſtium concentum cur non audiamus 132
ſphærarum cœleſtium ex motu concentus 116. 118
ſphærarum cœleſtium intervalla 128. 129
ſphærarum cœleſtium melodia, & cur ſonorum alius acutior, alius gravior 118. 130. 131
ſphærarum cœleſtium ordo 84
ſphærarum circuli quomodo in XII. partes diviſi 105
ſphærarum inferiorum ſtellæ quomodo in zodiaci ſignis meare dicantur 105. 106
ſphærarum omnium lumen in ſole ſecundum Platonem 98
ſphærarum ſoni ſeptem 31
ſphæras circa aliquod immobile moveri neceſſum eſt 113
ſphærica forma ſola mentis capax 74
ſpiramentum hominis quid conferat 608
ſpiramenti natura 610
ſpiritûs fortior incipiens quam deſinens 131
ſpiritus hauſtu privatum durare ultra horas ſeptem non poſſe 42
ſpiritus pro *anima* 75
ſqualere quid & unde dictum 563
ſqualor quid *ibid.*

Digitized by Google

ſtare id dici ad quod acceditur 270
ſtare quando incipiat puer 40
ſtati dies 263. quales 265
ſtativæ feriæ quales 263
Statoris Jovis ædes 390
ſtellæ cœleſtes ignes 68. 75
ſtellæ errantes 77
ſtellæ & ſidera corpora divina 76
ſtellæ & ſidera unde θεοὶ dicantur 309
ſtellæ fixæ ſemper in eodem loco moventur 89
ſtellæ globoſæ & rotundæ 77
ſtellæ Jovis & Veneris beneficæ 97
ſtellæ Mercurius & Venus quomodo dicantur ſupra & infra ſolem locatæ 93
ſtellæ ſempiterni ignes 76
ſtellæ ſingulæ univerſa terra majores 83. 84
ſtellæ quæ 68
ſtellæ vagæ quinque 87
ſtellarum animæ divinæ mentes 76
ſtellarum circos ſolis circo eſſe majores 84
ſtellarum curſu res humanas diſponi, aut ſaltem ſignificari 272
ſtellarum curſus cœlo infixi 85
ſtellarum etiam fixarum an motus aliquis 87
ſtellarum nomina unde 96
ſtellarum quædam cur ſemper, quædam numquam nobis videantur 82. 83
ſtellas errantes contrario quam cœlum motu verſari 88. 89. 91
ſtellas errantes motu proprio volvi 89
ſtellas moveri viſus humanus deprehendere non poteſt 157
ſtellas nullam in ſpecie habere differentiam 77
ſtellas omnes, excepta luna, propria luce lucere 94. 98
ſtellis aves immolandas 402
ſtephanitis uva 379
Stercutus dictus Saturnus 218
στερεὸν corpus ſolidum 23
ſtomachi vis & officium 589
ſtomacho laſſo cur nihil calidum adhibeatur 598
ſtomacho ſenſus maxime neceſſarius 610
ſtomachus paterfamilias 589
Straton Peripateticus 39
ſtrophe hymnorum 126. 127
ſtruthium malum 375
ſtyli dicendi duo 438
Styx fluvius infernalis quid 53
ſuave & dulce non idem 603. 604
ſublicius pons 241
ſucci qualitas in cibis 588
ſumtuariæ leges unde 368. 369
ſuperficie terminari omnia corpora 22
ſuperficiem intellectus de corporibus diſcernit *ibid.*
ſuperficies a corporibus non ſecernenda propter perpetuam ſocietatem 24
ſuperficies cum lineis, eſt prima incorporea natura poſt corpora 22
ſuperficies lineis terminatur *ibid.*
ſuperficies quid apud Geome-

metras 121. 122
ſuperi nobis dii, nos inferis 12. 53
ſurſum nihil ruere poteſt 138
ſus prægnans terræ hoſtia 245
συζυγία nervorum 610
Syene civitas ſub æſtivo tropico conſtituta 146. 148
Syllana lex ſumtuaria 369
Syllæ nomen corruptum ex Sibyllæ nomine cur Cornelio Rufo inditum 276
ſylvicolæ 554
Symetus fluvius 512
ſymphoniæ muſicæ, & ex iis conſtituta anima 34
ſymphoniæ quinque 120

T

Tabulæ duodecim 196. 197
earum renovatio 368
tactus vis totius corporis 609
Tanais 147. 181
tangi nil ſine ſolido poteſt 31
Tantali pœna quid ſignificet 54
Tarentinæ oves quaſi Terentinæ 374
Tarentinum ſerum pyrum 376
Tarentum cur molle dictum Horatio 374
Tarquinius Demarati Corinthii filius 208. 392
Tarquinius Superbus 220
Tauri ſignum 89. 90. quomodo ad Solem referatur 305
Taurus ſignum Veneri dicatum 110
Taurus ſidus 77. cur Veneri aſſignetur 243
taurus pro Sole ubi colatur 305
taurus quibus diis immoletur 408
taxare & *tangere* quid differant 561
tellana atra ficus 377
temperantia animi jam purgati 48. politica 47. exemplaris 48
temperantia Scipionis 52
temperantiæ effecta 47
temperantiæ officium 46
temperatæ zonæ 136
temperatæ zonæ partes, quæ frigidæ vicinæ, frigidiores; quæ peruſtæ vicinæ, calidiores 147
temperatio mundi, dictus ſol 99
tempeſtas ſuprema 197
tempeſtiva pinus 550
templum Dei mundus 72
tempora certa lege naturæ connexa 225
tempora non aliunde quam ex curſu ſolis 154
tempora non fuiſſe cum fuit chaos 224
tempora quatuor anni horæ dicta 303
tempore abſumi omnia ac reſtitui 225
tempus ante mundum non fuiſſe 154
tempus omnia metere 224
tempus præſens leonis capite ſignificatur, præteritum lupi, futurum canis effigie 299
tempus quid 224

ter terna ſuperficiem efficiunt 26
ter terna ter cubum reddunt 26
ter terna ter ſolidum corpus 122
Terentii unde dicti 374
Terentina nux *ibid.*
terenum idem quod *molle*, Sabinorum linguâ *ibid.*
teres forma ſola divina 74
termini corporum incorporei 22
Terminalia 252. 253
termutia olea 379
ternarii laus 30. 34
ternarius medio numero vincitur 30
ternarius numerus quomodo prima linea dicatur 122
ternarius omnium numerorum primus impar 25
terra cœleſtis circuli medium ac centrum 102
terra centrum 113
Terra cur Bona dea & Fauna & Ops & Fatua vocetur 245
terra cur immobilis, cur in eam nutu ſuo omnia pondera ferantur 85. 112. 113. 114
terra elementaris quæ 113
terra globoſa 81
terra infima 113
Terra *Maja* dicta a *magnitudine* 245
Terra mater cur Ops dicta 231
terra mundanæ ſphæræ centrum & immobilis 94
terra mundi ima pars *ibid.*
terra nova & ultima ſphæra 135
terra noſtra quomodo dicatur anguſta verticibus, lateribus latior 151
terra noſtra chlamydi extentæ ſimilis dicta *ibid.*
terra omnis ad cœleſtem circulum puncti loco 83. 84. 151
terra omnis quatuor inſulæ 150
terra puncti loco ad cœli vaſtitatem 84
terra quæ a nobis colitur, parva quædam inſula 150
terra quot diametros habeat 102
terra ſicca & frigida 30. 595
terra ſola immobilis 310
terra ſphærarum nona & mundi ultima 112
atque immobilis 131
terræ ambitus quantus 141. 142. & quot ſtadiorum 102
terræ cinguli ſive zonæ 135
terræ diametros 102
terræ & aquæ per frigidum conjunctæ 30
terræ exiguitas cognita quem fructum ſecum ferat 152
terræ frigus vel calor a cœlo, cui ſubjacet, communicatur 142. 143
terræ globoſitas 83. 114. 134
terræ globus in templo Dei medius 68
terræ imago Aegyptiis bos 294
terræ medius cingulus cur inhabitatus 135
terræ nobis inhabitatæ latitudo 151
terræ orbis in LX. diviſus partes 141

terræ partes quæ incoluntur, maculæ dictæ 140
terræ quænam partes habitabiles, quænam incultæ 135. 136
terræ ſeptentrionales & auſtrales extremitates cur inhabitabiles 135
terræ ſitus & origo 113
terræ ſpatia quanta habitabilia, quanta inculta 141
terræ ſuperius hemiſphærium Venus, inferius autem Proſerpina dictum 300
terræ totius minima particula a nobis poſſidetur 152
terræ umbra 102
terram ab omni parte cœlum ſuſpicere 135
terram excipere omnia nutu ſuo pondera 139
terram lumine Solis clareſcere non relucere 94
terram noſtram Oceano cingi, veluti parvam inſulam 134
terram quomodo Oceanus ambiat 149. 150
terram vocari in ſacris Magnam matrem: ejus hoſtia ſus prægnans 245
terrenas zonas cœleſtibus infici 143
Tertia Junia, ſive Junia Tertia, filia Serviliæ & C. Caſſii uxor 323
teſſera 23. 122
tetrachordum cur Mercurio attributum 294
τετρακτὺν Pythagorei venerantur, i. e. quaternarium numerum 33. 34
Teucer 49
Thalia Nympha, deque ea fabula 512. 513
Tharſius Amphias 584
Thaſia nux 373
Thebe urbs Aſiæ ab Achille everſa 488
Themiſferia Cereris ſacra dicta 413
Theocritum in opere paſtorali imitatus Vergilius 440
Theocritus Chius ob ſcomma in Antigonum occiſus 583
θεοὶ pro ſideribus & ſtellis 399
theologi quomodo potentiam Solis demonſtrent 313
θεὸς γυναικεία Medea dicta 247
θεωρητικὸν animæ unde 63
Theron rex, ejuſque contra Herculis templum expeditio 298
Theſeus 275
Θυμβραῖος Apollo cur dictus 281
θυμικὸν animæ pars 34
θυμικὸν animæ unde 63
θύον apud Homerum pro citreo malo 376
Θυραῖος cur Apollo 225
thuricrema ara apud Vergilium, ex Lucretii imitatione 554
thyrſus Bacchi 292
Tiberini piſces in deliciis habiti 365
tibiarum ſonus cur alius acutior, alius gravior 130. 131
Tibur malum 375
Timæum & Socratem non co-

eodem tempore fuiſſe 191
Timæus 10
timentes cur palleſcant, curque tremant 615
timor paſſio 71
timore laborantem felicem eſſe non poſſe 56
timorem cum amore miſceri non poſſe 235
timoſum pyrum 376
tineas necare citreum malum veſtibus interjectum 375
Titianum pyrum 376
Tityi jecur depaſcens vultur quid 53. 459
T. Larcius dictator 222
toga picta a Tullo Hoſtilio inſtituta 208
togata gens pro *Romanis* 555
Toni oppidum devotum 407
tonum in duas dividere partes impoſſibile 120
tonos ſive tonus, muſicus numerus, quem epogdous parit 120
Toronii Flacci in Auguſtum ſcomma 336. 337
tot nobis hoſtes quot ſervi, proverbium 235
toto cælo errare, proverbium 413
ϑάχηλος media veli pars 519
ϑαγήματα 349
Trajani obitus 312
Trajanus quomodo Helioppolitani Jovis oraculum expertus 311
tranſmittunt pro *tranſeunt* 548
tranſverſi quinam nobis dicti 140
Tremellius *Scropha* dictus 212
tremor unde metuentibus 615
tremulum lumen unde 548
tribunum plebis nullum abeſſe Roma integrum diem licere 196
trigonalis forma 30
trigonum corpus 23
trinundinus dies 268
triplaris numerus 97. quid 119
triſtis pro *amaro* 553
Tritones cur Saturni templi faſtigiis impoſiti 223
Trivia cur dicta Diana 225
triumphi auctor primus Liber Pater 292
Trojanus equus 358
Trojanus porcus cur dictus 356
tropici duo 37. 80. 137
tropici zodiaci termini 147
tuba unde 564
Τύχη numen 295
Τύχης nulla apud Homerum mentio 497
Tullus Hoſtilius Saturno templum conſecravit 222. magiſtratuum inſignia primus inſtituit 208
Turacis ager 230
turicremus 554
Turrianum pyrum 376
Tuſci cur Nonas plures habebant 261
Tuſculani 245
tutelâ quando pueri & puellæ liberentur 40
Tutelæ ſeu Philotidis ancillæ cum aliis inſigne facinus 239
tutelares deos evocandi mos 404. 405

Tuti-

Tutilina dea, ejuſque feriæ 264
tyranni vita an beata, Dionyſius tyrannus cuidam oſtendit 56
tyrannus numquam timoris expers 54
Tyrrhenum mare 622

V

Vagæ ſphæræ ſeptem 59
vagarum ſphærarum motus 131
Valerianum ſerum pyrum 376
Valerius Maximus Meſſanam cepit 211
Valeſii pro *Valeriis* 385
variola uva 379
Vatinii cavillum in Ciceronem 328
Vatinii conſulatus Ciceronis ſcommate notatus 327
Vatinius a populo lapidatus 341
Vatinius Auguſti cavillo notatus 334
ve particula quid ſignificet 567
vecors unde & quid *ibid.*
vectigalia locari menſe Martio ſolita 243
vectigaliorum pro *vectigalium* 200
vehemens unde & quid 567
vehere & *vehi* quid 561
Veji oppidum devotum 407
Velabrum Urbis celeberrimus locus 230
velivolum 554
venæ receptacula ſanguinis 589
venator de quibus interrogandus 580
Venerem calidis omnibus provocari 599
Venerem in ſacris genitricem vocari 243
Venerem matrimonia amicitiaſque componere 244
Veneri cur Aprilis menſis ſacer 301
Veneri cur ſecundus menſis ſacer 243
Veneri Saliorum carminibus nulla laus attributa 244
Veneri Tauri ſignum in zodiaco dicatum 243
Veneris annus 157
Veneris & Mercurii ſphæræ Solis quaſi comites 92
Veneris nullum nomen aut feſtum ſub regibus Romanis 244
Veneris ſimulacrum Cypri barbatum, quia eadem mas & femina 401
Veneris ſphæra 63
Veneris ſphæra pro aere 58
Veneris ſphæra deſiderium excitat 63
Veneris ſtella anno per zodiacum curſum conficit 92
Veneris ſtella cur benigna 96
Venus Aeneæ mater 243
Venus Ἀφροδίτη 401
Venus Architis apud Aſſyrios 300
Venus deus non dea cur 401
Venus eadem cum Luna 402
Venus e ſpuma orta 224. 243
unde Ἀφροδίτη 224
Venus & Mercurius Solis quaſi ſatellites 85. 131

Ve-

Venus lugens quid ſignificet 301
Venus pro ſuperiore terræ hemiſphærio 300
ventris duo orificia 589
ventris laxamentum ſequi timorem, & cur 615
venucula uva 379
ver humidum ſimul & calidum 37. 595
vera per figmentum referendi modi 7
verba æque ac vinum convivium hilarare 576
verbis obſoletis non utendum 203
verbis præſentibus utendum *ibid.*
verbis propriis Vergilius eſt uſus 384. 385. 386. 387. *&c.*
verbum inſolens tamquam ſcopulum eſſe fugiendum 204
Vergiliæ fixæ 89
Vergiliæ in Tauro clariores 90
Vergiliana apophthegmata 496
Vergiliana epitheta 552. 553. 554
Vergiliani poematis diſpoſitio 490. 491
Vergilii ad Auguſtum epiſtola 314. 315
Vergilii brevitas 436. 437. copia *ibid.* ſiccitas *ibid.* floridum dicendi genus *ibid.* omnia ſimul juncta 437. 438
Vergilii cum Cicerone comparatio 435
Vergilii cura in exprimendis diverſis hoſtiarum generibus 393
Vergilii & Homeri par ſplendor 475. 476
Vergilii facundia 436
Vergilii gloria quæ 314. & laus 316
Vergilii in grammaticis Græcis præceptor Parthenius 503
Vergilii in nominibus ſacrorum locorum retinendis diligentia 390. 391. 392
Vergilii locus explicatus 147. 448
Vergilii repetitiones, interpoſitiones 558. intermiſſiones 559. indignatio, miſeratio, trepidatio, conqueſtio *ibid.*
Vergilii ſtylus maturus & gravis 438
ardens & erectus. *ibid.*
Vergilii vitia ab Homero mutuata 486. 487
Vergilium in quibuſdam ab Homero diſcrepare 497. 498
Vergilium multa a Græcis traxiſſe 440. 441. 442
Vergilium non apte feciſſe initium belli inter Trojanos & Latinos 499
Vergilium nullius umquam diſciplinæ error involvit 147
Vergilium quædam ab aliis, quæ videbatur ab Homero, ſumſiſſe 544
Vergilius antiquæ Latinitatis ſtudioſus 570
Vergilius cum natura rerum comparatus 438. 439
Vergilius cur Jovi taurum immolari dixerit 409
Vergilius diligens in verbis pro cauſæ merito eligendis 560

Ver-

Vergilius Homericæ perfectionis imitator 44
Vergilius in quibus & quomodo imitetur Homerum 440. 441. 443. 447. *& ſeqq.*
Vergilius in quibuſnam Homero ſuperior videatur 469. 470. in quibuſnam inferior 477. 478
Vergilius Mallius trib. mil. 266
Vergilius moriens poemata ſua igni legavit 314
Vergilius non minus orator quam poeta 314. 315
Vergilius nullius diſciplinæ expers 34. 80. 265
Vergilius quænam a Græcis mutuaverit, a 504. *uſque ad* 525. quænam a Latinis 526. 527. *&c.*
Vergilius quænam occulte a Græcis traduxerit 504. 505. 506
Vergilius qualis Homeri imitator 486. 487. 488. 489
Vergilius quam fuerit Græcæ linguæ addictus 502. 503
Vergilius quomodo deorum propria nomina expreſſerit 392
Vergilius quomodo figuris uſus peculiaribus 556. 557
Vergilius quomodo Græca verba operi inſeruerit 550. 551.
Vergilius quomodo Homerica epitheta imitatus eſt 487. 488
Vergilius quomodo ſacrorum ritus obſervaverit 381. 382.
Vergilius quomodo vocabulis antiquis uſus 546. 547
Vergilius, Venetus 439
Vergilius verbis propriis eſt uſus 384. 385. 387. 388.
verianum malum 375
verno luto, hiberno pulvere grandia farra 518
verno ignorat perfectum 697
vertigo cur ex crebra corporis in orbem rotatione 607. 608
verum cum non in omnibus liqueat, omnes tamen opinari 62
verum latens quomodo animus perſpiciat 17
veſanus unde & quid 567
veſicæ officium 636
veſpera 198
veſpertilio an inter aves numerandus 638
Veſta cur potens dicta 392
Veſtæ ignem renovari Calend. Martiis 242
Veſtales virgines 274. 355
veſtibulum proprie quid & unde dictum 567.
veteres proprie loquutos eſſe 561
Vettius. Auguſti in eum jocus 332
Vettius Prætextatus 190
vetuſtas adoranda 357
vetus unde & quid 567
vexare quid & unde tractum 561
viæ ἀγυιαὶ appellatæ 225
viciſſitudinis rerum humanarum cauſa 154. 155
victus primorum hominum qualis 153
videndi ratio 629. 630
vidua quaſi *valde idua*, id eſt,

valde diviſa: aut *vidua*, id eſt *a viro diviſa* 262
viduis ad nubendum feriæ magis quam virginibus aptæ 262
vim cuiquam facere feriis, piaculare *ibid.*
Viminalis collis 228
vina cur in Aegypto frigida 606
vina cur numquam aut raro congelaſcant 620
vina varia vitanda 587. 594
Vinalia 200
Vinaliorum pro *Vinalium* 199
Vinaliorum dies Jovi ſacer *ibid.*
vini auctor Liber Pater 292
vini moderatus uſus laudatus 349. 350
vini natura humida 617
vini nimietas nec ad venerem, nec ad conceptionem conducit 599
vino ſomnum conciliari *ibid.*
vinum cur αἴθοπα οἶνον Homerus appellârit 620. 621
vinum cur quod vetuſtiſſimum, optimum 616. 617.
vinum cur, ſi vas diutule ſemiplenum cuſtodiatur, acorem incurrat 617
vinum cur ſtomacho laſſo adhibeatur 598
vinum cur ſudore nimio aut laxato ventre defeſſis ingeratur 599
vinum defæcatum cur magis penetret, & cur facile mutetur 616
vinum idem jejuno quam ei qui cibum ſumſerit meracius 618
vinum in dolii medietate cur optimum 617. 618
vinum ingenii virtutiſque fomes 349
vinum *lac* nuncupatum 247
vinum miteſcere cum mulſum fit 411
vinum natura frigidum 598. 599
vinum non libari Cereri, ſed mulſum 409. 410.
vires quando decreſcere incipiant 41
virgines patrimæ matrimæque 209
Virginis ſignum 91. juſtitia 306
virgo cur numerus ſeptenarius 28
Virgo quomodo pro Sole 306
viridiorum pro *viridium* quid ſignificet 200
virium augmentum quinta annorum hebdomade compleri 40. 41
virorum vox cur gravis 613
viros frigus facillime tolerare 603
viros vocare feriis illicitum 266
virtute & voluptate nihil ſibi contrarium magis 591
virtute ſola beatos fieri 46. 182
virtutes aliæ otioſæ aliæ negotioſæ 181
virtutes animi jam purgati 48. exemplares 48. purgatoriæ *ibid.*
virtutes paſſiones in homine auferre 49
virtutis præmium ampliſſimum conſcientia 19. 152
virtutis fructus in conſcientia ſa-

ſapienti, minus autem perfecto in gloria 152
virtutum duplex genus 182
virtutum genera quatuor ſecundum Platonem 47
virtutum effectus, beare 49
virtutum ideæ in mente 48
virtutum officia ſecundum Stoicos 46
virtutum ſemina infixa ſemper elucere 52
viſio ὅραμα 10. quid 13.14
viſui tria neceſſaria 630
viſus hominis non ultra centum & octoginta ſtadia 81
viſû φάντασμα 11. quid 13
viſum quando incipiat movere puer 40
viſus unde in oculis 629
vita animæ in quo conſiſtat 53
vita vulgo, animæ mors 57
vitæ finem eſſe exſpectandum non præcipitandum 69. 70. 71
vitæ finem hominem latere neceſſe eſt 45
vitam a ſole omnia mutuantur 37
vitam nil aliud quam vivere in corpore, antiquitas putavit 53
vitam noſtram præcipue ſolem & lunam moderari 97
vitiſator 552. 554
vitro ſolvendo firmandoque ignis ex myrica optimus 640. 641
Vitula dea unde dicta, pro *Victoria* 386
Vitulæ deæ frugibus ſacra fiunt 386
vitulari quid 386
vivendi meta ſeptenarii decas 41
Ulyſſis error quatenus a Vergilio in Aenea expreſſus 441
umbilici reliquias quando jacet puer 40
umbra terræ 120
umbracula 548
Umbro 264
Umbrorum dies qualis 195
ungues cur ſine ſenſu 609
unguis dolor ubi *ibid.*
unionis a Cleopatra abſumti magnitudo 370. 371
unionum in aceto diſſolutio 370
unitas mas & femina, par & impar, non numerus quamquam fons numerorum 27
unitatis laus *ibid.*
unum apud Geometras puncti locum obtinere 23
vocabulorum auctor antiquitas 80
vocales literæ ſeptem a natura repertæ, & cur Latinis quinque tantum 40
vocis concordiam ponderum lege provenire 119
vola 42
volatile ferrum pro *ſagitta* 555
volemum pyrum 376
Volones quinam dicti 238
voluntariæ cohortes *ibid.*
Volupiæ ſacellum 229
voluptas an ſemper virtuti inimica 591. 595
voluptas guſtus & tactus belluina, id eſt cibi & Veneris 351

Digitized by Google

voluptas quænam vitanda 350. 351
voluptas feriis & ſtudioſis cavenda 591
voluptas Stoicis hoſtis, Epicureis ſummum bonum 320
voluptas utendi modo honeſta, vel inhoneſta 597
voluptate & virtute nihil ſibi contrarium magis 591
voluptates quænam homini cum belluis communes 351
voluptatis maximæ definitio Epicuro 562
vomit undam, antiquis dictum 547
vomitoria in ſpectaculis quæ *ibid.*
vox homini naſcenti quomodo detur 245
vox in feminis & eunuchis quare exilior 613
Urania Muſa unde dicta 126
urbes exercituſve devovendi verba & ritus 406
urbes omnes in alicujus dei tutela 404
Urbinus ſervi virtute periculo mortis ereptus 236
uri, id eſt *boves feri* 552
urina retrimentum potus 636
uſurpativa verba quæ 693
uſurpatum ire mulierem 196
uvarum genera 379
Vulcani uxor Maja 245
Vulcani uxor Majeſta *ibid.*
Vulcanus cur dictus Mulciber 552
vulnera ex æreo mucrone minus noxia 644
vultur jecur Tityi depaſcens quid 53. 54
uxore præſente quibus ſcommatibus locus 584

X

Xanthippus 191
Xeniades Corinthius 240
ὑπερκαταληκτικοὶ verſus ſyllaba longiores 437
ὑπερκαταληκτικοὶ verſus ſicut & ἀκέφαλοι ac λαγαροὶ apud Vergilium imitatione Homeri *ibid.*
ὑπερβαίνοντες dies qui 252

Z

Zeno Stoicus 240
Zilmiſſus collis 288
ζώντες animæ ſacratorum hominum 401
ζῴδια 110
zodiaci appellatio 108. 109. unde 110
zodiaci & planetarum aliorum delineatio 105-106
zodiaci in duodecim partes diviſio quomodo reperta 105. 107
zodiaci latitudo 80
zodiaci ſigna cur aliis ſtellis breviori, aliis longiori tempore percurrantur 106. 107
zodiaci ſigna omnia ad ſolis naturam referri 304. 305
zodiaci ſigna quæ quibus numinibus dicentur 243
zodiaci ſigna quomodo ſphærarum

Digitized by Google

rum inferiorum ſtellæ occupent 105. 106
zodiaci ſignorum ordo 89
zodiacum lacteo circulo oblique interſecari 69
zodiacum per zonas temperatas volvi 148
zodiacum quanto tempore ſolis curſus abſolvat 251
zodiacum tribus lineis conſtare 80
zodiacus circus *ibid.*
zodiacus de tropico in tropicum obliquatus 146
zodiacus ex quibus conſtet 105
zodiacus ſolis via 145. 154
zona 60
zona uſta ſive torrida 80. quæ 147. 148. cur ſemper flammis obnoxia 146
zonæ cœli quinque 29. cur perpetuo frigore oppreſſæ 94. 100
zonæ temperatæ 136
zonæ temperatæ partes quæ frigidæ vicinæ, frigidiores 147. quæ peruſtæ vicinæ, calidiores 147
zonæ terræ quot & quæ habitabiles 135. 136. 137
zonas eaſdem ineſſe cœlo quæ inſunt terræ 142. 143
Zopyrion 238
ζυγός Scorpii prior pars 244

F I N I S.

Errata ſic corrigito.

Pag. 101. lin. 10. *conſonantibus* *conſonantiis*
culpa tamen eſt editionis Lugduno-Batavæ 1670. quæ cum multis & gravibus erroribus ſcateat, hic nobis fucum fecit.
pag. 272. lin. 11. 266 310
pag. 629. lin. 16. τυμῶμαι τιμῶμαι

In Syllabo Auctorum &c.

pag. 1. lin. 7. *curavimut* *curavimus*

Indicis pag. 68. col. 1. in quibuſdam exempl.
πολισχρόταφοι πολιοχρόταφοι

Digitized by Google

PATAVII. CIƆIƆCCXXXVI.

EXCUDEBAT JOSEPHUS COMINUS.

Digitized by Google

Auctores antiqui Latini qui e typographia Cominiana adhuc prodierunt.

C. Lucilii Sueſſani Auruncani, Satyrographorum Principis, Eq. Romani, (qui magnus avunculus Magno Pompejo fuit) Satyrarum quæ ſuperſunt Reliquiæ. Franciſcus Jani F. Douſa collegit, diſpoſuit, & Notas addidit. Editio II. Lugduno-Batavâ auctior, & emendatior. 1735. 8. L. 2 : 10

Plautus cum Fragmentis &c. 1725. 8. in c. fina L. 7
in c. corſ. L. 5

Lucretius cum Var. Lect. &c. 1721. 8. L. 4

Corn. Nepos cum Variis Lection. Editio IV. 1733. 8. L. 1 : 10

Salluſtius cum Fragm. Vett. Hiſtoricor. 1722. 8. L. 4

Corn. Celſus, & Ser. Sammonicus cum notis Diverſorum, Morgagni Epiſtolis, & Facciolati Obſervationib. 1722. 8. L. 7

Valerius Flaccus. 1720. 8. L. 2

M. Fabii Quinctiliani de Inſtitutione Oratoria libri XII. ſumma cura recogniti & emendati per Petrum Burmānum V. C. cum Henrici Dodvvelli Annalibus Quintilianeis ; & Indice locupletiſſimo. Acceſſit in hac I. Patavina editione Dialogus de Oratoribus incerti Auctoris &c. 1736. 8. 2. *Vol.* in c. fina L. 9 : 10
in c. corſ. L. 7 : 10

Aurelii Macrobii Opera quæ exſtant ad optimas editiones repræſentata, cum Indice locupletiſſimo. 1736. 8. in c. fina L. 7. in c. corſ. L. 6

Boethius de Conſ. Philoſophia. 1721. 8. L. 2

Sub prœlo.

C. Valerius Catullus Veronenſis ; & in eum Joannis Antonii Vulpii novus Commentarius locupletiſſimus. 4. *ch. maj.*

Digitized by Google